

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 1

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :
กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

The Model and Process of Buddhist Tourism Management in The North
Thailand: The Learning to Create on History and Cultures.

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี ดร. และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สัญญาเลขที่ RDG5550018

(สิงหาคม 2556)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 1

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :

กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

The Model and Process of Buddhist Tourism Management in The North

Thailand: The Learning to Create on History and Cultures.

คณะผู้วิจัย

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร.

นางสุจิตราภา นิลกำแหง พันธุ์วิไล ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นายภัชรบถ ฤทธิเต็ม ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังกัด

ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตามสัญญาเลขที่ RDG5550018 ผู้วิจัยจึงขอแสดงความขอบคุณมา ณ ที่นี้ รวมทั้งขอขอบคุณหน่วยงาน และผู้มีส่วนสนับสนุนการวิจัย ดังนี้

นายเฉลิมศักดิ์ สุรนนท์ ผู้อำนวยการ ททท.ภาคเหนือ ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย และประสานงานในด้านบุคลากรและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววัดในเขตภาคเหนือตอนบน

นางจินตนา มัธยมบุรุษ กรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาทางวัฒนธรรมและข้อมูลวัดต่างๆ รวมไปถึงคติความเชื่อแนวคิดของชาวล้านนา ปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตแล้ว จึงขอแสดงความเสียใจมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระสงฆ์สังฆาธิการ และศรัทธาญาติโยมของวัดต่างๆ ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและเสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ในการศึกษาครั้งนี้

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลจากการวิจัยจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาสืบค้นและต่อยอดพัฒนาไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยววัดในภูมิภาคให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้น และเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมแต่ละแหล่งให้เชื่อมโยงถึงกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการการท่องเที่ยวทั้งในระดับจังหวัดและภูมิภาคเหนือของประเทศไทย และเพื่อให้เกิดการขยายตัวอย่างสมดุลกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยว และจะช่วยให้เกิดการพัฒนาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมท้องถิ่น สร้างรายได้ และความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่อไป

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ

๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๖

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
 ๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
 ๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
 ๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
 ๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ
- สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ พบว่า วัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งรูปแบบและกิจกรรมของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเป็น ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

- ๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ คือ มีการก่อสร้างและจัดแสดงศาสนสถานและศาสนวัตถุด้านพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย จำนวน ๖ วัด
- ๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงคติธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม คือ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของท้องถิ่นนั้นๆ รวมไปถึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับของศาสนสถานศาสนวัตถุที่ได้รับความเคารพนับถือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง จำนวน ๒๐ วัด
- ๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา คือ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งในด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่สำคัญ จำนวน ๑๕ วัด
- ๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ วัดที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่นและประเทศ รวมไปถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จำนวน ๔ วัด

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปรายชื่อวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล” เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสภรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืงเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดดังในเมืองพิษณุโลก

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๖๖ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓ มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาว

ไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัดร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่น่าใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เที่ยวชมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เที่ยวชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา

คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบาย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากรในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมาคือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถานระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมาคือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้รูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมานี้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑสถานหรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นแปลงดอกไม้ รั้ว รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการที่เหมาะสมทั้งในด้านขนาด ปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้รูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าไปในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกต้อง ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่รัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครู ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัดตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีร์ธูจ กถิง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดถึงหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่งดงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่มีย่านนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนใน

ท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะ รวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะไม่เว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผู้ที่ ๑ ผู้ที่ ๘ และผู้ที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก จำนวน ๑๗ วัด

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุกาต ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชุกาตของล้านนา โดยเรียงตามลำดับปีนักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานเลียบโลก มี

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกว่าวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือ

สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ในมีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมีความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่า เป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวขึ้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทาง

วัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนานาชาติ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจ และโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. องค์การภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ดูแลและเฝ้าระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์การภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

และยังมียุทธศาสตร์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การบันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดีรวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่ง

ได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) (๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ และ (๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงคตินธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัด
อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปกิจกรรมเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอศักรัยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย

๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สืบนิววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ 9 วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุดรธานี จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล

๒. ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗)

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

Abstract

This research entitled “The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in North Thailand: Learning to create History and Culture” has 4 objectives: 1) to study the structures and processes of Buddhist tourism in northern Thailand, 2) to investigate tourist behavior and the promotion of tourist attractions at Buddhist temples, 3) to study the northern Buddhist tourist routes and also to estimate tourism resources, 4) To strengthen the network of Buddhist tourism in northern Thailand, and 5) to analyze the impact of Buddhist tourism on the way of life and culture in the north, and also to develop guidelines for the tourist attractions in the temples of northern Thailand.

This research was conducted using quantitative and qualitative methods and three research areas can be identified: 1) documentary research, 2) qualitative research and 3) quantitative research. Questionnaires were organized for 400 tourists; Thai and foreign. The results are as follows:

1. The survey results came from 45 temples and can be divided into 4 groups as follows.

(1) There were 6 temples that organized tourism activities around religious objects such as the Buddhist art

(2) There were 20 temples that provided tourism activities based on religious beliefs and traditions.

(3) There were 15 temples that had transformed themselves into centers for study of history and Buddhist studies.

(4) There were 4 temples that provided Buddhist Meditation Centers

The structures and the processes of tourism activity in the temples of northern Thailand can be summarized as follows.

(1) Various organizations in Chiang Mai province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha Images that are housed in the felicitously named temples in the city district.

(2) Some organizations in Mae Hong Son province have opened up tourism routes that feature paying homage, throughout the year, to nine respected Buddha images in nine temples in area of the city district.

(3) Organizations in Lamphun province provide the tourism activity of paying homage to nine respected Buddha images located in Lamphun city district.

(4) A number of organizations in Chiang Rai provide the activity of paying homage to nine respected Buddha Images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(5) Some organizations in Nan province offer the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(6) Certain organizations in Phayao province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city and Chiang Kham districts.

(7) Organizations in Phrae province provide the activity of paying homage to nine venerated pagodas that house Buddha relics in the city and other districts.

(8) The organizations of Lam Pang province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are located in temples with names beginning with 'Sri.' A number of such auspiciously named temples are found in the city of Lam Pang.

(9) The organizations of Tak province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images. These images and the practice surrounding them help to create friendship between Thailand and Myanmar in the area of Mea Sot and Myawaddy.

(10) Some organizations in Phitsanulok province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in the foremost temple in Phitsanulok province.

(11) Key organizations in Sukhothai province provide the activity of paying homage to nine auspicious things in the World Heritage Site.

(12) Some organizations in Uttaradit province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images, within one day, to enhance prosperity in the area of the city and Lab Lae districts.

2. The results of surveys about the northern Thailand temples tours suggest that most tourists are satisfied with the management of the tourist places they went to, and this was shown by a statistical significance of 3.66. Further research findings were as follows: tourism resources at a high level (average of 3.66), followed by facilities (average of 3.47), and tourism strategy at medium level (average of 3.34). Satisfaction with personnel scored at medium level (average of 3.27), whilst public relations scored at a medium level (average of 2.87).

The processes of learning promotion in northern Thai temples can be divided into 4 aspects as follows: 1) area management, 2) temple management in the long and short term, 3) personnel management and 4) communication management.

3. With regards to the study of tourism routes and estimation of route resources in the northern temples, 3 routes were identified and described: Route no. 1 includes 17 temples that are related to the Phra Chao Leam Lok Legend. Route no. 2 includes 12 temples with stupas that are concerned with one's birth year (judhatu.) Route no.3 features 23 temples of historic significance. There are four aspects by which tourism resources can be categorized: 1) Economic Carrying Capacity, 2) Physical Carrying Capacity 3) Ecological Carrying Capacity and 4) Perceptual Carrying Capacity.

4. Strengthening the network of Buddhist tourism in the north was divided into four groups: 1) tourists, 2) tourism, 3) government, and 4) a group of monks in the temple and the locals in the community.

5. The impact of tourism on the northern way of life was found to be as follows: 1) tourism has resulted in temple degeneration and damage to some temples, 2) the problem of providing services, 3) cultural identity issues, 4) problems of tourism management and 5) problems to do with local administration.

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ท
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ณ
สารบัญ	ถ
สารบัญตาราง	ธ
สารบัญภาพ	น
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๑๐
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๓
๒.๑ รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	๑๓
๒.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ ของแหล่งท่องเที่ยว	๒๕
๒.๓ เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว	๓๑
๒.๔ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม	๓๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๐
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	๕๑
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๔
๓.๔ การใช้สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๕
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๕๗
๔.๑ รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของวัดในภาคเหนือ	๕๗
๔.๑.๑ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ	๕๗
๔.๑.๒ อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของวัดในภาคเหนือ	๑๘๓
๔.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ ของวัดในภาคเหนือ	๒๙๓

๔.๒.๑ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว	๒๙๓
๔.๒.๒ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ	๓๐๒
๔.๓ เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ	๓๐๖
๔.๓.๑ เส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ	๓๐๖
๔.๓.๒ การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ	๓๒๕
๔.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ	๓๒๖
๔.๕ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของวัดในภาคเหนือ	๓๓๒
บทที่ ๕ บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๓๓๔
๕.๑ บทสรุป	๓๓๔
๕.๒ อภิปรายผล	๓๔๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๓๖๑
บรรณานุกรม	๓๖๒
ภาคผนวก	๓๖๙
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย	๓๗๐
ภาคผนวก ข แบบสอบถามภาษาไทย	๓๘๘
ภาคผนวก ค แบบสอบถามภาษาอังกฤษ	๓๙๒
ภาคผนวก ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผล จากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๓๙๗
ประวัติผู้วิจัย	๓๙๘

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของเพศจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๓
ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของอายุจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๓
ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนและร้อยละของภูมิลำเนาจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๔
ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลในการตัดสินใจเลือก แหล่งท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๔
ตารางที่ ๕ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยว ในวัดจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๕
ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนและร้อยละของสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว จำแนกตามสัญชาติ	๒๙๕
ตารางที่ ๗ แสดงจำนวนและร้อยละของความพึงพอใจในศาสนสถาน และศาสนวัตถุของวัดจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๖
ตารางที่ ๘ แสดงจำนวนและร้อยละของประสบการณ์การมาท่องเที่ยวที่วัด จำแนกตามสัญชาติ	๒๙๖
ตารางที่ ๙ แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชม อีกครั้งจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๗
ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากร การท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ	๒๙๗
ตารางที่ ๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๒๙๘
ตารางที่ ๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร	๒๙๙
ตารางที่ ๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์	๒๙๙
ตารางที่ ๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว	๓๐๐
ตารางที่ ๑๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อ สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม	๓๐๐
ตารางที่ ๑๖ จำนวนและร้อยละของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรพัฒนาปรับปรุง	๓๐๑

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๔.๑ เจดีย์วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่	๕๘
ภาพที่ ๔.๒ พระนอนและพิพิธภัณฑสถาน วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่	๕๙
ภาพที่ ๔.๓ ซุ้มประตูและพระวิหาร วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา	๖๑
ภาพที่ ๔.๔ เจดีย์พุทธคยาจำลอง วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา	๖๑
ภาพที่ ๔.๕ พระอุโบสถ วัดร่องชุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย	๖๒
ภาพที่ ๔.๖ ประติมากรรม วัดร่องชุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย	๖๓
ภาพที่ ๔.๗ พระบรมธาตุรัชมังคลาจารย์สมานฉันท์วัดท่าตอน อ.แม่ฮาด จ.เชียงใหม่	๖๖
ภาพที่ ๔.๘ พระธาตุเจดีย์ วัดท่าตอน อ.แม่ฮาด จ.เชียงใหม่	๖๗
ภาพที่ ๔.๙ ศาสนสถาน วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่	๖๘
ภาพที่ ๔.๑๐ พระเจดีย์ วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๗๐
ภาพที่ ๔.๑๑ พระพุทธชินราชวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๗๒
ภาพที่ ๔.๑๒ พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๗๓
ภาพที่ ๔.๑๓ พระอัฐารส วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๗๔
ภาพที่ ๔.๑๔ พระเจดีย์ชเวดากองจำลองวัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก	๗๕
ภาพที่ ๔.๑๕ พระบรมธาตุทุ่งยั้งวัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๗๗
ภาพที่ ๔.๑๖ พระวิหารประดิษฐานพระแท่นศิลาอาสน์วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๗๘
ภาพที่ ๔.๑๗ พระเสี้ยวตักขีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๗๙
ภาพที่ ๔.๑๘ รอยพระพุทธรูป และต้นพุทราแขวนบาตร วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๘๐
ภาพที่ ๔.๑๙ สระมดงาม และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๘๑
ภาพที่ ๔.๒๐ พระธาตุเจดีย์ช่อแฮและทางขึ้นพระธาตุ วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่	๘๓
ภาพที่ ๔.๒๑ พระวิหารและพระธาตุแช่แห้ง วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน	๘๔
ภาพที่ ๔.๒๒ พระวิหารและพระเจ้านันทหลวง วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้านันทหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา	๘๐
ภาพที่ ๔.๒๓ พระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง	๘๒
ภาพที่ ๔.๒๔ พระวิหารและทางขึ้นพระธาตุ วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง	๘๓
ภาพที่ ๔.๒๕ พระบรมธาตุหริภุญไชย วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน	๘๓
ภาพที่ ๔.๒๖ พระธาตุเจดีย์และพระธาตุศรีเวียงชัย วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน	๑๐๐
ภาพที่ ๔.๒๗ พระธาตุคุดอยตุง วัดพระธาตุคุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย	๑๐๒

ภาพที่ ๔.๒๘ โบราณสถาน วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	๑๐๕
ภาพที่ ๔.๒๙ พระพุทธรูปหลวงพ่อดาเงา วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	๑๐๖
ภาพที่ ๔.๓๐ พระวิหารและพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	๑๐๗
ภาพที่ ๔.๓๑ พระธาตุคุดอยสุเทพวัดพระธาตุคุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๐๘
ภาพที่ ๔.๓๒ พระสิงห์ พระวิหาร และพระเจดีย์ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๑๑
ภาพที่ ๔.๓๓ พระวิหารหลวงและพระบรมธาตุเจดีย์ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๑๔
ภาพที่ ๔.๓๔ พระเจ้าแก้วตื้อและพระอุโบสถ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๑๕
ภาพที่ ๔.๓๕ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ วัดพระธาตุคุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๑๗
ภาพที่ ๔.๓๕ พระธาตุ วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๑๘
ภาพที่ ๔.๓๖ รอยพระพุทธรูปและพระวิหาร วัดพระพุทธรูปาสีรอย (ร้าง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่	๑๒๑
ภาพที่ ๔.๓๗ พระธาตุคุดอยกองมู วัดพระธาตุคุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๑๒๓
ภาพที่ ๔.๓๘ พระวิหารและพระพุ่มเมืองวัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน	๑๒๕
ภาพที่ ๔.๓๙ แผนที่วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย	๑๒๗
ภาพที่ ๔.๔๐ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย (๑)	๑๒๘
ภาพที่ ๔.๔๑ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย (๒)	๑๒๙
ภาพที่ ๔.๔๒ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย (๑)	๑๓๒
ภาพที่ ๔.๔๓ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย (๒)	๑๓๒
ภาพที่ ๔.๔๔ พระอุโบสถและพระพุทธรูปวัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน	๑๓๕
ภาพที่ ๔.๔๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน	๑๓๖
ภาพที่ ๔.๔๖ พระยืนและพระเจดีย์ วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน	๑๓๘
ภาพที่ ๔.๔๗ พระธาตุจอมทอง วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา	๑๓๙
ภาพที่ ๔.๔๘ พระแก้วจำลองและมณฑป วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย	๑๔๐
ภาพที่ ๔.๔๙ พระอุโบสถและพระเจ้านันทนทวงศ์วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย	๑๔๑
ภาพที่ ๔.๕๐ โสภณหลวงแสงแก้วหรือพิพิธภัณฑสถานวัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย	๑๔๑
ภาพที่ ๔.๕๑ พระวิหารและพระธาตุคุดอยจอมทอง วัดพระธาตุคุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย	๑๔๓
ภาพที่ ๔.๕๒ พระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	๑๔๕
ภาพที่ ๔.๕๓ สถูปเจดีย์เจ็ดยอดและพระเจดีย์วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๔๙
ภาพที่ ๔.๕๕ ประติมากรรมรูปเทวดาที่สถูปเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๕๐
ภาพที่ ๔.๕๖ พระเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๕๗ พระเจดีย์ วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน	๑๕๕
ภาพที่ ๔.๕๘ พระนอนและพระอุโบสถ วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๑๕๗

ภาพที่ ๔.๕๙ พระอุโบสถ (สีม) และสิ่งหุ้ม วัตถุประสงค์ วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๑๕๘
ภาพที่ ๔.๖๐ พระเจ้าพาลาละแข่ง และพระวิหารวัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	๑๕๙
ภาพที่ ๔.๖๑ เจดีย์ขาว วัดเจดีย์ขาว อ.เมือง จ.ลำปาง	๑๖๐
ภาพที่ ๔.๖๒ พระธาตุเจดีย์ วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง	๑๖๓
ภาพที่ ๔.๖๓ พระธาตุศรีจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	๑๖๕
ภาพที่ ๔.๖๔ พระบรมสารีริกธาตุ วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	๑๖๗
ภาพที่ ๔.๖๕ พระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมงคล)	
และผู้ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๖๘
ภาพที่ ๔.๖๖ พระเจดีย์และพระวิหาร วัดร้างเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๗๑
ภาพที่ ๔.๖๗ พระครูภาวนาวิรัช และผู้ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๗๒
ภาพที่ ๔.๖๘ จิตรกรรมฝาผนัง วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๗๕
ภาพที่ ๔.๖๙ อุโมงค์และพระเจดีย์ วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๗๖
ภาพที่ ๔.๗๐ ปรีชาธรรม วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่	๑๗๖
ภาพที่ ๔.๗๑ พระอุโบสถและวิหารหลวง วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	๑๗๘
ภาพที่ ๔.๗๒ พระธาตุเจดีย์พระพุทธรูปสี่รอย	
มณฑปพระจุฬามณีศรีบรมธาตุ (หอแก้ว)	๑๗๙
ภาพที่ ๔.๗๓ ผู้เข้ารับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วัดป่าดาราภิรมย์	
อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่	๑๘๑
ภาพที่ ๔.๗๔ วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๘๘
ภาพที่ ๔.๗๕ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๘๙
ภาพที่ ๔.๗๖ วัดชัยมงคล อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๘๙
ภาพที่ ๔.๗๗ วัดดวงดี อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๐
ภาพที่ ๔.๗๘ วัดหมื่นล้าน อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๐
ภาพที่ ๔.๗๙ วัดหมื่นเงินกอง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๑
ภาพที่ ๔.๘๐ วัดลอยเคราะห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๑
ภาพที่ ๔.๘๑ วัดดัมภักย์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๒
ภาพที่ ๔.๘๒ วัดชัยพระเกียรติ อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๑๙๒
ภาพที่ ๔.๘๓ เส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัครจริยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด	
เมืองแม่ฮ่องสอน	๑๙๕
ภาพที่ ๔.๘๔ วัดก้ำก่อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๖
ภาพที่ ๔.๘๕ วัดพระนอน อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๖
ภาพที่ ๔.๘๖ วัดม่วยต่อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๗
ภาพที่ ๔.๘๗ วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๘
ภาพที่ ๔.๘๘ วัดผาอ่าง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๘
ภาพที่ ๔.๘๙ วัดปางลือ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๑๙๙
ภาพที่ ๔.๙๐ วัดหัวเวียง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๒๐๐

ภาพที่ ๔.๙๑ วัดกลางทุ่ง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๒๐๑
ภาพที่ ๔.๙๒ วัดจองคำ-จองกลาง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน	๒๐๒
ภาพที่ ๔.๙๓ เส้นทางจาริกบุญ ไหว้สาพระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา	๒๐๔
ภาพที่ ๔.๙๔ วัดพระธาตุหริภุญชัย อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๔
ภาพที่ ๔.๙๕ อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๕
ภาพที่ ๔.๙๖ วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๖
ภาพที่ ๔.๙๗ วัดมหาวัน อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๖
ภาพที่ ๔.๙๘ วัดพระคงฤาษี อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๗
ภาพที่ ๔.๙๙ วัดสันป่ายางหลวง อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๗
ภาพที่ ๔.๑๐๐ กู่ช้าง-กู่ม้า อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๘
ภาพที่ ๔.๑๐๑ วัดพระยืน อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๙
ภาพที่ ๔.๑๐๒ วัดต้นแก้ว อ.เมือง จ.ลำพูน	๒๐๙
ภาพที่ ๔.๑๐๓ วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๓
ภาพที่ ๔.๑๐๔ วัดจำเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๔
ภาพที่ ๔.๑๐๕ วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๕
ภาพที่ ๔.๑๐๖ วัดมุงเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๕
ภาพที่ ๔.๑๐๗ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๖
ภาพที่ ๔.๑๐๘ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๗
ภาพที่ ๔.๑๐๙ วัดเจ็ดยอด อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๗
ภาพที่ ๔.๑๑๐ วัดกลางเวียง อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๘
ภาพที่ ๔.๑๑๑ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงใหม่	๒๑๘
ภาพที่ ๔.๑๑๒ วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๑
ภาพที่ ๔.๑๑๓ วัดสวนตาล อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๒
ภาพที่ ๔.๑๑๔ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๒
ภาพที่ ๔.๑๑๕ วัดหัวข่วง อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๓
ภาพที่ ๔.๑๑๖ วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๔
ภาพที่ ๔.๑๑๗ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๔
ภาพที่ ๔.๑๑๘ วัดพญาภู อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๕
ภาพที่ ๔.๑๑๙ วัดพญาวัด อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๕
ภาพที่ ๔.๑๒๐ วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน	๒๒๖
ภาพที่ ๔.๑๒๑ วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา	๒๓๐
ภาพที่ ๔.๑๒๒ วัดลี อ.เมือง จ.พะเยา	๒๓๑
ภาพที่ ๔.๑๒๓ วัดป่าแดงบุญนาคร อ.เมือง จ.พะเยา	๒๓๑
ภาพที่ ๔.๑๒๔ วัดติโลกอาราม อ.เมือง จ.พะเยา	๒๓๒
ภาพที่ ๔.๑๒๕ วัดอนาโยทิพยาราม อ.เมือง จ.พะเยา	๒๓๒
ภาพที่ ๔.๑๒๖ วัดศรีปิงเมือง อ.จุน จ.พะเยา	๒๓๓

ภาพที่ ๔.๑๒๗ วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ จ.พะเยา	๒๓๔
ภาพที่ ๔.๑๒๘ วัดนันทาราม อ.เชียงคำ จ.พะเยา	๒๓๔
ภาพที่ ๔.๑๒๙ วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา	๒๓๕
ภาพที่ ๔.๑๓๐ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อ.เมือง จ.แพร่	๒๓๗
ภาพที่ ๔.๑๓๑ วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่	๒๓๘
ภาพที่ ๔.๑๓๒ วัดพระธาตุจอมแจ้ง อ.เมือง จ.แพร่	๒๓๙
ภาพที่ ๔.๑๓๓ วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ อ.เมือง จ.แพร่	๒๓๙
ภาพที่ ๔.๑๓๔ วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น จ.แพร่	๒๔๐
ภาพที่ ๔.๑๓๕ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง จ.แพร่	๒๔๐
ภาพที่ ๔.๑๓๖ วัดพระธาตุขวยปู อ.วังชิ้น จ.แพร่	๒๔๑
ภาพที่ ๔.๑๓๗ วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง จ.แพร่	๒๔๒
ภาพที่ ๔.๑๓๘ วัดพระธาตุปู่แจ อ.ร้องกวาง จ.แพร่	๒๔๓
ภาพที่ ๔.๑๓๙ วัดศรีหมวดเกล้า อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๕
ภาพที่ ๔.๑๔๐ วัดศรีปงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๖
ภาพที่ ๔.๑๔๑ วัดศรีก้ำ อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๗
ภาพที่ ๔.๑๔๒ วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๘
ภาพที่ ๔.๑๔๓ วัดศรีรองเมือง อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๘
ภาพที่ ๔.๑๔๔ วัดศรีบุญโยง อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๔๙
ภาพที่ ๔.๑๔๕ วัดศรีล้อม อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๕๐
ภาพที่ ๔.๑๔๖ วัดศรีเกิด อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๕๐
ภาพที่ ๔.๑๔๗ วัดศรีชุม อ.เมือง จ.ลำปาง	๒๕๑
ภาพที่ ๔.๑๔๘ โครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์	๒๕๕
ภาพที่ ๔.๑๔๙ วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอต จ.ตาก	๒๕๕
ภาพที่ ๔.๑๕๐ วัดแม่ซอดน่าน อ.แม่สอต จ.ตาก	๒๕๖
ภาพที่ ๔.๑๕๑ วัดดอนแก้ว อ.แม่สอต จ.ตาก	๒๕๗
ภาพที่ ๔.๑๕๒ วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอต จ.ตาก	๒๕๗
ภาพที่ ๔.๑๕๓ วัดไทยพัฒนาราม อ.แม่สอต จ.ตาก	๒๕๘
ภาพที่ ๔.๑๕๔ วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี เมียนมาร์	๒๕๙
ภาพที่ ๔.๑๕๕ วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี เมียนมาร์	๒๕๙
ภาพที่ ๔.๑๕๖ วัดเคถันเอ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี เมียนมาร์	๒๖๐
ภาพที่ ๔.๑๕๗ วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี เมียนมาร์	๒๖๐
ภาพที่ ๔.๑๕๘ วัดตาปะขาวหาย อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๔
ภาพที่ ๔.๑๕๙ วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๕
ภาพที่ ๔.๑๖๐ วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๕
ภาพที่ ๔.๑๖๑ วัดเจดีย์ยอดทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๖

ภาพที่ ๔.๑๖๒ วัดจุฬามณี อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๖
ภาพที่ ๔.๑๖๓ วัดศรีรัตนาราม (จุนาง) อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๗
ภาพที่ ๔.๑๖๔ วัดคูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๘
ภาพที่ ๔.๑๖๕ วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๙
ภาพที่ ๔.๑๖๖ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) อ.เมือง จ.พิษณุโลก	๒๖๙
ภาพที่ ๔.๑๖๗ ศาลพระแม่ย่า อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๒
ภาพที่ ๔.๑๖๘ หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๓
ภาพที่ ๔.๑๖๙ หลวงพ่อโต และ หลวงพ่อกาม วัดไทยชุมพล อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๔
ภาพที่ ๔.๑๗๐ หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๕
ภาพที่ ๔.๑๗๑ พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๖
ภาพที่ ๔.๑๗๒ พระพุทธสิริมารวิชัย อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๗
ภาพที่ ๔.๑๗๓ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๗๘
ภาพที่ ๔.๑๗๔ วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.สุโขทัย	๒๘๐
ภาพที่ ๔.๑๗๕ วัดท่าถนน อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๘๓
ภาพที่ ๔.๑๗๖ วัดกลาง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๘๔
ภาพที่ ๔.๑๗๗ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๒๘๕
ภาพที่ ๔.๑๗๘ วัดพระยืนพุทธบาทยุคล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๒๘๖
ภาพที่ ๔.๑๗๙ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์	๒๘๖
ภาพที่ ๔.๑๘๐ วัดธรรมาธิปไตย อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๘๘
ภาพที่ ๔.๑๘๑ วัดใหญ่ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๘๙
ภาพที่ ๔.๑๘๒ วัดพระฝาง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๙๐
ภาพที่ ๔.๑๘๓ วัดหมอนไม้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๒๙๑
ภาพที่ ๔.๑๘๔ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเน้นความเป็นพุทธศิลป์	๓๒๘
ภาพที่ ๔.๑๘๕ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงคติธรรม เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม	๓๒๙
ภาพที่ ๔.๑๘๖ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และพระพุทธศาสนา	๓๓๐
ภาพที่ ๔.๑๘๗ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรม ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๓๓๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก ประมวลจากผลการศึกษาของคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาโครงสร้างการตลาดและแนวโน้มการท่องเที่ยวโลก พบว่า

๑) การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : UNWTO) ได้พยากรณ์ว่าเมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจำนวน ๑,๖๐๐ ล้านคน ภูมิภาคที่มีแนวโน้มเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออก และแปซิฟิก และกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดหมายการท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่มีผู้นิยมเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีนักท่องเที่ยวเป็น ๑ ใน ๓ ของนักท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (World Tourism Organization : (UNWTO))

๒) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาด กลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยวในอนาคต UNWTO คาดว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จีนจะเป็นตลาดส่งออกและนำเข้านักท่องเที่ยวใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีนักท่องเที่ยว ๑๐๐ - ๑๒๐ ล้านคน/ปี (World Tourism Organization : (UNWTO))

๓) การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น การทวีบทบาทสำคัญของตลาดเกิดใหม่ ซึ่งตลาดเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปเอเชีย ทั้งตลาดที่มีขนาดใหญ่ เช่น จีน อินเดีย และตลาดขนาดกลางถึงขนาดเล็ก เช่น กลุ่มประเทศที่อยู่ในเอเชียใต้ กลุ่มประเทศในตะวันออกกลาง กลุ่มประเทศที่อยู่ในเอเชียกลาง เป็นต้น หลายประเทศจึงมีการลงทุนด้านการท่องเที่ยว การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การกำหนดกลยุทธ์ และการใช้นโยบายปกป้องคนของตนให้เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเพื่อแย่งชิงตลาดในเวทีโลก

๔) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลก อัตราการเพิ่มของประชากรโลกอยู่ที่ระดับ ๑.๑๑ ในปัจจุบันจะลดลงเป็นระดับ ๐.๘๖ ในช่วงปี ๒๕๖๓ - ๒๕๖๘ โดยประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุประเทศเยอรมัน ญี่ปุ่น รัสเซีย มีอัตราเพิ่มของประชากรติดลบ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุจึงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความพร้อมในด้านเวลาและงบประมาณ สนใจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวแบบพำนักรถและต้องการท่องเที่ยวในแหล่งที่เที่ยงที่มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากนี้การกระตุ้นประชาชนให้เดินทางท่องเที่ยว อาทิ การลดชั่วโมงการทำงาน การสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสพัฒนาประสบการณ์ของตน จากการเดินทางท่องเที่ยว การลดอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มสินค้าอุปโภคบริโภคบางชนิดและภาษีนายจ้างมาตรการดังกล่าว ได้มีการดำเนินการในหลายประเทศ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศมากขึ้น

๕) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การช่วงชิงตลาดการท่องเที่ยว ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ความรู้ สาร และสารสนเทศ กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความแตกต่าง และสร้างคุณค่าของสินค้า ในอนาคตรูปแบบของ e-commerce และ e-business จะมีความสำคัญและซับซ้อนมากขึ้นในทุกกลุ่มอุตสาหกรรม ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะใช้ข้อมูลท่องเที่ยวผ่านอินเทอร์เน็ตเพื่อทำการสืบค้น และเปรียบเทียบราคามากขึ้น คาดการณ์ว่ามีประชากรโลกกว่า ๑.๕ พันล้านคน ท่องอยู่บนโลกอินเทอร์เน็ต และเกือบ ๖๐๐ ล้านคน ที่ผันตนมาเป็นสมาชิกในสังคม Online บทบาทของอินเทอร์เน็ตซึ่งแต่เดิมทำหน้าที่เพียงให้ข้อมูล เพื่อป้อนข่าวสารด้านเดียว ได้กลายมาเป็นช่องทางใหม่ในการแพร่กระจายข่าว การให้ข้อมูล และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ช่องทางการขายทางอินเทอร์เน็ตกำลังได้รับความนิยม^๑ จะเห็นได้ว่า ปัจจัยข้างต้นล้วนเป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การท่องเที่ยวโลกได้ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างในรูปแบบของการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น แนวโน้มรูปแบบการท่องเที่ยวที่อยู่ในความนิยมของนักท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง คือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเติบโตมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อศท.) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจาก ๘๑,๓๔๐ คน นำรายได้เข้าประเทศจำนวน ๑๙๖ ล้านบาท เป็นในปี ๒๕๕๔ มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑๙,๐๙๘,๓๒๓ คน เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๓ จำนวน ๓,๑๖๑,๙๒๓ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๙.๘ โดยตลาดที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากที่สุด ๑๐ อันดับแรกในปี ๒๕๕๔ ได้แก่ มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย เกาหลี อินเดีย ลาว ออสเตรเลีย สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา นำรายได้ จากการท่องเที่ยวในปี ๒๕๕๔ มีจำนวนทั้งสิ้น ๗๓๔,๕๙๑.๔๖ ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๓ จำนวน ๑๔๑,๗๙๗.๓๗ ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕๒ การคาดการณ์แนวโน้มนักท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จะขยายตัวต่อเนื่องจากปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ในอัตราร้อยละ ๘ - ๑๐ ทำให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ ลดการสูญเสียดุลการค้า^๒

เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมากให้แก่ประเทศไทย นับตั้งแต่ปี ๒๕๓๐ รัฐบาลได้ประกาศโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว "ปีท่องเที่ยวไทย" หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้ร่วมมือกันส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จนทำให้ปี ๒๕๓๐ เป็นปีที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามามากถึง ๓.๔๘ ล้านคน ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นจำนวนเงินถึง ๕๐,๐๒๓ ล้านบาท ทั้งยังส่งผลให้ในปีต่อๆ มา มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยจำนวนมาก และในปี ๒๕๔๑-๒๕๔๒ รัฐบาลจึงเสนอนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวปีมหัศจรรย์ประเทศไทย (Amazing Thailand ๑๙๙๘-๑๙๙๙) ขึ้นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้แถลงตัวเลขนักท่องเที่ยวและ

^๑ คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๖ - ๗.

^๒ กองวิชาการท่องเที่ยว, แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี.พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

สถานการณ์ท่องเที่ยวใน ๖ เดือนแรกของปีมหัศจรรย์ประเทศไทย (Amazing Thailand) ๒๐๐๐ ว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยรวมทั้งสิ้น ๔.๖๘ ล้านคน ทางด้านรายได้จากการท่องเที่ยวได้มีการสำรวจค่าใช้จ่ายนักท่องเที่ยวในช่วง ๓ เดือนแรก (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๓) โดยรวมแล้วในช่วงเพียงไตรมาสแรก ได้ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวถึง ๗๐,๘๒๔.๘๖ ล้านบาท หากพิจารณาข้อมูลสถิติด้านการท่องเที่ยวขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) พบว่า ในปี ๒๕๔๕ ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๑๗ ของโลกหากพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยว และอยู่ในอันดับที่ ๑๘ หากพิจารณาในแง่รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ในปี ๒๕๔๑ ททท. ได้จัดทำร่างเป็น “แผนการตลาดท่องเที่ยว ประจำปี ๒๕๔๑” ภายใต้กรอบแนวทางนโยบายรัฐบาลและกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในระยะ ๕ ปี (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) โดยมุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพ เน้นการนำเสนอเอกลักษณ์ไทย ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืนและสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก

จากผลการวิเคราะห์ของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (PATA) (www.pata.org) คาดการณ์ว่า การท่องเที่ยวของไทยมีโอกาสจะเติบโตได้ถึงร้อยละ ๖ แต่เนื่องจากปัญหาการเมืองภายในประเทศ ซึ่งอาจทำให้ไทยสูญเสียขีดความสามารถในการแข่งขัน และอาจส่งผลให้เสียโอกาสที่จะขยายตัวได้ตามที่พยากรณ์ไว้ ดังนั้นแนวโน้มการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยในปี พ.ศ.๒๕๔๔ จึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า “ไทยต้องไม่ได้รับผลกระทบทางการเมือง” ซึ่งเมื่อพิจารณาการคาดการณ์อัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติของประเทศต่างๆ ในเอเชียระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๓ - ๒๕๔๕ จะเห็นได้ว่า ประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากที่สุด รองลงมาเป็นเกาหลี มาเลเซียและไทยตามลำดับ สำหรับประเทศไทย นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๗.๕๑ ต่อปี จากสถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางมาประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๔ - ๒๕๔๓ พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก ๑๑,๕๑๖,๙๓๖ คน ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ เป็น ๑๕,๘๑๔,๖๘๓ คน ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุด โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๗.๕๑ ต่อปี อันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวโลกและความเข้มแข็งของปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวของไทย เช่น การเปิดให้บริการของสนามบินสุวรรณภูมิ การมีสินค้าทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม นันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (บริการทางการแพทย์หรือสปา) เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมระดับ World Event ที่สนับสนุนด้านการท่องเที่ยว เช่น มหกรรมพืชสวนโลกงานเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งทำให้ประเทศไทยได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยวระดับโลกหลายรายการเป็นประจำ อาทิ รางวัล Best Tourist Country และ Best Country Brand for Value for Money เป็นต้น^๓

^๓ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๔๔ - ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร : กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒ - ๓๓.

เนื่องจากประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางประวัติศาสตร์ ทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม รวมทั้งมีแหล่งช้อปปิ้งต่างๆ มากมาย ครอบคลุมการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางทะเล การเดินทางก็สะดวกทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ มีผลทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเพิ่มสูงมากขึ้นทุกปี แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทั้งปัจจัยภายในประเทศ และปัจจัยภายนอกประเทศ ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ สถานการณ์ท่องเที่ยวในภาคเหนือปี ๒๕๕๔ มีบรรยากาศตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆ สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) สรุปผลดังนี้

สถานการณ์ท่องเที่ยวในภาคเหนือ โดยภาพรวมขยายตัวต่อเนื่องจากปี ๒๕๕๓ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยสามารถเรียกความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้กลับคืนมาได้โดยเร็วในหมู่นักท่องเที่ยวจากตลาดท่องเที่ยวระยะใกล้ในภูมิภาคเอเชีย ภายหลังจากที่ตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติของไทยที่ถดถอยลงในช่วง ๒-๓ ปี ที่ผ่านมานี้ นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้น ในช่วงฤดูหนาวและเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว (High season) ของหลายจังหวัดในภาคเหนือ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแห่งจะมีทัศนียภาพที่สวยงามและมีอากาศหนาวเป็นที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน เป็นต้น อีกทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีความพยายามในการกระตุ้นกิจกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้องหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดแพ็คเกจการท่องเที่ยว ราคาประหยัด ๙๙๙ บาทราคาเดียวเที่ยว ๓ ชู + ๑ สวน ตัวเครื่องบินราคาพิเศษจากเหนือล่องใต้ และเทศกาลท่องเที่ยวต่างๆ รายจังหวัด การสอบแข่งขันเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการในจังหวัด รวมถึงการที่รัฐบาลได้ประกาศยกเลิก พ.ร.ก. ฉุกเฉินในหลายจังหวัด โดยเฉพาะเชียงใหม่ และเชียงราย อย่างไรก็ตาม เป็นช่วงเข้าสู่ฤดูฝนหลายพื้นที่ประสบปัญหาฝนตกหนัก น้ำป่าไหลหลากสร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือน พื้นที่ทางการเกษตร เช่น ลำปาง แม่ฮ่องสอน น่าน เชียงราย พะเยา แพร่ อุตรดิตถ์ ตาก สุโขทัย อุทัยธานี รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์บางแห่งได้รับผลกระทบต้องปิดให้บริการชั่วคราว เช่น อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ประกอบกับยังมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในพื้นที่ปรากฏให้เห็นประปรายเป็นระยะๆ^๔

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันประเทศไทย ประสบปัญหาต่างๆ มากมายที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจท่องเที่ยว เนื่องจากปัญหาความไม่สงบทางการเมือง และปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก ทำให้ธุรกิจหลายด้าน วิกฤตปัญหาในช่วงที่ผ่านมา ถึงแม้ประเทศไทยจะได้รับผลกระทบอย่างหนัก แต่ก็ยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งเดินทางเข้ามายังประเทศไทย และได้สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยือนสถานที่แห่งใดๆ ก็ตาม จะต้องมีการใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าบริการ อาหาร ที่พักอาศัย และอื่นๆ รายได้ดังกล่าวในทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "รายได้จำบัง" การท่องเที่ยวจึงนับว่าเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่สามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศได้โดยไม่ต้องมีการส่งออก หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นสินค้าส่งออกที่มอง

^๔ สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๑ - ๓.

ไม่เห็น (Invisible Export) แต่หลายปีที่ผ่านมา การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างมากมาย ทั้งปัญหาด้านศิลปกรรม อาชญากรรม โสเภณี และยาเสพติด ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่ากิจการท่องเที่ยวไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมดังกล่าว ตลอดถึงความมั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้ชุมชนท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และมีการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้าเพื่อสนองตอบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยละเลยความเคารพต่อศักดิ์ศรีของวัฒนธรรม เช่น การนำสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาและเป็นที่เคารพนับถือไปจัดสร้างและจัดแสดงไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นั้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการจัดสถานที่เพื่อการเที่ยวชมและประกอบพิธีกรรมประเพณีอันนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาและความตื่นตาตื่นใจแก่นักท่องเที่ยว ตลอดถึงจิตสำนึกและความรู้ความเข้าใจของตนท้องถิ่นที่ขาดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง กลายเป็นปัญหาที่นำไปสู่การดัดแปลงวัฒนธรรมไปสู่มิติเดียว คือ การท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ขาดมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่แฝงความขลังความศักดิ์สิทธิ์อันควรเป็นที่เคารพนับถือ

หากมองในมิติของสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนและศิลปกรรม ทั้งในรูปแบบของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น ศาสนสถานจึงเป็นแหล่งดึงดูดใจให้ผู้คนเดินทางไปสู่ ทั้งนี้เพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่ในอดีตกาลที่ผ่านมา แหล่งท่องเที่ยวมักมีความเกี่ยวข้องกับศาสนสถานทั้งสิ้น^๕

สถาบันพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อสังคมไทยมานับพันปี เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำของจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือการร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเป้าหมายหลอมวิถีชีวิตชาวพุทธไทย^๖ วัดเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมอันล้ำค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่ศิลปินได้ถ่ายทอดลักษณะเด่นของคำสอนทางพระพุทธศาสนาออกมาในงานศิลปอย่างกลมกลืนน่าชื่นชม เป็นพุทธศิลป์ที่ให้คุณค่าทั้งด้านความงามและทั้งเป็นสื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมปฏิบัติซึ่งช่วยกล่อมเกล่าจิตใจมนุษย์ให้อ่อนโยนและสะอาดบริสุทธิ์ขึ้น พุทธศิลป์ที่ปรากฏในวัดจึงเป็นศิลปะแห่งอุดมคติที่ให้คุณค่าและความหมายเชิงจริยธรรมอย่างสูง ด้วยความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเช่นนี้ วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาตั้งแต่อดีตนับตั้งแต่ชนชั้นกษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชนนิยมที่เดินทางไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังศาสนสถานต่างๆ ด้วยถือว่าเป็นบุญ เป็นกุศล เป็นสิริมงคลในชีวิต เป็นประเพณีกษัตริย์ผู้ขึ้นครองราชย์ในสมัยอยุธยา จะต้องเสด็จไปนมัสการศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในฐานะพุทธมามกะกษัตริย์ เช่น สมเด็จพระเอกาทศรถ เสด็จไปนมัสการพระพุทธชิน

^๕ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “วัดกับการท่องเที่ยว”, *จุลสารการท่องเที่ยว*, ๑๑,๓ (ก.ค.-ก.ย. ๒๕๓๕): ๔๓-๔๘.

^๖ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, *พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน*, (กรุงเทพมหานคร: สยามสมาคม, ๒๕๑๓), หน้า ๔๕.

ราช ใน พ.ศ. ๒๑๓๘^๗ และการเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรีของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. ๒๑๓๙^๘ เป็นต้น ส่วนสามัญชนก็พากันไปทำบุญที่วัดในโอกาสต่างๆ และพากันไปวิ่งเล่นในลานวัด เมื่อพุทธศาสนาจากอินเดียได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกโดยชาวอินเดียเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปทำการสั่งสอนให้ชาวไทยโดยทั่วไปจนเกิดความศรัทธาเลื่อมใส และประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนา เมื่อจำนวนศาสนิกชนมากพอสมควรแล้วก็ได้ไปขอพระบรมธาตุและคณะสงฆ์มาจากอินเดียแล้วสร้างพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุและผู้ศรัทธาที่ประสงค์จะบวชก็ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสงฆ์ที่มาจากอินเดีย จึงเกิดมีการสร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้นเพื่อใช้ในการพระศาสนาตามมาภายหลัง

วัดในปัจจุบันจึงเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรมและสรรพวิชาอันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณกาล มีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและพระสงฆ์ก็ยังปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นแหล่งประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในภาคเหนือ รวมทั้งการทำงานร่วมกันของสถาบันการศึกษาสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน และองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอก

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๑.๒.๔ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๑.๒.๕ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

^๗ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด), (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๐๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๓.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่ที่กรณีศึกษาในภาคเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

๑) เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนและประเทศหรือเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

๒) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตพื้นที่เดียวกัน

๓) เป็นวัดที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าเพื่อการพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับเรียนรู้ การฝึกฝนตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดจำนวนวัด ๔๕ วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ ได้แก่

๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

๑.๓) วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย

๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่

๑.๕) วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

๑.๖) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่

๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก

๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่

๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน

๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา

๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง

๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน

๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน

๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
 ๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๖) วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๘) วัดพระพุทธรูปหล่อ (ร้าง) อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
 ๒.๑๙) วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
 ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา ได้แก่
- ๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย
 ๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
 ๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน
 ๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน
 ๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา
 ๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย
 ๓.๗) วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย
 ๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
 ๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๓.๑๐) วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
 ๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
 ๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
 ๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมือง จ.ลำปาง
 ๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง
- ๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่
- ๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
 ๔.๒) วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จ.จังหวัดเชียงใหม่
 ๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) ศึกษารูปแบบ อัตลักษณ์ และกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยเน้นรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมหรือด้านพุทธศิลป์ กิจกรรม วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๒) ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนาเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

๓) ศึกษาพฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลลัพธ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเที่ยวชมหรือศึกษาจากวัด

๔) ศึกษาเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน (พระสงฆ์ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ) ความรู้ (ความรู้ และคุณค่า) และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

๕) ศึกษาประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้าน กายภาพ ความพร้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม และการรองรับทางการท่องเที่ยว

๖) การศึกษามีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

๗) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ประกอบด้วย ผู้นำชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐ และภาคเอกชน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคเหนือ ตอนบน สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๒ ประเภท ได้แก่

๑) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แต่ละวัดจะมีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ ๕-๑๐ รูป/คน ดังนั้น คณะผู้ศึกษาจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม ๕๐ คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาาร่วมกัน

๒) นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน ๒๐๐ คน/โครงการ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน ๒๐๐ คน/โครงการ รวมจำนวน ๔๐๐ คน/โครงการ

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง ส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศ หรือภูมิภาคนั้นๆ โดยเจาะจงก็คือ วิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคเหล่านั้น ประวัติของผู้คน, ศิลปะ, สถาปัตยกรรม, ศาสนาและปัจจัยอื่น ๆ ที่ช่วยให้วิถีชีวิตของผู้คนเป็นแบบแผนขึ้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังรวมถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่ห่างไกล (ชนบท) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองทางประวัติศาสตร์ หรือ เมืองขนาดใหญ่ และ สถานที่ทางวัฒนธรรมของผู้คนเหล่านั้น เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงละคร ยังรวมไปถึงการท่องเที่ยวในเขตชนบท บ่งบอกถึงรูปแบบประเพณีของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนเหล่านั้น (เช่น เทศกาล, พิธีการ) ค่านิยมและการใช้ชีวิตของผู้คนเหล่านั้น

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Buddhist Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบแสวงบุญคนเดียวหรือไปเป็นกลุ่ม เช่น พระภิกษุสงฆ์พุทธศาสนิกชน หรือประชาชนทั่วไป

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Management) หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่มีค่าประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรม ทั้งในด้านการแสดง การอนุรักษ์ และการฟื้นฟู เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ ความตระหนักถึงคุณค่า และความพึงพอใจในการท่องเที่ยว

การจัดการพุทธศิลป์ (Buddhist Arts Management) หมายถึง กระบวนการจัดการ แผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้งานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นจิตรกรรมประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม เพื่อสนองความต้องการทางด้านการท่องเที่ยว

การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา/วัฒนธรรมไทย (Learning on Buddhism/Thai Cultural) หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ คุณค่า หรือความพึงใจ ที่เป็นสิ่งแปลกใหม่หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ และอาจเกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์สารสนเทศชนิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

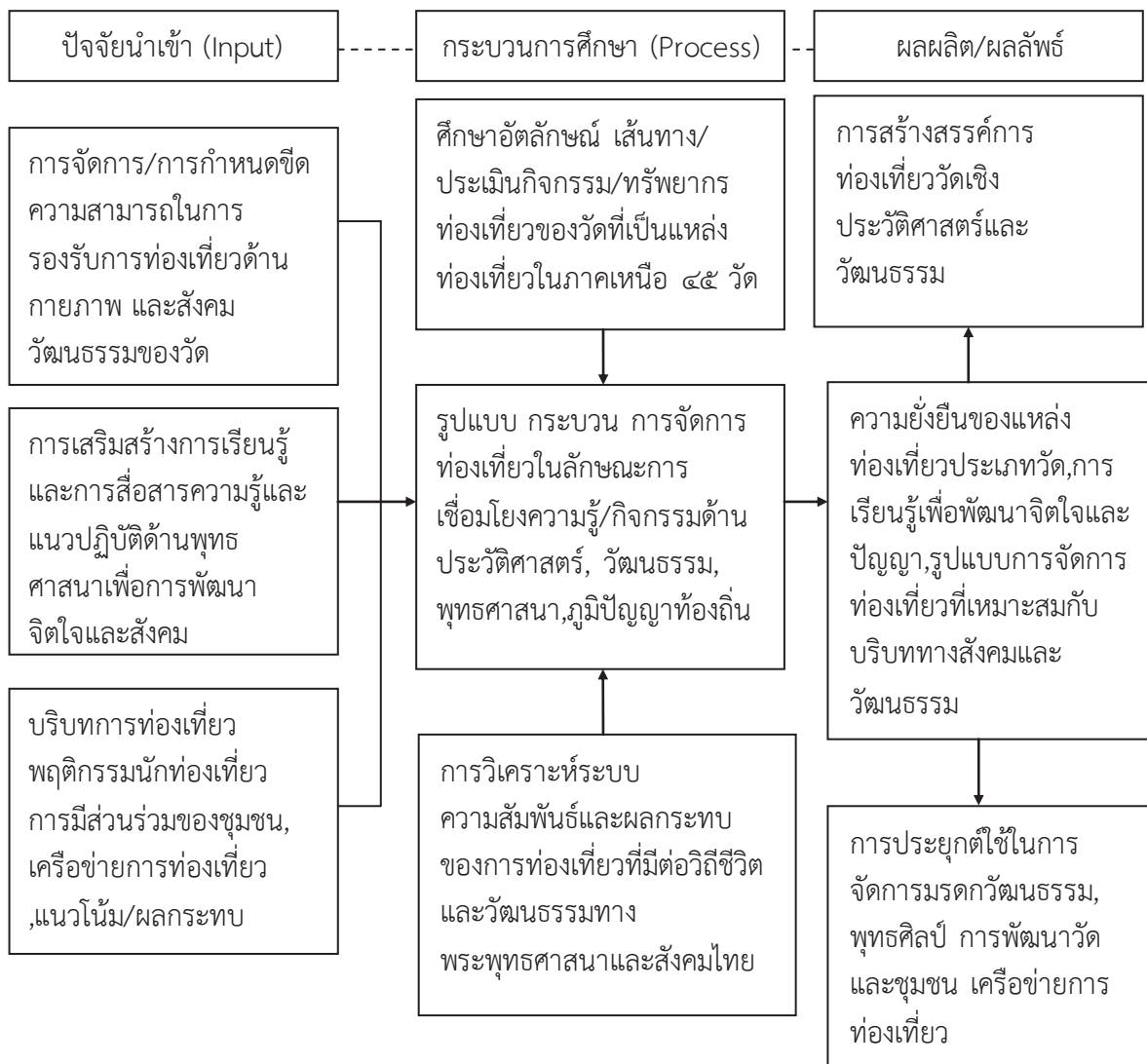
ผลกระทบทางการท่องเที่ยว (Impact of Tourism) หมายถึง ผลของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เปราะบางในช่วงเวลาหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบ (Model) หมายถึง แบบจำลองในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

กระบวนการ (Process) หมายถึง วิธีการในการจัดการ พัฒนาและปรับปรุงจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักการสร้างแนวทาง (Approach) การถ่ายทอดเพื่อนำไปปฏิบัติ (Deployment) การเรียนรู้ (Learning) และการบูรณาการ (Integration)

การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หมายถึง การนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนการใช้แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นกระบวนการร่วมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐและเอกชน

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มีการพัฒนารูปแบบ กิจกรรมและกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาชุมชน/สังคม

๑.๖.๒ วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีแนวทางในส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา

๑.๖.๓ วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. อบจ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวในเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน

๑.๖.๔ ชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

๑.๖.๕ วัด กรมศิลปากร ได้แนวทางการอนุรักษ์หรือการจัดการสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการคุ้มครองมรดกทางพุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมไทย

๑.๖.๖ วัด มหาวิทยาลัย ได้ผลวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสม

๑.๖.๗ นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีของชาวพุทธ และสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาพัฒนาจิตใจและสังคม ตามหลักการที่ว่า “เที่ยวไทยให้ถึงธรรม” รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ

๑.๖.๘ ได้ระบบฐานข้อมูลที่ช่วยในการตัดสินใจสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยว

๑.๖.๙ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและระบบบริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว

บทที่ ๒

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวคิดจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวิจัย โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว
๓. เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว
๔. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

๒.๑ รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๒.๑.๑ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในประเทศไทยได้มีพัฒนาการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๖๗ สมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ ซึ่งในครั้งนั้นการท่องเที่ยวในประเทศไทย ยังเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมธรรมชาติและสถานที่ราชการ หรือสถานที่สำคัญที่ทางชาวต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทยสร้างขึ้น แต่เมื่อประมาณ ๑๐ ปี ที่ผ่านมากทางองค์การท่องเที่ยวลโลก (www.unwto.org) ได้มีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้ ๓ รูปแบบหลัก ซึ่งแต่ละรูปแบบสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)

๒. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism / Village Tourism)

๓. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา

(Edu-meditation Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย (Ethnic Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home Stay & Farm Stay) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Longstay) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE หมายถึง M=Meeting/ I=Incentive/ C=Conference / E=Exhibition) การท่องเที่ยวแบบผสมผสาน เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้จัดการการท่องเที่ยวคัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาจัดรายการนำเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ ๒ – ๗ วันหรือมากกว่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตร (Eco-agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (Agro-historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco-adventure Travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ (Geo-historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-cultural Tourism) เป็นต้น

นอกจากนี้ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้พิจารณาจากความต้องการหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมทำให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ขึ้นมา เช่น Green Tourism ที่คนมาท่องเที่ยวจะต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือช่วยลดภาวะโลกร้อน เช่น การท่องเที่ยวในเกาะสมุย หรือ War Tourism ที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสกับอดีตในสมัยสงคราม เช่น การท่องเที่ยวสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรีหรือ Volunteer Tourism ที่นักท่องเที่ยวเป็นอาสาสมัครมาช่วยทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ในสถานที่และเดินทางท่องเที่ยวต่อ เช่น การที่มีอาสาสมัครมาช่วยงานสืบทอดในประเพณีไทย เป็นต้น^๑

นอกจากนั้นแล้ว ในปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ มีรูปแบบที่แตกต่างกันอีกมากมาย โดยแต่ละรูปแบบตอบสนองต่อความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวที่ต่างกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีการรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน นักท่องเที่ยว Eco-tourism เฉพาะตลาดต่างชาติ มีสัดส่วน ๕% ของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาประเทศไทย ส่วนตลาดคนไทยยังมีสัดส่วนน้อยมาก แต่ทั้งสองตลาดมีโอกาสเติบโตสูง ที่สำคัญ นักท่องเที่ยวตลาดนี้ไม่หวั่นไหวง่ายจากวิกฤตการณ์เมือง

๒. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬาเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ๓ รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism)

^๑ วาริช มัชฌิมบุรุษ, “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInthailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

๓. การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมแบบเจาะลึก ลดจังหวะการเดินทางให้ช้าลง ภายใต้แนวคิด “Slow Tourism” รูปแบบเป็นการนำเสนอสินค้าแนวใหม่ที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่จะทำให้ได้มองเห็นความงามของสิ่งใกล้ตัวมากขึ้น ได้ความรู้ ได้ปัญญา ได้ความภูมิใจและได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเอง ได้คิดอะไรมากขึ้น ได้เห็นอะไรที่แปลกออกไปจากสิ่งที่เคยเห็นหรือเคยรู้มาก่อน

๔. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic Tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ ความสนใจเบื้องต้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมการเดินทาง คือ การเฝ้ารอโอกาสที่จะได้สัมผัสกับกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์ และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตัวของนักท่องเที่ยวโดยตรง ด้วยความคิดที่ว่าถึงแม้พิพิธภัณฑ์และงานทางศิลปวัฒนธรรม อาจจะสามารถสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนต่างชาตินั้นได้ในระดับหนึ่งก็ตาม การสัมผัสสิ่งเหล่านี้ย่อมไม่อาจเทียบได้กับการสัมผัสโดยตรงกับคนต่างชาตินั้น จากการได้ใช้ชีวิตร่วมกันหรือพบปะพูดคุยกันในระยะเวลาหนึ่งได้ ระดับของการสัมผัสโดยตรงนี้ก็มีความแตกต่างกัน ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างน้อย ๒ รูปแบบ คือ

๑. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ โดยนักท่องเที่ยวไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาตินั้นๆ เป็นเวลานาน และใช้ชีวิตเหมือนคนพื้นเมืองนั้น

๒. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการ โดยนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมกลุ่มชาตินั้นๆ ในช่วงเวลาสั้นๆ โดยพยายามเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรมคนเหล่านั้น และอาจจะไม่ได้ลองใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมืองเสียทั้งหมด

๕. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Education Tourism) หมายถึง การเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงว่าเป็นการเรียนรู้ โดยมีการจัดการ มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนที่ชำนาญ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เป็นต้น นอกจากนี้ การเรียนรู้มักได้จากประสบการณ์จริงไม่ใช่การเรียนรู้จากตำรา การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มักจะประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงการวางแผนการเดินทาง การวางแผนการศึกษาในรูปแบบของหลักสูตร การเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวและการประเมินผล ลักษณะดังกล่าวทำให้การท่องเที่ยวเพื่อศึกษามีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะของการได้เรียนรู้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาต้องมีการเรียนรู้ที่เป็นกิจลักษณะจากครูผู้สอน โดยส่วนใหญ่ครูผู้สอนในการท่องเที่ยวเพื่อศึกษานี้ มักเป็นครูหรืออาจารย์อยู่แล้ว

๖. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นเทรนด์ท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในขณะนี้ รูปแบบของ Creative Tourism เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประสบการณ์ตรง (Hands on Experience) จากสถานที่นั้นๆ เช่น เรียนรู้และลงมือทำงานศิลปกรรม วัฒนธรรมของสถานที่นั้นๆ ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์สุดพิเศษที่จะไม่มีวัน

ลิ้ม ซึ่งกิจกรรม Creative Tourism ที่นักท่องเที่ยวต้องการมาเรียนรู้มากที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ เรียนนวดไทย เรียนทำอาหารไทย เรียนมวยไทย แนวคิดของการตลาดท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ต้องมีองค์ประกอบ ๓ มิติ คือ เป็นประโยชน์กับสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างผลกำไรที่ยั่งยืนสำหรับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว และผู้ประกอบการ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบ Creative Tourism จะตอบโจทย์ Marketing ๓.๐ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ประเทศไทยมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวในโลกที่พร้อมจะนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบ Creative Tourism ตลาดกลุ่มนี้ต้องสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ให้แก่สินค้าท่องเที่ยวโดยการนำเสนอ “ประสบการณ์” (Experience) ให้แก่นักท่องเที่ยว^๒

โดยสรุป การท่องเที่ยวในประเทศไทย มีหลากหลายขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเอง และขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ผลของการท่องเที่ยวจะเกิดมิติในแง่บวกหรือลบ ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวว่ามีพฤติกรรมอย่างไร

ตัวอย่างกรณีการศึกษารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น

งานศึกษาของ เอนก ชิตเกษร และพรณนุช ชัยปิ่นชนะ (๒๕๕๒) พบว่า รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวบ้านไร่ป่าคา สามารถเสริมสร้างพัฒนาบ้านไร่ป่าคา ให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาด้านโคชาวลำพูน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มุ่งใช้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอย่างมีรูปแบบ โดยเริ่มจากการกำหนดกลุ่มที่เป็นทางการเพื่อทำหน้าที่จัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของหมู่บ้านในรูปแบบคณะกรรมการ กำหนดโครงสร้างการบริหารงาน การบรรยายลักษณะงาน นอกจากนั้นทำการกำหนดรูปแบบการจัดการ ได้แก่ การกำหนดวิธีการในการจัดสรรค่าตอบแทนให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การกำหนดรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ การกำหนดกฎระเบียบต่างๆ การพัฒนาความพร้อมบุคลากรในชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา นอกจากนั้นได้ร่วมกัน การกำหนดโปรแกรมและต้นทุนการท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับภูมิทัศน์และการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบไปยังกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย^๓

งานศึกษาของ รัชณี เพ็ชรช้าง (๒๕๕๕) พบว่า อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน เป็นการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการศึกษาวิถีชีวิตและธรรมชาติ โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่นและชุมชน และเน้นกิจกรรมที่หลากหลายให้เหมาะสมกับความต้องการและวัยของนักท่องเที่ยว รวมทั้งได้เส้นทางท่องเที่ยวที่เอื้อประโยชน์กับทั้งสองหมู่บ้าน ที่มีการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และแบบแพลอยน้ำอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบ

^๒ กรวรรณ สังขกร, แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่, (เอกสารประกอบการประชุมเสวนา “การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อตอบสนองตลาดใหม่ทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน” จัดโดย โครงการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายวิจัยของศูนย์ภาคีเครือข่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ โรงแรมลำปางเวียงทอง จ.ลำปาง ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๓ – ๕.

^๓ เอนก ชิตเกษร และพรณนุช ชัยปิ่นชนะ, โครงการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา บ้านไร่ป่าคา ตำบลท่าตม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน, รายงานวิจัย, (เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๒). (เอกสารอัดสำเนา).

ไป-กลับหรือแบบ ๒ วันพัก ๑ คืน รวมทั้งเสริมความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวโดยมีแหล่งเรียนรู้ เพื่อเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ๓ แหล่งเรียนรู้^๔

งานศึกษาของ อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ (๒๕๕๕) พบว่า ชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีทั้งสิ้น ๑๒ ชุมชนล้วนเป็นชุมชนประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และชุมชนซึ่งเป็นเจ้าขององค์ความรู้และเป็นเจ้าของพื้นที่ ร่วมกันใช้องค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม อันได้แก่ มุขปาฐะ ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือพื้นบ้าน ธรรมชาติ และจักรวาล และประเพณีพิธีกรรม ร่วมกันในการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะสามารถให้นักท่องเที่ยวได้มีทางเลือกมากขึ้น^๕

จากงานศึกษาของ กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ (๒๕๕๕) พบว่า สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้องพัฒนาในประเทศไทย เพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ และนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างไรก็ดี เนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืนในระยะยาวต่อไป^๖

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีจุดเริ่มต้นจากการที่องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดการประชุมสหประชาชาติในปี พ.ศ.๒๕๑๕ และได้ข้อสรุปให้ประเทศสมาชิกหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศควบคู่กับการรักษาสีงแวดล้อมและชุมชน ทั้งนี้การประชุมครั้งต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่า การท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างชุมชนต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Theobald, ๑๙๙๔) ต่อมา

^๔ รัชณี เพ็ชรช้าง, รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, (ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๙๑ – ๑๐๖.

^๕ อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ, การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๑๑๔ – ๑๒๕.

^๖ กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๓๙ – ๑๔๖.

กรอบแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาโดย Swarbrooke (๑๙๙๙) เพื่อมุ่งเน้นการการรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนคำจำกัดความว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ การท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจเจริญงอกงาม แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และต้องไม่ส่งผลเสียต่อมูลค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น รวมถึงโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่นั้น หลักการพัฒนาที่สำคัญของ Swarbrooke (๑๙๙๙) นั้นเน้นที่การพัฒนาที่ควบคู่กันไประหว่างการเติบโต และการรักษามูลค่าทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้จะเน้นการวางแผนและจัดการที่เหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งรวมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งนี้ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดีไม่ควรที่จะมองมรดกทางวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นเพียงแค่สินค้าที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ หากแต่ควรมองแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้เสมือนเป็นมรดกของคนทั้งประเทศที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

สรุปได้ว่า งานศึกษาในช่วงห้าปีที่ผ่านมาได้กล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ดังที่ Ivanovic (๒๐๐๘) และ Cooper Fletcher Fyall Gilbert และ Wanhill (๒๐๐๘) กล่าวว่า วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนาในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่โดยแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมต่างๆ มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้เข้าชม ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นการเดินทางไปสู่ประสบการณ์และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตที่อาจจะพบเห็นได้ยากในชีวิตประจำวัน (Goeldner & Ritchie, ๒๐๐๙) ทั้งนี้ Ismail (๒๐๐๘) เสนอแบบจำลองเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชุมชนจะได้รับจากการจ้างงาน และรายได้ที่สูงขึ้นควบคู่ไปกับการคงไว้ซึ่งสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตแบบเดิม ซึ่งสนองความต้องการของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ Ximba (๒๐๐๙) ซึ่งเสนอว่า พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความงาม จิตวิทยา และความรู้สึก ภายใต้แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจ พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดและถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน^๗

๒.๑.๒ อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) มากขึ้น เนื่องจากเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับความผูกพัน (Engaged) ของนักท่องเที่ยว (ผู้มาเยือน-Guest) กับผู้ถูกท่องเที่ยว (เจ้าบ้าน-Host) สนใจการเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในพื้นที่ท่องเที่ยว (Authentic-active Participation) ซึ่งรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยวดังกล่าว จะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตนไปร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดความจดจำ

^๗ กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรันยา แสงลิมสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๑.

ประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว (Understanding Specific Cultural of the Place) และโดยการท่องเที่ยวแนวใหม่นี้ นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยวและจะได้นำประสบการณ์ดังกล่าวไปปรับใช้กับหน้าที่การงานของตนแล้ว ยังถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะรักษาความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืน

ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ออกประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยในปีต่อมา UNESCO ได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรนานาชาติเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global Alliance for Cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริง อันจะเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมในเกิดสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนและโลก เพื่อดำเนินการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ องค์การยูเนสโกเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชนเอกชน สาธารณะและประชาคม เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก มีทั้งหมด ๗ กลุ่ม เมืองหนึ่งเมืองใดที่จะเข้าร่วมเป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ภายใต้การประกาศรับรองโดยยูเนสโกจะต้องเลือกเสนอตนเองได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้นจากกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

๑. วรรณกรรม (Literature)
๒. งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk art)
๓. งานออกแบบ (Design)
๔. ดนตรี (Music)
๕. อาหาร (Gastronomy)
๖. ภาพยนตร์ (Cinema)
๗. สื่อศิลปะ (Media Arts)

นอกจากจะมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อสร้างสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนในระดับนานาชาติด้วยการเชื่อมโยงเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันแล้ว องค์การยูเนสโกได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถรับและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้นๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้ และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเอง

โครงการเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวแนวใหม่ของยูเนสโก จึงเน้นถึงความผูกพัน (Engaged) ผ่านประสบการณ์จริง (Authentic Experience) ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ไปเยือน (active understanding of the specific cultural features of a place) ซึ่งทิศทางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่

คำว่า Creative Tourism “บัญญัติ” ขึ้น โดย คริสปิน เรย์มอนด์ (Crispin Raymond) และ เกร็ก ริชาร์ด (Greg Richards) ซึ่งกล่าวว่าเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่มาเยือนประเทศแถบเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และออสเตรเลีย ที่ได้เขียนเล่าประสบการณ์อันน่าประทับใจของตนเมื่อได้เข้าฝึกงานวางแผนไทยที่จังหวัดเชียงใหม่หลายสัปดาห์ ก่อนจะไปเรียนรู้การปรุงอาหารมังสวิรัตที่บาห์ลี อินโดนีเซีย แล้วไปอบรมช่วงสั้นๆเกี่ยวกับการเป็นผู้ดูแลฝูงแกะและปศุสัตว์ (Jillaroo) ในออสเตรเลีย คำว่า “Creative Tourism” จึงเป็นคำที่เหมาะสมเพื่อใช้เรียกพฤติกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว ที่ให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมนามธรรมมากขึ้น

คริสปิน เรย์มอนด์ และ เกร็ก ริชาร์ด ได้ร่วมกันกำหนดนิยามการท่องเที่ยวแนวใหม่นี้ว่า Creative Tourism (การท่องเที่ยวสร้างสรรค์) หมายถึง การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพ การสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว (“tourism which offer visitors the opportunities to develop their creative potential through active participation in courses and learning experiences which are characteristic of the holiday destination where they are undertaken”) (Richards and Raymond, ๒๐๐๐)

ในการประชุม Creative Cities Network ซึ่งจัดขึ้นในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๙ โดยมีจุดประสงค์เพื่อวางแผนเตรียมการประชุม Santa Fe International Conference on Creative Tourism ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประชุมนานาชาติว่าด้วยการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ขึ้นเป็นครั้งแรก (พ.ศ. ๒๕๕๑) ได้มีการหารือกำหนดคำนิยามให้กับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ขึ้นใหม่ ว่า “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ คือการท่องเที่ยวที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์อันแท้จริง ซึ่งได้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่” (Creative Tourism is a tourism directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special character of a place. (Wurzburger, ๒๐๐๙: ๑๗) โดยนิยามดังกล่าวนี้ ยังคงยึดตามหลักการสำคัญของนิยามเริ่มแรก ที่เน้นประสบการณ์จริงทางวัฒนธรรม (hands-on experiences that are culturally authentic) ซึ่งจะทำให้แตกต่างไปจากการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมคือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Ecotourism) หรือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agri-tourism) ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับการนิยามและกิจกรรมของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (<http://www.creativetourismnetwork.org2cms>) ได้ประมวลคุณลักษณะต่างๆ ของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (Each engaging the other)
๒. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural engagement /Cultural experience)
๓. มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deep meaning/ understanding of the specific cultural of the place)
๔. ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hands-on experience)

๕. มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ ส่งผ่าน-ส่งต่อประสบการณ์ (Exchange information/ transformation and transformative experiences)

๖. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม (More participate than observe)

๗. นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับเจ้าของพื้นที่ (Co-creating tourism experience)

๘. ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์ ประสบการณ์จริง (Authentic both process and product / genuine experience)

๙. จดจำประทับใจ เข้าใจ (Memorable/ I hear and I forget, I see and I remember I do and I understand)

๑๐. การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (Tailor-made approaches)

คุณสมบัติของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติในสองลักษณะ คือ ทั้งในเชิงพื้นที่และกระบวนการ

๑. คุณสมบัติในเชิงพื้นที่

๑.๑ ความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ

๑.๒ มีความตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม

๒. คุณสมบัติในเชิงกระบวนการ

๒.๑ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

๒.๒ มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม

๒.๓ มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว

๒.๔ ไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม^๔

จากผลการศึกษาทีมงานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น

งานศึกษาของ ปาจริย์ ผลประเสริฐ (๒๕๕๒) พบว่า แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชร ควรมีรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยมีคู่มือ/เอกสารแนะนำเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว ป้ายแนะนำโบราณสถานและวัดต่าง ๆ ที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ และการได้รับรางวัลจากอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร กิจกรรมนั่งช้างชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และ กิจกรรมนั่งเรือชมกำแพงเมืองเก่า และควรมีการแสดง แสง เสียง ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ การแสดงพื้นบ้าน โดยการจัดการแสดงพื้นบ้านและระบำต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวนั่งชมระหว่าง

^๔ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, *ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน*, รายงานวิจัย, (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔)

รับประทานอาหารรูปแบบการจัดสำหรับกับไทย นักท่องเที่ยวที่วุ่นงั้นบนเรือ ตอนที่ ๒ การแสดงแสง-เสียง เรื่อง “เสกศิลป์...สืบสายแสง... กำแพงเพชร”^๙

งานศึกษาของ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (๒๕๕๔) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งโดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม ประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีคุณสมบัติทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงกระบวนการ กล่าวคือในเชิงพื้นที่ กิจกรรมนั้น ๆ จะต้องมีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมและ/หรือธรรมชาติ และชุมชนในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมจะต้องมีความตระหนักในศักยภาพดังกล่าว ในเชิงกระบวนการ กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จะต้องนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำไปสู่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว และด้วยทิศทางนี้ จะนำไปสู่ความสมดุลในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม^{๑๐}

ผลงานการศึกษาของ ดวงกมล เวชวงศ์ (๒๕๕๔) พบว่า ตำบลต้นตาลประกอบไปด้วยกลุ่มคนในชาติพันธุ์ยวนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพวกเขายังคงมีสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ยวนอยู่อย่างชัดเจน แม้จะอพยพจากถิ่นฐานเดิมคือ เมืองเชียงแสนมาอยู่ในสภาพแวดล้อมและสังคมแห่งใหม่มานานกว่า ๒๐๐ ปี ผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันหลากหลาย แต่สำนึกและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาก็ยังคงดำรงอยู่และรักษาไว้ได้จนถึงปัจจุบัน ชาวยวนบ้านต้นตาลได้แสดงออกถึงความมีสำนึกทางชาติพันธุ์ของตนผ่านการใช้ชีวิตประจำ การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเยาวชนยวน การจัดตั้งชมรมไทยยวนสระบุรี การก่อตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนและการจัดตั้งตลาดทำน้ำโบราณบ้านต้นตาล ต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวได้เข้ามาในชุมชนทำให้ชาวยวนต้องมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อนำมาเป็นจุดขายในการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของพวกเขา โดยพวกเขาได้มีการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนของตนผ่านสถานที่ท่องเที่ยวอันสำคัญของชุมชน ๒ แห่ง ได้แก่ หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวน และตลาดทำน้ำโบราณบ้านต้นตาล^{๑๑}

ในงานการศึกษาของ จิตตินุช วัฒนะ (๒๕๕๕) พบว่า อัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก คือ ๑) พระพุทธชินราช ๒) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๓) น้ำตก และ ๔) ก๋วยเตี๋ยวห้อยขา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นประชาชน และผู้ประกอบการสินค้า OTOP แต่ประชาชน และผู้ประกอบการสินค้า

^๙ ปาจริย์ ผลประเสริฐ, แผนงานวิจัยแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดกำแพงเพชร, สักทอง : วารสารการสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, (Vol ๑๕, No ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๒) : ๑๙ - ๓๕.

^{๑๐} สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, *ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน*, รายงานวิจัย, (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔)

^{๑๑} ดวงกมล เวชวงศ์, *กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี*, วารสารวิทยบริการ, (ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๐ - ๑๔๙.

OTOP เห็นว่ากล้วยตาก และสุนัขบางแก้วเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ การรับรู้ของประชากรสองกลุ่ม ไม่ได้กล่าวถึง พระนางพญา ไกชนพระนเรศวร และดนตรีมิ่งละคร ซึ่งปรากฏในข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับอัตลักษณ์จังหวัดพิษณุโลก จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการจัดการถนนคนเดินภายใต้อัตลักษณ์ถนนวัฒนธรรม เพื่อสร้างการรับรู้และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก ที่จะส่งผลให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างรายได้ให้ประชาชนในท้องถิ่นต่อไป^{๑๒}

งานวิจัยของ จุฑามาศ วิศาลสิงห์ (๒๕๕๕) พบว่า ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ผลการศึกษาแสดงไว้อย่างชัดเจนในภาพความเป็นการท่องเที่ยวไทย คือ ความสนุกสนาน (Fun) ความมีไมตรีจิต (Hospitable) ความตื่นเต้น (Excited) น่าประหลาดใจ (Amazing) โดยมีได้เป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวเห็นว่า เป็นที่ผ่อนคลาย (Relaxed) จัดการดี (Organized) ผลการศึกษานี้บ่งชี้ให้เห็นด้วยว่า การสร้างภาพลักษณ์อาจไม่จำเป็นต้องแยกเป็นกลุ่มย่อยแตกหลาย Segments หรือที่เรียกว่า Portfolio Management คือการจัดการกลุ่มนักท่องเที่ยวแยกเป็นประเภทและดำเนินการตลาดตามแบบที่เหมาะสมตามกลุ่ม คำถามเชิงกลยุทธ์นี้มีความสำคัญเกี่ยวเนื่องไปถึงการจัดการงบประมาณด้านการตลาดซึ่งโดยทั่วไปต้องใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในจำนวนที่มีอยู่จำกัด ดังนั้นการศึกษานี้บ่งชี้ว่ามีความแตกต่างในแต่ละกลุ่มประเทศจนเป็นนัยสำคัญต่ออย่างไร ดังนั้นนักการตลาดควรคำนึงถึงการจัดการประเภทความเป็นจุดหมายปลายทาง (Category Management) ดังกล่าวแล้วการเข้าใจภาพลักษณ์และกำหนดในเชิงกลุ่มเปรียบเทียบกับภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศคู่แข่งในสายตานักท่องเที่ยว^{๑๓}

สรุปได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีจุดเริ่มต้นจากในแถบทวีปยุโรปซึ่งจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อเป็นประสบการณ์ และการเพิ่มพูนความรู้ Raymond และ Richards ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวและสันตนาการ (ATLAS) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการ ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของชุมชนผ่านทางกิจกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ (Wurzburger, Aagesen, Pattakos, & Pratt, ๒๐๐๙) ในขณะเดียวกัน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับการสนับสนุนโดยองค์กร UNESCO โดยมุ่งเน้นการพัฒนา และสร้างเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ซึ่งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนผ่านประสบการณ์ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้มีปฏิสัมพันธ์ ได้ความรู้ ได้รับคุณค่า พร้อมได้รับความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยวในบริบทของมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบสร้างสรรค์จะเน้นที่การสะท้อนถึงควมมี

^{๑๒} จิตติคุณ วัฒนะ, การศึกษาเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ถนนวัฒนธรรม (ถนนคนเดิน) ของจังหวัดพิษณุโลก, วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, (ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๗๑ – ๘๐.

^{๑๓} จุฑามาศ วิศาลสิงห์, โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๘ – ๙.

ชีวิต วิถีชีวิต และการถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมจนทำให้สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ^{๑๔}

๒.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว

๒.๒.๑ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้ประมวลสรุปการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (๒๕๕๔) ไว้ว่า

๑) พฤติกรรมผู้บริโภคปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าเงินมากขึ้น ประกอบกับการที่คู่แข่งหันมาใช้กลยุทธ์ด้านราคาเพื่อดึงความสนใจของตลาดนักท่องเที่ยวที่หดตัวลง ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการเลือกจุดหมายปลายทางมากขึ้น ซึ่งมีผลให้เกิดพฤติกรรม Last minute คือ ใช้เวลาสั้นก่อนการเดินทางเพื่อตัดสินใจในการจอง/ซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความคุ้มค่า

๒) นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้ โดยอาจเลือกเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศหรือภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น ทั้งนี้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ และกรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว เช่น UNWTO APEC ASEAN ACD GMS ACMECS IMT-GT และ BIMSTEC เป็นต้น ช่วยลดอุปสรรคและข้อจำกัดในการท่องเที่ยว

๓) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัวเนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์ กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เลือกพักแรมในโรงแรมที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

๔) กระแสของความสนใจและใส่ใจในสุขภาพ และการออกกำลังกาย ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงกีฬา ประเทศต่างๆ ได้แข่งขันกันแย่งสิทธิ์ในการจัดกิจกรรม หรือ Event ด้านการกีฬา ซึ่งไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความพร้อมด้านบุคลากร สนามแข่งขัน ประสบการณ์ในการจัดการแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติ รวมถึงกีฬาที่มีเอกลักษณ์ เช่น มวยไทย และตะกร้อ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไทยมีชื่อเสียงในเรื่องของสปา การนวดแผนไทยความ

^{๑๔} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ์ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ์, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๑ – ๑๔๒.

พร้อมในด้านของบุคลากร มีสถานประกอบการที่มีคุณภาพ ซึ่งพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

๕) กระแสความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ถูกเปลี่ยนถ่ายเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับ และกำลังปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การจัดการที่คำนึงถึงขีดความสามารถการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และมุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสในการสร้างเอกลักษณ์และตราสัญลักษณ์สินค้าทางการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและธรรมชาติของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในระดับสากล^{๑๕}

ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว กระแสความนิยมท่องเที่ยวทางเลือกการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะทาง ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มขยายตัว และประเทศไทยก็มีความพร้อม จึงเป็นโอกาสให้ประเทศไทยสร้างนวัตกรรมใหม่เพื่อรองรับแนวทางการท่องเที่ยวเฉพาะทางในอนาคต^{๑๖} ดังนั้น ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ จึงมุ่งเน้นในการกระจายตลาดการท่องเที่ยวและพัฒนา ระบบตลาดสินค้าทางการท่องเที่ยวสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับพฤติกรรม และรสนิยมของนักท่องเที่ยวในกลุ่ม MICE กลุ่มครอบครัว กลุ่มฮันนีมูน กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health and Wellness) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

จากการศึกษาของ Bywater (๑๙๙๓) ได้แยกประเภท ซึ่งเป็นแบบอย่างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท

๑. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษา วัฒนธรรมและมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลานาน

๒. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึง ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักกัน หรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ รูปภาพ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้ จะใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวน้อยกว่าประเภทแรก แต่มีโอกาสที่จะเดินทางกลับมายังสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้งในอนาคต

^{๑๕} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๘ – ๙.

^{๑๖} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙, หน้า ๑๙.

๓. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวสั้น อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

Smith (๒๐๐๓) ได้จัดประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	สถานที่และกิจกรรมที่สนใจ
นักท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist)	ปราสาท พระราชวัง บ้านโบราณ แหล่งโบราณคดี อนุสาวรีย์
นักท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist)	โรงละคร การแสดงคอนเสิร์ต เทศกาล งานประเพณี
นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourist)	ถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Cultural Tourist)	แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Cultural Tourist)	การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน ฟาร์ม พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ ภูมิทัศน์
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigeneous Cultural Tourist)	ชาวเขา ทะเลทราย เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะและหัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Cultural Tourist)	สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า การแสดงคอนเสิร์ต งานแข่งขันกีฬา

การแบ่งประเภท และลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังตารางข้างต้น ทำให้ทราบถึงลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ตอบสนองความต้องการทางด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงไว้^{๑๗} มีกรณีศึกษาของงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น

งานศึกษาของ อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด บริษัท (๒๕๕๔) พบว่า การศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาใช้แรงจูงใจ เพื่อทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว (ในอดีต) ของตนอยู่ ๕ ประเภทได้แก่ “แรงจูงใจจากการได้เห็น ได้สัมผัสประสบการณ์ทางกายภาพ” “แรงจูงใจด้านความรัก/ความสัมพันธ์” “แรงจูงใจจากการได้ซื้อสินค้า/ ซ้อปิ้ง” “แรงจูงใจจากการแสวงหาความอึดอัดทางจิตใจผ่านการทำบุญ/ภาวนา” และ “แรงจูงใจที่อยากได้รับความสุขจากการให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติหรือสังคม” นอกจากนั้นการใช้แรงจูงใจเพื่อ “แสวงหาความอึดอัด

^{๑๗} กาญจนา แสงลิมสุวรรณ์ และศรัณยา แสงลิมสุวรรณ์, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๒.

ทางจิตใจผ่านการทำบุญ/ภาวนา” ก็มีแนวโน้มสูงในบางพื้นที่ อย่างเช่นจังหวัดในพื้นที่ศึกษาภาคกลาง และตะวันออก รวมถึงกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะที่การให้แรงจูงใจด้าน “ความสุขจากการให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติหรือสังคม” นั้นยังมีการประยุกต์ใช้ในสัดส่วนไม่สูงมากนักในปัจจุบัน แต่ก็มีกลุ่มศักยภาพที่น่าสนใจจำนวนไม่น้อยในบางพื้นที่เช่นในจังหวัดชลบุรี จังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น^{๑๘}

งานศึกษาวิจัยของ แสงเดือน รตินธร (๒๕๕๕) พบว่า นักท่องเที่ยวชาวจีนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๙,๙๓๑ หยวนขึ้นไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยผลักดันในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยคือ การมีประสบการณ์ในการมาเยือนประเทศไทยแล้วอย่างน้อย ๑ ครั้ง วางแผนการเดินทางท่องเที่ยวทุกอย่างด้วยตนเองและเดินทางกับบริษัททัวร์ในระดับที่ใกล้เคียงกัน มีเพื่อนหรือญาติเป็นผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยว มีค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยวประมาณ ๕,๙๙๑ -๑๑,๙๗๐ หยวน ค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต มีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวคือ เพื่อการพักผ่อนวันหยุด โดยต้องการไปแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในภาคตะวันออกและภาคใต้เมื่อมาเยือนประเทศไทย ส่วนปัจจัยดึงดูดที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย คือ อาหารไทย วัฒนธรรมไทย ความงดงามของธรรมชาติ ทะเลและชายหาดที่สวยงาม และความพร้อมของข้อมูลการท่องเที่ยวตามลำดับ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ระดับเห็นด้วยระดับมาก^{๑๙}

ผลงานการศึกษาของ MarketWise Ltd. (๒๕๕๕) พบว่า มีความโน้มเอียงไปทางกลุ่มชาวต่างประเทศที่เป็นเพศชาย (๕๖%) อายุระหว่าง ๓๐-๓๙ ปี (๒๒%) สถานภาพโสด (๔๗%) และแต่งงาน/มีครอบครัว (๔๖%) ไม่มีบุตร (๓๔%) รายได้ครอบครัวต่อเดือนน้อยกว่า US\$ ๑๕,๐๐๐ (๕๒%) อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน (๒๓%) เจ้าของกิจการ (๑๖%) นักเรียน/นักศึกษา (๑๔%) และวิชาชีพเฉพาะ (๑๓%)

ปัจจัยพื้นฐานที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสำคัญ ๕ อันดับแรกในการพิจารณาเลือกประเทศที่จะเดินทางไปท่องเที่ยว ได้แก่ ความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ (๕๘%) ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (๕๔%) ความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว (๕๒%) ความน่าสนใจของวัฒนธรรม (๔๘%) และความน่าสนใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ (๔๖%) ในขณะที่ปัจจัยที่สำคัญ ๕ อันดับแรกที่นักท่องเที่ยวต่างชาติใช้พิจารณาในการเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวที่ประเทศไทย ได้แก่ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (๖๐%) ความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ (๕๙%) ความน่าสนใจของวัฒนธรรม (๕๐%) ความคุ้มค่า/ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่สูง (๔๘%) ความน่าสนใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ และความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว (๔๗%)

^{๑๘} อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, บริษัท, โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘ – ๕๙.

^{๑๙} แสงเดือน รตินธร, ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย, รายงานวิจัย, วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.) (ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕) : ๘๔ - ๑๐๔.

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มาสัมผัสประสบการณ์ด้านความบันเทิงและอาหาร (๘๔%) ซึ่งได้แก่ การมารับประทานอาหารไทย ซื้อสินค้าท้องถิ่น/เสื้อผ้าไทย/สินค้า Brand Name และการท่องเที่ยวกลางคืน นอกจากนี้ ๘๓% เดินทางมาท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวทะเล/ชายหาด ป่า ภูเขา น้ำตก การล่องแพ เรือแคนู ปีนเขา และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ๗๕% เดินทางมาท่องเที่ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรม และผู้คน ซึ่งได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ การชมเมือง การเยี่ยมชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ การสาธิตผลงานศิลปะและหัตถกรรม ๕๓% เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น การใช้บริการ Spa & Wellness การเข้ารับการรักษาพยาบาล และการทำบุญ/แสวงบุญ/ปฏิบัติธรรม ๓๓% มาทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น ดำน้ำ ตีกอล์ฟ และร่วมเทศกาล/งานประเพณีของไทย

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ระดับความพึงพอใจโดยรวมต่อการท่องเที่ยวในประเทศไทยในระดับสูงที่ค่าเฉลี่ย ๔.๓๒ (จากคะแนนเต็ม ๕) โดยมีนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจกับการท่องเที่ยวในประเทศไทยถึงพึงพอใจมากที่สุดที่ ๘๘% และในทางตรงกันข้ามมีนักท่องเที่ยวที่ไม่พึงพอใจถึงไม่พอใจมากที่สุดที่ ๔% โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความพึงพอใจในระดับสูงในด้านความมีน้ำใจไมตรี และการต้อนรับที่ดีของคนไทยที่ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ และความน่าสนใจของสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๔.๑๕ ในทางตรงข้าม ประเด็นที่นักท่องเที่ยวยังพึงพอใจในระดับที่ไม่สูงมากนัก ได้แก่ บริการด้านการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๙๘ และความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๙๔ ส่วนประเด็นที่นักท่องเที่ยวค่อนข้างไม่พึงพอใจจะเป็นในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ ส่วนประเด็นด้านความน่าสนใจของสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยว ในรายละเอียดพบว่า สิ่งที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ในระดับที่สูง ได้แก่ อาหารไทย สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ/Spa & Wellness และสถานที่ซื้อสินค้า ในขณะที่สิ่งที่สร้างความพึงพอใจกับนักท่องเที่ยวได้เพียงระดับปานกลาง ได้แก่ ความหลากหลายของสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยว การเป็นประเทศที่มีความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวกับครอบครัว/เด็ก การให้ประสบการณ์ความเป็นไทยแท้ และสิ่งที่นักท่องเที่ยวค่อนข้างไม่พึงพอใจ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ และการแสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและการรักษาธรรมชาติ^{๒๐}

๒.๒.๒ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การทำตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งนั้นมีความแตกต่างด้านบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งสามารถจับต้องได้ หรือไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งโดยขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้

^{๒๐} MarketWise Ltd., โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาดหลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), ๒๕๕๕), หน้า ๒ - ๑๕.

๑) ผลลัพธ์ที่จะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาดทางด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสพการณ์ ฯลฯ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ และสนองความต้องการสูงสุด ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะผลักดันการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปาก และการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมเยือน

๒) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวรับรู้ และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การส่งเสริมการตลาด เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อ โฆษณา การประชาสัมพันธ์ หรือ การพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการท่องเที่ยว การนำเสนอที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบเนื่องต่อไป (Gowdy, ๑๙๙๙) ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนวิธีในการดำเนินชีวิตเป็นจุดขาย (Brand Idea) และสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว (Brand Communication) เพื่อสร้างการรับรู้ (Brand Awareness) และสัมผัสประสบการณ์ (Brand Experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว^{๒๑}

จากผลการศึกษากรณีศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ในงานศึกษาของ จริญญา ฦพิกุล และวรัชต์ มัธยมบุรุษ (๒๕๕๕) พบว่า จังหวัดเชียงราย มีศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติ และด้านการบริหารและการจัดการ จากการวิเคราะห์ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววันนั้น สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย คือ พัฒนาถนนหรือเส้นทางการคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล อนุรักษ์ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติหรือการคงรักษาสภาพดั้งเดิมเพื่อให้เกิดคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา ไม่ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ มีอุปกรณ์รองรับของปริมาณขยะที่เพียงพอ และออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ควรมีการจัดการด้านคุณภาพอากาศ และไม่สร้างความรำคาญในแหล่งท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว รักษาความงามด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สร้างความมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลให้ความปลอดภัยต่อ

^{๒๑} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๓.

ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมีเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง จัดเตรียมเอกสารเผยแพร่ที่กล่าวถึงการอนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว^{๒๒}

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๐) ดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีหลักการดำเนินการที่สำคัญ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑. การเร่งพัฒนา บุคลากร พัฒนาภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของเอกชนเพื่อที่จะรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่สภาพเดิมอย่างยั่งยืน

๒. การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวแหล่งมรดก การท่องเที่ยวศิลปะ การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

๓. การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก การวางแผนด้านความปลอดภัย สุขอนามัย และสวัสดิการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

๔. การส่งเสริมความเชื่อมโยง ความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน เพื่อที่จะสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ควรมีการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง และความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สภาพภูมิทัศน์ และวิถีชีวิต นอกจากนี้ ประเด็นของความพร้อมทางด้านความสะดวก ซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว ในการกำหนดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญ คือ ต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางแผนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการ

^{๒๒} จริยญา ญพิกุล และวราวิชต์ มัธยมบุรุษ, การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย, รายงานวิจัย, (พะเยาวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕) : ๑๖๗ – ๑๗๕.

^{๒๓} กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐). [เอกสารเผยแพร่].

พัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน (Butler, ๑๙๙๙) โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบนั้นแบ่งเป็นผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผลกระทบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่สมดุล และแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์สุทธิที่สูงสุดต่อพื้นที่

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรจะรวมถึงการฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ และการฝึกอบรม เพื่อให้บุคลากรมีความรู้และแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับว่าเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

การจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยทั่วไปแล้วจะสามารถสรุปโครงสร้างองค์กรและการจัดการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะมุ่งเน้นที่ประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต้องนำการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อที่จะร่วมกันหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์ หรือแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกันเป็นอีกแนวทางที่มีความจำเป็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๒๔}

๒.๓ เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว

๒.๓.๑ เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนของ กรวรรณ สังขกร (๒๕๕๕) พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีความได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศที่สวยงาม ภูมิอากาศเย็นสบาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย มีประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ รวมถึงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงทำให้ภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวและพักผ่อน แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวกระจายอยู่ใน

๑) จังหวัดเชียงใหม่ ๑๖๓ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณตัวเมืองเชียงใหม่ และข้างเคียง โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และ

^{๒๔} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๔ – ๑๔๕.

กิจกรรมต่างๆ แหล่งท่องเที่ยวที่เด่นได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดอุโมงค์ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ สวนสัตว์เชียงใหม่ พระตำหนักดาราภิรมย์ น้ำตกแม่สา ปางช้างแม่สา สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ถ้ำเชียงดาว ดอยอ่างขาง หมู่บ้านทำร่มบ่อสร้าง น้ำพุร้อนสันกำแพง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

๒) จังหวัดลำพูน พบแหล่งท่องเที่ยว ๕๘ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่นเป็นประเภทประวัติศาสตร์และศาสนา ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองหริภุญชัย วัดจามเทวี กู่ช้าง - กู่ม้า วัดพระพุทธบาทตากผ้า โบราณสถานเกาะกลาง

๓) จังหวัดลำปาง พบทั้งหมด ๖๑ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่นๆ คือ ชุมชนท่ามะโอ กาดกองต้า (ตลาดกองต้า) ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน เขื่อนกิ่วลม วัดพระธาตุลำปางหลวง เขื่อนแม่เมาะ

๔) จังหวัดพะเยา พบแหล่งท่องเที่ยว ๕๒ แห่ง ที่เด่นได้แก่ กว๊านพะเยา วัดศรีโคมคำ วัดพระเจ้านั่งดิน ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ และวัดท่าฟ้าใต้

๕) จังหวัดเชียงราย พบแหล่งท่องเที่ยวมากถึง ๑๘๙ ส่วนมากตั้งอยู่ในตัวเมืองเชียงราย และข้างเคียงส่วนใหญ่เป็นวัด ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนมั่งราย วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ดอยแม่สลอง ภูชี้ฟ้า วัดร่องขุน พระธาตุดอยตุงและพระตำหนักดอยตุง เมืองโบราณเชียงแสน

๖) จังหวัดแพร่ พบแหล่งท่องเที่ยว ๓๑ แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณตัวเมืองแพร่และข้างเคียง ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮ วัดจอมสวรรค์ วัดพระธาตุจอมแจ้ง บ้านประทับใจ บ้านทุ่งโฮ้ง แวะเมืองผี

๗) จังหวัดน่าน พบแหล่งท่องเที่ยว ๓๙ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตั้งอยู่เป็นกลุ่มในบริเวณตัวเมืองน่านและข้างเคียง ที่เด่นได้แก่ วัดพระธาตุช้างค้ำ วัดภูมินทร์ วัดหัวข่วง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน วัดพระธาตุแช่แห้ง อุทยานแห่งชาติดอยภูคา

๘) จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบแหล่งท่องเที่ยว ๘๑ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่น ได้แก่ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดจองคำ - วัดจองกลาง เมืองปาย พิพิธภัณฑ์ทหารญี่ปุ่นขุนยวม ทุ่งบัวตองดอยแม่เหาะ^{๒๕}

งานศึกษาของ เกศรา สุกเพชร และ วรวิทย์ มัชฌมบุรุษ (๒๕๕๕) พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวของเชียงใหม่ควรเพิ่มสิ่งที่น่าสนใจความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยเฉพาะห้องน้ำ สถานที่พัก เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติโดยรอบบริเวณเมืองแม่เมาะ และทุ่งดอกบัวตอง สำหรับข้อมูลที่เหมาะสมมีองค์ความรู้เพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ ย่อมส่งผลทำให้นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนิยมมาศึกษาหาความรู้พร้อมกับการพักผ่อน และควรมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบองค์รวมสามารถใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้ได้หลายมิติมากกว่าตอบสนองนักท่องเที่ยวกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และอาศัยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก

^{๒๕} กรรณธณ สังขกร, แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่, หน้า ๑.

สะดวกแก่นักท่องเที่ยว ที่ไม่ต้องไปทำลายธรรมชาติ (เส้นทางการท่องเที่ยว) พร้อมทั้งการให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายมากกว่า และมีข้อมูลเชิงลึก รวมทั้งเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวทุกประเภท^{๒๖}

ในงานการศึกษาของ อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ (๒๕๕๕) ได้สร้างและทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ศึกษาข้อมูลประวัติของวัด ทั้งหมด ๑๒ แห่ง ได้แบ่งและจัดกลุ่มความสำคัญตามรูปแบบศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง และกลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ และได้ออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อทดลองเส้นทางกับกลุ่มผู้ประกอบการ มัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน

จากการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อนำไปทดลอง คณะวิจัยยังศึกษารวมไปถึงโบราณ วัตถุอื่นๆ ที่มีความสำคัญที่ของวัด เช่น ชุมมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เสลี่ยงคานหาม สัตถภัณฑ์ ธรรมาสน์ จากการที่ตัวแทนชุมชนของวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองเส้นทางและได้นำผลของการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวมาปรับ เพื่อสร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวอีกครั้ง หลังจากทำการทดลองเส้นทางและปรับเส้นทางการท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง ๙ วัด ภายใน ๑ วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดยใช้ชื่อว่า “๙ พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่”^{๒๗}

๒.๓.๒ การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในงานศึกษาของ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น (๒๕๕๓) พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางภาคเหนือของประเทศไทย มีจุดแข็งในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และมีการบริการในระดับสากล ส่วนจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดบกพร่องของการให้บริการบางส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เช่น จุดพักรถไม่เพียงพอ เป็นต้น และประสิทธิผลของการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวได้รับ แบ่งเป็นประสิทธิผลตาม ๘ มาตรฐานการบริการ มีค่าเฉลี่ยระดับประสิทธิผลอยู่ในระดับดีมากที่สุด ทุกมาตรฐาน และมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๑ หมายถึง ดีมากที่สุด ส่วนระดับประสิทธิผลของการบริการในภาพรวมที่นักท่องเที่ยวได้รับ ได้แก่ ค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริหารงานภายในแหล่งท่องเที่ยวและการเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๒ หมายถึง ดีมาก

^{๒๖} เกศรา สุกเพชร และ วาริชต์ มัยยมบุรุษ, การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะและชุมชนรอบจังหวัดลำปาง, รายงานวิจัย, (พะเยาวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕) : ๑๕๙ – ๑๖๖.

^{๒๗} อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ, การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง, ๒๕๕๕), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑.

ที่สุดเช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยมีข้อเสนอแนะระดับแหล่งท่องเที่ยว ระดับหน่วยงาน ภาครัฐและภาคเอกชนระดับการบริโภคการท่องเที่ยว และระดับการพัฒนาทางวิชาการ^{๒๘}

การศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความได้เปรียบของธรรมชาติ เช่น ภูเขาที่สวยงาม และสลับซับซ้อน วัฒนธรรมล้านนา ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์กระจายทั่วไป ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมเยือนภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ที่ตั้งของภาคเหนือสามารถเชื่อมโยงการคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของอนุภูมิภาคประเทศลุ่มแม่น้ำโขงได้

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคเหนือ เป็นจุดเชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือตอนบน และสามารถเชื่อมต่อไปยังหลวงพระบาง ของสปป. ลาว พื้นที่ท่องเที่ยว ๔ ส่วนหลักคือ ๑) แหล่งท่องเที่ยวในตัวเมือง จุดเด่นคือวัดพระธาตุดอยสุเทพ ถนนคนเดิน ในท่าบazaar ถนนวัวลาย ๒) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศเหนือ ประกอบด้วยปางช้าง น้ำตกแม่สา สวนกล้วยไม้ ถ้ำเชียงดาว ๓) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศตะวันออก เป็นแหล่งซื้อสินค้าที่ระลึก เช่น ร่มบ่อสร้าง เครื่องเงิน ผ้าไหม อัญมณี เครื่องหนัง ๔) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศใต้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ ดอยอินทนนท์ น้ำตกแม่กลาง น้ำตกแม่ยะ นอกจากนี้สามารถซื้อของที่ระลึก เช่น ผ้าฝ้ายทอมือจอมทอง ผ้าฝ้ายตีนจกแม่แจ่ม ไม้แกะสลักบ้านถาว

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมสูง ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวสูงโดยเฉพาะที่อำเภอปาย การท่องเที่ยวที่อำเภอปายเป็นลักษณะกิจกรรมการพักผ่อน รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่ก็มีความสะดวกสบาย แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดเด่นในด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมและธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีปอยส่างลอง วิถีชีวิตของชนเผ่ากะเหรี่ยงคอยาว ทะเลหมอกทุ่งดอกบัวตอง ภูโคลน นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังมีสินค้าหัตถกรรม จักสานเร่โค๊ะ ผ้าทอชนกะ และเมล็ดกาแฟที่มีชื่อเสียง

สถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่จองล่วงหน้า ได้ยกเลิกการเดินทางมาท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ก็ได้รับการชดเชยจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้ประสบอุทกภัยอพยพขึ้นมาพัก ทำให้การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งได้รับผลกระทบมากกว่า

แนวโน้มการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน คาดการณ์ประมาณกลางเดือนธันวาคม หรือหลังสถานการณ์อุทกภัยของประเทศ คาดว่าภาครัฐบาลจะมีการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยเน้นเรื่องการท่องเที่ยวภายในของประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชาสัมพันธ์จัดงานมหกรรมพืชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติราชพฤกษ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ทำให้ดึงดูด

^{๒๘} ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น, การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย, วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑ - ๑๖.

นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มจะไปท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือเพิ่มขึ้น^{๒๙}

งานศึกษาวิจัยของ วีระพล ทองมา และคณะ (๒๕๕๔) เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการประเมินศักยภาพของชุมชนทำให้ทราบว่าชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) นั้นมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์โรงงานหลวงที่ ๑ (ฝาง) ซึ่งถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living SITE Museum) โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนและคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์ผ่านทางนิทรรศการ วัตถุที่สะสมมาตั้งแต่อดีต หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับ “โรงงานสี่เขียว” ที่สร้างขึ้นตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ที่ปรารถนาให้พิพิธภัณฑ์ในชุมชนบ้านยางเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมนั่นเอง ชุมชนชาวจีนยูนานบ้านยางยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านยาง ยังได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อ โดยเฉพาะศาลเจ้า เจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกียูนาน ขาหมูหมั่นโถและไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อและค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้นผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น^{๓๐}

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) พบว่า ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๕๕.๔) มาจากภาคเหนือ รองลงมา (ร้อยละ ๑๓.๙) มาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๓๙.๓) เป็นผู้เยี่ยมเยือนที่มาจากยุโรป รองลงมา ได้แก่ เอเชีย อเมริกา โอเชียเนีย ตะวันออกกลาง และแอฟริกา ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๕๐.๗) ต้องการมา

^{๒๙} ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลั่น, สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน, รายงานวิจัย, (ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^{๓๐} วีระพล ทองมา และคณะ, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔).

ท่องเที่ยว/พักผ่อน เช่นเดียวกับผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๘๙.๕) ต้องการมาท่องเที่ยว/พักผ่อน ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนมาก (ร้อยละ ๒๒.๐) เห็นว่าภาคเหนือมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๓๓.๙) เห็นว่าภาคเหนือมีระยะทางไม่ไกลมาก ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนมาก (ร้อยละ ๓๕.๐) ทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากเพื่อน/คนรู้จัก ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๒๙.๑) ทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากบริษัทนำเที่ยว ปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ได้แก่ ความสะอาด มลภาวะของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก/สาธารณูปโภค ความไม่ซื่อสัตย์ของผู้ให้บริการ ความปลอดภัย และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว^{๓๑}

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) จากผลการสำรวจข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวในภาคเหนือปี ๒๕๕๔ พบว่าปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านบริการขนส่งสาธารณะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ สำหรับรายละเอียดของปัญหาและข้อเสนอแนะ มีดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว

๑.๑ การเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

๑) การบริการขนส่งสาธารณะ นักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศบางส่วนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะยังคงพบปัญหาด้านการให้บริการด้านขนส่งสาธารณะ เช่น พนักงานขายตั๋ว มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม พุดจาไม่สุภาพ รถออกไม่ตรงเวลาที่กำหนด พนักงานขับรถไม่สุภาพ ภายในรถสกปรก รถมีสภาพเก่า เป็นต้น

๒) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบางประเภท เช่น อุทยานแห่งชาติ น้ำตก/ถ้ำ ในบางพื้นที่เข้าถึงลำบาก เส้นทางเข้าขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ ระยะทางไกล ไม่มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน ป้ายบอกทางเล็กเกินไป ทำให้เกิดความสับสนในการเดินทาง แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีลานจอดรถไม่เพียงพอ จำนวนคนที่เข้ามาท่องเที่ยวมากเกินไป ไม่มีการจำกัดนักท่องเที่ยว การจอดรถของนักท่องเที่ยวไม่มีความเป็นระเบียบ บางพื้นที่จอดรถไม่เอื้ออำนวยเบียดกัน บางแห่งมีมิถาชชีพเข้ามาหาหิน เช่น การล้วงกระเป๋ ทุบกระจก รถ ขโมยทรัพย์สินภายในรถ เป็นต้น

๑.๒ สถานที่ท่องเที่ยว

๑) ความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว

- ปัญหาเกี่ยวกับภาชนะรองรับขยะ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีจำนวน ภาชนะรองรับขยะไม่เพียงพอและบางแห่งจัดวางภาชนะรองรับขยะไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวบางประเภท เช่น วัด น้ำตก พบเศษขยะบริเวณหน้าวัด น้ำตก โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบจัดเก็บ

^{๓๑} สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๗ – ๒๖.

ขยะ และบางแห่งมีถังขยะแต่ช่วงเวลาการจัดเก็บ/ถ่ายขยะไม่เหมาะสมทำให้เศษขยะล้นถังตกเรี่ยราดสกปรกและส่งกลิ่นเหม็น โดยเฉพาะเศษแก้วที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว

- ปัญหาเกี่ยวกับห้องน้ำ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีห้องน้ำไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่ต้องการใช้บริการ ขาดการดูแลรักษาความสะอาด และส่วนใหญ่เป็นห้องน้ำ รวมไม่แยกห้องน้ำหญิงและห้องน้ำชาย ปัญหาเกี่ยวกับร้านขายของฝาก/ของที่ระลึก ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ร้านขายของฝาก/ของที่ระลึกจำหน่ายสินค้าราคาแพง คุณภาพของสินค้าไม่ได้มาตรฐานและสินค้าบางอย่างหมดอายุ

- ปัญหาเกี่ยวกับร้านขายอาหาร/เครื่องดื่ม ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีจำนวนร้านขายอาหาร/เครื่องดื่มไม่เพียงพอกับความต้องการ และบางส่วนจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่มในราคาที่สูงกว่าปกติ

๑.๓ คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว

สื่อที่ใช้ถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และอุทยานประวัติศาสตร์มีจำนวนน้อย ข้อมูลไม่ชัดเจน และรูปแบบการนำเสนอบางส่วนไม่เหมาะสม นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ขาดสื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวน้อยหรือได้รับข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารเป็นภาษาอังกฤษมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

๑.๔ การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ที่ทั่วถึงแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และไม่มีมัคคุเทศก์ประจำแหล่งท่องเที่ยว^{๓๒}

๒.๔ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศ การสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงการค้าและการลงทุน เมื่อประเทศประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับประเทศสามารถช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในเวลาที่รวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการอื่นๆ อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มการแข่งขันรุนแรงขึ้นตามลำดับ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีความอ่อนไหวง่ายจากปัจจัยลบทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สถานการณ์และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความท้าทายต่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย

^{๓๒} สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๔๒ – ๔๓.

มาจากหลายประเด็น คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้สรุปไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ (๒๕๕๔) ไว้ดังนี้

๑. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความถดถอยของเศรษฐกิจโลก การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง การขยายตัวของชีวอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ อาทิ บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน ส่งผลต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงในตลาดการเงินของโลกที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าและบริการ การเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี ส่งผลให้ประเทศไทยต้องพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวเชิงรุกและเตรียมความพร้อมต่อการผันผวนของค่าเงิน รวมทั้งจะต้องพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ ปรับปรุงกฎระเบียบต่างๆ

๒. ผลกระทบด้านสังคม การให้ความสนใจกับชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องปลอดภัย สะอาด มีการรักษาสภาพแวดล้อม และใช้สื่อสารสนเทศในการท่องเที่ยวมากขึ้น รูปแบบของการท่องเที่ยวจึงมีแนวโน้มท่องเที่ยวแบบอิสระ สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health and Wellness Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น นอกจากนี้ผลกระทบด้านสังคม กระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมโลกที่เข้ามาในประเทศไทย การเปิดการค้าเสรี ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น การเคลื่อนย้ายแรงงาน ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนไทยทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศเกิดการสูญหายของวัฒนธรรมพื้นถิ่น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย

๓. ผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะปัญหามลพิษ อุณหภูมิโลกที่ร้อนขึ้น การกัดเซาะของชายฝั่ง ภาวะภัยแล้ง และน้ำท่วม ส่งผลต่อความงดงามและบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง ประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามและเป็นภาคีในกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) รวมทั้งได้ร่วมลงนามรับรองพิธีสารโตเกียวร่วมรับผิดชอบการดำเนินการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ดังนั้น ประเทศไทยจะต้องเตรียมพร้อมรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยการคำนึงถึงการท่องเที่ยวที่สะอาด (Green Tourism) การพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในทุกระดับให้มีศักยภาพรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุล และยั่งยืน ประเด็นการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ส่งผลให้ภาคการท่องเที่ยวต้องปรับเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยต้องบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การทวิสมรรถนะเทคโนโลยีด้านการบินและการขยายตัวของกิจการสายการบินต้นทุนต่ำ ส่งเสริมให้เกิดการเดินทางบ่อยขึ้น และระยะเวลาในการพักผ่อนของนักท่องเที่ยวแต่ละครั้งสั้นลง

๔. ผลกระทบในด้านภาพลักษณ์ และความเชื่อมั่น ซึ่งในระยะ ๔ - ๕ ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะวิกฤติต่างๆ ทั้งโดยเฉพาะปัญหาการเมืองภายในประเทศ การแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ ปัญหาจากอุทกภัยและวาตภัย ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

ความปลอดภัยและปัญหาการก่อการร้ายใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวต่อประเทศไทย เป็นเหตุให้นักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดหลักเปลี่ยนจุดหมายไปยังแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อจำนวนและรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ สถานการณ์ต่างๆ ดังที่กล่าวมานอกจากจะส่งผลการลดลงของอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) แล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการจ้างงานในภาคธุรกิจท่องเที่ยวและธุรกิจเชื่อมโยงอีกด้วย^{๓๓}

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาคเหนือ (๒๕๔๑) ได้ศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อจังหวัดเชียงใหม่ดังต่อไปนี้

ด้านเศรษฐกิจทางบวก

๑. ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเพิ่มระดับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจให้จังหวัด
๒. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคธุรกิจบริการ มีการอพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าทำงานตามสถานบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร และร้านค้าต่าง ๆ
๓. สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชนจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประเภท เช่น ธุรกิจที่พักอาศัย ธุรกิจนำเที่ยว ขายของที่ระลึก ร้านอาหาร และร้านถ่ายรูป เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจทางลบ

๑. ภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูงขึ้น นิสัยการบริโภคมีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น
๒. ราคาที่ดินสูง ประชาชนขายที่ดินให้นายทุน ทำให้พื้นที่ในการทำเกษตรกรรมลดลง
๓. โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเด่นทางการบริการ ซึ่งส่งผลกระทบถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
๔. ผู้ประกอบการที่ลงทุนเป็นบุคคลนอกท้องถิ่น รายได้ที่เกิดขึ้นจึงตกอยู่กับกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ทำให้ผลประโยชน์เกิดกับท้องถิ่นน้อยลง
๕. ระบบการจ่ายค่าตอบแทนของร้านขายของที่ระลึกในรูปคอมมิชชั่นที่สูงเกินไปทำให้นักท่องเที่ยวถูกเอารัดเอาเปรียบ
๖. ธุรกิจนำเที่ยวมีการแข่งขันตัดราคากัน ทำให้คุณภาพการนำเที่ยวลดลง
๗. การเก็บภาษีหัตถกรรม ทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น
๘. จำนวนห้องพักของโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่มีมากไม่สมดุลกับจำนวนนักท่องเที่ยว ทำให้ประสบปัญหาห้องพักล้นตลาด (over supply) โดยเฉพาะช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางบวก

๑. การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น
๒. การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทไปทำงานในเมืองมากขึ้น

^{๓๓} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๑ - ๒.

๓. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น การแต่งงานของชาย-หญิง เริ่มเลื่อนระยะเวลาออกไป ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ทุกคนในครอบครัวเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะงาน

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางลบ

๑. การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม สังคมชนบทดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมือง ส่งผลให้ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดแบบสังคมชนบทลดน้อยถอยลง

๒. องค์กรทางสังคม พบว่ากลุ่มหนุ่มสาวมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ทางการปกครองและการเมืองมาเกี่ยวข้อง

๓. ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงจากลักษณะบ้านเรือนแบบล้านนาไทย เนื่องจากรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา นอกจากนี้ยังพบปัญหาทัศนะจุจาด เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมถูกบดบังด้วยอาคารสูงและสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ ป้ายโฆษณา รวมทั้งสิ่งอันเป็นสาธารณูปโภคถูกบดบังด้วยอาคารสูงและสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ ป้ายโฆษณา รวมทั้งสิ่งอันเป็นสาธารณูปโภค เช่น สายไฟฟ้า เสาไฟฟ้า สายโทรศัพท์ เป็นต้น จนทำให้คุณค่าเสื่อมลง

๔. การทำให้คนในพื้นที่มีโอกาสสัมผัสกับอารยธรรม และความก้าวหน้าสมัยใหม่มากขึ้น ค่านิยมและพฤติกรรมที่ยึดติดกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั่งงามเสื่อมถอยลง ผู้คนเริ่มผูกติดกับชีวิตสมัยใหม่มากขึ้น เช่น การละเลยที่จะพูดภาษาถิ่นของตนเอง (ภาษาถิ่นเหนือ) การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายประจำเผ่าหรือกลุ่มเพื่อให้เข้ากับกระแสความเจริญทางวัตถุที่เข้ามาสู่ชุมชน

๕. ปัญหาโสเภณี แม้มีได้เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะการค้าประเวณีมีมาช้านานแล้ว แต่การท่องเที่ยวเป็นตัวเร่ง อันเนื่องมาจากความต้องการบริการประเภtnี้นี้มีมากขึ้น ซึ่งส่งผลเชื่อมโยงไปถึงปัญหาโรคเอดส์ด้วย

๖. ปัญหาอาชญากรรม การท่องเที่ยวไม่ได้มีผลต่อการเกิดอาชญากรรมโดยตรง แต่ถ้ามองภาพรวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่พบว่าฤดูกาลท่องเที่ยวจะเป็นช่วงที่มีอาชญากรรมเพิ่มขึ้น เช่น การล่อลวงข่มขืนนักท่องเที่ยว การขโมยของตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น สถานีขนส่ง โรงแรม เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหาอาชญากรรม

๗. ปัญหายาเสพติด การท่องเที่ยวมีผลก่อให้เกิดการซื้อขายและลักลอบนำยาเสพติดข้ามประเทศ ซึ่งลักษณะนักท่องเที่ยวที่มีปัญหา คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเองและพักตามเกสต์เฮาส์

๘. การท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพื้นเมือง ซึ่งปรากฏทั้งในด้านขั้นตอนของกิจกรรมทางประเพณีแล้ว ยังทำให้คนพื้นเมืองปฏิบัติกิจกรรมประเพณีลดลง ความพยายามที่จะสร้างประเพณีพื้นเมืองให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวนักท่องเที่ยวมากขึ้นได้ส่งผลให้มีการผันแปร หรือปรับปรุงประเพณีเดิมให้ถูกรสนิยมและเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีการรดน้ำ เพื่อขอพรและอวยพรให้กันและกัน กลายเป็นการสาดน้ำและการละเล่นที่สนุกสนานมากกว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลให้เอกลักษณ์เดิมเปลี่ยนไป

๙. ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดความแตกแยกของสังคมที่ลูกหลานต้องละทิ้งไร่นาไปทำงานในภาคบริการ และยังพบปัญหาการหลบหนีเข้าเมืองของแรงงานต่างชาติดีกด้วย

๑๐. การต่อต้านจากองค์กรประชาชนและองค์กรศาสนา เช่น การสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้น
ดอยสุเทพ เป็นต้น

๑๑. ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเกี่ยวเนื่อง
กับการท่องเที่ยว

๑๒. ปัญหามัคคุเทศก์เถื่อน

ด้านสิ่งแวดล้อมทางบก

๑. สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งได้รับการพัฒนา และปรับปรุงให้อยู่ใน
สภาพดีขึ้น

๒. ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ด้านสิ่งแวดล้อมทางบก

๑. ด้านกายภาพ

๑) พื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่งถูกทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอแมริม อำเภอสะเมิง
และอำเภอหางดง เพื่อนำพื้นที่ไปสร้างเป็นรีสอร์ท ต้อนรับนักท่องเที่ยว

๒) พื้นที่ที่เป็นไร่และป่าส่วนหนึ่ง ถูกเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินไปเป็นสนามกอล์ฟ
กิจกรรมนี้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติพอสมควร เพราะนอกจากจะเป็นธุรกิจที่ต้องใช้พื้นที่กว้างแล้ว
ยังเป็นธุรกิจที่ใช้ทรัพยากรน้ำมากเช่นเดียวกัน แต่ผลที่ได้ไม่คุ้มค่านัก เนื่องจากตอบสนองความ
ต้องการของคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนน้อย

๓) การท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า นอกจากจะทำให้สูญเสียป่าไม้ส่วนหนึ่งตามเส้นทาง
ท่องเที่ยวแล้วยังมีผลทำให้เกิดการพังทลายของดินด้วยเช่นกัน

๔) ปัญหาไฟป่าอันเป็นผลมาจากความประมาท และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของ
นักท่องเที่ยว

๕) ปัญหาการขุดซื้อและทำเครื่องหมายไว้ตามโขดหินและต้นไม้ กิจกรรมเชิงทำลาย
เหล่านี้มีมากพอ ๆ กับความนิยมในการเก็บพันธุ์พืชและการจับหรือทำลายสัตว์ ซึ่งทำให้คุณค่าของ
ความเป็นธรรมชาติเสื่อมโทรมลง

๖) ระบบนิเวศของพืชและสัตว์สูญเสียไป เช่น การตัดถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวตาม
ธรรมชาติดอยสุเทพและดอยอินทนนท์ อีกทั้งบริเวณที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศน์ เมื่อมี
นักท่องเที่ยวเข้าไปมาก มีผลทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง โดยมีผลทำลายทัศนียภาพและทำลาย
สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เป็นต้น

๗) การนำพืชพันธุ์ไม้จากป่าเข้ามาปลูกในพื้นที่เมือง

๘) ปัญหาการลักลอบนำปิ้งจากร้านอาหาร ภัตตาคาร คอนโดมิเนียม และโรงแรม

๙) ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค

๑๐) ปัญหาดินทรุดตัว เนื่องจากธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
หันมาใช้ น้ำบาดาลเพื่อทดแทนน้ำประปาที่มีอัตราการให้บริการแพงกว่า ส่งผลให้มีการใช้น้ำบาดาล
ชั้นแรกจนเหลือในปริมาณน้อย ทำให้ง่ายต่อการทรุดตัวของผิวดิน ประกอบกับเมืองเชียงใหม่มีการ
ก่อสร้างอาคารสูงเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มอัตราการทรุดตัวของพื้นดินมากยิ่งขึ้น

๒. ด้านมลภาวะ

๑) การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ซึ่งพบได้ตามแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น ตามเส้นทางทิวไร่น้ำตก ถ้า เป็นต้น นอกจากนี้ การขาดการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้องและเหมาะสมของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน

๒) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาน้ำเสีย ที่เกิดจากสถานที่พักแรมของนักท่องเที่ยว ร้านค้า ร้านอาหาร ภัตตาคารต่าง ๆ

๓) ปัญหาอากาศเสีย ซึ่งเกิดจากการคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว และระหว่างแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงปัญหาการจราจรติดขัด^{๓๔}

ในงานศึกษาของ สมศักดิ์ แจ่มอุลิตร์รัตน์ (๒๕๔๒) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเต่าเกาะนางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจทางบวก มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพแรงงานต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ และยังมีการขยายตัวทางด้านภาคธุรกิจอื่น ๆ ที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว เช่น โรงน้ำแข็งน้ำดื่ม ร้านขายวัสดุก่อสร้าง ร้านอาหาร รถเช่า เป็นต้น

๒. ด้านเศรษฐกิจทางลบ

๒.๑ สูญเสียศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน บุคคลภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นเจ้าของกิจการและเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจ การต้องพึ่งพาสินค้าจากภายนอกชุมชนทำให้ต้องสูญเสียการพึ่งพาตัวเองและกระจายรายได้ไปสู่คนในท้องถิ่น

๒.๒ สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ประชาชนเปลี่ยนอาชีพดั้งเดิมมาประกอบอาชีพธุรกิจท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก แต่เนื่องจากรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายทำให้เกิดหนี้สิน

๓. ราคาสินค้าและค่าครองชีพสูงขึ้น

๓.๑ ด้านสังคม – วัฒนธรรมทางบวก ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความตระหนักถึงเอกลักษณ์ไทย เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเป็นจุดขาย ทำให้เกิดความภูมิใจและหวงแหนวัฒนธรรม

๓.๒ ด้านสังคม – วัฒนธรรมทางลบ

๑) ปัญหาการกลบกลายวัฒนธรรม มีการเลียนแบบวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ในเรื่องการแต่งกาย การไว้ผม บุคลิก ลักษณะท่าทาง แต่ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากการท่องเที่ยวโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว

๒) ปัญหาเสพติดมีจำนวนมากขึ้น

๓) ความขัดแย้งและแข่งขันกันระหว่างคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับไม่ได้ประกอบอาชีพการท่องเที่ยว^{๓๕}

^{๓๔} โครงการศึกษาวิจัยการศึกษามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ, แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่), (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

จากการศึกษาของ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (๒๕๔๕) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน ได้ข้อมูลที่แสดงถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยว ดังนี้

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

๑. ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่าน เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองและชุมชนมีรายได้ มีการสร้างงาน และเปลี่ยนมาทำอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากจังหวัดน่านได้พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดกิจการที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว ได้แก่ โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และบริษัทนำเที่ยว เป็นต้น และธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม ได้แก่ งานผลิตสินค้าและหัตถกรรม งานเกษตรกรรมและงานก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ต้องใช้คนเป็นจำนวนมากที่ให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และยังกระจายรายได้ไปยังธุรกิจต่อเนื่องอื่น ๆ ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้คนเปลี่ยนมาทำอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

๒. ผู้ประกอบการ เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้มีความต้องการแรงงานที่มีความรู้และฝีมือเพิ่มมากขึ้น และประชาชนเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นคนที่มีความรู้ มีฝีมือในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เป็นเพราะการท่องเที่ยวทำให้เกิดการสร้างงาน และรายได้ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้น การที่จะเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวจำเป็นต้องพัฒนาฝีมือและแรงงานให้มีความรู้ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓. ผู้ประกอบการ เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการผลิตสินค้า ประเภทหัตถกรรมมากขึ้น เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงทางด้านการผลิตสินค้าหัตถกรรม ได้แก่ ผ้าทอลายน้ำไหล ผ้าทอไหล่อ การทำเครื่องเงิน และการทำมิดเป็นต้น การผลิตสินค้าหัตถกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้จับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าหัตถกรรมเพื่อเป็นของที่ระลึก และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวจังหวัดน่านได้อีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและโบราณสถาน นอกจากนี้สินค้าหัตถกรรมยังทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนที่ไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

ผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่าน เห็นว่าการท่องเที่ยวนำไปสู่การพัฒนาด้านการคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล ฯลฯ ให้มีความสะดวกมากขึ้นเป็นผลเนื่องจากความพร้อมของการให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และการสื่อสาร ฯลฯ มีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ดังนั้นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และการ

^{๓๕} สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา ศึกษา

เฉพาะกรณีเกาะเต่าเกาะนางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒).

สื่อสาร ฯลฯ เพื่อเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้แก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและพึงพอใจในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

๑. ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่านเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากการที่แหล่งท่องเที่ยวต้องพัฒนาการคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และการสื่อสาร ฯลฯ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว นั่นส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย เนื่องมาจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มมากขึ้น

๒. ผู้ประกอบการเห็นว่า การท่องเที่ยวทำให้คนหันมานิยมการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดน่าน ได้แก่ ผ้าทอลายน้ำไหลและผ้าทอไทลื้อ เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญและมีชื่อเสียงที่สุดของประเทศ การแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองจึงเป็นการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นการทำให้ชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นจุดขายสำคัญที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและอยากมาเยี่ยมชมแหล่งผลิตผ้าทอพื้นเมืองเพิ่มขึ้นอีกด้วย^{๓๖}

งานศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ (๒๕๔๘) เรื่อง ศึกษาโครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มีบทบาททางเศรษฐกิจในระดับสูง มีสถานประกอบการรวมกันถึง ๘,๐๐๕ แห่ง มีรายได้รวมกันถึง ๓๘,๐๓๐ ล้านบาท คำนวณออกมาเป็นมูลค่าเพิ่มสูง ๑๒,๐๐๙ ล้านบาท มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ ๔๖ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัดในภาคบริการ (service sector) ของจังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ ๑๔ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ซึ่งจากการศึกษาหลายด้านพบปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว คือ ภาครัฐขาดการกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมเป็นไปได้ยากเพราะคนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกร่วม ปัญหาการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่บิดเบือน การจัดการท่องเที่ยวที่คาบเกี่ยวกันหลายหน่วยงาน เช่น วัดพระธาตุคุดอยสุเทพ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงปัญหาในการการจัดการและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยให้มีการหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะเป็นกระบวนการพัฒนาที่จำเป็นในการสร้างพื้นฐานของอุตสาหกรรมให้มีความเข้มแข็งและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืนตลอดไป^{๓๗}

งานศึกษาวิจัยของ สรिता เบญจพงษ์ และคณะ (๒๕๔๘) เรื่อง การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

^{๓๖} รพีพรรณ ทองหล่อและคณะ, การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔).

^{๓๗} มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, “โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๘).

ด้านเศรษฐกิจ

๑. กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าเศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ประชาชนมีรายได้เสริมมากขึ้น ร้านค้าประกอบการมีมากขึ้น ตลอดจนมีกิจการ และอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น

๒. กลุ่มผู้ประกอบการ เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ต้องการแรงงานที่มีความรู้และมีฝีมือเพิ่มมากขึ้น และการผลิตสินค้าท้องถิ่นในแง่ประเภทและปริมาณเพิ่มมากขึ้น

๓. กลุ่มประชาชน เห็นว่าทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีอาชีพใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น และราคาสินค้าในชุมชนสูงขึ้น

ด้านสังคม

๑. กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าชีวิตความเป็นอยู่และสังคม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่พบว่าการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความกระตือรือร้นในการรับข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน

๒. กลุ่มผู้ประกอบการ เห็นว่าทำให้เกิดการพัฒนาด้านไฟฟ้าและด้านถนนหนทาง แต่มีปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น

๓. กลุ่มประชาชน เห็นว่ามีระบบสาธารณสุขโรคที่สะดวกมากขึ้น มีการอพยพของคนต่างถิ่นมายังชุมชน และก่อให้เกิดปัญหาโรคติดต่อ เช่น กามโรค และโรคเอดส์ เป็นต้น

ด้านสิ่งแวดล้อม

๑. กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีปริมาณขยะอากาศเป็นพิษเพิ่มมากขึ้น และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง

๒. กลุ่มผู้ประกอบการ เห็นว่ามีปัญหาขยะ น้ำเสีย และมลพิษทางอากาศ

๓. กลุ่มประชาชน เห็นว่าคนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมากขึ้น รัฐเข้ามามีบทบาทในการวางมาตรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และมีการรื้อล้างพื้นที่ป่าไม้

ด้านวัฒนธรรม

๑. กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และค่านิยม

๒. กลุ่มผู้ประกอบการ เห็นว่าการแต่งกายและวัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ และยังคงบริโภคอาหารพื้นเมืองของท้องถิ่นอยู่

๓. กลุ่มประชาชน เห็นว่าคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ความเชื่อ วัฒนธรรม และการใช้ภาษาถิ่นของคนกลุ่มน้อยยังดำรงอยู่^{๓๘}

มธุรส ปราบไพร่ และคณะ (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนวัดเกาะ อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนวัดเกาะ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนกำลังเริ่มดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน การ

^{๓๘} สรिता เบ็ญจพงษ์ และคณะ, การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑, รายงานวิจัย, (คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๘), หน้า (๑) – (๒).

ส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริมส่งเสริมและผลเสียต่อชุมชน ทางคณะผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งประเด็นด้านบวก และ ด้านลบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อชุมชน ดังนี้

๑. ผลกระทบด้านบวกจากการท่องเที่ยว

๑) ด้านเศรษฐกิจ

- การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนในชุมชนทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่ายในชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายใช้สอย รวมทั้งวัดเกาะแก้วสุทธารามมีรายได้จากการบริจาคเพื่อนำไปพัฒนาวัดในด้านต่างๆ ต่อไป

- การสร้างงาน สร้างอาชีพ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และหารายได้เสริมจากอาชีพอื่น เช่น การทำของที่ระลึกจำหน่าย การส่งเสริมอาชีพในชุมชน ฯลฯ

๒) ด้านสังคม

- ชุมชนวัดเกาะเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากชุมชนวัดเกาะประสบความสำเร็จในการทำแผนที่เดินดินและกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่ชุมชนอื่นๆ สนใจเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีผู้ที่สนใจเดินทางมาศึกษาดูงานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์ในชุมชนไปด้วย

- เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนนั้น ซึ่งมิใช่การมาเยือนเพื่อความเพลิดเพลินอย่างเดียว แต่ยังเป็นโอกาสในการศึกษาทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนเองก็มีโอกาสในการศึกษาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างๆ จากนักท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันนำมาซึ่งความเข้าใจที่ถูกต้องของทั้งสองฝ่าย

- ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

- เป็นการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย สุขภาพจิตดี ทำให้ประชาชนไม่เป็นโรคซึมเศร้า เพราะคนในชุมชนส่วนมากเป็นผู้สูงอายุที่ต้องอยู่บ้านเพียงลำพัง เมื่อมีคนเดินทางมาท่องเที่ยวก็จะทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านต้อนรับและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน สร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนทุกคน

๓) ด้านวัฒนธรรม

- ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการอนุรักษ์ทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถาน รวมทั้งวิถีชีวิต เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเยี่ยมชม

- เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม

- เกิดการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือน ถนนหนทางเพื่อให้ชุมชน มีความสะอาด สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่คนในชุมชนและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม

- เกิดการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอย่างต่อเนื่อง เช่น การปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้านตามโครงการหน้าบ้านน่ามอง

๒. ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว

๑) ด้านเศรษฐกิจ

- การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง จากการนำนักท่องเที่ยวไปเยือนหรือซื้อของเฉพาะร้านค้าที่จัดเส้นทางผ่าน ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนวัดเกาะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว และเป็นปัญหาที่จะนำไปสู่ความแตกแยกในชุมชนได้ เนื่องจากความไม่เป็นธรรมจากการกระจายรายได้จากนักท่องเที่ยว

- การแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาเยือน แต่ยังคงมีอยู่ไม่มากนักเพราะจำนวนนักท่องเที่ยวยังมีไม่มากนัก แต่หากขาดการจัดการที่ดีก็อาจเกิดการแข่งขัน เช่น การตัดราคาสินค้าเมื่อราคาลดลงผู้ผลิตอาจลดต้นทุนในการผลิต ทำให้สินค้าไม่มีคุณภาพหรือรสชาติอร่อยเหมือนเดิม

๒) ด้านสังคม สร้างความรำคาญให้กับวัดและชุมชน เนื่องจากวัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นวัดที่สงบเงียบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และชาวบ้านบางกลุ่มรู้สึกแปลกและเบื่อหน่าย เพราะนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านหน้าบ้านโดยบางครั้งไม่ได้ทราบบ้านมาก่อน และการไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง

๓) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม

- ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้รับความเสียหาย จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ไปสัมผัส ทำให้สีลอกร่อนออกมา รวมถึงการถ่ายภาพโดยใช้แสงแฟลชด้วย

- เกิดการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายจากที่เคยแต่งแบบสบายๆ ในขณะที่อยู่บ้านมาเป็นการแต่งกายที่รัดกุมและทำให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นส่วนตัว

๔) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

- มีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในบริเวณวัดและบริเวณบ้านที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม

- เกิดปัญหาด้านสาธารณสุขโรคจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสกปรก และไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว

- ปัญหาด้านเสียงและความแออัดจากรถนำเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไยยังแต่ละแห่ง ซึ่งมีจำนวนมากเกินกว่าพื้นที่ที่สามารถรองรับได้^{๓๔}

งานศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) เรื่อง สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน พบว่า สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถแยกได้เป็น ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านอุปทานการท่องเที่ยว เนื่องจากมีผู้ประกอบการจำนวนมากเกินไป ขาดการประชาสัมพันธ์ และมีการแข่งขันด้านราคาของผู้ประกอบการ ๒) ปัญหาการพัฒนาสถานที่และสินค้าของการท่องเที่ยว ได้แก่ การขาดการ

^{๓๔} มรุส ปราบไพร และคณะ, ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนวัดเกาะ อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๐).

อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมถึงเอกลักษณ์ความเป็นล้านนาเริ่มสูญหาย ๓) ปัญหาด้านบุคลากรการท่องเที่ยว ขาดแคลนมีคุณภาพต่ำ บุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพกระจุกตัวอยู่เฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ๔) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ได้แก่ ปัญหาหมอกควัน สิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมทำให้เสียทัศนียภาพเป็นล้านนาเสื่อมถอยลง และระบบการคมนาคมและระบบขนส่งมวลชนยังไม่มีประสิทธิภาพ และ ๕) ปัญหาด้านนโยบายการท่องเที่ยวที่ขาดความต่อเนื่อง ความไม่ร่วมมือกันในการทำงานของภาครัฐและเอกชน การจัดสรรและการใช้งบประมาณไม่สอดคล้องกับความต้องการ และการประชุมสัมมนาเพื่อรวบรวมความคิดเห็นบ่อยครั้งแต่ไม่ได้รับการตอบสนองตามที่ได้แนะนำ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความมั่นคงของประเทศ รวมถึงมาตรการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) นอกจากนี้ การพัฒนาด้านการคมนาคมให้พร้อมกับการเติบโต ควรพัฒนาบุคลากรให้เข้าสู่มาตรฐานสากล และมีนโยบายที่สนับสนุนผู้ประกอบการ เช่น การลดอัตราภาษี การกระตุ้นเศรษฐกิจ การเปิดการค้าชายแดน^{๔๐}

จากการวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวไทยและตลาดโลก ศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก การขยายตัวทางเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาดความร่วมมือระหว่างประเทศตามกรอบความร่วมมือต่างๆ การเติบโตของกลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรโลก และแนวโน้มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) มากขึ้น นับเป็นโอกาสดีของประเทศไทยในการขยายการตลาดไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งไทยมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรองรับและช่วงชิงนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ครอบครัว และฮันนีมูน เป็นต้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น ประเทศไทยจะต้องแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่พร้อมจะแย่งชิงตลาดนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกันจึงต้องเตรียมความพร้อมในการสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะการลงทุนในการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

^{๔๐} ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลั่น, สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน, รายงานวิจัย, (ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

๒) ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านความปลอดภัย กฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเสื่อมโทรม ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ การเปิดตัวของประเทศไทย เวียดนาม ลาว กัมพูชา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องปรับตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากประเทศคู่แข่ง ประเทศไทยจึงต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และหามาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวได้

๓) โครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นจุดอ่อนสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวไทย กลไกการจัดการการท่องเที่ยวยังอ่อนแอขาดเอกภาพ พัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการ ภูมิทัศน์และการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรหาแนวทางในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การกำหนดภารกิจขอบเขตของงานการพัฒนาให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับพื้นที่ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๔) วิกฤตและความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว ทั้งจากภัยธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก โรคระบาด สถานะเศรษฐกิจที่ถดถอย หรือสถานการณ์ทางการเมือง วิกฤตและความเสี่ยงเหล่านี้ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวอย่างมาก ประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมการรับมือกับปัญหาการดำเนินงานในเชิงนโยบาย รวมถึงการออกมาตรการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศสามารถฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันสั้น

๕) ความพร้อมของภาคบริการและการท่องเที่ยว แม้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความไม่สงบภายในประเทศ แต่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ และมีโอกาสพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการบริการและการท่องเที่ยว” ของภูมิภาค เนื่องจากการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกสู่สังคมผู้สูงอายุ จะเป็นโอกาสของไทยเนื่องจากมีความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จะรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ และมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและสปาที่มีมาตรฐานสูงบริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีบทบาทมากขึ้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทั้งสินค้า บริการที่มีการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ามากขึ้น และการทำธุรกิจที่ต้องใช้ความสร้างสรรค์สูง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่น สาขาภาพยนตร์อนิเมชัน การเขียนซอฟต์แวร์และเกมคอมพิวเตอร์ แฟชั่น เป็นต้น^{๔๑}

^{๔๑} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐ - ๒๑.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีระเบียบวิธีวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ

๑) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูล ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กฎหมาย และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศาสนสถาน และข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือ

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก โดยการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มระดมความคิดกับกลุ่มประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ประกอบด้วย ผู้นำชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน สมาคมมัคคุเทศก์จังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ๑) กลุ่มพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการจังหวัด ๒) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ๓) ชาวบ้านในชุมชนใกล้แหล่งท่องเที่ยว ๔) พระนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ในการนี้ มีการจัดประชุมกลุ่มระดมความคิด จังหวัดละ ๑ ครั้ง เพื่อพัฒนาแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดอย่างยั่งยืน รวมเป็น ๔ ครั้ง และเวทีประชาพิจารณ์ ๑ ครั้ง เพื่อพัฒนาเป็นแผนการพัฒนารท่องเที่ยวของภาคเหนืออย่างยั่งยืน

๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อประเมินผลการดำเนินพัฒนาการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ เกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

ตารางแสดงกลุ่มประชากรนักท่องเที่ยวแยกตามรายจังหวัดภาคเหนือ (เฉพาะจังหวัดที่ศึกษา จำนวน ๑๒ จังหวัด) ปีที่สำรวจ พ.ศ.๒๕๕๔

ที่	จังหวัด	จำนวนนักท่องเที่ยวรวม (คน)
๑	เชียงใหม่	๔,๓๗๗,๗๓๙
๒	เชียงราย	๒,๐๐๗,๕๙๑
๓	พิจิตรโลก	๑,๒๘๙,๑๐๒
๔	แพร่	๒๑๓,๕๖๙
๕	ลำปาง	๓๐๒,๙๙๒
๖	ลำพูน	๑๔๒,๑๒๐
๗	สุโขทัย	๕๐๑,๕๔๘
๘	อุดรดิตถ์	๔๒๓,๔๙๓
๙	ตาก	๙๖๔,๔๙๐
๑๐	แพร่	๒๔๐,๒๖๗
๑๑	พะเยา	๑๓๐,๗๕๙
๑๒	แม่ฮ่องสอน	๔๒๓,๗๒๓
	รวม	๑๑,๐๑๗,๓๙๓

(ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๕๒ - ๒๕๕๔, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๕].)

สถิตินักท่องเที่ยว ผลสำรวจในปี พ.ศ.๒๕๕๔ จำนวน ๑๒ จังหวัดภาคเหนือตอนบน จำนวน ๑๑,๐๑๗,๓๙๓ คน โดยการสุ่มตัวอย่าง ใช้สูตร ยามาเน (Yamane, ๑๙๗๓) ที่ระดับนัยสำคัญที่ ๐.๐๕ เท่ากับ ๓๙๙.๙๕... คน ประมาณจำนวน ๔๐๐ คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๒๐๐ คน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวต่างประเทศ จำนวน ๒๐๐ คน โดยใช้วิธีการสุ่มเก็บกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ตามรายจังหวัดรวมทั้งสิ้น ๔๐๐ คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๓.๒.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

๑) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) แบ่งเป็น ๒ ชุด คือ (๑) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๒๐๐ ฉบับ (๒) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน ๒๐๐ ฉบับ โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามรายจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๔๐๐ ฉบับ

๒) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

ในการดำเนินงานเพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) และความตรงตามโครงสร้าง (Construct validity study) ของแบบสอบถาม มีขั้นตอนการทำงาน ดังนี้

๑) การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity)

๑.๑) แต่งตั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ (๑) นายเฉลิมศักดิ์ สุรนนท์ ผู้อำนวยการ ททท.ภาคเหนือ เขต ๑ และ (๒) นางจินตนา มัธยมบุรุษ กรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

๑.๒) การสร้างแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๒ ฉบับ คือ ฉบับภาษาไทยสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย และจัดแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

๑.๓) ประชุมที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะทำงานวิจัยเพื่อปรับแก้ไขเครื่องมือให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือตามโครงสร้างและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เป็นเครื่องมือวิจัยฉบับร่าง

๑.๔) ทำการทดสอบภายใน โดยการทดสอบภาษา นำเครื่องมือฉบับร่าง จำนวน ๔๐ ฉบับ แบ่งเป็นภาษาไทย จำนวน ๒๐ ฉบับ และภาษาอังกฤษ จำนวน ๒๐ ฉบับ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างทั่วไป

๑.๕) จัดประชุมที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะทำงานวิจัย เพื่อพิจารณาความตรงตามเนื้อหาประกอบกับผลการทดสอบภาษาจากแบบสอบถาม ได้มีการเปลี่ยนแปลงความหมายของแต่ละคำถามให้เหมาะสมและสามารถสื่อความหมายให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการศึกษาวิจัย

๒) การศึกษาความตรงตามโครงสร้าง (Construct validity study)

๒.๑) นำแบบสอบถามไปศึกษาความตรงตามโครงสร้าง โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลทดลองได้จำนวน ๔๐ ฉบับ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาความตรงตามโครงสร้าง

๒.๒) ประชุมที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิและคณะทำงานวิจัย เพื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ข้อมูลความตรงตามโครงสร้าง ร่วมกับการพิจารณาปรับหรือลดข้อคำถามตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษา

๓) การศึกษาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยศึกษาลักษณะความสอดคล้องภายใน (Internal consistency) ของเครื่องมือ แล้วจึงทำการศึกษาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างทดลอง จำนวน ๔๐ ฉบับ เพื่อหาความเที่ยงโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาค (Cronbach's alpha-coefficient)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right]$$

เมื่อ α หมายถึง สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

n หมายถึง จำนวนข้อ

s_i^2 หมายถึง คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ

s_t^2 หมายถึง คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ อยู่ในระดับ ๐.๘๒

๔) เกณฑ์การให้คะแนนและการแปลความหมายทางสถิติ แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง โดยจัดแบ่งข้อมูลเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น ได้สร้างขึ้นเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) แบ่งเป็น ๕ ระดับ ใช้สถิติวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยมีเกณฑ์ในการแปลผลคะแนนเป็นรายข้อ ตั้งแต่ ๑ – ๕ คะแนน ดังนี้

น้อยที่สุด	เท่ากับ	๑	คะแนน
น้อย	เท่ากับ	๒	คะแนน
ปานกลาง	เท่ากับ	๓	คะแนน
มาก	เท่ากับ	๔	คะแนน
มากที่สุด	เท่ากับ	๕	คะแนน

การแปลความหมายของเครื่องมือ มีวิธีการแปลความหมายข้อคำถาม เป็นการประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ตัวเลือก เป็นคะแนน ๕,๔,๓,๒,๑ ตามลำดับ ผู้วิจัยได้คำนวณเกณฑ์ประเมินเป็นอันตรภาค ๔ ชั้นมีค่าเท่ากับ ๐.๘๐ และได้กำหนดระดับเกณฑ์ประเมิน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	ระดับเกณฑ์ประเมิน
น้อยที่สุด	๑.๐๐ – ๑.๗๙
น้อย	๑.๘๐ – ๒.๕
ปานกลาง	๒.๖๐ – ๓.๓๙
มาก	๓.๔๐ – ๔.๑๙
มากที่สุด	๔.๒๐ – ๕.๐๐

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลจากแบบสอบถามแบบเปิด (Open ended questionnaire) ใช้การวิเคราะห์เพื่อจัดประเภทความคิดเห็น โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ในการจัดสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ (๑) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) และ (๒) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว มีขั้นตอน ดังนี้

๑) การหาค่าความเหมาะสมของเครื่องมือ โดยคณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์และแบบประเมินที่สร้างขึ้นไปพิจารณาหารือร่วมกับคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยจำนวน ๓ ท่าน เพื่อขอคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขให้เครื่องมือการวิจัยมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) โดยวิธี IOC ตามรายการประเมินในแต่ละข้อว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาดังนี้

- หมายถึง ไม่แน่ใจ
- +๑ หมายถึง เห็นด้วย
- ๑ หมายถึง ไม่เห็นด้วย

๒) วิเคราะห์ข้อมูลหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ๐.๕๐-๑.๐๐ ซึ่งถือว่าเครื่องมือมีความเหมาะสม ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างคำถามกับเนื้อหา
 $\frac{\sum R}{N}$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
 N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

แบบสอบถามโดยรวมได้ค่า IOC เท่ากับ ๐.๘๔

๓) หลังจากนั้น นำผลการวิเคราะห์เครื่องมือการวิจัยไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ และการพิจารณาปรับหรือลดข้อคำถามให้มีความเหมาะสมและมีความตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษา แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๓.๓.๑ การประสานงานติดต่อเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองที่ดูแลสถานที่เก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๓.๓.๒ การประชุมนักวิจัยและคณะผู้ช่วยวิจัยภาคสนาม โดยอธิบายรายละเอียดในการเก็บข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยภาคสนาม จากนั้นให้ผู้คณะวิจัยภาคสนามฝึกทักษะในการเก็บข้อมูลวิจัย

๓.๓.๓ การเดินทางสำรวจเส้นทาง และประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๓.๓.๔ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วัดภาคเหนือ โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว แบ่งเป็น นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๒๐๐ ฉบับ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน ๒๐๐ ฉบับ โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๔๐๐ ฉบับ

๓.๓.๕ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓.๓.๕ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เป็นต้น

๓.๓.๖ นำเครื่องมือการวิจัยที่ได้รับทั้งหมดมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้องของข้อมูลวิจัย เพื่อป้องกันการสูญเสียของข้อมูลวิจัยที่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน จากนั้นแปลงคำตอบที่ได้จากแบบสอบถามเป็นรหัสตัวเลขเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดบันทึกเชิงพรรณนาเพื่อจัดหมวดหมู่ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔ การใช้สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ แล้วตรวจสอบความถูกต้องของการบันทึก ต่อจากนั้นนำไปวิเคราะห์ข้อมูล และกำหนดสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สูตรค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ	P	แทน	ร้อยละ
	f	แทน	ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
	N	แทน	จำนวนความถี่ทั้งหมด

สูตรค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{N}$$

เมื่อ	$\bar{x}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
	$\sum x$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
	N	แทน	จำนวนคน

สูตรค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$S = \sqrt{\frac{N \sum x^2 - (\sum x)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ	S	แทน	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	x	แทน	คะแนน
	N	แทน	จำนวนคน
	$\sum$	แทน	ผลรวม

๓.๔.๒ ข้อมูลเชิงพรรณนาบรรยาย โดยการวิเคราะห์ประเด็นให้เป็นหมวดหมู่ตาม
วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
ในภาคเหนือ

๒) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่ง
ท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการ
จัดการการท่องเที่ยว

๓) เส้นทางและประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๔) เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

๕) ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

๔.๑ รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

๔.๑.๑ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

การจัดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือครั้งนี้ เนื่องจากวัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมโดดเด่นหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งลักษณะวัดอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์

๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

ความสำคัญ

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี หรือ วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม มีจุดเด่นคือเป็นวัดที่รวบรวมศิลปกรรมล้านนาประยุกต์ที่สวยงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง มีภาพจิตรกรรมบนฝาผนังระเบียงคตวาดเป็นเรื่องราวของชาดกพื้นบ้านและภาพพุทธประวัติ ในบริเวณวัดมีเจดีย์ทรงล้านนา กว่า ๓๐ องค์ ด้านหน้าบันไดทางขึ้นทิศตะวันออกมีรูปปั้นสิงห์ขนาดใหญ่ มีอาคารพิพิธภัณฑ์ไม้สักทรงล้านนา ที่เก็บรวบรวมเรื่องราวของล้านนาและเมืองแพร่ จัดแสดงเครื่องใช้ อาวุธของนักรบโบราณ รวมทั้งภาพถ่ายของเจ้านายฝ่ายเหนือและภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในล้านนา

ประวัติวัด

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรมหรือ วัดพระธาตุสุโทนมตั้งอยู่ ณ บ้านห้วยพริก หมู่ที่ ๕ ต.เด่นชัย อ.เด่นชัย จ.แพร่ อยู่ริมถนนหมายเลข ๑๐๑ (เด่นชัย-ลำปาง) ห่างจากแยกเด่นชัยประมาณ ๕ กม. (ใกล้ๆ กับค่ายทหาร ม.พันสิบสองหรือค่ายพญาไชยบูรณ์) เป็นวัดบนเนินของดอย

ม่อนโพน มีเนื้อที่ประมาณ ๒๕ ไร่ เป็นวัดสร้างขึ้นใหม่ ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๗ โดยพระครูวิจิตพัฒนาภรณ์ หรือ พระครูบามนตรี ธมฺมเมธี เจ้าอาวาส ที่นี่เป็นที่รวมยอดงานศิลปะ และจำลองงานศิลปะชั้นยอดของล้านนาจากหลากหลายจังหวัดทั้งในไทยและสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานของจีน มารวมไว้ในที่เดียวกัน งานรวบรวมและจำลองของใหม่ทั้งหมด เกิดจากแรงผลักดันของเจ้าอาวาส ผู้มีฝีมือเก่งกาจงานศิลปะล้านนา ทั้งการหล่อพระ การปั้นและแกะสลักไม้ มีความวิจิตรงดงาม เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นมาก

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ภายในบริเวณวัดมีเจดีย์ทรงล้านนามากกว่า ๒๐ องค์ ด้านหน้าบันไดทางขึ้นทางทิศตะวันออกมีรูปปั้นสิงห์ขนาดใหญ่ จุดเด่นของวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี อยู่ที่งานศิลปกรรมล้านนาประยุกต์ ภาพจิตรกรรมบนฝาผนังระเบียงคตได้ถูกถ่ายทอด ออกมา เป็นรูปวาดเรื่องราวของชาดกพื้นบ้าน และภาพพุทธประวัติ ชาดกคือเรื่องราวหรือชีวประวัติในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า ในสมัยที่พระองค์เสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์นั้บพันชาติ

ภาพที่ ๔.๑ เจดีย์วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญและงดงามมากมาย เริ่มจากงานพุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม พระธาตุสุโทนม ก่อสร้างโดยได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบของพระธาตุพนม ขนาดฐานกว้าง ๕ เมตร สูง ๑๕ เมตร และจุดสำคัญของวัดอีกแห่งหนึ่งก็คือ พระธาตุबारมี ๓๐ ทิศ มีฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกันสองชั้น ชั้นแรกมีช้างปูนปั้นค้ำอยู่สลักรูปหล่อพระปัจเจกพุทธเจ้า ชั้นที่สองประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งและประทับยืน ส่วนชั้นที่สามเป็นหมู่เจดีย์ทรงกลมขนาดเล็ก ๒๔ องค์ ขนาดกลาง ๗ องค์ ขนาดใหญ่ ๑ องค์ รวมทั้งหมด ๓๒ องค์

อุโบสถแบบล้านนา ขนาดกว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๓๐ เมตร มีลานประทักษิณโดยรอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จแทนพระองค์ในงานพระราชพิธีตักถุณิมิต เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๐ พิพิธภัณฑธมฺมเมธีสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง มีเสารวมทั้งหมด ๑๐๑ ต้น พิพิธภัณฑแห่งนี้เป็นที่เก็บรวบรวมเรื่องราวของล้านนาและเมืองแพร่ นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงเครื่องใช้ และอาวุธโบราณ รวมทั้งภาพถ่ายของเจ้านายฝ่ายเหนือและภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสมัยล้านนา

นอกจากนี้ยังมีงานพุทธศิลป์ที่เกิดจากแรงศรัทธาอีกมากมาย เช่น พระพุทธชินเรศนวราชบพิตร เป็นพระประธานประจำอุโบสถหล่อด้วยโลหะ พุทธลักษณะจำลองจากพระพุทธชินราชวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ชื่อของพระพุทธรูปได้รับพระราชทานนามจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระเจ้าเก้าตื้อ จำลองมาจากพระเจ้าเก้าตื้อ จากวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปแบบล้านนาที่มีพุทธลักษณะที่สวยงาม มีอายุกว่า ๕๐๐ ปี และพระมหามัณีนี ทรงเครื่องพญามังราย ซึ่งจำลองมาจากพระมหามัณีนี เมืองมณฑลเย่ ประเทศพม่า แต่สร้างเป็นรูปแบบศิลปล้านนา และสุดท้ายคือ พระพุทธไสยาสน์ เป็นพุทธศิลป์แบบพม่าขนาดยาว พระเกตุมาลายาวจรดถึงพระบาท มีความยาว ๘๕ เมตร สร้างด้วยปูนปั้น

ภาพที่ ๔.๒ พระนอนและพิพิธภัณฑ์ วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

ความสำคัญ

วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม ห่างจากตัวจังหวัด ๒๐ กิโลเมตร ไปทางทิศเหนือ ตามทางหลวงหมายเลข ๑ (พะเยา-เชียงราย) ประมาณ ๗ กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๑๑๒๗ อีก ๙ กิโลเมตร ทางลาดยางตลอดสาย เป็นวัด ซึ่งมีบริเวณกว้างขวางมาก พระครูปลัด สัมมพิพัฒน์ตญานาจารย์ (พระครูไพบูลย์) เป็นเจ้าอาวาสบริเวณ ดอยบุษราคัม และม่อนพระนอน ประกอบด้วยพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย สูง ๑๘ เมตร หน้าตักกว้าง ๑๒ เมตร ลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ อีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรก สร้างด้วยความประณีตสวยงามแบบศิลปะไทย รัตนเจดีย์ เป็นศิลปะแบบอินเดียพุทธคยา เก่งจีนประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้ว มรกตจำลอง เครื่องบูชาพระแก้วมรกตทำ ด้วยทองคำและของมีค่าต่าง ๆ จากยอดเขาสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและเมืองพะเยาได้อย่างสวยงาม บริเวณลานจอดรถข้างล่างมีร้านขายของที่ระลึก เช่น กระเป๋า และของที่ระลึกประเภทต่าง ๆ นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นวัดอนาลโยได้ ๒ ทาง คือ ทางบันได และทางรถยนต์

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านสันป่าบง ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ ก่อสร้างโดย พระอาจารย์ไพบูลย์ สุมังคโล ขณะที่อยู่วัดรัตนาราม ท่านเห็นปรากฏการณ์

ทรายทองไหลลงมาสู่วัดเป็นสายรังสี แสงของทรายทองที่ไหลพรั่งพรูไปกับสายน้ำนั้นอาบวัดทั้งวัด กลายเป็นทองคำ ทานมณฑลทองคำแสงสีทองไป ก็เห็นเขาที่อยู่อีกฟากหนึ่งของกว๊านพะเยา จากนั้นได้มีโยมอาราธนาไปดูสถานที่สำคัญและแปลกประหลาดเพื่อจะได้สร้างสำนักสงฆ์ไว้เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน คือชาวบ้านมักจะเห็นแสงสว่างเป็นดวงกลมลอยลอยไปมาอยู่บนดอยสูง แสงนั้นดูสว่างเรืองรองบางทีก็สว่างจ้าเป็นสีเหลืองสดอาบทั้งดอยราวกับเป็นดอยทองคำ เหตุการณ์เหล่านี้มักปรากฏในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่นวันพระ ๘ หรือ ๑๕ ค่ำ เป็นต้น หลังจากที่ได้พิจารณาดูสถานที่แล้วเห็นว่าเป็นสถานที่สวยงามเหมาะแก่การเจริญเมตตาภาวนาเป็นอย่างยิ่ง ควรที่จะสร้างให้เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นองค์ประธานพิธีวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๕ จากนั้นก็ได้สร้างสิ่งต่างๆ มาจนปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีอุปสรรคสำคัญคือ การขาดแคลนน้ำวันหนึ่งท่านได้รับอาราธนานิมนต์ไปเจริญพระพุทธรูป ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมหาราชวัง ขณะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมมาถึงท่าน ทรงมีพระราชปฏิสันถารเกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำของสำนักสงฆ์ในวันพุธที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมัสการพระอาจารย์ไพฑูริย์ สมุญโค เป็นการเล่นพระองค์ ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้น ทรงสนทนารธรรมแล้วทรงเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับรับรองของสำนักสงฆ์อนาลโย จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับและได้ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทาน จัดสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ต๋อม และอ่างเก็บน้ำห้วยทับช้างเพื่อผันน้ำมาใช้บนสำนักสงฆ์ และจ่ายไปยังไร่นาของประชาชน

ต่อมา กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม อนุญาตให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้วัดอนาลโย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๑ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทรงติดลูกนิมิตอุโบสถ และทรงเปิดวัดอนาลโย

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วัดแห่งนี้มีศาสนสถานที่สวยงามเช่น พระพุทธรูปศิลาปสุโขทัย องค์ใหญ่ พระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธรูปหิน ปุทราคยา เก่ง จิน ประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้วมรกตจำลองทำด้วยทองคำ ฯลฯ บรรยายภาคร่มรื่น พื้นที่กว้างขวาง แวดล้อมไปด้วยป่าไม้ จากยอดดอยสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยา และตัวเมืองของพะเยาได้อย่างสวยงาม

ภาพที่ ๔.๓ ชุ่มประตู่และพระวิหาร วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

วิหารจตุรमुख อาคารสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง รอบๆ อาคารมีศาลาไม้ และด้านล่าง วิหารจตุรमुखเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ เต็มไปด้วยพันธุ์ปลาน้ำจืด จึงทำให้ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “วัง มัจฉา”

ภาพที่ ๔.๔ เจดีย์พุทธคยาจำลอง วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

วิหารพระพุทธรูปปางนาคปรก ภายในเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธรูปปางนาคปรก ที่แกะสลักด้วยไม้สักทองทั้งองค์

วิหารพระพุทธรูปเก่าแก่ปางต่างๆ มากมายทั้งแบบศิลปะล้านนา สุโขทัย และพระพุทธรูปเก่าแก่จากประเทศเพื่อนบ้าน

ประตู่แห่งดินแดนบุษราคัม สร้างและแกะสลักด้วยไม้สักทอง และวิหารพระแก้วบุษราคัม เป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วบุษราคัม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองพะเยา และยังมี พระพุทธรูปอื่นๆ ที่มีพุทธลักษณะงดงามอย่างมาก และเป็นที่เก็บบุษราคัมอันล้ำค่า

๑.๓) วัดร่องขุน อ.เมือง จ.เชียงราย

ความสำคัญ

วัดร่องขุน เป็นวัดที่มีความสวยงามโดดเด่นต่างจากวัดอื่นๆ ด้วยฝีมือการออกแบบ และก่อสร้างของ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินชื่อดัง เป็นวัดประจำบ้านเกิด และสร้างจากจินตนาการของอาจารย์ จัดเป็นงานพุทธศิลป์ที่ยิ่งใหญ่ และงดงามน่าแวะชมมากแห่งหนึ่ง อาจารย์ มีแรงบันดาลใจในการสร้างวัดแห่งนี้อยู่ ๓ ประการ คือ เพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และตั้งความปรารถนาที่จะถวายชีวิต สร้างงานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นงานประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ได้ และจะถวายชีวิตไปจนตายคาวัด ความงดงามของวัดแห่งนี้ที่พระอุโบสถ อาจารย์มีแนวคิดอยากจะทำเหมือนวัดให้เหมือนเมืองสวรรค์ เป็นวิมานบนดินที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ โบสถ์เปรียบเหมือนบ้านของพระพุทธเจ้า สีขาว แทนพระบริสุทธิ์คุณของพระพุทธเจ้า กระจุกขาว หมายถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่เปล่งประกายไปทั่วโลกมนุษย์ และจักรวาล

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายเริ่มก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยท่านอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จิตรกรชั้นแนวหน้าของไทย บนพื้นที่เดิมของวัด ๓ไร่ และอาจารย์ได้บริจาคทรัพย์ส่วนตัว และคุณวันชัย วิชญชาคร เป็นผู้บริจาคที่ดินประมาณ ๗ไร่เศษ รวมเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาอื่นๆ จนถึงปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๒ไร่ มีพระกิตติพงษ์ กัลยาโณ รักษาการเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระอุโบสถที่ตกแต่งด้วยสีขาวเป็นพื้น ประดับด้วยกระจุกแวววาววิจิตรงดงามแปลกตา บนปูนปั้นเป็นลายไทย โดยเฉพาะภาพพระพุทธร่องค์หลังพระประธานซึ่งเป็นภาพที่ใหญ่งดงามมากเหนืออุโบสถที่ประดับด้วยสัตว์ในเทพนิยาย เป็นรูปกิ้งก้างกิ้งวิหคเขื่องวงซุงา ดุจดงามแปลกตาน่าสนใจมาก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถก็เป็นฝีมือภาพเขียนของอาจารย์เองโดยมีการให้ความหมายของอุโบสถดังนี้

ภาพที่ ๔.๕ พระอุโบสถ วัดร่องขุน อ.เมือง จ.เชียงราย

สีขาวของโบสถ์แทนพระบริสุทธิ์คุณของพระพุทธเจ้า กระจกขาวหมายถึง พระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่เปล่งประกายไปทั่วโลกมนุษย์และจักรวาล

สะพาน หมายถึง การเดินข้ามวิญญูสงสารมุ่งสู่พุทธภูมิ ก่อนขึ้นสะพานครึ่งวงกลมเล็ก หมายถึง โลกมนุษย์ วงใหญ่ที่มีเขี้ยวเป็นปากของพญามาร หรือพระราหู หมายถึง กิเลสในใจแทนขุมนรกคือทุกข์ ผู้ใดจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในพระพุทธภูมิต้องตั้งจิตปลดปล่อยกิเลสตัณหาของตนลงไปในปากพญามาร เพื่อเป็นการชำระจิตเราให้ผ่องใสถึงจะเดินผ่านขึ้นไป บนสันของสะพานจะประกอบไปด้วยสุรอมกัน ๑๖ ตัว ข้างละ ๘ ตัว อุปกิเลส ๑๖ จากนั้นก็จะถึงกึ่งกลางสะพาน หมายถึง เขาพระสุเมระ เป็นที่อยู่ของเทวดา ด้านล่างเป็นสระน้ำ หมายถึง สันดรมหาสมุทร มีสวรรค์ตั้งอยู่ ๖ ชั้นด้วยกัน ผ่านสวรรค์ ๖ เดินลงไปสู่แผ่นดินของพรหม ๑๖ ชั้น แทนด้วยดอกบัวทิพย์ ๑๖ ดอก รอบอุโบสถ ดอกที่ใหญ่สุด ๔ ดอก ตรงทางขึ้นด้านข้างโบสถ์ หมายถึง ชุ่มพระอริยเจ้า ๔ พระองค์ ประกอบด้วยพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นสงฆ์สาวกที่เราควรกราบไหว้บูชา

ภาพที่ ๔.๖ ประติมากรรม วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย

ก่อนขึ้นบันได ครึ่งวงกลม หมายถึง โลกุตตรปัญญา บันไดทางขึ้น ๓ ชั้น แทนอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผ่านแล้วจึงขึ้นไปสู่แผ่นดินของอรุปรหม ๔ แทนด้วยดอกบัวทิพย์ ๔ ดอก และ บานประตู ๔ บาน บานสุดท้ายเป็นกระจกสามเหลี่ยมแทนความว่าง (ความหลุดพ้น) แล้วจึงจะก้าวข้ามธรณีประตูเข้าสู่พุทธภูมิภายในประกอบด้วยภาพเขียนโทนสีทอง ทั้งหมด ผนัง ๔ ด้าน เพดาน และพื้นล้วนเป็นภาพเขียนที่แสดงถึงการหลุดพ้นจากกิเลสสาร มุ่งเข้าสู่โลกุตตรธรรม

ส่วนบนของหลังคาโบสถ์ ได้นำหลักธรรมอันสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจิต ๓ ข้อ คือ ศีลสมาธิ ปัญญา นำไปสู่ความว่าง (ความหลุดพ้น)

ข้อฟ้าเอก หมายถึง ศีล ประกอบด้วยสัตว์ ๔ ชนิดผสมกัน แทน ดิน น้ำ ลม ไฟ ข้าง หมายถึง ดิน, นาค หมายถึง น้ำ, ปีกหงส์ หมายถึง ลม และหน้าอก หมายถึง ไฟ ขึ้นไปปกปักษ์รักษา พระศาสนา บนหลัง ข้อฟ้าเอกแทนด้วยพระธาตุ หมายถึง ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ข้อ และ ๘๔,๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์

ข้อฟ้าชั้นที่ ๒ (บน) หมายถึง สมานี แทนด้วยสัตว์ ๒ ชนิด คือ พญานาคกับหงส์ เขี้ยว พญานาค หมายถึง ความชั่วในตัณหา หงส์ หมายถึง ความดีงาม ศิลเป็นตัวแทนความชั่ว (กิเลส) เมื่อใจเราชนะกิเลสได้ก็เกิดสมานี มีสติกำหนดรู้เกิดปัญญา

ข้อฟ้าชั้นที่ ๓ (สูงสุด) หมายถึง ปัญญา แทนด้วยหงส์ปากครุฑ หมอบราบนั่งสงบไม่ปรารถนาใดๆ มุ่งสู่การดับสิ้นซึ่งอาสวะกิเลสภายใน

ด้านหลังทางข้อฟ้าชั้นที่ ๓ มีลวดลาย ๗ ชั้น หมายถึงโพชฌงค์ ๗ ลาย ๘ ชั้นรองรับฉัตร หมายถึง มรรค ๘ ฉัตรหมายถึงพระนิพพานลวดลายบนเชิงชายด้านข้างของหลังคาชั้นบนสุดแทนด้วยสังโยชน์ ๑๐ เสา ๔ มุม ด้านข้างโบสถ์ คือ ตุ้ง (ธง) กระด้าง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าตามคติล้านนา

๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดท่าตอน เป็นวัดประจำอำเภอ ตั้งอยู่ที่บ้านท่าตอน ตำบลท่าตอน เป็นวัดที่มีทิวทัศน์งดงาม อยู่บนไหล่เขาเรียงรายด้วยศาสนวัตถุสิ่งก่อสร้าง มีพื้นที่ทอดยาวตามไหล่เขาเป็นชั้นๆ รวม ๙ ชั้น มองเห็นได้แต่ไกลเมื่อขึ้นไปบนวัดสามารถมองเห็นพื้นที่อำเภอแม่เมาะและภูเขาต่างๆ อย่างสวยงาม

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านท่าตอน ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ วัดท่าตอนเดิมเป็นวัดร้างมานานหลายร้อยปี มีพระเจดีย์เก่าชำรุดอยู่หนึ่งองค์ ล้อมรอบด้วยป่าหนาที่บ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยใด ตามตำนานสุวรรณคำแดงกล่าวว่า กลุ่มคนไทยที่อพยพเข้ามาอยู่ตอนกลางของเชียงใหม่ ประมาณหลังปี พ.ศ.๑๗๐๐ นั้น เป็นผู้นับถือพุทธศาสนา นักประวัติศาสตร์หลายท่านมีความเห็นว่า บริเวณลุ่มน้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำกก เป็นที่ตั้งของชุมชน ที่มีวัฒนธรรมอยู่มาก่อน ก่อนที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๑๘๓๙ ห่างจากวัดท่าตอนไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๖ กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า ชื่อ เวียงแช่ ยังคงมีคูเมืองปรากฏอยู่ เป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยใดนั้น ไม่เป็นที่ปรากฏหลักฐาน จากการค้นคว้าคำจารึกในฐานพระพุทธรูปเก่าที่สุดที่พบในเขตอำเภอแม่เมาะ (วัดศรีบุญเรือง) จุลศักราช ๒๒๑ (พ.ศ.๑๔๐๓) พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์โบราณที่พบตามวัดร้างในท้องนาและริมแม่น้ำฝาง ซึ่งวัดต่างๆ ในท้องที่เก็บรักษาไว้ บางส่วนขนย้ายไปจังหวัดเชียงราย (วัดมุงเมือง) และส่วนกลาง (พ.ศ.๒๔๒๔ คาร์ล บ็อค มาสำรวจเมืองฝางขึ้นไปบ้าง) แสดงให้เห็นถึงร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองที่ผ่านมามากหลายศตวรรษของถิ่นนี้ในอดีต แม้ในจุลศักราช ๖๓๖ (พ.ศ.๑๘๑๘) พระยามังรายเสด็จมาเสวยราชสมบัติในเมืองฝาง ก็มีได้ปรากฏว่าพระองค์สร้างเมืองขึ้นใหม่ ฝางและอำเภอใกล้เคียง (เวียงไชย เวียงแช่ เมืองงาม เป็นต้น) คงเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนแล้ว ในตำนานเมืองเหนือ กล่าวว่า "อันเมืองฝางนั้น เป็นเมืองที่สร้างมาแต่โบราณกาลแล้ว หากจะพูดตามตำนาน ก็สร้างมาแต่สมัยพระเจ้าลวะจิงกราชปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ลาวจก และต่อมาในสมัยพระเจ้ามังราย บ้านเมืองเดิมก็คงชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา แต่ด้วยเป็นที่อุดมสมบูรณ์ พระเจ้ามังรายจึงได้บูรณะขึ้นอีกครั้งหนึ่ง" ๓ จากการสำรวจโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของกรมศิลปากร พบว่า พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์โบราณ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดท่าตอน (ศาลาพุทธบุตร

ประชาสรรค์) ปางมารวิชัยประทับนั่ง ๕ องค์ ปางประทับยืน ๓ องค์ เป็นศิลปล้านนา เป็นพุทธศิลป์ ซึ่งทรงคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ มีอายุ ๕๐๐ – ๗๐๐ ปี มีคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูป ๒ องค์ ปางมารวิชัย ประทับนั่งองค์เล็กสุด (พระฝนแสนห่า) สร้างเมื่อจุลศักราช ๙๑๐ (พ.ศ.๒๐๙๒) ปางประทับยืนอุ้มบาตร บอกแต่เพียงชื่อผู้นำสร้าง และผู้ร่วมทำบุญ ไม่บอกศักราช ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่า วัดท่าตอน ได้สร้างมาแล้วเป็นเวลาช้านานหลายร้อยปี อาจสร้างในสมัยเดียวกับที่พระเจ้าพรหมมหาราช ทรงสร้างพระธาตุสบฝาง (ประมาณหลัง พ.ศ.๑๔๘๓) เพราะอยู่ไม่ห่างกัน (ประมาณ ๕ กิโลเมตร) และตั้งอยู่บนยอดเขา ริมแม่น้ำกกเช่นเดียวกัน อีกทั้งจารึกในฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง ซึ่งนำมาจากวัดร้างในท้องนาบริเวณไม่ห่างจากท่าตอน ก็ใกล้เคียงสมัยพระเจ้าพรหมมหาราชมาก

เนื่องจากท่าตอนเป็นชายแดนติดต่อกับรัฐฉาน ประเทศพม่า ชาวบ้านท่าตอนในสมัยก่อน แม้กระทั่งปัจจุบัน จึงมีชาวไทยใหญ่ปะปนกับชาวพื้นเมืองมาแต่เดิม พ.ศ.๒๔๒๔ คาร์ล บ็อค เดินทาง (ขี่ช้าง) มาสำรวจเมืองฝาง พบว่า ท่าตอง (ท่าตอน) เป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ มีกระท่อมรวมกันราว ๑๒ หลังคาเรือน กระจัดกระจายไปตามริมฝั่งทั้งสองข้างของแม่น้ำกก ท่าตองเป็นหมู่บ้านเงี้ยว (ไทยใหญ่) แท้ๆ ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ มีวัดไทยสร้างอยู่ลานว่างของหมู่บ้านตรงที่เป็นสถานีอนามัยในปัจจุบัน ในเทศกาลมีชาวไทยใหญ่จากหลายหมู่บ้านมาร่วมทำบุญด้วย และเป็นที่ครึกครื้นอยู่พักหนึ่ง และชนพื้นเมืองก็สร้างวัดที่ท้ายบ้านได้ (ทิศตะวันออกของหมู่ ๓) วัดทั้ง ๒ วัด เมื่อครุบาแก้ว มาเริ่มบูรณะวัดท่าตอนก็ได้ยุบไป

พ.ศ.๒๕๗๙ ครุบาแก้ว กาวิชโย จากสำนักวัดมงคลสถาน (แม่แหล่งดอนชัย) อำเภอมะแม่อาย และพระอุปัชฌาย์จากวัดน้ำบ่อหลวง (ชาวบ้านเรียกท่านว่า ครุบาปา) ได้มาร่วมจำพรรษาและริเริ่มบูรณะวัดท่าตอน ในสมัยนั้นชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและศรัทธามาก ครุบาแก้ว กาวิชโย นามสกุลเดิม ดวงฤทธิ์ เกิด พ.ศ.๒๔๓๓ เป็นชาวบ้านเมืองเลน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ แรกทีเดียวขึ้นมาเมืองฝางพร้อมกับพี่สาว มาอยู่กับครุบาแต่จา วัดศรีบุญเรือง แล้วย้ายมาอยู่วัดมงคลสถาน ต่อมาเมื่อพบพระเจดีย์เก่าวัดท่าตอน จึงขึ้นมาบูรณะวัดและก่อสร้างพระเจดีย์ครอบ ปฏิบัติในการปฏิบัติธรรมของท่านและความมุ่งมั่นในการบูรณะพัฒนาวัด ได้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก นายปั่น มงคลเขต ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเดิมนับถือศาสนาคริสต์ ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ การก่อสร้างพระวิหารวัดท่าตอนยังไม่แล้วเสร็จ ครุบาแก้วได้ล้มป่วยลง ญาติๆ ได้นิมนต์ไปพักรักษาที่วัดมงคลสถานและมรณภาพที่นั่น ในปี พ.ศ.๒๔๘๙ หลังจากนั้นได้มีเจ้าอาวาสสืบทอดและพัฒนาวัดมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

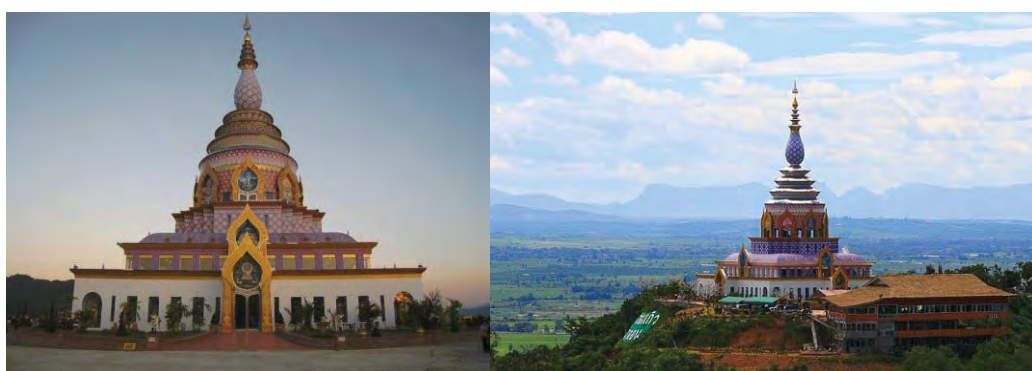
พระธาตุท่าตอน ของเดิมไม่ทราบสมัยก่อสร้าง เมื่อคราวครุบาศรีวิชัย ได้ขึ้นมาบูรณะพระธาตุสบฝาง มาถึงท่าตอน ท่านบอกให้ชาวบ้านว่าขึ้นไปค้นหาพระธาตุที่บนเขา ชาวบ้านพากันขึ้นถางป่าค้นหา เจอพระธาตุเก่าแก่อยู่ในพุ่มไม้ นิมนต์ท่านบูรณะ แต่ท่านไม่รับ ท่านบอกให้นิมนต์ครุบาแก้ว กาวิชโย มาบูรณะ เพราะเป็นของคู่บ้านมีท่าน ชาวบ้านพากันนิมนต์ครุบาแก้ว มาบูรณะและสร้างวัดขึ้น เรียกชื่อว่า วัดจอมคีรี ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างวัด นิมนต์พระมาเป็นเจ้าอาวาสหลายรูป

ศาลาการเปรียญของวัดมีพระพุทธรูปเก่าแก่หลายองค์ เป็นพระพุทธรูปศิลปเชียงแสน และศิลปสมัยพ่อขุนเม็งราย เป็นศิลปเฉพาะไม่มีที่อื่น อัญเชิญมาจากวัดพระธาตุสบฝาง ครั้นเมื่อวัด

พระธาตุสบฝางรกร้างถูกไฟป่าไหม้ พระพุทธรูปยืน ๓องค์ ที่ฐานมีอักษรโบราณจารึกให้ค้นคว้า พระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ๕องค์

พระพุทธรูปนันทราชัย เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ หน้าตักกว้างเก้าเมตร สีขาวนวล ศิลปะแบบพระสิงค์ ปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐปูน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ นำโดยเจ้าอาวาสและคุณประยูร พงศ์ตันกุล

พระพุทธรูปอัมมตลอดกาล เป็นพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร เป็นพระประจำวันพุธ ซึ่งเป็นพระประจำวันเกิดของ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วัดปากน้ำ) ผู้สร้าง เป็นพระหล่อสัมฤทธิ์ สูง ๙ เมตร ประทับยืนเด่นสง่า อยู่บนยอดเขาสูงที่สุดท้ายของวัดท่าตอน

ภาพที่ ๔.๗ พระบรมธาตุรัชมังคลาจารย์สมานฉันท์วัดท่าตอน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่

วัดท่าตอน เป็นวัดที่มีทิวทัศน์งดงาม มีชินแสบางท่าน ยกย่องว่าเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนภูเขา มังกร เพราะว่าวัดท่าตอนนั้น จะมีพื้นที่ทอดยาวไปตามไหล่เขาเป็นชั้นๆ รวม ๙ ชั้น ซึ่งแต่ละชั้น ก็จะมีศาสนสถานที่สำคัญประดิษฐาน อยู่ทุกยอดเขา และยอดเขาที่เป็นยอดเขาจุดศูนย์กลางและเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดนั้น จะเป็นสถานที่ตั้งและประดิษฐานของ "พระบรมธาตุรัชมังคลาจารย์สมานฉันท์" หรือ "พระเจดีย์แก้ว" ทุกยอดเขาของวัดท่าตอนสามารถมองเห็นทิวทัศน์ของบ้านท่าตอนที่สวยงามตลอดจนมองเห็นพื้นที่อำเภอแม่เมาะและภูเขาต่างๆได้อย่างสวยงาม

ความสำคัญของพระบรมธาตุรัชมังคลาจารย์สมานฉันท์

๑. เป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ , พระบรมสารีริกธาตุ , เป็นสถานที่ตั้งพระพุทธรูปโบราณ , บรรจุแผ่นรายชื่อของผู้บริจาคให้ทาน
๒. ใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับประกอบพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๓. ใช้เป็นสถานที่สำหรับนั่งสมาธิ
๔. เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า
๕. เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสำหรับทัศนศึกษา ท่องเที่ยว หาความรู้สำหรับผู้สนใจที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของทางภาคเหนือ

พระบรมธาตุรัชมังคลาจารย์สมานฉันท์ ภายในประกอบไปด้วย

ชั้นที่ ๑ เป็นชั้นแห่ง ทาน และฐานพระบรมธาตุฯ บันทึกรายชื่อผู้บริจาค เมื่อสู่ชั้นที่ ๒ ตามสะพานสายรุ้งเป็นชั้นแห่งศีล ท่านจะพบกับหยดน้ำคริสตัล ซึ่งอยู่ตรงดุมล้อของธรรมจักร ส่วน

ซึ่งเป็นที่สูงกว่าพื้นที่ในหมู่บ้าน ภายใต้เนินเขามีถ้ำซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านละแวกนั้นมีความเคารพนับถือจึงเรียกว่า “วัดบ้านเด่น”

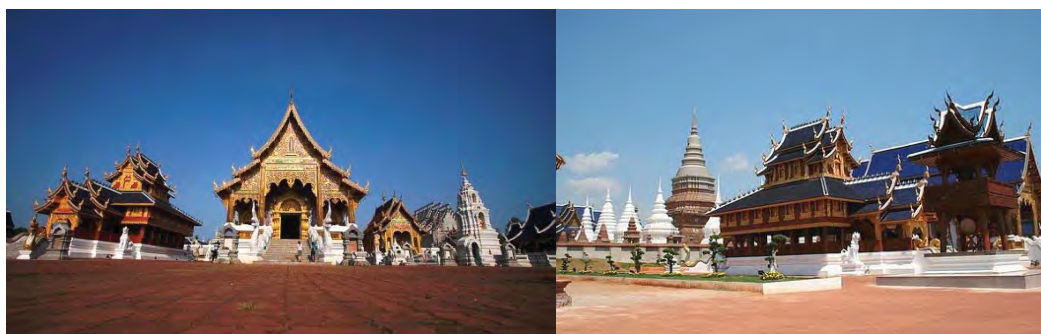
ต่อมา ครูบาไชยา วัดป่าป๋อง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มาเป็นองค์ประธานริเริ่มก่อสร้างวัดบ้านเด่น ได้กราบอาราธนานิมนต์ ครูบาเทือง นางสีโล วัดหัวคอง ตำบลขัวมุง อำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่ มาเป็นประธานในการก่อสร้างศาสนสถานและศาสนสมบัติทั้งหมดภายในวัดตลอดจนถึงปัจจุบัน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

รูปแบบการก่อสร้างนั้น เป็นแบบล้านนาประยุกต์ ที่ผสมผสานกับแนวคิดของครูบาเทืองเอง คือ ต้องการให้เป็นการผสมผสานระหว่าง วัดบ้านกับวัดป่า เพราะมีความเชื่อว่าศาสนายู่ได้ เพราะปฏิบัติ การแบ่งแยกไม่ใช่เรื่องสำคัญ โดยยึดหลักการสร้างตามบุญ คงเพราะการสร้างตามบุญนี้เอง ที่ทำให้จนกระทั่งทุกวันนี้ วัดเด่นสะเหลีศรีเมืองแกน จึงมีขนาดสิ่งปลูกสร้างใหญ่และยังคงสร้างไม่แล้วเสร็จในหลายๆ ส่วน

แม้จะยังไม่เสร็จสมบูรณ์ก็ตาม แต่ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวมาแวะชมความใหญ่โต มโหฬารของวัดเด่นสะเหลีศรีเมืองแกนอยู่บ่อยครั้ง ความวิจิตรอันร่วมยุคสมัยนี้ ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านมาทางสิ่งปลูกสร้าง อาทิเช่น พระอุโบสถอันอ่อนช้อยงดงาม มีพระประธานที่มีสีทองอร่ามประดิษฐานอยู่ มีรูปหล่อท่านครูบาเจ้าเทือง องค์สีทองอร่าม ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีพระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ ประดิษฐานเรียงรายตามเสาพระอุโบสถ และอีกหลายส่วนในบริเวณวัดก็โดดเด่นด้วยการลงรักปิดทองที่ เสาต้นใหญ่ พระพุทธรูปไม้ของเหล่าเกจิอาจารย์ชื่อดังทั่วฟ้าเมืองไทย หอพระธรรม ที่ยังคงอยู่ระหว่างการก่อสร้างเพียงแคเห็นภายนอกก็ไม่เสียใจที่ได้มาชม ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นสถานที่ตั้งของพระธาตุ ๑๒ ราศีจำลองที่ตระหง่านเป็นสีขาวขาวเด่นน่านกราบไหว้ ถือว่าเป็นการรวบรวมองค์พระธาตุ ๑๒ ราศีมาไว้ที่วัดเด่นสะเหลีศรีเมืองแกน แห่งนี้ ในอนาคตถ้าสร้างแล้วเสร็จ นักท่องเที่ยวก็สามารถกราบไหว้บูชาพระธาตุประจำปีเกิดได้ที่วัดแห่งนี้

ส่วนบริเวณด้านข้างฝั่งซ้ายของพระอุโบสถ ก็เป็นที่ตั้งของกุฏิที่ครูบาเทืองสร้างเตรียมไว้สำหรับตัวท่านเองเมื่อท่านมรณภาพ ถัดออกไปก็จะเป็นศาลาซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงจากวัดชื่อดังทั่วประเทศ เช่น หลวงพ่อทอง วัดเขาตะเครง หลวงพ่อพระพุทธรูปชินราช หลวงพ่อโต วัดบางพลีใหญ่ใน หลวงพ่อพระศรีศากยสิงห์ หลวงพ่อพระพุทธรูปสีหิงห์ หลวงพ่อพระนาคปรก หลวงพ่อพระพุทธรูปจักรพรรดิราช หลวงพ่อวัดไร่ขิง และหลวงพ่พระพุทธรูปโสธร

ภาพที่ ๔.๙ ศาสนสถาน วัดบ้านเด่น อ.แม่แตงจ.เชียงใหม่

๑.๖) วัดจงกลาง วัดจงคำ วัดจงใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

วัดตั้งอยู่ใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดสำคัญและเป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยววัดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาวเมืองแม่ฮ่องสอนเรียกว่า วัดจงกลาง เนื่องจากวัดตั้งอยู่ระหว่างวัดจงคำ และวัดจงใหม่ เดินวัดเป็นศาลาที่ปักคนจำศีล มาจำศีลในวันพระ สร้างโดยศรัทธาชนเพียรและชาวแม่ฮ่องสอน พ.ศ. ๒๕๑๐ แล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๕๑๔

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนชำนาญสถิตย์ ตำบลจงคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดจงกลางและวัดจงคำเปรียบเสมือนวัดแฝด ด้วยตั้งอยู่ในกำแพงเดียวกัน เมื่อมองจากด้านหน้า วัดจงคำ จะอยู่ด้านซ้ายมือ ส่วนวัดจงกลางจะอยู่ทางขวามือ วัดจงคำและวัดจงกลางตั้งอยู่กลางเมืองแม่ฮ่องสอน และ เป็นเสมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองไทใหญ่แห่งนี้ เพราะนอกจากความงดงามทางศิลปะแล้ว วัดทั้งสอง ยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางวัฒนธรรม และ ประเพณีของชาวแม่ฮ่องสอน พื้นที่ด้านหน้าของวัดซึ่งเป็นสวนสาธารณะหนองจองคำยังเอื้อให้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีตามประเพณีต่างๆ ในรอบปีอีกด้วย

วัดจงคำหรือพระอารามหลวงวัดจงคำ วัดจงคำ ตั้งอยู่ข้างหนองน้ำ ซึ่งชาวแม่ฮ่องสอนเรียกว่า"หนองจองคำ"เป็น วัดที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๐ เป็นวัดแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดเก่าแก่สร้างตามแบบอย่างศิลปะไทย ใหญ่สิ่งที่โดดเด่นหลังคาทรงประสาท ๙ ชั้น และมีศาสนสถานที่สำคัญคือ วิหารหลวงพ่อโต ซึ่งเป็นพระพุทธรูป องค์ใหญ่ที่สุดของแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ โดยช่างชาวพม่าในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน ของหลวงพ่อโต ซึ่งเป็นพระประธาน มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔.๘๕ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๙ โดยช่างฝีมือชาวพม่า และมีพระพุทธรูป ขนาดใหญ่ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนีที่วิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจงคำ เนื่องจาก เสาวตบประดับ ด้วยทองคำเปลว

วัดจงกลาง ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่ามไปทั้งองค์ มีสิ่งที่น่าสนใจอื่นๆ อีกเช่น ตุ๊กตา แกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่า ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๐๐ นอกจากนี้ทางด้านจิตรกรรม ยังมีภาพวาดบนแผ่นกระจก เรื่องพระเวสสันดรชาดก และ ภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะตลอดจนภาพแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำ บรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลยี่

วัดจงกลางขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๙๙ ตอนที่ ๑๓๐ วันที่ประกาศ ๑๔ กันยายน ๒๕๒๕ มีพื้นที่ ๒ ไร่ ๒๐ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วัดจงกลาง

๑. เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ บนยอดประดับฉัตรสามชั้น มีกลุ่มเจดีย์สี่ทิศล้อมรอบ องค์เจดีย์ก่ออิฐถือปูนทา สีขาว ส่วนลายปูนปั้นที่องค์เจดีย์ทาสีทอง ในยามค่ำคืนเมื่อประดับไฟ สีทองจะเปร่งรัศมีสวยงามยิ่งนัก

๒. วิหารใหญ่เป็นอาคารเอนกประสงค์ คือ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ใช้ประกอบพิธี เช่น ทำบุญ จัดแสดงพิพิธภัณฑ์รวม ทั้งเป็นหอฉันและกุฏิของเจ้าอาวาสด้วย ลักษณะเด่นของอาคาร คือ การซ้อนชั้นหลังคา นอกจากจะยกคอสองแล้วยังยกจั่วซ้อนชั้นบนคอสองอีกทีหนึ่ง ที่ปลายขอบชายคาตกแต่งด้วยลายฉลุ

๓. ห้องพิพิธภัณฑ์ (เปิด ๐๘.๐๐-๑๘.๐๐ น. ทุกวัน) ตั้งอยู่บนวัดจงกลาง จัดแสดงตุ๊กตาไม้แกะสลักเป็นรูปคนและสัตว์พระเวสสันดร ชาดก ฝีมือช่างชาวพม่า มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๓ ตัว นำมาจากพม่าตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๐๐ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูป หินอ่อนองค์เล็ก แกะด้วยฝีมือประณีตอ่อนช้อยงดงามมาก มีคัมภีร์โบราณ ถ้วยชาม และเครื่องใช้โบราณอีกหลายชิ้น

๔. แผ่นกระจกเขียนสีเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดกและพุทธประวัติ ตลอดจนภาพแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนหลายสิบ ภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่าและมีบันทึกบอกว่า เป็นฝีมือช่างไทใหญ่จากมณฑลพะเย่ กระจกเขียนสี เหล่านี้ติดอยู่บริเวณผากั้นห้องเจ้าอาวาสบนจงวัดจงกลาง วิหารเล็ก มีหลังคาเรือนยอดทรงปราสาท ซ้อนชั้นห้าชั้นประดับยอดด้วยฉัตรทองสามชั้น หลังคามุงสังกะสี มีโลหะฉลุลาย ตกแต่งเรือนยอดและเชิงชาย

วัดจองคำ

๑. เจดีย์วัดจองคำ รูปแบบไทใหญ่ผสมศิลปะพม่า ชาวไทใหญ่เรียกว่า "กองมู" เจดีย์มีลักษณะคล้ายมณีทาบ โดยช่างฝีมือชาวไทใหญ่รูปทรงจุฬามณี ความสูง ๓๒ คอก ฐานสี่เหลี่ยมมีมุข ๔ ด้าน พร้อมสิงห์ด้านละหนึ่งตัว ประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งด้านละหนึ่งองค์และ เริ่มสร้าง เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๕๖ สร้างแล้วเสร็จในเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๕๘ สร้างขึ้นโดยศรัทธาขุนเพียร (พ่อเลี้ยงจองนุ) พิรุณกิจและแม่จองเฮือนคหบดี ชาวแม่ฮ่องสอนและในองค์พระเจดีย์ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไว้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่มานมัสการองค์พระเจดีย์

๒. วิหาร เป็นวิหารไม้ ศิลปกรรมแบบศิลปะไทใหญ่ มีความงดงามเป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมไทใหญ่

๓. อุโบสถ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นอาคารทรงมณฑปรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กรูปพระเจดีย์ ๕ ยอด ภายในเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ บานประตู หน้าต่างเป็นไม้แกะสลัก มีการใช้พระอุโบสถร่วมกันของวัดจองคำและวัดจงกลาง

ภาพที่ ๔.๑๐ พระเจดีย์ วัดจงกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม จังหวัดพิษณุโลก

๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

ความสำคัญ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือชื่อที่เรียกกันทั่วไปว่า "วัดใหญ่" ตั้งอยู่ที่ ถนนพุทธบูชา ริมฝั่งแม่น้ำน่านด้านทิศตะวันออก ตรงข้ามกับศาลากลางจังหวัดพิษณุโลก เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในฐานะสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามที่สุดในประเทศไทย

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวัดที่มีประวัติยาวนานมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย มีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรมที่งดงามยิ่ง ถือได้ว่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของเมืองพิษณุโลก

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ไม่มีหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย ในราวพุทธศตวรรษ ๒๑ -๒๓ และเป็นพระอารามหลวงมาแต่เดิม เพราะได้พบหลักฐานศิลาจารึกสุโขทัยมีความว่า พ่อขุนศรีนาวนำถมทรงสร้างพระทันตธาตุสุคนธ์เจดีย์

ส่วนในพงศาวดารเหนือกล่าวไว้ว่า " ในราวพุทธศักราช ๑๙๐๐ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก (พระมหาธรรมราชาลิไท) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย ทรงมีศรัทธาเลื่อมใสหล่อพระพุทธรูปขึ้น ๓ องค์ เพื่อประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทั้ง ๓ หลัง" และทรงเลื่อมใสในบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังได้ทรงศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ศาสนาอื่น ๆ จนเข้าใจแตกฉาน หาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยาก พระองค์ได้ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีพระปรางค์อยู่กลาง มีพระวิหาร ๔ ทิศ มีพระระเบียง ๒ ชั้น และทรงรับสั่งให้ปั้นหุ่นต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ มีเนื้อที่ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกิจจานุเบกษา จำนวน ๑๕ ไร่ ๓ งาน ๔๓ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระวิหารหลวงประดิษฐานพระพุทธรูปชินราชภายในพระวิหารหลวงพระวิหารพระพุทธรูปชินราช เป็นวิหารทรงโรง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช ซึ่งนับถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุดองค์หนึ่งในโลก ตัวพระวิหารสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และได้รับการบูรณะให้มีสภาพดีมาตลอดจนถึงสมัยปัจจุบัน พระวิหารหลังนี้จึงเป็นสถาปัตยกรรมสมัยกรุงสุโขทัยที่มีความสง่างามสมส่วน และยังคงสภาพสมบูรณ์ดีที่สุดในแห่งหนึ่งของไทยบานประตูมุกมีบานประตูประดับมุก ๒ บานคู่ กว้าง ๑ เมตร สูง ๔.๕๐ เมตร เป็นบานประตูประดับมุกโบราณที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่ง ตัวบานประตูมุกสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๙ สมัยพระเจ้าบรมโกศ และได้ทรงนำบานประตูไม้แกะสลักเดิมไปถวายเป็นบานประตูพระวิหารพระแท่นศิลาอาสน์ภายในวิหาร ประดิษฐาน พระพุทธรูปชินราช หรือเรียกว่า "หลวงพ่อใหญ่" เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย

ภาพที่ ๔.๑๑ พระพุทธชินราชวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัยตอนปลาย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๗ ศอก หล่อในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ซึ่งได้สร้างพระพุทธชินราช พร้อมกับพระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา ฐานชุกชีเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย เดิมไม่ได้ลงรักปิดทอง ได้มีการปิดทองครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ คราวเสด็จพระราชดำเนินมานมัสการพระพุทธชินราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๖

พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธรูปองค์ประธานของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุดในประเทศไทย เส้นรอบนอกพระวรกายอ่อนช้อย พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง มีลักษณะพิเศษเรียกว่าที่ขมคุลี คือที่ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่นิ้วยาวเสมอกัน ชุ่มเรือนแก้วทำด้วยไม้แกะสลักสร้างในสมัยอยุธยา แกะสลักเป็นรูปมกร (ลำตัวคล้ายมังกรแต่มีวงคล้ายช้าง) อยู่ตรงปลายชุ่ม และมีลำตัวเหรา (คล้ายจระเข้) อยู่ตรงกลางชุ่ม มีเทพอสุราปกป้องพระองค์อยู่สองตน คือ ท้าวเวสสุวรรณ และอารวกยักษ์

ในตำนานการสร้างพระพุทธชินราชกล่าวว่า พระพุทธชินราชสร้างในสมัยพระศรีธรรมไตรปิฎก (พระยาวิไล) ได้สร้างขึ้นพร้อมกับพระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา โดยใช้ช่างจากเมืองศรีสัชชนาลัย และเมืองหริภุญชัย ในการเททองปรากฏว่าหล่อได้สำเร็จเพียงสององค์ ส่วนพระพุทธชินราชทองหล่อไม่ตลอด ต้องทำพิมพ์หล่อใหม่ถึงสามครั้ง ครั้งสุดท้ายพระอินทร์ได้แปลงกายเป็นชีปะขาวมาช่วยเททองหล่อ เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้นสองค่ำ เดือนหก ปีมะเส็ง นพศก จุลศักราช ๓๑๙ จึงหล่อได้สำเร็จบริบูรณ์

ภาพที่ ๔.๑๒ พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

ปัจจุบันพระพุทธรูปชินสีห์และพระศรีศาสดาได้ถูกอันเชิญไปประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ทางวัดจึงได้หล่อองค์จำลองขึ้นแทน

หลังจากสร้างพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดาแล้ว พระยาสิทธิราชให้ช่างนำเศษทองสัมฤทธิ์ที่เหลือนำมาารวมกันหล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดเล็ก หน้าตัก กว้าง ๑ ศอกเศษ เรียกชื่อพระพุทธรูปนี้ว่า “พระเหลือ” เศษทองยังเหลืออยู่อีกจึงได้หล่อพระสาวกยืนอยู่ ๒ องค์ ส่วนอิฐที่ก่อเตาสำหรับหลอมทองในการหล่อพระพุทธรูป นำมารวมกันบนชุกชี (ฐานชุกชี) พร้อมกับปลุกต้นมหาโพธิ์ ๓ ต้นลงบนชุกชี เรียกว่า โพธิ์สามเส้า ระหว่างต้นโพธิ์ได้สร้างวิหารน้อยขึ้นมา ๑ หลัง อัญเชิญพระเหลือกับสาวกเข้าไปประดิษฐานอยู่ เรียกว่า พระเหลือ

พระปรางค์ประธานองค์พระปรางค์ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางของวัด เป็นพระปรางค์ประธาน และเป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดของวัด การก่อสร้างพระปรางค์ของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาลิไท) ได้ทำตามคตินิยมของหัวเมืองราชธานี ของอาณาจักรสุโขทัยในสมัยนั้น คือประสงคิให้พระปรางค์เป็นหลักเป็นประธานของวัด และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ รูปแบบของพระปรางค์เมื่อเริ่มสร้างสันนิษฐานว่า เป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูม โดยสร้างครอบพระสถูปเจดีย์ที่สร้างในรัชสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถขึ้นไป ครองราชย์ที่เมืองพิษณุโลก ได้โปรดให้บูรณะพระปรางค์โดยดัดแปลงพระเจดีย์ ได้ให้เป็นรูปแบบพระปรางค์แบบขอมตามพระราชนิยมในสมัยกรุงศรีอยุธยา

พระวิหารพระเจ้าเข้านิพพานวิหารพระเจ้าเข้านิพพาน เป็นวิหารขนาดกลางตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวิหารพระพุทธรูปชินราชนอกเขตระเบียงคต ภายในประดิษฐานหีบปิดทอง(สมมุติ)บรรจุพระบรมศพองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำด้วยศิลาตั้ง อยู่บนจิตราภาฐานประดับด้วยลวดลายลงรักปิดทองร่องกระจกสวยงาม ที่ปลายหีบมีพระบาททั้งสองยื่นออกมา และบริเวณด้านหน้า หรือด้านท้ายหีบพระบรมศพ มีพระมหากัสสปะเถระ นั่งน้อมสการพระบรมศพ ซึ่งนับว่าเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยผู้สร้างถือคิดว่าเป็นการจำลองสังเวชนียสถานของพระพุทธเจ้า คาดว่ามีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

ภาพที่ ๔.๑๓ พระอัฐารส วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

บริเวณหลังวิหารพระพุทธชินราช มีพระอัฐารส ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติสูง ๑๘ศอก (ประมาณ ๑๐เมตร) สร้างในสมัยเดียวกับพระพุทธชินราช ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐เดิมประดิษฐานอยู่ในวิหารใหญ่แต่วิหารได้พังไปจนหมด เหลือเพียงเสาที่ก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ ๓ – ๔ต้น และเนินพระวิหารบางส่วน เรียกว่า “เนินวิหารเก้าห้อง” ในปัจจุบันกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะชุดแต่งทางโบราณคดีในบริเวณที่เรียกว่า “เนินวิหารเก้าห้อง” ซึ่งชุดพบฐานพระวิหารเดิมและพระพุทธรูปวัตถุโบราณจำนวนหนึ่ง

จังหวัดตาก

๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่อง ชูชาติคนเกิดปีมะเมีย ตามความเชื่อของชาวล้านนา พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุตะไกอง (ชเวตาคอง) เมืองย่างกุ้ง ประเทศเมียร์ม่า หรือการบูชาพระบรมธาตุ จังหวัดตาก

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดสัตว์ ล่องมาตามลำน้ำปิง พระองค์ได้เสด็จมายังดอยมะหิยังกะ ในเขตตัวเมืองตาก ตรัสกับพระอานนท์ว่า สถานที่นี้เป็นสถานที่สำราญ ร่มรื่น หากเราตถาคตปรินิพพานแล้วให้นำอัฐิและเกศากลับมายังดอยมะหิยังกะ ภายหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพาน พระอรหันต์ทั้ง ๔ได้นำพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ พร้อมด้วยเกศาอีก ๔ องค์ มาประดิษฐานยังดอยมะหิยังกะ แล้วก่อเจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมแล้ว นำพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเจดีย์ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ต่อมา พระครูพิทักษ์พระบรมธาตุ (ทองอยู่) ได้ไปนมัสการพระธาตุชเวตาคอง ณ กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า ท่านจึงได้จำมาก่อสร้างองค์พระเจดีย์เหมือนเจดีย์ชเวตาคองล้อมคลุมองค์เก่าไว้ ปิดทองสวยงาม มีการจัดพิธีสมโภชและสักการะพระธาตุในวันขึ้น ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ของทุกปี

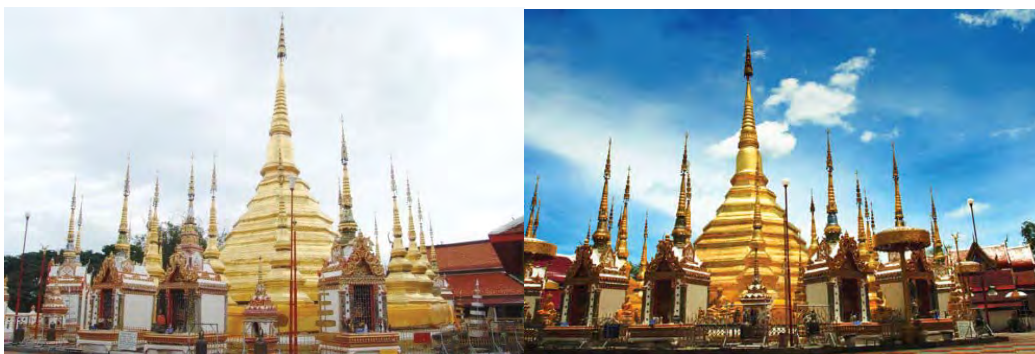
ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนน ทล. ๑๑๗๕ ตำบลเกาะตะเภา อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก บริเวณใจกลางเมืองตากเก่า อยู่ห่างจาก อ.บ้านตาก ประมาณ ๓๖ กม. ตามทางหลวงหมายเลข ๑๐๗

มีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัย พระนางจามเทวี ล่องเรือเสด็จไปเมืองลำพูน หยุดพักบริเวณแห่งนี้ พบว่าเป็นเมืองร้าง จึงได้สั่งให้มีการฟื้นฟูบูรณะเมืองแห่งนี้ จนกลายเป็นชุมชนเมืองตาก วัดพระบรมธาตุบ้านตาก ยังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่ทรงกระทำยุทธหัตถี ชนะศึกเจ้าเมืองฉอด บนเนินเขาใกล้กับพระบรมธาตุ ประมาณ ๕๐๐ เมตร วัดแห่งนี้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ ๑๑๔ ตอนที่ ๘๗ วันที่ประกาศ ๒๙ กันยายน ๒๕๔๐ จำนวน ๒ ไร่ ๓ งาน ๓๒ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระอุโบสถมีประตูเป็นไม้แกะสลักที่สวยงาม หน้าบัน และจั่วเป็นไม้ หน้าต่างแกะสลักเป็นพุทธประวัติปิดทอง หัวยันไคเป็นนาค วิหารของวัดเป็นวิหารเก่ามีเพดานสูง ๒ ชั้น มีช่องลมอยู่โดยรอบ ทำให้อากาศภายในวิหารมีอากาศเย็น และมีพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองอยู่ภายในวิหาร และมีวิหารอีกหลังหนึ่งซึ่งมีพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองชื่อ หลวงพ่อทันใจ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชน ทั้งในจังหวัดตากและจังหวัดใกล้เคียงเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดยังมีวิหารไม้เก่าแก่ ที่มีลายแกะสลักไวให้ชม นับเป็นวัดที่มีคุณค่าในทางโบราณคดีมาก

ภาพที่ ๔.๑๔ พระเจดีย์ชเวดากองจำลองวัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก

วัดพระบรมธาตุจำลองแบบมาจากเจดีย์ชเวดากอง ประเทศพม่า องค์เจดีย์มีลักษณะทรงสี่เหลี่ยม ต่อมาพระครูพิทักษ์บรมธาตุ (ทองอยู่) ได้บูรณะใหม่โดยสร้างครอบองค์เดิมไว้ สูงประมาณ ๒๐ เมตร มีลักษณะทรงแปดเหลี่ยม ศิลปะล้านนา ภายนอกบุด้วยทองดอกบวบ (ทองเหลืองผสมทองแดง) มีเจดีย์องค์เล็ก ๑๖ องค์ ชุ่มสำหรับบรรจุพระพุทธรูป ๑๒ องค์ ซึ่งชุ่มสำหรับใส่ปั้นอันน้อยสวยงามมาก วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดเก่า ได้รับการปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง

ในช่วงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำเดือนเก้าของชาวภาคเหนือ ชาวอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะตะเภา จะจัดงานบุญที่ยิ่งใหญ่ คือประเพณีขึ้นธาตุเดือนเก้าขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยจัดขบวนแห่ผ้าห่ม

ธาตุ ซึ่งประกอบด้วยขบวนกลองยาว ขบวนต้นเงินต้นทอง ขบวนตุงไชย ธงทิวและเครื่องพุทธบูชา จากบริเวณหนองเล็ม เคลื่อนผ่านสะพานบุญ ซึ่งเป็นสะพานไม้ยาวประมาณ ๒๐๐ เมตรขึ้นไปทำพิธี ห่มพระบรมธาตุ จากนั้นจะเป็นพิธีการบวงสรวงเจดีย์ยุทธหัตถี เจดีย์ที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรง สร้างไว้ในคราวทำสงครามยุทธหัตถีชนะขุนสามชน เจ้าเมืองฉอดและพิธีชุมนุมเจ้า ๑๐๘ องค์ จากทั่ว ทุกสารทิศ

คำไหว้พระเจดีย์ชะเวดากอง

“ซั่มพุทฺธิเป ะระฐานเน สิงคุตตะเร นะโมรัมเม สัตตะระตะนะปะฐะมัง กะกุสันธัง สุ วัณณะทัณทัง ธาตุโย ฐัสสะติ พุติยัง โภนาคะมะนัง ธัมมะกะระณัง ธาตุโย ฐัสสะติ ตะติยัง กัสสะปัง พุทธะจีระรัง ธาตุโย ฐัสสะติ จุตตะกัง โคตะมะอัฏฐะเกสะธาตุโย ฐัสสะติ ปัญจะมัง อะริยะเมตเตย โยอะนาคะเต อุตตะมังคะธาตุโย อะหัง วันทามิ ทูระโต

ข้าพเจ้าขอไหว้พระธาตุบรรจุพระสุรารณทัณฑของพระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้า พระองค์แรก พระธาตุบรรจุพระธรรมกรกของพระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒ พระธาตุ บรรจุจีวรธาตุของพระพุทธเจ้ากัสสปะ พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๓ พระธาตุบรรจุพระเศวตธาตุ ๘ องค์ ของ พระพุทธเจ้าโคดม พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ พระธาตุบรรจุพระอุตตมังกธาตุในอนาคตของพระอริยมะต ไตย พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ มีในพระสังคุตรเจดีย์ตั้งอยู่ในชมพูทวีปอันประเสริฐ แต่ที่ไกลเทอญ”

จังหวัดอุดรธานี

๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุดรธานี

ความสำคัญ

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง หรือ วัดพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ที่กลางเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี เป็นวัดโบราณประดิษฐานพระมหาธาตุประจำเมืองทุ่งยั้ง เมืองโบราณ ตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัย

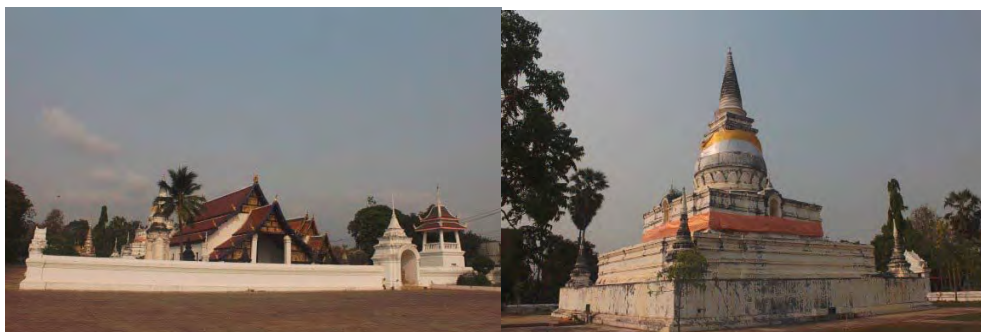
ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านพระแท่น ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้งในปัจจุบันได้รับการบูรณะซ่อมแซมบำรุงอยู่เสมอในฐานะวัดสำคัญ ประจำเมืองทุ่งยั้ง ซึ่งเมืองทุ่งยั้งในปัจจุบันถือว่าเป็นเมืองที่มีผู้คนอาศัยติดต่อกันมา อย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยซึ่ง พิจารณาได้จากสำเนียงการพูดของคนทุ่งยั้งเทียบกับ กลุ่มคนในชุมชนชาวสุโขทัยเดิม ที่อาศัยอยู่ในแถว หมู่ที่ ๑๐ และหลายๆ หมู่บ้านในเขตตำบลทุ่งยั้ง ที่ มีประวัติชุมชนว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพไปตั้งบ้านเรือนที่อื่น

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้งยังมีประเพณีประจำปีที่สำคัญคือ ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรม ศพ ทุกวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี โดยเป็นวันงานสลากภัตของวัดและจะมีการจัดแสดงพุทธ ประวัติตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพด้วย

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ภาพที่ ๔.๑๕ พระบรมธาตุทุ่งยั้งวัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ตามตำนานการสร้างพระบรมธาตุกล่าวว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ครองเมืองสุโขทัย ได้เชิญพระบรมสารีริกธาตุของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาบรรจุไว้ในถ้ำใต้ดินโดยขุดลงไปเป็นถ้ำแล้วก่อพระธาตุไว้ โดยลักษณะเดิมของพระบรมธาตุเมืองทุ่งยั้งคงเป็นรูปเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ แต่ต่อมามีการบูรณะเพิ่มเติมโดยผูกตะกั่วพอกำไม้ขาวพม่าในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นลักษณะเจดีย์อย่างพม่า จนใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทำให้ยอดพระบรมธาตุเจดีย์หักพังลงมา หลวงพ่อแก้วสมภารวัดพระบรมธาตุในขณะนั้นได้เป็นหัวหน้าปฏิสังขรณ์ซ่อมเพิ่มเติมดังรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ความสำคัญ

วัดพระแท่นศิลาอาสน์เป็นวัดโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดสร้าง และสร้างแต่เมื่อใด ในศิลาจารึกครั้งกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงพระแท่นศิลาอาสน์ และทางราชการได้นำพระแท่นศิลาอาสน์ไปประดิษฐานไว้ในตราประจำจังหวัดอุตรดิตถ์ แสดงถึงความศรัทธาเลื่อมใสและความสำคัญขององค์พระแท่นศิลาอาสน์ได้เป็นอย่างดี

ประวัติวัด

สถานที่ตั้ง วัดพระแท่นศิลาอาสน์ เดิมชื่อ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ที่บนเนินเขาเต่า บ้านพระแท่น ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ติดกับวัดพระยืนพุทธบาทยุคล ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก บนเนินเขาสูงเดียวกันแต่คนละยอด

วัดพระแท่นศิลาอาสน์ พระอารามหลวง เป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีสถานภาพเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อปี ๑๘๖๒ ไร่ ๑ งาน ๖๑ ตารางวา ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ เลขที่ ๘๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีประวัติการดำเนินการก่อตั้งตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ในสมัยกรุงสุโขทัย ราวปี พ.ศ. ๑๙๐๒ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (พระยาสิทธิ) ได้ยกพลมาปฏิสังขรณ์วิหารพระแท่นศิลาอาสน์ พร้อมส่งพระพุทธรูปมาไว้เป็นที่สักการบูชาที่พระแท่นศิลาอาสน์ในเมืองทุ่งยั้ง เมืองลับแล และเมืองบางโพ บางแห่งกล่าวว่า เป็นวัดที่ประชาชนสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๑๙๒๐ สมัยสุโขทัย แต่บันทึกบางฉบับกล่าวว่า

สร้างในสมัยอยุธยา มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ได้เสด็จนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ เมื่อปี พ.ศ.๒๒๘๓ และโปรดให้ปฏิสังขรณ์วิหารพระแท่นศิลาอาสน์ให้มั่นคงแข็งแรงกว่าเดิม และต่อมาใน พ.ศ.๒๓๑๓ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือพระเจ้าตาก หลังจากเสด็จไปชุมนุมพระฝางที่เมืองสวางคบุรีแตกแล้ว ก็ได้เสด็จไปสมโภชพระแท่นศิลาอาสน์ถึง 3 วัน วัดพระแท่นศิลาอาสน์ เป็นวัดที่มีความสำคัญ มีพุทธศาสนิกชนหลังไหลเดินทางมานมัสการปีละมากๆ ทั้งยังมีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีพระมหากษัตริย์ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ หลายสมัยหลายรัชกาลตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งรัชกาลปัจจุบัน ต่างเสด็จมานมัสการและปฏิสังขรณ์องค์พระแท่นศิลาอาสน์เป็นจำนวนมากมีหลักฐานการได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นเอกสารชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระอุปัชฌาย์ผิว เจ้าอาวาสในสมัยนั้นนำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานที่เขตอุโบสถให้เป็นวิสุงคามสีมา และได้รับพระราชทานุญาตลงมาเมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๒ (รศ.๑๒๘)

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระแท่นศิลาอาสน์เป็นพุทธเจดีย์ เช่นเดียวกับพระแท่นดงรัง เป็นที่เชื่อกันมาแต่โบราณว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งห้าพระองค์ในภัทรกัปนี้ ได้เสด็จและจะเสด็จมาประทับนั่งบนพระแท่นแห่งนี้ เพื่อเจริญภาวนา และได้ประทับยับยั้งในเวลาที่ยตรัสรู้แล้ว เพื่อโปรดสัตว์ ซึ่งแสดงว่าพระแท่นศิลาอาสน์นี้ มีประวัติความเป็นมาอย่างต่อเนื่อง ในพระพุทธรูปศาสนามายาวนาน ตัวพระแท่นเป็นศิลาแลง มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๘ ฟุต ยาวประมาณ ๑๐ ฟุต สูง ๓ ฟุต ที่ฐานพระแท่นประดับด้วยลายกลีบบัวโดยรอบ มีพระมณฑป ศิลปะเชียงแสนครอบ อยู่ภายในพระวิหารวัดพระแท่นศิลาอาสน์

ภาพที่ ๔.๑๖ พระวิหารประดิษฐานพระแท่นศิลาอาสน์วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า พระแท่นศิลาอาสน์อาจมีมาก่อนแล้วช้านาน ก่อนที่พระเจ้าบรมโกศเสด็จไปบูชา เพราะพระแท่นศิลาอาสน์อยู่ริมเมืองทุ่งยั้งซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยอาณาจักรเชียงแสนก่อนสุโขทัย และบางทีชื่อทุ่งยั้งนั่นเอง จะเป็นนิมิตให้เกิดมีพระแท่น เป็นที่พระพุทธเจ้าประทับยับยั้ง เมื่อเสด็จผ่านมาทางนั้น ในทางตำนานมีคติที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้เสด็จยังประเทศต่าง ๆ ภายนอกอินเดียด้วย อิทธิฤทธิ์ผานสมบัติ และได้ประดิษฐานเจดีย์ หรือตรัสพยากรณ์อะไรไว้ในประเทศเหล่านั้น เป็นคติที่เกิดในลังกาทวีป และประเทศอื่นได้รับ

เอาไปเชื่อถือด้วย จึงเกิดมีเจดีย์วัตถุและพุทธพยากรณ์ ที่อ้างว่าพระพุทธรองค์ได้ทรงประดิษฐานเจดีย์ไว้ มากบ้าง น้อยบ้างทุกประเทศ เฉพาะเมืองไทย มีปรากฏในพงศาวดารโดยลำดับมาว่า พบรอยพระพุทธรูป ณ ไหล่เขาสุวรรณบรรพต เมื่อรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม รัชกาลพระเจ้าเสือได้เสด็จไปบูชาพระพุทธรูป ณ เขาปัลลว และพระเจ้าบรมโกศ เสด็จไปบูชาพระแท่นศิลาอาสน์

มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า นายช่างที่สร้างวิหาร วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระฝาง และวัดสุทัศน์ เป็นนายช่างคนเดียวกัน บานประตูเก่าของพระวิหารเป็นไม้แกะสลักฝีมือดี แกะไม้ออกมาเด่นเป็นลายซ้อนกันหลายชั้น แม้ลายเป็นก้านขด ปลายเป็นรูปภาพต่าง ๆ เป็นลายเดียวกับลายบานมุขที่วิหารพระพุทธรูปชินราช อาจสร้างแต่ครั้งพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านนา เคียงคู่กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยนั้น

ต่อมาพระเจ้าบรมโกศทรงมีพระราชศรัทธา ให้ทำประติมากรรมตามลายเดิมถวายแทน แล้วโปรดให้เอาบานเดิมนั้นไปใช้เป็นบานวิหารวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ประติมากรรมเก๋าดังกล่าวได้ถูกไฟไหม้ไปเมื่อ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นไฟป่าลุกลามไหม้เข้ามาถึงวัด ไฟไหม้ครั้งนั้น เหลือกุฏิซึ่งประดิษฐานหลวงพ่อดุสิตอยู่เพียงหลังเดียว ต่อมาพระยาวิโรตมภักดีศรีอุตรดิตถ์นคร (อ้น หงษ์นนท์) เจ้าเมืองอุตรดิตถ์ ได้เรียกรื้อเงินสร้างและซ่อมแซมวิหาร ภายในวิหารมีซุ้มมณฑปครอบพระแท่นศิลาอาสน์ไว้

พระเสี่ยงทายภายในพระวิหารหลวงที่ผนังด้านหลังพระวิหาร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลายองค์ ที่ตามประวัติกล่าวว่าในสมัยสุโขทัย ราวๆ ปี ๑๙๐๒ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช หรือพระยาสิทธิไทย แห่งกรุงสุโขทัย ได้ยกพลมาปฏิสังขรณ์พระแท่นศิลาอาสน์ และได้ัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ในวิหารเพื่อเป็นพระประธานให้ผู้คนได้กราบไหว้บูชาจำนวน ๒ องค์ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปองค์เล็ก หน้าตักกว้างประมาณ ๑๐ นิ้ว ตั้งเรียงรายอยู่อีก ๕ องค์ ว่ากันว่า เป็นพระพุทธรูปเสี่ยงทายที่มีพุทธานุภาพความศักดิ์สิทธิ์เป็นอันมาก กล่าวคือเมื่อผู้ใดอธิษฐานว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือมีความปรารถนาสิ่งใด จะสำเร็จสมปรารถนาหรือไม่ ก็เสี่ยงทายด้วยการยกพระพุทธรูปนี้ หากยกลอยขึ้นจากพื้นทีประดิษฐานได้ ก็หมายความว่า จะมีความสำเร็จดังที่อธิษฐานหรือปรารถนาไว้ ถ้ายกไม่ขึ้นก็มีความหมายว่าสิ่งที่มุ่งหวังปรารถนานั้นจะยังไม่ประสบความสำเร็จดังที่หวัง ต้องตั้งสัตยาธิษฐานสั่งสมสร้างบุญบารมีต่อไปอีก พระพุทธรูปเสี่ยงทายทั้ง ๕ องค์นี้ จำแนกความปรารถนาให้ผู้เสี่ยงทายอธิษฐาน ๕ ด้าน คือ ด้านสุขภาพคืออายุ โรคภัย ด้านการงาน ด้านคู่ครอง ด้านโชคลาภ และด้านวาสนา

ภาพที่ ๔.๑๗ พระเสี่ยงทายวัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ด้านเหนือพระวิหารหลวงพระแท่นศิลาอาสน์ มีพระวิหารหลังเล็กหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๘๔ ซม. สูง ๙๔ ซม. ในพระอิริยาบถนั่งบำเพ็ญเพียรบารมี ขัดสมาธิราบ นามว่าหลวงพ่อดรรชนีเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแปลกกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นคือไม่มียอดพระเกศที่เศียรพระ กล่าวกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่สื่อความหมายถึงพระศรีอาริยมตตริยโพธิสัตว์ ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป เชื่อกันว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อดรรชนีเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เมื่อครั้งไฟป่าไหม้วิหารพระแท่นศิลาอาสน์ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๑ วิหารหลวงพ่อดรรชนีหลังนี้ได้รับอันตรายจากไฟไหม้มาแต่นั้นเลย เหตุการณ์ไฟป่าครั้งนั้นเชื่อกันว่าเกิดจากอานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดรรชนีที่ทำให้วิหารหลังนี้ไม่ได้รับอันตรายจากไฟไหม้ จึงมีผู้คนที่เลื่อมใสพากันนำผ้าขาวและชาติสีแดงไปประทักษิณพระบาทของหลวงพ่อดรรชนี นำไปไว้บูชาตามบ้านเรือนของตน

ทางด้านทิศใต้มีพระวิหารหลังเล็กอีกหลังหนึ่ง ซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๔๘ เป็นวิหารประดิษฐานรอยพระพุทธรูปสี่รอย กล่าวกันว่าพระบาท ๔ รอยนั้น เป็นพระบาทของพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วทั้ง ๔ พระองค์ คือ พระกกุสันโธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และพระสมณโคดมพุทธเจ้า ตามตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ ประทับซ้อนกันขึ้นมา มีความหมายว่า ในภพภพนี้ มีพระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ๔ พระองค์ และองค์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป หลังจากพระพุทธศาสนาของ พระสมณโคดมพุทธเจ้า คือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ก็คือพระศรีอาริยมตตริย

ภาพที่ ๔.๑๘ รอยพระพุทธรูป และต้นพุทราแขวนบาตร วัดพระแท่นศิลาอาสน์
อ.ลี้แล จ.อุตรดิตถ์

บริเวณใกล้ๆ กับพระวิหารพระพุทธรูปสี่รอย มีต้นพุทราอยู่ต้นหนึ่งเรียกว่า “พุทราแขวนบาตร” มีตำนานเล่าต่อๆ กันมาว่าต้นพุทรานี้เป็นต้นพุทราที่พระอานนได้นำเอาบาตรของพระพุทธเจ้าไปแขวนไว้หลังจากที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากระทำพุทธกิจฉันภัตตาหารแล้ว ในปี พ.ศ.๒๔๔๗ พระยาเทพาธิบดี ผู้ว่าราชการเมืองพิษณุโลกได้มีจิตศรัทธานำเงินที่พุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคบำรุงพระแท่นศิลาอาสน์ จำนวน ๑,๐๐๘ บาท ๑๖ อัฐ จ้างช่างก่อทำประติมากรรมพุทราแขวนบาตรที่

กำแพงแก้วด้านทิศใต้ และทำประตุมารทางกำแพงแก้วด้านทิศเหนือ มีบันไดนาครตรงประตุมารลงไป ยาวประมาณ ๑๐ วา ทั้งสองข้าง ทำให้บริเวณวัดพระแท่นศิลาอาสน์มีความสวยงามยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๙ สระมดง่าม และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

บริเวณนอกกำแพงแก้วพระวิหารหลวงทางด้านทิศเหนือ มีแอ่งหลุมลึกขนาดกว้างประมาณ ๒๐ เมตร แห่งหนึ่ง เรียกกันว่า“สระมดง่าม” เป็นสระที่เกิดจากมหายักษ์ตนหนึ่ง เดินทางมาเฝ้ากราบบูชาพระพุทธเจ้า บังเอิญที่ตรงนั้นมีฝูงมดง่ามชุมนุมกันอยู่ ยักษ์ตนนั้นได้เหยียบเอาฝูงมดง่ามจมพื้นดินยุบลงไปเป็นหลุมลึก ดังได้กล่าวไว้ในเนื้อหาเทศน์,ประวัติพระแท่นศิลาอาสน์ที่พระอุปัชฌายะผิว เทศน์ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อครั้งเสด็จประพาสลับแล-อุตรดิตถ์ ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๔๔ (ร.ศ.๑๒๐) ข้างต้นแล้ว

ศาลาการเปรียญหลังเก่าของวัดพระแท่นศิลาอาสน์ พระอารามหลวง ที่เป็นศาลาไม้สองชั้นทรงโบราณแบบอยุธยา ซึ่งแต่เดิมใช้เป็นสถานที่ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาและวันพระ และที่พักญาติโยมที่เดินทางมานมัสการพระแท่นศิลาอาสน์จากที่ไกลๆ ปัจจุบันได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นพระแท่นศิลาอาสน์ เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุ เอกสาร ภาพถ่ายต่างๆของพระแท่นศิลาอาสน์ และรวมถึงของจังหวัดอุตรดิตถ์ไว้เป็นจำนวนมาก เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าในการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง มีการจัดแสดงสิ่งของโบราณวัตถุต่างๆ เป็นหมวดหมู่แบบพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยได้จัดแสดงเป็นหมวดหมู่ดังนี้

๑. วิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ประกอบด้วยห้องทอผ้า ห้องตีเหล็ก ห้องจักสาน เครื่องมือจับสัตว์ อาวุธ และห้องเครื่องมือประกอบสมุนไพร

๒. วิถีชีวิตแบบชาววัง ประกอบด้วยห้องจัดแสดงเครื่องสังคโลก เครื่องเคลือบจีน เครื่องลายคราม เครื่องเบญจรงค์ เครื่องลงหิน ตลอดจนเครื่องใช้สอยและเครื่องเสียงสมัยก่อน

๓. วิถีชีวิตแบบชาววัด ประกอบด้วยอุปกรณ์ในการประกอบศาสนกิจทางศาสนา ห้องพระพุทธรูป ห้องพระ ธรรมมาส ใบลาน สมุดข่อย โต๊ะมุก เติงตั้งโบราณ

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านพระแท่นศิลาอาสน์แห่งนี้ ยังเป็นที่เก็บรวบรวมและรักษาโบราณวัตถุที่สำคัญๆ อีกหลายรายการ เช่นธรรมมาส จ.ป.ร. (ร.๕) ซึ่งเป็นธรรมมาสเทศน์ที่สมเด็จพระหลวงพิชณุโลกประชานาถ ได้ทรงอัญเชิญมาถวายเมื่อครั้งเสด็จมานมัสการพระแท่นศิลาอาสน์

เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๓ บริเวณชั้นล่างของพิพิธภัณฑสถานที่ได้จัดเป็นห้องสมุด ที่รวบรวมหนังสือต่างๆ ให้ผู้สนใจได้ศึกษาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือเกร็ดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และหลักธรรมะต่างๆ

จังหวัดแพร่

๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่องชุธาตุ คนเกิดปีชวด พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุช่อแฮ จ.แพร่ ที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุและพระบรมสารีริกธาตุพระศอกซ้ายของพระพุทธเจ้า สำหรับคนเกิดปีเสือ เชื่อว่าหากนำแพรสามสีไปถวายจะทำให้ชีวิตมีพลังคุ้มครองป้องกันศัตรูได้

คติความเชื่อเรื่องพระเจ้าเลียบโลก ในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองแพร่ประทับอยู่ที่โคนหมากต้นหนึ่ง สูง ๓ วา ใหญ่ ๘ กำมือ มีลวักหนึ่งชื่อ อ้ายคอม เห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่จึงเข้ามาถวายทูลถามว่าหมากต้นนี้สูงแท้ จึ่งทูลว่าหมากต้นนี้เมื่อคนกินเข้าไปจะเมาเป็นบ้าคลุ้มคลั่ง จึ่งตรัสว่า ถ้าเป็นเช่นนั้นจึ่งไปเอาปัสสาวะหนึ่งกับหาปูนมา อ้ายคอมก็ปฏิบัติตาม พระองค์ทรงเสวยหมากนั้นก็มีรสหวานจึ่งตรัสว่าหมากนี้รสหวานมากไม่รู้สีกเมาเลย ลวักอ้ายคอมจึงกินบ้างก็รู้สึกเมาหวานจึ่งกราบทูลถามเหตุที่เสด็จมา เมื่อทราบว่าเป็นพระศาสดาจึงเกิดความเลื่อมใสบอกเมียให้นำอาสนะและโภชนาหารมาถวาย เมียลวักก็รีบไปนำมา ทรงรับและเสวยแล้วจึ่งตรัสว่า สถานที่นี้คนทั้งหลายกล่าวกันว่า หมากต้นนี้ใครมากินจะเมาเป็นบ้าเป็นบอพลั่วไป ต่อไปเมืองนี้จะชื่อว่า เมืองแพร่ สถานที่นี้ควรตั้งพระศาสนาไว้ จึ่งทรงเอาพระหัตถ์ข้างขวาลูบพระเศียรได้ พระเกศาธาตุองค์หนึ่ง ทรงมอบต่อให้อ้ายคอม มันจึงบอกให้เมียนำผอบแก้วมาบรรจุพระเกศาธาตุ เมียลวักเกิดความตระหนี่ไม่ยอมให้ มันโกรธเมียจึงกล่าวว่า ผู้หญิงจะชนะผู้ชายได้หรือ จึ่งวิ่งไปเอาด้วยตนเองเอามาบรรจุพระเกศาธาตุ พระพุทธเจ้าตรัสถามว่าที่นี่มีถ้ำหรือไม่ อ้ายคอมบอกว่ามีอยู่ทางทิศตะวันออก ลึก ๒๐๐ วา พระองค์จึงให้นำไปประดิษฐานไว้ที่นั่น จึ่งอัญเชิญไว้ที่ท่ามกลางถ้ำ บรรจุสิ่งของเป็นเครื่องสักการะจำนวนหนึ่งล้าน พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผดบังกันไว้ แล้วเอาหินมา ๓ ก้อนปิดประตูถ้ำ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งว่า เมื่อตถาคตนิพพานแล้ว จงนำเอาพระธาตุกระดูกข้อศอกข้างซ้ายมาบรรจุไว้ที่นี่

ประวัติวัด

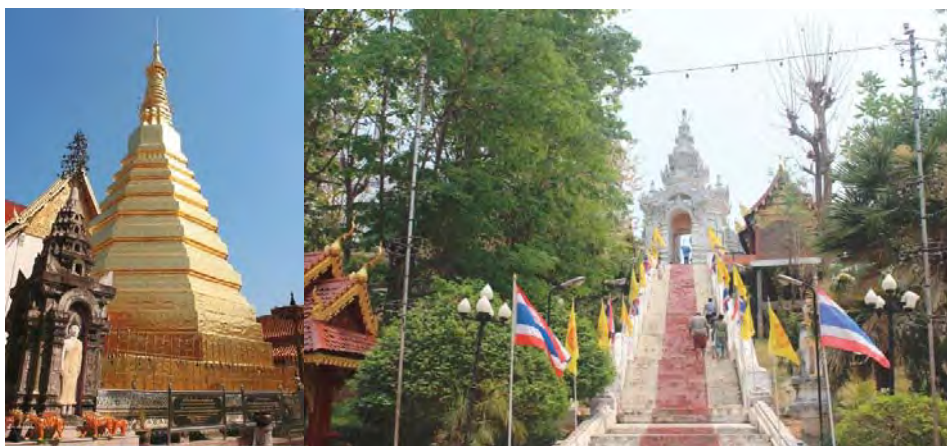
วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑๑ ถนนช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

พระธาตุช่อแฮไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด หากแต่ในจารึกวัดป่าแดง กล่าวว่า พ.ศ. ๑๙๐๒ พระมหาธรรมราชา (ลิไท) ได้เสด็จมาบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์แห่งนี้ จากนั้นได้จัดงานสักการะ ๗ วัน ๗ คืน จึงได้ชื่อว่า "พระธาตุช่อแฮ" (คำว่า "แฮ" เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า "แพร่" แปลว่า ผ้าแพร่) ระหว่างวันขึ้น ๑๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ เดือน ๔ ได้ ซึ่งอยู่ระหว่างในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ต้นเดือนมีนาคมของทุกปี นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาเจ้าผู้ครองนครแพร่ทุกองค์ จึงได้ยึดถือประเพณีไหว้พระธาตุประจำปี สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และในปี พ.ศ.๒๔๖๗ ครูบาศรีวิชัย ได้มาเป็นประธานบูรณปฏิสังขรณ์อีกครั้งหนึ่ง

วัดพระธาตุช่อแฮ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดราษฎร์ ขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๙ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๓ ตอน

ที่ ๙๖ ลงวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ จังหวัดแพร่ ได้จัดงานประเพณีมัสการองค์พระธาตุช่อแฮ โดยยึดถือตามจันทรคติ ในระหว่างวันขึ้น ๙ ค่ำ - ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ได้ เดือน ๖ เหนือ ของทุกปี โดยใช้ชื่องานว่า "งานประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่แห่ตุงหลวง"

การเดินทางมาเที่ยววัดพระธาตุช่อแฮ ถนนสายหลัก คือ ถนนช่อแฮ เริ่มตั้งแต่สี่แยกบ้านทุ่ง อำเภอเมืองแพร่ ซึ่งเป็นสี่แยกใจกลางเมืองแพร่ เข้าสู่ถนนช่อแฮ และตรงไปตามถนนช่อแฮ ผ่านโรงพยาบาลแพร่ สนามบินจังหวัดแพร่ หมู่บ้านเหล่า หมู่บ้านนาจักร หมู่บ้านแต หมู่บ้านมั่ง สถานที่ตั้งของวัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง อยู่ในบริเวณเขตเทศบาลตำบลช่อแฮ ด้วยระยะทาง ๙ กิโลเมตร จากตัวเมืองจังหวัดแพร่มีเนื้อที่ตามที่ดินกรรมสิทธิ์ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกฤษฎีกาเบกษา เล่ม ๙๗ ตอน ๑๕๙ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๓ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๑ ไร่ ๑ งาน ๙๒ ตารางวา ตามผัง

ภาพที่ ๔.๒๐ พระธาตุเจดีย์ช่อแฮและทางขึ้นพระธาตุ วัดพระธาตุช่อแฮ.เมือง จ.แพร่

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์ช่อแฮพระธาตุช่อแฮ เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยม ฐานล่างเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยม ๓ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวกลีบแปดเหลี่ยม รองรับองค์ระฆังแปดเหลี่ยม บัลลังค์ย่อมุม ๑๒ ถัดไปเป็นปล้องไฉน ปลียอด และฉัตรยอดดอกหมากเบ็ง มีรั้วเหล็กรอบองค์พระธาตุ ๔ ทิศ มีประตูเข้าออก ๔ ประตู แต่ละประตูได้สร้างซุ้มแบบปราสาทล้านนาไว้อย่างสวยงาม

วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเขาเตี้ยสูงประมาณ ๒๘ เมตร องค์พระธาตุช่อแฮเป็นเจดีย์ ศิลปะเขียงแสน แบบแปดเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง บุด้วยทองดอกบวบหรือทองจังโก องค์พระธาตุสูง ๓๓ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๑๑ เมตร ลักษณะองค์พระธาตุตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยม ๑ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานแปดเหลี่ยม ๓ ชั้นรองรับ ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำและชุดท้องไม้แปดเหลี่ยม ซ้อนลดชั้นกันขึ้นไป ๗ ชั้น จากนั้นเป็นบัวระฆัง ๑ ชั้น และหน้ากระดานหนึ่งชั้น จนถึงองค์ระฆังแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังค์ย่อมุมไม้สิบสองและปล้องไฉน ส่วนยอดฉัตรประดับตกแต่งด้วยเครื่องบนแบบล้านนา มีรั้วเหล็กรอบองค์พระธาตุ ๔ ทิศ มีประตูเข้าออก ๔ ประตู แต่ละประตูได้สร้างซุ้มแบบปราสาทล้านนาไว้อย่างสวยงาม

พระธาตุช่อแฮ พระธาตุประจำปีเกิดปีเสือ (ปีขาล) พระธาตุช่อแฮ เป็นพระธาตุ ๑ ใน ๑๒ ราศี คือ เป็นพระธาตุประจำปีเกิดสำหรับคนที่เกิดปีเสือ (ปีขาล) หากนำผ้าแพรสามสีไปถวายจะทำให้ชีวิตมีพลังคุ้มครองป้องกันศัตรูได้ การสวดและไหว้ ให้เริ่มต้นนะโม ๓ จบ แล้วสวดตามด้วยคาถาบูชาพระธาตุ ๕ จบ พลังบารมีจะดลบันดาลให้มีชีวิตที่ดีขึ้น พระธาตุช่อแฮ หมายถึง เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระศอกซ้ายและพระเศียรธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประดับบูชาด้วยผ้าแพรอย่างดี

ตำนานพระธาตุช่อแฮ กล่าวถึงพระเจ้าว่าได้เสด็จมาถึงเมืองพล (เมืองแพร่) ประทับ ณ ดอยโกสยธชัคคะบรรพต ขณะนั้นมีหัวหน้าชาวลิ้นนามว่าขุนลิ้นอายค้อม (อ่านว่า "ก้อม") ได้มากราบไหว้พระพุทธรูปที่บนดอยนี้ พระพุทธรูปได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ขุนลิ้นอายค้อมเห็นเนื่องจากสถานที่นี้เป็นที่ร่มรื่น เหมาะสมที่จะตั้งเป็นสถานที่ไว้ในพระพุทธรูปศาสนา พระองค์ได้ประทานพระบรมสารีริกธาตุที่ระลึก โดยเอาเส้นพระเกศาเส้นหนึ่งให้แก่ขุนลิ้นอายค้อมไว้ มีรับสั่งให้เอาเส้นพระเกศานี้ไปไว้ในถ้ำที่อยู่ใกล้บริเวณนี้ พระองค์มีรับสั่งอีกว่าเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ให้เอาพระบรมสารีริกธาตุพระศอกข้างซ้ายมาบรรจุไว้ ณ สถานที่นี้ และต่อไปภายหน้าจะได้ชื่อว่าเมืองแพร่ โดยเป็นเมืองใหญ่ซึ่งพระองค์เคยเสด็จประทับนั่ง ณ ใต้ต้นหมากนี้ เมื่อทรงทำนายนแล้วก็เสด็จจาริกไปยังเมืองต่าง ๆ ที่ทรงเห็นว่าควรจะเป็นที่ตั้งพระธาตุได้ จากนั้นจึงเสด็จกลับไปยังพระเชตวันอารามและหลังจากที่พระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๒๑๘ ปี ตรงกับสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชและพระอรหันต์ทั้งปวงได้ร่วมกันอธิษฐานว่าเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น เคยเสด็จไปยังถิ่นฐานบ้านเมืองหลายแห่ง แล้วทรงหมายสถานที่ที่ควรบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ จึงขออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่ได้บรรจุในโกศที่เตรียมไว้นั้นไปสถิตอยู่ในสถานที่ซึ่งพระพุทธรูปได้ทรงหมายไว้นั้นเถิด เมื่ออธิษฐานแล้วพระบรมสารีริกธาตุทั้งหลายก็เสด็จออกจากโกศโดยทางอากาศไปตั้งอยู่ที่แห่งนั้น ๆ ทุกแห่ง ส่วนพระบรมสารีริกธาตุเหลืออยู่ พระอรหันต์ทั้งปวงก็อัญเชิญไปบรรจุในพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์นั้น แล้วประกาศแก่เทวดาทั้งหลายให้พิทักษ์รักษาตลอดไป จนกว่าจะหมดอายุแห่งพระพุทธรูปศาสนา ๕,๐๐๐ พระวัสสาสำหรับชื่อพระธาตุช่อแฮนั้น บ้างว่าได้มาจากชื่อผ้าแพรชั้นดีซึ่งทอจากสิบสองปันนาที่ชาวบ้านนำมาผูกบูชาพระธาตุ บ้างก็ว่ามาจากผ้าแพรที่ขุนลิ้นอายค้อมนำมาถวาย

คำไหว้พระธาตุช่อแฮ

“โกเสยยะระชัคคะปัพพะเต สัตตะมะโนรัมเม พุทธเกสา อะหัง วันทามิ สัพพะทา อะหัง วันทามิ ธาตุโย อะหัง วันทามิ สัพพะโส

ข้าพเจ้าขอไหว้พระเกศาธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่บนธชัคคะบรรพตแห่งเมืองโกศย อันเป็นที่รื่นรมย์ใจของประชาชนทั้งหลาย โดยประการทั้งปวงในกาลทุกเมื่อเทอญ”

จังหวัดน่าน

๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่องชุธาตุ คนเกิดปีเถาะ พระธาตุประจำปีเกิด คือพระธาตุแช่แห้ง จ.น่าน มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับทรงน้ำริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออกและเสวยสมอแห้งที่พญามลราชนำมาถวาย แต่ผลสมอแห้งมาก พระพุทธเจ้าจึงนำไปแช่น้ำก่อนเสวยและทรงพยากรณ์ว่า ต่อไปที่นี่จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน

คติความเชื่อเรื่อง พระเจ้าสิบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองน่าน ทรงบรรลุถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ทรงปรารถนาเพื่อจะไปสร้งน้ำ ยังมีพระยาม่านองค์หนึ่ง มีพระเทวีชื่อ สันธุมิตตาเทวี เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา มีใจยินดีจึงนำผ้าขาวมาถวายผืนหนึ่งให้เป็นผ้านุ่งสร้งน้ำ เมื่อทรงสร้งน้ำแล้วทรงแก้ผ้าออกกลายเป็นแผ่นทองคำ พระยาม่านทรงยินดีตรัสกับพระเทวีว่า จงกลับนำอาสนะกับโภชนาหารมาถวาย นางเทวีกลับไปทีเรือนเป็นเวลานาน ทรงร้อนพระทัยจึงทรงติเตียนว่านางมาช้ามาก จึงลุกไปตามเอาอาสนะกับโภชนาหารมาแล้วถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ข้างแม่น้ำฝั่งตะวันตกเสวยพระกระยาหาร ทรงพยากรณ์ว่า เมื่อมาถึงที่นี่ พระยาใช้ให้นางสันธุมิตตาเทวีกลับไปนำวัตถุมาทำบุญล่าช้า ต่อไปภายหน้าเมืองนี้จะชื่อว่า เมืองน่าน ภายหลังจะเปลี่ยนเป็น เมืองน่าน เมืองนี้ควรเป็นตั้งพระศาสนา ทรงเอาพระหัตถ์ลูบพระเศียรได้ พระเกศาธาตุองค์หนึ่ง มอบต่อให้พระยาม่าน พระยาม่านจึงเอาบรรจุไว้ในผอบทองคำซ้อนผอบแก้ว แล้วใส่ไว้ในคนโททองคำใหญ่ ๗ กำมือ แล้วใส่ในหลุมที่ขุดลึก ๑๐๐ วา เอาพระเกศาธาตุตั้งไว้ท่ามกลางใส่ทองคำเป็นเครื่องบูชาสามแสน พระเทวีใส่ทองคำเป็นเครื่องบูชาสามแสน คนทั้งหลายใส่หนึ่งล้านเจ็ดแสน พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผัด และสั่งให้นำพระธาตุข้อมือซ้ายมาบรรจุไว้ที่นี่

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๓ บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

วัดพระธาตุแช่แห้ง ตามพงศาวดารได้กล่าวถึงประวัติการสร้างว่าสร้างขึ้นในสมัยพญาครานเมือง(การเมือง) นำพระพิมพ์เงิน พระพิมพ์ทองและพระธาตุจากสุโขทัย มาประดิษฐานไว้บริเวณนี้ ซึ่งเรียกกันว่าภูเพียงเมื่อ พ.ศ.๑๘๙๙ (จุลศักราช ๗๑๘) จากนั้นแล้วจึงได้อพยพจากเมืองบัวมาตั้งเมืองแช่แห้งยังที่ตั้งองค์พระธาตุ เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๘ (จุลศักราช ๗๒๗) วัดพระธาตุแช่แห้งเป็นวัดที่มีความสำคัญ มีโบราณสถานที่สำคัญมากมาย ได้แก่ โบราณสถานภายในระเบียงคต องค์พระธาตุแช่แห้ง พระวิหารหลวง วิหารพระเจ้าทันใจ โบราณสถานนอกระเบียงคต พระอุโบสถ วิหารพระนอน พระธาตุตะโก้งหรือพระธาตุแช่แห้งน้อย และบันไดนาค เป็นต้นอยู่ห่างจากตัวเมืองออกไปประมาณ ๓ กิโลเมตร องค์พระธาตุตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเตี้ยๆ เป็นสี่ทองสุกปลั่ง สามารถมองเห็นได้แต่ไกลเนื่องจากสูงถึง ๒ เส้น เป็นอนุสรณ์ของความรักและความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัยในอดีตมีเนื้อที่ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๗ ตอน ๑๕๙ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๓ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๒๑ ไร่ ๖๓ ตารางวาตามผัง

ภาพที่ ๔.๒๑ พระวิหารและพระธาตุแช่แห้ง วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุแช่แห้งพระธาตุแช่แห้งองค์ปัจจุบัน เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ ๑๑ วา ๑ ศอก สูง ๑ เส้น ๗ วา ๓ ศอก ๕ นิ้ว มีกำแพงแก้วล้อมอยู่ชั้นใน และระเบียงคดล้อมโดยรอบ ตัวพระธาตุตั้งอยู่บนเชิงเนินปูด้วยอิฐ ลาดขึ้นไปยังยอดเนิน กว้างประมาณ ๒๐ วา มีบันไดนาคนาบทั้งสองข้าง องค์พระเจดีย์เป็นแบบล้านนาไทย ฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปจนสูง ใช้แผ่นทองเหลืองบุรอบฐาน แล้วลงรักปิดทอง จากพงศาวดารเมืองน่านกล่าวว่า พระยาการเมือง เจ้านครน่านได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจาก กรุงสุโขทัย มาประดิษฐานไว้ที่ดอยภูเพียงแช่แห้ง และตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับสงฆ์ที่ริมฝั่ง แม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก ที่บ้านห้วยไค้ และเสวยผลสมอแห้ง ซึ่งพระยามลราชนมาถวาย แต่ผลสมอนั้นแห้งมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงนำผลสมอนั้นไปแช่น้ำก่อนเสวย และทรงพยากรณ์ว่า ต่อไปที่นี่จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน จึงเรียกพระสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งนี้ว่า พระธาตุแช่แห้งพระธาตุแช่แห้งได้จัดงานประจำปีฉลองพระธาตุประจำปี ราวกลางเดือนหกฝ่ายเหนือ ซึ่งตรงกับเดือนสี่ฝ่ายใต้

พระวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงล้านนา มีลักษณะโดดเด่นที่ลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณหน้าบันเป็นรูปนาคพัน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปที่งดงามโดยที่ฐานชุกชีมีลวดลายพรรณพฤกษาและสัตว์หิมพานต์

น้ำบ่อแก้วพ.ศ.๒๓๗๓เจ้าเมืองน่าน ได้ขุดบริเวณลอมเชียงของ พบว่ามี พลอยมีสีน้ำผึ้ง ขุดลึก ๔ เมตร มีน้ำพุขึ้นในบ่อ น้ำก็ขึ้นมาเต็มปากบ่อ ประชาชนเชื่อถือว่าน้ำในบ่อนี้เป็นน้ำวิเศษ เรียกว่า น้ำบ่อแก้ว

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พญาการเมืองเจ้าผู้ครองนครน่าน ได้พระบรมธาตุ ๗ องค์ พร้อมกับพระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ พระพิมพ์ทอง ที่จะประดิษฐานพระบรมธาตุ และเลือกได้สถานที่บนดอยภูเพียงแช่แห้ง แล้วก็ให้นายช่างหล่อผอบสำริด บรรจุพระบรมธาตุ พร้อมด้วยพระพิมพ์เงิน และพระพิมพ์ทองลงในผอบ ปอกด้วยปูนให้เหมือนก้อนหิน จากนั้น ขุดดอยลึกลงไป ๒ เมตร บรรจุผอบพระบรมธาตุลงไปแล้วก่ออิฐเพื่อปิดปากหลุม พร้อมก่อเจดีย์ครอบไว้สูงกว่าพื้นดิน ๒ เมตร ในสมัยต่อมาเมืององค์เจดีย์ที่สวมพระบรมธาตุชำรุดทรุดโทรม เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ต่อ ๆ มา ก็ทรง

บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ตามแบบที่ชอบ จนถึง พ.ศ.๒๔๕๑ มีการบูรณะองค์พระเจดีย์ใหม่ และหุ้มองค์พระเจดีย์ด้วยแผ่นทองเหลืองหมดทั้งองค์ ปิดด้วยทองคำเปลว และได้สร้างพระวิหารคู่กับพระธาตุอีก ๑ หลัง สร้างกำแพง และระเบียงล้อมรอบองค์พระธาตุทั้ง ๔ ด้าน ใน พ.ศ.๒๔๘๖ แผ่นทองเหลืองที่หุ้มองค์พระเจดีย์อยู่นั้นถูกแกะออกไปขายหมด แล้วโบกปูนแทน ทางวัดจึงเอาแผ่นทองเหลืองมาหุ้มใหม่เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๓

ตำนานพระธาตุแช่แห้ง" มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธรองค์เคยเสด็จมาประทับ ณ ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ที่บ้านห้วยไค้ ซึ่งเป็นที่ตั้งจังหวัดน่านในปัจจุบันนี้ พ่อเมืองจึงให้อำมาตย์ ไปหาผ้าอาบน้ำมาถวาย อำมาตย์ไปนานเกินควร พระพุทธรองค์จึงทรงทำนายว่า ต่อไปข้างหน้า บริเวณนี้ จะเป็นเมืองใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ เรียกว่า "เมืองน่าน" เมื่อพระพุทธรองค์ได้สร้งน้ำเรียบร้อยแล้ว เสด็จไปประทับ ณ ยอดดอยแห่งหนึ่ง และจะฉ้นผลสมอที่พ่อเมืองถวาย แต่ปรากฏว่าผลสมอนั้น ทิ้งไว้นานเกินควร ทำให้แห้งเกินไป พระพุทธรองค์จึงทรงนำไปแช่น้ำ จากนั้นทรงทำนายว่า จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์มาประดิษฐานไว้ ณ ดอยแห่งนี้ และจะได้ชื่อว่า "พระธาตุแช่แห้ง"

คำไหว้พระธาตุแช่แห้ง

“ยา ธาตุภูตา อะตุลา นันทะปุเร เทวานุภานะ ะระธาตุ เสฏฐัง อะหัง วันทามิ สัพพะทา อะหัง วันทามิ ธาตุโย

ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระธาตุอันประเสริฐอันมีในนันทบุรี (เมืองน่าน) ด้วยอานุภาพของเทพยดา ในกาลทุกเมื่อเทอญ”

จังหวัดพะเยา

๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา

ความสำคัญ

วัดศรีโคมคำเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองพะเยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ และวัดพัฒนาตัวอย่าง ชาวเมืองพะเยาทั่วไปนิยมเรียกว่า “วัดพระเจ้าตนหลวง” ซึ่งเป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าตนหลวง” โดยสร้างขึ้นในระหว่างปีพุทธศักราช ๒๐๓๔-๒๐๖๗ “พระเจ้าตนหลวง” เป็นพระประธานเก่าแก่ในพระวิหารหลวง ศิลปะเชียงแสนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในล้านนา มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑๔ เมตร และสูง ๑๖ เมตร สร้างจากอิฐมอญผสมกับปูนขาว ชาวพะเยาถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เดือนหกของทุกปีจะมีงานนมัสการพระเจ้าตนหลวง ตามตำนาน พระเจ้าตนหลวงสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๐๓๔ โดยอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ และพระยาเมืองตู่ เจ้าผู้ครองเมืองพะเยาในสมัยนั้น เจ้าอาวาสรูปแรกที่ปรากฏในตำนาน คือ พระธรรมपाल ได้เขียนตำนานพระเจ้าตนหลวงออกเผยแพร

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านวัดหลวงนอก ถนนพหลโยธิน ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

ประวัติความเป็นมามีสมุดข่อยบันทึกว่า วัดศรีโคมคำ เป็นวัดมาแต่โบราณกาล แต่ยุคหลัง บ้านเมืองตกอยู่ในสงคราม ต้องอพยพโยกย้ายไปอยู่ตามหัวเมือง ที่ปลอดภัยจากข้าศึก ทำให้

บ้านเมือง วัดวาอาราม รกร้างว่างเปล่าไป ต่อมาภายหลังได้สถาปนาเมืองพะเยาขึ้น บ้านเมืองก็ดี วัดวาอารามก็ดี ก็ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ตามลำดับ ถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ พระครูศรีวิราชวรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ทางฝ่ายบ้านเมืองคือ พระยาประเทศอุดรทิศ เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ร่วมกันไปอาราธนาท่านครูบาศรีวิชัยจากจังหวัดลำพูน มาเป็นประธาน ในการสร้างพระวิหารหลวงและเสนาสนะต่างๆ จนสำเร็จบริบูรณ์ กระทั่งเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โปรดเกล้าฯ พระราชทานยกฐานะขึ้นเป็น พระอารามหลวง นอกจากนี้ ยังมี พระอุโบสถกลางน้ำ ซึ่งเป็นศิลปะแบบล้านนาประยุกต์ สร้างขึ้นโดยแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งมวลจากทั่วประเทศ โดยมี “นิยมนสิทธาญ” มัณฑนากรจากมหาวิทยาลัยศิลปากร และ “จินดา สหสมร” สถาปนิกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกันออกแบบ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ และวิถีชีวิตผู้คน ฝีมือของ “อังคาร กัลยาณพงศ์” ศิลปินแห่งชาติ และ “ภาพตะวัน สุวรรณภูมิ” ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๘๔ วันที่ประกาศ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ กำหนดเขต ประมาณ ๗ ไร่ ๒ งาน ๘๘ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระพุทธรูปพระเจ้าตนหลวง วิหารครอบพระพุทธรูป และรอยพระพุทธรูปที่จำลองมีการบูรณะซ่อมแซมมาแล้วหลายครั้ง ก่อสร้างองค์พระเจ้าตนหลวงปี พ.ศ. ๒๐๓๔ ในสมัยพญาฮั่วเคียน มาสำเร็จสมบูรณ์ พ.ศ. ๒๐๖๗ รวม ๓๒ ปีในสมัยพญาเมืองตู่ ครองเมืองพะเยา มีการบูรณะองค์พระเจ้าตนหลวง สร้างพระวิหาร โบสถ์ วิหารครอบรอยพระพุทธรูป และอื่นๆ ครั้งยิ่งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ตามบันทึกของพระครูวรปัญญา กล่าวว่าท่านได้อารธนานิมนต์ครูบาศรีวิชัยถึง ๓ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ ได้ให้เจ้าน้อยกู่เลากู่ เมืองเชียงใหม่ไปนิมนต์ เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๕ ครั้งที่ ๒ ให้นายสิบเอกอ้าย เมืองพะเยาไปนิมนต์ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๖๔ และ ครั้งที่ ๓ ให้พระปัญญา วัดบ้านปิน เมืองพะเยาไปนิมนต์เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๖๔

สำหรับครั้งที่ ๑และ๒ นั้น ครูบาศรีวิชัยท่านได้มีบันทึก กลับไปถึงพะเยามีใจความว่า ท่านได้ตั้งสัจจะอธิฐานผายเบี้ย ".....ผายครั้งที่หนึ่งเบี้ยมูบตัดตำ ศาลาเก้าห้อง ผายเบี้ยครั้งที่สองเบี้ยมูบตัดตำ หม้อนาก ผายเบี้ยครั้งที่สาม เบี้ยมูบตัดตำหม้ออเวจี บ่อเต้านั้นก็ได้หื้อหม้อโหราทำนวยยตวยดู ตามคัมภีร์โหรา หม้อโหราก็บอกว่า หนตางไป ตูเจ้าหากมี หนตางที่จักมาบมีว่าละนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ จักไปตั่ววัดพระเจ้าตนหลวงเมืองพยาวบได้เตื้อ กันถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ จักไปได้ ท่านส่งมากับด้วยจอมหมุคำ บ้านสบตำ มามีแต่เต้านั้นและ....." ส่วนครั้งที่ ๓ นั้นท่านได้มีบันทึกตอบตกลงโดยมีข้อความว่า "....ถ้าจักหื้อข้าเจ้า ไปเป็นเก้ากัถก่อสร้างวิหารวัดพระเจ้าตนหลวง นั้นหื้อปากันนั้นบันดินก็ไ้วหาแสนนึ่งถ้ามีดินก็ไ้วแล้ว กันข้าเจ้าได้ไปแผวแล้วคนเมืองพยาวก็ปา กันมาผ่อข้าเสี่ยงตึงเมืองข้าเจ้าก็จักปาเอาคนตึงหลายจ้วยกันก็ตึงสร้าง หื้อเป็นการเสร็จแล้ว....."

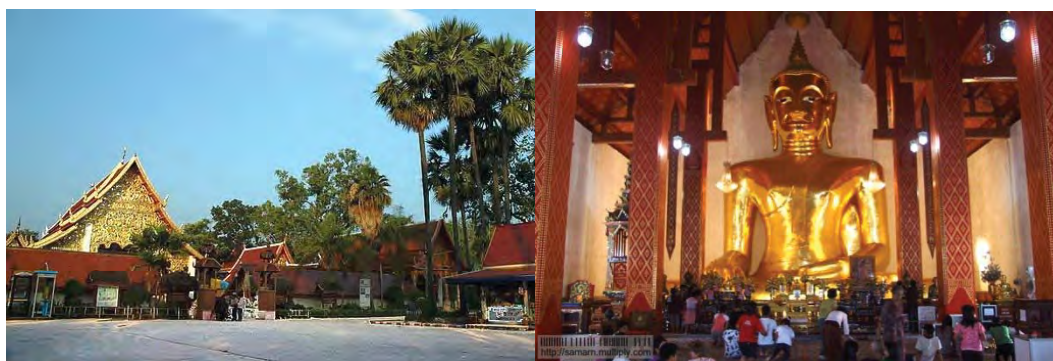
ในขณะนั้นครูบาศรีวิชัยท่านยังคงสร้างงาน อยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน ในบันทึกได้กล่าวว่า ท่านได้มีจดหมาย ติดต่อกับพระครูวรปัญญาอีกหลายครั้ง ซึ่งในเนื้อความเป็นเรื่องของ การสอบถามถึงรูปแบบของวิหาร ขนาดของวิหาร, รูปทรงรวมถึงการจัดเตรียมวัสดุก่อสร้าง ต่างๆ จนกระทั่ง วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๖๔ ท่านจึงได้ออกเดินทางไปเมือง พะเยาในครั้งนั้นมีผู้ติดตามทั้งที่

เป็น ศรัทธาญาติโยมและลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมากมาย การเดินทางนั้นครุบาศรีวิชัยจะนั่งบนเสลี่ยง โดยมีลูกศิษย์ผลัดเปลี่ยนกันหาม ซึ่งเป็นขบวนของนักจาริกแสวงบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในระหว่างทาง นั้นเมื่อผ่านหมู่บ้านต่างๆ เขาเหล่านั้นจะประดับตกแต่งทำเป็นประรำพิธีชัฏราขวัตรปักต้นกล้วยไว้คอยรับ เมื่อแวะพักที่ไหนก็จะมีผู้มาร่วมทำบุญกับท่าน และบางครั้งก็มีการนำเอาลูกหลานมาขอบวชทางด้านเมืองพะเยา

เมื่อทราบข่าวว่า ครุบาศรีวิชัยได้ตัดสินใจเดินทางมาเป็นประธานแน่นอนแล้ว ประชาชนก็ได้ร่วมใจกันสร้างกุฏิให้ท่านจำวัดทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระวิหาร (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวิหารอนุสาวรีย์ครุบาศรีวิชัย ภายในบรรจุอัฐิธาตุของท่าน) นอกจากนั้นได้เตรียมสร้างปางและบันไดขึ้นเตรียมไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนประชาชนที่ทราบข่าว ก็ได้หลั่งไหลมาร่วมทำบุญกับท่าน ไม่เว้นแม้กระทั่ง จังหวัดห่างไกลออกไป เช่น ลำปาง แพร่ น่าน และเมื่อถึงพะเยา ท่านก็ได้สั่งให้เรือพระวิหาร หลังเดิมออกไป ใช้เวลา ๘ วันจึงสำเร็จ

จนกระทั่งถึงวันพุธที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๖๖ ท่านจึงได้ลงมือวางศิลาฤกษ์ โดยมีลูกศิษย์คนสำคัญคือ ครุบาปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางด้านการก่อสร้าง เป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างทั้งหมด การสร้างวิหารพระเจ้าตนหลวงหลังนี้ถือเป็นงานใหญ่และต้องใช้เวลาและกำลังคน เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ก็มีผู้เลื่อมใสศรัทธา มาร่วมสร้างบารมีกับท่านอย่างต่อเนื่อง ใช้เวลาในการสร้างงานเพียงปีเศษก็สำเร็จ ตามบันทึก กล่าวว่าสิ้นเงินทั้งสิ้น ๑๐๐,๙๖๓ รูปี มีผู้บริจาคเงินถึง ๕ ปีบ ใช้ทราย ๗๐๐ หลา ปูนซีเมนต์ ๖๐๐ ถัง ทองคำเปลว ๒๗๒,๖๓๕ แผ่น ประกอบไปด้วยช่างที่ติดตามมากับครุบาศรีวิชัยมาแต่ลำพูน ช่างในพื้นที่เมืองพะเยาและใกล้เคียง ช่างชาวจีนที่จ้างเหมา รวมไปถึงแรงงานจากชาวบ้าน สำหรับลักษณะวิหารหลังนี้ เป็นวิหารขนาดใหญ่ที่สร้างครอบพระพุทธรูปสำริดองค์ใหญ่ มีขนาด ๘ ห้องเสาฝั่งพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงยาวไม่ยกเก็จ ปัจจุบันระดับพื้นภายนอกยกสูงกว่าภายในสาเหตุมาจากการทรุดตัวของพื้นดินในคราวที่มีน้ำท่วมใหญ่ในปี ๒๕๑๖ มีระเบียงมุขทั้งทางด้านหน้าและด้านหลัง ตัวอาคารวาง ในแนวตะวันออก-ตะวันตก ล้อมรอบด้วยระเบียงคตซึ่งสร้างในคราวเดียวกัน มีประตูทางเข้าด้านหน้า ๓ ประตู และทางด้านข้างอีกข้างละ ๑ ประตู โครงสร้างประกอบไปด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ในส่วนของเสาและโครงสร้างหลัก ส่วนบนรูปทรงของวิหารค่อนข้างใหญ่ แต่ก็พยายามทำให้อ่อนช้อยตามแบบวิหารทรงล้านนาเพียงแต่ความงาม ทางด้านสุนทรียภาพแบบมาตรฐานของวิหารแบบล้านนาได้สูญหายไปบ้าง เนื่องจากการใช้วัสดุสมัยใหม่ หน้าบันของวิหารหลังนี้เป็นแบบโครงกรอบหน้าจั่วอิทธิพลภาคกลาง ใช้เทคนิคการสลักไม้ปิดทองร่องกระจกทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีลักษณะ ฝีมือใกล้เคียงกับที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นช่างกลุ่มเดียวกัน ลวดลายที่ใช้ ประกอบไปด้วยลวดลายเครือเถาสลับกับลวดลาย สัตว์ต่างๆ เช่น ลิง นาค และเสือ ซึ่งถือว่าเป็นประติมากรรม ประดับสถาปัตยกรรมที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่ง ส่วนองค์ประกอบตกแต่งอื่นๆ ได้แก่ ชุ่มประตูหน้าต่างแบบฝรั่ง ลวดลายทองบริเวณประตูหน้าต่าง ซึ่งหากสังเกตให้ดีมักจะมีรูปเสือ และคำจารึกกล่าวถึงครุบาศรีวิชัยประดับอยู่แทบทุกบานนอกเหนือจากผลงานการสร้างวิหารหลังนี้แล้ว ครุบาศรีวิชัยยังสร้างงานสถาปัตยกรรมอื่นๆ ในคราวเดียวกันนี้ด้วย ได้แก่ พระอุโบสถขนาดเล็กทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวิหาร, วิหารครอบรอยพระพุทธรูปทางด้านทิศตะวันออก ตะวันออก เฉียงเหนือของวิหาร, ศาลาบาตรพร้อมด้วย กำแพงล้อมรอบพระวิหารและประติมากรรมรูปเสือบริเวณทางเข้าทิศตะวันออกงานต่างๆ เหล่านี้ยังคงเหลือหลักฐานให้

เห็นจวบจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้ พระเจ้าตนหลวงได้รับการบูรณะอีกครั้งหนึ่ง โดยลงรักปิดทองใหม่ ทั้งองค์ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยครุบาเทือง นาถสีโล งบประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ กว่าบาท และสร้างวิหารครอบองค์พระเจ้าตนหลวง ได้สร้างใหม่ทั้งหลังปี พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๔๙ วิหารใช้งบประมาณ ๑๗,๑๕๐,๐๐๐ บาท

ภาพที่ ๔.๒๒ พระวิหารและพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา

“พระเจ้าตนหลวง” หรือ “พระเจ้าองค์หลวง” มิใช่เป็นแต่เพียงพระพุทธรูปคู่เมืองพะเยา เท่านั้น แต่ถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอาณาจักรล้านนาด้วย ในช่วงเดือนหกของทุกปี ประมาณ เดือนพฤษภาคม ตรงกับวันวิสาขบูชา จะมี งานนมัสการพระเจ้าตนหลวง หรือ เทศกาล “แปดเป็ง” จะมีประชาชนในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียงมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง เมื่อครั้งสมัยที่ยุคทองทางพระพุทธศาสนาของล้านนา ประชาชนจึงเชื่อว่าพระเจ้าตนหลวง คือ ตัวแทนของพระพุทธเจ้า ใครที่ได้มากราบสักการะแล้ว จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล อยู่ดีมีสุขตลอดไป

ชะตาพระเจ้าตนหลวงตามตำนาน กล่าวได้ว่า “พระโมลีใหญ่ ๒๐ กำมือ สูง ๓ ศอก พระเศียรกลม ๖ วา พระเกศา มี ๑,๕๐๐ เส้น ขนาดใหญ่ ๔ กำมือ ขนาดกลาง ๓ กำมือ ขนาดเล็ก ๒ กำมือ ขนาดจี้ว ๑ กำมือ พระพักตร์หน้ายาว ๒ วา กว้าง ๒ วา พระขนง (คิ้ว) ๓ ศอก ระหว่างพระขนง กว้าง ๑ ศอก ยาว ๓ ศอก กว้าง ๑ คืบ ตั้งพระนาสิก ๓ ศอก ๑ คืบ ใหญ่ ๖ กำมือ พระโอษฐ์ (ปาก) ยาว ๔ ศอก กว้าง ๑ คืบ ใหญ่ ๖ กำมือ พระกรรณ (หู) ยาว ๖ ศอก กว้างศอกคืบ พระศอยาว ๒ ศอก กลม ๓ วา พระอังสา (บ่า) ยาว ๓ คืบ กระดูกด้ามมีดยาว ๔ วา ตั้งแต่พระอุระ (อก) ถึงพระขานุ (คาง) ๒ วา ตั้งแต่พระถัน (นม) ถึงพระอังสา (ไหล่) ๒ วา ตั้งแต่พระนาภี (สะดือ) ถึงพระอุระ (อก) ๒ วา ระหว่างพระอุระ (อก) กว้าง ๒ วา พระพาหา (แขน) ยาว ๔ วา กลม ๒๙ กำมือ นิ้วพระหัตถ์ใหญ่ ๙ กำมือ ยาว ๑ วา พระกฐี (สะเอว) กลม ๗ วา ฝ่าพระบาทยาว ๒ วา กว้าง ๓ ศอก ระหว่างพระขานุกว้าง ๗ วา พระหทัยใหญ่ ๖ กำมือ ตั้งแต่ที่ประทับนั่งถึงพระโมลี สูง ๘ วา ๒ ศอก”

จังหวัดลำปาง

๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง

ความสำคัญ

ความเชื่อเรื่อง ชูชาติคนเกิดปีฉลู พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุลำปางหลวง จ. ลำปาง พระธาตุแห่งนี้เริ่มสร้างในปีฉลูและเสร็จในปีฉลูเช่นกัน พระบรมธาตุที่ประดิษฐานคือ พระอิฐธาตุจากพระนลาฏข้างขวา พระศอกด้านหน้าและด้านหลัง และพระเกศา

ความเชื่อเรื่องพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงบ้านแห่งหนึ่งชื่อ ลัมพกลานะ มีไม้ชะวากต้นหนึ่ง ทรงประทับนั่งเหนื่อยอดเขาเล็กๆ ลูกหนึ่ง มีขุนลัวะผู้หนึ่งชื่อ อ้ายคอน เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับนั้นก็เกิดโสมนัส เอาน้ำผึ้งใส่กระบอกลำปาง (ไม้ไผ่ปาชนิดหนึ่งนิยมใช้ทำกระบอกลำปาง) มะพร้าว ๔ ผล มะตูม ๔ ผล มะเดื่อ ๔ ผล มาถวาย ทรงรับแล้วก็ยื่นกระบอกลำปางให้แก่พระอานนท์เพื่อให้กรองน้ำผึ้งใส่บาตร เมื่อเสวยแล้วทรงทิ้งกระบอกลำปางไปทางทิศเหนือ ตรัสพยากรณ์ว่า สถานที่นั้นจะเป็นเมือง ชื่อว่า ลัมพกัปนคร ควรตั้งพระศาสนาไว้ ทรงลูบพระเศียรได้พระเกศาธาตุหนึ่งองค์ทรงมอบต่อแก่อ้ายคอน นำไปบรรจุในกระบอกลำปางคำ ใส่ผอบทองคำใหญ่ ๗ กำมือ ขุดหลุมกว้าง ๕๐ วา ลึก ๕๐ วา นำผอบประดิษฐานไว้ท่ามกลาง นำสิ่งของเป็นเครื่องสักการะบรรจุรวมด้วยเจ็ดแสนทองคำ คนทั้งหลายนำมาบรรจุรวมเจ็ดล้านทองคำ พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผดป้องกันไว้ เสร็จแล้วถมดินก่อพระเจดีย์ครอบข้างบนสูง ๗ ศอก พระพุทธเจ้าตรัสสั่งว่า เมื่อตถาคตนิพพานแล้ว จงนำเอาพระธาตุกระดูกคอข้างหน้าและข้างหลังมาประดิษฐานไว้ที่นี่ ต่อไปภายหน้าจะได้ชื่อว่า พระธาตุลำปาง ตรัสแล้วทรงลุกขึ้นประทับรอยพระบาทไว้ที่หินก้อนหนึ่งทางทิศตะวันตกของพระธาตุ

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ บ้านพระธาตุลำปางหลวง ถนนเกาะคา-ห้างฉัตรตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัด ลำปาง

วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดโบราณที่มีความสำคัญทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปกรรมล้านนา ในระยะเวลาดังแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ทั้งยังเป็นวัดที่ได้รับการอุปถัมภ์โดยตระกูลเจ้าเจ็ดตนมาโดยตลอดจึงมีการบูรณะเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๙๒ จนถึงปัจจุบัน

วัดแห่งนี้ ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองลำปางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๑๘ กิโลเมตร ตัววัดตั้งอยู่บนเนินสูง มีการจัดวางผัง และส่วนประกอบของวัดสมบูรณ์แบบที่สุด มีสิ่งก่อสร้าง และสถาปัตยกรรมต่างๆ บริเวณพุทธาวาสประกอบด้วย องค์พระธาตุลำปางหลวง เป็นประธาน มีบันไดนาคนำขึ้นไปสู่ซุ้มประตูโขง ถัดซุ้มประตูโขงขึ้นไปเป็น วิหารหลวง บริเวณทิศเหนือขององค์พระธาตุมี วิหารบริวารตั้งอยู่คือ วิหารน้ำแต้ม และ วิหารต้นแก้ว ด้านตะวันตกขององค์พระธาตุประกอบด้วย วิหารละโว้ และ หอพระพุทธบาท ด้านใต้มี วิหารพระพุทธ และ อุโบสถ ทั้งหมดนี้จะแวดล้อมด้วยแนวกำแพงแก้วทั้งสี่ด้าน นอกกำแพงแก้วด้านใต้มีประตูที่จะนำไปสู่เขตสังฆาวาส ซึ่งประกอบด้วย อาคาร หอพระไตรปิฎก กุฏิประดิษฐาน พระแก้วดอนเต้า อาคารพิพิธภัณฑสถานและกุฏิสงฆ์มีเนื้อที่ตามที่ดิน

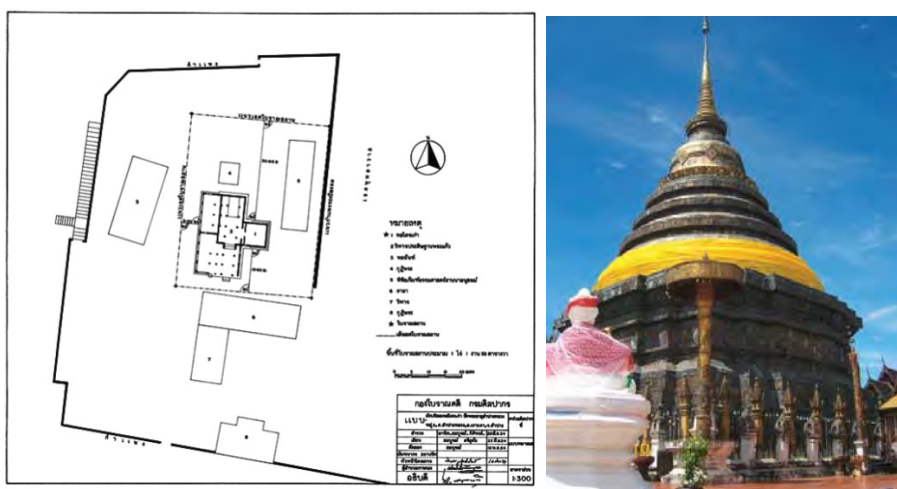
กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกฤษฎีกา เล่ม ๑๐๓ ตอน ๖๕ วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๙ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๑ ไร่ ๑ งาน ๓๓ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

องค์พระธาตุเจดีย์ ๑ องค์ วิหารหลวง ๑ หลัง วิหารพระพุทธรูป ๑ หลัง พระอุโบสถ ๑ หลัง หอพระพุทธรูป ๑ หลัง วิหารพระศิลาหรือวิหารละโว้ ๑ หลัง วิหารน้ำเต้า ๑ หลัง ซุ้มประตูและบันไดนาคด้านหน้า วิหาร ๑ หลัง และหอไตรเก่า ๑ หลัง

องค์พระธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงล้านนา ก่ออิฐถือปูน ประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมด้วยบัวมาลัยสามชั้น เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่หุ้มด้วยแผ่นทองเหลือง ฉลุลายหรือที่เรียกว่าทองจังโก ตามตำนานกล่าวว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ลักษณะรูปขององค์เจดีย์ซึ่งเป็นอิทธิพลของเจดีย์ทรงกลมสุโขทัย เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนฐานเจดีย์เป็นฐานบัวย่อเก็จ บนฐานหน้ากระดานย่อเก็จ ๒ ชั้น และฐานเชิงล่างสุดอีกหนึ่งชั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ฐานบัวนี้มีท้องไม้ยึดสูงขึ้นที่ท้องไม้คั่นด้วยบัวหางและบัวคว่ำในตำแหน่งคล้ายลูกแก้ว ๒ เส้น เป็นรูปแบบฐานเจดีย์ที่พัฒนาขึ้นในล้านนา

ภาพที่ ๔.๒๓ พระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง

ประตูโขง เป็นฝีมือช่างหลวงโบราณที่สวยงามก่ออิฐถือปูนทำเป็นซุ้มยอดแหลมเป็นชั้น ๆ มีลวดลายประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น รูปดอกไม้ และสัตว์ในทิวทัศน์ ประตูโขงแห่งนี้ใช้เป็นสัญลักษณ์เมืองลำปางในตราจังหวัดลำปาง

มณฑปพระเจ้าล้านทองวิหารหลวง เป็นวิหารประธานของวัด ตั้งอยู่บนแนวเดียวกับประตูโขง และองค์พระธาตุเจดีย์ เป็นวิหารจัตุรัสสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงวิหารโล่งตามแบบล้านนายุคแรกหลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ภายในวิหารบรรจุมณฑปพระเจ้าล้านทอง ด้านในของแนวคอสอง มีภาพเขียนสีโบราณเรื่องชาดก

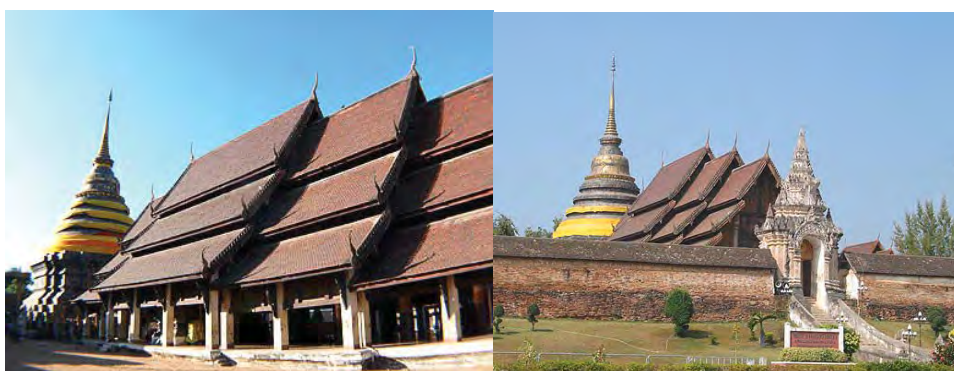
วิหารน้ำแต้ม เป็นวิหารบริวารตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์ เป็นวิหารเครื่องไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปร่างและสัดส่วนงดงาม ภายในคอสองมีภาพเขียนสีโบราณที่เก่าแก่ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริด ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๕ นิ้ว

หอพระพุทธรูป เป็นสถาปัตยกรรมก่ออิฐทรงสี่เหลี่ยม ฐานเจดีย์สร้างครอบรอยพระพุทธรูปไว้ สร้างขึ้นสมัยเจ้าหาญแต่ทอ้ง เมื่อปี พ.ศ.๑๙๙๒

วิหารพระพุทธรูป สร้างขึ้นคู่กับวิหารน้ำแต้ม สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นวิหารโล่ง ได้มีการบูรณะซ่อมแซมภายหลัง ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๐ นิ้ว เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะ และส่วนสัดส่วนงดงามมาก

วิหารพระพุทธรูปเป็นวิหารทิศ ตามจักรวาลคติ เมืองค์พระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง สร้างขึ้นเป็นวิหารหลังแรกของวัดในปี พ.ศ.๒๐๑๙ สมัยของพระเจ้าติโลกราช เดิมเป็นวิหารโถงมีฝ้าย้อยคอกันแดดและฝน โครงสร้างภายในใช้วิธีการรับน้ำหนักของเครื่องบนแบบซื่อมาต่างใหม่ซึ่งเป็นแนวคิดของช่างล้านนา ไม่ปรากฏในพื้นที่อื่นและมีเสาหลวง ๑๐ ต้นแบ่งพื้นที่ภายในเป็น ๕ ห้องเมื่อมีการบูรณะในปี พ.ศ.๒๓๔๕ ได้มีการก่ออิฐขึ้นมาเป็นฝาปิดทับตามแนวเดียวกับฝ้าย้อยและกันปิดห้องแรกเพิ่มซุ้มประตูขึ้นมา พระประธานในวิหารเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะแบบสุโขทัย ส่วนที่สวยงามที่สุดของวิหารหลังนี้น่าจะเป็นลายคำ ที่ช่างสมัยนั้นบรรจงสร้างสรรค์ตกแต่งวิหารให้สวยงาม มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นวิหารลายคำ ๑ ใน ๓ หลังของวัดพระธาตุลำปางหลวง ลายคำที่เสาหลวงมีร่องรอยของการบูรณะมาแล้วซึ่งน่าจะทำในคราวเดียวกับการกันฝัวิหาร

บันไดทางขึ้นด้านหน้าออกแบบเป็นรูปมกรคายพญานาคทั้งสองข้างบันได เชิงบันไดมีรูปสิงห์ปูนปั้นขนาดใหญ่สองตัว สร้างในสมัยเจ้าหอคำดวงทิพย์ เจ้าผู้ครองนครลำปาง เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.๒๓๓๑

ภาพที่ ๔.๒๔ พระวิหารและทางขึ้นพระธาตุ วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง

ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระเถระสามองค์ได้เสด็จจาริกไปตามบ้านเมืองต่างๆ จนถึงบ้านลัมปะการวัน (บ้านลำปางหลวง) พระพุทธเจ้าได้ประทับเหนือคอยม่อนน้อย มีชาวละแวกหนึ่งชื่อ ลัวะอ้ายกอน เกิดความเลื่อมใส ได้นำน้ำผึ้งบรรจุกระบอกไม้ป้างมะพร้าว และมะตูมมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ฉินน้ำผึ้งแล้วทิ้งกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือ แล้วทรงพยากรณ์ว่า สถานที่แห่งนี้ต่อไปจะมีชื่อว่า ลัมปะกัปนะนคร แล้วได้ทรงลูบพระเศียรได้

พระเกศามาหนึ่งเส้น มอบให้แก่ลัวะอ้ายกองผู้นั้น ลัวะอ้ายกองได้นำพระเกศานั้น บรรจุในผอบทองคำ และใส่ลงในอุโมงค์พร้อมกับถวายแก้วแหวนเงินทองเป็นเครื่องบูชา แล้วตั้งยนต์ผัด (ยนต์หมุน) รักษาไว้ และถมดินให้เรียบเสมอกัน แล้วก่อเป็นพระเจดีย์สูงเจ็ดศอกเหนืออุโมงค์นั้น ในสมัยต่อมาก็ได้มีการยื้อแย่งผู้ครองนครลำปางอีกหลายพระองค์ มาก่อสร้างและบูรณะซ่อมแซม จนกระทั่งเป็นวัดที่มีความงามอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

คำไหว้พระธาตุลำปางหลวง

“ยา ปาตุภูตาอะตุลานภาวา จิรัง ปะติภูฐิตา ลัมภะกับปะปุเร เทวะนะ คุตตา อุตตะราภิเธยยา นะมามิหันทัง วัระชะชะธาตุง กุมาระกัสสะปัง นะลาตุธาตุโย เมฆิยะมะหาเถระ ภัณณะธาตุฐะเปติ มะหาฐานาเน เจติยัง ปูชิตา นะระ เทเวหิ อะหัง วันทามิ ธาตุโย

ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระธาตุของพระชินะผู้ประเสริฐ อันประดิษฐานมาช้านานด้วยอานุภาพของ อตุลฤาษี มีเทวดาในลัมภักปบุรี (เมืองลำปาง) อยู่เฝ้ารักษา ขอไหว้สาพระนลาฏธาตุของพระกุมารกัสสปะ พระภัณณธาตุของพระเมฆิยะเถระ อันบรรจุในพระเจดีย์”

จังหวัดลำพูน

๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน

ความสำคัญ

ความเชื่อเรื่อง ชูธาตุ คนเกิดปีระกา พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน ประดิษฐานพระเกตุธาตุในโกศทองคำ

ความเชื่อเรื่อง พระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๑ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จเลียบผิงแม่น้ำแม่ระมิงค์ (แม่น้ำปิง) มาประทับนั่งที่หินก้อนหนึ่ง เทวดาก็นำผลหริตผล (ผลสมอ) มาถวาย พระพุทธเจ้าทรงเสวย จึงมีชื่อว่า “หริภุญไชย” (แปลว่า (ภุญ) ฉั่น (หริ) ผลสมอ) ทรงเหยียดพระอังคศูตร (นิ้วชี้) และตรัสแก่พระสารีบุตรว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ศาสนาและพระธาตุจะมาประดิษฐานที่นี่ตลอด ๕,๐๐๐ ปี และจะเป็นนครใหญ่ มีพระราชูปถัมภ์ พระนามว่า “อาทิตยราช” และทรงสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ มีเมืองปรากฏชื่อว่า “หริภุญไชยนคร”

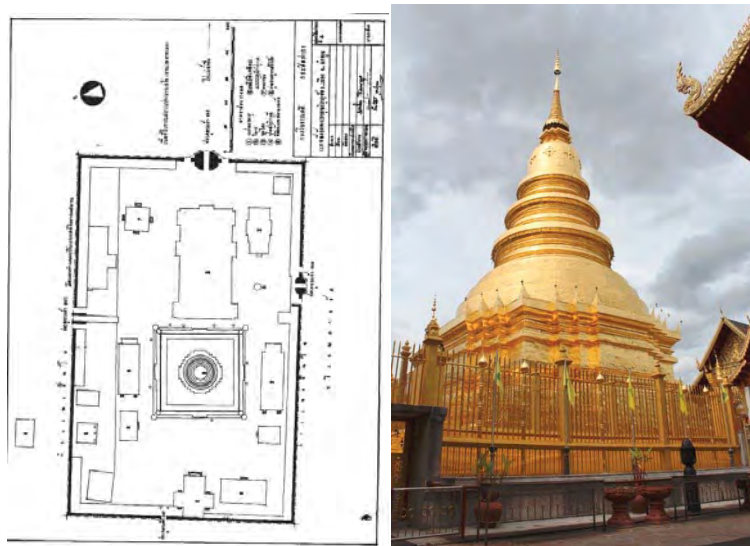
ในผูกที่ ๙ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่ทิศตะวันออกประมาณ ๑,๐๐๐ วา ถึงบ้านกุมภการเศรษฐี ยังมีลัวะคนหนึ่งเป็นเศรษฐีช่างหล่อ และเป็นนายบ้าน เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาจึงทูลถามและขอให้พักที่นี้ ๗ วัน พร้อมกับสร้างกุฏิหลังเล็กถวาย ชาวบ้านนำโภชนาหารมาถวาย แล้วตรัสกับพระเจ้าอโศกว่าเมื่อมาถึง ลัวะนำโภชนาหารมาถวาย แล้วอาราธนาว่าขอให้จงภุญชา ต่อไปภายหน้าจะกลายเป็นเมืองชื่อ ภุญชานคร พระองค์ทรงลูปพระเศียรได้พระเกศาธาตุหนึ่งองค์ ทรงประทานให้ พวกลัวะและกุมภการเศรษฐีจึงขุดหลุมลึก ๑๐๑ วา แล้วอัญเชิญพระเกศาธาตุใส่ในกระบอกไม้ขาง บรรจุใส่ในผอบทองคำใหญ่ ๘ กำมือ นำไปบรรจุในหลุม ลัวะก็นำสมบัติสิ่งของสิบเจ็ดแสนใส่บูชา แล้วก่อพระเจดีย์ทองคำสูง ๗ ศอก ครอบผอบทองคำไว้ พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผัด ใช้ดินกลบถมจนเรียบร้อย แล้วพระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อตถาคตนิพพานแล้ว จงนำเอาพระธาตุกระดูกกระหม่อมหัวซีกขวามาประดิษฐานไว้ ซึ่งต่อมามีตำนานเล่าถึง กาเผือกเป็นนิมิตบอกที่ฝังของพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นห้องทรงพระบังคล (ห้องถ้ำอุจจาระ) ของพระองค์ จึงรับสั่งให้ขุดหาและสร้างพระ

ธาตุขึ้นครอบไว้ประมาณ พ.ศ.๑๔๔๐ ในสมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีการเรียนพระไตรปิฎกอย่างแพร่หลาย และมีการแต่งฉันท์ด้วยภาษามคธหรือภาษาบาลี

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร (ชื่อที่ใช้เขียนในปัจจุบัน) สร้างขึ้นในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ ในตำนานกล่าวว่า สร้างในปี พ.ศ.๑๔๔๐ แต่จากการสันนิษฐานพบว่า สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยที่แห่งนี้ เคยเป็นพระราชฐานของพระองค์ซึ่งพระราชทานอุทิศถวายให้เป็นวัดพระธาตุฯ เพื่อเป็นพุทธบูชาหลังจากที่พระบรมสารีริกธาตุได้ปรากฏให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว มวลสารผงจากองค์พระบรมธาตุหริภุญชัยใช้ทำพระสมเด็จจิตรลดาเมื่อที่ตามทีกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ประมาณ ๘ ไร่ ๑ งาน ๒๘ ตารางวา ตามผัง

ภาพที่ ๔.๒๕ พระบรมธาตุหริภุญชัย วัดพระบรมธาตุหริภุญชัย อ.เมือง จ.ลำพูน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์ มีประวัติการสร้างมาตั้งแต่สมัยหริภุญชัยเป็นเจดีย์ที่พระเจ้าอาทิตยราชทรงโปรดให้สร้างขึ้นภายในบริเวณที่เป็นพระราชวังของพระองค์ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ประกอบด้วย ธาตุกระหม่อม ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วมือ และธาตุย่อยอีกเต็มบาตรหนึ่ง ตามพุทธทำนายลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุหริภุญชัย เดิมเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงปราสาทตามที่ปรากฏในหนังสือตำนานพระธาตุหริภุญชัย กล่าวว่า มีลักษณะเป็นสถูปสี่เหลี่ยมทรงปราสาท ที่มีซุ้มทวาร เข้า-ออกทะลุกันได้ทั้งสี่ด้าน มีปราสาทสี่เหลี่ยมอยู่ตรงมุมละองค์ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีมากอยู่ในเมืองนี้ ภายในเป็นแท่น สำหรับประดิษฐาน พระโกศที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในสมัยของพญาสรพสิทธิ์ กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์เจดีย์เดิมที่พญาอาทิตยราชทรงสร้างไว้และได้ขุดร่องทวารประตูเข้า-ออก ทั้งสี่เพื่อความปลอดภัย รูปทรงสัณฐานของ

องค์พระบรมธาตุยังคงเป็นลักษณะเดิม คือ เป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมที่กว้างใหญ่และสูง เมื่อ พญามังราย ตีเมืองหริภุญชัยได้ โปรดให้ซ่อมแซมดัดแปลงองค์พระธาตุขึ้นใหม่ การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทรวดทรง ขององค์พระธาตุฯ จากทรงปราสาทกลายเป็นทรงเจดีย์ฐานกลมแบบทรงลังกา ในสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมาประมาณปี พ.ศ.๑๙๕๑ โปรดให้มีการปิดทององค์พระธาตุ พ.ศ. ๑๙๙๐ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์องค์สำคัญแห่งเมืองเชียงใหม่ ทรงร่วมกับพระมหาเมธีกรเถระ ก่อพระมหาเจดีย์ให้สูงขึ้นเป็น ๙๒ ศอก กว้างยาวขึ้น ๕๒ ศอก และได้รับการปฏิสังขรณ์เรื่อยมา เป็นรูปร่างที่เห็นเป็นอยู่ในปัจจุบัน

โดยสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน อาจจะเป็นผลมาจากการบูรณะครั้งใหญ่ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ โดยส่วนฐานอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนเหลื่อมกัน ๔ ชั้น รองรับฐานปัทม์สี่เหลี่ยมย่อเก็จ ประกอบด้วยชุดบัวคว่ำ ลูกแก้วอกไก่และบัวหงายซ้อนกัน ๒ ฐาน ระหว่างฐานปัทม์แต่ละชั้นคั่นด้วยท้องไม้ขนาดใหญ่ ให้สูงมากขึ้น เหนือชุดฐานปัทม์เป็นฐานหน้ากระดานในผังกลมซ้อนเหลื่อมกัน ๓ ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นมาลัยเถาซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น มาลัยเถาแต่ละชั้นประกอบด้วย บัวคว่ำ-บัวหงายบริเวณท้องไม้ที่คั่นระหว่างมาลัยเถาแต่ละชั้น คาดด้วยลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้น รองรับองค์ระฆังกลมขนาดเล็ก ส่วนกลางขององค์ระฆังประดับลายประจำยามทั้ง ๘ ทิศ ระหว่างลายประจำยามแต่ละทิศมีภาพคนนูน ของพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัยและจารึกอักษรไทย ล้วนปรากฏอยู่ ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ ในผังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง คาดด้วยลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้น ก้านฉัตร(บัวฝาละมี) ปล้องโชน และปลียอด ซึ่งประดับฉัตรทองฉลุลายเก๋ขึ้นปลายยอดฉัตรประดับลูกแก้ว

สุวรรณจังโกฏิเจดีย์ (เจดีย์ปทุมวดี) ตามตำนานกล่าวว่า สร้างโดยพระนางปทุมวดีอัครมเหสีของพระเจ้าอาทิตยราช พร้อมกับพระเจ้าอาทิตยราชทรงสร้างวัดพระธาตุหริภุญไชย ในราวพ.ศ. ๑๖๐๗ ส่วนตำนานมูลศาสนาระบุเพิ่มเติมว่าในครั้งนั้นทรงโปรดให้ประดับทองคำบริเวณส่วนยอดขององค์เจดีย์ จึงได้ชื่อว่าสุวรรณเจดีย์ เป็นเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่ออิฐโดยมีฐานเขียงชั้นล่างเป็นศิลาแลง ซ้อนกัน รองรับเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจระนมด้านละ ๓ ซุ้ม รวมทั้งสิ้น ๖๐ ซุ้ม ซุ้มจระนมก่ออิฐเป็นเสายื่นออกมาจากผนังทั้ง ๒ ข้าง เหลือหลักฐานเพียงแนวก่ออิฐเรียบ ฐานล่างของเสาเป็นบัวคว่ำและลวดบัว ถัดขึ้นมาเป็นหน้ากระดานที่ส่วนกลางมีรอยรอยคั่นด้วยลูกแก้วอกไก่และเม็ดบัวลักษณะเช่นเดียวกับกรอบซุ้มจระนมเจดีย์กุฎ กว้างเสาประกอบด้วยลวดบัว บัวหงายและหน้ากระดานที่รองรับปลายกรอบซุ้ม จระนมที่ยังพบร่องรอยว่ามีการประดับด้วยกลีบบัวหยาบปลายแหลม และเกสรบัวที่มีนูนเป็นรูปก้นหอย พบร่องรอยการฉาบปูนปิดทับในยุคหลัง กรอบซุ้มจระนม มีลักษณะเป็นกรอบวงโค้งขนาดเล็กต่อเนื่องกัน ๕ วง ปลายกรอบซุ้มทั้ง ๒ ข้างปัจจุบันเป็นรูปตัวหงาซึ่งคงเป็นงานซ่อมในยุคหลัง โดยฉาบปูนปิดทับผิวเพกาในยุคแรกที่ยังเหลือหลักฐานอยู่ที่ซุ้มเรือนธาตุชั้นที่ ๕ ด้านทิศตะวันตก ส่วนยอดเป็นผิวเพกาในผังสี่เหลี่ยมสูง ปลายกรอบซุ้มยังมีร่องรอยของประติมากรรมปูนปั้นลายกนกและบุคคลหรือเทวดาที่เหลือหลักฐานเพียงพระเศียรและพระวรกายในสภาพผุกร่อน พบร่องรอยเม็ดบัวเรียงประดับกรอบซุ้มจระนมลักษณะคล้ายที่เจดีย์แปดเหลี่ยมวัดจามเทวี ต่อมาในยุคหลังจึงฉาบปูนปิดทับผิวเพกาทั้งหมดและปรับเปลี่ยนปลายกรอบวงโค้งเป็นรูปตัวหงา จึงทำให้กรอบซุ้มจระนมของเจดีย์มีความหนาและใหญ่ ภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ประทับยืนแสดงปางประทานอภัย บนฐานบัวหงายเดี่ยวๆ ที่ประดับด้วยกลีบ

บัวรูปสามเหลี่ยมหยักปลายแหลมและเกสรบัวรูปก้นหอย พระพุทธรูปในซุ้มยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายแนบองค์ ครองจีวรห่มคลุม ชายจีวรพาดผานจากข้อพระกรข้างขวาห้อยยาวเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ในระดับพระขงคที่ปั้นพระองค์มีร่องรอยของขอบอันตราด้วย ลักษณะของพระพุทธรูปส่วนใหญ่มีลักษณะพระพักตร์ สี่เหลี่ยม พระหนูป้าน พระนลาฏกว้าง พระขนงเป็นสันนูนโค้งต่อกันเป็นปีกกา พระเนตรเหลือบลงต่ำ ปลายพระนาสิกแบนใหญ่ พระโอษฐ์กว้างบางมีขอบพระโอษฐ์ ปลายพระโอษฐ์ชี้ขึ้นบน ขอบพระศกยกเป็นสันหนา ขึ้นรับขมวดพระเกศาที่ม้วนเป็นรูปก้นหอยเรียวแหลม พระเกตุมาลาเป็นทรงกรวย ที่มุมเรือนธาตุแต่ละด้านก่ออิฐเป็นสันนูนขึ้นมาเป็นเสาประดับมุมเรือนธาตุตั้งรองรับเจดีย์จำลองซึ่งมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยม ส่วนยอดของเจดีย์ยังคงสภาพสมบูรณ์โดยปรากฏชั้นบัวกลุ่มซ้อนกัน ๓ ชั้น และเกสรบัวแบบก้นหอยซึ่งมีลักษณะคล้ายการม้วนแผ่นปูนปั้นที่ซ้อนกันหลายแผ่น เหนือขึ้นไปเป็นปล้องโฉนในปรางสี่เหลี่ยมซ้อนต่อเนื่องกัน ๓ ปล้อง รองรับปลียอดในผังสี่เหลี่ยมเรียวแหลมหุ้มด้วยแผ่นทองจังโก

หอไตร สร้างโดยพระนางโป่งน้อย พระราชมารดาของพระเมืองแก้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๓ เพื่อใช้เป็นที่พักพระไตรปิฎกและพระพุทธรูปทองคำ ลักษณะเป็นอาคาร ๒ ชั้น ในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จด้านหน้า ๓ ชั้น หันไปทางทิศตะวันตก ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ตั้งอยู่บนฐานสูง มีบันไดทางขึ้นอยู่ทางทิศตะวันตก ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ ประดับด้วยลวดลายปูนปั้น หลังคาลดชั้น ๒ ชั้น มุงด้วยแผ่นกระเบื้องสำริดหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

วิหารหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน ลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่มีมุขหน้า+หลังและระเบียงล้อม วิหารหลังนี้สร้างขึ้นแทนวิหารหลังเก่า ซึ่งพังทลายลงเนื่องจากพายุพัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ บนชุกชีด้านหลังวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จำนวน ๓ องค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปหล่อโลหะขนาดกลางศิลปะเชียงแสนชั้นต้น และชั้นกลางประดิษฐานอยู่หลายองค์ ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ วิหารหลังนี้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พ.ศ. ๒๔๖๙ ใช้เป็นสถานที่รับมอบพระแสงราชศาสตราประจำเมือง

วิหารพระละโว้ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุ เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียกว่าพระละโว้

วิหารพระพุทธ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุ เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองประทับนั่งแสดงปางมารวิชัยเรียกว่า พระพุทธ

วิหารพระเจ้าทันใจ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ขององค์พระธาตุ เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะในศิลปะล้านนาขนาดใหญ่เรียกว่าพระเจ้าทันใจ

หอกังสดาล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุ เป็นหอขนาดใหญ่สูง ๒ ชั้น ชั้นบนแขวนระฆังที่หล่อสมัยเจ้าดารารัศมีรัตนไพโรจน์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๗ ชั้นล่างแขวนฆ้องหรือกังสดาลขนาดใหญ่ ทองหนักเจ็ดแสนสองหมื่นเก้าพันตำลึง หล่อสมัยพระเจ้ากาวิโรสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๖

ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. ๑๔๔๐ พระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์วงศ์รามัญผู้ครองนครลำพูน เป็นลำดับที่ ๓๓ มีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ได้ทรงรับเอาพระพุทธรูปศาสนาจาก

เมืองมอญ มาประดิษฐานที่นครลำพูน และได้ทรงสร้างพระมณฑป เพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุ สูงสามวา มีซุ้มทั้งสี่ด้าน กรอบโกศสูงสามศอก แล้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายใน ดังนั้นจึงเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า บรรดาบ้านเรือนในนครลำพูน จะต้องสร้างไม่ให้สูงเกินสามศอก เพื่อให้สูงกว่าองค์พระบรมธาตุ ต่อมาพระนางปทุมวดี พระมเหสีของพระเจ้าอาทิตยราช ได้ทรงสร้างพระเจดีย์เหลี่ยมชั้นองค์หนึ่ง ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระธาตุ เป็นพระปรางค์รูปสี่เหลี่ยมยอดแหลม มีนามว่า สุพรรณเจดีย์ ได้ฐานชั้นล่างเป็นกรูบรรจุพระเปิม (พระเครื่องชนิดหนึ่ง) ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๒๒ พระเจ้าสัพพาสิทธิ์ ผู้ครองนครลำพูน ได้สร้างโกศทองเสริมต่อขึ้นไปอีกหนึ่งศอก รวมเป็นสูงสี่ศอก และสร้างพระมณฑปเสริมต่อขึ้นอีกสองวา รวมเป็นห้าวา เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๑๙ พระเจ้าเม็งรายมหาราช ผู้ครองนครเชียงใหม่ มีชัยชนะได้ครองนครลำพูน ได้ทรงสร้างพระมณฑปเสริมต่อครอบพระมณฑปเดิมอีกสิบวา รวมเป็นสิบห้าวา พร้อมทั้งสร้างทองจังโกฏกัณฑ์หุ้มตั้งแต่ฐานถึงยอด เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๘๖ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ของล้านนาไทย ผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้อาราธนาพระมหาเมธีกร ให้ควบคุมการก่อสร้างเสริมต่อพระบรมธาตุ ให้สูงขึ้นไปอีกแปดวา รวมเป็นยี่สิบสามวา ฐานกว้างสิบสองวา สองศอก ฉัตรเจ็ดชั้น แก้วบุษหนัก ๒๓๐ เพ็อง ใส่ไว้ที่ยอด สรุปรายการในการก่อสร้างได้ดังนี้ ศิลาแลง ๖๐,๐๐๐ ก้อน อิฐ ๑๐๐,๐๐๐ ก้อน ปูน ๑,๖๖๐,๐๐๐ ค่าน้ำกล้วยดิบเงิน ๖๐,๐๐๐ สิ้นน้ำหนักร ๔,๐๐๐,๐๐๐ ราคาเงิน ๙,๐๐๐ รวมค่าก่อสร้างทั้งหมด ๔,๐๐๐,๐๐๐ และได้เอาทองจังโกฏกัณฑ์ (แผ่นทองแดงปนนาคร) หุ้มตลอดองค์จำนวน ๑๕,๐๐๐ แผ่น สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๙๐ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๐๐ พระเมืองแก้วเจ้านครเชียงใหม่ ได้สร้างส่วนนี้เป็นสันติบัญชร (ระเบียงหอก) ล้อมเป็นรั้วไว้ ณ ฐานล่างสองชั้น เป็นจำนวน ๕๐๐ เล่ม และต่อมาในสมัยพญาอุปโย เป็นเจ้านครเชียงใหม่ พระราชโหมลิ้มหาพรหม และพระสังฆราชา ได้ชักชวนชาวเมืองทำสันติบัญชรต่ออีก ๗๐๐ เล่ม จนเสร็จบริบูรณ์

ตามตำนาน เช่นพงศาวดารโยนก จามเทวีวงศ์ และมูลศาสนาชินกาลมาลินี กล่าวว่าพระบรมธาตุแห่งนี้ บรรจุพระบรมเกศาธาตุ เดิมบรรจุไว้ในกระบอกไม้ไผ่รวกฝังไว้ใต้พื้นดิน เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ได้เคยเสด็จมา ณ ที่นี้ ได้ประทับบนหินก้อนหนึ่ง กระทำภักติก (ฉันอาหาร) และทรงพยากรณ์ว่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งปาฏิหาริย์ผุดขึ้นจากพื้นดิน

คำไหว้พระธาตุหริภุญชัย

“สุวณณะเจติยง หะริภุญชัยภูมิง ะระโหมลิธารัง อรัญญิเสฏฐัง สะหะอังคฺคฺคฺกฺกิง กัจจาเยเนนนานิตะปัตตะปุรัง สีเสนะ มัยหัง ปะณะนามิ ธาตุง อะหัง วันทาமி สัพพะทา

ข้าพเจ้าของเอาเศียรเกล้า ของข้าพเจ้า นอบน้อมพระธาตุตันเป็นเจดีย์ทอง ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองหริภุญชัย คือพระอัฐิเบื้องธารพระโมลีอันประเสริฐ พระอัฐิส่วนพระทรวงอันประเสริฐสุดกับทั้งพระอัฐิพระองค์ลี และพระธาตุย่อยเต็มบาทหนึ่ง อันพระกัจจาเยนำมา ข้าพเจ้าของวันทาในกาลทุกเมื่อเถา”

๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่อง พระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงเมืองลี้ ทรงขึ้นสู่ภูเขาสูงหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก แล้วประทับนั่งอยู่ ลัวะผู้หนึ่งนั้นก็มาอภิวาทแล้วทูลว่า ต้นไม้นี้ชื่อว่า ไม้หมากขุน แล้วมันก็ขึ้นไปปลิดเอาลูกหมากขุนมา ๑ ผลมาถวาย เมื่อทรงเสวยแล้วก็เสด็จไปประทับเหนือหินก้อนหนึ่งกว้าง ๒ ศอก ยาว ๔ ศอก ในกาลนั้นมีฤาษีชื่อว่า อตุลฤาษี เป็นชาวลัวะ เข้ามาอภิวาท พระพุทธองค์ตรัสถามเจรจาด้วย ฤาษีจึงไปบอกชาวลัวะ ๗๐ หลังคาเรือนให้นำอาหารมาหุงต้มในห้วยแห่งหนึ่งแล้วนำมาถวายพระพุทธเจ้า จึงตรัสว่า เมื่อมาถึง ลัวะนำอาหารมาหุงต้มใส่บาตร พุดกันว่า ห้วยแห่งนี้ต้มบุญ ต่อไปภายหลังห้วยนี้จะมีชื่อว่า ห้วยต้มบุญ สถานที่นี้จะเป็นที่ตั้งพระศาสนา พระอรหันต์และพระเจ้าอโศกทูลขอพระเกศาธาตุ ทรงตรัสว่า บ้านนี้เป็นบ้านเล็กเมืองน้อย จะหาคนเอาในใส่พระธาตุไม่ได้ และไม่มีถ้ำ พระองค์จึงทรงประทับรอยพระบาท (ปัจจุบันคือพระบาทห้วยต้ม) บนก้อนหินที่ประทับนั่ง ก่อนประทับ พระเจ้าอโศกเอาถาดรองพระบาทมาสวมให้พระองค์ แล้วก็ทรงประทับ พระเจ้าอโศกมีความโสมนัสจึงดำริว่าจะเอาทองคำ ๑,๐๐๐ มาถวายบูชา แล้วก็ใช้สัวเจาะที่รอยพระบาทเอาทองคำบรรจุไว้สามพัน

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๘ ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

วัดพระบาทห้วยต้ม เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอลี้ เป็นวัดประจำหมู่บ้านชาวเขาพระบาทห้วยต้ม ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๑๐ กิโลเมตร แยกจากทางหลวงหมายเลข ๑๐๖ บริเวณกิโลเมตรที่ ๔๖ - ๔๗ เข้าไปประมาณ ๕ กิโลเมตร บริเวณทางเข้ามีอนุสาวรีย์พระครูบาชัยวงศาตั้งอยู่ วัดพระบาทห้วยต้มมีอาณาบริเวณกว้างขวาง ภายในมีสิ่งก่อสร้างทำจากศิลาแลงที่ขุดได้จากบ่อศิลาแลงด้านหลังของวัด และมีองค์พระธาตุที่ได้รับการตกแต่งอย่างงดงาม โดยครูบาชัยวงศา พระอาจารย์ชื่อดังของทางภาคเหนือเป็นผู้บูรณะก่อสร้างและจากศรัทธาของบรรดาชาวกะเหรี่ยงที่อยู่รอบบริเวณวัด ชาวกะเหรี่ยงเหล่านั้นนอกจากจะทำไร่ทำสวนแล้ว ยังมีอาชีพเป็นช่างฝีมือ ทอผ้า ทำสร้อยคอ และเครื่องเงินเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน และทุกปีประมาณเดือนธันวาคมชาวกะเหรี่ยงจะจัดงานชุมนุมชาวกะเหรี่ยงและสืบสานวัฒนธรรม มีกิจกรรมน่าสนใจ อาทิ การแสดงทางวัฒนธรรมชาวคอย การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน และออกร้านจำหน่ายสินค้าฝีมือชาวกะเหรี่ยง บริเวณบ้านพระบาทห้วยต้ม

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วิหารครอบรอยพระบาท เมื่อเดือน ๑๐ เหนือ (เดือน ๘ ใต้) ขึ้น ๑๐ ค่ำ วันจันทร์ที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ท่านครูบาชัยวงศาพัฒนา ได้บูรณะปฏิสังขรณ์รอยพระบาท ต่อมาถึงพรรษาที่ ๒ เดือน ๑๒ เหนือ(เดือน ๑๐ ใต้) ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันจันทร์ที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ปีคุณก็ได้วางศิลาฤกษ์สร้างวิหารครอบรอยพระบาทขึ้น มาถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ ท่านครูบาเจ้าก็ได้สร้างต่อมาเรื่อยๆ รวมระยะเวลา ๕๓ ปี ตามคำบอกกล่าวของ ท่านครูบาเจ้าว่าพระวิหารหลังนี้ตัวของท่านเองจะไม่ได้ฉลองจะมีเจ้าของมาฉลองเอง พอมาเมื่อประมาณเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ท่านก็ได้ปรารภว่าอยากจะฉลองพระวิหารหลังนี้ก็มีกระเหรี่ยงคนหนึ่งเข้ามาราบท่านครูบาเจ้า ท่านก็บอกกับกระเหรี่ยงขอยุ้มนั้นว่า "ให้ไปหาหัวปลีกล้วยที่ต้นเดียวมีหัวปลี ๓ หัว มาเพื่อจะเอามาฉลอง

พระวิหารหลังนี้" แล้วกระเหรี่ยงชายผู้นั้นก็หายไปประมาณ ๑ อาทิตย์ ก็กลับมาพร้อมหัวปลีมาถวาย ครูบาเจ้า กระเหรี่ยงผู้นั้นก็พูดขึ้นว่า "ตอนที่ครูบาเจ้าได้บอกกับข้าพเจ้าไปเอนั้น ข้าพเจ้าก็นึกว่า ท่านครูบาเจ้าพูดเล่นพอไปหากก็ได้จริงๆ เสมอเหมือนกับว่าเทวดานำไป"

ภาพที่ ๔.๒๖ พระธาตุเจดีย์และพระธาตุศรีเวียงชัย วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน

หลังจากนั้นท่านครูบาเจ้าก็ได้สั่งพระที่อยู่ใกล้ชิดท่านว่า "ต่อไปภายหน้าถ้าได้ฉลองวิหารหลังนี้ ก็ให้เอาหัวปลีตันเดียวมี ๓ หัว นี้ไปฉลองพร้อมวิหารหลังนี้ด้วย"

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ท่านครูบาเจ้าก็ได้อาพาธด้วยโรคชรา คณะศิษยานุศิษย์ก็ได้นิมนต์ท่านครูมาเจ้าไปรับการรักษาที่ โรงพยาบาลลานนา เชียงใหม่ ถึงวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๓ อาการอาพาธของท่านก็ไม่ได้ดีขึ้นทางคณะแพทย์ มีความเห็นว่า ควรนิมนต์ให้ท่านครูบาเจ้าไปทำการรักษาต่อที่ ร.พ. มหาราชนครเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อเวลา ๐๑.๐๐ น. ของวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๔๓ ตรงกับวันวิสาขบูชา ท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ได้มรณภาพด้วยอาการสงบ

จากนั้นคณะศิษยานุศิษย์ มีท่านพระครูพินิจสารธรรม (ครูบาพรรณ) เป็นต้น ได้ปรึกษาหารือกันว่าฉลองพระวิหาร เพื่อจกทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา จึงได้บอกบุญไปยังศิษยานุศิษย์ จะบูรณะซ่อมแซมพระวิหารหลังนี้ เพื่อให้ทันงานทำบุญครบรอบ ท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนามรณภาพครบ ๑ ปี ตรงกับวันที่ ๓ - ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

พระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ พระเจดีย์องค์นี้มีฐานกว้าง ๒๐ เมตร สูง ๓๔ เมตร เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๘ โดยมีท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาเป็นประธานการก่อสร้าง ได้มอบหมายให้นายโตะโนะชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงเป็นช่างดำเนินการก่อสร้าง ในระยะนั้นก็ได้มีครูบาบุญทิม จากวัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน ได้มากราบเยี่ยมครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ก็มาเห็นทางวัดกำลังก่อสร้างพระเจดีย์ และได้นั่งพูดคุยกับท่านครูบาเจ้าว่า ท่านครูบาจะเอาปัจจัยที่ไหนมาสร้าง ครูบาเจ้าก็ตอบว่าไม่รู้จะเอาปัจจัยที่ไหนมาสร้าง หลังจากนั้น ท่านครูบาบุญทิมก็กลับไปวัดจามเทวี แล้วท่านก็ได้อาพาธ ข้าราชการอาพาธของครูบาบุญทิมได้ไปถึงหลวงพ่พระมหาวีระ ถาวโร วัดท่าซุง จ. อุทัยธานี หลังจากนั้น ครูบาบุญทิมได้ทราบข่าวว่า หลวงพ่พระมหาวีระ ถาวโร จะขึ้นมาเยี่ยมท่าน (ท่านหลวงพ่พระมหาวีระ ถาวโร ได้บอกกับคณะศิษยานุศิษย์ว่าครูบาบุญทิม อดีตชาติเป็นพี่ชาย

ของท่าน) ส่วนองค์ท่านครูบาบุญทิพย์ก็ได้นึกถึงคำพูดของครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาเรื่องสร้างพระเจดีย์ แล้วท่านครูบาบุญทิพย์ก็ได้สั่งให้คณะศิษย์นำองค์ท่านไปส่งที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม (สมัยนั้นการติดต่อยากลำบากมาก) พอท่านครูบาบุญทิพย์มาถึงวัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม ท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ก็ไม่อยู่วัด

ต่อมาท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาได้ทราบข่าวว่า ครูบาบุญทิพย์มาเยี่ยมที่วัด ท่านก็ได้กลับมาที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม พอมาถึงท่านครูบาบุญทิพย์ได้มากราบท่านครูบาเจ้าที่บนกุฏิ พร้อมกับเรียนว่า "ข้าพเจ้าก็ไม่ค่อยสบาย พอได้ข่าวว่าหลวงพ่อพระมหาวิระ ถาวโร จะขึ้นมาเยี่ยมข้าพเจ้าที่วัดจามเทวี ข้าพเจ้าก็นึกถึงคำพูดของท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาเรื่องสร้างเจดีย์ ข้าพเจ้าก็อดส่ายหอบสังขารที่ป่วยมาที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้มแห่งนี้ เพื่อที่จะให้หลวงพ่อพระมหาวิระตามมาเยี่ยมที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม" ต่อมาได้ ๔ - ๕ วัน หลวงพ่อพระมหาวิระก็ได้ตามมาเยี่ยมครูบาบุญทิพย์ที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม และได้พบกับครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ต่อมาหลวงพ่อมหาวิระ ถาวโร ก็ได้นิมนต์ท่านครูเจ้าไปโปรดญาติโยมที่วัดท่าซุง และกรุงเทพฯ ต่อมาศรัทธาญาติโยมของพระมหาวิระ ถาวโร ก็ได้เลื่อมใสในองค์ท่านครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา และได้ถวายปัจจัยเพื่อสร้างพระเจดีย์นี้มาเรื่อยๆ สิ้นงบประมาณการทั้งสิ้น ๑๒ ล้านบาทเศษ เสร็จเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเจิมหินเพื่อบรรจุในองค์พระเจดีย์นี้ ปฏิหาริย์ขององค์เจดีย์นี้ ได้มีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงได้มาเวียนเทียนทุกๆ วัน พระ บางครั้งก็จะได้เห็นเป็นแสงสว่างพุ่งออกมาจากองค์เจดีย์และบางครั้งจะได้ยินเสียงสวดมนต์รอบๆ เจดีย์ แต่พอเดินเข้าไปใกล้ๆ ก็ไม่เห็นมีใครสักคนหนึ่ง

พระธาตุศรีเวียงชัย ตั้งอยู่ที่บ้านหนองปู (ห้วยต้ม) ตำบลนาทราย (ซึ่งอยู่ห่างจากวัดพระพุทธรบาทห้วยต้มเพียงนิดเดียว) ลักษณะองค์เจดีย์ของพระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย คล้ายเจดีย์ชเวดากองเป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาศิลปะล้านนา ที่สร้างด้วยศิลาแลงทั้งองค์ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ฐานกว้าง ๔๐x๔๐ เมตร หรือเท่ากับ ๑ ไร่ ส่วนสูงจากบัวอดฉัตรลงมาถึงพื้น ๖๔.๓๙ เมตร

จังหวัดเชียงราย

๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ความสำคัญ

ความเชื่อเรื่อง ชูชาติคนเกิดปีกุน หรือปีหมู พระธาตุประจำปีเกิด คือพระธาตุดอยตุง จ. เชียงราย ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า)

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยไคร้ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วัดพระมหาชินธาตุเจ้า (ดอยตุง) หรือเรียกโดยทั่วไปว่า วัดพระธาตุดอยตุง ตั้งอยู่บริเวณส่วนที่เรียกว่าหน้าอกของดอยนางนอน ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเขา ซึ่งดอยตุงมีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ ๔๖ กม. และมีพระธาตุดอยตุงประดิษฐานอยู่บนยอดดอย สามารถมองเห็นได้ในระยะไกลเนื่องจากพระธาตุดอยตุง ตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณสองพันเมตร

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ตุ่ง นับเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาวล้านนา หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง การมีชัยชนะ ในวัดจะมีรอยปักตุ่ง เป็นรอยแยกบนพื้น ยาวประมาณ ๑ ฟุต อยู่ด้านหน้าพระธาตุ เชื่อกันว่าเป็นรอยแยกที่ใช้ปักฐานตุงบูชาพระธาตุ สร้างมาประมาณ ๑,๐๐๐ ปีแล้ว พระบรมธาตุดอยตุ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวล้านนา ทุกปีจะมีงานนมัสการพระบรมธาตุในวันเพ็ญเดือน ๓

ตามตำนานเล่าว่า พระธาตุดอยตุ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองโยนกนาคนพันธุ์ (ปัจจุบันคือ อำเภอมะจัน) พระมหากัสสปะได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) แล้วมอบให้แก่ พระเจ้าอชุตราช ได้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้บนดอยแห่งนี้ ดังที่พระพุทธรูปเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ แล้วจึงได้ให้ทำตุ่ง (ธง) มีความยาว ๑,๐๐๐ วาปักบนยอดเขาหากตุ่งปลิวไปถึงที่ใดก็กำหนดให้เป็นฐานของพระเจดีย์ ทั้งนี้พระองค์ได้พระราชทานทองคำให้พวกลาวจกเป็นค่าที่ดิน และให้พวกมัลลิก ๕๐๐ ครอบครัวดูแลรักษาพระธาตุ ต่อมาในสมัยพญามังรายแห่งราชวงศ์มังราย พระมหาวชิรโพธิเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาถวาย ๕๐ องค์ พญามังรายจึงให้สร้างพระเจดีย์อีกองค์ใกล้กับเจดีย์องค์เดิม นับจากนั้นเป็นต้นมาพระธาตุดอยตุ่งจึงได้มีเจดีย์สององค์มาจนถึงทุกวันนี้

พระธาตุดอยตุ่งแต่เดิมมีองค์เดียว รูปแบบการก่อสร้างก่อเป็นศิลปะเชียงแสนย่อมุมไม้สิบสองคล้ายกับพระธาตุดอยสุเทพ เมืองเชียงรายได้ก่อนเป็นเมืองร้างอยู่หลายครา พระธาตุดอยตุ่งจึงขาดการบูรณปฏิสังขรณ์ ตัวพระธาตุทรุดโทรมและพังทลายลง นับตั้งแต่พญามังรายได้สร้างเจดีย์อีกองค์ใกล้กัน อีกองค์หนึ่งจึงทำให้พระธาตุดอยตุ่งมีสององค์ ปัจจุบันพระธาตุเป็นสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสององค์ สูงประมาณ ๕ เมตร บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม มีซุ้มจระนำสี่ทิศ องค์ระฆังและปลียอดมีขนาดเล็ก พระธาตุดอยตุ่ง อยู่บนดอยสูงแวดล้อมด้วยป่ารกครึ้ม เรียกว่า สวนเทพารักษ์ เชื่อกันว่า เป็นที่สถิตของเทพารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ องค์พระธาตุทรุดโทรมมาก ครูบาเจ้าศรีวิชัย กับประชาชนชาวเมืองเชียงรายได้บูรณะขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นเจดีย์องค์ระฆังขนาดเล็กสององค์บนฐานแปดเหลี่ยมตามศิลปะแบบล้านนา การบูรณะครั้งหลังสุด มีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยกระทรวงมหาดไทย ได้สร้างพระธาตุองค์ใหม่ขึ้นครอบพระเจดีย์เดิมไว้

ภาพที่ ๔.๒๗ พระธาตุดอยตุ่ง วัดพระธาตุดอยตุ่ง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ปัจจุบัน กรมศิลปากรได้รื้อถอนองค์พระธาตุองค์เดิม โดยให้เหตุผลว่า เพื่อเป็นไปตามร้องขอของคนท้องถิ่นไปทางจังหวัด และส่งต่อมายังสำนักโบราณคดีเชียงใหม่ ให้ช่วยฟื้นฟูพระสถูปในสมัยครุบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ได้บูรณะไว้ตามภาพถ่ายที่ปรากฏอยู่ในวิหารพระธาตุดอยตุง เนื่องจากพระธาตุองค์ปัจจุบัน ๒ องค์ที่ตั้งอยู่ขณะนั้นเป็นของใหม่ ได้มีการบูรณะเมื่อสามสิบปีเศษที่แล้ว ออกแบบโดยนายช่างสถาปนิกกรุงเทพฯ และเข้าใจว่าพระสถูปเดิมสมัยครุบาได้บูรณะไว้เมื่อแปดสิบปีที่แล้ว อาจถูกทับถมอยู่ภายในองค์ปัจจุบัน ซึ่งคณะทำงานได้มีการหารือทางเจ้าคณะอำเภอเรียบร้อยแล้ว และได้ให้นำพระสถูปเดิมที่ถอดออกมา ไปตั้งไว้ที่วัดพระธาตุน้อยดอยตุง อยู่ด้านล่างก่อนขึ้นดอยพระธาตุ จากนั้นทำการบูรณะพระสถูปเจดีย์ ครุบาศรีวิชัย ให้คืนกลับมาสภาพดั้งเดิมให้แล้วเสร็จก่อนเดือนธันวาคม ๒๕๕๐ โดยมีงบประมาณทั้งสิ้น ๒๑ ล้านบาท รวมค่าปรับปรุงภูมิทัศน์ อาทิเช่น ปรับปรุงพื้นที่ลานพระธาตุให้กว้างขึ้น รื้อโรงเก็บวัสดุอุปกรณ์ เคลื่อนย้ายพระสังกัจจาย พระพุทธรูปองค์ใหญ่ในรูปปางต่างๆ นำไปตั้งประดิษฐานในสถานที่ที่เหมาะสม ปรับปรุงภูมิทัศน์ฐานบันไดนาคทางขึ้น เพื่อความสะดวกต่อพุทธศาสนิกชน ซึ่งไปนมัสการพระธาตุเป็นจำนวนมากของทุกปี

คำไหว้พระธาตุดอยตุง

“พิมพา ะชะคคะปัพพะเตนะ จุฬารธาตุ จิรัง มะหาคะมานะมามีหัง อะหัง วันทาภิ
ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระจุฬารธาตุบนยอดเขาพิมพาธชะคคะ ตลอดกาลนานเทอญ”

๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ความสำคัญ

วัดพระธาตุผาเงาตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงทางด้านทิศตะวันตก ตรงข้ามกับประเทศลาว อยู่ในหมู่บ้านสบคำ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย อยู่ทางทิศใต้ของตัวอำเภอเชียงแสนประมาณ ๓ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๗๔๓ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาเล็กๆ หอดยาวลงมาตั้งแต่บ้านจำปี ผ่านบ้านดอยจันและมาสิ้นสุดที่บ้านสบคำ แต่ก่อนชาวบ้านเรียกดอยลูกนี้ว่า “ดอยคำ” แต่ต่อมาช่วงหลังๆ ชาวบ้านเรียกว่า “ดอยจัน”

ประวัติ

พงศาวดารโยนก เล่าว่า ขุนผาพิงหรือขุนพิง (พระองค์พิง) ผู้ครองนครโยนก องค์ที่ ๒๓ ช่วงปี พ.ศ. ๔๙๔-๕๑๒ เป็นผู้สร้างเจดีย์ไว้บนหินก้อนใหญ่ที่เชิงเขาดอยจันท์ ซึ่งเข้าใจว่าหมายถึงพระธาตุผาเงาในวัดนี้ พระธาตุผาเงาได้ชำรุดทรุดโทรมลงมาก คาดว่าน่าจะมีการบูรณะมาบ้าง เพราะพระธาตุองค์นี้ตั้งอยู่ที่ลาดต่ำสุดของภูเขา ซึ่งง่ายต่อการดูแลซ่อมแซม

ผู้สร้างพระธาตุจอมจันและพระธาตุเจ็ดยอด ต่อมาภายหลัง เมื่อขุนลังได้ขึ้นครองเมือง “เวียงเป็กสา” (เมืองเชียงแสนปัจจุบันนี้) ช่วงปี พ.ศ. ๙๙๖-๑๐๐๗ พระองค์ได้ชักชวนไพร่บ้านชาวเมืองทั้งหลายให้ช่วยกันสร้างเจดีย์ไว้บนยอดดอยคำ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่าดอยจันท์ เจดีย์ที่ว่านี้หมายถึงพระธาตุจอมจันและพระธาตุเจ็ดยอด เจดีย์ทั้ง ๒ องค์นี้ถูกภัยธรรมชาติทำลาย เช่นถูกแดด-ฝนและลมพัดทำลายมานานนับพันปีจนเหลือแต่ซากฐานไว้ประมาณ ๕ เมตร ประกอบกับช่วยนั้นภาวะเศรษฐกิจอาจจะฝืดเคืองจนทำให้ชาวบ้านทอดทิ้งศาสนาขาดการดูแลเอาใจใส่และที่ฐานองค์พระ

เจดีย์ทั้งสองก็มีรอยขูดเจาะ อาจจะเป็นฝีมือของพวกนักสะสมของเก่าเสาะแสวงหาโบราณวัตถุก็ได้

ชื่อของวัดพระธาตุผาเงา ชื่อของวัดนี้มาจากชื่อของพระธาตุผาเงา ที่ตั้งอยู่บนยอดหินก้อนใหญ่ คำว่าผาเงาคือ เงาของก้อนผา (ก้อนหิน) หินก้อนนี้มีลักษณะสูงใหญ่คล้ายรูปทรงเจดีย์และให้ร่มเงาได้ดีมาก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่า "พระธาตุผาเงา" ความจริงก่อนที่จะย้ายวัดมาที่นี่ เดิมมีชื่อว่า "วัดสบคำ" ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง ฝั่งน้ำได้พังทลายลง ทำให้บริเวณของวัดพังลงใต้น้ำโขงเกือบหมดวัด คณะศรัทธา จึงได้ย้ายวัดไปอยู่ที่ใหม่บนเนินเขา ซึ่งไม่ไกลจากวัดเดิม

การสร้างวัดใหม่ ตอนแรกได้สันนิษฐานว่า บริเวณเนินเขาเล็กๆ ลูกนี้ ที่กำลังแผ้วถางอยู่นี้ จะต้องเป็นวัดเก่าแน่ เพราะได้พบซากโบราณวัตถุกลาดเกลื่อนไปทั่วบริเวณ ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ จึงได้ลงมือแผ้วถางป่า แต่เดิมที่แห่งนี้เป็นถ้ำเรียกว่า "ถ้ำผาเงา" ปากถ้ำถูกปิดไว้นาน ทำให้บริเวณแห่งนี้เป็นป่ารกชัฏเต็มไปด้วยซากโบราณวัตถุกระจายอยู่กลาดเกลื่อนเต็มไปหมด มีชิ้นส่วนใหญ่อยู่ชิ้นหนึ่งเป็นพระพุทธรูปครึ่งองค์ ช่วงล่างหน้าตักกว้าง ๔ วา เชื่อว่าเป็นพระประธานในวิหาร คณะศรัทธาจึงตั้งใจบูรณะปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณ์เหมือนเดิม

ความฝันของนายจันทรา พรหมมา วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ นายจันทรา พรหมมา หนึ่งในคณะศรัทธาทั้งหมดที่เริ่มบุกเบิกแผ้วถางป่า ได้นอนหลับและฝันในเวลากลางคืนว่า มีพระภิกษุรูปหนึ่ง รูปร่างสูง-ดำ มาบอกว่า "ก่อนที่จะยกชิ้นส่วนขององค์พระประธานที่เหลือครึ่งองค์ออก ให้ไปนิมนต์พระมา ๘ รูป ทำพิธีสวดถอนเสียก่อน แล้วจะได้พบสิ่งมหัศจรรย์ยิ่งกว่านี้"

ทำพิธีสวดถอน รุ่งขึ้น วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๙ นายจันทรา พรหมมา จึงได้นำเอาความฝันนั้นไปบอกให้คณะศรัทธาทั้งหมดฟัง และต่อจากนั้นทุกอย่างก็ดำเนินไปตามความฝันทุกประการ เพื่อปรับพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยตอไม้ รากไม้และก้อนหินน้อยใหญ่ งานปรับพื้นที่ได้ดำเนินไปด้วยความยากลำบาก

ค้นพบพระพุทธรูปหลวงพ่อดำ วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๔.๐๐ น. เมื่อคณะศรัทธาได้ปรับพื้นที่เรียบร้อยแล้ว ทุกคนต่างตื่นตื่นและปิติยินดี เมื่อได้พบว่าใต้ตอไม้ นั้น (หน้าฐานพระประธาน) มีอิฐโบราณก่อเรียงไว้ เมื่อยกอิฐออกก็พบหน้ากาก (แผ่นทึบ) ก่อกันไว้ เมื่อเอาหน้ากากออก จึงได้พบพระพุทธรูปที่มีลักษณะสวยงามมาก ผู้เชี่ยวชาญโบราณวัตถุ วิเคราะห์ว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีอายุระหว่าง ๗๐๐-๑,๓๐๐ ปี คณะทั้งหมดจึงได้พร้อมกันตั้งชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ว่า "หลวงพ่อดำ" และเปลี่ยนชื่อวัดใหม่เป็น "วัดพระธาตุผาเงา" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

วัดประจำเมืองเก่า ในช่วงสมัยของอาณาจักรโยนก วัดร้างแห่งนี้กำลังอยู่ในช่วงที่เจริญรุ่งเรืองสุดขีด สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นวัดที่สำคัญและประจำกรุงเก่าแห่งนี้ จะเห็นได้ ว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อดำที่ขุดค้นพบแห่งนี้ถูกสร้างและฝังอยู่ใต้พระพุทธรูปองค์ใหญ่ (พระประธาน) ปิดบังซ่อนเร้นกลัวถูกโจรกรรมจากพวกนิยมสะสมของเก่า

การพัฒนาวัด เมื่อค้นพบพระพุทธรูปหลวงพ่อดำแล้ว วัดเก่าแห่งนี้ก็ถูกบูรณะและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การก่อสร้างวัดถาวรต่างๆ ก็ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น ซุ้มประตูวัด, กำแพงด้านหน้า, กุฏิสงฆ์, ศาลาการเปรียญและพระธาตุผาเงา ท่านเจ้าอาวาสองค์แรกท่านเป็นพระนักพัฒนา ท่านได้สร้างพระวิหารซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดำ ที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

จากวัดร้างเป็นวัดปกติ เมื่อมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทางกรมการศาสนาจึงได้ประกาศ ยกเลิกฐานะวัดร้างให้เป็นวัดปกติทั่วไปที่มีพระภิกษุสงฆ์สามเณรอยู่จำพรรษา ตั้งแต่วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๒

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุโบราณ ๓ องค์ เนินเขาข้างล่าง เป็นที่ตั้งของพระธาตุผาเงา ที่สร้างไว้บนหินก้อนใหญ่ ถัดจากนั้นสูงขึ้น ๓๐๐ เมตร เป็นซากเจดีย์ สูงประมาณ ๕ เมตร ชาวบ้านเรียกว่าพระธาตุจอมจัน ส่วนที่สูงที่สุดของเนินเป็นที่ตั้งของซากเจดีย์อีกองค์หนึ่ง สูงประมาณ ๕ เมตรเช่นกัน ชาวบ้านเรียกว่า พระธาตุเจ็ดยอด ต่อมาทางวัดได้สร้างพระบรมธาตุพุทธนิมิตเจดีย์ครอบองค์พระธาตุเจดีย์เดิมไว้ แต่ก็ยังสามารถมองเห็นซากของพระเจดีย์เจ็ดยอดได้ ณ ภายในพระเจดีย์องค์ใหม่นี้ สรุปลงแล้วในวัดนี้มีเจดีย์โบราณสร้างไว้ในอดีตถึง ๓ องค์

พระธาตุผาเงาเป็นพระธาตุองค์เล็กทรงแปดเหลี่ยม ศิลปะล้านนาได้สร้างประดิษฐานขึ้นบนก้อนหิน แกรนิตขนาดใหญ่ เป็นฐานของพระธาตุ สูง ๑๐ เมตร และมีหินก้อนใหญ่นอนลาดลักษณะคล้ายเงาของพระธาตุที่ตั้งอยู่ คณะผู้ค้นพบจึงขนานนามว่า “พระธาตุผาเงา” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกที่สุดของเชิงเขาตอยคำ ที่ตั้งวัดปัจจุบันนี้

พระธาตุจอมจันตั้งอยู่ระหว่างทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำคำ แม่น้ำโขง และที่ราบลุ่มเมืองเชียงแสน ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดกับแม่น้ำกก ทิศใต้ติดกับที่ราบลุ่ม พระธาตุจอมจันได้รับการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ของสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่ ซึ่งพระธาตุจอมจัน คงเหลือแต่ฐานถึงปากระฆังเท่านั้น ส่วนองค์ระฆังและส่วนยอดพังทลายลงหมด

๔.๒๘ โบราณสถาน วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

พระพุทธรูปหลวงพ่ผาเงาเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะสมัยเชียงแสนสิงห์สาม มีเปลวรัศมี ขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๐ นิ้ว มีอายุระหว่าง ๗๐๐-๑,๓๐๐ ปี ขุดค้นพบในวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๔.๐๐ น. ที่มาของชื่อ “หลวงพ่ผาเงา” ได้มาจากความฝันของคุณพ่อจันทา พรหมมา หนึ่งในคณะศรัทธาทั้งหมดที่ เริ่มบุกเบิกแผ้วถางป่าได้นอนหลับฝันในเวลา กลางคืนว่ามีพระภิกษุรูปหนึ่งร่างสูงดำ มาบอกมาก่อนยกขึ้นส่วนองค์พระ ประทานเดิมขึ้นให้นิมนต์พระ ๘ รูป มาสวดถอนแล้วจะพบสิ่งมหัศจรรย์ยิ่งกว่านี้ เมื่อปฏิบัติตามนั้นจึงขุดพบพระพุทธรูป

ดังกล่าวและตั้งชื่อตามพระธาตุที่ตั้งอยู่บนก้อนหินใหญ่กับที่ฝนเห็นพระภิกษุว่า “หลวงพ่อดาเงา” นั้นเอง

ภาพที่ ๔.๒๙ พระพุทธรูปหลวงพ่อดาเงา วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

วิหารหลวงพ่อดาเงาเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นมีขนาดความกว้าง ๑๐ เมตร ขนาดความยาว ๒๘ เมตร หลังคาถลดหลั่น ๒ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินขอเคลือบ หน้าบันวิหารประดับลวดลายปูนปั้นศิลปะเชียงแสน บานประตูทำด้วยไม้สัก แกะสลักลวดลายเกี่ยวกับประเพณีสิบสองเดือนของล้านนา หน้าต่างทำด้วยไม้สักแกะสลักลวดลายเกี่ยวกับเรื่องราวพระเจ้าสิบชาติ และ พระเวสสันดรภายในวิหาร ฝาผนังประดับประติมากรรมปูนต่ำเกี่ยวกับพุทธประวัติ สัตว์ป่าหิมพานต์ ก่อสร้างขึ้นครอบบริเวณวิหารเดิมด้วย อิฐโบราณที่มีอยู่เดิม โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

อุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมล้านนา สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กตกแต่งด้วยไม้สักแกะสลัก และลวดลายปูนปั้นในศิลปะแบบล้านนา เป็นโบสถ์ วิหารคต ขนาดกว้าง ๑๕ เมตร ขนาดยาว ๒๕ เมตร หลังคามุงกระเบื้องดินขอโบราณถลดหลั่น ๒ ชั้น ทานผู้หญิงอุศนา ปราโมช ณ อยุธยา เป็นประธานกรรมการก่อสร้างอุโบสถเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้เสด็จฯ ทรงเป็น ประธานพิธีถวายอุโบสถ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๔๗ อีกทั้งยังได้พระราชทานพระราชนุญาตอัญเชิญอักษรพระนามาภิไธยย่อ “สธ” ประดิษฐาน หน้าบันอุโบสถ

ภาพที่ ๔.๓๐ พระวิหารและพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

พระบรมธาตุพุทธนิมิตร์เจดีย์สร้างขึ้นด้วยความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ พระราชดำเนิน แทนพระองค์พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจิมแผ่นศิลาฤกษ์และเททองพระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์หนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๒๔ การก่อสร้าง เริ่มต้นเมื่อ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๖ จนแล้วเสร็จ ปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ขนาดกว้าง ๔๐ เมตร ความยาว ๔๐ เมตร ความสูง ๓๐ เมตร ออกแบบโดย ศ.ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี โดยสร้างครอบพระธาตุเจดีย์ยอด ซึ่งเป็นพระธาตุเก่า ภายในมีภาพเขียนฝาผนังพุทธประวัติ และพระราชประวัติพระนางจามเทวี

จังหวัดเชียงใหม่

๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารอ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่อง ชูธาตุ คนเกิดปีมะแม พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าส่วนของพระบรมธาตุถูกบรรจุไว้ในวันวิสาขบูชาจะมีงานนมัสการและสงฆ์นำพระธาตุดอยสุเทพ มีเคล็ดลับว่าเมื่อนมัสการตามทิศทั้ง ๔ ผลานิสงส์ที่ได้ต่างกัน ทิศเหนือ ขอให้แก้ปัญหาดุจพระจันทร์เพ็ญ ทิศใต้ขอให้ได้เป็นพระภิกษุสงฆ์ได้บวชในชาติหน้า ทิศตะวันออกจะได้ขึ้นสวรรค์ ทิศตะวันตก ถือเป็นการเคารพบูชาสูงสุดต่อพระธาตุ หากกล่าวค่านมัสการจะสมหวังในสิ่งที่ปรารถนาทั้งปวง

ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผู้ที่ ๑ มีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระพุทธรูปเจ้าพร้อมด้วยบริวารทรงเสด็จขึ้นไปสู่ดอยจตุบรรพต ณ สถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ราบอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ของดอยสุเทพ) ทรงทอดพระเนตรแล้วตรัสกับพระสารีบุตรว่า หลังจากปรินิพพานแล้ว พระธาตุก็จะมาประดิษฐาน ณ ที่นี้ แล้วผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกทางแม่น้ำปิง ตรัสว่า จะมีการตั้งเมืองมีชื่อว่า “อินทวนคร” (เชียงใหม่) และไกลออกมาจากเมือง ๕๐๐ วา บริเวณเชิงเขาจะมีพระมหาเถระนำพระธาตุจากเมืองลังกามาประดิษฐานไว้ ก่อพระเจดีย์ครอบปรากฏชื่อว่า “บุพผาราม” (วัดสวนดอก)

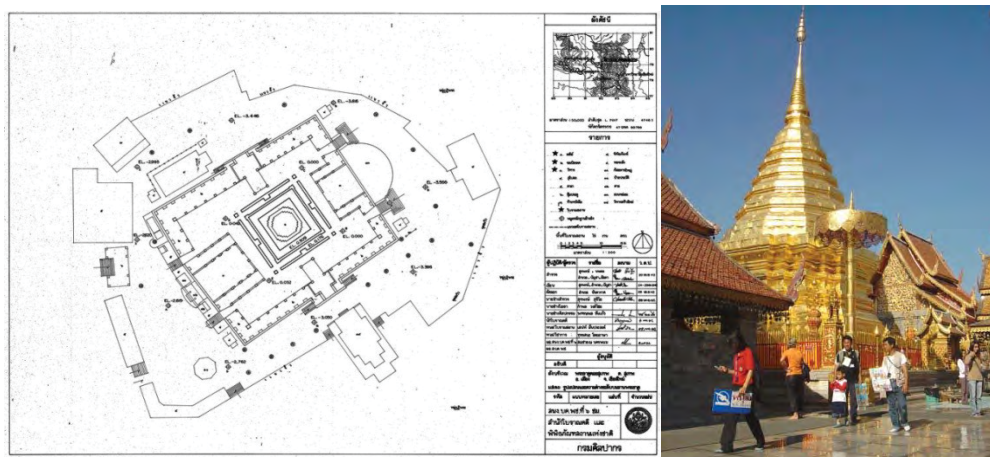
ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระธาตุดอยสุเทพ สร้างขึ้นในสมัยพญาเกือนา (พ.ศ.๑๙๒๙) โดยทรงขออาราธนาพระสมณเถระจากสุโขทัยมายังเชียงใหม่พระสมณเถระได้นำพระบรมธาตุมาด้วย ๒ องค์ องค์หนึ่งสร้างเจดีย์บรรจุไว้ที่วัดสวนดอก อีกองค์หนึ่งทรงสร้างเจดีย์บรรจุไว้ที่ยอดภายหลังการสร้างพระธาตุดอยสุเทพ ดอยสุเทพก็เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน ต่อมาได้มีการสถาปนาขึ้นเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา และมีการก่อสร้างบูรณะเพิ่มเติมจนเจริญรุ่งเรือง ตามลำดับ ดังนี้ ปี ๒๐๖๙ สมัยพระเมืองแก้วโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่และเสริมเจดีย์ให้กว้างและสูงขึ้น ปี ๒๑๐๐ เจ้าอาวาสในสมัยนั้น (พระมหาญาณมงคลโพธิเถระ) จากลำพูนได้สร้างเป็นบันไดหิน ต่อมาได้สร้างเป็นบันไดนาคโบกปูน ปี ๒๓๔๘ สมัยพระเจ้ากาวิละ โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุ ปี ๒๔๗๘ ครูบาศรีวิชัยกับสาธุศิษย์และประชาชนช่วยกันสร้างทางขึ้นดอยยาวกว่า ๑๒ กม. เสร็จใช้เวลา ๔ เดือน ๒๒ วัน

เป็นวัดที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระบรมธาตุดอยสุเทพนี้นักท่องเที่ยวซึ่งถ้าหากเดินทางไปเชียงใหม่จะต้องขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุกันทุกคน ถ้าหากใครไม่ได้ขึ้นไปนมัสการแล้ว ถือเสมือนว่ายังไม่ถึงจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระบรมธาตุดอยสุเทพนี้ประดิษฐานอยู่บนดอยสุเทพ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓,๐๕๑ ฟุต และเป็นปูชนียสถานสำคัญคู่เมืองเชียงใหม่ จะมีงานประเพณีสงกรานต์พระบรมธาตุ ในวันเพ็ญวิสาขบูชาทุกปี

การเดินทางไปตามถนนห้วยแก้ว ผ่านอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ไปตามทางคดเคี้ยวขึ้นเขา ระหว่างทางจะมองเห็นตัวเมืองเชียงใหม่อยู่เบื้องล่าง ระยะทางจากเชิงดอย ประมาณ ๑๑ กิโลเมตร เมื่อขึ้นมาจะเห็นบันไดทอดยาวขึ้นไปสู่วัดและมณฑล ๒ ตัว อยู่สองข้างบันได ซึ่งสูง ๓๐๐ กว่าขั้น วัดพระบรมธาตุดอยสุเทพนี้กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกฤษฎีกาเบกษาเล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๖๘๒ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ตามผัง

ภาพที่ ๔.๓๑ พระธาตุดอยสุเทพวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์ดอยสุเทพองค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นมาเป็นชั้นลูกแก้วย่อเก็จมีเส้นลวดคาดสี่เส้นจากชั้นลูกแก้วย่อเก็จขึ้นไปเป็นฐานปัทม์สี่เหลี่ยม ๓ ชั้น รองรับมาลัยเถา ๕

ชั้น ขึ้นไปเป็นองค์ระฆัง ๑๒ เหลี่ยม บัลลังก์ ๑๒ เหลี่ยม ตัวองค์เจดีย์ปิดทองจังโกหมดทั้งองค์ มีระเบียงล้อมโดยรอบ

พระธาตุดอยสุเทพสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๙๒๖ ในสมัยของพญากือนามหาราช และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.๒๐๑๐ โดยมีตำนานที่เล่าเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยสุเทพไว้ว่า ในสมัยพญากือนา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ.๑๘๙๘ - ๑๙๒๘) ผู้ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์บนดอยสุเทพ โดยทรงนิมนต์พระมหาสุมนเถระเจ้า จากเมืองสุโขทัย ให้มาประกาศศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ในครั้งนั้น พระมหาสุมนเถระเจ้า ได้นำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้ามาด้วย พญากือนาเกิดความเลื่อมใสมาก จึงโปรดให้มีพิธีสงฆ์นำพระบรมธาตุ เพื่อจะได้อัญเชิญไปบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์ของวัดบุปผาราม ในขณะที่กระทำพิธีสงฆ์นำพระบรมธาตุอยู่นั้นเอง พระบรมธาตุได้แยกออกเป็นสองส่วน พญากือนากับพระมหาสวามีสุมนะ จึงได้พร้อมใจกัน ทำพิธีบรรจุพระบรมธาตุองค์ใหม่ไว้ที่วัดสวนดอก ส่วนพระบรมธาตุองค์เดิม นำไปประดิษฐานไว้ที่ดอยสุเทพ โดยเริ่มจากการอัญเชิญผอบพระบรมสารีริกธาตุ ขึ้นสถิตเหนือเศวตฉัตรธารช้างมงคลแล้วอธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป หากพระบรมธาตุประสงค์จะสถิตอยู่ ณ ที่ใด ก็ขอให้ช้างมงคลหยุด ณ ที่แห่งนั้น ในระหว่างทางที่ช้างมงคลเดินทางไป ก็ได้หยุดเดินถึงสามครั้ง ทำให้เกิดชื่อของดอยช้างนูนและดอยงาม ครั้งที่สาม ซึ่งถือเป็นครั้งสำคัญ เนื่องจากช้างมงคลได้ไต่เขาไปจนถึงยอดดอยวาสุเทพบรรพต แล้วร้องเสียงดังจนก้องสะท้อนไปทั่วภูเขา เมื่อเดินประทักษิณ ๓ รอบแล้วจึงคุกเข่าหมอบลง และทันทีที่อาราธนาพระบรมธาตุลงจากหลังแล้ว ช้างมงคลนั้นล้มลงตายในทันที ซึ่งหมายความว่า จะไม่ยอมเป็นพาหนะของผู้ใดอีก

การสร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมธาตุ เริ่มจากการขุดยอดดอยลึก ๓ ศอก แล้วเอาแท่งหินใหญ่ ๗ ก้อน มารูเป็นผนังเหมือนหีบใบใหญ่ เมื่อนำพระบรมธาตุลงวางแล้ว ใช้หินถมทับให้แน่นหนาจนถึงปาก จึงก่อสถูปสูง ๕ วา ครอบปากหลุมไว้อีกชั้นหนึ่ง พระเจดีย์องค์นี้ สร้างเสร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ.๑๙๒๘ โดยมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ ๓ วา สูง ๗ วา รูปทรงเป็นแบบรามัญ

คำไหว้พระธาตุดอยสุเทพ

“สุวณณเจติยัณเฑียรระมะตถะลุงคัง วัระรัญญะธาตุงสุเทเวหิ สัพพะพุชิตัง นะระเทเวหิ อะหัง วันทามิ ธาตุโย อะหัง วันทามิ สัพพะธา

ข้าพเจ้าไหว้อยู่ซึ่งพระธาตุอันประเสริฐ คือพระมัตถะลุงคะธาตุ และพระเกศาธาตุ อันประดิษฐานในพระสุวรรณเจดีย์นามว่า สุเทพ ที่มนุษย์และทวยเทพทั้งปวงบูชาแล้ว ในกาลทุกเมื่อเทอญ”

๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

ตามคติความเชื่อเรื่อง ชูชาติคนเกิดปีมะโรง พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ ตามตำนานสิงหิงคินิทาน เล่าไว้ว่าหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ๗๐๐ ปี กษัตริย์พระเจ้าสีหฬมีพระประสงค์จะทอดพระเนตรรูปพระพุทธรูปแต่ไม่มีใครเคยเห็นมีแต่พญานาคเท่านั้น จึงได้แปลงรูปเนรมิตตนเป็นพระพุทธรูป พระเจ้าสีหฬจึงได้ถ่ายแบบพระพุทธรูปไว้

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เป็นประดิษฐานพระสิงห์ (พระพุทธรูปสิงห์) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเชียงใหม่และแผ่นดินล้านนา พระพุทธรูปเป็นศิลปะเชียงแสนรู้จักกันในชื่อ "เชียงแสนสิงห์หนึ่ง"

หลักฐานทางด้านเอกสารในชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนากล่าวว่า วัดพระสิงห์ได้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าผายุกษัตริย์ลำดับที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๙๘) ในคราวนั้นได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นทางทิศตะวันตกของเมืองใกล้กับประตูเชียงใหม่ เพื่อบรรจุอัฐิของพญาคำฟูผู้เป็นบิดา และโปรดให้สถาปนาวัดขึ้นพร้อมกัน ณ ที่นั้น ใช้ชื่อว่า วัดลีเชียงพระ เพราะตั้งอยู่ใกล้ตลาดที่ชื่อว่า "กาดลี" ส่วนเชียง หมายถึง เวียงหรือเมือง วัดที่อยู่ใกล้ตลาดจึงเรียกว่า ลีเชียงพระ พระองค์โปรดให้อาราธนาพระมหาอภัยจุฬาเถระและศิษย์ ๑๐ รูป จากหริภุญไชยมาจำพรรษาที่วัดนี้

ในปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ขึ้นแรกให้ก่อสร้างเจดีย์สูง ๒๓ วา เพื่อบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู พระราชบิดา ต่อมาอีก ๒ ปี จึงได้สร้างพระอาราม เสนาสนวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร และกุฏิสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อย ทรงตั้งชื่อว่า "วัดลีเชียงพระ" สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ขึ้นครองนครเชียงใหม่ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปจากเมืองเชียงราย เมื่อขบวนช้างอัญเชิญมาถึงหน้าวัด ช้างก็ไม่ยอมเดินทางต่อ พระเจ้าแสนเมืองมา จึงโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐาน ณ วัดลีเชียงพระ ประชาชนทางเหนือนิยมเรียกพระพุทธรูปนี้ว่า "พระสิงห์" จึงเป็นที่มาของชื่อ "วัดพระสิงห์" ในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ พญาธัมมลังกา หรือพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา พระอนุชาของพระเจ้ากาวิละ โปรดให้บูรณะพระอุโบสถและพระเจดีย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์สุดท้าย พร้อมด้วยครูบาศรีวิชัย และประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้ร่วมกันบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระสิงห์อีกครั้ง และได้มีการขุดพบสิ่งของมีค่ามากมาย อาทิ แผ่นทองคำจารึกเรื่องราวต่างๆ โกศบรรจุอัฐิพญาคำฟู แต่สิ่งของเหล่านี้สูญหายไปในช่วงสงครามเอเชียบูรพา

ในรัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา กษัตริย์ลำดับที่ ๘ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๙๒๙-๑๙๔๕) ได้อัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานที่วัดนี้ จึงเรียกวัดนี้ว่า "วัดพระสิงห์" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

วัดพระสิงห์ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยต่อมาอีกหลายครั้ง ได้แก่ สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๙-๒๐๖๙) ในช่วงของราชวงศ์กาวิละหลายรัชกาล และครั้งสุดท้ายมีขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๗ โดยในครั้งนั้นพระราชยาเจ้าดารารัศมีในรัชกาลที่ ๕ มีความปรารถนาจะบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระสิงห์ จึงรับสั่งให้เจ้าแก้วนารัฐพร้อมด้วยพญาท้าวแสนและคหบดีไปอาราธนาครูบาศรีวิชัย ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการสร้างวิหารหลวงวัดศรีโคมคำ จ.พะเยา มาเป็นประธานในการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้

การบูรณะวัดพระสิงห์ในครั้งนี้ ได้รับความช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์จากประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งมาจากทุกสารทิศ และผู้ที่เป็นกำลังสำคัญที่สุดคนหนึ่งก็คือ นายห้างหลวงอนุสารสุนทร ซึ่งท่านได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่ง จ้างนายช่างทำการก่อสร้างก่ออิฐถือปูน

ปูนซีเมนต์ เป็นที่พักของครูบาศรีวิชัย รวมถึงบริจาคเงินอีกจำนวนหนึ่งเพื่อใช้ในการก่อสร้างพระวิหารและพระเจดีย์ จนการบูรณปฏิสังขรณ์ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งการซ่อมแซมวัดพระสิงห์ในครั้งนี้ ได้มีการสร้างซ่อมแซมอาคาร ได้แก่สร้างพระวิหารหลวงหลังใหม่ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์สร้างหอไตรปิฎกหลังใหม่และซ่อมกำแพงวัด

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๖๘๙ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ มีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ ๒ งาน ๑๕ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระพุทธรูปสี่องค์ หรือ พระสิงห์ เป็นพระพุทธรูปโบราณหล่อด้วยสำริดหุ้มทอง ปางสมาธิ สูง ๗๙ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๖๓ เซนติเมตร เป็นศิลปะแบบลพบุรี ตามประวัติกล่าวว่า พระเจ้าสีหะ พระมหากษัตริย์แห่งลังกาทวิป ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ ต่อมา เจ้านครศรีธรรมราชได้ไปขอมายถวายพระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยาได้กรุงสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานที่กรุงศรีอยุธยา

ภาพที่ ๔.๓๒ พระสิงห์ พระวิหาร และพระเจดีย์ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ต่อมาได้มีผู้นำไปไว้ที่เมืองกำแพงเพชรและเชียงราย เมื่อพระเจ้าแสนเมืองมา เจ้านครเชียงใหม่ยกทัพไปตีเมืองเชียงรายได้ จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานที่เชียงใหม่พร้อมกับพระแก้วมรกต เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตีเมืองเชียงใหม่ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์มาประดิษฐานที่วัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลานานถึง ๑๐๕ ปี

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ แก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ชาวเชียงใหม่ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์กลับไปเชียงใหม่ เมื่อมณฑลพายัพได้กลับมาเป็นของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทโปรดให้อัญเชิญลงมายังกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๘

ปัจจุบันพระพุทธรูปสี่องค์ ประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระราชวังบวรสถานมงคลโดยจะมีพิธีเชิญออกมาช่วงเทศกาลสงกรานต์ให้ประชาชนไทยได้สักการะและสรงน้ำ ส่วนพระสิงห์ที่ประดิษฐานที่วัดแห่งนี้เป็นพระพุทธรูปจำลอง

วิหารหลวง เป็นอาคารขนาด ๗ ห้องเสาในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นวิหารที่สร้างขึ้นแทนวิหารหลังเดิมที่ทรุดโทรม สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้านหลังเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถแบบล้านนา เรียกว่า อุโบสถสงฆ์ หันด้านสกัดในแนวเหนือใต้ ถัดไปเป็นพระเจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าคำฟู ได้รับการเพิ่มให้ผิดรูปในสมัยหลัง ทางทิศใต้เป็นที่ตั้งของวิหารลายคำ เป็นวิหารแบบล้านนาดั้งเดิมในประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ นอกจากนี้ยังมีหอธรรมเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนชั้นล่าง ส่วนชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ภายในบริเวณยังประกอบไปด้วย อาคารเรียนและหอสมุดของโรงเรียนธรรมราชศึกษาทางทิศใต้ และหมู่กุฏิสงฆ์ด้านทิศตะวันตก และศาลาการเปรียญทางด้านทิศเหนือ

หอไตร เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระอุโบสถ สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์ใบลานที่ครูบาศรีวิชัยได้จารขึ้น

พระเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังก่ออิฐฉาบปูนขาว ฐานรูปสี่เหลี่ยมแบบเชิงสูง ตอนกลางของฐานมีปูนปั้นรูปช้างครึ่งตัว ชั้นหน้ากระดานกลม ๓ ชั้น รองรับมาลัยเถาแบบชั้นปัทมกลมทอไม้ ลูกแก้วคู่ ๓ ชั้น องค์ระฆัง บัลลังก์ ทำมีย่อมไม้สิบสอง รอบก้านฉัตรหรือแกนปล้องไฉนประดับแผ่นฉลุโลหะปิดทองปล้องไฉน ชั้นลูกแก้วขนาดเล็กซ้อนกัน ปลียอด พบหลักฐานทั้งการสร้างและรื้อพระเจดีย์ในขณะเดียวกัน เจดีย์ที่มีหลักฐานว่าได้อธิษฐานไว้ในช่วงนี้คือ เจดีย์ทรงพม่าที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระวิหารหลวงปัจจุบัน ส่วนพระเจดีย์ที่มีการสร้างและซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้น ได้แก่ เจดีย์ด้านหลังของพระอุโบสถในปัจจุบัน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเจดีย์บรรจุอัฐิของเจ้าผายู

คำไหว้พระสิ่ง

“นะมามิ สิหังคะพิมพัง สุวณฺณาริมมิง ลังการชาตัง โสภา ภิสํภัง สะราภิกันตัง นะมามิ หัง

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระพุทธรูปพระสิ่งอัน แพรพรายไปด้วยทอง สร้างจากประเทศลังการ อนังตมยิณัก ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระพุทธรูปพระสิ่งนั้น”

๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๙ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปทางทิศตะวันออกตอนรุ่งสว่าง ทอดพระเนตรเห็นหินก้อนหนึ่งสวยงามยิ่ง ทรงประทับผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทอดพระเนตรสถานที่หนึ่ง ทรงรำพึงว่า สถานที่นี้ต่อไปภายหน้าจะเป็นมหานครเป็นที่อยู่ของมหาจักรีและคนทั้งหลาย ศาสนาจะดำรงอยู่ในเมืองนี้เป็นที่รุ่งเรืองยิ่ง จะมีอารามใหญ่อยู่ ๘ หลัง ตถาคตจะนั่งภาวนาในอรัญญะหามงคลสถานทั้ง ๘ เหมือนดังที่เคยภาวนาที่โสฬสสถาน ๑๖ แห่งในลังกาทวีปนั้น ทรงรำพึงแล้วก็ประทับรอยพระบาทไว้เหนือหินที่ประทับนั้น แล้วเสด็จไปประทับอยู่ที่โคนต้นไม้บุญนาถต้นหนึ่ง มีคนแก่ ๒ คนปลูกดอกบุญนาถ แล้วนำมาขายเลี้ยงชีวิต ทั้งสองเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ จึงเอาดอกบุญนาถมาบูชา พระองค์ตรัสว่า สถานที่นี้ ต่อไปภายหน้าจะมีคนมาสร้างอารามใหญ่หลังหนึ่ง ปรากฏชื่อว่า บุพผาราม เมื่อนั้น พระอรหันต์และพระเจ้าอโศก จึงกราบทูลว่าสถานที่ควรตั้งพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงลูบพระเศียรด้วยพระหัตถ์ขวา ได้พระเกศาธาตุหนึ่งองค์ แล้วตรัสว่า สถานที่นี้จะบรรจุพระเกศาธาตุถึง ๓ แห่ง ตรัสแล้วทรงวางพระเกศาธาตุไว้

เหนือพระหัตถ์ขวา เกศาธาตุนี้จึงกลับกลายเป็น ๓ องค์ เมื่ออธิษฐานจบ พระเกศาธาตุก็กลายเป็น ๓ องค์ องค์หนึ่งบรรจุที่พระพุทธรูปประทับนั่ง ปรากฏชื่อว่า บุปผาราม

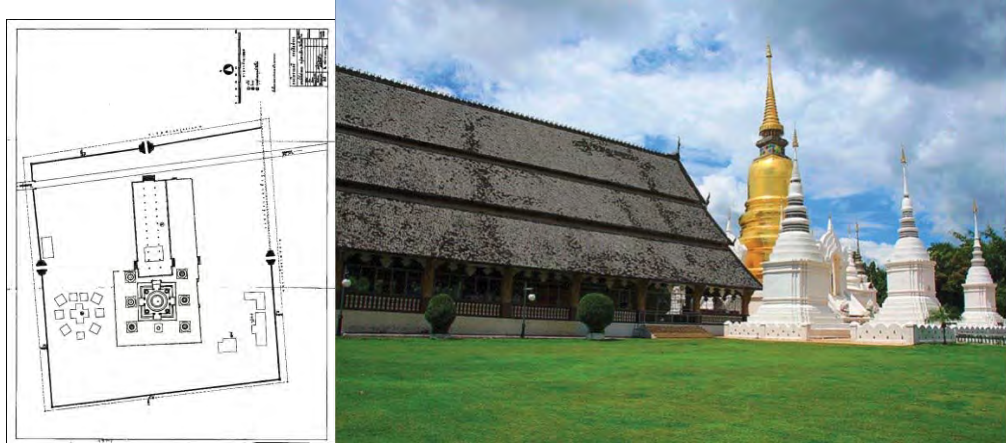
ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดสวนดอก แต่เดิมชื่อวัดบุปผารามสวนดอกไม้หลวง เนื่องจากในอดีตเป็นพระราชอุทยาน คือเป็นสวนดอกไม้ เป็นวัดที่สร้างในสมัยพระเจ้ากือนาทรงสร้างราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๖ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๘๙๙-๑๙๒๙ ตามคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์) แห่งราชวงศ์มังราย ณ ป่าไม้พะยอมทางด้านทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ จากศิลาจารึกหลักที่ ๖๒ ศิลาจารึกวัดพระยืน จ.ศ. ๗๓๒ (พ.ศ.๑๙๑๓) ได้กล่าวไว้ว่า วัดสวนดอกสร้างในปี พ.ศ.๑๙๑๔ หลังจากที่พญากือนาทรงส่งสมณทูต มีหมื่นเงินกองปะขาวยอต และปะขาวสาย ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพญาลิไท จากกรุงสุโขทัย อาราธนาพระสมณเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายอริยวาสีในอาณาจักรล้านนา หลังจากที่พระสมณเถระพำนักที่วัดพระยืน เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) ในปี พ.ศ.๑๙๑๒ อีกหนึ่งปีต่อมาพญากือนาทรงสร้างวัดสวนดอกไม้ในเมืองเชียงใหม่ขึ้น เพื่อเป็นที่พำนักของพระสมณเถระ และทรงแต่งตั้งพระสมณเถระเป็นพระสังฆราชในชื่อ “พระมหาสมณสุวรรณรัตนสามิ” ตำนานมูลศาสนา กล่าวว่าวัดแห่งนี้มีขนาดเท่าวัดเชตวันมหาวิหาร กรุงสวดีธิ ซึ่งอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธรูป มีอาณาเขตกว้าง ๓๑๑ วา ยาว ๓๓๑ วา ทรงโปรดให้สร้างพระอุโบสถ คือวัดพระเจ้าแก้ว ต่อมา นอกจากนี้ ยังทรงโปรดให้สร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาสมณเถระนำมาจากกรุงสุโขทัย การสถาปนาภิกษุสงฆ์โดยพระสมณเถระ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการตื่นตัวทางสติปัญญาและวัฒนธรรม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา

ต่อมาเจ้าผู้ครองนครทุกพระองค์ยกฐานะให้เป็นพระอารามหลวง และทำนุบำรุงวัดนี้โดยตลอด และได้สร้างเจดีย์ชั้นบรรจุพระบรมธาตุที่พระสมณเถระนำมาด้วย ในปี พ.ศ.๒๐๑๙ พระเจ้าติโลกราชก็ทรงอาราธนาพระมหานาคเสน วัดแสนฝาง มาเป็นอธิบดีสงฆ์ปกครอง และได้สมมติถอนและผูกสีมาใหม่ขึ้นอีกครั้ง พ.ศ.๒๐๓๖ พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์บูรณะหอหุ้มทองพระมหาเจดีย์วัดสวนดอกขึ้นใหม่ ครั้นปีต่อมา พ.ศ. ๒๐๓๙ ในสมัยพระเมืองแก้วได้โปรดปฏิสังขรณ์ และปี พ.ศ. ๒๐๔๑ โปรดให้สถาปนามณฑปสำหรับไว้พระพุทธรูปปฏิมากรและหอมณเฑียรธรรมและได้การก่อสร้างมาตามลำดับ ดังนี้ พ.ศ. ๒๐๔๗ โปรดให้หล่อพระพุทธรูปใหญ่ เป็นพระประธานในโบสถ์ มีน้ำหนัก ๑ ตู หรือ ๑ โกฎ์ตั่ง ประดิษฐานในพระอุโบสถ มีชื่อว่า “พระเจ้าแก้วตอ” พ.ศ.๒๐๕๓ โปรดให้สร้างโบสถ์ใหม่และให้หล่อพระประธานพระพุทธรูปเท่าพระองค์ มีชื่อว่า “พระเจ้าค่าคิง” พ.ศ.๒๐๖๒ โปรดให้สร้างวิหาร โดยรื้อเรือนหลวงของพระองค์มาสร้าง พ.ศ.๒๔๒๙ พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้โปรดให้ย้ายภูเจ้านายในราชสกุล ณ เชียงใหม่ จากบริเวณจวนผู้ว่าราชการจังหวัด (ปัจจุบัน)จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๔๗๔ เจ้าแก้วนารีและพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้นิมนต์ครูบาศรีวิชัยไปเป็นประธานในการบูรณะ ครูบาศรีวิชัยรับนิมนต์และได้เริ่มลงมือก่อสร้างพระวิหารหลวง ในวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ (เหนือ) แรม ๑๐ ค่ำ พ.ศ.๒๔๗๔ พร้อมกันนั้นได้ทำการบูรณะพระธาตุ สร้างกำแพงและซุ้มประตูโขงทั้ง ๔ ด้าน ปัจจุบันได้รับพระราชทานเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ มีเนื้อที่

ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกฤษฎีกาเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๒๐ ไร่ ๗๒ ตารางวา ตามผัง

ภาพที่ ๔.๓๓ พระวิหารหลวงและพระบรมธาตุเจดีย์ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์ เจดีย์ประธานเดิมเป็นเจดีย์ทรงระฆังลักษณะองค์ระฆังค่อนข้างสูงชูด มีเจดีย์ทิศ (เจดีย์ราย) จำนวน ๘ องค์ มีลักษณะดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัย แต่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับเจดีย์ประธาน ปัจจุบันมีการรื้อองค์พระเจดีย์ออกไปบางส่วน เช่น องค์เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานเจดีย์พร้อมทั้งก่อกำแพงล้อมลานประทักษิณ เสริมชั้นบันทางขึ้นและปิดบันไดทางขึ้น ทำเป็นปูนลาดเอียงดังเช่นปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการเสริมฐานและองค์เจดีย์ของหมู่เจดีย์ทรงกลมรายรอบส่วนองค์พระธาตุมีการตกแต่งเสริมองค์ขึ้นใหม่ แต่ยังคงรูปทรงเดิมเป็นส่วนใหญ่ คือเป็นเจดีย์ทรงกลม รองรับด้วยฐานมาลัยทรงกลมขนาดใหญ่ ๓ ชั้น หนึ่งองค์ ระฆังเป็นบัลลังก์ ปล้องไฉนและปลียอด

ปรากฏตามตำนานมูลศาสนา และชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระมหาสุมนเถระ นำมาจากสุโขทัย โดยถูกแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งได้เสริมสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมกับสถาปนาพระอารามขึ้น ณ สวนป่าพะยอมทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ชื่อวัดบุปผารามสวนดอกไม้หลวง ให้พระสุมนเถระครองอารามแห่งนี้ และอีกส่วนหนึ่งอัญเชิญขึ้นเสลี่ยงหลังช้าง แล้วอธิษฐานช้างเชือกดังกล่าวบ้ายหน้าทางทิศตะวันตก ขึ้นสู่ดอยสุเทพและหยุด ณ เขาลูกหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้ประดิษฐานพระธาตุเจดีย์ ณ ที่นั้นและสถาปนาเป็นวัดพระธาตุดอยสุเทพในเวลาต่อมา

พระวิหารหลวง สร้างแทนที่พระวิหารหลังเดิม ซึ่งพังลงเหลือแต่ฐานและเสา วิหารที่สร้างขึ้นใหม่เป็นอาคารโถงขนาดใหญ่ ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๑๓ ห้องเสา มีความสูงจากพื้นประมาณ ๑.๕๐ เมตร เป็นอาคารทรงยาว หันด้านสกัดไปในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก ภายในเปิดโล่ง ระหว่างช่วงเสาที่ ๒ นับจากด้านหลังเป็นตำแหน่งของที่ตั้งฐานชุกชี ซึ่งประดิษฐานพระเจ้าเก้าตื้อ เป็นพระพุทธรูปทองคำปางมารวิชัย พื้นที่ภายในสามารถเดินรอบฐานชุกชีได้ มีทาง

ขึ้นทางด้านหน้าและด้านข้างช่วงที่ ๑ นับจากด้านหน้าทั้งด้านซ้ายและขวาเหนือฐานชุกชีเพดานประดับด้วยลวดลายดาวเพดาน

รูปทรงของอาคารขนาดใหญ่ หลังคาซ้อนข้างคลุมต่ำผืนเดียว มีการซ้อนชั้น ๓ ตับ ไม่มีการลดชั้น หน้าบันเป็นแบบกรอบหน้าจั่วก่ออิฐฉาบปูน แล้วประดับด้วยลวดลายปูนปั้นทาสี และประดับกระจกแต่น้อยกว่าที่อื่น ลักษณะลวดลายเป็นแบบลายก้านขดซ่อหางโต สลับกับลวดลายเรื่องรามเกียรติ์ ในส่วนหน้าบันปีกนกประดับด้วยรูปเสือบนกึ่งกลางกรอบสี่เหลี่ยมหันหน้าเข้าหากัน

กูบรจอุฐิเจ้านายฝ่ายเหนือ เชื้อสายเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ปัจจุบันเจดีย์องค์ประธานสร้างบนทักษิณสี่เหลี่ยมสูงมีซุ้มประตูทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน แสดงลักษณะของเจดีย์ทรงกลมที่ปรากฏให้เห็นในกรุงเทพมหานคร

อุโบสถพระเจ้าเก้าตื้อพระเจ้าเก้าตื้อ เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดเก้าตื้อ สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้วโปรดให้แบ่งเขตของวัดบุปผาราม (สวนดอก) สร้างพระอุโบสถและสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรองค์ใหญ่ไว้ในโบสถ์นั้น

ภาพที่ ๔.๓๔ พระเจ้าเก้าตื้อและพระอุโบสถ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

คำว่า ตื้อ เป็นหน่วยวัดน้ำหนักโลหะของล้านนาในสมัยโบราณ ซึ่ง ๑ ตื้อ เท่ากับ ๑,๐๐๐ กิโลกรัม (บางตำรากล่าวว่า ๑ ตื้อหนักเท่ากับ ๑,๒๐๐ กิโลกรัม) พระเจ้าเก้าตื้อ หมายถึงพระพุทธรูปที่หล่อด้วยโลหะหนัก ๙,๐๐๐ กิโลกรัม หรือ ๙ ตัน

ในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า พระเจ้าเมืองแก้ว หรือพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช หรืออีกพระนามหนึ่งคือ พระติลกปนัดดาธิราชกษัตริย์รัชกาลที่ ๑๔ แห่งราชวงศ์มังราย ที่ครองอาณาจักรล้านนา ได้โปรดให้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ขึ้น เพื่อเป็นประธานในวิหารพระสิงห์ โดยได้เริ่มทำการหล่อในวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด ฉศก จุลศักราช ๘๖๖ (พ.ศ. ๒๐๔๗) เมื่อหล่อได้ทำการตกแต่ง จนถึงวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก จุลศักราช ๘๖๗ (พุทธศักราช ๒๐๔๘) จึงสำเร็จบริบูรณ์ องค์พระมีที่ตื้อ ๘ แห่ง อย่างไรก็ตามเนื่องจากองค์พระมีน้ำหนักมากเมื่อหล่อเสร็จไม่สามารถจะลอเข้าเมืองได้ พระองค์จึงโปรดฯ ให้สร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐาน ณ บริเวณใกล้ๆ กับพระอารามวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก ครั้นถึงวันพุธเดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก

จุลศักราช ๘๗๐ (พุทธศักราช ๒๐๕๒) จึงได้มีการชักพระพุทธรูปปฏิมากรองค์นี้ เข้าประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถในวัดเก่าตั้งนั้น

๒.๑๖) วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๙ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ที่ภูเขาลูกเล็กลูกหนึ่ง ประทับอยู่ใต้ต้นมะขามใหญ่ต้นหนึ่ง ใหญ่ประมาณ ๘ กำ สูง ๑๕ ศอก ประทับอยู่ตลอดราตรีหนึ่ง ในเวลากลางคืน เทพดาภิเษมนัสยินดีจึงบันดาลให้ฝนเงินฝนทองตกลงมาบูชาครั้นสว่างแล้ว เงิน ทองคำก็หายเข้าไปใต้ภูเขานั้น เหตุนี้ภูเขาลูกนั้นจึงมีชื่อว่า ดอยคำหลวง กราบหลอขอรอยพระบาท พระพุทธเจ้าตรัสว่าสถานที่นี้ไม่มีที่ไว้รอยพระบาท

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่เหียะอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระธาตุดอยคำ เป็นวัดที่มีความสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ อายุเก่าแก่กว่า ๑,๓๐๐ ปี ตั้งอยู่บริเวณดอยคำ ด้านหลังอุทยานหลวงราชพฤกษ์ ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๑๐ กิโลเมตร

วัดพระธาตุดอยคำสร้างในสมัยพระนางจามเทวีกษัตริย์แห่งหริภุญชัย โดยพระโอรสทั้ง ๒ เป็นผู้สร้างในปี พ.ศ.๑๒๓๐ ประกอบด้วยเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ศาลาการเปรียญกุฏิสงฆ์ และพระพุทธรูปปูนปั้น เดิมชื่อวัดสุวรรณบรรพต แต่ชาวบ้านเรียกว่า "วัดดอยคำ"

พ.ศ. ๒๕๐๙ ขณะนั้นวัดดอยคำเป็นวัดร้าง ต่อมากรุแตกชาวบ้านพบโบราณวัตถุหลายชิ้น เช่น พระรอดหลวง พระหินทรายปิดทององค์ใหญ่ พระสามหมอ (เนื้อดิน) ซึ่งนำมาประดิษฐานไว้ ณ วัดพระธาตุดอยคำ พระธาตุดอยคำนอกจากจะเป็นที่สักการบูชาของคนท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์อีกแห่งหนึ่งของการบินไทยที่ใช้กำหนดพื้นที่ทางสายตา ก่อนที่จะนำเครื่องบินลงจอดที่สนามบินเชียงใหม่

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระเจดีย์เทือกเขาถนนธงชัย ด้านทิศตะวันตกบนเทือกเขาเหล่านั้นจะเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระเจดีย์สำคัญและเก่าแก่ คู่มานคู่มืองเชียงใหม่ถึง ๒ องค์พระเจดีย์ แต่ละแห่งถูกสถาปนาขึ้นโดยพระมหากษัตริย์ในสมัยหริภุญชัยและล้านนาตามลำดับ หนึ่งในนั้นคือพระธาตุดอยคำ อยู่บนยอดเขาเล็ก ๆ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๒๐๐ เมตร อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า “พระธาตุดอยคำ” เคยเป็นที่อยู่อาศัยของยักษ์สองผัวเมีย ชื่อ จิคำและตาเขียวมาก่อน ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เรียกยักษ์ทั้งสองนี้ว่า “ปู่แสะ – ย่าแสะ” ปู่แสะย่าแสะมีลูก ๑ คนชื่อว่า “สุเทวฤๅษี” เหตุที่ได้ชื่อว่าดอยคำ เนื่องจากศุภนิมิตที่ยักษ์ทั้งสองได้รับพระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้า เกิดฝนตกหนักหลายวัน ทำให้น้ำฝนเซาะและพัดพาแร่ทองคำบนไหล่เขา และลำห้วยไหลลงสู่ปากถ้ำเป็นจำนวนมาก จึงเรียกภูเขาลูกนี้ว่า “ดอยคำ”

ภาพที่ ๔.๓๕ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

จากตำนานหลายฉบับได้กล่าวว่า เทวดาได้นำพระเกศาธาตุที่พระพุทธเจ้าได้ประทานแก่ปู่และย่าและนำมาฝังและก่อสถูปไว้บนดอยแห่งนี้ และต่อมาในปี พ.ศ. ๑๒๓๐ เจ้ามหันตยศและเจ้านันทยศ ๒ พระโอรสแฝดของพระนางจามเทวี แห่งหริภุญชัยนครได้ขึ้นมาก่อเจดีย์ครอบพระสถูปเกศานั้นไว้ ส่วนพระเจดีย์แห่งที่ ๒ ตั้งอยู่บนยอดเขาสูง ทางทิศเหนือของดอยคำ คือ พระธาตุดอยสุเทพ

๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่อง ชูธาตุคนเกิดปีจอ พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สามารถบูชา หรือไปนมัสการพระเจดีย์ที่วัดเกตการาม จ.เชียงใหม่ เพราะเชื่อป้องกันภัยในบรรจุพระเกศาธาตุ

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านวัดเกต ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมืองเชียงใหม่

วัดเกตการาม สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๗๑ เดิมชื่อ วัดสระเกตุ สร้างขึ้นโดยพระเจ้าสามฝั่งแกน พระราชบิดาของพระเจ้าติโลกราช ผู้จัดการก่อสร้างวัดเกตการาม คือ พญาเมืองพญาคำ และพญาล้อมิบริวารทั้งหมด ๒,๐๐๐ คน ในการก่อสร้างวัดเกตการาม (ศิลาจารึกประวัติวัดเกตการาม อยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร) ปัจจุบันวัดเกตการามมีอายุประมาณ ๕๗๓ ปี

ลักษณะการออกแบบของวัดเกตการาม จะเป็นลักษณะการตกแต่งในแบบของล้านนา ซึ่งมีความงดงามเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นภายในบริเวณวัดเกตการามยังมีพิพิธภัณฑ์ของเก่าที่ได้รับบริจาคมาจากชาวบ้านและที่ขุดพบในบริเวณวัดมาให้ชม มีเนื้อที่ ๖ ไร่ ๑ งาน ๕๑ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์ ลักษณะเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา ฐานเป็นสี่เหลี่ยมแบบย่อเก็จ ถัดไปเป็นมาลัยเถา ๓ ชั้น ประดับด้วยทองจังโกดุนด้วยลวดลายต่างๆ ตั้งแต่ปากกระซังถึงบัลลังก์ ปล้องไฉน ปลียอด ฉัตร ด้านหน้ามีซุ้มพระพุทธรูปประทับยืน รวมนับได้เป็นรูปพญานาค

ภาพที่ ๔.๓๕ พระธาตุ วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่

พระธาตุวัดเกตการาม วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ถูกกำหนดให้เป็นองค์แทนเจดีย์จุฬามณีสำหรับผู้ที่เกิดปีจอ พระธาตุประจำปีเกิดคือพระเศกแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า ประดิษฐานพระทันตธาตุที่พระอินทร์นำมาจากพระบรมธาตุที่โศภนพราหมณ์ได้แอบซ่อนไว้ เมื่อครั้งมีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าให้แก่เจ้าเมืองต่างๆ ด้วยเหตุที่พระธาตุเจดีย์องค์นี้มนุษย์ไม่สามารถเดินทางไปถึงได้ ดังนั้นนอกจากนมัสการด้วยการบูชารูปแล้ว ยังสามารถบูชาพระเจดีย์ที่วัดเกตการาม เชียงใหม่ ซึ่งมีชื่อพ้องกับพระเศกแก้วจุฬามณีเจดีย์

อุโบสถ มีหลังคาซ้อนกัน ๒ ชั้น ๒ ชั้น แบบล้านนาราวบันไดเป็นรูปพญานาคหน้าบันแกะสลักลายพรรณพฤกษาประดับด้วยกระจกสี หลังคาด้านหน้าของอุโบสถเป็นรูปนาคสะดุ้ง ผนังด้านหน้าอุโบสถมีรูปปั้นประดับอยู่ด้านละตัว วิหาร ๒ หลัง

สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในวัดเกตการาม คือ ภายในพิพิธภัณฑวัดเกตการาม จังหวัดเชียงใหม่ จัดแสดงเครื่องใช้ที่มีคุณค่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วง ๒๐๐ ปีที่ผ่านมาจำนวนมาก อาทิ ตาลปัตร พัดยศของพระภิกษุในวัด เครื่องแก้วเจียรไนจากยุโรป เครื่องเคลือบจีน โถก เครื่องเงิน ที่เจ้าหลวงและเชื้อสายของราชวงศ์ล้านนาวางใช้ในการทำพิธีสละพระมณเฑียรบาล ตรุษ สงกรานต์ทุกปี หีบเหล็ก เครื่องเล่นแผ่นเสียงแบบตะวันตก แสดงถึงอิทธิพลชาวตะวันตก ซึ่งเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ตลอดจนเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีรอยระกาทางหงส์ของวิหารในวัดที่ถูกนำออกไปจำหน่าย เมื่อครั้งซ่อมแซมครั้งใหญ่ ซึ่งทางร้านค้าขายของเก่าในเชียงใหม่ได้นำกลับมามอบคืนแก่พิพิธภัณฑ เมื่อทราบว่ามีการจัดตั้งพิพิธภัณฑของวัด พิพิธภัณฑแห่งนี้จึงมีความหมายถึงการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวเชียงใหม่ ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนอย่างแข็งขันอีกด้วย

คำไหว้พระธาตุเศกแก้วจุฬามณี

“ดาวะดิงสายะ ปุรัมเม เกสะจุฬามะณี สะระระปัพพะตา ปุชิตา สัพพะเทวานัง
ตังสิระสา ตังธาตุตตะมัง อะหัง วันทามิ สัพพะทา

ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระธาตุอันเทวดาสามสืบทนรักษาบูชาไว้บนยอดเขาเศกจุฬามณีใน
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในกาลทุกเมื่อ”

๒.๑๘) วัดพระพุทธรูปหล่อ (ร้าง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๑ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าทรงเสวยพระกระยาหารที่ภูเขาเวภารบรรพตแล้ว พญานาคจึงเอาน้ำจากแม่น้ำคงมาถวาย พระพุทธเจ้าทรงบ้วนน้ำชำระพระโอษฐ์ไปทางทิศใต้ พระสารีบุตรทูลถามเหตุนี้ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า น้ำบ้วนปากจะเป็นที่พึ่งแก่คนและสัตว์ที่พากันมาสักการบูชารอยพระบาท เขาทั้งหลายจะได้ดื่ม น้ำ ถ้าหากสระผมหรืออาบโรกัษก็จะหายไป ถ้าปรารถนาอย่าให้ฝนหลุด อย่าให้หุนวก อย่าให้ตาบอด ผมอย่าให้หงอกก็จะได้สมปรารถนา ในเวลานั้นพญานาคกับพระโศภิตกัณฐกต่างแผ่พานกันร่มให้พระพุทธเจ้า ทรงทอดพระเนตรรอยพระพุทธรูปของ ๓ พระพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ปรากฏอยู่เหนือแผ่นหิน ก็ทรงแยมพระสรวล พระสารีบุตรทูลถามเหตุ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ทรงประดิษฐานรอยพระบาทไว้แล้ว พระองค์ก็จะประดิษฐานไว้ แม้พระศรีอาริยมตไถยก็จะมาประทับรอยพระบาทครอบพระบาท ๔ รอยให้กลายเป็นรอยเดียวกัน แล้วทรงประทับรอยพระบาทซ้อนเรียงไว้กัน คือให้ปลายนิ้วพระบาทเรียงเสมอกัน ส่วนสันพระบาทหยุดหย่อนกันตามลำดับ และทรงอธิษฐานว่า เมื่อปรินิพพานแล้ว คนและเทวดาจะนำพระธาตุมาประดิษฐานที่นี่ และเพื่อมิให้เป็นของสาธารณะ เมื่อปรินิพพานแล้ว ๒๐๐๐ ปี พระบาทจึงจะปรากฏ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเช่นนี้แล้ว ก็เสด็จกลับสู่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี

ความต่อไปกล่าวถึง พระสารีบุตรได้แสดงเนื้อความเกี่ยวกับประเทศและเหตุการณ์ให้ละเอียดมากขึ้น โดยกล่าวถึงเรื่องเมืองแพรวหลวงที่ตั้งอยู่ทิศเหนือใกล้กรุงโกสัมพี มีดอยลินสองอันตั้งอยู่ในแคว้นเมืองทริภุชไชย และกล่าวถึงวิธีการบูชาพระพุทธรูป กล่าวถึงภูเขาใหญ่แห่งหนึ่งชื่อ “เขาชมพู” อีกภูหนึ่งสูงใหญ่กว่าชื่อ “เขากิณณรี” เมื่อขึ้นไปบนยอดเขาทั้งสองลูกจะเห็นเมืองโกสัมพีและท่าเรือเมืองลังกา ว่าเป็นสถานที่พำนักของเหล่าฤาษี วิยาธร กิณณร ยักษ์และเทวดาที่ลงมาจากการสักการะพระพุทธรูป และอีกแห่งหนึ่งเป็นภูเขาหินใหญ่เรียกว่า “ผาม่อน” หรือ “ผาอุบธาตุ” หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานและพระสารีบุตรนิพพานแล้ว ๒ พันปี พระอรหันต์และเทวดาชื่อ “รัมมตี” จะนำเอาพระธาตุมาประดิษฐานไว้ มีบ้านแห่งหนึ่งชื่อว่า “บ้านยางคำ” เชิงเขาเวภารบรรพต พรานป่าคนหนึ่งจะมากันพบรอยพระพุทธรูปบนดอยร้าง ปรากฏชื่อว่า “พระบาทเจ้าร้าง” กาลต่อมา พระเจ้ามังราย ปฐมกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ พร้อมบริวารจะมาทำนุบำรุงและสร้างถาวรวัตถุบนพระบาทร้าง เมื่อถวายสักการะแล้วก็พาบริวารกลับ เสด็จลงมาถึงป่าแขมป่าเลาไม่มีที่พัก ภายหลังจะมีชื่อว่า “พูเลายางคำ” จึงประทับแรมในป่าแห่งหนึ่ง ปรากฏชื่อว่า “ป่ามังราย” เมื่อเสด็จออกมาจากที่พักแรมนั้นถึงเมืองหนึ่ง คนทั้งหลายพากันมาดูพญามังราย เมืองนั้นจึงมีชื่อว่า “เมืองเหม่อ” (เมืองชะเง้อ) ลำดับต่อมาได้กล่าวถึงวิธีการบูชาพระพุทธรูปที่ดอยร้าง

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลสะลง อำเภอมะแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การเดินทางมาวัดพระพุทธรูปหล่อ ถ้ามาจากตัวเมืองเชียงใหม่ ใช้เส้นทางสายเชียงใหม่-แมริม ระหว่างกิโลเมตรที่ ๒๐-๒๑ จะมีป้ายบอกทางไปวัดอีก ๓๑ กิโลเมตร

มีประวัติเล่าว่า เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าในศาสนาปัจจุบันนี้ได้เสด็จจาริกประกาศธรรม และโปรดเวไนยสัตว์มายังปัจจุันตประเทศ (ประเทศไทยปัจจุบัน) จนกระทั่งมาถึง

เทือกเขาทางตอนเหนือของประเทศชื่อ เขาเวภารบรรพตซึ่งขณะนั้นได้เสด็จพร้อมกับพุทธสาวก ๕๐๐ องค์และได้ แวะฉันจังหันอยู่บนเขาเวภารบรรพตแห่งนี้ เมื่อพระพุทธรองค์ฉันจังหันเสร็จขณะประทับอยู่ที่นั่นก็ได้ทราบด้วยญาณ สมบัติว่าบนเทือกเขาแห่งนี้ได้มีรอย พระพุทธรบาทของพระพุทธรเจ้ามาประทับอยู่บนก้อนหินใหญ่ คือ พระพุทธรเจ้าที่มาตรัสรู้ภัทรกัลป์ที่แล้วพระพุทธรองค์ก็ทรงเล็งดูรอย พระ พุทธรบาทแห่งพระ พุทธรเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ คือ พระพุทธรเจ้ากุกสันธะ พระพุทธรเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธรเจ้ากัสสปะ อันมีในที่นี้พุทธสาวกทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นประธาน เมื่อเห็นเช่นนี้จึงทูลถามว่าพระพุทธรองค์ทรงเล็งดูด้วยเหตุใด

พระพุทธรองค์ตอบว่า ดูก่อนท่านทั้งหลายสถานที่แห่งนี้ แม้พระพุทธรเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ที่ล่วงมาแล้วในอดีตกาล ก็มาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้ทุกๆ พระองค์ และแม้ว่าพระศรีอาริยมตไตร ก็จักเสด็จมาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้ และ จักรประทับรอยพระบาทสี่รอยนี้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว (คือ ประทับลบทั้งสี่รอยให้เหลือรอยเดียว) เมื่อพระพุทธรองค์ตรัสแก่สาวกทั้งหลายเสร็จแล้วพระ องค์ก็เสด็จไปประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทของพระพุทธรเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ จึงมีรอยพระพุทธรบาท ของพระพุทธรเจ้า ๔ พระองค์จึงกำเนิดเป็นพระ พุทธรบาทสี่รอย เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาท ของพระพุทธรเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นแล้วก็ทรงอธิษฐานว่า ในเมื่อกุตถาคตินิพพานไปแล้ว เทวดาทั้งหลายก็จักนำเอาพระ ธาตุของกุตถาคมมาบรรจุไว้ที่รอยพระบาทที่นี้

ในเมื่อกุตถาคตินิพพานไปแล้ว ๒,๐๐๐ ปี พระพุทธรบาทสี่รอยนี้ก็จักปรากฏแก่ปวงคน และเทวดาทั้งหลาย ก็จักได้มาไหว้และบูชา เมื่อทรงอธิษฐานและทำนายไว้ดังนี้แล้ว พระพุทธรองค์ก็เสด็จไป เขตวันอารามอันมีในเมืองสาวัตถีวันนั้นแล เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงนิพพานไปแล้วเทวดาทั้งหลายก็นำเอาพระธาตุของพระ พุทธรองค์มาบรรจุไว้ที่พระพุทธรบาทสี่รอยเมื่อพระพุทธรองค์นิพพานล่วงแล้วประมาณ ๒,๐๐๐ วัสสา เทวดาทั้งหลายต้องการอยากให้พระพุทธรบาทสี่รอยปรากฏแก่คนทั้งหลายตามที่พระ พุทธรองค์ทรงอธิษฐานไว้ก็จึงเนรมิตเป็นรังตัวใหญ่ (เหี้ยม) ก็บินลงจากภูเขาเวภารบรรพตอันเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธรบาทสี่รอยในปัจจุบันนี้ เพื่อบินลงไป เอาลูกไก่ชาวบ้าน (คนป่า) ที่อยู่ตีนเขาเวภารบรรพต แล้วก็บินกลับขึ้นไปอยู่ยอดเขา มันก็โกรธมากจึงตามขึ้นไปคิดว่าจะยิงเสียให้ตายมันก็ติดตามไป ค้นหาแต่ก็ไม่เห็นรังตัวนั้นอีก แต่เห็นรอยพระพุทธรบาทสี่รอยอันอยู่พื้นดินไม้และเถาวัลย์ พรานป่าผู้นั้นก็ทำการสักการบูชา เสร็จแล้วก็ลงจากภูเขา พอมาถึงหมู่บ้านก็เล่าบอกแก่ชาวบ้านทั้งหลายฟังความอันนั้นก็ปรากฏสืบๆ กันไปแรกแต่นั้น ไปคนทั้งหลายที่ทราบก็พากันไปสักการะบูชามาก แต่นั้นมา จึงได้ชื่อว่า พระบาทรังรัง (รังเหี้ยม) ในสมัยนั้นมีพระยาตนหนึ่งชื่อว่า พระยาเม็งราย เสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ ได้ทราบข่าวจึงมีพระราช ศรัทธาอยากเสด็จขึ้นไปกราบบูชาพระพุทธรบาทสี่รอยก็นำเอาราชเทวีและเสนาพร้อม กับบริวารทั้งหลาย เมื่อพระยาเม็งรายกราบนมัสการเสร็จแล้ว ก็นำเอาบริวารของตนกลับมาสู่เมืองเชียงใหม่ ก็ตั้งอยู่เสวยราชสมบัติตราบเมี้ยนอายุชัยแล้ว ก็เจริญตามรอยและได้ขึ้นมากกราบพระพุทธรบาทหลังจากนั้นมาพระบาทรังรังหรือรังเหี้ยมก็เปลี่ยนชื่อเป็น"พระพุทธรบาทสี่รอย"

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระพุทธรบาทสี่รอย รอยพระพุทธรบาทประทับซ้อนกันถึงสี่รอย คือ มีรอยพระพุทธรบาทของพระพุทธรเจ้าทั้งสี่พระองค์ที่ล่วงกลับมาแล้วในภัทรกัลป์นี้ คือ รอยพระพุทธรบาทของพระพุทธรเจ้า

กฤษณธะ รอยแรกเป็นรอย ใหญ่ยาว ๑๒ ศอก รอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าโกนาคนนะ เป็นรอยที่ ๒ ยาว ๙ ศอก รอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้ากัสสปะเป็นรอยที่ ๓ ยาว ๗ ศอก รอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าโคตะมะ (ศาสนาปัจจุบัน) เป็นรอยที่ ๔ รอยเล็กที่สุด ยาว ๔ ศอก เมื่อมาถึงสมัยพระยาธรรมช้างเผือกผู้ครองนคร เชียงใหม่ พร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คนก็ขึ้นไปกราบสักการบูชาพระพุทธรูปสี่รอย และได้สร้างวิหารครอบพระพุทธรูปสี่รอยไว้ชั่วคราว

ภาพที่ ๔.๓๖ รอยพระพุทธรูปและพระวิหาร วัดพระพุทธรูปสี่รอย (รังรุ้ง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ หลักฐานในกาลวัตถุที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือโบราณ “คำให้การของขุนหลวงหาวัด” ซึ่งเป็นหนังสือบันทึกเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ต้นจนวสานที่พระเจ้ามังระ กษัตริย์พม่ามีพระบัญชา ให้อาลักษณ์บันทึกจากถ้อยรับสั่งของ เจ้าฟ้าอุทุมพร (ขุนหลวงหาวัด) ภายหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๑๐ ไว้อย่างละเอียด โดยตอนหนึ่งได้กล่าวถึงเมื่อคราวที่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสด็จไปทรงนมัสการพระพุทธรูปสี่รอย (สมัยโบราณเรียก รอยพระบาทรังรุ้ง หรือ รอบพระบาทเขารังรุ้ง) ไว้อย่างชัดเจนว่า

“สมัยสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปรบที่เมืองหาง พระองค์ทรงทราบว่ามีรอยพระพุทธรูปอยู่บนยอดเขา เรียกว่า เขารังรุ้ง จึงได้เสด็จขึ้นไปนมัสการ ทรงเปลื้องเครื่องทรง ทั้งสังวาลย์และภูษาแล้ว ทรงถวายไว้ในรอยพระพุทธรูป และทำสักการบูชาด้วย ธง ธูป เทียน ข้าวตอกดอกไม้ มีเครื่องทั้งปวงเป็นอันมาก แล้วจึงทำการพิธีสมโภชอยู่ถึง เจ็ดราตรี”

โดยแต่เดิมถ้าใครจะดูรอยพระพุทธรูปบนยอดหินก้อนใหญ่ ต้องใช้บันไดพาดขึ้นไปหรือปีนขึ้นไปดูซึ่งก็คงจะขึ้นได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ดังนั้น พระยาธรรมช้างเผือก จึงตรัสสร้างแท่นยืนคล้ายๆนั่งร้านรอบๆก้อนหินที่มีพระ พุทธบาทสี่รอย และได้สร้างหลังคาชั่วคราวมุงไว้

ต่อมาในสมัยพระยาเจ้าดารารัศมีก็ได้ขึ้นไปกราบนมัสการพระพุทธรูปสี่รอยและได้มีพระราชศรัทธา ก่อสร้างวิหารเป็นการกราบบูชารอยพระพุทธรูปไว้หนึ่งหลัง หลังเล็กปัจจุบันได้บูรณะปฏิสังขรณ์แล้วทั้งหลัง พอมาสมัยเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๒ ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทยก็ได้ขึ้นไปกราบนมัสการพระพุทธรูปสี่รอย และได้รื้อพระวิหารที่เจ้าพระยาธรรมช้างเผือกสร้างไว้ชั่วคราว และได้สร้างพระวิหารครอบรอยพระพุทธรูปไว้ใหม่ และได้ฉาบปูนครอบรอยพระพุทธรูปสี่รอย พระพุทธรูปสี่รอยนี้จากศาสนของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่า พระพุทธรูป

สี่รอยแห่งนี้ เป็นพระพุทธรูปบาทเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย แม้กรุงศรีอยุธยาก็ยังจำลองรอยพระพุทธรูปบาทไปไว้ที่ ปราสาทนครหลวง (วัดจันทร์ลอย) จ.พระนครศรีอยุธยา

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๑๙) วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนดอยกองมู ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองแม่ฮ่องสอน ที่ดั้งเดิมเป็นที่ช่องลมของโจร ภายหลังจากการปราบโจรได้มีการสร้างวัดขึ้น สร้างโดยจองต่องสู่ พร้อมกับสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ครั้นต่อมาในสมัยพญาสิงหนาทราชา เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอน ได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นอีกองค์หนึ่ง ปี พ.ศ. ๒๔๑๗

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดนี้ตั้งอยู่บนดอยกองมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เดินทางโดยแยกจากทางหลวงหมายเลข ๑๐๘ บริเวณอนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชาขึ้นไปทางซ้ายมือ เป็นทางลาดยางชันภูเขาไปอีกประมาณ ๑.๕ กิโลเมตรถึงบริเวณวัด

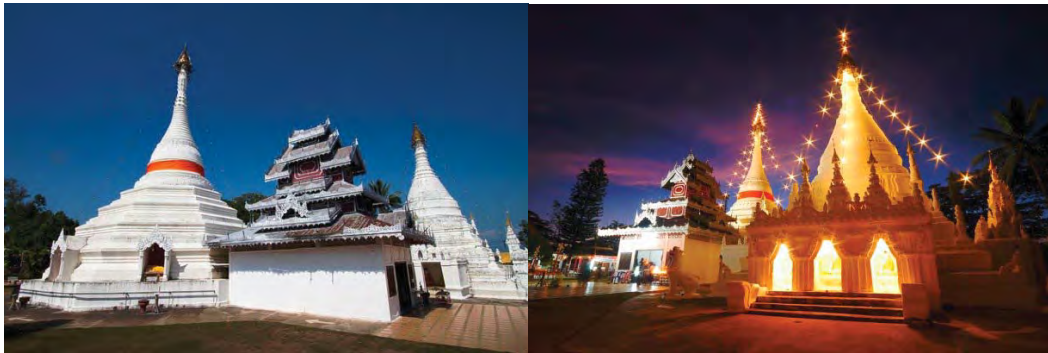
วัดนี้เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดปลายดอย เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญ ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ที่สวยงาม ๒ องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย “จองต่องสู่” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากสหภาพพม่า ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ โดย “พระยาสิงหนาทราชา” เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก จากวัดพระธาตุดอยกองมูนี้สามารถมองเห็นภูมิประเทศและสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ได้อย่างชัดเจนและสวยงามมาก วัดนี้มีงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น ในวันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการตักบาตรดาวดิงส์ หรือตักบาตรเทโวโรหนะด้วยวัดแห่งนี้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๙๘ ตอนที่ ๑๗๗ วันที่ประกาศ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๔ มีพื้นที่ ๑ ไร่ ๓ งาน ๖๕ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดยพ่อค้าชาวไทยใหญ่ชื่อ "จองต่องสู่" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ ประดับลวดลายปูนปั้น มีฐานแปดเหลี่ยมซ้อนสามชั้น บริเวณฐานด้านล่างประดับด้วยซุ้มพระตามทิศทั้งแปด

พระธาตุเจดีย์องค์เล็กของวัดพระธาตุดอยกองมูสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ โดย "พญาสิงหนาทราชา" เจ้าผู้ครอง แม่ฮ่องสอนคนแรกเพื่อเป็นที่ระลึกในการขึ้นครองแม่ฮ่องสอน เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากพม่า ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนสามชั้น ตรงมุมทั้งสี่ของฐานมีปูนปั้นรูปสิงห์ประดับอยู่ บริเวณฐานด้านล่างประดับด้วยซุ้มพระแบบศิลปะมอญ ซุ้มประธานมีหลังคาประดับเรือนยอดสามยอด แต่ละยอดเป็นทรงประสาธซ้อนสามชั้น ประดับลวดลายปูนปั้นสวยงาม

วิหารวัดพระธาตุดอยกองมูอยู่ติดกับพระธาตุเจดีย์องค์ใหญ่ สร้างขึ้นพร้อมกัน มีลักษณะเป็นอาคารทรงโรงเปิดโล่ง ผนังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาซ้อนสามชั้นมุงด้วยกระเบื้องไม้ และตกแต่งโลหะฉลุลวดลายตามแบบศิลปะไทใหญ่

ภาพที่ ๔.๓๗ พระธาตุดอยกองมู วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

วัดน้ำฮูเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองปาย หรือเมือง “ปาย” ชื่อเดิมมาแต่สมัยโบราณ แต่ทุกวันนี้ที่เราเรียกกันว่า “ปาย” หรือ “เมืองปาย” เพราะว่าเรียกกันเพี้ยนจนมาเป็นเมืองปายหรืออำเภอปายในปัจจุบัน ปายคือสถานที่ที่ทุกคนใฝ่ฝันไว้ว่าสักครั้งหนึ่งต้องไปเที่ยวปายให้ได้ ก็เพราะความสงบร่มเย็นของเมืองปายแห่งนี้จึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางหลัง ไหลเข้ามาที่เมืองปาย วิถีชีวิตชาวบ้านเรียบง่าย สงบ ร่มเย็น ของเมืองปายที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีชาวต่างประเทศมาเที่ยวกันเยอะมาก บางคนถึงกับมาตั้งรกรากที่ปาย และด้วยความที่เป็นเมืองปาย หรือเมืองปาย วัฒนธรรมที่มีมาแต่ยาวนานทำให้มีวัดที่เก่าแก่อยู่หลายแห่ง แต่ละวัดก็จะมีประวัติที่แตกต่างกันไป แต่เมืองปายนี้เองที่มีอยู่หนึ่งวัดที่มีชื่ออยู่ในคำขวัญด้วย นั่นก็คือ “วัดน้ำฮู”

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๕ ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติศาสตร์ของ วัดน้ำฮู นี้มีความเป็นมาที่ยาวนานมาควบคู่กับเมืองปาย หรือเมืองปาย จากตำนานที่มีผู้บันทึกเป็นหนังสือพื้นเมือง และพิจารณาจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของอำเภอปาย สันนิษฐานว่าคงจะตั้งบ้านเมืองมาประมาณสองพันกว่าปีมาแล้ว ซึ่งในสมัยนั้นมีการปกครองลักษณะเจ้าผู้ครองนคร

เมื่อประเทศไทยได้ประกาศแบ่งเขตการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้ประกาศให้เมืองปาย ขุนยวม เมืองฮ่องสอน ไปขึ้นกับมณฑลพายัพ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ทางกรมได้แต่งตั้งให้หลวงเจริญ เขตเขลางค์นคร (สอน สุขุมินทร์) มาเป็นนายอำเภอปายคนแรก

ในรัชสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้ให้ "พะก่ากันนะ" มาเป็นเจ้าฟ้าเมืองปาย และมีผู้ครองเมืองปายสืบต่อมาอีกคนหนึ่งคือ ขุนสง่างเนิง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ตรงกับ ร.ศ.๑๒๙ "เมืองปาย" ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอจนถึงปัจจุบัน ปี ๒๕๔๘ รวมเป็นเวลาประมาณ ๙๔ ปี มีผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอปาย รวม ๒๙ คน

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ มีพระธุดงค์จากต่างจังหวัดมาพักที่วัด ได้สังเกตเห็นพระพักตร์ของพระพุทธรูปเป็นโพรงพระโมฬีถอดได้ และในโพรงนั้นมีน้ำขังอยู่เต็ม จึงสอบถามชาวบ้านและเจ้าอาวาสก็ไม่มีใครทราบมาก่อน เป็นที่เล่าลือกันอยู่พักหนึ่ง แต่ไม่มีใครกล้าพิสูจน์ความจริง

ในปี พ.ศ.๒๕๑๖ ร.อ.ประเสริฐ เรียมศรี นายอำเภอปาย พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการอำเภอปาย ได้ร่วมทำการอธิษฐานของพิสูจน์ข้อเท็จจริง โดยความร่วมมือจากเจ้าอาวาสและศรัทธาได้ตักน้ำออกจากพระเศียรทั้งหมด ใช้สำลีเช็ดจนแห้งสนิท ทำการปิดพระเศียรผูกเชือกประทับตราครั้งปิดหน้าต่าง ประตูปากบาน ห้ามคนเข้าออกกำหนดเวลา ๕ วัน เมื่อครบกำหนดได้ทำการเปิดต่อหน้าคณะทำการพิสูจน์ชุดเดิม ผลปรากฏว่ามีน้ำขังอยู่ในเศียรของพระพุทธรูปจริงนับเป็นที่น่าสนใจยิ่งตั้งแต่นั้นมาก็มีประชาชนทุกสารทิศได้เข้ามากราบไหว้มิได้ขาด

ในปี พ.ศ.๒๕๑๗ นายอาณัติ บัวขาว นายอำเภอปาย ได้ตั้งชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ว่าหลวงพ่อบ่อนเมือง เป็นมิ่งขวัญให้ประชาชนอำเภอปายอุ่นอกอุ่นใจ

ในปี พ.ศ.๒๕๒๖ คนร้ายไม่ทราบจำนวน ได้ลักลอบขุดเจาะผนังวิหารทางด้านใต้ เข้าไปขโมยสิ่งของเงินทองในวิหาร ทางวัดและศรัทธาจึงได้นำขึ้นไปประดิษฐานไว้บนศาลาการเปรียญ เพราะเกรงขโมยจะลักเอาพระพุทธรูป อีกทั้งวิหารก็ชำรุดทรุดโทรม การย้ายมาอยู่ในที่ใหม่ทำให้น้ำในพระเศียรของพระพุทธรูปลดน้อยลง บางครั้งเหือดแห้งหายไป ประชาชนที่เคารพกราบไหว้ก็น้อยลง

ในปี พ.ศ.๒๕๓๒ หลวงปู่สมบัติ คุณะโสโก วัดก้ำก่อ และนายประมวล รุจนเสรี ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้มาเยี่ยมอำเภอปายและได้มานมัสการหลวงพ่อบ่อนเมืองที่วัดนี้ เจ้าอาวาสและศรัทธาวัดได้แจ้งให้ทราบ หลวงปู่สมบัติ จึงได้ตรวจสอบทางสมาธิ ทราบว่าการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปออกจากวิหารเดิม ผิดเจตนารมณ์ของครูบาศรีวิชัย แต่วิหารเดิมชำรุดทรุดโทรมมาก จึงได้มีมติให้รื้อถอนทำการปลูกสร้างวิหารใหม่ โดยคงรูปแบบวิหารของครูบาศรีวิชัยเดิมได้รับจัดหาทุนดำเนินการก่อสร้าง ครั้งแรกมีผู้ร่วมบริจาคเป็นเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท

ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ พลโทวิเชียร วิชัยวัฒน์ พร้อมด้วยครอบครัวและคณะรับเป็นเจ้าภาพในการก่อสร้างวิหาร โดยการนำกฐินมาทอดเพื่อเป็นทุนดำเนินการก่อสร้างวิหารใหม่จนสำเร็จ และได้หลวงพ่อบ่อนเมืองไปประจำในวิหาร เป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองปายต่อไป น้ำที่มีอยู่ในพระเศียรก็ยังคงมีอยู่เป็นที่น่าอัศจรรย์จนถึงปัจจุบัน

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระพ่อบ่อนเมืองที่อยู่คู่มากับวัดน้ำฮูที่ทุกคนสักการะนับถือเป็นพระพุทธรูปสิงห์สาม ปางมารวิชัยหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง ๒๔ นิ้ว สูง ๓๐ นิ้ว ส่วนพระเศียรกลวงมีพระเมาฬีครอบ ไม่มีประวัติบันทึกการสร้างอย่างชัดเจนสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พร้อมกับสถูปเจดีย์ซึ่งอยู่หลังวิหาร ได้รกร้างอยู่เป็นเวลานาน ในปี พ.ศ.๒๕๖๘

ภาพที่ ๔.๓๘ พระวิหารและพระพุทธรูปเมืองวัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

จากหลักฐานที่ปรากฏเป็นโบราณวัตถุต่าง ๆ ตามวัดร้าง กำแพงวัด ซากเจดีย์ปรักหักพัง พระพุทธรูปที่ก่อด้วยอิฐถือปูน ก้อนอิฐเก่าแผ่นใหญ่และหนามาก สันนิษฐานได้ว่าเป็นที่อยู่ของพวก ลัวะ พวกขอม และลัธาร ลำห้วย หลายแห่งเป็นที่ที่มีช้างป่าจำนวนมาก ต่อมาเมื่อพวกไทใหญ่พากันอพยพมาจากเมืองป๋น เมืองพาย เมืองแสนหวี เชียงของ เชียงตุง หมอกใหม่ ลางเคือ ก้างยาม พม่า และมอญ มาด้วยบ้าง เมื่อมาถึงบ้านดอน (ปัจจุบันบ้านเวียงเหนือ) จึงตกลงใจกันอยู่ที่นี่ และยกขุน ลำปางขึ้นเป็นเจ้าเมืองจากนั้นช่วยกันขุดคูรอบเวียง เพื่อป้องกันสัตว์มารบกวน มีประตูสามด้าน ทางทิศใต้เรียกว่า ประตูดำ เป็นประตู ที่นำศพออกไปเผา แล้วสร้างวัดในบ้านดอนทางทิศตะวันออก

ผู้ใหญ่ทอน และ นายเหิงพงษ์ พงษ์คำเต็ม พร้อมด้วยชาวบ้านน้ำฮู ได้สร้างศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งอยู่โคนไม้พร้อมด้วยซากปรักหักพังของ เจดีย์ ในปี พ.ศ.๒๔๗๔ ครูบาศรีวิชัยนักบุญลานนาไทย ได้นำคณะศิษยานุศิษย์เดินทางมาเยี่ยมอำเภอปาย ได้มาเห็นสภาพทรุดโทรมของวัดและได้พบพระพุทธรูปดังกล่าว จึงได้สร้างวิหารขึ้นหนึ่งหลังสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปพร้อมกับสร้างเจดีย์ขึ้นด้านหลังวิหาร ๑ องค์ และ ที่วัดน้ำฮูแห่งนี้มีพระเจดีย์สีทองอยู่หลังวิหารหรือโบสถ์ พระเจดีย์นี้ไม่มีบันทึกประวัติการสร้างอย่างชัดเจน แต่เชื่อกันว่าสร้างโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อบรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระพี่นางสุพรรณกัลยา ซึ่งได้เสด็จไปเป็นตัวประกันที่พม่าแทนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ต่อมาได้ถูกปลงพระชนม์ที่พม่านั้นเอง ภายในพระเจดีย์นี้ยังบรรจุเส้นพระเกศาของสมเด็จพระพี่นางฯ ไว้ด้วย ส่วนหน้าวัดก็จะมีศาลาปลาให้ผู้คนมากราบไหว้ เนื่องจากว่าศาลาปลาของวัดน้ำฮูนี้มีรูปปั้นของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและรูป ปั้นสมเด็จพระพี่นางสุพรรณกัลยาไว้ให้สักการบูชาได้อีกด้วย

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา

จังหวัดสุโขทัย

๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

ความสำคัญ

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานกรุงสุโขทัย ศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยซึ่งมีอาณาอยู่บริเวณภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๑๙ ผังเมืองสุโขทัยมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความยาวประมาณ ๒

กิโลเมตร กว้างประมาณ ๑.๖ กิโลเมตร มีประตูเมืองอยู่ตรงกลางกำแพงเมืองแต่ละด้าน ภายในยังเหลือร่องรอยพระราชวังและวัดอีก ๒๖ แห่ง วัดที่ใหญ่ที่สุดคือวัดมหาธาตุ อุทยานแห่งนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยกรมศิลปากรด้วยความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโก มีผู้เยี่ยมชมหลายแสนคนต่อปี ซึ่งสามารถเดินเท้าหรือขี่จักรยานเที่ยวชมได้

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้รับการประกาศคุ้มครองครั้งแรกตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๒ ตอนที่ ๑๑๒ ลงวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๔ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๑๙ โครงการฟื้นฟูอุทยานแห่งนี้ก็ได้รับการอนุมัติ และเปิดอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๑ โดยในวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๔ องค์การยูเนสโกได้ประกาศให้อุทยานแห่งนี้เป็นแหล่งมรดกโลก ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์ที่กำแพงเพชรและศรีสัชนาลัยภายใต้ชื่อว่า "เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร" (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)

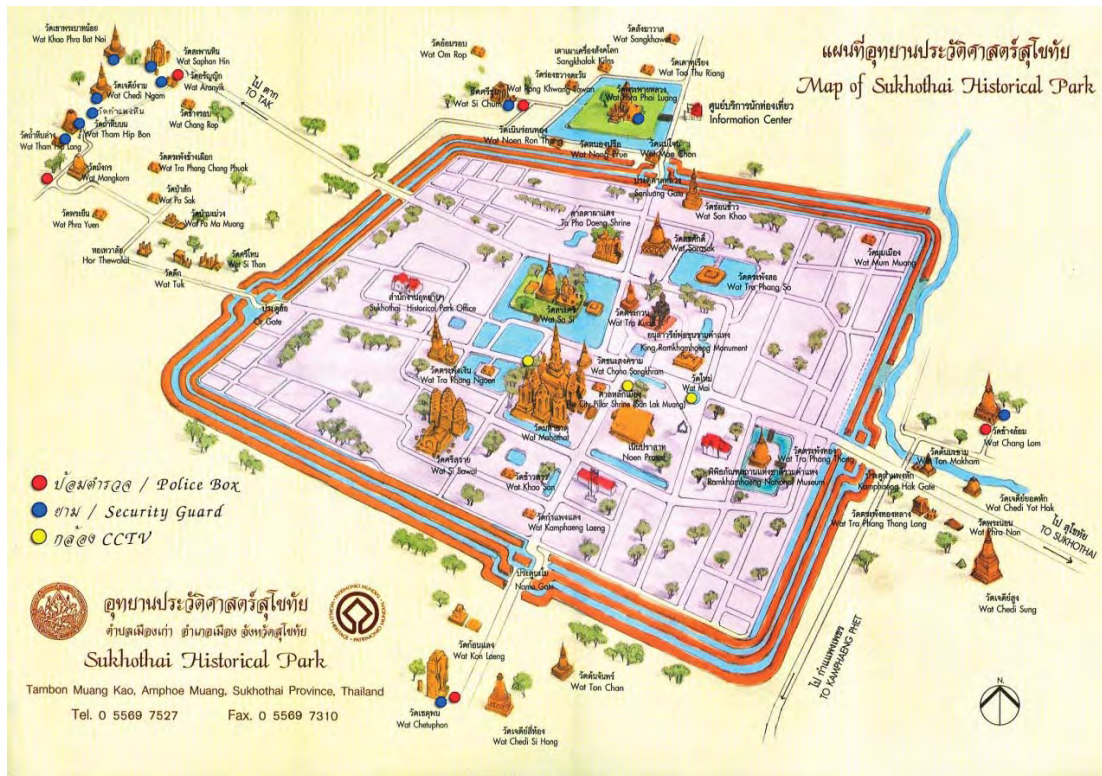
ประวัติวัด

วัดเหล่านี้ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

ในอดีตเมืองสุโขทัยเคยเป็นราชธานีของไทยมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจ ภายในอุทยานฯ มีสถานที่สำคัญที่เป็นพระราชวัง ศาสนสถาน โบราณสถาน โดยมีคูเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองโบราณล้อมรอบอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อยู่ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถนนจรดวิถีถ่อง ทางหลวงหมายเลข ๑๒ สายสุโขทัย-ตากบริเวณพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยครอบคลุมพื้นที่กว่า ๗๐ ตารางกิโลเมตร และมีโบราณสถานสำคัญที่น่าสนใจมากมาย

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ภาพที่ ๔.๓๙ แผนที่วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

วัดมหาธาตุ

ตั้งอยู่กลางเมือง เป็นวัดใหญ่ และวัดสำคัญของกรุงสุโขทัย มีพระเจดีย์มหาธาตุทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นศิลปะแบบสุโขทัยแท้ ตั้งเป็นเจดีย์ประธาน ล้อมรอบด้วยเจดีย์ ๘ องค์ บนฐานเดียวกัน คือ ปราสาทศิลาแลงตั้งอยู่ที่ทิศทั้ง ๔ และเจดีย์ทรงปราสาทก่อด้วยอิฐที่ได้รับอิทธิพลมาจากล้านนา จากการสำรวจ พบว่าบริเวณวัดมหาธาตุมีเจดีย์แบบต่าง ๆ มากถึง ๒๐๐ องค์ วิหาร ๑๐ แห่ง ชุ่มพระ (มณฑป) ๘ ชุ่ม พระอุโบสถ ๑ แห่ง ตระพัง ๔ แห่ง ด้านตะวันออกบนเจดีย์ประธานมีวิหารขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลง มีแท่นซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ พระศรีศากยมุนี ปัจจุบันได้รับการเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่วัดสุทัศน์ฯ กรุงเทพมหานคร ที่ด้านเหนือ และด้านใต้ของเจดีย์มหาธาตุมีพระพุทธรูปยืนภายในชุ่มพระ เรียกว่า "พระอัฐารศ"

วัดชนะสงคราม

ตั้งอยู่ทางด้านเหนือของวัดมหาธาตุ ใกล้กับโบราณสถานที่ยังเรียกว่าหลักเมือง เดิมเรียกว่า วัดราชบูรณะ มีลักษณะเด่นคือ เจดีย์ทรงระฆังกลมขนาดใหญ่ เป็นเจดีย์ประธาน และมีวิหาร โบสถ์ เจดีย์รายต่าง ๆ

วัดตระพังเงิน

คำว่า “ตระพัง” หมายถึง สระน้ำ หรือหนองน้ำ เป็นโบราณสถานสำคัญ ตั้งอยู่บริเวณขอบตระพังเงินด้านทิศตะวันตกของวัดมหาธาตุ ห่างจากวัดมหาธาตุ ๓๐๐ เมตร โบราณสถานนี้ไม่มีกำแพงแก้ว ประกอบด้วยเจดีย์ทรงดอกบัวตูมเป็นประธาน ลักษณะเด่นของเจดีย์ทรงดอกบัวตูม คือ มีระนาบที่เรือนธาตุทั้งสี่ด้านประดิษฐานพระพุทธรูปยืน และพระพุทธรูปปางลีลา (จระนำ หมายถึง ชื่อขุมท้ายวิหาร หรือท้ายโบสถ์ มักเป็นช่องตัน) วิหารประกอบอยู่ด้านหน้า และทางด้านตะวันออกของเจดีย์เป็นเกาะมีโบสถ์ตั้งอยู่กลางน้ำ

วัดสระศรี

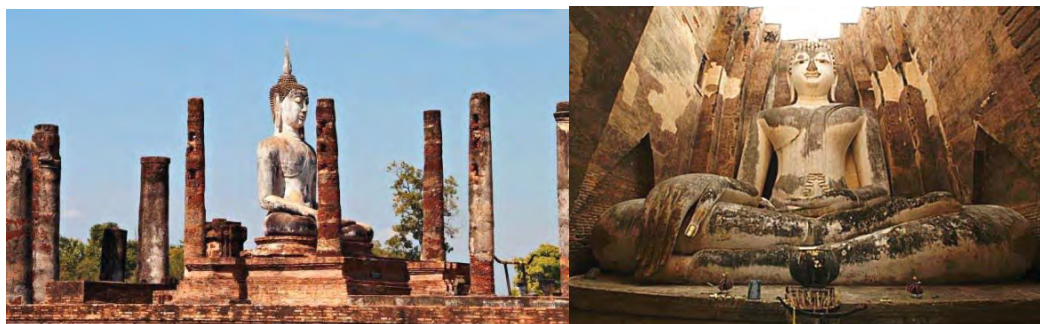
เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดมหาธาตุ เป็นโบราณสถานสำคัญอยู่บริเวณกลางสระน้ำที่มีขนาดใหญ่ ชื่อว่า ตระพังตระกวน และสิ่งสำคัญของวัดประกอบด้วยเจดีย์ประธานทรงลังกา ด้านหน้าวิหารขนาดใหญ่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย มีเจดีย์ขนาดเล็ก ศิลปศรีวิชัยผสมลังกา ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ มีขุมพระพุทธรูป ๔ ทิศ ด้านหน้ามีเกาะกลางน้ำขนาดย่อมเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถขนาดเล็ก วัดแห่งนี้ได้ชื่อว่าเป็นจุดที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม

วัดศรีสวาย

ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของวัดมหาธาตุ ห่างออกไปประมาณ ๓๕๐ เมตร โบราณสถานที่สำคัญตั้งอยู่ในกำแพงแก้ว ประกอบด้วยปราสาท ๓ องค์ รูปแบบศิลปะลพบุรี ลักษณะของปราสาทค่อนข้างเพรียว ตั้งอยู่บนฐานเตี้ย ๆ ลวดลายปูนปั้นบางส่วนเหมือนลายบนเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวน ได้พบทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูป และศิลาจารึกที่แสดงให้เห็นว่าเคยเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูมาก่อน แล้วแปลงเป็นพุทธสถานโดยต่อเติมวิหารขึ้นที่ด้านหน้า แล้วเป็นวัดในพุทธศาสนาภายหลัง

วัดพระพายหลวง

เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากวัดมหาธาตุ ผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูน้ำล้อมรอบ ๓ ชั้น คูชั้นนอกเรียกว่า คูแม่โจน วัดพระพายหลวงเป็นศูนย์กลางของชุมชน โบราณสถานเก่าแก่ที่สุดของวัด คือ พระปราสาท ๓ องค์ เป็นปราสาทประธานของวัด ก่อด้วยศิลาแลง ศิลปะเป็นเขมรแบบบายน สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ด้านหน้าของวัดเป็นอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ๔ อริยาบถ คือนั่ง นอน ยืน เดิน

ภาพที่ ๔.๔๐ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย (๑)

วัดศรีชุม

ตั้งอยู่ห่างจากวัดพระพายหลวงไปทางทิศตะวันตก ๘๐๐ เมตร เป็นวัดที่ประดิษฐานพระอจนะ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง ๑๑.๓๐ เมตร ลักษณะของวิหารสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมลักษณะคล้ายมณฑป แต่หลังคาพังทลายลงมาหมดแล้ว เหลือเพียงผนังทั้งสี่ด้าน ผนังแต่ละด้าน ก่ออิฐถือปูนอย่างแน่นหนา ผนังทางด้านใต้มีช่องให้คนเข้าไปภายใน และเดินขึ้นไปตามทางบันไดแคบ ๆ ถึงผนังด้านข้างขององค์พระอจนะ หรือสามารถขึ้นไปถึงสันผนังด้านบนได้ ภายในช่องกำแพงตามฝาผนังมีภาพเขียนเก่าแก่แต่เลอะเลือนเกือบหมด ภาพเขียนนี้มีอายุเกือบ ๗๐๐ ปี นอกจากนี้แล้วบนเพดานช่องบันไดยังมีแผ่นหินชนวนขนาดใหญ่แกะสลักลวดลายเรื่องชาดกต่าง ๆ มีจำนวนทั้งหมด ๕๐ ภาพ เมื่อเดินตามช่องทางบันไดขึ้นไปจะเพลิดเพลินหลังคาวิหารมองเห็นทิวทัศน์อันงดงามของเมืองเก่าสุโขทัยได้โดยรอบ

เพราะเหตุใดวิหารวัดศรีชุมจึงมีความเร้นลับซ่อนอยู่อย่างนี้ เรื่องนี้หากพิจารณากันอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วงทรงพระปรีชาสามารถในด้านปลูกปลูกใจทหารหาญ และด้านอื่น ๆ อีกมาก เพราะผนังด้านข้างขององค์พระอจนะมีช่องเล็ก ๆ ถ้าหากใครแอบเข้าไปทางอุโมงค์แล้วไปโผล่ที่ช่องนี้ และพูดออกมาดัง ๆ ผู้ที่อยู่ภายในวิหารจะต้องนึกว่าพระอจนะพูดได้ และเสียงพูดนั้นจะกังวานน่าเกรงขาม เพราะวิหารนี้ไม่มีหน้าต่าง แต่เดิมคงมีหลังคาเป็นรูปโค้งคล้ายโดม

ภาพที่ ๔.๔๑ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย (๒)

วัดช้างรอบ

อยู่ห่างจากประตูอ้อไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๒.๔ กิโลเมตร มีโบราณสถานที่สำคัญประกอบด้วย เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีช้างโผล่ครึ่งตัว มีจำนวน ๒๔ เชือก พระอุโบสถอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน และมีเจดีย์ราย ๕ องค์ ล้อมรอบเจดีย์ประธาน และโบสถ์

วัดสะพานหิน

วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินเขา สูงประมาณ ๒๐๐ เมตร บริเวณทางเดินขึ้นโบราณสถานมีทางเดินปูลาดด้วยหินชนวนจากดินเขาขึ้นไปเป็นระยะทาง ๓๐๐ เมตร สิ่งสำคัญภายในวัด ได้แก่ พระประธาน

เป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เป็นที่ประดิษฐานพระปางประทานอภัย สูง ๑๒.๕๐ เมตร เรียกว่า “พระอัฐารศ”

วัดเชตุพน

ศิลปกรรมที่น่าสนใจของวัดคือ มณฑปที่สร้างด้วยหินชนวน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่อริยาบท คือนั่ง นอน ยืน เดิน ภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยมีการใช้วัสดุทั้งอิฐ หินชนวน ศิลาแลง ในการก่อสร้าง สิ่งที่น่าสนใจภายในวัด คือ กำแพงแก้วที่ล้อมรอบมณฑป จตุรมุขนี้สร้างจากหินชนวนที่มีขนาดใหญ่ และหนา โดยมีการสกัด และบากหินเพื่อทำเป็นกรอบ และซี่กรงเลียนแบบเครื่องไม้ และยังได้พบศิลาจารึกที่วัดนี้หลักที่ ๕๘ จารึกในปี พ.ศ.๒๐๕๗ กล่าวว่า เจ้าธรรมรังสีสร้างพระพุทธรูปในวัดนี้

วัดเจติยสี่ห้อง

ตั้งอยู่ทางตะวันออกของวัดเชตุพน ห่างไปประมาณ ๑๐๐ เมตร โบราณสถานที่น่าสนใจคือ ที่ฐานเจติยประธานมีภาพปูนปั้นประดับโดยรอบเป็นรูปบุคคล รูปบุรุษ และสตรี สวมอาภรณ์ และเครื่องประดับ ในมือถือภาชนะ มีพรรณพฤกษากอไผ่แผ่กิ่งออกมาที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้มีปูนปั้นรูปช้าง และสิงห์ประดับรูปบุคคล องค์เจติยประธานเป็นทรงระฆังกลมที่ได้รับการบูรณะ ส่วนยอดเจติยได้หักพังลง

วัดช้างล้อม

เป็นโบราณสถานที่สำคัญ มีเจติยทรงกลมแบบลังกาเป็นประธานของวัด รอบฐานเจติยประดับด้วยปูนปั้นเป็นรูปช้างโผล่ครึ่งตัว ด้านหน้ามีฐานวิหารก่อด้วยอิฐ และยังมีฐานกำแพงแก้วก่อด้วยอิฐล้อมรอบ

วัดตระพังทองกลาง

อยู่ริมถนนจรดวิถีถ่อง หากเดินทางมาจากจังหวัดสุโขทัยวัดตระพังทองกลางอยู่ริมซ้ายมือ ศิลปกรรมที่สำคัญคือ มณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยอิฐ ผนังด้านนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ตอนพระพุทธรเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ตอนประทานเทศนาโปรดพระพุทธรูปดากับกษัตริย์ศากยราช และตอนเสด็จโปรดนางพิมพา นับเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกของสุโขทัย

๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ความสำคัญ

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ของประเทศไทยตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีโบราณสถานทั้งหมด ๒๑๕ แห่ง สํารวจค้นพบแล้ว ๒๐๔ แห่ง รวมทั้งสุสานวัดขมขึ้น และเตาสังคโลกโบราณในปัจจุบันจากการประเมินของกรมศิลปากร นับว่ามีการต่อเติมโบราณสถานจากสภาพเดิมน้อยกว่าที่ใด ยังคงรักษาภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ไว้ได้ครบถ้วนเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๔ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย พร้อมด้วย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้รับเกียรติให้ลงทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก ภายใต้ชื่อว่า "เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร" (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)

ประวัติวัด

วัดเหล่านี้ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอเมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสัชนาลัย บริเวณที่เรียกว่า “แก่งหลวง” ห่างจากตัวอำเภอศรีสัชนาลัยลงมาทางอำเภอสวรรคโลก ๑๑ กิโลเมตร หรือห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๕๕๐ กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตของตำบลศรีสัชนาลัย ตำบลสารจิตร ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าชัย ส่วนตัวเมืองโบราณศรีสัชนาลัยอยู่ในเขตหมู่บ้านพระปรารักษ์ ตำบลศรีสัชนาลัย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๔๕.๑๔ ตารางกิโลเมตร เดิมชื่อว่า “เมืองเชลียง” แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “ศรีสัชนาลัย” ในสมัยกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงขึ้นครองกรุงสุโขทัย และได้สร้างเมืองขึ้นใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองแทนเมืองเชลียง ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์มีโบราณสถาน และโบราณวัตถุทั้งหมด ๒๑๕ แห่ง สำรวจค้นพบแล้ว ๒๐๔ แห่ง

การเดินทางโดยรถยนต์จากตัวเมืองสุโขทัย ใช้ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑ เส้นสุโขทัย-สวรรคโลก-ศรีสัชนาลัย ไปจนถึงระหว่างกิโลเมตรที่ ๑๗ - ๑๙ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานแม่น้ำยม จะมีทางแยกขวาเข้าอุทยานฯ ไป ประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร เป็นระยะทาง ๖๘ กิโลเมตร

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หรือ วัดพระบรมธาตุเมืองเชลียง และเรียกอีกชื่อว่า วัดพระปรารักษ์ ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเก่าศรีสัชนาลัย ลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ และเป็นพระอารามหลวงชั้นราชวรวิหาร มีโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด ได้แก่ ปรารักษ์ประธาน ก่อด้วยศิลาแลงฉาบปูน ลักษณะรูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมจัดอยู่ในสมัยอยุธยา บริเวณเรือนธาตุด้านหน้ามีบันไดขึ้นองค์ปรารักษ์สู่ซุ้มโถง ผนังภายในองค์ปรารักษ์พบว่ามีร่องรอยจิตรกรรมฝาผนังแต่ลบเลือนไปมาก ด้านหน้าองค์ปรารักษ์มีวิหาร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางมารวิชัย และทางด้านขวามีพระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลาที่มีลักษณะงดงาม กำแพงวัด เป็นศิลาและแท่นกลมขนาดใหญ่เรียงชิดติดกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖๐ เมตร ยาว ๙๐ เมตร เหนือซุ้มประตูทำเป็นรูปคล้ายหลังคายอด และเหนือซุ้มขึ้นไปเป็นปูนปั้นรูปพระพักตร์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระธาตุมูเตา อยู่ด้านหลังปรารักษ์ประธานนอกกำแพงแก้ว ลักษณะพระธาตุมูเตาเป็นเจดีย์ทรงมอญ ในการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้พบทองจังโกประดับส่วนยอดของเจดีย์ มณฑปพระอัฐารศ อยู่ด้านหลังของพระธาตุมูเตา เดิมน่าจะเป็นมณฑปพระสี่อิริยาบถ ต่อมาได้ซ่อมแซมดัดแปลง ภายในซุ้มคูหา มีพระพุทธรูปยืนอยู่ เดิมมณฑปมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา วิหารพระสองพี่น้อง อยู่ทางซ้ายมณฑปพระอัฐารศ ก่อด้วยศิลาแลง มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ๒ องค์ อยู่บนแท่นพระ จากการขุดค้นทางโบราณคดีพบว่าฐานวิหารสองพี่น้องก่อทับอาคารเดิมที่ก่อด้วยอิฐ และด้านข้างทางขวาของพระวิหารได้พบฐานรอยพระพุทธรูป โบสถ์ ตั้งอยู่ด้านหน้าพระวิหาร ปัจจุบันทางวัดได้บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหลังโดยสร้างทับโบสถ์เดิม กุฏิพระร่วงพระลือ หรือเรียกอีกชื่อว่า ศาลพระร่วงพระลือ มีลักษณะเป็นมณฑป ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง หลังคาทรงมณฑปก่ออิฐซ้อนกัน ๔ ชั้น ภายในประดิษฐานรูปหล่อพระร่วงพระลือ (จำลอง)

ภาพที่ ๔.๔๒ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย (๑)

วัดเขาพนมเพลิง

ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมเพลิงภายในกำแพงเมือง มีโบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ประธานทรงกลม และมณฑปก่อด้วยศิลาแลง ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกพื้นสูง หลังคาโค้งแหลม มีบันไดทางขึ้นสู่มณฑป ชาวบ้านเรียกว่า ศาลเจ้าแม่ละอองสำลี ส่วนทางขึ้นวัดสามารถขึ้นได้ ๒ เส้นทาง คือ จากด้านหน้าวัดแก่งหลวง และด้านข้างวัดซึ่งทางขึ้นได้ทำเป็นบันไดศิลาแลง ระหว่างทางขึ้นทั้งสองด้านมีศาลาที่พักด้วย

วัดเขาสวรรณคีรี

อยู่ทางทิศตะวันตก ถัดจากเขาพนมเพลิงไปประมาณ ๒๐๐ เมตร โดยตั้งอยู่บนเขาอีกยอดหนึ่งในเทือกเขาเดียวกัน กลุ่มโบราณสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์ประธานทรงกลมองค์ระฆังขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลง ฐานเขียงใหญ่ ๕ ชั้น ใช้สำหรับเป็นลานประทักษิณ มีซุ้มพระทั้ง ๔ ด้าน ตรงก้านฉัตรมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลาเดินจงกรมรอบก้านฉัตรเช่นเดียวกับวัดช้างล้อม ด้านหลังเจดีย์ประธานมีเจดีย์ทรงกลมล้อมรอบด้วยแนวกำแพงศิลาแลง

ภาพที่ ๔.๔๓ วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย (๒)

วัดช้างล้อม

อยู่ภายในกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย บนที่ราบเชิงเขาด้านทิศใต้ของเขาพนมเพลิง โบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ประธานทรงลังกา ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนฐาน

ประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่ฐานเจดีย์มีช้างปูนปั้นยืนหันหลังชนผนังเจดีย์อยู่โดยรอบ จำนวน ๓๙ เชือก และช้างที่อยู่ตามมุมเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ ตกแต่งเป็นช้างทรงเครื่อง มีลวดลายปูนปั้นประดับที่คอ ต้นขา และข้อเท้า ส่วนทางด้านหน้าเจดีย์ประธานมีบันไดขึ้นสู่ลานประทักษิณ เหนือฐานประทักษิณมีซุ้มพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ผนังซุ้มมีรูปประติมากรรมรูปตันโพธิ์อยู่เบื้องหลังพระพุทธรูป แต่พระพุทธรูปได้ถูกทำลายไปคงเหลือเพียงองค์เดียวทางด้านทิศเหนือ บริเวณองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ ก้านฉัตรประดับด้วยรูปพระสาวกปูนปั้นลีลาปูนต่ำจำนวน ๑๗ องค์

วัดช้างล้อมที่เมืองศรีสัชนาลัยนี้ ช้างจะมีลักษณะที่เด่นกว่าช้างปูนปั้นที่วัดอื่น ๆ คือ ยืนเต็มตัวแยกออกจากผนัง มีขนาดใหญ่กว่าช้างจริง และด้านหน้ามีพุ่มดอกบัวปูนปั้นประดับไว้

โบราณสถานภายในวัดที่ยังมีหลักฐาน คือ วิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน นอกจากนั้นเป็นวิหารขนาดเล็ก ๆ ๒ หลัง และเจดีย์ราย ๒ องค์

วัดเจดีย์เจ็ดแถว

ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดช้างล้อม นับว่ามีความสวยงามมากกว่าวัดอื่นในเมืองสุโขทัย เพราะมีเจดีย์แบบต่างๆ กันมากมายที่เป็นศิลปะสุโขทัยแท้ และเป็นศิลปะแบบศรีวิชัยผสมสุโขทัย โบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ประธานรูปดอกบัวตูมอยู่ด้านหลังพระวิหาร และมีเจดีย์รายรวมทั้งอาคารขนาดเล็กแบบต่างๆ จำนวน ๓๓ องค์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง นอกกำแพงมีโบสถ์และบ่อน้ำ เจดีย์รายที่วัดเจดีย์เจ็ดแถวมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากที่ต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น ลังกา และพุกาม ด้านหลังเจดีย์ประธานมีเจดีย์รายที่มีลักษณะเด่น คือ ฐานเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ยอดเป็นทรงกลม ภายในเจดีย์มีซุ้มโถง ส่วนซุ้มโถงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปูนปั้น มีภาพจิตรกรรมเป็นภาพอดีตพระพุทธเจ้า และเหล่าเทวดาภคิตรีย์ ส่วนซุ้มจระนมด้านหลังของเรือนธาตุทำเป็นพระพุทธรูปนาคปรก สาเหตุที่เรียกว่า วัดเจดีย์เจ็ดแถวเนื่องจากได้พบเจดีย์จำนวนมากหลายแถวภายในวัด และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าวัดเจดีย์ เจ็ดแถวเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิของพระราชาวงศ์สุโขทัย

วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่

ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมือง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดเจดีย์เจ็ดแถวนัก โบราณสถานที่สำคัญคือเจดีย์ประธานทรงกลม ก่อด้วยศิลาแลง องค์ระฆังได้พังทลายลง ด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปจากมุขหลังของวิหารไปถึงเรือนธาตุเพื่อสักการะพระพุทธรูป ด้านเจดีย์ประธานมีวิหาร มีมุขด้านหน้า และด้านหลัง มีบันไดขึ้น ๕ ทาง เสาววิหาร และกำแพงวัดก่อด้วยศิลาแลง

วัดสวนแก้วอุทยานน้อย

หรือเรียกกันอีกชื่อว่า วัดสระแก้ว อยู่ห่างจากวัดช้างล้อม ๒๐๐ เมตร กลุ่มโบราณสถานมีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีประตูทางเข้าด้านหน้า และด้านหลังวัด มีโบราณสถานประกอบด้วย เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว วิหารมีซุ้มพระตั้งอยู่ด้านหลังลักษณะเป็นมณฑป หลังคามณฑปเป็นรูปโค้งแหลม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย

วัดนางพญา

ตั้งอยู่แนวเดียวกันกับวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ เป็นวัดที่มีลวดลายปูนปั้นงดงามมาก ปรากฏอยู่บนซากผนังวิหารด้านตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งเป็นวิหารขนาดเล็กห้อง ภายในวิหารตามเสาทุกด้านมีเทพนม และลวดลายต่าง ๆ ทำด้วยสังคโลกไม่เคลือบ เจดีย์ประธานของวัดเป็นเจดีย์ทรง

กลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ชุ่มด้านหน้ามีบันไดทางขึ้นจนถึงภายในโถงเจดีย์ ตรงกลางโถงมีแกนเจดีย์ประดับด้วยลวดลายปูนปั้น วิหารก่อด้วยศิลาแลงมีมุขหน้า และมุขหลัง ผนังวิหารเจาะช่องแสงผนังด้านใต้มีลวดลายปูนปั้น ลักษณะเด่นก็คือ ลวดลายปูนปั้นทำเป็นกึ่งมนุษย์กึ่งวานรกำลังวิ่ง แต่ถูกทำลายไปบางส่วน นอกจากนั้นยังทำเป็นรูปลวดลายพรรณพฤกษา และรูปเทพนมเป็นรูปแบบศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น

วัดขมขึ้น

ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยม ห่างจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุมาทางทิศตะวันออกประมาณ ๔๐๐ เมตร โบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ประธานทางกลมก่อด้วยศิลาแลง วิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธานก่อด้วยศิลาแลงขนาด ๖ ห้อง มีมุขยื่นออกมาด้านหน้า ด้านหลังพระวิหารเชื่อมต่อกับมณฑป คล้ายเป็นห้องที่บิณฑบาตวิหาร หลังคาใช้ศิลาแลงก่อแหลมเข้าหากันเป็นรูปจั่วแหลม ด้านหน้าทั้งสองข้างมณฑปทำเป็นซุ้มจระนำ ๒ ซุ้ม ด้านหลังมีซุ้มจระนำที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคปรก แต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีลวดลายปูนปั้นที่หน้าบันด้านหลังมณฑป

จากการขุดค้นบริเวณด้านหน้าพระวิหารพบหลักฐานโครงกระดูกมนุษย์ จำนวน ๑๕ โครง ในระดับลึก ๗-๘ เมตร อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙และพัฒนาจนถึงสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ และได้พบกลุ่มโบราณสถานก่อด้วยอิฐที่มีขนาดใหญ่ และพบเครื่องถ้วยชามเคลือบจำนวนมาก ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗จนเข้าสู่ชั้นสุโขทัยที่ร่วมสมัยกับวัดขมขึ้น

จังหวัดน่าน

๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน

ความสำคัญ

เดิมชื่อ "วัดพรหมมินทร์" เป็นวัดที่แปลกกว่าวัดอื่น ๆ คือ โบสถ์และวิหารสร้างเป็นอาคารหลังเดียวกันประตูไม้ทั้งสี่ทิศแกะสลักลวดลาย โดยช่างฝีมือล้านนาสวยงามมาก นอกจากนี้ฝาผนังแสดงถึงชีวิตและวัฒนธรรมของยุคสมัยที่ ผ่านมาตาม พงศาวดารของเมืองน่าน วัดภูมินทร์สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๑๓๙ โดยพระเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าผู้ครอง เมืองน่านได้สร้างขึ้นหลังจากที่ครองนครน่านได้ ๖ ปี มีปรากฏในคัมภีร์เมืองเหนือว่าเดิมชื่อ "วัดพรหมมินทร์" ซึ่งเป็นชื่อของเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ผู้สร้างวัด แต่ตอนหลังชื่อวัดได้เพี้ยนไปจากเดิมเป็นวัดภูมินทร์ดังกล่าว

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วัดภูมินทร์สันนิษฐานว่าอาจจะสร้างในสมัยเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์เป็นผู้ครองเมืองน่าน ประมาณ พ.ศ.๒๑๓๘ วัดภูมินทร์มีโบราณสถานสำคัญ คือ อุโบสถ ซึ่งลักษณะเป็นอาคารทรงจตุรมุขมีผังเป็นรูปกากบาท อาคารหลังนี้อาจได้รับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมจากอาณานิคณเจดีย์ที่เมืองพุกามภายในอุโบสถประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูป ๔ องค์หันพระพักตร์ออกสู่ประตูทั้ง ๔ ทิศสำหรับอุโบสถองค์ปัจจุบันมีรูปแบบพื้นฐานมาจากการบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๐ (ปลายสมัยรัชกาลที่ ๔) ใช้เวลาซ่อมมานานถึง ๘ ปี (พ.ศ. ๒๔๑๐-๒๔๑๗) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารหลวงก็เขียนขึ้นในช่วงนี้ ภาพจิตรกรรมหรือ “สือบแต้ม” ในวัดภูมินทร์เป็นชาดกในพุทธศาสนา แต่ถ้าวิจารณารายละเอียดของวิถีชีวิตของคนเมืองในสมัยนั้น มีภาพที่น่าสนใจ

อยู่หลายภาพ เช่น ภาพธรรมเนียมการอยู่ข่วง ของชาวไทลื้อ พ่อแม่จะอนุญาตให้หนุ่มสาวพบปะกันที่
 ชานบ้านในเวลาค่ำ ขณะหญิงสาวกำลังปั่นฝ้าย หรือ “อยู่ข่วง” หากสาวเจ้าตกลงปลงใจด้วยก็จะจัด
 พิธีแต่งงาน หรือที่เรียกว่า “เอาคำ ไปป้องกัน” หรือเป็นทองแผ่นเดียวกัน การค้าขายแลกเปลี่ยนใน
 ชุมชน ภาพชาวพื้นเมือง ซึ่งอาจเป็นชาวเขา “เปือยะ” ของป่าบนศรีสะเกษ เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนกับคน
 เมือง ภาพปูม่าน ย่ามาน ภาพนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นภาพที่งามเป็นเยี่ยมของวัดภูมินทร์ มีการใช้สี
 แดง ฟ้ำดำ น้ำตาลเข้มเป็นพื้นใหญ่ๆ ลายภาพสมัยใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองน่าน หญิงสาว
 กำลังทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง นอกชานมีเรือนเล็กๆ ตั้งหม้อน้ำดินเผาที่เรียกว่า “ร้านน้ำ” ส่วนชายหนุ่มไว้
 ผมทรงหลักแจวหรือทรงมหาดไทย แสดงให้เห็นอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาผสมผสานในวิถีพื้นเมืองน่าน
 ภาพชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเมืองน่านช่วงรัชกาลที่ ๕ ทรงผม และเครื่องแต่งกายของผู้หญิงเป็น
 รูปแบบเดียวกับที่กำลังเป็นที่นิยมในยุโรปขณะนั้น ศิลปะตกแต่งภายในอุโบสถเป็นรูปแบบผสมผสาน
 ระหว่าง ศิลปะเมืองน่านและศิลปะจากเมืองใต้ กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งตรงกับปลายรัชกาลที่ ๔ ถึงต้น
 รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี วัดแห่งนี้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๙๗ ตอนที่ ๑๐ วันที่ประกาศ
 ๒๔ มกราคม ๒๕๒๓ กำหนดเขต ประมาณ ๓ ไร่ ๔๘ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ภาพที่ ๔.๔๔ พระอุโบสถและพระพุทธรูปวัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน

อุโบสถวัดภูมินทร์เป็นอาคารทรงจตุรมุข คือ ผังรูปกากบาท หลังคาเป็นชั้นลด ๓ ลด
 ลักษณะคล้ายตัวอาคารวางอยู่บนนาสองตัวที่วางตัวตามแนวทิศเหนือ-ใต้ โดยส่วนหัวนาอยู่ทาง
 ทิศเหนือและปรากฏหางนาผ่านออกมาหน้ามุขด้านทิศใต้ โดยใช้อาคารในแนวตะวันออก-ตะวันตก
 เป็นพระวิหาร และอาคารแนวเหนือ-ใต้ เป็นพระอุโบสถ รัฐบาลไทยเคยพิมพ์รูปวัดภูมินทร์ในธนบัตร
 ใบละ ๑ บาท ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ ได้จำลองพระวิหาร
 หลังนี้ไว้ด้วยอุโบสถวัดภูมินทร์มีศิลปกรรมหลากหลายแขนง อันได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ลงรักปิด
 ทอง ประดับกระจก ลายปูนปั้น และการแกะสลักไม้กรรมศิลปากร ได้สันนิษฐานว่าเป็นอุโบสถจตุรมุข
 หลังแรกของประเทศไทย นาคสะดุ้งขนาดใหญ่แห่แห่นพระอุโบสถเทินไว้บนกลางลำตัว ตรงใจกลาง
 พระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่สี่องค์ ประทับนั่งบนฐานชุกชี หันพระ

พักร์ออกด้านประตู ทั้งสี่ทิศ เบื้องพระปฤษฎางค์ชนกัน ภายในพระอุโบสถ มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ศิลปกรรมไทลื้อ ที่เล่าเรื่องราวตก ตำนานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต

ภายในพระวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง แสดงเรื่องราวชาตก วิธีชีวิตตำนานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต ได้แก่ การแต่งกายคล้ายผ้าซิ่นลายน้ำไหล การทอผ้าด้วยกี่ทอมือ การติดต่อซื้อขายกับชาวต่างชาติ สิ่งน่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ บานประตูแกะสลักเป็น ๓ ชั้น บนไม้สักทองแผ่นเดียวขนาดใหญ่ ความหนาของไม้ประมาณ ๔ นิ้วสลักเป็นลวดลายเครือเถา ที่ทั้งดอกและมีผลระย้า รวมทั้งสัตว์นานาชนิด ฝีมือช่างเมืองน่าน

ภาพที่ ๔.๔๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนัง ภาพวาดปรากฏอยู่บนผนังด้านในวิหารจัตุรมุขทั้งสี่ด้าน ผนังด้านทิศเหนือ ตะวันออก และใต้ เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัย มีพระสาวกนั่งข้างละสององค์ สันนิษฐานว่าคงเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนา และต่ำลงมาได้เขียนเป็นภาพขนาดเล็ก เล่าเรื่อง “คันธกุมารชาตก” ต่อเนื่องกันตลอดทั้งสามด้าน ส่วนผนังด้านทิศตะวันตก ตอนบนเป็นภาพพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานในปางไสยาสน์ มีพระสาวกแสดงอาการเศร้าโศกอยู่สององค์ ตอนล่างลงมา เป็นภาพเล่าเรื่อง “พระเตมียราชชาตก” นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมซึ่งโดดเด่นเป็นพิเศษคือ ภาพเหมือนบุคคลและภาพวิถีชีวิตชาวน่านในอดีต ที่น่าสนใจ ได้แก่

๑. ภาพบริเวณยอดเสาซ้ายมือของประตูด้านทิศตะวันออก นักวิชาการสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพเหมือนของเจ้านันตวรฤทธิเดช ผู้ปฏิสังขรณ์วัดนี้

๒. ภาพผนังขวามือของประตูทางทิศเหนือ เป็นภาพชายหญิงกลุ่มหนึ่งยืนหยอกเย้า เกี้ยวพาราสีกัน แสดงให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่และการแต่งกายในอดีต สังเกตว่าช่างได้ใส่อารมณ์ความรู้สึกลงบนใบหน้าคนในภาพอย่างเต็มที่ ซึ่งต่างกับงานจิตรกรรมฝาผนังในภาคกลางอย่างสิ้นเชิง เป็นภาพที่มีชื่อเสียงและงดงามมาก พลาดชมไม่ได้

๓. ภาพที่ยอดเสาขวามือของประตูด้านทิศตะวันตก เป็นภาพชายวัยกลางคนมีเคราตก ใบหน้าคล้ายชาวตะวันตก สวมเสื้อสีแดง สวมหมวก และสะพายย่าม สันนิษฐานว่าเป็นมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา

๔. ภาพบนผนังซ้ายมือของประตูด้านทิศตะวันตก เป็นรูปชายหนุ่มหญิงสาวกำลังเกี้ยวพาราสีกัน ชายเปลือยอก เห็นรอยสักเต็มไปทั้งแขน ไหล่ หน้าอก พุง และหน้าขา เป็นการสักตามสมัย

นิยม อันเป็นที่มาของการเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ลาวพุงดำ” ตำแหน่งของภาพจึงเขียนให้อยู่ข้างหลังประตู และเขียนอย่างประณีตมาก น่าจะเป็นภาพเหมือนของช่างวาดเอง ภาพนี้จัดเป็นภาพชิ้นเยี่ยม

๕. ภาพธรรมเนียมการอยู่ข่วงของชาวไทลื้อ พ่อแม่ จะอนุญาตให้หนุ่มสาวพบปะกันที่ชานบ้านในเวลาค่ำ ขณะหญิงสาวกำลังปั่นฝ้าย หรือ “อยู่ข่วง” หากสาวเจ้าตกลงปลงใจด้วยก็จะจัดพิธีแต่งงาน หรือที่เรียกว่า “เอาคำ ไปป้องกัน” หรือเป็นทองแผ่นเดียวกัน การค้าขายแลกเปลี่ยนในชุมชน

๖. ภาพชาวพื้นเมือง ซึ่งอาจเป็นชาวเขา “เปือยะ” ของป่าบนศรีสะเกษ เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนกับคนเมือง

๗. ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองน่าน หญิงสาวกำลังทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง นอกชานมีเรือนเล็กๆตั้งหมอน้ำดินเผาที่เรียกว่า “ร้านน้ำ” ส่วนชายหนุ่มไว้ผมทรงหลักแจวหรือทรงมหาดไทย แสดงให้เห็นอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาผสมผสานในวิถีพื้นเมืองน่าน

๘. ภาพชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเมืองน่านช่วงรัชกาลที่ ๕ ทรงผม และเครื่องแต่งกายของผู้หญิงเป็นรูปแบบเดียวกับที่กำลังเป็นที่นิยมในยุโรปขณะนั้น

หอไตรวัดภูมินทร์ ลักษณะ สร้างขึ้นใหม่เลียนแบบของเดิม เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๓๗ อาคารสี่เหลี่ยมทรงสูงสองชั้นก่ออิฐถือปูน มีบันไดภายในตัวอาคาร ชั้นบนมีระเบียง หลังคามีข้อฟ้าใบระกา

๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน

ความสำคัญ

วัดพระธาตุเขาน้อย องค์พระธาตุตั้งอยู่บนยอดดอยเขาน้อย ซึ่งอยู่ด้านตะวันตกของตัวเมืองน่าน อยู่ในเส้นทางเดียวกันกับวัดภูยาควัด ตรงหลักกิโลเมตรที่ ๒๖ ในสมัยเจ้าปู่แข็ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๐ องค์พระธาตุเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทั้งองค์ เป็นศิลปะพม่าผสมล้านนา ภายในบรรจุพระเกศาธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๕๔ โดยช่างชาวพม่า และวิหารสร้างในสมัยนี้เช่นกันจากวัดพระธาตุเขาน้อยสามารถมองเห็นทิวทัศน์ โดยรอบของตัวเมืองน่าน ปัจจุบันบริเวณลานชมทิวทัศน์ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาอุตมมงคลนันทบุรีศรีน่าน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางประทานพร บนฐานดอกบัวสูง ๙ เมตร บนยอดพระเกศาทำจากทองคำหนัก ๒๗ บาท สร้างขึ้นเนื่องในมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ประวัติวัด

สถานที่ตั้ง : หมู่บ้านเขาน้อย ตำบลคูด้ อำเภอน่าน จังหวัดน่าน

วัดพระธาตุเขาน้อย ไม่มีประวัติที่ชัดเจน แต่มีเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับพญากู๋ เจ้าผู้ครองเมืองน่าน (พ.ศ. ๑๙๕๐- ๑๙๖๐) ว่าได้สร้างเจดีย์ขึ้นใหม่องค์หนึ่งบนดอยน้อย ในรัชกาลพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ครองนครน่าน พระองค์ได้ว่าจ้างช่างพม่าหรือไทใหญ่ มาซ่อมแซมพระธาตุ และนำเครื่องไม้จากหอคามาสั่งสร้างวิหาร ในช่วง พ.ศ. ๒๔๔๙- ๒๔๕๖ ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๖๑ ตอนที่ ๖๕ วันที่ประกาศ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๘๗ กำหนดเขต ๑ ไร่ ๒ งาน ๑๕ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์พระธาตุเขาน้อย ๑ องค์ และวิหาร ๑ หลัง พระธาตุเขาน้อย เป็นเจดีย์ลักษณะผสมระหว่างแบบพื้นเมืองและพม่า เนื่องจากการซ่อมแซมพระธาตุจากช่างพม่าหรือไทใหญ่ วิหารวัดพระธาตุเขาน้อยเป็นอาคารปูนผสมเครื่องไม้ รูปทรงตรีมุข หลังคาชั้นลด ๓ ชั้น

จากตัวเมืองน่านใช้เส้นทางเดียวกับวัดพญาวัต แต่เลยไปอีกราว ๒ กม. ขึ้นเขาไป ก็จะถึงยอดเขาน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของวัด วัดพระธาตุเขาน้อย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญและเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของ จ.น่าน สันนิษฐานว่ามีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับพระธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่บนดอยเขาน้อย สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๒๔๐ ม. หน้าวัดมีทางขึ้นเป็นบันไดนาค ๓๐๓ ขั้น

ทางรถขึ้นถึงตัววัด เมื่อขึ้นไปยืนบนยอดเขา จะมองเป็นทิวทัศน์ของเมืองน่าน ได้อย่างชัดเจน ตามประวัติ พระธาตุองค์นี้ สร้างโดยมเหสีรองของพญาภูแข็ง เจ้าผู้ครองนครน่าน เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เจ้าผู้ครองนครน่าน อีกหลายองค์ต่อมา ได้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุ โดยตลอด จนกระทั่งมีการบูรณะครั้งใหญ่ ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๕๔ โดยช่างชาวพม่า ชื่อหม่องยง

ภาพที่ ๔.๔๖ พระยืนและพระเจดีย์ วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน

กรมศิลปากรได้ทำการสำรวจและขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๓ ด้วยความเป็นวัดที่อยู่บนเขาสูง จึงเป็นจุดชมทิวทัศน์ที่สวยงาม อยู่ตรงลานปูน พระพุทธรูปปางลีลาองค์ใหญ่ คือพระพุทธรูปมหาอุทตมมกมณีนทปรีศรีเมืองน่าน สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๒ถือเป็นจุดเดียวที่เห็นเมืองน่านจากมุมสูง เราจะเห็นขุนเขา น้อยใหญ่ ตั้งทะมึนโอบล้อมเมืองน่าน เป็นฉากหลัง จุดนี้ยังแสดงให้เห็นชัด ถึงลักษณะการตั้งเมือง ของทางภาคเหนือ ที่มักเลือกทำเลที่ตั้ง บนที่ราบลุ่ม และหุบเขาด้วย

จังหวัดพะเยา

๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองพะเยา ทรงพบช่างทองผู้หนึ่ง แล้วก็เสด็จขึ้นสู่ห้วยดอย ประทับนั่งด้านทิศตะวันออก ผินพระพักตร์ไปทางทิศ

ตะวันตก มีพระยาองค์หนึ่งนามว่า สุตโตโสมาราช รับสั่งให้ช่างแผ่นทองนำมาถวายพระพุทธเจ้ากับช่างทองเชือกหนึ่งพร้อมด้วยอาหารบิณฑบาตร พระองค์ทรงตรัสว่าสถานที่แห่งนี้ควรตั้งพระศาสนา จึงทรงอุปพระอูตตมังกศิระหะทรงได้พระเกศาธาตุหนึ่งองค์ ทรงมอบต่อให้พระยาสุตโตโสมาราชก็ตรัสว่า มีถ้ำอยู่แห่งหนึ่งมีประตู ๒ ประตู ประตูหนึ่งมีทางทิศตะวันตก ประตูหนึ่งมีทางทิศตะวันออก แล้วก็อัญเชิญพระเกศาธาตุไปประดิษฐานไว้ท่ามกลางถ้ำ ทรงสร้างแท่นทองคำรองรับ และบรรจุสิ่งของเป็นเครื่องบูชาเก้าล้าน พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผัดไว้ในนั้น ที่ประตูทิศตะวันออกมีแม่น้ำไหลออกมา ส่วนประตูทิศตะวันตกมีหิน ๓ ก้อนมีสีฐานกลมเหมือนบาตร และมีไม้รวก ๗ กออยู่ใกล้ประตูถ้ำ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งว่า เมื่อตถาคตนิพพานแล้ว จงนำเอาพระธาตุขนย้ายมาบรรจุไว้ที่นี่

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่บนดอยจอมทอง ห่างจากตัวเมือง ๓ กิโลเมตร อยู่ตรงข้ามวัดศรีโคมคำ มีทางรถยนต์ขึ้นไปถึงยอดเขา เพื่อให้ประชาชนขึ้นไปนมัสการเจดีย์พระธาตุจอมทอง ซึ่งเป็นปูชนียสถานโบราณคู่มือเมืองพะเยา บริเวณโดยรอบมีป่าไม้ปกคลุม เป็นสวนรุกขชาติมองเห็นตัวเมืองและกว๊านพะเยาได้โดยรอบ

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านแท่นดอกไม้ ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

พระธาตุเจดีย์บรรจุพระเกศาธาตุ ตั้งอยู่กลางเวียงพระธาตุจอมทอง บูรณะมาแล้วหลายครั้ง ปัจจุบันได้หุ้มทองเหลืองและปิดทองคำองค์พระธาตุเจดีย์ ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ โดยครูบาเทือง นาถสีโล วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่มีเนื้อที่ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามพระราชกฤษฎีกาเบกษา เล่ม ๗๘ ตอน ๙๔ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๔ ไร่ ๓ งาน ๘๑ ตารางวา

ภาพที่ ๔.๔๗ พระธาตุจอมทอง วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุเจดีย์จอมทอง เป็นเจดีย์ทรงล้านนาสูง ๓๐ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ๑ ชั้น กว้าง ๙ เมตร ต่อด้วยฐานเขียงย่อมุม ๓ ชั้น จากนั้นเป็นฐานปัทม์ย่อมุม ต่อด้วยฐานทรงกลม ๓ ชั้น จากนั้นเป็นชั้นมัลลยาทรทรงกลม ๓ ชั้น รองรับองค์ระฆัง ส่วนบัลลังก์นั้นมีย่อมุม ส่วนปล้องไฉนนั้นมี

ปูนปั้นบัว ๒ ชั้น ประดับอยู่ที่ฐานและยอดของปล้องไฉน จากนั้นขึ้นไปเป็นปลียอดและฉัตรสีทอง ฐานโดยรอบข้างล่างบุด้วยแผ่นโลหะ ดุนลายเป็นรูป ๑๒ นักชัฏ และลายไทยอันงดงามมาก ลักษณะคล้ายพระธาตุหริภุญชัยของจังหวัดลำพูน

จังหวัดเชียงราย

๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

ความสำคัญ

วัดพระแก้วเดิมเป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บริเวณนี้มีกอไผ่ชนิดหนึ่งคล้ายไผ่สีสุก แต่ไม่มีหนาม ชาวบ้านนิยมนำไปทำคันทนู และหน้าไม้ คงจะมีมากในบริเวณนี้ ชาวเชียงรายจึงเรียกว่า “วัด ป่าไผ่ยะ หรือวัดป่าญะ” ต่อมาในปี พ.ศ.๑๘๙๗ วัดพระแก้วเชียงรายในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ นั้น ฟ้าได้ผ่าเจดีย์ร้างองค์หนึ่ง และได้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ในเจดีย์ ต่อมารักกะเทาะออกจึงได้พบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวสร้างด้วยหยก คือพระแก้วมรกตนั่นเอง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อเสียใหม่ว่า “วัดพระแก้ว” ปัจจุบันชาวเชียงรายได้สร้างพระแก้วมรกตองค์ใหม่ขึ้นแทน เรียกว่าพระหยกเชียงราย หรือ พระพุทธรตนากร นวตวิสาขาสถูปามงคล ซึ่งสร้างขึ้นในโอกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ ครบ ๙๐ พรรษา

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง เดิมชื่อวัดป่าไผ่ยะ (ป่าไผ่) เมื่อ พ.ศ.๑๙๗๗ ฟ้าผ่าองค์เจดีย์ พบพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ภายในแต่ต่อมาปูนหลุดออกบางส่วน จึงได้มีการกะเทาะ ปูนออกทั้งองค์ พบพระพุทธรูปที่ทำด้วยมรกต จึงได้ชื่อว่า วัดพระแก้ว ปัจจุบันพระแก้วนี้ประดิษฐานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ระบุ เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๗๓ วันที่ประกาศ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์ได้ถูกฟ้าผ่า เมื่อปี พ.ศ.๑๙๗๗ และได้รับการบูรณะปี พ.ศ.๒๔๙๕ พระเจดีย์องค์นี้มีฐานเป็นรูปแปดยกเก็จ ฐานรองรับชุกฐานบัวซ้อนกัน ในผังยกเก็จ ส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุกฐานบัว ๓ ฐาน ซ้อนกัน ส่วนขององค์ระฆังมีขนาดองค์ระฆังใหญ่ บัลลังก์ทรงสูง ปล้องไฉน ปลียอด ฉัตรอุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๕

ภาพที่ ๔.๔๘ พระแก้วจำลองและมณฑป วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

พระแก้วหยก เป็นพระพุทธรูปหยกที่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ชาวเชียงรายร่วมกันสร้างขึ้นเนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๓ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพิธีพุทธาภิเษก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๔ ชาวเชียงรายได้อัญเชิญมาประดิษฐานหอพระ ณ วัดพระแก้ว เรียกว่า พระหยกเชียงราย

ภาพที่ ๔.๔๙ พระอุโบสถและพระเจ้าล้านทองวัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

พระอุโบสถ ในวัดพระแก้วมีความงดงามมาก ในปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานของพระประธาน คนเชียงรายเรียกกันว่า "พระเจ้าล้านทอง" เป็นพระศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเชียงรายเคารพนับถือเป็นอันมาก แต่เดิมนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดพระเจ้าล้านทอง ต่อมาเมื่อสภาพเป็นวัดร้างจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดดอยงำเมือง และได้อัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดพระแก้วเมื่อปี ๒๕๐๔

ภาพที่ ๔.๕๐ โถงหลวงแสงแก้วหรือพิพิธภัณฑ์จัดแสดง วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย

โถงหลวงแสงแก้วอาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีคุณอมรา (แสงแก้ว) มุนิกานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

๓.๗) วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเชียงราย เสด็จถึงที่แห่งหนึ่งก็ขึ้นสู่ห้วยดอย แล้วลงสู่แม่น้ำกกจนทิวหรือแม่น้ำกก ทรงสงระโนแม่น้ำนั้น มีชิม่านรายองค์หนึ่งเป็นบ้ำถือไม้ค้อนไล่ตีคน หากคว่ำได้ดาบก็ไล่ฟันคน พระพุทธเจ้าทำให้พ้นพระองค์โดยเหยียดพระหัตถ์ข้างซ้ายให้ แต่เมื่อชิม่านยกดาบ ก็กลับกลายเป็นดอกบัวทอง ชิม่านพันลงไป ดาบนั้นก็กลายเป็นแผ่นทองคำทั้งแท่ง เห็นเป็นอัศจรรย์จึงรู้ว่า เป็นพระพุทธเจ้า จึงแก้สังขยาผืนเก่าขาดนั้น แล้วอภิวาทพระพุทธเจ้า ทูลขอบวช พระองค์ทรงให้บวชความบ้ำก็หายไปทันที เมื่อทรงสงระน้ำแล้วก็เสด็จสู่จอมดอย ประทับนั่งแล้วตรัสว่าสถานที่แห่งนี้ควรตั้งพระศาสนา ต่อไปจะเปลี่ยนเป็นเมืองใหญ่ชื่อว่า เมืองเชียงร่าย (คำว่า เชียง แปลว่า นักบวชผู้ชาย ส่วนคำว่า ชี ส่วนมากหมายถึง นักบวชผู้หญิง) ภายหน้าจะเปลี่ยนเป็น เมืองเชียงราย พระพุทธองค์จึงทรงอุปพระเศียรใต้พระเกศาธาตุหนึ่งองค์ ทรงมอบต่อให้พระยาลัวะเจ้าเมืองชื่อว่า ขุนเชียงทอง นำไปใส่ในกรบอกไม้รวก แล้วบรรจุในผอบแก้วปัทมราคลูกใหญ่ ๗ กำมือ แล้วใส่สิ่งของบูชา แล้วก็อัญเชิญพระเกศาธาตุไปไว้ในถ้ำ เอาสิ่งของใส่สืบล้าน พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผัดไ้ว่ท่ามกลางประตูถ้ำ ทิศตะวันตก สร้างรูปช้างหิน ๑ เชือก รูปจระเข้หิน ๑ ตัว บรรจุสิ่งของตัวละครหนึ่งแสนไว้ที่ๆ พระพุทธองค์สงระน้ำ แล้วทรงตรัสสั่งว่า เมื่อตฤคคณิพพานแล้ว จงนำเอาพระธาตุนี้วมือทั้งสิบนิ้วมาบรรจุไว้ที่นี่

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วัดพระธาตุดอยจอมทอง หรือวัดพระธาตุดอยทอง (หรือวัดพระธาตุดอยตอง ตามสำเนียงคนเชียงราย) เป็นหนึ่งในพระธาตุ ๙ จอม เป็นวัดเก่าแก่ และถือเป็นปูชนียสถานแห่งหนึ่งใน “เก้าจอม” ของสถานที่อันเป็นมงคลนามของจังหวัดเชียงราย โดยวัดพระธาตุดอยจอมทองนี้ สันนิษฐานว่าสร้างก่อนที่พญามังรายมหาราชจะเสด็จมาพบพื้นที่บริเวณนี้ และโปรดให้สร้างเมืองเชียงรายในปี พ.ศ.๑๘๐๕ โดยตามประวัติที่มีการกล่าวถึงวัดพระธาตุดอยจอมทองระบุว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยพญาเรือนแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองไชยนารายณ์ (บริเวณอำเภอเวียงชัยปัจจุบัน) พ.ศ. ๑๔๘๓ โดยในการสร้างวัดครั้งนั้น ได้มีการสร้างองค์พระเจดีย์ประธานของวัดขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระมหาเถระชาวลังกาได้นำมาถวายแด่พญาพังคราชแห่งเมืองโยนกนาคพันธุ์ ซึ่งพญาพังคราชได้โปรดให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๓ ส่วน และนำไปประดิษฐาน ณ พระบรมธาตุเจดีย์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ได้แก่ พระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง พระธาตุจอมกิตติ และพระธาตุดอยจอมทองแห่งนี้

ภาพที่ ๔.๕๑ พระวิหารและพระธาตุดอยจอมทอง วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระเจดีย์ประธานของวัดพระธาตุดอยจอมทอง มีลักษณะเป็นเจดีย์ล้านนาพุททาม องค์ประกอบของเจดีย์ส่วนฐานมีลักษณะเป็นฐานปัทมทกเหลี่ยมยกสูง องค์เจดีย์มีลักษณะเป็นชั้นบัว ถลารับองค์ระฆัง ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ ปล้องไฉน ปลียอด และมีฉัตรอยู่ชั้นบนสุด องค์เจดีย์หุ้มด้วยทองจังโกฏี เหมือนกับพระเจดีย์อื่นๆในภาคเหนือ ทำให้เกิดความสวยงามและยังสามารถป้องกันการเกิดตะไคร่น้ำ และป้องกันการเกิดวัชพืชบนองค์เจดีย์ด้วย

สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในวัดพระธาตุดอยจอมทองคือพระวิหาร โดยมีลักษณะเป็นพระวิหารแบบร่วมสมัย ระหว่างศิลปล้านนาและรัตนโกสินทร์ มีองค์ประกอบที่สำคัญเหมือนพระวิหารทั่วไป กล่าวคือ ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบัน บัวหัวเสา ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย และมีการตกแต่งภายในพระวิหารด้วยจิตรกรรมที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

วัดพระธาตุดอยจอมทองมีประเพณีการสงฆ์พระธาตุในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ได้ (เดือน ๕ เหนือ) นอกจากนี้ประชาชนยังนิยมมาชมวิวมน้ำกก และสักการะเสาศีโธเมืองเชียงราย (เสาศีหลักเมือง) นอกจากนั้นบริเวณเชิงบันไดลงทางด้านทิศตะวันตกของวัดมีศาลเจ้าจีน ซึ่งเป็นสถานที่ที่พี่น้องชาวไทยจีนนิยมมาประกอบพิธีกรรมสำคัญเป็นประจำ

๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๘ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเชียงแสน ทรงพบพระภิกษุ ๒ รูปนอนอยู่บนก้อนหินก้อนหนึ่ง ทั้งสองรูปเมื่อเห็นพระพุทธเจ้าจึงพากันมา อภิวัต พระพุทธเจ้าทรงตรัสถามเหตุ จึงตอบว่ามาไหว้ไม้ศรีมหาโพธิ์แล้วจึงมานอนอยู่ที่นี่ พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นสิ่งดียิ่งเพราะไม้ศรีมหาโพธิ์นี้เป็นลูกพันธุ์ที่ได้มาจากที่นี่ จากนั้นเสด็จไปทางหัวดอยทิศตะวันตก ในขณะนั้นมีช้างของขุนลัวะเจ้าเมืองเชือกหนึ่งกำลังตกมัน เขาผูกไว้กับเสา ช้างนั้นมองเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาบิณฑบาตร มันสะดุ้งตกใจกลัวจนเชือกขาดก็ร้องเล่นหนีไปแอบอยู่ที่สระแห่งหนึ่งทางทิศตะวันออก เหตุนี้เมืองนี้จึงมีชื่อว่า เมืองช้างแสน ภายหลังจะเปลี่ยนเป็น เมืองเชียงแสน สระที่อยู่ทางทิศตะวันออกนั้นจะมีชื่อว่า เมืองหนองช้าง คนทั้งหลายนำโภชนาหารมาถวาย พระองค์

จึงตรัสว่า สถานที่แห่งนี้จะเป็นที่ตั้งพระศาสนาไว้ พระองค์ทรงลูบพระเศียร ทรงได้พระเกศาธาตุหนึ่ง องค์ประทานมอบต่อให้ลัษณผู้หนึ่งชื่อว่า อ้ายแสนทอง ผู้เป็นเจ้าเมืองนำไปใส่กระบอกไม้ว้างแล้วใส่ใน ผอบทองคำใหญ่ ๗ กำมือ บรรจุสิ่งของแล้วขุนแสนทองก็ชุดอุโมงค์ลึก ๕๐๐ ศอก อัญเชิญพระเกศา ธาตุบรรจุไว้ท่ามกลางอุโมงค์สร้างประตูทางทิศตะวันออก มีลำธารสายหนึ่งขึ้นมาต่อปากประตูนั้น แล้วพระพุทธเจ้าสั่งว่า เมื่อตถาคตนิพพานแล้วจงเอาพระธาตุแขนเบื้องขวามาประดิษฐานไว้ที่นี่

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ถนนในเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

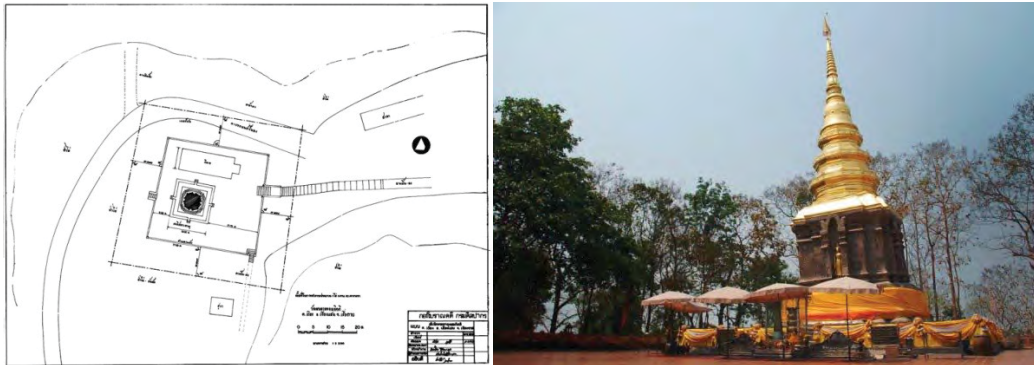
พระธาตุจอมกิตติเป็นปูชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองเชียงแสน และเป็น ๑ ในพระธาตุ๙ จอม ซึ่งเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดเชียงรายจากตำนานวัดพระธาตุจอมกิตติ ในอดีตวัดพระ ธาตุจอมกิตติตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของนครโยนกที่ล่มสลายกลายเป็นหนองน้ำปัจจุบันวัด พระธาตุจอมกิตติ ตั้งอยู่บนดอยน้อยหรือดอยจอมกิตตินอกเมืองเชียงแสนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อยู่ในบริเวณวัดพระธาตุจอมกิตติ ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๐ ปรากฏเรื่องราวในพงศาวดาร โยนกว่า "พระพุทธศาสนากาลล่วงได้ ๙๕๖ พรรษา ยังมีพระมหาเถรเจ้าตนหนึ่งชื่อพระพุทธโฆษา เป็นชาวโกศลเมืองสุธรรมาวดี ในรามัญประเทศ ท่านได้ออกไปสู่ลังกาทวีป นำคัมภีร์พระไตรปิฎกแต่ ลังกาทวีปไปพ้นทะเลมาสู่รามัญประเทศและญากัมประเทศ แล้วท่านได้มาสู่แคว้นโยนก ไชยบุรี เชียงแสน เมื่อ ณ วันจันทร์ขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๖ ปีชวด มหาศักราชได้ ๓๓๕ (พ.ศ.๙๕๖) ได้นำพระบรม สารริกธาตุทั้ง ๓ ขนาด รวม ๑๖ องค์ มาถวายแก่พระองค์พังคราชเจ้านครโยนกฝ่ายองค์พังคราชเจ้า นครโยนกนาคนบุรีเชียงแสนก็ให้สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งบนจอมเขาดอยน้อย ซึ่งเรียกว่าดอยจอมกิตติ พระเจดีย์นั้นกว้าง ๓ วา สูง ๖ วา ๒ ศอก บรรจุพระบรมธาตุสำเร็จในวันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ได้มีมหกรรมงานฉลองพร้อมกันกับพระธาตุจอมทอง เมืองไชยনারายณ์ เมื่อ ณ วันพุทธเพ็ญเดือน ๗ ในศกเดียวกันนั้น"

เรื่องราวประวัติพระธาตุจอมกิตติมีเอกสารกล่าวไว้ ๒ ประเด็น คือ

๑. เมื่อ พ.ศ.๑๔๘๓ พระเจ้าพังคราชและพรหมกุมารราชโอรส ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง พระธาตุขึ้นบนดอยน้อย สูง ๖ วา ๒ ศอก กว้าง ๒ วา โดยบรรจุพระบรมสารริกธาตุของพระพุทธเจ้า ไว้ภายใน

๒. เมื่อจุลศักราช ๘๔๙ หรือ พ.ศ.๒๐๓๐ พระเจ้าสุวรณคัมภีร์ เจ้าเมืองเชียงแสนได้ โปรดให้หมื่นเชียงสงบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุจอมกิตติ โดยการสร้างพระเจดีย์ครอบองค์เดิมที่เหลือ เพียงซากอิฐ ซึ่งตรงกับสมัยพระยอดเชียงราย

วัดพระธาตุจอมกิตติ อาจเป็นวัดที่มีมาแต่สมัยของหมื่นเชียงสง แต่คงมีการซ่อมแซม หลายยุคหลายสมัย เนื่องเจดีย์รูปแบบของเจดีย์โดยเฉพาะส่วนรองรับองค์ระฆังเป็น ๑๒ เหลี่ยม น่าจะเป็นช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒มีเนื้อที่ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตาม พระราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๗ ตอนพิเศษ ๔๑ วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓ กำหนดเขตที่ดิน โบราณสถาน จำนวน ๑ ไร่ ๓ งาน ๘๒ ตารางวา ตามผัง

ภาพที่ ๔.๕๒ พระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระธาตุจอมกิตติ เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานบัว ลูกแก้วอกไก่แบบพิเศษ คือมีส่วนที่เพิ่มขึ้นมาคือ มีฐานบัวคว่ำ ๑ ฐานรองรับด้วยลูกแก้วขนาดใหญ่ ๑ ลูก ถัดขึ้นไปจึงเป็นฐานบัวคว่ำ-บัวหงายที่ท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น อยู่ในผังยกเก็จ ส่วนเรือนธาตุตั้งอยู่บนฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ประกอบด้วยห้องสี่เหลี่ยมยกเก็จ มีซุ้มจระนัม ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง ๔ ด้าน มีการประดับส่วนของเรือนธาตุคือ ส่วนล่างของเรือนธาตุมีบัวคว่ำ (บัวเชิง) ส่วนบนเป็นบัวหงาย(บัวรัดเกล้า)มีเส้นลวดที่ทำเป็นบัวคว่ำ-บัวหงายเส้นเล็กๆ และขึ้นด้วย ลูกแก้วอกไก่มีการตกแต่งปูนปั้นที่เรียกว่าฐานบัวนอนเหนือเรือนธาตุขึ้นไปมีหลังคาเอนลาดหนึ่งชั้น ต่อด้วยชุกฐานบัวรองรับองค์ระฆังเป็นชุกฐานบัวคว่ำบัวหงายเป็นบัวชั้นลด ประกอบด้วยบัวหงาย หน้ากระดาน บัวคว่ำซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ในผังสิบสองเหลี่ยมซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเจดีย์ทรง ปราสาทแบบล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ นี้ และเป็นส่วนที่ทำให้เจดีย์แลดูสูงชะลูดขึ้นไปกว่า เจดีย์รูปแบบอื่นๆ ต่อด้วยองค์ระฆังทรงกลมสูงมีลายดอกกลมระหว่างเส้นคู่ขนานรัดตรงกลาง หรือ ประดับด้วยประจายามรัดอก บัลลังก์ในผังกลม ต่อด้วยปัทมบาท(บัวแวง)หรือกลีบบะเพืองรองรับ ปล้องไฉนและปลียอดและฉัตร ๙ ชั้น

จังหวัดเชียงใหม่

๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

คติความเชื่อคนเกิดปีมะเส็ง พระธาตุประจำปีเกิดอยู่ที่ต้นโพธิ์ วัดโพธารามมหาวิทยาลัย หรือวัดพระเจดีย์เจ็ดยอด จ.เชียงใหม่ และพระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย

วัดเจ็ดยอด หรือมหาโพธาราม ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ ออกไปทางทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นวัดที่มีความสำคัญมากที่สุดวัดหนึ่งของเชียงใหม่และล้านนา ทั้งในด้าน รูปแบบ สถาปัตยกรรม คุณค่าความงามทางด้านศิลปกรรม ตลอดจนประวัติความเป็นมาอันรุ่งเรือง ในอดีต

นอกจากนี้ วัดเจ็ดยอดยังเป็นสถานที่ประชุมทางวิชาการของพระเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกจากเมืองต่าง ๆ และประเทศใกล้เคียงในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญ นับเป็นสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลกและครั้งแรกในดินแดนของสยามประเทศ

วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดที่สำคัญของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ ในช่วงที่พระพุทธศาสนาในล้านนาถึงความเจริญสูงสุด เรียกว่า “ยุคทองของพระพุทธศาสนาล้านนา”

วัดเจ็ดยอดนั้นนอกจากจะเป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์แล้ว ยังเป็นวัดที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ซึ่งครองเชียงใหม่สืบต่อกันมา กษัตริย์ล้านนาได้ให้การอุปถัมภ์และสร้างสรรค์ศิลปะสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ภายในบริเวณวัดมากมาย มีหลักฐานที่ชัดเจนตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชเรื่อยไปจนกระทั่ง รัชสมัยของพระเมืองแก้ว

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมสำคัญภายในบริเวณวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) ที่ได้มีการทำลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งเอาไว้ เท่าที่เหลือปรากฏเป็นหลักฐานให้ศึกษาได้ในปัจจุบัน คือ สลูปเจ็ดยอด ชุ่มประตู่โขง อนิมิสเจดีย์ มหาเจดีย์บรรจุพระอัฐิและอังคารธาตุของพระเจ้าติโลกราชและมณฑปพระแก่นจันทน์แดง

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนซูบเปอร์ไฮเวย์ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พญาติโลกราช (พ.ศ.๑๙๘๕-๒๐๓๑) โปรดให้สร้างขึ้นบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ทรงโปรดให้ตกแต่งสถานที่ให้เหมือนสถานที่ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ ทรงถือนันตมหาโพธิ์เป็นศูนย์กลางของการสร้างสถูปมหาสถาน และเป็นสถานที่กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก

พญาติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง เพื่อให้เป็นที่พำนักของพระเถระ ชื่อ อุตตมปัญญา และโปรดให้ปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ วัดนี้จึงได้ชื่อว่า "วัดมหาโพธาราม" ในปี พ.ศ.๑๙๙๙ ปี พ.ศ. ๒๐๒๐โปรดให้สร้างมหาวิหารและดโปรดให้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก ใช้เวลา ๑ ปี

พ.ศ. ๒๐๓๑ พระยอดเชียงรายใช้เป็นที่พักถวายพระเพลิงพญาติโลกราชและทรงสร้างสลูปใหญ่บรรจุพระอัฐิ

พ.ศ. ๒๐๕๐ พระเมืองแก้วโปรดให้ใช้เป็นที่พักถวายพระเพลิงพระยอดเชียงราย

พ.ศ. ๒๐๕๔ ทรงสร้างพระอุโบสถทรงอุสภลักษณ์บริเวณที่ถวายพระเพลิง

พ.ศ. ๒๐๖๐ ทรงโปรดให้เอาปราสาทยอดเมืองมาดัดแปลงเป็นหอไตร ซึ่งแต่เดิมเป็นของกษัตริย์สมัยก่อนๆ

พ.ศ. ๒๐๖๒ ทรงโปรดให้สร้างมหาวิหาร และหล่อพระพุทธรูปสูง ๙ ศอก

พ.ศ. ๒๐๖๙ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทร์มาประดิษฐานในพระอุโบสถ

พระเจ้าติโลกราช ทรงมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เมืองเชียงใหม่มีฐานะเป็นเสมือนศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะในด้านพระพุทธศาสนาแลทธิลังกาวงศ์กำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างมากอยู่ในเชียงใหม่ มีพระเถระชาวเชียงใหม่ที่ทรงภูมิรู้ในพระไตรปิฎกและมีชื่อเสียง เช่น พระมหาญาณคัมภีระ พระมหาเมธังกร พระศีลวงสะ ได้นำเอา

พระพุทธศาสนาที่ลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานและเผยแผ่ในเมืองเชียงใหม่ และเมืองต่าง ๆ ในดินแดนล้านนา พระเถระเหล่านี้เมื่อได้กลับมาจากลังกาแล้วก็ได้มาพักอยู่ที่วัดพระยืน นอกเมืองหริภุญไชย ทำการบวชให้แก่กุลบุตรจำนวนมาก

พระเจ้าติโลกราชได้สดับพระธรรมเทศนาเรื่อง อานิสงส์แห่งการปลูกต้นมหาโพธิ์จากสำนักสงฆ์ลังกาวงศ์ ก็ทรงเลื่อมใสและมีรับสั่งให้พิจารณาหาสถานที่ที่เหมาะสมและได้ทรงสร้างพระอารามขึ้น

ในปี พ.ศ. ๑๙๙๘ - ๑๙๙๙ หลังจากที่พระเจ้าติโลกราชทรงสดับพระธรรมเทศนาเรื่อง อานิสงส์แห่งการปลูกต้นโพธิ์ ทรงโปรดฯ ให้นำต้นมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกในเขตอรัญญิกของเมืองเชียงใหม่ โปรดฯ ให้สร้างวัดมหาโพธาราม โดยถือต้นโพธิ์เป็นโพธิ์บัลลังก์เป็นศูนย์กลางของวัด ทรงโปรดฯ ให้สร้างสถูปมหาสถานรายรอบสถูปเจดีย์ยอด ประกอบด้วย ๑) โพธิ์บัลลังก์ ๒) อนิมมิสะเจดีย์ ๓) จงกรมเสกฐ์เจดีย์ ๔) รตนพระเจดีย์ ๕) อชปาลนิโครธเจดีย์ ๖) มุจลินท์เจดีย์ ๗) ราชายตนะเจดีย์

เมื่อพระเจ้าติโลกราชได้ทรงสดับถึงสืลาจารวัตรของพระเถระเหล่านั้น ก็ทรงศรัทธาเลื่อมใสถึงกับทรงพระราชทานพระราชมณเฑียรของพระองค์ สร้างเป็นวัดถวายพระราชทานนามว่า วัดราชมณเฑียร ต่อมาโปรดให้นิมนต์พระเถระเหล่านั้นจากวัดพระยืนมาอยู่ ณ วัดราชมณเฑียร และทรงศรัทธาสร้างวัดต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น วัดป่าตาล วัดป่าแดงหลวง พระเจ้าติโลกราชได้ทรงอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นก็ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างสถูป เจดีย์ เสนาสนะต่าง ๆ อีกมากมาย ต่อมาพระองค์ได้เสด็จออกทรงผนวชที่วัดป่าแดงมหาวิหาร มีพระมหาญาณมุนีเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอดุลสติยาภิกรมมหาสามีเรณู เป็นพระกรรมวาจาจารย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๙๙๘ ทรงได้หน่อพระศรีมหาโพธิ์จากคณะสงฆ์ที่ไปยังเมืองลังกา จึงโปรดให้นำมาปลูกไว้ที่อารามแห่งนั้น เป็นเหตุให้อารามได้รับขนานนามว่า วัดมหาโพธาราม และโปรดให้ตกแต่งสถานที่แห่งนั้นให้เป็นเหมือนสถานที่ ๆ พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ทรงสร้างสถูปมหาสถานให้ครบ ๗ แห่ง นอกจากนี้แล้วยังสร้างพระวิหาร กำแพง ชุมประตู่ เมื่อเสร็จก็ทรงโปรดให้มีการฉลองพระอารามเป็นการใหญ่

พ.ศ. ๒๐๒๐ พระเจ้าติโลกราช โปรดให้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การจัดประชุมทางวิชาการครั้งใหญ่ของพระสงฆ์ในล้านนา โดยโปรดฯ ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดเจ็ดยอด มีพระธรรมทินมหาเถรเป็นประธานทำการสังคายนาอยู่ ๑ ปี จึงเสร็จ ถือเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก และเป็นครั้งแรกในสยามประเทศ

หลังจากเสร็จการประชุมสังคายนาแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๐๒๗ โปรดฯ ให้สร้างพระพุทธรูปทองสำริดองค์ใหญ่ หน้าสามสิบสามแสน (๓,๙๖๐ กิโลกรัม) ขนาดหน้าตักกว้าง ๙๔ นิ้ว สูง ๑๑๒ นิ้ว ประดิษฐานเป็นองค์ประธาน ณ วัดป่าตาลมหาวิหาร (ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตกองบิน ๔๑) พุทธลักษณะนี้มีพระขงษ์เป็นสนันคม คนทั่วไปจึงเรียกว่า พระเจ้าแคงคม ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีเกิด

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีพระภิกษุสงฆ์นิกายสีลหรือสายวัดป่าแดงเพิ่มมากขึ้น เน้นการเรียนภาษาบาลี และปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย โดยมีวัดป่าแดงมหาวิหารและวัดเจ็ดยอดเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญ และมีพระภิกษุที่ทรงภูมิรู้และภูมิธรรมหลายรูป

เมื่อพระเจ้าติโลกราชเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.๒๐๓๐ พระยอดเชียงราย โอรสของท้าวบุญเรือง (โอรสของพระเจ้าติโลกราช) ได้ครองราชย์สืบต่อมา ทรงโปรดให้ถวายเพลิงพระศพพระเจ้าติโลกราชที่วัดเจ็ดยอด และได้สร้างพระมหาสถูปบรรจุพระอัฐิและอังคารธาตุของพระองค์ไว้

เมื่อพระยอดเชียงรายเสด็จสวรรคตแล้ว ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว พระองค์ก็ได้ทรงทำนุบำรุงวัดเจ็ดยอดสืบต่อมา ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนา สร้างสถูป เจดีย์ ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามมากมาย ที่วัดเจ็ดยอดพระองค์ทรงถวายที่ดินแก่วัด สร้างพระอุโบสถและผูกพัทธสีมาใหม่ บูรณะหอมณเฑียรธรรม เมื่อเสร็จแล้วทรงโปรดให้มีการเฉลิมฉลองเป็นการใหญ่

พระเมืองแก้วสวรรคตแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๐๖๘ พระเมืองเกษเกล้าได้สวดยราชย์ต่อมาและทรงโปรดให้ตั้งอธิบดีสงฆ์วัดเจ็ดยอด เป็นพระสังฆราชแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระอารามแห่งนี้ว่า มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ราชวงศ์มังรายเป็นอย่างมาก และยังเป็นที่อยู่ของปราชญ์และพระเถระที่สำคัญของเชียงใหม่และล้านนา เช่น พระธรรมทินมหาเถร เป็นประธานในการทำอัฐมสังคายนา พระโพธิรังสีเถร ผู้รจนาคัมภีร์จามเทวีวงศ์และสังคายนานาน พระรัตนปัญญาเถร ผู้รจนาชินกาลมาลีปกรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นวัดที่สำคัญที่สุดวัดหนึ่งของพระสงฆ์ในกัลยาณวงศ์ ซึ่งมีวัดป่าแดงหลวงเป็นศูนย์กลางสำคัญ แม้แต่พระสังฆราชและอธิบดีสงฆ์ผู้ปกครองวัดป่าแดงหลวงก็มักจะตั้งพระเถระจากวัดเจ็ดยอดไปปกครองวัดป่าแดงมหาวิหารหลายครั้ง

วัดแห่งนี้ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ตอนที่ ๓๖๘๙ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘มีเนื้อที่ ๓๗ ไร่ ๓ งาน ๖๑ ตารางวา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ทำพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๘๗ เป็นอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

สถูปเจ็ดยอดพระเจดีย์เจ็ดยอด (โพธิ์บัลลังก์) แสดงลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากมหาโพธิเจดีย์ที่พุทธคยาด้านหน้าทำเป็นคูหาสี่เหลี่ยมในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ผนังด้านหน้าประดับลวดลายปูนปั้นรูปเทวดา ส่วนบนเจดีย์เป็นยอดกรวยเหลี่ยม มียอดใหญ่ตรงกลางและยอดบริวารอยู่ทั้ง ๔ ทิศมุมด้านหน้า ๒ ข้างเป็นเจดีย์ทรงกลม ข้างละองค์ องค์เจดีย์ ก่อด้วยศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานชั้นล่างประกอบด้วยฐานเขียงและฐานปัทม์อย่างละชั้น ไม่มีลูกแก้วและบัวหงาย ด้านหน้ามีการเจาะช่องคูหา ประตูทางเข้าก่อเป็นซุ้มโค้ง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ตรงกลางของช่องอุโมงค์ เจาะด้านขวาทั้งสองข้างทะลุขึ้นไปชั้นบน ด้านหลังมีอุโมงค์เช่นเดียวกันแต่ขนาดเล็ก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ผนังภายนอกฉาบปูนตกแต่งด้วยรูปเทวดาปูนปั้น ในลักษณะนั่ง ยืนถือดอกบัว มีการแบ่งคั่นเทวดาแต่ละองค์ด้วยเสาพรางแปดเหลี่ยมในแนวตั้งและใช้ลูกแก้วแบ่งช่องในแนวนอน มีเทวดาทั้งสิ้น ๗๐ องค์ (นั่ง ๒๖, ยืน ๔๔) ลักษณะภาษาของเทวดาแต่ละองค์จะแตกต่างกัน ชั้นบนของเจดีย์ประกอบด้วยเจดีย์ ๗ องค์ องค์ใหญ่ตรงกลางเป็นองค์สี่เหลี่ยม มีซุ้มทางทิศตะวันออก ด้านในประดับพระพุทธรูปประทับนั่ง และมืองค์เจดีย์เหลี่ยมขนาดเล็กอีก ๔ องค์ ประจำแต่ละมุม เจดีย์ประจำมุม ๒ องค์ด้านหน้ามีซุ้มทางขึ้นจากด้านล่าง อีก ๒ องค์ด้านหลังมีซุ้มประดิษฐานของพระพุทธรูป เจดีย์ทั้ง ๕ ประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปเปลวเพลิง หรือใบเสมาด้านหน้ามีลานกว้างที่มุมทั้ง ๒ ข้างมีเจดีย์ทรงกลมขนาดเล็ก

ภาพที่ ๔.๕๓ สถูปเจดีย์เจ็ดยอดและพระเจดีย์วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่

สถูปเจ็ดยอดนี้ นักโบราณคดีและนักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อกันว่า สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ลักษณะทางสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปของสถูปเจ็ดยอดแบ่งเป็นส่วนสำคัญได้ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนฐานเป็นแบบฐานบัว และหน้ากระดานรองรับส่วนที่ทำเป็นคูลา ซึ่งส่วนนี้ทำเป็นลักษณะแบบอุโมงค์เพดานโค้งลึกเข้าไป ภายในสุดผนังด้านหลังของคูลามีแท่นไว้พระพุทธรูปผนังด้านข้าง ๒ ด้าน ก่อด้วยศิลาแลงหนาหลายชั้น เพื่อใช้เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักข้างบน และระหว่างความหนาของผนังนี้ได้ทำเป็นทางเดินแคบ ๆ มีบันไดขึ้นไปสู่ชั้นบน ส่วนบนหรือหลังคาเหนือคูลาขึ้นไปประกอบด้วยยอด ๗ ยอดด้วยกัน คือ กลุ่มยอดทรงกรวยเหลี่ยมแบบยอดศิขรจำนวน ๕ ยอด มียอดสูงใหญ่อยู่กลางยอดเล็กเป็นบริวารประกอบอยู่ ๔ มุม ที่มุมด้านหน้าซึ่งยื่นออกมาทำเป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่ด้านละองค์

ซุ้มประตู หรือที่ทางล้านนาเรียกว่า ประตูโขง มีลักษณะเป็นประตูกำแพงขนาดใหญ่ ส่วนบนทำเป็นซุ้มโค้ง ด้านข้างเป็นผนังหนาทั้ง ๒ ด้าน เพื่อใช้เป็นโครงสร้างรองรับน้ำหนักส่วนบนซึ่งทำเป็นยอดทรงมณฑป (ปัจจุบันส่วนบนพังหมด เหลือเพียงส่วนผนังด้านข้าง ๒ ด้าน และบางส่วนของกำแพงเท่านั้น) ซุ้มประตูวัดเจ็ดยอดนี้สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชเมื่อคราวที่ปลุกต้นมหาโพธิ์และสร้างสถูปมหาสถาน ในปี พ.ศ.๑๘๘๘

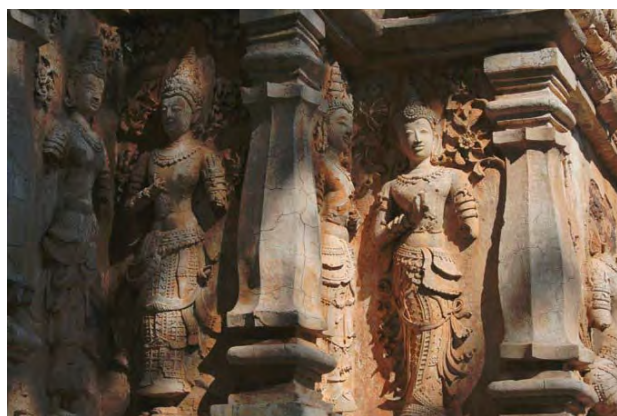
อนิมิสเจดีย์ลักษณะโดยทั่วไปของอนิมิสเจดีย์เป็นสถูปรูปทรงมณฑป ตั้งอยู่บนฐานทักษิณ มีระเบียงล้อมรอบ ส่วนเรือนธาตุเป็นแบบแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยซุ้มใหญ่ ๔ ซุ้ม ทำเป็นคูลาลึกเข้าไปสลับกับซุ้มตื้น ๆ แบบซุ้มจระนำ ส่วนบนเหนือเรือนธาตุขึ้นไปชั้นหนึ่งทำเป็นซุ้มโค้งเล็ก ๆ ๘ ซุ้ม ซ้อนอยู่เหนือซุ้มที่อยู่รอบ ๆ เรือนธาตุ สำหรับอนิมิสเจดีย์นี้เป็นส่วนหนึ่งในสถูปมหาสถานที่ได้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อ พ.ศ.๑๘๘๘

มหาสถูปบรรจุพระอัฐิและอังคารธาตุพระเจ้าติโลกราชมหาสถูปนี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาท มีขนาดค่อนข้างใหญ่เป็นแบบอย่างสถาปัตยกรรมรูปทรงเจดีย์ ซึ่งนิยมสร้างกันมากในสมัยราชวงศ์มังราย ลักษณะโดยทั่วไปขององค์สถูปประกอบด้วยส่วนล่างเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกันขึ้นไป ๓ ชั้น รองรับด้วยฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จ ประกอบด้วยลวดบัวและคั่นด้วยลูกแก้วแบบฐานทรงบัลลังก์ รองรับส่วนเรือนธาตุ ซึ่งทำเป็นซุ้มจระนำประกอบอยู่ทั้ง ๔ ด้าน ลึกเข้าไปเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปส่วนเหนือเรือนธาตุขึ้นไปทำเป็นฐานบัวคว่ำ หรือบัวถลารองรับ ส่วนบนซึ่ง

เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา ประกอบด้วยฐานเชียงและลวดบัวซ้อนกันขึ้นไปรองรับองค์ระฆังเหนือองค์ระฆังทำเป็นบัวฝาละมั่งรองรับปล้องไฉน

มณฑปพระแก่นจันทน์แดง เดิมเชื่อกันว่า เป็นพระเมรุที่ถวายเพลิงพระเจ้าติโลกราช ลักษณะโดยทั่วไปฐานล่างเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วยลวดบัวซ้อนกันขึ้นไปรองรับส่วนเรือนธาตุซึ่งเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม แต่ละด้านของเรือนธาตุเป็นซุ้มโค้งเจาะทะลุถึงกันได้โดยตลอดทั้ง ๔ ด้าน เหนือส่วนเรือนธาตุชำรุดมากแต่ก็พอสังเกตได้ว่าเป็นการทำให้เป็นยอดทรงมณฑปซ้อนขึ้นไปคล้ายกับมณฑปปราสาทหรือกู๋ ซึ่งนิยมสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือพระบรมสารีริกธาตุ เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างไว้ภายในวิหารสำหรับมณฑปพระแก่นจันทน์แดงนี้ก็เช่นเดียวกัน ตำแหน่งที่ตั้งของมณฑปอยู่ภายในวิหาร โดยสังเกตได้จากส่วนฐานของอาคารซึ่งยังเห็นได้ชัดเจนมณฑปแห่งนี้ไม่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาไว้ในตำนานต่าง ๆ แต่ก็มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกล่าวเอาไว้ในรัชกาลของพระเมืองแก้ว ได้มีการอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก่นจันทน์แดงออกจากวัดบุปผาราม (สวนดอก) ไปประดิษฐานไว้ในธรรมเสนาบตีวิหาร วัดเจ็ดยอด เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๘ ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่พระเมืองแก้วสวรรคต

ประติมากรรมรูปเทวดาที่สลูบเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อาจกล่าวได้ว่า เป็นแบบอย่างที่มีความสำคัญมาก ลักษณะที่ถูกนำมาใช้มีทั้งรูปเทวดานั่งและยืนประนมหัตถ์ ประกอบด้วยลวดลายประดับตามส่วนต่าง ๆ ที่ประณีตงดงาม แสดงให้เห็นถึงรูปแบบอิทธิพลจากประติมากรรมในลักษณะเดียวกันของศิลปกรรมแบบสุโขทัย

ภาพที่ ๔.๕๕ ประติมากรรมรูปเทวดาที่สลูบเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ลายพันธุ์พฤกษาลวดลายพันธุ์พฤกษานี้ส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้ในรูปแบบของลายเครือที่มีเค้าโครงกิ่งประดิษฐ์ถึงธรรมชาติ นิยมนำมาใช้ในการประดับตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมในเชียงใหม่และล้านนามากที่สุด เห็นได้ชัดเจน จนอาจกล่าวได้ว่า ลวดลายประเภทนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเชียงใหม่และล้านนา จึงสมควรที่จะบัญญัติเป็นศัพท์เรียกเฉพาะว่า “ลายเครือล้านนา”

คำให้วพระเจดีย์พุทธคยา

“ปะฐะมัง โพธิปลังกัง ทุตยัม อนิมัสสะกัง ตะตยัม จังกะมะเสฏฐัง จะตุตถัง ระตะนะฆะรัง ปัญจะมัง อะชะปาละนิโคธัง ฉัญฐัง ราชายะตะนัง สัตตะมัง มุจจะลินทัง อะหัง วันทาโม ทูโร

ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระโพธิบัลลังก์ สัปดาห์ที่ ๑ อนิมิสเจติย สัปดาห์ที่ ๒ ที่จงกรม สัปดาห์ที่ ๓ รตนฆระเจติย สัปดาห์ที่ ๔ อชปาลนิโครธเจติย สัปดาห์ที่ ๕ ราชายตะนเจติย สัปดาห์ที่ ๖ สระมุจลินท์ สัปดาห์ที่ ๗ แต่ที่ไกลเทอญ”

๓.๑๐) วัดเจติยหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกในผูกที่ ๙ มีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จจากที่นั่นไปบ้านของลัวะ ประทับนั่งบนแท่นอาสนะ ลัวะนั้นบังเกิดความยินดี จึงฝึงบ้างฉัตร ธงแผ่นผ้าถวายบูชา ในเวลานั้นมีนักบวชมานรูปหนึ่งอายุได้ ๑๒๐ ปี มาพบพระพุทธเจ้าเกิดความยินดี จึงแก้ผ้าสไบไปชุบน้ำมันจุดบูชาพระพุทธเจ้า จึงทรงพยากรณ์ว่า เมื่อตถาคตมาถึงที่นี่ เขามาปักฉัตรและธงถวายบูชา ชีม่านก็จุดผ้าสไบบูชารุ่งโรจน์โชตินาการยิ่ง ต่อไปภายหน้าจะมีคนมาสร้างวัดที่นี่เป็นอารามใหญ่ปรากฏชื่อว่า โชติการาม พระเจ้าอโศกและพระอรหันต์ทูลขอพระเกศาธาตุหนึ่งองค์ บรรจุไว้ในกระบอกไม้ขาง ใส่ในผอบทองคำใหญ่ ๗ กำมือ ลัวะทั้งหลายชุดหลุมลึก ๔๐๐ ศอก แล้วอัญเชิญพระเกศาธาตุหนึ่งองค์บรรจุในกันหลุม เอาสมบัติข้าวของถมใส่จำนวนมาก พระอินทร์เนรมิตยนต์จักรผัดป้องกันไว้ แล้วกลับไปเจติยครอบสูง ๓ ศอก ทรงสั่งว่า เมื่อเรานิพพานแล้ว ท่านทั้งหลายจงเอาพระธาตุอู่มีช้างขวามาไว้ที่นี่ พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาถึงบ้านเศรษฐีช่างหม้อ ทรงประทับอยู่แสดงธรรมเทศนา ๓ วัน ๓ คืน ทรงแสดงอานิสงค์การสร้างพระพุทธรูป พวกทมิฬนำสิ่งของมารวมกันช่วยกันจัดวัตถุทาน นาดินที่ใช้ปั้นหม้อมาปั้นพระพุทธรูป ๓,๓๐๐,๐๐๐ องค์ สร้างฐานสร้างแท่นนำมาบูชาพระพุทธเจ้า พวกทมิฬก็พร้อมกันมาสักการะพระพุทธรูป พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าสถานที่นี้ต่อไปภายหน้าจะเป็นมหานครใหญ่แห่งหนึ่ง ศาสนาของพระองค์จะมาตั้งอยู่ที่นี่ คนทั้งหลายที่มาเกิดในยามนั้นบำเพ็ญบุญกุศลจักได้มรรคผลในศาสนาของพระองค์ หากว่ามีบุญน้อยก็จะได้ถึงมรรคผลในศาสนาของพระอริยเมตไตรย พระเจ้าอโศกและพระอรหันต์จึงช่วยกันชุดหลุมลึก ๗ ศอก แล้วนำพระพุทธรูปทั้งหมดฝังไว้ในหลุมกลบเสีย ทรงเล็งดูในกาลภายหลังแล้วพยากรณ์ว่า เมื่อใดที่พระพุทธรูปที่ปั้นด้วยดินเหล่านี้ปรากฏขึ้นให้คนและเทวดาได้กราบไหว้ เมื่อนั้นศาสนาจะรุ่งเรืองเป็นอันมาก

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

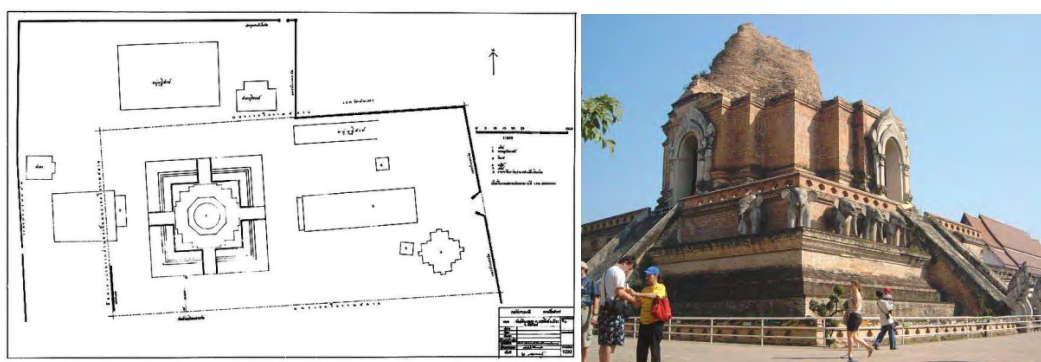
วัดเจติยหลวงหรือ "วัดโชติการามหรือราชกุฎาคาร" สร้างในสมัยพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๒๙-๑๙๔๔) ไม่ปรากฏปีที่สร้าง เป็นอารามหลวงแบบโบราณที่แบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสให้เป็นสัดส่วน มี ๕ เขตด้วยกันคือ เขตพุทธาวาส ๑ สังฆาวาส ๔ ที่รายล้อมเขตพุทธาวาสทั้ง ๔ ทิศ

ปี พ.ศ. ๒๐๒๒-๒๐๒๔ สมัยพญาติโลกราช ได้ทำการเสริมสร้างพระเจติยใหม่ ให้มีส่วนสูง ๔๐ วา ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๒๘ วา โดยการปรับปรุงตัดแปลงผสมผสานด้านสถาปัตยกรรมโครงสร้าง รูปลักษณะทรงพระเจติยใหม่ให้เป็นแบบ "พุทธศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา/โลหะปราสาทของลังกา รูปลักษณะของเจติยแบบพุกามพม่า" ได้ดัดแปลงซุ้มจรนาด้านทิศตะวันออกให้เป็นซุ้มและแท่นฐานที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปนันทนปฏิมากร(พระแก้วมรกต) เป็นระยะเวลา ๘๐ ปี

ปี พ.ศ. ๒๐๕๕ สมัยพระเมืองแก้วทำการบูรณะอีกครั้งด้วยการขยายฐานให้ใหญ่ขึ้น เสริมฐานและกำแพงแก้วให้แข็งแรงมั่นคงกว่าเดิม ทำกำแพง ๓ ชั้น และนำทองคำหุ้มองค์พระธาตุเจดีย์ หลวงต่อจากพระเจดีย์เดิม

ปี พ.ศ. ๒๐๘๘ สมัยพระนางเทวีจิริประภา เกิดพายุฝนตกใหญ่แผ่นดินไหวทำให้องค์พระเจดีย์หักพังทลายลงมา เหลือเพียงครึ่งเดียว

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตามพระราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๗ ตอน ๔๑ วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓ กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน จำนวน ๑๓ ไร่ ๑ งาน ๔๐ ตารางวา ตามผัง

ภาพที่ ๔.๕๖ พระเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

พระเจดีย์หลวงเป็นเจดีย์ทรงมณฑปยอดระฆัง ส่วนฐานเป็นแบบเชียงสีเหลี่ยม ๕ ชั้น เหนือขึ้นมาเป็นชั้นปัทมและชั้นหน้ากระดานสูง เดิมมีรูปช้างปูนปั้นโผล่ออกมาครึ่งตัวโดยรอบจำนวน ๒๘ เชือก ซึ่งเป็นส่วนรองรับลานประทักษิณ สี่เหลี่ยมตอนบนที่มีระเบียงช่องประตู ที่ตอนกลางแต่ละด้านทำเป็นบันไดนาคขึ้นลง ส่วนเรือนธาตุเป็นห้องมณฑปย่อเก็จ ๒ ตอน โดยตอนกลางแต่ละด้านเป็นซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง ชั้นบัวถลาย่อเก็จ ๒ ชั้น และชั้นมัลลิกา รองรับองค์ระฆังและส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป

ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงเจดีย์หลวงดังนี้พญาผายุกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย พระองค์โปรดให้สร้างเจดีย์หลวงท่ามกลางนครนั้นสูง ๗๖ ศอก ฐานแต่ละด้านกว้าง ๔๘ ศอก ในวัดโชติการามหรือวัดเจดีย์หลวง สมัยพญาแสนเมืองมา พระองค์ทรงเริ่มสร้างเจดีย์หลวงกลางเมืองแต่สร้างยังไม่เสร็จ พระมเหสีของพระองค์ทรงสร้างต่อจนแล้วเสร็จ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

เดิมเป็นวัดร้าง สันนิษฐานว่าเป็นวัดชาวละโว้ สร้างแล้วปล่อยให้ร้างไป มีซากเจดีย์ที่มีต้นไม้อยู่กลางเจดีย์ และได้มีการบูรณะเจดีย์และสร้างวิหาร ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑ บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ประวัติของวัดต่อแพ คือเดิมบริเวณวัดเป็นวัดร้างสันนิษฐานว่าเป็นวัดของชาวลัวะหรือละว้าที่สร้างมาเป็นเวลานานแล้ว ภายหลังเมื่อมีคนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ จึงพบวัดต่อแพ ซึ่งมีซากเจดีย์เก่ามีต้นไม้ใหญ่ขึ้นกลางเจดีย์แต่ในตอนนั้น ยังไม่มีใครกล้าเข้ามายังบริเวณนี้เพราะเล่ากันว่าผีมีพิษมาก ต่อมาชาวบ้านได้นิมนต์เจ้าอาวาสวัดต่อแพเก่า (ปัจจุบันเป็นมีตั้งศูนย์เด็กเล็ก) ให้มาทำการบูรณะวัด โดยมีศรัทธาบ้านเมืองปอน บ้านขุนยวมและบ้านต่อแพร่วมกันสร้างศาลาการเปรียญขึ้นมาเมื่อราวปี พ.ศ.๒๔๖๑

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า วัดต่อแพเป็นวัดเก่าแก่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ภายหลังจึงได้รับการสร้างขึ้นใหม่ ดังมีหลักฐานปรากฏในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศว่า วัดต่อแพและหมู่บ้านต่อแพเป็นเมืองโบราณ เมื่อโครงการสำรวจชุมชนโบราณของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ได้เข้าไปทำการสำรวจจึงทราบว่า ต่อแพเป็นเมืองเก่าของจังหวัดศรีสะเกษและเป็นหนึ่งในสามของเมืองเก่าที่ปรากฏในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศดังกล่าว

อนึ่ง มีบางตำราได้กล่าวถึงประวัติของวัดว่าสถานที่แห่งนี้เดิมเป็นที่พักและรวมขงไม้ มีนจกต่อแพมาชุมนุมกันมาก นักต่อแพเหล่านั้นจึงร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นมาและให้ชื่อว่า วัดต่อแพ สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัดต่อแพ คือศาลาการเปรียญซึ่งเป็นอาคารสถาปัตยกรรมพม่าผสมไทใหญ่ที่สวยงามที่สุดในอำเภอยางชุมน้อย ตัวอาคารซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกนั้นได้รับการก่อสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีความกว้างประมาณ ๓๐ เมตร และยาวประมาณ ๒๕ เมตร หลังคาซึ่งมีหลายชั้นแยกออกจากกันเป็นหลัง ๆ และมุงด้วยสังกะสีที่ได้รับการสลักลวดลายอย่างสวยงาม ปัจจุบันนี้สภาพโดยทั่วไปของศาลาการเปรียญยังสมบูรณ์ดี เนื่องจากการดูแลเอาใจใส่จากพระคณะพิธีกรรมคุณ ท่านจากอาวาสวัดอย่างสม่ำเสมอ วัดต่อแพมีวัตถุโบราณล้ำค่าหลายอย่าง เช่น ผ้ามาณะประดับพลอยกว้าง ๒ เมตร ยาว ๓ เมตร ตู้พระธรรมซึ่งนำมาจากเมืองมะละแหม่ง แกะสลักอย่างสวยงามจำนวน ๒ ใบและพระพุทธรูปล้ำค่าอีกหลายองค์ นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีอาคารที่เก่าแก่อีกหลายหลัง คือ จอมขอนหรือศาลาสงฆ์น้ำพระซึ่งใช้เป็นที่พักสงฆ์พระในเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทใหญ่ ตลอดจนวิหารและเจดีย์เก่าแก่ สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.๒๔๖๓ และถ่านหรือส้วมพระสงฆ์สมัยโบราณที่สร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร มีหลังคาลดชั้นและลวดลายแกะสลักไม้ปัจจุบันนี้ยังใช้งานได้ดี อนึ่ง วิหารและเจดีย์ของวัดต่อแพซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน คือที่บริเวณด้านหน้าของศาลาการเปรียญนั้น องค์เจดีย์จะตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและวิหารจะตั้งอยู่ด้านทิศใต้ สำหรับองค์เจดีย์ ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วข้างต้นว่ามีมาแต่เดิม ต่อมาจึงได้รับการบูรณะให้มีสภาพสมบูรณ์ขึ้น สิ่งที่แปลกประหลาดเกี่ยวกับเจดีย์นี้ คือต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่กลางองค์เจดีย์และไม่มีใครกล้าตัดออก หรือแม้แต่นำขี้เถ้ามาเลี้ยงในบริเวณนั้น เพราะเล่ากันว่าผีมีพิษ ชาวบ้านบางคนกล่าวว่า เวล่านำขี้เถ้ามาเลี้ยงที่ไร ข้างจะแตกต้นวิ่งหนีไปเสียทุกครั้ง

ต่อมา เมื่อมีศาลาการเปรียญขึ้นมาเป็นอาคารหลังแรกของวัดต่อแพในปี พ.ศ.๒๔๖๑ (เจดีย์ยังมิได้รับการบูรณะ) ได้มีปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นคือ ทุกวันขึ้น ๑๔, ๑๕ ค่ำ จะมีดวงไฟส่องสว่างลอยออกมาจากเจดีย์องค์ดังกล่าว แต่ไม่มีใครสนใจ จนวันหนึ่ง มีเณรไปเล่นที่รอบเจดีย์โดยขุดคุ้ยกองอิฐเก่าที่ฐานเจดีย์นั้น ก็ได้พบผอบเงิน เมื่อแกะดูข้างในมีพระธาตุเม็ดเล็ก ๆ ขนาดข้าวสาร

มีแสงระยิบระยับไปหมด เจ้าอาวาสทราบดังนั้น จึงสั่งให้เก็บไว้ที่องค์เจดีย์ตามเดิม ครั้นข่าวการพบพระธาตุได้กระจายไปยังที่ต่าง ๆ ทั้งในหมู่บ้าน ต่างบ้านจนไกลไปถึงเมืองมะละแหม่งและร่างกุ้งในสหภาพพม่า ก็มีผู้คนมาทำบุญกันมากมาย อีกทั้งถวายเงินเข้าวัดเป็นจำนวนมากจึงมีผู้คิดจะสร้างเจดีย์องค์ใหม่เพื่อครอบองค์เก่า แต่ไม่มีใครกล้าตัดต้นไม้ที่ขึ้นกลางเจดีย์ แม้ว่าจะมีหมอผีหลายคนรับอาสาทำพิธีตัดให้ แต่ก็ไม่มีใครสำเร็จสักคน ทั้งนี้เนื่องจากเวลาที่ทำพิธีอยู่นั้น เมื่อหมอผีนำขวานไปฟันติดกับต้นไม้แล้วมี การจูดรูปเทียนบอกกล่าวพร้อมกับอธิฐานว่า ถ้าอนุญาตให้ตัดต้นไม้ขอให้ขวานติดอยู่ดังเดิม แต่ครั้งรุ่งเช้า ขวานก็จะกระเด็นไปตกที่อื่นอยู่เช่นนั้นเสมอ จนวันหนึ่งเจ้าอาวาสฝันว่าเจ้าของเจดีย์จะอนุญาตให้ตัดต้นไม้ก็ต่อเมื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำยวมซึ่งอยู่ติดกับวิหารให้ก่อน เจ้าอาวาสจึงเรียกชาวบ้านมาช่วยกันสร้างสะพานและทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทำพิธีเสร็จเจ้าของเจดีย์ก็มาเข้าฝันเจ้าอาวาสอีกว่า บัดนี้พวกผีสิงสถิตอยู่ในเจดีย์ได้ข้ามแม่น้ำยวมไป อยู่ดอยคูเวียงซึ่งเป็นวัดร้างอีกแห่งหนึ่งบนเขาแล้ว ชาวบ้านจึงได้ออกเงินกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ จากนั้น การตัดไม้ก็สำเร็จลงและเจดีย์องค์ใหญ่ก็ถูกสร้างขึ้นครอบเจดีย์องค์เก่าดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และภายหลังได้มีการสร้างวิหารขึ้นอีกสำหรับเจดีย์และวิหารของวัดต่อแพซึ่งสร้างขึ้นใหม่นี้สร้างตามแบบศิลปะพม่าผสมกับไทใหญ่ โดยองค์เจดีย์มีฐานกว้างประมาณ ๑๒ x ๑๒ เมตร แต่ละทิศมีซุ้มพระประจำ และมีความสูงประมาณ ๒๐ เมตร แต่ละทิศมีซุ้มพระประจำ และมีสิงห์ทั้ง ๔ มุม อนึ่ง ฉัตรทองซึ่งมีระฆังห้อยหลายชั้นนั้นเมื่อลมพัดจะเกิดเสียงดังกังวานไปทั่ว อนึ่งวิหารของวัดมีหลังคาสูงคล้ายวิหารที่วัดลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และมีเสากลม ตัวเพดานเขียนลวดลายอย่างสวยงาม ทางเข้าวิหารอยู่ทางทิศใต้ นับว่าสิ่งก่อสร้างทั้ง ๒ ซึ่งได้แก่ วิหารและเจดีย์ของวัดต่อแพ ต่างก็เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านต่อแพตลอดจนชาวอำเภอขุนยวมโดยทั่วกัน สำหรับความงดงาม อาจกล่าวได้ว่า วิหารของวัดเป็นวิหารที่สวยงามที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ว่าได้

วัดต่อแพขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ ๑๑๔ ตอนที่พิเศษ ๘๗ ง วันที่ประกาศ ๒๙ กันยายน ๒๕๔๐ มีพื้นที่ ๑ ไร่ ๘๒ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์ รูปแบบไทใหญ่ ผสมศิลปะพม่า และวิหาร ไม้ รูปแบบไทใหญ่ การก่อสร้างด้วยหลังคาแบบคอสองสามชาย

เจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ วิหารแบบไทใหญ่ ทั้งเจดีย์และวิหารตั้งเด่นอยู่กลางลานวัด โดยมีกำแพงแก้วล้อมรอบเจดีย์มี สถาปัตยกรรมแบบมอญตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยม ที่ส่วนยอดประดับฉัตรโลหะเจ็ดชั้น ตั้งอยู่คู่กับวิหารโถงซึ่งเป็นศิลปะไทใหญ่ มีหลังคาซ้อนหลายชั้นอย่างวิจิตรพิสดาร แสดงให้เห็นฝีมืออันประณีตของช่างไทใหญ่ในยุคนั้น

ภาพที่ ๔.๕๗ พระเจดีย์ วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ศาลาการเปรียญ เป็นสถาปัตยกรรมพม่าผสมไทยใหญ่ที่สวยงามมาก สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีความกว้าง ๓๐ ม. ยาว ๒๕ ม. หลังคาแยกเป็นหลังๆ ซ้อนเป็นชั้นๆ มุงด้วยสังกะสีประดับโลหะฉลุลายอย่างสวยงาม

ผ้าผืนโบราณชาวพม่านำมาถวายให้เป็นสมบัติของวัด ผ้าผืนนี้มีอายุร้อยกว่าปี เป็นศิลปะแบบพม่า ปักดินทองลายนูนประดับด้วยทับทิมกับอัญมณีที่มีค่าแสดงเรื่องราวพระเวสสันดรชาดก ปัจจุบันผ้าผืนโบราณผืนนี้จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์บนจอง

อาคารสถาปัตยกรรมไทยใหญ่ เป็นอาคารขนาดเล็กต่างๆ ที่ตั้งอยู่ภายในวัด ได้แก่ ถาน (ส้วม) ศาลาสร้างน้ำ ศาลาบน้ำซึ่งล้วนมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น คือ มีหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ ประดับด้วยไม้แกะสลักอย่างสวยงาม

๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่เชิงดอยกองมู ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอเมืองปัจจุบัน ห่างจากตลาดเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ ๒๖๐ เมตร ทิศเหนือ ติดกับวัดม่วงต๋อ ทิศใต้ ติดกับโรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันออก ติดกับถนนผดุงม่วยต๋อ ทิศตะวันตก ติดกับป่าสงวนเชิงเขาวัดพระธาตุดอยกองมู

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนผดุงม่วยต๋อ ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดพระนอนสร้างเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยพญาสิงหนาทราชา (นามเดิมว่า ชานกะเล เป็นชาวไทยใหญ่) เจ้าเมืององค์แรกของแม่ฮ่องสอนตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ มูลเหตุที่สร้างองค์พระนอน มี ๒ ประการคือ

๑. เพื่อเป็นอนุสรณ์ ที่ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน ท่านได้รับพระราชทานนามว่า “พญาสิงหนาทราชา” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ อีกทั้งเป็นการเฉลิมฉลองในวาระที่หมู่บ้านแม่ฮ่องสอนได้รับการยกฐานะขึ้น เป็นเมือง

๒. ท่านเป็นผู้เกิดวันอังคารจึงสร้างองค์ไสยาสน์ (พระนอน) ขึ้นให้เป็นพระประธาน คู่บ้านคู่เมืองให้เป็นที่สักการะกราบไหว้บูชา ของชาวเมืองแม่ฮ่องสอน แต่ก็สร้างไม่แล้วเสร็จ เพราะเหตุการณ์บ้านเมืองแถวชายแดนไม่ค่อยสงบเจ้าเมืององค์แรกท่านถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ สมัยต่อมาชายาของท่านมีนามว่า เจ้านางเมื่อยะ ขึ้นครองเมือง เป็นเจ้าเมืององค์ที่ ๒ ซึ่ง ท่านจึงสร้างองค์พระนอนยาว ๑๑ เมตร ๙๐ เซนติเมตร ต่อจนสำเร็จเรียบร้อย และจัดงานฉลองอย่างยิ่งใหญ่ พร้อมกันทั้ง ๓ อย่าง คือ ๑. องค์พระนอน ๒. พระยืนปางห้ามญาติกลาง ภูเขาอยู่ทิศตะวันตกวัดพระนอน ๓. ศาลา ๙ ห้อง (ปัจจุบันชำรุดแล้ว) ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๔ วันที่ ๑๕ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๔๓๐ ได้ นิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมด ๕๐ วัดมารับไทยทานในงานฉลองมีการถวายปัจจัยไทยทานแต่ท่านเจ้าอาวาสทั้งหมด ๕๐ วัดมารับไทยทานและถวายให้ วัดละ ๕๐ รูป และทองคำหนัก ๒ สลึง เทียบกับค่าของเงินในปัจจุบันนี้วัดละประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาทถ้วน (หนึ่งแสนบาทถ้วน)โดยเชิญคณะศรัทธาในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาร่วมในงาน ๑,๕๐๐ คน มีการแจกคู่มือทำวัดภาษาพม่าคนละ ๑ เล่ม ในปีเดียวกันช่วงเดือนพฤษภาคมในวันวิสาขบูชาได้นำชาวบ้านก่อเจดีย์ทรายมิ่ง เมืองเพื่อเป็นการขอให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาล นับเป็นปีแรก ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เมื่อเสร็จงานเจดีย์ทราย วันวิสาขบูชาแล้ว เจ้าเมืององค์ที่ ๒โดยจัดตั้งชื่อว่าวัดพระนอนตามสถานที่องค์พระนอนตั้งประดิษฐานไว้ก่อนแล้ว เจ้าเมืององค์ที่ ๒ จึงนิมนต์ครูบาชมภู ซึ่งเดินทางมาจาก วัดม่วยต่อ อำเภอหมอกใหม่ จังหวัดหอยแหลม ในรัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า มาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดพระนอน

วัดพระนอนขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เล่มที่ ๘๘ ตอนที่ ๑๗๗ วันที่ประกาศ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๔ มีพื้นที่ ๒ ไร่ ๒๑ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วัดพระนอนมีการสร้างพระนอนไว้ก่อนแล้วค่อยสร้างอารามที่หลัง พระนอนสร้างโดยพระยาสิงหนาทราชา ปี พ.ศ. ๒๔๑๘ เพื่อเป็นพระประธานคู่บ้านคู่เมือง และเป็นพระประจำวันเกิด และได้สร้างอาราม ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ โดยพระยาสิงหนาทราชา แต่ยังไม่แล้วเสร็จ เจ้าแม่นางเมื่อยะ ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชาเจ้าเมืององค์ที่ ๒ สร้างต่อจนแล้วเสร็จ ส่วนสิ่งหุ้ม สร้างโดยเจ้าแม่นางเมื่อยะ ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชาเจ้าเมืององค์ที่ ๒ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๐

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม วัดพระนอนเป็นสถาปัตยกรรมแบบพม่าและผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทยใหญ่รูปทรงหลังคาวัดเป็นแบบ สองคอ สามชายและทรงปานซอยเหมือนวัดพระธาตุคดยองงมู ภายในวัดจะมีองค์พระนอนมีขนาดความยาว ๑๑ เมตร ๙๐ เซนติเมตร และจะมีรูปปั้นพระพุทธรูปปางนั่งสมาธิและพระทรงเครื่องต่างๆ มีพระบัวเข็ม พระสิวลี รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม ภายในห้องเก็บของโบราณก็จะมีหนังสือพระไตรปิฎกและวัตถุโบราณ ถ้วย, โถ, ขามและของใช้สอยของชาวญี่ปุ่นสงครามโลกครั้งที่ ๒ รอบๆ มีพระพุทธรูปและของเก่าต่างๆ ภายในวัดจะปูพื้นด้วยไม้ หลังคามุงด้วยสังกะสี สีเขียว รอบบริเวณวัดมีศาลาและอ่างน้ำหน้าวัด ข้างวัดเป็นบ่อบัวในสระข้างหน้าวัดจัดกระถางดอกไม้อย่างสวยงามและดอกกล้วย ไม้และพืชมุนไพร ด้านหลังวัดมีสิ่งหุ้มสองตัวยืนคู่กัน เชื่อกันว่าชานกะเลและเจ้านางเมื่อยะเป็นผู้สร้างและตรงกันข้ามจะมีเจดีย์ ๒ หลังเป็นศิลปะแบบพม่า

ข้างในเจดีย์หลังแรกมีพระพุทธรูป ๑ องค์และเจดีย์ หลังที่ ๒ มีพระพุทธรูปแบบพม่า ๔ องค์ ตรงหน้าเจดีย์หลังที่ ๒ มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่นั่งสมาธิอยู่กลางแจ้งไม่มีที่กำบัง

อภินิหารองค์พระนอน เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ หลังคาวิหารพระนอนมุงด้วยสังกะสี เก่าพอสมควร ในฤดูฝนเวลาฝนตกหลังคารั่วไปหมด องค์พระนอนเปียกด้วยน้ำฝนอยู่ตลอดมา ช่วงนั้นข้าวยากมากแพงชาวบ้านก็ไม่ค่อยสนใจทางวัดเท่าไรนัก เพราะมีวหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ในวิหารจึงเป็นที่พักและที่เล่นของเด็กเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย อยู่มาวันหนึ่งเด็กเลี้ยงวัวเลี้ยงควายมาจับหลักในวิหารขณะที่ครึ่งหลับ ครึ่งตื่นได้เห็นว่าองค์พระนอนกำลังจะลุกหนีเพราะฝนตกหนักทนนน้ำฝนไม่ไหวเด็กเลี้ยงวัวจึงพากันวิ่งเข้าไปในหมู่บ้านและบอกกับชาวบ้านว่าให้ไปดูพระนอน เร็วๆ พระนอนจะลุกหนีแล้วกำลังงอขาขึ้น เมื่อชาวบ้านได้ยินก็แห่กันมาที่วัดก็แปลกใจเหมือนพระบาททั้ง ๒ ข้างกำลังงอขาขึ้นจริงไม่เท่ากันเหลื่อมล้ำกันนิดหน่อยพระบาทข้างซ้ายที่ทับ ข้างขวาสั้นกว่า ถ้ามคนแก่ที่เขามาดูก็พูดว่าเมื่อก่อนพระบาททั้ง ๒ ข้างเสมอกันทำไมเดี๋ยวนี้พระบาททั้ง ๒ ข้างไม่เสมอกันดังนั้นคณะศรัทธาในเมืองพากันหลังไหลเข้ามาดูและนมัสการ พร้อมได้บริจาคปัจจัยคนละเล็กคนละน้อยคณะกรรมการวัดได้รวบรวมจัดปัจจัยซื้อ สังกะสีใหม่มามุงวิหารแทนสังกะสีเก่า ตามที่เล่าเหตุการณ์มานี้ทั้งหมดย่อมเป็นอภินิหารองค์พระนอนนั่นเอง พ.ศ.๒๔๘๑ คณะศรัทธาทุกคนในเขตเทศบาลและนอกเขตพากันหลังไหลมาดูและนมัสการ พระนอนมีน้ำตาไหลออกมาจากพระเนตรคล้ายกับร้องไห้ เหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นประมาณ ๖ เดือนเศษ ต่อมาไม่กี่ปีก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ เตือร้อนทั่วโลกนี้ก็คืออภินิหารต้ององค์พระนอนเตือนสติให้คนเราอย่าให้มี ความประมาท พ.ศ.๒๔๘๖ ประมาณเดือนกันยายนในกลางดึกประมาณ ๖ ทุ่มกว่าๆหลังสงครามโลกเกิดขึ้น มีขโมยกลุ่มหนึ่งมาเจาะตรงด้านหลังองค์พระนอนซึ่งประสงค์จะเอาของดีจากองค์ พระนอนที่เจ้าเมืององค์ที่ ๑ บรรจุไว้มีแก้ว, แหวน, เงิน,ทอง เพราะทราบตามประวัติหรือลายแทงปรากฏว่าของทั้งหมดที่บรรจustrงหน้าอกพระนอน นั้นขโมยขนไปหมด ซึ่งชาวบ้านได้บรรจุใหม่และปิดไว้เหมือนเดิมปัจจุบันรอยเจาะด้านหลังยังมี ปรากฏอยู่ต่อมาประมาณ ๑ ปี พวกขโมยและเครือข่ายของเขามีอันเป็นไปหมด

ภาพที่ ๔.๕๘ พระนอนและพระอุโบสถ วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ความศักดิ์สิทธิ์ คุณลุงจ๋องส่วยจึงเล่าว่าก่อนสงครามโลกจะเกิดขึ้น เมื่อคนมานอนวัดที่วัดพระนอนมารักษา อุโบสถในวันธรรมะสวณะ ตอนดึกๆ มักจะได้ยินเสียง ฆ้อง เสียงกลองใต้ดินใต้วัดพระนอนเหมือนกันหมด หรือเสียงไห้วพระสวดมนต์ บางครั้งหลังวันพระได้ยินเสียงเกวียนคล้ายๆ

บรรพบุรุษของไป่ที่อื่น ในบริเวณวัด คนมานอนรักษาศีลที่วัดได้ยินเสียงแบบเดียวกันหมด แต่หลังจากสงครามโลกเป็นต้นมาไม่ได้ยินเสียงอะไรทั้งสิ้น จึงเชิญคนที่นั่งทางโนมานั่งดูหลายคนหลายครั้งแล้ว เขาจะบอกทุกคนว่าในถ้ำใต้วัดนี้ มีเมืองอีกเมืองหนึ่งมีคนเยอะ นับเป็นพันๆ คน มีของดีมีค่าเยอะมีตลาดมีวัดวาอาราม มีไร่นา มีเจ้าปกครองต่างๆ ซึ่งน่าจะเป็นที่อยู่ของเทวดาที่รักษาพระศาสนา (เจ้าของถ้ำที่อยู่บริเวณเชิงดอยกองมู) หรือคล้ายเมืองลับแลซึ่งมีบันไดอยู่ทางทิศตะวันตกถึง ๒ ตัว เป็นทางขึ้นนมัสการพระปางห้ามญาติและยืนกลางภูเขากลับปากถ้ำดังกล่าว

ภาพที่ ๔.๕๙ พระอุโบสถ (ลิ้ม) และสิงห์คู่ วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

อุโบสถ (ลิ้ม) พระอุโบสถ ได้ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ในสมัย พระยาพิศาลฮ่องสอนบุรี เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๔ ศิลปกรรมแบบศิลปะไทใหญ่เป็นรูปปราสาท มีความกว้าง ยาว ๙ เมตร สูง ๒๐ เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูอยู่ ๓ ด้าน ด้านหลังเป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธาน ระหว่างผนังทั้ง ๒ ด้าน มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ จัดเป็นอุโบสถแห่งแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ช่างๆ มีสิงห์คู่ (ล่างซี) เป็นสิงห์คู่เมือง อยู่ทางด้านหลังของวัด

๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ความสำคัญ

เดิมตั้งอยู่นอกเมืองแม่ฮ่องสอน แต่เมื่อเมืองขยายใหญ่ขึ้น วัดจึงอยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอน ชาวเมืองแม่ฮ่องสอนจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัดกลางเวียง สร้างโดยพญาสิงหนาทราชา เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอน พ.ศ. ๒๔๐๖ เป็นวัดลำดับที่ ๒ ของเมืองแม่ฮ่องสอน

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนสิงหนาทบำรุง ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ พร้อมกับการสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน แต่เดิมอยู่เหนือสุดของเมืองจึงได้ชื่อว่าวัดหัวเวียง แต่ปัจจุบันเมืองขยายใหญ่ขึ้นทำให้วัดนี้อยู่ในกลางเมืองในที่สุด

วัดหัวเวียงเป็นวัดที่มีศิลปะแบบไทใหญ่ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นโดยยกจั่วขึ้นและมีหลังคาขนาด เล็กกว่าทั้งชายครอบลงมา ถ้ามีสองจั่วและซ้อนหลังคาสามชั้นเรียกว่า “เจตบัน” ส่วนอาคารสามคอกจั่วและซ้อนหลังคาเป็นสี่ชายเรียกว่า “ยอนแซก” หากสูงไปกว่านั้นนิยมสร้าง

เป็นยอดปราสาทโดยซ้อนหลังคาขึ้นไปห้าหรือเจ็ดชั้น ส่วนชายของหลังคานิยมประดับสังกะสีเจาะฉลุเป็นลวดลายสวยงาม สังกะสีฉลุส่วนที่ประดับเหนือหลังคาเรียกว่า “ปานถ้อง” ส่วนสังกะสีฉลุส่วนที่ห้อยลงมารีเรียกว่า “ปานชอย” วัดหัวเวียงขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ระบุ เล่มที่ ๙๘ ตอนที่ ๑๗๗ วันที่ ประกาศ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๔ มีพื้นที่ ๑ ไร่ ๓ งาน ๕๒ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ภาพที่ ๔.๖๐ พระเจ้าพาลาละแข่ง และพระวิหารวัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

พระเจ้าพาลาละแข่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยทรงเครื่องฝีมือช่างมณฑลเลย องค์พระหล่อจากทองเหลือง ส่วนพระพักตร์มีส่วนผสมของทองอยู่ส่วนหนึ่ง ทำให้พระพักตร์แวววาวอยู่เสมอ พระเจ้าพาลาละแข่งจำลองจากพระมหามุนีองค์จริงที่ประดิษฐานอยู่เมืองมณฑลเลย ประเทศพม่า การหล่อพระเจ้าพาลาละแข่ง ช่างได้หล่อเป็นท่อนๆจำนวนเก้าท่อน ลุงจ้องโพหย่าเป็นผู้เดินทางไปอัญเชิญล่องมาตามแม่น้ำปายแล้วนำมาประกอบที่ วัดพระนอน จากนั้นจึงนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง

วิหารพระเจ้าพระเจ้าพาลาละแข่งเป็นวิหารไม้ ศิลปกรรมแบบศิลปะไทใหญ่ มีความงดงามเป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างในคราวเดียวกับการสร้างวัด โครงสร้างทั้งหมดของวิหารใช้ไม้เป็นวัสดุ ลักษณะเด่นคือหลังคาแบบเรือนยอดทรงปราสาทซ้อนห้าชั้น ตอนบนสุดประดับด้วยฉัตรโลหะหลังคามุงกระเบื้องไม้และมีสังกะสีฉลุประดับตาม ศิลปะไทใหญ่

ศาลาจำศีล อาคารไม้หลังคามุงสังกะสีประดับลายเจาะสังกะสีรูปทรงสวยงาม

อุโบสถ วัดหลังใหม่ สร้างตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทใหญ่ผสมผสานพม่า เป็นอาคารคอนกรีตหลังคา ยกขึ้นสูงเป็นชั้นๆ มุงกระเบื้องประดับลายเจาะสังกะสี

จังหวัดลำปาง

๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมืองจ.ลำปาง

ความสำคัญ

วัดพระเจดีย์ขาว เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาแต่โบราณแต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด พ.ศ. เท่าใด สันนิษฐานประกอบกับการได้ขุดพบพระเครื่องสมัยทวารวดีที่ฐานองค์พระเจดีย์ เข้าใจกันว่าสร้างมานานปีแล้ว และเจดีย์ทั้ง ๒๐ องค์ได้รับการก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ ถนนลำปาง-แจ้ห่ม ตำบล ต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

วัดเจดีย์ขาวหลังตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง บนถนนลำปาง-แจ้ห่ม เป็นวัดที่งดงามแห่งหนึ่งของจังหวัดลำปาง ชาวเป็น ภาษาเหนือ หมายถึง ๒๐ หลัง เป็นภาษาเหนือเช่นกันหมายถึงองค์ เมื่อรวมกันเป็นวัดเจดีย์ขาวหลัง จึงหมายถึง วัดที่มีเจดีย์ ๒๐ องค์ วัดนี้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัดลำปางสร้างแต่โบราณ ทรงคุณค่าทั้งทาง ด้านประวัติ ศาสตร์และโบราณวัตถุ จากหลักฐานการขุดพบพระเครื่องสมัยทวารวดีที่องค์พระเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า วัดนี้สร้างมานานกว่าพันปี เจดีย์แต่ละองค์เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์พม่าขนาดเล็ก มีสีทองเป็นประกาย ตั้งอยู่บนฐานเหลี่ยม ยอดเจดีย์ตกแต่งประดับด้วยฉัตรอย่างสวยงาม มีความเชื่อกันว่าภายใน แต่ละเจดีย์มี พระเกศาธาตุบรรจุอยู่วัดเจดีย์ขาวขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ ๙๗ ตอนที่ ๔๑ วันที่ประกาศ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์แบบพม่า ๒๐ องค์ลักษณะองค์เจดีย์เป็นศิลปกรรมล้านนาผสมศิลปพม่า ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่ออิฐถือปูน องค์ใหญ่ที่สุดอยู่ตรงกลางมีฐานกว้างด้านละ ๖.๒๐ เมตร สูง ๑๑ เมตร ด้านหน้าของพระเจดีย์มีซุ้มพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ข้างใน ส่วนอีก ๑๙ องค์นั้นมีขนาดเท่าๆ กัน ฐานกว้างด้านละ ๔ เมตร สูง ๖ เมตร

นอกจากองค์พระธาตุเจดีย์ขาวแล้วสิ่งที่น่าสนใจภายในวัดคือ ศิลปะล้านนาผสมศิลปะพม่า ซุ้มหมู่พระเจดีย์มีวิหาร หลังเล็ก ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดปางสมาธิ ศิลปะเชียงแสน ชาวบ้านเรียกว่า พระเจ้าทันใจ

ภาพที่ ๔.๖๑ เจดีย์ขาว วัดเจดีย์ขาว อ.เมือง จ.ลำปาง

พระอุโบสถหลังใหญ่ซึ่งประดิษฐานพระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีพุทธลักษณะงดงาม บานประตู ทั้งสามเป็น ของโบราณเขียนลวดลายรดน้ำละเอียดสวยงาม เสาซุ้มประตู หน้าต่างประดับลวดลายกระจกลีเป็น ลักษณะศิลปะสมัยใหม่ และที่ศาลาการเปรียญเรือนไม้ชั้นเดียว ด้านหลังพระอุโบสถ ได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดง โบราณวัตถุที่ชาวบ้านนำมาถวาย นอกจากนี้ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๖ ชาวบ้านได้ขุดพบพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์หนัก ๑๐๐ บาทสองสลึง มามอบให้แก่ทาง วัดซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ชื่อว่า พระแสนแซ่ทองคำ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะสมัยล้านนา ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปองค์นี้คือ สามารถถอดออกเป็นชิ้นส่วนต่างๆ แล้วประกอบกลับเข้าไปใหม่ได้ เป็นพระพุทธรูปทองคำองค์แรกที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุแห่งชาติ

๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

ความสำคัญ

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีเนื้อที่ ๕๑ ไร่ ๒ งาน ๖๑ ตารางวา เป็นวัดที่เก่าแก่และสวยงามมีอายุนับพันปี เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ตั้งแต่ปี พ.ศ.๑๙๗๙ เป็นเวลานานถึง ๕๗๕ ปี

พระแก้วดอนเต้า ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง เหตุที่วัดนี้ได้ชื่อว่าวัดพระแก้วดอนเต้า มีตำนานกล่าวว่า นางสุชาดา ได้พบแก้วมรกตในดวงมอ (หมากเต้า) และนำมาถวายพระเถระรูปนั้นจึงจำงาช้างให้นามมรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป ซึ่งก็คือ พระแก้วดอนเต้า ซึ่งต่อมาได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวงสาเหตุ จากตำนานบอกว่า มีผู้ไปฟ้องเจ้าเมืองลำปางในขณะนั้นว่า พระเถระและนางสุชาดาเป็นชู้กัน เจ้าเมืองลำปางจึงให้จับนางสุชาดาไปประหารชีวิต ส่วนพระเถระองค์นั้นทราบข่าวก็ได้หนีไปได้อัญเชิญพระพุทธรูปหนีไป โดยได้นำไปฝากไว้ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนถึงปัจจุบัน ส่วนสถานที่ตั้งบ้านของนางสุชาดาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธา ในคุณงามความดีของนาง บริจาคเงินสร้างวัดขึ้นชื่อวัดสุชาดาราม แต่มีบางสันนิษฐานบอกว่า เนื่องจากวัดพระแก้วดอนเต้า และ วัดสุชาดาราม นั้นร้างลง แต่บางที่ก็มีการสันนิษฐานเพิ่มว่า น่าจะเป็นเพราะย่านนี้เป็นสวนหมากเต้า และเป็นที่ดิน จึงชื่อพระธาตุว่า พระบรมธาตุดอนเต้า และชื่อวัดว่า วัดพระธาตุดอนเต้า และต่อมาเมื่อมีการประดิษฐานพระแก้วดอนเต้า จึงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดพระแก้วดอนเต้า

วัดพระแก้วดอนเต้า เป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุดอนเต้า ซึ่งเป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ บรรจุพระเกศาธาตุของ พระพุทธเจ้า มณฑปศิลปะพม่า ลักษณะงดงาม ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ และวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ ซึ่งมีอายุเก่าแก่ พอๆกับการสร้างวัดนี้ นอกจากนี้ยังมีวิหารหลวงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติล้านนา และวิหารพระเจ้าทองทิพย์

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านพระแก้ว ถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวัง ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง บริเวณที่ตั้งวัดเป็นเนินดินสูงขนาดใหญ่ แต่เดิมวัดพระแก้วดอนเต้ากับวัดสุชาดาราม เป็นคนละวัด แต่ตั้งอยู่ติดกัน ต่อมาภายหลังได้มีการประกาศของกระทรวงศึกษาธิการให้ทั้งสองวัดเป็นวัดเดียวกัน จึงได้มีการรื้อกำแพงกันเขตวัดออก

วัดพระแก้วดอนเต้า เป็นวัดเก่าแก่มีประวัติความเป็นนามากกว่า ๕๐๐ ปี เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า พระเจ้าสามฝั่งแกนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้จัดขบวนช้างไปรับพระแก้วมรกตจากเชียงราย เพื่อจะอัญเชิญมาประดิษฐานยังนครเชียงใหม่ ครั้นถึงทางแยกเมืองนครลำปาง ช้างก็ตื่นวิ่งเข้าไปในนครลำปาง ในที่สุดพระเจ้าสามฝั่งแกนต้องยินยอมให้พระแก้วมรกต ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้วดอนเต้าเป็นเวลาถึง ๓๒ ปี ต่อจากนั้นจึงอัญเชิญไปประดิษฐานยังเมืองเชียงใหม่ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาซึ่งเคยมาครองเมืองเชียงใหม่ได้กลับไปครองเมืองหลวงพระบาง จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไป และได้นำไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะเมื่อทรงเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ยกทัพไปตีหัวเมืองลาวจนถึงเวียงจันทน์ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์มาประดิษฐานที่กรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อได้สถาปนากรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวง จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนตราบเท่าทุกวันนี้

วัดสุชาดาราม ตามประวัติกล่าวว่า คือบริเวณที่ตั้งบ้านของนางสุชาดา อุบาสิกาผู้หนึ่งของวัดพระแก้ว ฯ ที่ได้นำแตงโมลูกหนึ่งไปถวายพระเถระที่วัดพระแก้ว ฯ ครั้นผ่าแตงโมลูกนั้นออก ก็พบว่ามียมรกตอยู่ข้างใน พระเถระรูปนั้นจึงจ้างช่างให้นามรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เรียกว่า พระแก้วดอนเต้า ต่อมาได้มีผู้ไปฟ้องเจ้าเมืองลำปางในขณะนั้นว่า พระเถระและนางสุชาดาเป็นชู้กัน เจ้าเมืองลำปางจึงให้จับนางสุชาดาไปประหารชีวิต ส่วนพระเถระองค์นั้นทราบข่าวก็ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหนีไป โดยได้นำไปฝากไว้ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนถึงปัจจุบัน ส่วนสถานที่ตั้งบ้านของนางสุชาดาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธาในคุณงามความดีของนาง บริจาคเงินสร้างวัดขึ้นชื่อวัดสุชาดาราม

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงล้านนา มีมณฑปยอดปราสาทแบบพม่าที่ประดิษฐานงาม มีพระวิหารทรงล้านนาที่มีรูปทรงงดงาม มีลวดลายแกะสลักไม้ที่บานหน้าต่างข้างในมีจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าทางศิลปะ และประวัติศาสตร์ มีพระอุโบสถทรงล้านนาขนาดกะทัดรัด มีสัดส่วนสวยงาม วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐

ลักษณะทั่วไปของวัดพระแก้ว ฯ เป็นวัดขนาดใหญ่มีผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม พระวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีพระเจดีย์ใหญ่อยู่หลังวิหาร สถาปัตยกรรมหลักของวัดล้านนาโดยทั่วไป ประตูโขงและพระวิหารหลวงถูกรื้อทิ้งแล้ว เหลือเพียงพระเจดีย์ล้านนาขนาดใหญ่หนึ่งองค์ วิหารพระนอน และมณฑปยอดปราสาทศิลปะแบบพม่าสร้างขึ้นในสมัยหลัง ส่วนวัดสุชาดารามนั้นมีพื้นที่น้อย วิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจดีย์อยู่หลังวิหาร

วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม ขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๘๘ วันที่ประกาศ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘ กำหนดเขต ประมาณ ๖ ไร่ ๓ งาน ๑๓ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

วัดสุชาदारามมีวิหาร ๑ หลัง และโบสถ์ ๑ หลัง ส่วนวัดพระแก้วดอนเต้ามีซากฐานเจดีย์รูปสี่เหลี่ยม เจดีย์ทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมสูง วิหารใหญ่ด้านทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ พระพุทธรูปนอนด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ วิหารโถงแบบไทยใหญ่อยู่ด้านทิศใต้ขององค์เจดีย์

เจดีย์และพระนอนเช่นนี้เป็นแบบแผนของสถาปัตยกรรมล้านนาในพระพุทศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งทรวดทรงองค์เจดีย์ก็เหมือนกับพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นเจดีย์ทรงลังกาสุโขทัยผสมล้านนา ฐานสูงต่อมumlดชั้นสูงกว่าปกติ ต่อตัวบัวมาลัยปล้องไฉนบนยอดระฆังมีขนาดใหญ่ ทำให้สัดส่วนของเจดีย์มีลักษณะมั่นคงแข็งแรง องค์ระฆังและปล้องไฉนหุ้มแผ่นทองจังโก

ลักษณะรูปทรงองค์พระธาตุเป็นทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมจตุรัสเหนือบนฐานเขียง เป็นฐานมุมย่อเก็จขึ้นไปจะเป็นฐานปัทม์ เหนือชั้นชุดฐานปัทม์จะเป็นรูปทรงกลมเป็นฐานรองรับองค์ระฆังปิดทองจังโก เหนือองค์ระฆังเป็นปล้องไฉนและและปลียอดประดับปลายยอดเจดีย์ด้วยฉัตรโลหะ

ส่วนวิหารโถงแบบไทยใหญ่หรือมณฑปลักษณะทรวดทรงจตุรมุข ยอดปราสาทศิลปะแบบพม่า ตัวมณฑปตั้งแต่โครงสร้างมีลวดลายการแกะสลักประดับประดาและการจำหลักไม้มณฑปปราสาทพม่า อยู่ทางทิศใต้ขององค์เจดีย์ เป็นมณฑปหลังคายอดศิลปะพม่า ประดับลวดลายไม้ และแผ่นแกะสลักฝีมือละเอียดมาก ภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง ประดับกระจกสีจิตรพิศดารมาก

ภาพที่ ๔.๖๒ พระธาตุเจดีย์ วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาदारาม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

โบสถ์วัดสุชาदारาม เป็นโบสถ์ขนาดเล็กออกแบบเป็นลายยกพื้นสูง เป็นโบสถ์แบบปิตมืผนังล้อมรอบ มีโถงอยู่ส่วนหน้าของโบสถ์สัดส่วนสวยงาม ภาพจิตรกรรมฝาผนังกล่าวถึงโทษที่ได้รับจากการทำบาปตามคติความเชื่อของชาวบ้าน

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทองอ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

คติความเชื่อเรื่อง ชูธาตุ กล่าวว่า วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นพระบรมธาตุที่ประดิษฐาน “พระทักษิณโมฬีธาตุ” (กระดูกกระดูกหม่อมด้านขวา) มีขนาดโตประมาณ เมล็ดพุทรา สันฐานกลมเกลี้ยง สีขาวนวลเหมือน ดอกบวบ หรือ สีคล้ายดอกพิกุลแห้ง นับเป็นพระธาตุแห่งเดียวที่สามารถสักการะและสงฆ์น้ำได้โดยตรงและเห็นองค์พระบรมสารีริกธาตุได้ พระบรมธาตุประดิษฐานอยู่ในถ้ำ ทุกวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชา จะมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกมาให้คนสักการะและสงฆ์น้ำ กำหนดงานบุญสงฆ์พระธาตุในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙

ตามประวัติเล่าว่า พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผู้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่ ดอยจอมทอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๑๘ ปัจจุบัน พระธาตุ ถูกบรรจุไว้ในพระโกศ ๕ ชั้น ซึ่งตั้งอยู่ภายใน พระวิหารจตุรมุข ก่ออิฐถือปูนทั้งองค์ มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส คล้ายพระเจดีย์ กว้าง ๔ เมตร สูง ๘ เมตร ตามประวัติว่าสร้างขึ้นโดย พระเจ้าติโลกปนัดดาธิราช หรือ พระเมืองแก้ว กษัตริย์ราชวงศ์มังราย เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ.๒๐๖๐

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ บ้านลุ่มใต้ ถนนเชียงใหม่-ฮอด ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

วัดนี้อยู่จากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๕๘ กิโลเมตร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๖ บริเวณที่ตั้ง เป็นเนินดินสูง ประมาณ ๑๐ เมตร เรียกกันมาตั้งแต่อดีตว่า ดอยจอมทอง ตามประวัติสันนิษฐานว่า เป็นวัดที่สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีคหบดี ๒ ท่านชื่อ สิบเงินกับสิบถั่ง ช่วยกันสร้างวิหารขึ้นบนดอย แล้วอาราธนาพระสงฆ์มาจำพรรษา แต่จากลักษณะทางศิลปกรรมของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด ปรากฏเป็นลักษณะของศิลปกรรม ในสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาของยุคฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่

ปัจจุบันวัดแห่งนี้เป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐาน หนเหนือ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร มีพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) เป็นเจ้าสำนักวิปัสสนากรรมฐาน ให้การสอน การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนผู้ที่สนใจ ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ และมีการจัดให้สวดอารมณ์ ทุกวัน (ยกเว้นวันพระ)

วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๖๘๙ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ มีพื้นที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๖๐ ตารางวา

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

ตามตำนานที่กล่าวถึงความเป็นมาของพระบรมธาตุศรีจอมทอง ดอยศรีจอมทองนั้น ได้แก่วัดตั้งของวัดพระธาตุศรีจอมทองในปัจจุบันนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นภูเขาหินสูงจากระดับที่พื้นราบอื่น ๆ ในบริเวณนั้น ที่ตั้งพระวิหารอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจ้าจอมทอง จะเป็นยอดของดอยลูกนี้ในสมัยพุทธกาล และมีเมืองอยู่เมืองหนึ่งชื่อว่า “เมืองอังกฐา” มีเจ้าผู้ครองเมืองนั้นนามว่า พญา

อังครักษ์ ซึ่งเมืองนี้ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับดอยจอมทองลูกนี้ ซึ่งพญาอังครักษ์นั้นได้ทราบข่าวจากพ่อค้าที่มาจากอินเดียว่า “บัดนี้พระพุทธเจ้าได้บังเกิดในโลกแล้ว เวลานี้ประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ในประเทศอินเดีย” จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบด้วยญาณแล้ว จึงเสด็จสู่เมืองอังครักษ์พร้อมด้วยภิกษุสาวกทางอากาศ ได้มารับอาหารบิณฑบาตจากพญาอังครักษ์ และ ทรงแสดงธรรมโปรดพร้อมทั้งได้ตรัสพยากรณ์ไว้ว่า “เมื่อเรานิพพาน แล้วธาตุพระเศียรเบื้องขวา (พระทักษิณโมลี) ของเราจักมาประดิษฐานอยู่ ณ ที่ดอยจอมทองแห่งนี้” แล้วเสด็จกลับ ส่วนพญาอังครักษ์เมื่อได้ทราบจากคำพยากรณ์นั้นแล้ว จึงได้สร้างสถูปไว้บนยอดดอยจอมทอง ด้วยหวังว่าจะให้เป็นທີ່ประดิษฐานพระบรมธาตุตามที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ นั้น พญาอังครักษ์อยู่ครองราชย์จนสิ้นพระชนมายุของพระองค์

ภาพที่ ๔.๖๓ พระธาตุศรีจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

ต่อมาภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว โทณพราหมณ์ได้จัดแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์ทั้งแปดนคร ซึ่งในครั้งนั้น มัลลกษัตริย์แห่งเมืองกุสินารา ทรงได้พระทักษิณโมลีธาตุไว้ พระมหากัสสปะเถระเจ้าประธานฝ่ายสงฆ์ จึงได้กราบทูลมัลลกษัตริย์ถึงพุทธพยากรณ์ที่พุทธองค์เคยตรัสไว้ มัลลกษัตริย์ทราบ ดังนั้นจึงถวายพระบรมธาตุแด่พระมหากัสสปะเถระ ซึ่งท่านก็ได้อัญเชิญพระบรมธาตุวางไว้บนฝ่ามือ แล้วอธิษฐานอาราธนาพระบรมธาตุให้เสด็จไปยังดอยจอมทองเพื่อประทับอยู่ในโกศแก้วอินทนิลภายในเจดีย์ทองคำ ที่พญาอังครักษ์ได้สร้างถวายไว้ อยู่ที่ยอดดอยจอมทอง ตามที่พระพุทธองค์ได้พยากรณ์ไว้

กาลหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้วได้ ๒๑๘ ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ได้เสด็จไปสู่ดอยจอมทอง และทรงได้สั่งขุดคุ้ยให้เป็นอุโมงค์ใต้พื้นดอยจอมทอง แล้วให้สร้างสถูปทองคำไว้ภายในคุหาและยังหล่อพระพุทธรูปทั้งเงินและทอง ตั้งไว้รอบสถูปนั้นแล้ว เอาพระบรมธาตุเจ้าที่อยู่ในสถูป ที่พญาอังครักษ์ให้สร้างไว้บนยอดดอยนั้น เข้าไปไว้ในสถูปที่สร้างใหม่ในคุหาใต้พื้นดอยจอมทองแล้วรับสั่งให้เอาก้อนหินปิดปากถ้าคุหาเอาไว้ แล้วทรงอธิษฐานว่า “ต่อไปข้างหน้า ถ้ามีพระเจ้าแผ่นดินและศรัทธาประชาชน มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ขอให้พระบรมธาตุเจ้าเสด็จออกมาปรากฏแก่ผู้ชนให้ได้กราบไหว้สักการบูชา” แล้วพระองค์จึงเสด็จกลับเมืองปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย

พ.ศ.๑๙๙๔ สามิภรรยาคนหนึ่งชื่อนายสร้อยและนางเม็ง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ดอยจอมทองและเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง สามิภรรยาทั้งคู่ได้แผ้วถางบริเวณดอยพร้อมทั้งสร้างเจดีย์และพระพุทธรูป ๒ องค์ ไว้บนดอยจอมทองซึ่งผู้คนได้พบเห็นจึงเรียกว่า “วัดศรีจอมทอง” การสร้างวัดยังไม่เสร็จดี นายสร้อยและนางเม็งก็ได้ถึงแก่กรรมไปเสียก่อน

ต่อมาถึง พ.ศ.๒๐๐๙ มีชายสองคนชื่อ สิบเงิน และ สิบแก้ว ได้ช่วยกันบูรณะก่อสร้างวัดศรีจอมทอง ให้เป็นรูปเป็นร่าง มีพระวิหารมุงด้วยคาหลังหนึ่ง และได้นิมนต์พระภิกษุชื่อ “สรีปุตฺเถระ” มาเป็นเจ้าอาวาส และท่านเจ้าอาวาสก็ได้ปฏิสังขรณ์วิหารให้มั่นคงแข็งแรงใช้ไม้ระแนงและกระเบื้องมุงหลังคา จากนั้นหลังจากที่เจ้าอาวาสได้มรณภาพไป ต่อจากนั้นก็มิมีเจ้าอาวาสรูปต่อ ๆ มาได้สร้างปราสาทเพ็ญ และระเบียงหน้ามุขหลังวิหาร เพื่อเป็นที่ไว้พระพุทธรูป และยังก่อกำแพงรอบพระวิหารทั้ง ๔ ด้าน พร้อมทั้งสร้างกุฏิเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ และช่วยบูรณปฏิสังขรณ์วัดอยู่เสมอ

กาลล่วงมาถึง พ.ศ.๒๐๔๒ สมัยนี้ พระธัมมปัญญาเถระ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง ได้มีตาปะขาวคนหนึ่งอาศัยอยู่ที่วัดนั้นเกิดนิมิตฝันว่า เทวดาได้มาบอกว่าใต้พื้นวิหารบนยอดดอยที่ตั้งของวัดนี้มีพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า และพระบรมธาตุนั้นจักเสด็จออกมาให้ฝูงชนได้กราบไหว้สักการบูชาต่อไป ตาปะขาวจึงได้ไปเล่าความฝันนั้นให้แก่เจ้าอาวาสฟัง เจ้าอาวาสจึงได้ทำการอธิษฐานจิตว่า “ถ้ามีจริงดังความฝันนั้น ขอให้พระบรมธาตุจงได้เสด็จออกมา ในเมื่อข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่นี้เถิด ขอข้าพเจ้าจงได้ไหว้สักการบูชาพระบรมธาตุนั้น เมื่อข้าพเจ้ายังไม่ได้เห็นและได้สักการบูชาแล้ว ขออย่าให้ข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไปเสียก่อนเลย” ครั้นอธิษฐานแล้ว จนวนล่วงมาถึงปีจุลศักราช ๘๖๑ ปี พ.ศ.๒๐๔๒ เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ พระบรมธาตุเจ้าก็เสด็จออกจากพระสถูปทองคำ ซึ่งก็แสดงปฏิหาริย์เป็นมหัศจรรย์ต่าง ๆ ให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย แล้วในวันรุ่งขึ้นพระธัมมปัญญาเถระกับตาปะขาวก็ได้พบพระบรมธาตุเจ้าอยู่ในรูพระเกศโมลีของพระพุทธรูป ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในพระวิหารนั้น จึงได้เก็บรักษากันไว้โดยเงียบ ๆ และรู้กันเพียงแค่ว่าตาปะขาวและเจ้าอาวาสเท่านั้น

หลังจากนั้นก็มิมีพระอานันทโศเป็นเจ้าอาวาสสองคัถมา แล้วก็มี พระหม่อมปัญญา พญาณมมงคล พระพุทธะเตชะ พระอริยวาสี พระธัมมรักขิต พระไวยกัปปกะ กาลล่วงมาถึง พ.ศ.๒๐๕๗ สมัยของพระมหาสิลปัญญาเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจอมทอง มีพระเถระรูปหนึ่งชื่อ พระมหาพุทธญาณโณ ท่านไปยังเมืองพุกามและได้ตำนานพระบรมธาตุมาจากเมืองพุกาม และได้พิจารณาจากตำนานจึงคาดคะเนว่าพระบรมธาตุน่าจะตั้งอยู่ที่วัดศรีจอมทองแน่ จึงได้สั่งให้พระอานันทะและปะชวานักบุญทั้งหลาย ให้ไปที่วัดศรีจอมทอง เมื่อไปถึงวัดให้ทุกคนทำการสักการบูชาดอกไม้ธูปเทียนและให้ตั้งสัตยาธิษฐาน หากว่าพระบรมธาตุตั้งอยู่ในที่นั้นจริงดังตำนานกล่าว ขอพระบรมธาตุจงแสดงปฏิหาริย์เป็นอัศจรรย์ต่างๆให้ปรากฏแก่คนทั้งหลายด้วยเทอญ เมื่อพระอานันทะได้ไปถึงวัดศรีจอมทองแล้วก็ได้ทำการเคารพสักการบูชา และตั้งสัตยาธิษฐานตามที่พระพุทธรูปญาณโณสั่งทุกประการ ฝ่ายพระมหาสิลปัญญา เจ้าอาวาสเมื่อได้เห็นอาการของคนเหล่านั้นเช่นนั้นจึงได้นำเอาพระบรมธาตุ ซึ่งเก็บรักษากันต่อมานั้นออกมาแสดง ให้พระอานันทะและปะชวานักบุญทั้งหลายเหล่านั้นได้เคารพสักการบูชา

คำไหว้พระธาตุศรีจอมทอง

“อะหัง นะมามิ ตีโลกะโมลี ตีโลกัสสะ ะกะวะโตะ ทักขิณโมลี ปะติฏฐาสี ะกะวะโตะ อะธิษฐานะพะเลนัฏฐิตัง โลหะกุญเฐ พุทธาณัง อังคะรัฏฐัง กิตติมันตัง นะโมหะรัง โลกานัง สัพพะโลเกหิ ปุชิตัง มะมัสสะปัตติวาสะ นะ สัพพะทา

ข้าพเจ้าขอไหว้วันอบน้อมด้วยทวารทั้งสาม ซึ่งพระธาตุจอมหัวเบื่องขวาแห่งพระพุทธเจ้าองค์ประเสริฐ ล้ำเลิศกว่าโลกทั้งสามทักษิณโมลีธาตุนั้น อันตั้งอยู่ด้วยกำลังอธิฐานแห่งพระพุทธเจ้า บนยอดดอยจอมทอง อันมีเมืองอังครฐะ อันฤชาปรากฏมากนัก อันนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธา ยินดี ปีติปราโมทย์ แห่งโลกทั้งสาม อันโลกทั้งมวลหากควรบูชา ด้วยสามารถแห่งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ในการทุกเมื่อแลฯ”

ภาพที่ ๔.๖๔ พระบรมสารีริกธาตุ วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

สำนักวิปัสสนากรรมฐาน วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ ๑ โดย พระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมฺจฺโล) หัวหน้าพระวิปัสสนาจารย์หนเหนือ กองการวิปัสสนาธุระ และเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นเจ้าสำนักวิปัสสนากรรมฐาน ให้การสอนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ในแนวสติปัฏฐาน ๔ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน จนถึงระดับสูง สำหรับภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนผู้ที่สนใจ ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ และมีการจัดให้สอบอารมณ์พระกรรมฐาน โดยพระวิปัสสนาจารย์ ผู้ผ่านการฝึกฝนการสอบอารมณ์พระกรรมฐาน ทุกวัน (ยกเว้นวันพระ) สำนักวิปัสสนากรรมฐานแห่งนี้รองรับการฝึกฝน การปฏิบัติเจริญวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีที่พัก รองรับ ทั้ง แบบ เตี้ย และแบบหมุ่คณะ โดยมีกุฏิสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม มากกว่า ๒๐๐ หลัง ทางสำนักจะจัดอาหารให้ผู้ปฏิบัติวันละ ๒ มื้อคือ เข้าเวลา ๐๖.๐๐ น. และเพล เวลา ๑๑.๐๐ น. โดยมีให้เลือกแบบธรรมดาและมังสวิรัต สำหรับช่วงเวลาหลังเที่ยงไปจนถึงเช้ามืดของวันรุ่งขึ้นนั้น ผู้ปฏิบัติไม่สามารถรับประทานอาหารอีก (สามารถดื่มนม ชา กาแฟ ได้) สำหรับผู้ที่มีความต้องการเรื่องอาหารเพิ่มเติม สามารถปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของสำนักได้

ภาพที่ ๔.๖๕ พระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมังคโล) และผู้ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

พระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมังคโล) ได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์จากรัฐบาลพม่าว่า “อัครมหา กัมมัตตนา คาริยา” (Agga Maha Kammattthana Cariya) ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ที่ถือว่าเป็นตำแหน่งสูงสุดที่รัฐบาลพม่าถวายแด่พระภิกษุต่างชาติสายวิปัสสนา โดยในพ.ศ. ๒๕๕๔ พระภิกษุต่างชาติที่ได้รับการถวายสมณศักดิ์นี้มีทั้งหมด ๑๐ รูป อาทิ ไทย, อินเดีย, ศรีลังกา, เวียดนาม, เนปาล, บังกลาเทศ และสหราชอาณาจักร ทั้งนี้ มีการเข้ารับสมณศักดิ์ในวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔ ณ พระเจดีย์อุปตตะสันติ นครเนปิตอร์ โดยพลเอกอาวุโสตัน ฉ่วย ผู้นำรัฐบาลพม่า จะถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุที่ได้รับการถวายสมณศักดิ์ด้วย

หลวงปู่ทอง ได้รับการฝึกวิปัสสนากรรมฐานจากสำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กทม. และสำนักมหาสิริยาตอ สาสนนิสสา กรุงย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า แล้วได้กลับมาเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐาน ดำเนินการสอนตลอดมา และได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าพระวิปัสสนาจารย์เหนือกองการวิปัสสนาธุระ และได้ขยายสำนักสาขาปฏิบัติอีกหลายสำนัก โดยเฉพาะใน จ.เชียงใหม่ เช่น สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดเมืองมา อ.เมือง สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่ สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดถ้ำตอง อ.จอมทอง และสำนักในจังหวัดอื่นๆ อาทิ สำนักวิปัสสนากรรมฐานสมเด็จสุญญตวิโมกข์ อ.เวียงสา จ.น่าน สำนักวิปัสสนากรรมฐานพระเทพสิทธิจารย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย-สำนักวิปัสสนากรรมฐานพระธาตุเขาเขียว อ.เชียงของ จ.เชียงราย สำนักวิปัสสนากรรมฐานห้วยน้ำดิบ อ.ป่าไผ่ จ.ลำพูน สำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดธัมมิกราช อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน-สำนักวิปัสสนากรรมฐานป่าสักคำ อ.เมือง จ.พะเยา-สำนักวิปัสสนา

กรรมฐานธรรมจักร อ.เมือง จ.นครนายก สำนักวิปัสสนากรรมฐานสุพรหมยาน อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น นอกจากนี้ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๕ เป็นต้นมา ท่านยังได้เดินทางไปเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งในภาคพื้นยุโรปและอเมริกา รวมทั้งในพ.ศ.๒๕๓๖ สร้างวัดพุทธปิยวนาราม เมืองแฟรงก์เฟิร์ต ประเทศเยอรมนี

๔.๒) วัดรำเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดรำเปิง (ตโปทาราม) เป็นวัดวิปัสสนากรรมฐานทางภาคเหนือ ที่ทำการอบรมพระกรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน ๔ ที่ปัจจุบันมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ารับการอบรมปฏิบัติต่อเนื่องกันตลอดปีไม่ขาดสาย เป็นวัดแห่งแรก ที่มีพระไตรปิฎกฉบับล้านนา และได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีพระไตรปิฎกฉบับภาษาต่าง ๆ มากที่สุด วัดหนึ่งในเมืองไทยและได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติฯ ประจำจังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ ๒ ปี พ.ศ.๒๕๔๗

ประวัติ

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ ๕ ถนนคันคลองชลประทาน ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นอกเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ อีกทั้งอยู่ใกล้บริเวณวัดอุโมงค์ วัดป่าแดง และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายในวัดมีพื้นที่ทั้งหมด ๑๙ ไร่ ๑ งาน ๗๘ ตารางวา

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ ๒ วัดรำเปิง (ตโปทาราม) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (Northern Insight Meditation Centre Wat Ram Poeng (Tapotaram)) พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์มังราย ครองเมืองเชียงใหม่องค์ที่ ๑๒ พ.ศ. ๑๙๘๔ – ๒๐๓๐ มีพระราชโอรสอันประสูติจากพระมเหสีเพียงพระองค์เดียว คือ ท้าวศรีบุญเรือง เมื่อท้าวศรีบุญเรืองพระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา มีคนเพ็ดทูลพระเจ้าติโลกราชว่า ท้าวศรีบุญเรืองเตรียมการจะคิดกบฏ ทำให้ทรงคลางแคลงพระทัย จึงทรงโปรดให้ไปครองเมืองเชียงแสนและเชียงราย ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านในขณะนั้น ณ เมืองเชียงรายนี้เอง ได้เป็นที่ประสูติของพระเจ้ายอดเชียงราย และโดยเหตุที่ประสูติบนยอดเขาสูงในเชียงราย (ยอดดอกบัว) ท้าวศรีบุญเรือง จึงประทานนามพระโอรสว่า “ยอดเชียงราย” ต่อมา พระเจ้าติโลกราชถูกเพ็ดทูล จากนางหอมขพระสนมเอกว่าท้าวศรีบุญเรืองเตรียมการก่อกบฏอีก จึงมีพระกระแสรับสั่งให้ปลงพระชนม์พระราชโอรสเสีย และหลังจากนั้นทรงโปรดให้ พระราชนัดดา คือ พระเจ้ายอดเชียงราย ครองเมืองเชียงรายสืบต่อมา

ครั้นถึง พ.ศ.๒๐๓๐ พระเจ้าติโลกราชเสด็จสวรรคต ราษฎรได้พร้อมใจกันอัญเชิญพระเจ้า ยอดเชียงรายขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ หลังจากการจัดการบ้านเมืองเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทรงดำเนินการสอบสวนหาผู้ที่เป็นต้นเหตุฯ ให้ท้าวศรีบุญเรือง พระราชบิดาต้องสิ้นพระชนม์ จนทำให้พระราชมารดาของพระองค์ตรอมพระทัย ถึงกับเสียพระสติ พระองค์ทรงกำหนดโทษให้ประหารชีวิตแก่ผู้ที่เป็นต้นเหตุ แต่โดยที่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ภายหลังที่ได้สั่งให้สำเร็จโทษผู้กระทำผิดได้แล้ว ทรงเกรงจะเป็นเวรกรรมจึงทรงดำริที่จะหาทางผ่อนคลายมิให้เป็นบาปกรรมต่อกันสืบต่อไป

ครั้งนั้นมีพระธุดงค์รูปหนึ่งมาจากต่างเมือง ได้ปักกลดอยู่ที่เชิงดอยสุเทพ ที่ตั้งวัดร่ำเปิงในกาลบัดนี้ ได้ทูลพระเจ้ายอดเชียงรายว่า ณ ต้นมะเดื่อ ไม่ห่างจากที่ท่านปักกลดอยู่เท่าใดนัก ได้มีรัศมีพวยพุ่งขึ้นในยามราตรี สงสัยว่าจะมีพระธาตุประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง พระเจ้ายอดเชียงรายจึงทรงช้าง พระที่นั่งอริษฐานเสี่ยงทายว่า ถ้ามีพระบรมธาตุประดิษฐาน และพระองค์จะได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบต่อไป แล้วก็ขอให้ช้างพระที่นั่งไปหยุด ณ ที่แห่งนั้น ทรงอริษฐานแล้วก็ทรงช้างเสด็จไป ช้างนั้นก็ได้พาพระองค์มาหยุดอยู่ใต้ต้นมะเดื่อ พระองค์จึงให้ขุดรอบๆ ต้นมะเดื่อนั้นก็ทรงพบพระบรมธาตุพระเขี้ยวแก้วบรรจุอยู่ในผอบดินแบบเชียงแสน พระองค์จึงทรงทำพิธีสมโภช และอริษฐานขอเห็นอภินิหารของพระบรมสารีริกธาตุนั้น จากนั้นจึงบรรจุลงในผอบทอง แล้วนำไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ในบริเวณนั้น

พระองค์ได้จารึกประวัติการสร้างวัดนี้ลงในศิลาจารึก ซึ่งเรียกว่า ศิลาฝักขาม (ตัวหนังสือฝักขาม) ดังมีใจความว่า “สองพันสามสิบห้าปีจุลศักราชได้แปดร้อยห้าสิบสี่ตัวในปีเต่าใจ (เหนือ) เดือนวิสาขะไทยว่าเดือนเจ็ดออก(ขึ้น) สามค่ำวันศุกร์ไทย ได้ฤกษ์อันถ้วนสอง ได้โยคชื่ออายุสมะ ยามกลองงายแล้วสองลูกนาที” ซึ่งแปลเป็นภาษาปัจจุบันว่า “วันศุกร์ขึ้นสามค่ำเดือนเจ็ด ปีชวด พุทธศักราชสองพันสามสิบห้าปี เวลา ๐๘.๒๐ น. ได้ฤกษ์ภณ (ดาวงอนไกล) ได้โยคมหาอุจจ” คือการก่อสร้างวัดได้ส่วนกันทั้งทางฝ่าย พุทธจักรและอาณาจักร โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชบัญชาให้พระมหะสีชื่อ พระนางอะตะปาเทวี เป็นผู้ดำเนินการสร้าง

ในประวัติไม่ได้บอกชัดว่าใช้เวลาสร้างนานเท่าใด กล่าวแต่ว่าสำเร็จแล้วทุกประการ พร้อมทั้งสร้างพระพุทธรูปเป็นพระประธาน และพระพุทธรูปตามซุ้มที่พระธาตุเจดีย์กับได้สร้างพระไตรปิฎก และพระราชทานทรัพย์ (นา) เงิน (เบี้ย) ดังปรากฏในศิลาจารึกว่า “มีราชเขตทั้งหลายอันกฎหมายไว้กับอารามนั้นสามล้านห้าหมื่นพัน ไร่กับเจดีย์สี่ด้าน สี่แสนเบี้ยไว้กับพระเจ้า (พระประธาน) ในวิหารห้าแสนเบี้ยไว้กับอุโบสถ สี่แสนเบี้ยไว้เป็นจังหัน (ค่าภัตตาหาร) ล้านห้าแสนห้าหมื่นพันเบี้ยไว้ให้ผู้รักษากิน สองแสนเบี้ยให้ชาวบ้านยี่สิบครัวเรือนไว้เป็นผู้ดูแลและอุปฐากภักษาวัด”

วัดร่ำเปิงหรือวัดตโปทาราม ได้อยู่ในสภาพวัดร้างมาหลายยุคหลายสมัยและเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง กองทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาครอบครองใช้เป็นที่พักปฏิบัติการ ปรากฏว่าได้มีผู้ลักลอบขุดพระธาตุเจดีย์ ได้นำเอาพระพุทธรูปและวัตถุโบราณต่าง ๆ ไป อุโบสถและวิหารที่พระเจ้ายอดเชียงรายและพระมหะสีทรงสร้างขึ้นพร้อมกับวัด ได้ชำรุดทรุดโทรมแตกหักพังจนสภาพต่าง ๆ แทบไม่หลงเหลืออยู่เลย

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงแล้ว พวกชาวบ้านที่อพยพหลบภัยไปอยู่ที่อื่น ก็ทยอยกันกลับมา สภาพวัดก็ยังขาดการบำรุงรักษาบางครั้งขาดพระจำพรรษา หรือถ้ามีก็เพียงรูปเดียว ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๑๒ เริ่มมีการก่อสร้างวิหารขึ้นใหม่ แล้วจึงได้อาราธนาพระภิกษุชาวบ้านร่ำเปิงรูปหนึ่งชื่อ หลวงปู่จันทร์สม หรือ ครูบาสม มาปกครองดูแลวัดได้ระยะหนึ่ง ทำให้วิหารแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๑๖ ต่อมา ท่านถึงแก่มรณภาพ วัดก็ขาดพระจำพรรษาไปจนถึงปลายปี พ.ศ.๒๕๑๗

ต่อมา พระครูพิพัฒน์คณาภิบาล (ทอง สิริมงคล) เป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองมาและเป็นอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระประจำสำนักวัดเมืองมา ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ให้เข้ามาพัฒนาวัดร่ำเปิงเป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยวางโครงการที่จะขยายงานวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอีกแห่งหนึ่ง จึงได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดร่ำเปิง หรือ ตโปทารามแห่งนี้ แล้วชักชวนชาวบ้าน

ในท้องถิ่น ตลอดถึงผู้ใญ่บุญทั้งหลาย ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ฟื้นฟูขึ้นและได้เปิดป้ายสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดร่ำเปิง เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๘ ตรงกับวันเสาร์ขึ้น ๑๑ ค่ำ ต่อมาท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในปี พ.ศ.๒๕๓๑ และได้พัฒนาก่อสร้างถาวรวัตถุ ตลอดจนซ่อมแซมบูรณะถาวรวัตถุภายในวัดให้เจริญรุ่งเรือง

ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ พระครูพิพัฒนคณาภิบาลได้รับพระราชทานสมณศักดิ์จากพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษเป็นพระราชคณะที่ “พระสุพรหมยานเถร” และในปี พ.ศ.๒๕๓๔ ถัดมาท่านเจ้าพระคุณพระสุพรหมยานเถรได้รับบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ณ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ พระสุพรหมยานเถร จึงได้เสนอให้เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ แต่งตั้งให้พระสมุห์สุพันธ์ อาจิณณสีโล รักษาการแทนเจ้าอาวาส ในปี พ.ศ.๒๕๓๗

ในปี พ.ศ.๒๕๓๙ เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้เสนอให้เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ แต่งตั้งให้พระปลัดสุพันธ์ อาจิณณสีโล เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเจ้าอาวาสรูปใหม่นี้ ได้เป็นลูกศิษย์ที่สืบทอดเจตนารมณ์ ของพระสุพรหมยานเถร อดีตเจ้าอาวาสทุกประการ

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

เจดีย์วัดตะโปธาราม (วัดร่ำเปิง) ตัวเรือนธาตุเป็นรูปทรงกลมซ้อนชั้น ๗ ชั้น มีลักษณะเป็นทรงกลม ก่ออิฐถือปูนฐานเป็นสี่เหลี่ยมหนึ่งชั้น เหนือขึ้นไปเป็นฐานทรงกลมสามชั้น และมีองค์เจดีย์เป็นทรงกลมซ้อนกัน ๗ ชั้นจากใหญ่ไปหาเล็ก แต่ละชั้นทำเป็นซุ้มจรณะประดิษฐานพระพุทธรูป

ภาพที่ ๔.๖๖ พระเจดีย์และพระวิหาร วัดร่ำเปิง (ตโปธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่

อุโบสถที่มีอยู่ในเวลานี้ได้สร้างขึ้นใหม่บนฐานอุโบสถเดิม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ โดยมีผู้มีจิตศรัทธาช่วยซ่อมให้ได้ใช้ในการปฏิบัติสังฆกรรมมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับพระพุทธรูปพระประธานนั้น พระเศียรเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่อายุประมาณ ๗๐๐-๘๐๐ ปี เป็นศิลปะศิลปะอู่ทองอยุธยา ได้สร้างองค์พระรองรับขนาดหน้าตักกว้าง ๓๐ นิ้ว สูง ๔๗ นิ้วโดย จ.ส.ต ประยุทธ์ ไตรเพียร และคณะ ได้นำถวายไว้เป็นสมบัติของวัดร่ำเปิง เมื่อวันที่เสาร์ ที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ และมีชื่อว่า หลวงพ่อศรีธรรมาธิยา

วัดร่ำเปิงมีสำนักงานคอยรองรับและให้บริการแก่ผู้มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่

๑. สำนักงานฝ่ายสงฆ์ ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายพระภิกษุ สามเณร และอุบาสก

๒. สำนักงานฝ่ายแม่ชี ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายแม่ชี และอุบาสิกา

๓. สำนักงานฝ่ายต่างประเทศ ดูแลผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างประเทศทั้งชายและหญิง

อีกทั้งยังมีสำนักงานเลขานุการเจ้าอาวาสและกองงานเลขานุการที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ งานชุมชนสัมพันธ์ งานประชาสัมพันธ์และงานด้านสื่อมวลชนมีเดีย เพื่อประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ธรรมของวัด เช่น Website สื่อ วิดีทัศน์การแสดงธรรมเทศนา ห้องบันทึกเสียงรายการวิทยุเผยแพร่ธรรมะ เป็นต้น

สำหรับการบริการทางด้านที่พักอาศัยของพระภิกษุ พระภิกษุณี สามเณร แม่ชี อุบาสก และอุบาสิกาที่เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดนั้น ทางวัดจัดเตรียมที่พักไว้ให้พร้อม สะดวกสบาย เหมาะสมตามอัตภาพอันเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม โดยจัดแบ่งเขตที่พักเป็นสัดส่วนชัดเจน ดังนี้เขตกรรมฐานฝ่ายพระภิกษุ สามเณร และอุบาสกเขตกรรมฐานฝ่ายแม่ชี และอุบาสิกาเขตกรรมฐานฝ่ายต่างประเทศทั้งชายและหญิง

ภาพที่ ๔.๖๗ พระครูภาวนาวิรัช และผู้ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน

พระปลัดสุพันธ์ อาจิณฺณสีโล หรือพระครูภาวนาวิรัชของค์ปัจจุบัน ได้ส่งเสริมทั้งด้านปรีชาติและปฏิบัติ ด้วยการสร้างอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมสูง ๓ ชั้น จำนวน ๑ หลัง เพื่อการเรียนนักธรรมบาลีพระอภิธรรม และสร้างอาคารศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติสูง ๔ ชั้น จำนวน ๑ หลัง เพื่อการปฏิบัติธรรมกลุ่มใหญ่ของคณะนักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชน สร้างกุฏิที่พักสงฆ์ ๓ หลัง จำนวน ๕๑ ห้อง กุฏิกรรมฐานฝ่ายสงฆ์ ฆราวาสชาย ๓๘ หลัง จำนวน ๕๐ ห้อง อาคารวิปัสสนาฝ่ายหญิง ๒ หลัง จำนวน ๓๖ ห้อง กุฏิวิปัสสนาฝ่ายหญิง ๕๔ หลัง จำนวน ๘๓ ห้อง

กิจกรรมของวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) งานหลักของวัดร่ำเปิง

๑. อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชนทั่วไปชาย – หญิง ตลอดปี

๒. อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศชาย – หญิง ตลอดปี

๓. อบรมคุณธรรม จริยธรรม วิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้นแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นหมู่คณะตลอดปี

๔. อบรมและสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเป็นหมู่คณะตลอดปี

๕. อบรมวิปัสสนากรรมฐานพระภิกษุ สามเณร โครงการเฉลิมพระเกียรติฯ คณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ตลอดปี

๖. ส่งคณะวิทยากรไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานนอกสถานที่ ยังหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดปี วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) สังกัดมหานิกาย สอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ใน มหาสติปัฏฐานสูตร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยพระธรรมมังคลาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมงคล) จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร พระสมุห์สุพันธ์ อาจิณฺณสีโล ปัจจุบันได้รับพระราชทาน สมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษขึ้นโท (วิ) ที่ พระครูภาวนาวิรัช เจ้าอาวาสวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) รูปปัจจุบันผู้เป็นศิษย์ได้สืบทอดเจตนารมณ์และสืบสานงานวิปัสสนากรรมฐานมา จนถึงปัจจุบัน พัฒนาวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศว่า เป็นสำนักอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในภาคเหนือ

ปัจจุบันวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ได้รับคัดเลือกให้เป็น

- ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติฯ ประจำจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น เฉลิมพระเกียรติ ๘๓ พรรษา ประจำปี

พุทธศักราช ๒๕๕๓

นอกจากงานวิปัสสนากรรมฐานแล้ว วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ยังเป็นสำนักเรียนพระอภิธรรมสาขาของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อภิธรรมมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย วัดระฆังโฆสิตาราม และยังเป็นวัดที่รวบรวมและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาล้านนา

กิจกรรมประจำปีสืบสานพระพุทธศาสนา สืบทอดวัฒนธรรมไทย ประเพณีวัฒนธรรมล้านนา

- งานบรรพชาอุปสมบทหมู่ พระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน
- รดน้ำดำหัวปีใหม่เมือง คารวะพระเถระ
- กิจกรรมเทศกาลเข้าพรรษา – ออกพรรษา ตักบาตรเทโวโรหนะ
- อุปสมบทหมู่พระนวกะเข้าพรรษา
- งานกฐินทานประจำปี
- งานปริวาสกรรมก่อนเข้าพรรษาและหลังออกพรรษา
- ประเพณียี่เป็ง
- เทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก (ตั้งธรรมหลวง)
- อุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสมหามงคลต่าง ๆ
- กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา
- งานปฏิบัติธรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

กิจกรรมตลอดปี

- รับสมัครผู้เข้าปฏิบัติธรรมชาวไทยชาย – หญิง ทุกวันตลอดปี
- รับสมัครผู้เข้าปฏิบัติธรรมชาวต่างประเทศชาย – หญิง ทุกวันตลอดปี

- รองรับกลุ่มปฏิบัติธรรมจากโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่าง ๆ หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนต่าง ๆ
- รับสมัครบุคคลเข้าบรรพชาและอุปสมบทเพื่อปฏิบัติธรรมตลอดปี
- เทศน์ทุกวันโกน วันพระ มีกิจกรรมเวียนเทียนทุกวันพระตลอดปี
- ทำบุญตักบาตรทุกวัน เวลา ๐๗.๓๐น. วันพระ ๐๘.๐๐น.
- มีพระวิปัสสนาจารย์อบรมแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกวัน เข้า สาย บ่าย เย็น
- มีพระวิปัสสนาจารย์ ผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์สอบอารมณ์กรรมฐานแก่ชาวไทยและต่างประเทศ

๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดอุโมงค์ และสวนพุทธธรรม สองชื่อนี้เป็นชื่อที่ใช้เรียกสถานที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของพุทธนิคมเชียงใหม่แห่งเดียวกัน แต่มีความหมายต่างกันวัดอุโมงค์(อุโมงค์เถรจันทร์) เป็นชื่อเรียกวัดเก่าที่ "พระเจ้ากือนาธรรมิกราช" ทรงสร้างอุโมงค์ขึ้นเพื่อถวายเพื่อให้พระมหาเถรจันทร์ ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกอาศัยวัดอุโมงค์นี้หมายเอาเฉพาะบริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมผืนผ้าซึ่งมีกำแพงอิฐปรากฏอยู่ทั้งสี่ด้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๕ ไร่

สวนพุทธธรรม เป็นชื่อใหม่ที่ ภิกขุปัญญานันทะ ประธานวัดอุโมงค์ ในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๕๐๙) ตั้งขึ้นเรียกสถานที่ป่าผืนใหญ่ที่ปกคลุมวัดร้างโบราณ ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ ๑๕๐ ไร่ ที่พุทธนิคมเชียงใหม่จัดขึ้นเป็นที่อยู่ของภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้แสวงหาความสงบ พื้นที่ซึ่งเรียกว่า สวนพุทธธรรมนี้กว้างมาก รวมเอาวัดไผ่ ๑๑ กอ (เวฬุภักฐาราม ซึ่งพระเจ้ามังรายมหาราชทรงสร้างไว้ถวายเป็นที่พำนักของพระมหากัสสปเถระ ชาวลังกา ซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสมัยนั้น) วัดอุโมงค์เถรจันทร์ และวัดอื่นๆ (ที่อยู่ใกล้วัดอุโมงค์ทั้ง ๔ ด้าน) อีก ๔ วัดเอาไว้ด้วยทั้งหมด

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ และตั้งอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หรืออยู่ในซอยหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อปี พ.ศ.๑๘๓๙ พระยามังรายทรงสร้างอาณาจักรล้านนาร่วมกับพระสหาย คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์ปกครองสุโขทัย และพระเจ้างำเมือง กษัตริย์ปกครองพะเยา มาสร้างเมืองเวียงเหล็ก (บริเวณวัดเชียงมั่นในปัจจุบัน) และตั้งชื่อเมืองว่า “นพบุรี ศรีนครพิงค์” ท่านมีความใฝ่ในศาสนาพุทธ จึงทรงทำนุบำรุง ส่งเสริมศาสนาให้รุ่งเรืองในล้านนา ในขณะนั้น ทางฝ่ายพระเจ้ารามคำแหงมหาราชได้ส่งคนนิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาอาศัยอยู่ใน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อที่พระสงฆ์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย เมื่อพระยามังรายทราบข่าวดังกล่าว จึงส่งคนไปนิมนต์พระลังกาจากพระเจ้ารามคำแหง ๕ รูป โดยมีพระกัสสปเถระเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์นี้ โดยจำพรรษาที่วัดการโถม ต่อมาพระยามังรายสร้างวัดเวฬุภักฐาราม (ปัจจุบัน คือ วัดอุโมงค์) เมื่อสร้างเสร็จจึงอาราธนาพระมหากัสสปเถระจำพรรษาที่วัดแห่งนี้

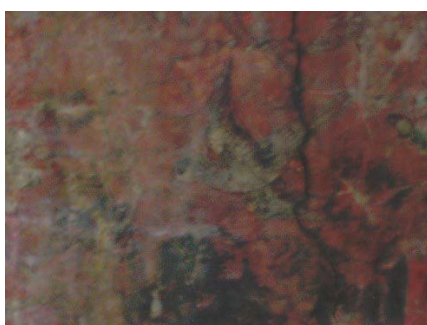
ต่อมาเมื่อพระเจ้ามังรายสวรรคต ศาสนาพุทธขาดการทำนุบำรุง เพราะมัวแต่ทำศึกสงครามกันเองในเชื้อพระวงศ์ในการแย่งชิงราชสมบัติ จนถึงสมัยพระเจ้าผายู ศาสนาพุทธได้รับการฟื้นฟูจนถึงสมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช (ประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๐) ท่านมีความเลื่อมใสในพระมหาเถระจันทร์ พระเจ้ากือนาจึงสั่งให้คนบูรณะวัดเวฬุภักฐาราม เพื่ออาราธนาพระมหาเถระจันทร์จำพรรษาที่วัดแห่งนี้ และตั้งชื่อวัดนี้ว่า “วัดอุโมงค์เถระจันทร์” ตามชื่อของพระมหาเถระจันทร์ มีการซ่อมแซมเจดีย์โดยการพอกปูน สร้างอุโมงค์ไว้ทางทิศเหนือจากเจดีย์ ในอุโมงค์มีทางเดิน ๔ ช่องซึ่งเชื่อมต่อกันได้

ราชวงศ์มังรายล่มสลาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๖ เปลี่ยนเป็นพม่าปกครองล้านนา ทำให้วัดอุโมงค์ขาดการทำนุบำรุง ปล่อยให้ร้าง ปักหักพังเรื่อย ๆ ต่อมา เจ้าชื่น สีโรรส ได้จัดการแผ้วถางบูรณะวัดนี้ และสร้างกุฏิหลังใหม่เพิ่ม จากนั้นจึงนิมนต์พระภิกษุปัญญานันทะจากสวนโมกข์ อ.ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี มาจำพรรษา และท่านได้เผยแผ่ศาสนาสืบไป

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

อุโมงค์มีลักษณะเป็นกำแพงภายในเป็นทางเดินหลายช่องทะลุกันได้ ภายในอุโมงค์เคยมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง สันนิษฐานว่าวาดในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๐ - ๒๐๐๐ แต่เดิมคงเป็นภาพจิตรกรรมเต็มบริเวณของทุกห้อง ส่วนใหญ่เป็นภาพดอกบัว ดอกโบตั๋น และ นกต่างๆ เช่น นกยูง นกกระสา นกแก้ว และนกเป็ดน้ำ

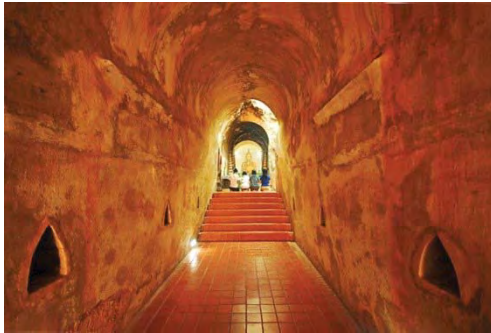
จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์ในส่วนที่เหลือหลักฐานให้ชมในปัจจุบันอยู่บริเวณเพดานโค้งภายในอุโมงค์ ตัวอุโมงค์ตั้งอยู่บริเวณต่อเนื่องกับเจดีย์ทางทิศเหนือ โดยหันทางเข้าหลักไปยังทิศตะวันออกจำนวน ๓ อุโมงค์ในด้านหน้า ซึ่งอุโมงค์กลาง (อุโมงค์ที่ ๔) มีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งสามารถเห็นได้ เพียง ๓ อุโมงค์เท่านั้น คือ อุโมงค์ที่ ๑, ๒, และ ๓ นอกเหนือจากนี้ไม่สามารถเห็นได้ อีกทั้งภาพหลักฐานจิตรกรรมฝาผนังในอุโมงค์มีสภาพลบเลือนไปมาก จำเป็นต้องใช้เทคนิคคัดลอกจิตรกรรมด้วยมือและคอมพิวเตอร์ควบคู่กัน โดยการคัดลอกลายเส้น และการคัดลอกเป็นภาพสี จึงทำให้ยังสามารถเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่ของศิลปะล้านนาซึ่งมีอายุกว่า ๕๐๐ ปีได้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ ๔.๖๘ จิตรกรรมฝาผนัง วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโมงค์ของวัดอุโมงค์ตามสภาพปัจจุบันนั้น อยู่ในสภาพที่ชำรุดลบละเลือนมาก แต่จากการสำรวจของโครงการย้อนรอยอดีตจิตรกรรมวัดอุโมงค์ กลับพบหลักฐานของ

จิตรกรรมฝาผนังมากกว่าที่คาดคิด เป็นเหตุให้กรมศิลปากรช่วยเหลือโดยจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน เพื่อมาทำการสำรวจ และอนุรักษ์จิตรกรรมแห่งนี้เมื่อปลายปี พ.ศ.๒๕๔๒ ถึงกลางปี พ.ศ.๒๕๔๓

ภาพที่ ๔.๖๙ อุโมงค์และพระเจดีย์ วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

พระเจดีย์ ตั้งอยู่ด้านบนของอุโมงค์เป็นเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่ของล้านนา นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าสร้างประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นเจดีย์ทรงระฆัง มีชั้นทรงกลมประมาณ ๓ ชั้น เหมือนกลีบบัวซ้อนกันอยู่ ด้านบนมีปัลลียอด

ภาพที่ ๔.๗๐ ปรีศนาธรรม วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ด้านหน้าอุโมงค์มีเศียรพระพุทธรูปหินสลักสกุลช่างพะเยา พ.ศ.๑๙๕๐ -๒๑๐๐ บริเวณวัดเป็นสวนพุทธธรรม รมรื่นด้วยแมกไม้نانาพันธุ์ เป็นสวนป่าที่เหมาะสมกับการนั่งวิปัสสนา ด้านหลังเป็นสวนป่าและสวนสัตว์ซึ่งเป็นเขตอภัยทาน เดินเล่นได้ และเป็นสถานที่ตุนกที่ตืออีกแห่งหนึ่ง

๔.๔) วัดป่าตาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ความสำคัญ

วัดป่าตาราภิรมย์วัดป่าตาราภิรมย์ มีเนื้อที่อาณาเขตของวัด ๒๖ ไร่ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการตั้งเป็นวัด ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๑ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ เนื้อที่กว้าง ๑๗.๐๐ เมตร ยาว ๓๐.๐๐ เมตร และได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับพระบรมราชานุญาต ให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ อันเป็นปีเฉลิมฉลองพระชนมายุ

ครบ ๖ รอบ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้รับการยกฐานะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต)

ประวัติวัด

วัดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลริมใต้ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ด้านหน้าวัดมีคลองชลประทานแม่แตงไหลผ่าน ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแมริม และค่ายดารารัศมี ประมาณ ๑ กิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร

ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ พระกรรมฐานนักปฏิบัติธรรมผู้ยึดมั่นในการถือธุดงค์วัตร มักน้อย สันโดษ เจริญรอยตามปฏิปทาของพระมหากัสสปเถระเจ้า ผู้เอตทัตตะทางธุดงค์วัตร ได้รับอาราธนาจากพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปจาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มแรกที่วัดเจติยหลวง ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ปลูกพลานด้วยผู้คน บรรยาอากาศภายในวัดเงียบสงบ พอออกพรรษาท่านก็ออกจาริกธุดงค์ ไปแสวงหาความสงบสงัด ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ ได้จาริกมาทางอำเภอแมริม ได้พักอยู่ที่ป่าช้าร้างบ้านต้นกอก ซึ่งในขณะนั้นเต็มไปด้วยป่าไม้สักและไม้เบญจพรรณ อยู่ติดกับบริเวณสวนเจ้าสบาย ตำหนักดารารัศมีของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ ๕ ที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔ ในขณะนั้นบริเวณวัดเป็นป่าไม้เบญจพรรณ (ป่าแพะ) อยู่เขตชายป่าเทือกเขาตอยสุเทพ และดอยม่อนคว่าหล่อง (ในตำนานของขุนหลวงวิรังคะ) ยังไม่ปลูกพลานด้วยบ้านผู้คน เป็นสถานที่เงียบสงบสงัด วิเวก ร่ำลือกันว่าเป็นสถานที่ผิสุ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อยู่พักชั่วระยะหนึ่ง แสวงจาริกไปที่พระธาตุจอมแดงเพื่อจำพรรษา ๑ พรรษา ไปห้วยน้ำริน ป่าช้าบ้านเด่น บ้านปง (วัดอรัญญวิเวก) เชียงดาว และพร้าวต่อไป จากสถานที่ป่าช้าร้างที่พระอาจารย์มั่น ผู้บำเพ็ญเพียรลาญกิเลสจนบรรลุถึงอริยมรรคอริยผล ได้มาเจริญสมณธรรมอธิฐานจิตภาวนา ทำให้สถานที่แห่งนี้ได้รับการก่อสร้างขึ้นเป็นเสนาสนะป่าขึ้นด้วยกุฎิศาลา แบบชั้วคราว และมีพระธุดงค์กรรมฐานผู้เป็นศิษย์แห่งพระอาจารย์มั่นมาอยู่จาริกอาศัยบำเพ็ญสมณธรรมตามวิถีแห่งธุดงค์กรรมฐาน เป็นการชั้วคราวบ้าง ถาวรบ้าง จึงกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของสถานที่แห่งนี้เกิดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ โดยท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หลังจากนั้นเป็นต้นมาก็มีพระธุดงค์กรรมฐานมาอยู่ปฏิบัติที่ป่าช้าแห่งนี้เป็นประจำคร้คราว ในพุทธศักราช พ.ศ.๒๔๘๑ โดยคณะพุทธบริษัทกลุ่มหนึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาของพระธุดงค์กรรมฐานสายอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ที่จาริกมาประพฤติปฏิบัติ จึงพร้อมใจกันสร้างเสนาสนะ มีกุฎิ และศาลา ถวายแก่พระกรรมฐานเหล่านั้น โดยได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดป่าวิเวกจิตตาราม” บางหมู่ก็เรียกว่า “วัดป่าเรไร” บางหมู่ก็เรียกว่า “วัดป่าแมริม” โดยมีพระอ่อนตา อัครคมโม เป็นประธานสงฆ์อยู่ โดยมีนายแก้ว รัตนนิคม, นายศรีนวล ปิ่นพานนท์ เป็นหัวหน้า สถานที่ตั้งแห่งนี้เป็นป่าช้าติดกับตำหนักดารารัศมี สวนเจ้าสบาย ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๒

ปี พ.ศ.๒๔๘๔ ทายาทของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี มีเจ้าหญิงลดา คำนะ เชียงใหม่ เป็นหัวหน้าได้นำมถาวรที่ดินอันเป็นเขตพระราชฐานที่ตั้งของตำหนักดารารัศมี สวนเจ้าสบาย ของพระราชชายาฯ ให้แก่วัด เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี จำนวน ๖ ไร่ ทางราชการมีนายสว่าง พรหมปฎิมา นายอำเภอแมริม พร้อมทั้งทายาทของพระราชชายา และศรัทธาสาธุชน จึงพร้อมใจกันถวายนามให้แก่วัดใหม่ว่า “วัดป่าดารารัศมี” ทั้งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระกรรมฐาน และถวายพระราชกุศลแก่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ผู้มีคุณูปการต่อเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ จากนั้นมาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธา น้อมถวายที่ดิน และก่อสร้างเสนาสนะถวายโดยลำดับ เช่น ตะก่าจองจิงนะ ได้ถวายที่ดินเป็นจำนวน ๑๒ ไร่ และต่อมาได้มีพระกรรมฐานมาอยู่ประพฤติปฏิบัติกันโดยลำดับ

ศาสนสถานศาสนวัตถุ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐานนิยมหาเถร) วัดมกุฏกษัตริยาราม เสด็จวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ขนาดกว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๓๐ เมตร สิ้นทุนทรัพย์ ๗๒๓,๐๐๐ บาท ตัวอุโบสถสร้างเป็นศิลปล้านนา พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปสุโขทัย ลงรักปิดทอง พระนามว่า "พระสยามภูโลกนาถ" สร้างถวายโดยนางสาวสร้อยทิพย์ เอื้อวิทยาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงตัดลูกนิมิตอุโบสถ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๓ พร้อมทั้งลงพระปรมาภิไธย และพระนามาภิไธยในแผ่นหินอ่อน และทรงปลูกต้นไม้ไว้เป็นที่ระลึกด้วยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วาสนมหาเถร) วัดราชบพิธฯ เสด็จเป็นประธานสงฆ์ในการเจริญชัยมงคลคาถารับเสด็จด้วย พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์อุโบสถใหม่ทั้งหมด สิ้นทุนทรัพย์ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาทอุโบสถเป็นที่รวมศิลปล้านนา หน้าบันได้เป็นลวดลายเครือเถาล้านนา ล้อมรอบดาว ๓ ดวง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ประตู หน้าต่าง แกะสลักด้วยลวดลายล้านนาลงรักปิดทอง มีพญานาค ๓ คู่, สิงห์ ๑ คู่, เทวดา ๑ คู่, และมอม ๑ คู่

ภาพที่ ๔.๗๑ พระอุโบสถและวิหารหลวง วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

พระวิหารหลวง มีขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๔๖ เมตร สร้างในวโรกาสที่วัดได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และถวายพระราชกุศลเชิดชูบารมีในเสด็จพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นศิลปล้านนา จำลองมาจากหอคำของเจ้าหลวงเชียงใหม่ในสมัยโบราณ เป็นที่รวมศิลปการแกะสลัก ปูนปั้นและลายคำแบบล้านนา ภายในพระวิหารประดิษฐานพระประธานทรงเครื่องในมณฑปปราสาทพร้อมทั้งพระ

ประดิษฐานในพระจุฬามณีเช่นกัน ทุกวันพระวันโกน องค์เทพดาทั้งหลาย ตั้งแต่ท้าวอัมรินทร์ (ท้าวสักกะ) ตลอดจนพระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายมีองค์พระศรีอริยเมตไตรย เป็นต้น จะลงมาสักการะไหว้พระสวมนต์เวียนเทียน เป็นต้น พระจุฬามณีจำลองนี้ก็จะประดิษฐานพระทันตธาตุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นการบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบนยอดสุดจะบรรจุพระบรมธาตุที่ได้รับประทาน มอบจากสมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก เปรียบเหมือนจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน โดยมีพระวิหารหลวงหอคำ พระอุโบสถดารารัศมี หอกิตติคุณมณฑป พระเจ้าทันใจ เปรียบเหมือนชมพูทวีป ป่าไม้ในวัด วัดเปรียบเหมือนป่าหิมพานต์ รูปปั้นพญานาค สิงห์ เปรียบเหมือนสัตว์ในหิมพานต์ ชุ่มประตู่โขงเปรียบเหมือนประตูแห่งจักรวาล คลองชลประทานหน้าวัด และสระแห่งพระอุคุต เปรียบเหมือนคงคา สนามหญ้าที่อยู่รายรอบแทนสนามทราย เปรียบเหมือนมหาสมุทร ศรีทันดร ทั้งหมดเป็นการจำลองคติความเชื่อทางระบบจักรวาลในคติโบราณของ ชาวพุทธ โดยอาศัยยอดมณฑป องค์พระบรมธาตุ เป็นแกนของจักรวาล

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าดาราภิรมย์ พระอารามหลวงรายละเอียดกิจกรรมประจำปีในสถานปฏิบัติธรรม พิธีวันมาฆบูชาพิธีวันวิสาขบูชา/วันอัฐมิบูชาพิธีวันอาสาฬหบูชาพิธีรดน้ำดำหัววันปีใหม่เมือง (สงกรานต์)ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นกรณีพิเศษในวันสำคัญต่างๆของชาติ (วันพ่อ,วันแม่,วันเถลิงศกใหม่)กิจกรรมสานสัมพันธ์เยาวชนด้วยพุทธธรรมบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรตลอดปี

แนวทางการอบรมนั่งสมาธิและเดินจงกรมพอกัน เพิ่มขึ้นตามขั้นของการปฏิบัติธรรม วิปัสสนากรรมฐานมีการรายงานผลการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานทุกวัน

การแต่งกาย ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานต้องแต่งชุดขาว (รับศีล ๘) หรือเสื้อขาวกางเกงขาว

ช่วงเวลาปฏิบัติธรรมของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน

วัด/ สำนัก รับบุคคลเข้าวิปัสสนาครั้งหนึ่งๆ ได้จำนวนดังนี้ ผู้เข้าปฏิบัติธรรมส่วนบุคคล / ต่อวันผู้เข้าปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานชายและพระภิกษุสามเณร ๕๐ รูป/คน หรือตามจำนวนห้องกรรมฐานผู้เข้าปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานหญิง อุบาสิกาและแม่ชี ๔๐ คนหรือตามจำนวนห้องกรรมฐานหน่วยงาน องค์กร สถานศึกษาที่เข้ามาเข้ารับการอบรมเป็นหมู่คณะได้ครั้งละไม่เกิน ๒๐๐ คน

ระเบียบการรับสมัครสำหรับผู้เข้าปฏิบัติเป็นรายบุคคล มีระเบียบการตามประกาศที่สำนักงานและแผนพบ สำหรับหน่วยงาน / สถานศึกษา / องค์กรต่างๆ ที่เข้ามาเป็นหมู่คณะ ส่งตัวแทนเข้ามาติดต่อยังสำนักงานปฏิบัติธรรมของวัดทั้งนี้ ผู้สนใจสามารถมาสมัครได้ด้วยตนเองที่สำนักงานฯ

ภาพที่ ๔.๗๓ ผู้เข้ารับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วัดป่าตาราภิรมย์ อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

สรุปการจัดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือครั้งนี้ เนื่องจากวัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมโดดเด่นหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งลักษณะวัดอย่างใดอย่างหนึ่ง ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด ได้แก่

- ๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่
- ๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา
- ๑.๓) วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่
- ๑.๕) วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
- ๑.๖) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด ได้แก่

- ๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่

- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหารอ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธรูปหล่อ (ร้าง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๕ วัด ได้แก่

- ๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอ.เมือง จ.สุโขทัย
- ๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยอ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
- ๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา
- ๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๗) วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๐) วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมืองจ.ลำปาง
- ๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานจำนวน ๔ วัด

ได้แก่

- ๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๔.๒) วัดร้างเปิง (ตโปธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

๔.๑.๒ อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

การศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่

๑.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนกลางเชิงดอยสุเทพ มีแม่น้ำปิงไหลผ่านใจกลางเมืองในแนวเหนือ - ใต้ ชุมชนดั้งเดิมหรือบริเวณเมืองเก่าตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ต่อมาเมื่อชุมชนได้พัฒนาให้มีความเจริญขึ้น โดยมีการขยายตัวข้ามแม่น้ำปิงมาทางฝั่งตะวันออก และภายหลังจากที่ได้มีการตัดถนนล้อมเมือง ชุมชนได้พัฒนาออกไปหลายทิศทางตามเส้นทางคมนาคม และโครงข่ายสาธารณูปโภค ธุรกิจการพัฒนาดินและที่พักอาศัยได้ขยายตัวเป็นอย่างมาก สภาพที่แท้จริงของชุมชนเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันไม่ได้คงอยู่แต่เฉพาะในเขตเทศบาลเท่านั้น แต่ได้ขยายออกไปตามบริเวณชานเมืองและชนบทโดยรอบ ทั้งนี้ เขตนครเชียงใหม่และอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ บริเวณรอบๆ ตัวเมือง ๑๐ อำเภอ ได้แก่ อำเภอหางดง สารภี สันป่าตอง ดอยสะเก็ด แม่ว้าง สันกำแพง สันทราย แม่ริม และแม่ออน มีประชากรรวมกันถึงประมาณ ๑.๑ ล้านคน

เชียงใหม่แบ่งการปกครองออกเป็น ๒๕ อำเภอ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เทศบาลนครเชียงใหม่ หรือ เขตนครเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ และมีความสำคัญมากที่สุดภายในภาคเหนือ ตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอเมืองเชียงใหม่ เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ ๑๔ ตำบล อำเภอเมืองเชียงใหม่ มีประชากรประมาณ ๑๔๖,๓๔๖ คน (ณ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑) และจากการที่เป็นศูนย์กลางความเจริญทุกๆ ด้านของภูมิภาค ทำให้มีประชากรแฝงอพยพมาอาศัยในนครเชียงใหม่มากกว่า ๒.๕ ล้านคน และมีประชากรในต่างอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาใช้บริการในเขตเมืองในเวลากลางวัน และอพยพออกไปในเวลากลางคืนประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คน/วัน ทำให้ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีความหนาแน่น และมีสภาพการจราจรที่คับคั่ง

เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งอารยธรรมล้านนา แหล่งศิลปร่วมสมัย แหล่งรวมศิลปิน และบรรดานักคิดสร้างสรรค์ งานดีไซน์ งานเขียน งานประดิษฐ์ ฯลฯ แหล่งที่เต็มไปด้วยของประดับตกแต่งน่ารักๆ ร้านอาหาร และร้านกาแฟที่มีสไตล์โดดเด่น กระจายอยู่ทั่วเมือง ทั้งในแบบที่อิงกับธรรมชาติแมกไม้ ตกแต่งแบบพื้นบ้าน หรือจะตกแต่งในแบบงานร่วมสมัย งานโมเดิร์น ทันสมัย หรรษา เป็นความหลากหลายและเป็นเสน่ห์ของเชียงใหม่ที่ดึงดูดทั้งผู้มาเยือน และผู้ที่ต้องการเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในรูปแบบต่างๆ จังหวัดเชียงใหม่นับเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความชัดเจนในการที่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมเข้ามาในการดำเนินชีวิตและวิถีในการดำเนินธุรกิจได้อย่างกลมกลืน และยังสร้างให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ๆ ในการใช้ชีวิต ในบรรยากาศที่ยังอบอุ่นทั้งสำหรับคนไทยและคนต่างชาติที่มีอยู่ไม่น้อย รองรับผู้บริโภครวมทั้งที่เป็นคนเมืองและคนต่างถิ่น และในขณะเดียวกัน ก็ยังเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจและความทันสมัยด้วยเช่นกัน

จังหวัดเชียงใหม่นับเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจในทุกด้าน และในโครงสร้างของเศรษฐกิจจังหวัดนั้น มีสัดส่วนมาจากกลุ่มธุรกิจที่หลากหลาย โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเชียงใหม่มาจากภาคการค้าร้อยละ ๑๗ ภาคเกษตร คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๒ กลุ่มโรงแรมและภัตตาคารสูงถึงร้อยละ ๑๑ ภาคการศึกษา ร้อยละ ๙ และภาคการขนส่งร้อยละ ๗

หรือถ้าคิดรวมเป็นกลุ่มภาคบริการทั้งหมดแล้ว จะมีสัดส่วนรวมกันสูงถึงกว่าร้อยละ ๔๐ ดังนั้น จึงชัดเจนว่าเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ขึ้นอยู่กับภาคบริการเป็นสำคัญ

ในภาคการเกษตร พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าว ลำไย ลิ้นจี่ กระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่ ส่วนในด้านภาคอุตสาหกรรมนั้น เชียงใหม่มีโรงงานอุตสาหกรรมทุกประเภทจำนวน ๒,๒๖๕ แห่ง เงินทุนรวม ๓๖,๓๕๐ ล้านบาท มีการจ้างแรงงาน ๔๓,๗๑๓ คน (เป็นโรงงานอุตสาหกรรมจำพวกที่ ๒ และ ๓ ที่จดทะเบียนกับสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ ยอดรวมสะสม ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๓๔๕ โรงงาน เงินลงทุน ๒๙,๕๕๔ ล้านบาท แรงงาน ๔๑,๓๐๗ คน) อุตสาหกรรมที่สำคัญและมีจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมขนส่ง อุตสาหกรรมเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้ และอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย ส่วนในด้านการลงทุนจากต่างประเทศนั้น ประเทศที่มีการลงทุนในเชียงใหม่สูงสุด ได้แก่ ไต้หวัน ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ตามลำดับ

นอกจากนี้ ในส่วนของภาคการศึกษา ซึ่งถือว่าเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางด้าน การศึกษาของภาคเหนือ โดยมีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น ๑,๑๔๖ แห่ง ในจำนวนนี้เป็นสถาบัน ระดับอุดมศึกษา ๙ แห่ง อาชีวศึกษา ๗ แห่ง โรงเรียนนานาชาติ ๘ แห่ง มีจำนวนนักเรียน นิสิต นักศึกษา ถึง ๔๔๐,๗๐๖ คน (ระดับอุดมศึกษา ๙๙,๐๔๔ คน) ดังนั้น โครงสร้างของสังคมและ โครงสร้างของผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่จึงมีสัดส่วนในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวทั้ง คนไทยและคนต่างชาติ อยู่ในสัดส่วนที่สูง และเป็นปัจจัยที่ต้องพิจารณาในการเลือกกลุ่มเป้าหมาย สำหรับการดำเนินธุรกิจแต่ละด้านในจังหวัดเชียงใหม่

ในภาคสินค้าในกลุ่มอาหารเหนือ ยังคงเป็นกลุ่มที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของเชียงใหม่ รวมถึงจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือตอนบนด้วย ได้แก่ แคบหมู ไส้ฮั่ว ฯลฯ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่อยู่กับ อาหารเหนือ และเป็นสินค้าที่มีจุดขายที่แข็งแกร่งสำหรับผู้ประกอบการทั้งรายย่อยที่ผลิตในครัวเรือน หรือรายใหญ่ที่ผลิตในโรงงานก็ตาม รวมไปถึงผู้ประกอบการกลุ่มร้านอาหาร ที่เลือกสร้างอัตลักษณ์ใน เรื่องของอาหารพื้นเมืองด้วย

การผลิตสินค้าในกลุ่มหัตถกรรม ซึ่งมักมีอัตลักษณ์ของพื้นที่อยู่ในชิ้นงานอย่างชัดเจนนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงสินค้าในกลุ่มสินค้าของฝากของที่ระลึกเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงไปสู่อุตสาหกรรมหรือ ธุรกิจอื่นๆ ด้วย ทั้งการใช้ในเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้าน หรือในหมวด Home Decoration ต่างๆ สินค้าในกลุ่มแฟชั่น (เสื้อผ้า เครื่องประดับ) การตกแต่งสถานที่เช่น โรงแรม งานจัดเลี้ยงต่างๆ สถานที่ ให้บริการสปา ฯลฯ รวมไปถึงการผลิตเป็นบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าอื่นๆ เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับ สินค้าอื่นๆ โดยทั้งหลายเหล่านี้ เป็นการผลิตตามความต้องการของลูกค้าทั้งในพื้นที่เอง ในพื้นที่อื่นๆ และรวมถึงตามความต้องการในต่างประเทศด้วย ซึ่งปัจจัยเอื้อที่สำคัญ คือ การเข้าถึงเครือข่าย ทางการตลาด และการรักษาคุณภาพของสินค้าให้ได้สม่ำเสมอและเป็นไปตามมาตรฐาน

การผลิตในภาคเกษตร ซึ่งเชื่อมโยงมาสู่ภาคการผลิตและภาคการบริการ มักมีการ เชื่อมโยงผู้ผลิตเป็นเครือข่ายทั้งในเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่ง กันและกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกันทั้งในด้านเทคนิค ด้านการขาย การขนส่ง

ภาคการบริการในจังหวัดเชียงใหม่ นับว่ามีสถานการณ์ค่อนข้างดี ค่าใช้จ่ายของ นักท่องเที่ยวเมื่อเทียบกับภูเก็ตยังนับว่าถูกกว่ามาก และมีสถานที่ท่องเที่ยวรองรับในทุกรูปแบบ

สำหรับกลุ่มผู้บริโภครุ่นที่หลากหลาย ทำให้ผู้ที่มาแล้วมักจะชอบเชียงใหม่และต้องกลับมาเที่ยวซ้ำอีก นับตั้งแต่มีงานพีชสวนโลกในปี ๒๕๔๙ ทำให้มีการสร้างโรงแรมเพิ่มขึ้น แต่ก็มีบางช่วงที่ค่อนข้างเงียบ เนื่องจากไม่มีการจัดงานใหญ่ๆ อย่างต่อเนื่อง จุดหมายของการท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงในจังหวัดเชียงใหม่ แต่เชื่อมโยงไปในจังหวัดใกล้เคียงด้วย เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม และธุรกิจบริการที่รองรับการท่องเที่ยวในภูมิภาค ในส่วนของธุรกิจสปาและนวดแผนโบราณยังค่อนข้างดี แต่ไม่ค่อยขยายตัวต่อเนื่อง จากการชะลอตัวของภาวะเศรษฐกิจ รวมถึงการที่นักท่องเที่ยวลดลง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องทั้งจากภาวะเศรษฐกิจและสถานการณ์การเมือง ทำให้ธุรกิจเล็กๆ มีการปิดตัวไปมาก และจากการที่คนนิยมขึ้นมาเที่ยวเชียงใหม่เป็นช่วงๆ ตามฤดูกาล คือช่วงฤดูหนาว และช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมต้องแบกรับต้นทุนในช่วงที่ไม่ใช่เทศกาลท่องเที่ยวอยู่ไม่น้อย แต่โรงแรมเล็กๆ จะมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคม และมีการทำการตลาดที่ดี

ในท่ามกลางความทันสมัยและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่ ผู้ประกอบการจำนวนมากในเชียงใหม่ ยังคงเห็นความสำคัญของการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเชียงใหม่ไว้ เช่น การแต่งกายของคนเมือง การใช้ภาษา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน และการใช้ชีวิตในรูปแบบพอเพียง และการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามให้กับคนรุ่นใหม่ และต้องการเห็นกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนมีการนำเสนอเอกลักษณ์ในเชิงวัฒนธรรม แสดงถึงการเป็นผู้ประกอบการที่มีคุณธรรมและอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และมีกิจกรรมร่วมกันกับทุกภาคส่วน

ในกลุ่มผู้ประกอบการภาคบริการ จากการที่เชียงใหม่เป็นจังหวัดใหญ่ที่มีลูกค้าหลากหลายระดับ หลายกลุ่ม ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงมีทางเลือกที่จะวางตำแหน่งของธุรกิจของตัวเองให้เหมาะสมกับความชำนาญของตนและความต้องการของผู้บริโภคแต่ละระดับ และเหมาะสมกับสถานที่ตั้ง เช่น การนวดแผนโบราณ สปาหาระดับไฮเอนด์ หรือเฮลท์สปาร์รีสอร์ท เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สามารถสอดแทรกอัตลักษณ์ของพื้นที่ให้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของธุรกิจของตนเองได้ทั้งสิ้น

สำหรับในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาตินั้น อำเภอรอบนอกหลายแห่งซึ่งเป็นพื้นที่เกษตร มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ด้วยธรรมชาติที่สวยงาม อากาศที่เย็นสบาย อากาศดีไม่ตรีของผู้คน ทำให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญอีกทางหนึ่ง มีรีสอร์ทที่ได้มาตรฐานทั้งในตัวเมืองและในหมู่บ้านตามไร่สวนใกล้ชิดธรรมชาติ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในเชิงธรรมชาติและผจญภัยล่องแพไม้ไผ่ในลำน้ำ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพในแหล่งน้ำแร่ร้อน และท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ประกอบการที่ทำสวนเกษตรอินทรีย์หรือไร่ออร์แกนิกปลอดสาร ยังได้มีการเสริมด้านการตลาด โดยเปิดให้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวให้สามารถลงไปเก็บสตอรี่และสัมผัสได้ด้วย โดยผสมผสานความรู้ทางการเกษตรกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มี มาเป็นจุดขายสำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นคนต่างถิ่น และพัฒนาธุรกิจบนรากฐานของการเป็นเกษตรกร ทั้งนี้ ธุรกิจในการท่องเที่ยวต่างก็มีบทบาทในการสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ในอีกมิติหนึ่ง และเสริมซึ่งกันและกันในภาพรวม จากการทำเป็นเพียงกิจกรรมเสริมจากงานด้านการเกษตร สามารถขยายเป็นธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบได้ โดยยังต้องเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมร่วมด้วย เพราะเป็นจุดขายที่แท้จริงของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกกลุ่มในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนอกจากจะส่งเสริมในเรื่องการ

ท่องเที่ยวในพื้นที่เหล่านี้แล้ว ยังต้องรวมการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และความรู้ในการบริหารจัดการกับผู้ประกอบการในพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะผู้ที่เปลี่ยนบทบาทจากเกษตรกรธรรมดาไปสู่ธุรกิจบริการ

จังหวัดเชียงใหม่ มีโรงแรมทันสมัยขนาดใหญ่อยู่หลายแห่งในเมือง ซึ่งรองรับทั้งนักท่องเที่ยว การจัดประชุมสัมมนาในระดับใหญ่ แต่ในช่วงระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา ธุรกิจโรงแรมแบบบูติค โรงแรมขนาดเล็กที่มีการตกแต่งแบบทันสมัยและสวยงาม หรือมีการออกแบบที่โดดเด่นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแตกต่างจากเกสต์เฮาส์แบบเดิมที่มีอยู่ทั่วไป เริ่มมีเกิดขึ้นหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ร้านกาแฟและร้านอาหาร ไอศกรีม เบเกอรี่ต่างๆ ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในแต่ละย่านสำคัญของเมือง กลายเป็นสถานที่นัดพบปะพูดคุยสนทนา ระหว่างเพื่อนฝูงและนักธุรกิจ เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเล่น ของทั้งนักศึกษา คนทำงานทั่วไป และนักท่องเที่ยว และได้รับการบอกเล่ากันปากต่อปาก ถึงความโดดเด่นของแต่ละแห่ง ทั้งในด้านความอร่อยของอาหารหรือเครื่องดื่ม ความอบอุ่นของสถานที่ ความสวยงามของการตกแต่ง ฯลฯ เป็นความทันสมัยที่ผสมผสานอยู่กับธรรมชาติ การออกแบบหรือบรรยากาศของความเป็นเชียงใหม่ และกลายเป็นสถานที่ดึงดูดผู้มาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือไปจากร้านอาหารแบบพื้นเมืองซึ่งมีชื่อเสียงมายาวนาน แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นรองรับคนเฉพาะกลุ่ม เกิดขึ้นและเติบโตไปตามกระแสความนิยมในแต่ละช่วง ซึ่งเป็นความท้าทายของผู้ประกอบการ SMEs ในการทำให้ธุรกิจสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนมั่นคง

ร้านกาแฟหรือร้านอาหาร หรือกินขนมต่างๆ ที่ได้รับความนิยมจนสร้างเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานให้กับวัฒนธรรมเชียงใหม่ โดยมีบรรยากาศของเชียงใหม่เป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมด้วย ทั้งเรื่องสภาพอากาศที่เย็นสบาย สามารถนั่งเล่นแบบ outdoor ได้ การมีคนต่างชาติอยู่มากในเมือง การใช้เวลาแบบสบายๆ ของนักท่องเที่ยวและคนเมือง ในการนั่งดื่มกาแฟ ชิมขนม อ่านหนังสือ เล่นอินเทอร์เน็ต เป็นได้ทั้งสถานที่พักผ่อน หรือสถานที่ทำงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานที่ต่างๆ เหล่านี้ ไม่ใช่เพียงขายอาหาร ขนม หรือเครื่องดื่ม แต่ขายบรรยากาศและอารมณ์ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งจุดขายสำคัญของธุรกิจบริการในจังหวัดเชียงใหม่

โดยที่เชียงใหม่ในปัจจุบัน ยังต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาของเมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะหมอกควันในเชียงใหม่และหลายจังหวัดในภาคเหนือตอนบน และการที่ทรัพยากรธรรมชาติลดจำนวนลงไปมาก ทำให้มีการส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่อนุรักษ์ หรือเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการยังคงสามารถนำเสนอเอกลักษณ์ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือใช้ความหลากหลายทางชีวภาพมาใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจได้ และผสมผสานทั้งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ เพื่อคงความโดดเด่นของกาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่

๑.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาในระดับสูง มีศักยภาพในการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และการลงทุน จนมีการพัฒนาเติบโตอย่างรวดเร็ว จนเป็นเมืองเศรษฐกิจใหญ่อันดับ ๒ ของประเทศไทยรองจากกรุงเทพมหานคร มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมากมาย มี

ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนาในสมัยโบราณ มีภาษาล้านนา (คำเมือง) เป็นภาษาท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกับจังหวัดอื่น ๆ ทั้งด้านประเพณี และวัฒนธรรม และมีเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ คือ วัฒนธรรม และธรรมชาติ ซึ่งทางจังหวัดได้รับมอบจากมติ ครม. ว่าเป็น เชียงใหม่ : นครที่เป็นที่สุดแห่งความสง่างามทางวัฒนธรรม (Chiang Mai : The Most Splendid City of Culture)

เนื่องจากปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของภูมิภาคและมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง ขณะเดียวกันได้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกำหนดบทบาท มาตรการและแนวทางในการดำรงรักษาและสืบสานอัตลักษณ์อันล้ำค่าของเชียงใหม่ โดยจัดทำโครงการ เชียงใหม่ : นครที่เป็นที่สุดแห่งความสง่างามทางวัฒนธรรม (Chiang Mai : The Most Splendid City of Culture) ด้วยว่าเมืองเชียงใหม่เป็นนครแห่งวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองและมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า ๗๐๐ ปี มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดสู่งานหัตถกรรมที่มีคุณค่ารวมทั้งมีความหลากหลายของชาติพันธุ์ชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมโดดเด่น ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวสำคัญระดับโลก โดยนิตยสารการท่องเที่ยวชั้นนำของสหรัฐอเมริกา (Travel & Leisure) ได้คัดเลือกเชียงใหม่เป็นเมืองน่าเที่ยว เป็นอันดับ ๒ ของโลก และวารสารท่องเที่ยว Lonely Planet ได้คัดเลือกให้เชียงใหม่เป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองที่น่าเที่ยวแห่งปี ค.ศ. ๒๐๑๑ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ได้รับการคัดเลือก คือ การที่เชียงใหม่มีวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นสง่างาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. แสดงออกซึ่งความจงรักภักดี ความรักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยการดำรงรักษาและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของเชียงใหม่อันแสดงถึงอัตลักษณ์ในความเป็นชาติไทยตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

๒. เสริมสร้างความตระหนักให้ประชาชน เยาวชน และอนุชนรุ่นหลัง บังเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ความสมัคสมานสามัคคี รู้สึกรักและหวงแหนในวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของนครเชียงใหม่ รวมทั้งร่วมสืบสานและอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแห่งเกียรติยศอย่างยั่งยืนสืบไป

๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้รับทราบในคุณค่าแห่งมรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมของนครบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ มีความเข้าใจในอัตลักษณ์ของเชียงใหม่ ที่มีความโดดเด่นและมีความแตกต่างหลากหลายทั้งทางศิลปะ วัฒนธรรม เมื่อได้มาสัมผัสและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ทั้งดงาม ซึ่งจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนมากขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและกระจายรายได้ของจังหวัดและของประเทศโดยรวม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่มีความผูกพันกับวัดวาอารามทางพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิม การท่องเที่ยวในตัวเมือง มีวัดพระธาตุดอยสุเทพเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ วัดพระสิงห์ฯ วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด เป็นต้นและยังมีประเพณีที่สำคัญที่เป็นทั้งปัจจัยหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว (หรือผู้บริโภคร) และดึงดูดธุรกิจให้เข้ามาในพื้นที่ ได้แก่

ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของชาวเชียงใหม่

ประเพณีเป็ง จัดขึ้นในช่วงวันลอยกระทงของทุกปี ราวเดือนพฤศจิกายน มีการตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ ด้วยโคมชนิดต่างๆ มีการปล่อยโคมลอย มีการลอยกระทง

ประเพณีเข้าอินทิล จัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ที่วัดเจดีย์หลวง เป็นการบูชาเสาหลักเมืองโดยการนำดอกไม้รูปเทียนมาใส่ขันดอก

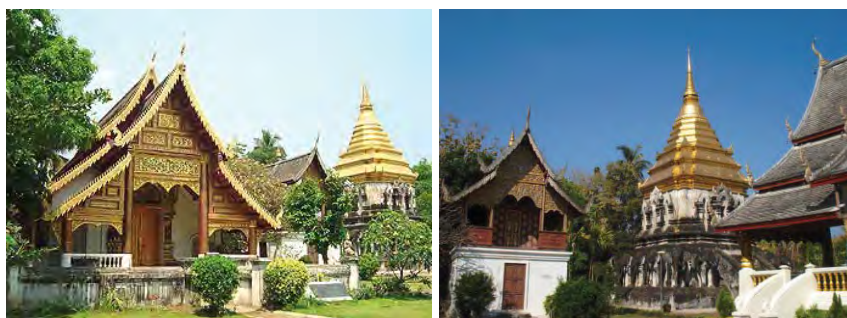
๑.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูล ณ มีนาคม ๒๕๕๒ จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรทั้งสิ้น ๑.๖๖ ล้านคน แต่จากตัวเลขนักท่องเที่ยว ในปี ๒๕๕๐ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น ๕.๔ ล้านคน ซึ่งเป็นคนไทย ๓.๖ ล้านคน (๖๓%) และคนต่างชาติ ๑.๘ ล้านคน (๓๓%) และทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง ๓๘,๘๖๔ ล้านบาท และในปี พ.ศ.๒๕๕๓ (ข้อมูล : กรมการท่องเที่ยว ๒๕๕๔) มีจำนวนลดลงเล็กน้อย คือ ๕,๐๔๐,๙๑๗ คน อยู่ในอันดับที่ ๔ ของประเทศรองจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดชลบุรี เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๓,๓๔๕,๖๒๙ คน (ร้อยละ ๖๖.๓๗) นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน ๑,๖๙๕,๒๘๘ (ร้อยละ ๓๓.๖๓) คน มีรายได้กว่า ๓๙,๕๐๗.๐๓ ล้านบาท

ในการสำรวจ World Best Award-Top ๑๐ Cities จากผู้อ่าน Travel and Leisure นิตยสารท่องเที่ยวของสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ.๒๕๕๓ ผลปรากฏว่า จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ ๒ ของโลก รองแต่เพียงกรุงเทพมหานครเท่านั้น ซึ่งใน พ.ศ. ๒๕๕๒ จังหวัดเชียงใหม่ถูกจัดเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ ๕ ของโลก โดยพิจารณาจากสถานที่ ทศนียภาพ ความสวยงาม และร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งช้อปปิ้ง ความเป็นมิตรของผู้คน ความคุ้มค่า ของเงิน เป็นต้น

ในด้านกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัด ได้มีการจัด “กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด นามมงคล” เป็นการเสริมสร้างเสริมศรัทธาให้แก่วิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธรูปศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอีกด้วย ซึ่งแต่ละวัดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีความสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

๑) วัดเชียงมั่น ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนิน เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดภายในตัวเมืองเชียงใหม่ เมื่อพญามังรายมหาราช สร้างเมื่อ พ.ศ.๑๘๓๙ พระองค์ทรงยกพระตำหนักที่ประทับชื่อ ตำหนักเชียงมั่น ถวายแก่พระอารามให้ชื่อว่า “วัดเชียงมั่น” วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ คือ พระเสด็จมณี หรือ พระแก้วขาว ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวเชียงใหม่ มีสถาปัตยกรรมสำคัญ ได้แก่ เจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลมฐานช้างล้อม พระอุโบสถและหอไตร

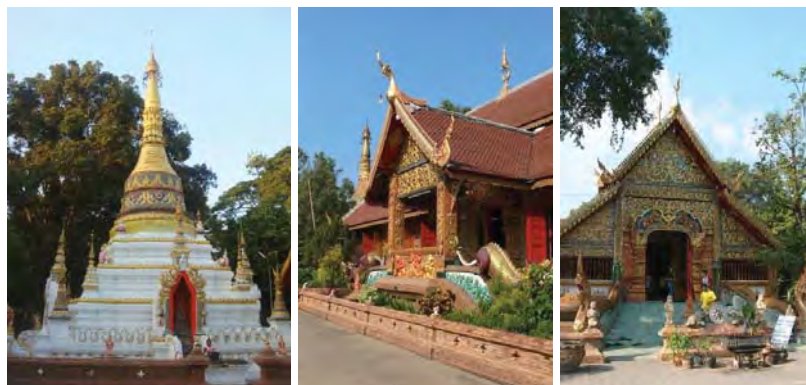
ภาพที่ ๔.๗๔ วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๒) วัดเชียงยืน ตั้งอยู่ที่ถนนมณีนพรัตน์ เป็นวัดโบราณแห่งหนึ่งซึ่งมีโบสถ์แปดเหลี่ยมที่เก่าแก่ด้วยรูปแบบศิลปะพม่า แม้ตัวโบสถ์จะทรุดโทรมตามกาลเวลา ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปพม่า พญามังรายสร้างวัดเชียงยืนตามความหมายว่า "ยังยืน" ห้ามผู้หญิงเข้าตามความเชื่อของชาวล้านนา ที่มีความเชื่อว่าสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาหรือพิธีสำคัญๆ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องการความสะอาดบริสุทธิ์ ตำนานกล่าวไว้ว่า หากกษัตริย์องค์ใดจะขึ้นครองราชย์ต้องมานมัสการพระประธานที่วัดนี้ก่อน จนเป็นธรรมเนียมประเพณี แต่ได้ยกเลิกไปเมื่อครั้งเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า

ภาพที่ ๔.๗๕ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๓) วัดชัยมงคล ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญประเทศ ตำบลช้างคลาน วัดชัยมงคลอยู่ริมแม่น้ำปิง สร้างราวสมัยพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ ในสมัยที่เชียงใหม่ถูกพม่าปกครอง วัดนี้ถูกเรียกว่า วัดอุปาทังหรืออุปาทอก จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เปลี่ยนมาเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดชัยมงคล" ลักษณะของเจดีย์วัดชัยมงคลเป็นศิลปะแบบพม่ามอญ

ภาพที่ ๔.๗๖ วัดชัยมงคล อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๔) วัดดวงดี ตั้งอยู่ที่ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ วัดดวงดีเดิมชื่อว่า วัดต้นหมากเหนือ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นหลังจากพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว และมีเจ้านายเมืองเชียงใหม่องค์หนึ่งเป็นผู้คิดค้นการสร้าง ลักษณะของวิหารและโบสถ์เป็นพื้นเมืองแบบล้านนา มีลวดลายแกะสลักไม้ประดับสถาปัตยกรรมที่สวยงาม

ภาพที่ ๔.๗๗ วัดดวงดี อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๕) วัดหมื่นล้าน ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๐๐๕ สมัยพระเจ้าติโลกราช ผู้ก่อตั้งคือ หมื่นโลกสามล้านขุนพลแก้วคู่บัลลังก์ของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งคนส่วนใหญ่รู้จักกันในนามของ หมื่นดั่ง หรือ หมื่นดั่งนคร การสร้างวัดตามหลักฐานกล่าวว่า หลังจากหมื่นโลกสามล้านได้ตีทัพอยุธยาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ให้อยู่นับได้จากสุโขทัยไปถึงกำแพงเพชรแล้ว พระเจ้าติโลกราชได้ตามไปแล้วสั่งให้กลับคืนมารักษายางนครเวียงพิงค์ แล้วจึงมีดำริกุศลเจตนาปราณาสร้างวัดขึ้น เพื่อเป็นการสร้างกุศลอุทิศแก่แม่ทัพของอยุธยาที่พ่ายแพ้ในการทำสงครามจนต้องเสียชีวิต ตลอดถึงอุทิศกุศลแก่บรรดาแม่ทัพล้านนาประเทศที่พลีชีพของตนเอง โดยนำเอาพยางค์ต้นตามตำแหน่งคือ คำว่า หมื่น และพยางค์คำท้ายในพระราชทินนามว่า ล้าน มาเป็นนามของวัดว่า "วัดหมื่นล้าน" ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ภาพที่ ๔.๗๘ วัดหมื่นล้าน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๖) วัดหมื่นเงินกอง

ตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ วัดหมื่นเงินกองเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย เป็นสถาปัตยกรรมพื้นเมืองแบบล้านนา ในย่านสามล้านอันเป็นที่พักขุนนางชั้นสูง หมื่นเงินกองเป็นชื่อของอำมาตย์ท่านหนึ่งในรัชกาลของพญากือนาที่ได้โปรดให้ไปอารธนาพระสุมนเถระที่กรุงสุโขทัยให้มาเผยแพรศาสนาในล้านนา จึงสันนิษฐานว่ามหาอำมาตย์ท่านนี้สร้างวัดนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ตนเอง

ภาพที่ ๔.๗๙ วัดหมื่นเงินกอง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๗) วัดลอยเคราะห์

ตั้งอยู่ที่ถนนลอยเคราะห์ ตำบลช้างคลาน วัดลอยเคราะห์เดิมชื่อว่า วัดร้อยซ้อ สร้างขึ้นในสมัยกษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย วัดนี้จึงมีอายุราว ๕๐๐ ปี ในสมัยที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า วัดแห่งนี้ไม่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงมีสภาพทรุดโทรมมาก และกลายเป็นวัดร้างกว่า ๒๐ ปี ต่อมาในสมัยพญากาวิละปกครองล้านนา พระองค์ทรงบูรณะซ่อมแซมวัดให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พระองค์ทรงกวาดต้อนพลเมืองเชียงแสนและทรงโปรดให้ชาวเชียงแสนตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ เวียงชั้นนอกด้านขวาของประตูท่าแพทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบริเวณวัดลอยเคราะห์ในปัจจุบัน ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองของชาวล้านนา มีพระพุทธรูปปางถวายเนตร และพระเจ้าทันใจประดิษฐานอยู่

ภาพที่ ๔.๘๐ วัดลอยเคราะห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๘) วัดดับภัย

ตั้งอยู่ที่ถนนสิงหราช ตำบลศรีภูมิ ตามตำนานกล่าวว่าเมื่อพญากษัตริย์ล้มป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าหลวงพ่อดับภัยอาการป่วยจึงหายไป วัดดับภัยเดิมชื่อว่า วัดอภัย หรือ วัดตุงกระด้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงเรียกชื่อใหม่ว่า "วัดดับภัย" เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองล้านนา วัดแห่งนี้มีบ่อน้ำอยู่หน้าวิหาร เชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สมัยพระเจ้าอินทวิชัยเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๘ เสด็จกลับจากกรุงเทพฯ ต้องแวะมาวัดดับภัยเพื่อนำน้ำในบ่อนี้ไปสรงน้ำพระพุทธมนต์ ก่อแฉะไปวัดเชียงยืนเพื่อสืบดวงชะตา

ภาพที่ ๔.๘๑ วัดดบภัย อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๙) วัดชัยพระเกียรติ

ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ เดิมชื่อว่า วัดชัยผาเกียรติ วัดและพระประธานในวิหาร พระมหาเทวี จิระประภา ทรงสร้างเพื่อเป็นอนุสาวรีย์ถวายแด่ สมเด็จพระชัยราชาธิราชกษัตริย์ในวงศ์สุวรรณภูมิ ในวิหารมีของเก่าของโบราณ ทั้งพระพุทธรูปและเครื่องใช้ในสมัยก่อน

ภาพที่ ๔.๘๒ วัดชัยพระเกียรติ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสภาพอากาศที่มีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปี คือในฤดูฝนจะมีหมอกฝน ฤดูหนาวมีหมอกและน้ำค้าง ฤดูร้อนจะมีหมอกควันจากไฟป่า จึงได้สมญานามว่า “เมืองสามหมอก” ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีโบราณสถานและโบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนการแต่งกายแบบ “ชาวไท” ที่มีเอกลักษณ์ ภาษาที่ใช้ และอาหารการกินของชาวพื้นเมือง ที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ มากที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ มีระยะทางประมาณ ๙๒๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๖๘๑.๒๕๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๙๖๙,๗๕๐ ไร่ ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ ๗ ของประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ ประกอบด้วยทิวเขาสูงสลับซับซ้อน ตั้งเรียงขนานกันเป็นแนวเหนือจรดใต้ ทิวเขาสำคัญเรียงจากทางเหนือลงมา คือ ทิวเขาแดนลาว ทิวเขาถนนธงชัย ซึ่งแบ่งเป็น ๓

แนว ประกอบด้วย ทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก เป็นแนวเขตแดนคั่นระหว่างประเทศไทย กับ ประเทศพม่า ทิวเขาถนนธงชัยกลาง อยู่ระหว่างแม่น้ำยวมและแม่น้ำแม่แจ่ม และส่วนสุดท้าย ทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก เป็นแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งยังเป็นเขตภูมิศาสตร์ที่มียอดเขาที่สูงที่สุด คือ ยอดเขาแม่ยะ ในเขตอำเภอปาย มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๕ เมตร จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูง ตั้งอยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้มีอุณหภูมิสูงในเวลากลางวัน และตอนเย็นลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมภูเขา ในเวลากลางคืน จึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปทุกพื้นที่ของจังหวัดในเวลากลางคืน

ประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ คนไทยเชื้อสายไทยใหญ่ หรือ คนไต เป็นกลุ่มที่อยู่บนพื้นที่ราบ และเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ชาวไทยใหญ่เรียกตัวเองว่า “ไตโหลง” เรียกสั้น ๆ ว่า “ไต” พม่าเรียกว่า “ฉาน” ชาวไทยใหญ่อพยพมาจากรัฐฉาน ซึ่งเป็นบ้านเมืองเดิมในประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยแบ่งได้เป็นสามกลุ่มใหญ่คือ พวกที่เข้ามาหักร้างถางพงหาที่ทำกิน พวกที่หนีศึกสงครามเข้ามา และพวกคนในปกครองของอังกฤษที่เข้ามาทำไม้และค้าขายจากการอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่ ทำให้วัดวาอารามหลายแห่งได้รับอิทธิพลจากชาวไทยใหญ่ผสมผสานกับศิลปะพม่า ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร จอง จะมีรูปแบบหลังคาที่ทำซ้อนขึ้นไปหลาย ๆ ชั้น โดยยกจั่วขึ้น และมีหลังคาขนาดเล็กกว่า ทั้งชายครอบลงมาอีกชั้น ภาษาพูดของชาวไทยใหญ่ เรียกว่า “ก่าไต” คล้ายคลึงกับภาษาไทย ส่วนภาษาเขียนลักษณะกลมป้อมคล้ายตัวอักษรมอญและพม่า

ชาวไทยภูเขา ส่วนใหญ่จะอาศัยและประกอบอาชีพอยู่บนพื้นที่สูง มีจำนวนใกล้เคียงกับคนเชื้อสายไทยใหญ่ และอยู่ในทุกอำเภอ ประกอบด้วยเผ่าต่าง ๆ คือ กะเหรี่ยง ซึ่งมีประมาณร้อยละ ๗๙.๓ ของประชากรชาวไทยภูเขาทั้งหมด มูเซอ แบ่งเป็นมูเซอแดงและมูเซอดำ ลีซอ (อ.ปาย อ.ปางมะผ้า) ลัวะ (ชุมชนตามแนวสันเขา เขตรอยต่อ อ.แม่ลาน้อย กับ อ.แม่แจ่ม เชียงใหม่) แม้วหรือม้ง มีประชากรน้อยที่สุดแต่มีในทุกอำเภอ ปาดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว (บ้านในสอย บ้านน้ำเพียงดิน และบ้านห้วยเสือเฒ่า ในเขตอำเภอเมือง) และ จีนฮ่อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวจีนที่เป็นอดีตทหารกองพล ๙๓ ที่หนีภัยการเมืองเข้าในประเทศไทย อยู่ที่ อ.ปาย อ.ปางมะผ้า อ.เมือง

จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของภาคเหนือ โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมในส่วนของโรงแรมและภัตตาคารของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความแปรปรวนในแต่ละปี เนื่องจากปัจจัยจากสถานการณ์ความไม่สงบของบ้านเมืองและภัยธรรมชาติต่างๆ อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์จังหวัด รายได้ต่อหัว จานวนประชากร ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปี ๒๕๕๑ มาจากภาคการเกษตรถึงร้อยละ ๓๕ ภาคการค้าร้อยละ ๑๓ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๑ และภาคการก่อสร้างร้อยละ ๖ ในปี ๒๕๕๒ มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ๑๑,๐๖๒ ล้านบาท เฉลี่ยรายได้ต่อหัว ๔๗,๗๕๒ บาทต่อคนต่อปี

๒.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

อัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของแม่ฮ่องสอนจะปรากฏชัดเจนในช่วงงานเทศกาลประเพณีต่างๆ โดยประเพณีที่สำคัญของแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ คือ งาน

"ปอยส่างลอง" ซึ่งใช้เวลาจัดประมาณ ๓ - ๗ วัน ซึ่งเป็นพิธีงานบุญของชาวไทยใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับพิธีบรรพชาสามเณร เพราะถือว่า เมื่อวัยเด็กยังอ่อนต่อโลก เมื่อเป็นเพศสมณะจะเป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนอัญมณีที่กำลังผ่านการเจียรไน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การบวชลูกแก้ว

สถานที่สำคัญที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ และทำให้เกิดธุรกิจที่รองรับนักท่องเที่ยวขึ้นมากมายในแม่ฮ่องสอน ได้แก่

วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมือง ที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวเมือง ตลาดเช้า ที่มีสินค้าชาวพื้นเมือง อาหารและขนมแบบไท ดอกไม้ และผักผลไม้ ซึ่งเป็นชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น วัดจองคำและวัดจองกลาง ซึ่งเปรียบเสมือนวัดแฝดเพราะตั้งอยู่ในกำแพงเดียวกัน และเป็นเหมือนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองไทใหญ่แห่งนี้ เป็นต้น

อำเภอแม่สะเรียง มีทุ่งดอกบัวตองดอยแม่หေး วัดพระธาตุจอมทอง วัดพระธาตุจอมแจ้ง วัดจองสูง ฯลฯ และผ้าทอพะมะลอของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านพะมะลอ ที่ออกแบบลายเป็นแบบดั้งเดิมของชาวกระเหรี่ยงสกอร์ มาทำให้เป็นแบบทันสมัย เช่น ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง

อำเภอขุนยวม มีทุ่งบัวตอง ดอยแม่อุคอ และน้ำตกแม่อุคอ

อำเภอปาย มีชื่อเสียงขึ้นมากในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยบรรยากาศของธรรมชาติที่สวยงาม จากลำน้ำปายและทิวเขาที่โอบล้อมอำเภอเล็กๆ แห่งนี้ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเยือนอย่างสม่ำเสมอ จากที่อดีตเคยเป็นแค่เพียงเมืองผ่านสำหรับผู้ที่เข้ามาเที่ยวที่แม่ฮ่องสอน ปัจจุบันอำเภอปายกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีสีสัน ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งจากร้านขายของแฮนด์เมดเล็ก ๆ น่ารักมากมาย ร้านกาแฟ จนถึงถนนคนเดินที่เมื่อก่อนเป็นเพียงแผงสินค้าที่ระลึกเล็กๆ ของชาวบ้าน และสินค้าหัตถกรรมของชาวดอย สำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติและมีจำนวนไม่มากนัก จนมาถึงปัจจุบันที่มีนักท่องเที่ยวมากมายและหนาแน่นในช่วงเทศกาลในขณะที่มีร้านค้าและแผงต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายด้วยเช่นกัน และที่พักหรือเกสต์เฮาส์ในท่ามกลางบรรยากาศแบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นรองรับนักท่องเที่ยวด้วย

๒.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดหนึ่งที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นถ้ำและน้ำตก ซึ่งหากนำมารวมกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้านแล้ว จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

การท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการขยายตัวลดลงในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอัตราการขยายตัวลดลงร้อยละ ๑๔.๓๒ ปัจจัยสำคัญมาจาก การปัญหาหมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็กปกคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จึงส่งผลกระทบต่อธุรกิจท่องเที่ยว แต่สำหรับอำเภอปาย ยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยอัตราการขยายเพิ่มขึ้นร้อยละ ๘.๐๙ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ เทศกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองบานดอยแม่อุคอ แบ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ประมาณร้อยละ ๖๕ และเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ประมาณร้อยละ ๓๕ อำเภอที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ อำเภอปาย สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ วัดน้ำฮู หมู่บ้านสันติชล รองลงมาคือ อำเภอเมือง สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น เช่น พระธาตุดอยกองมู ปางอุ๋ง ภูโคลน หมู่บ้านกระเหรี่ยงคอยาว และอำเภอขุนยวม แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น คือ ทุ่งบัวตอง และพิพิธภัณฑ์สงครามโลกของญี่ปุ่น

การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวม มีการขยายตัวลดลงในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๑๔.๓๒ พบว่า คนไทย มีอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๒.๐๔ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีอัตราการเติบโตลดลงร้อยละ ๓๘.๘๑ แต่ในอำเภอปาย ยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น ร้อยละ ๘.๐๙ และพบว่า คนไทยมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ ๗.๕๔ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ เทศกาลท่องเที่ยวทุ่งดอกบัวตองบนดอยแม่อูคอ อำเภอขุนยวม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยดึงดูดจากงานเทศกาลงานประเพณี อาทิ การจัดงานประเพณีปอยส่างลอง งานประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด และงานของดีเมืองปาย สืบสานวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ ๙.๓๓ จากข้อมูลนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน เห็นได้ว่าแม่ฮ่องสอนยังคงเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญ แม้ว่าจุดหมายปลายทางจะมีเปลี่ยนไปบ้างในแต่ละช่วงเวลา แต่ยังคงดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม จากที่การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมักจะเป็นช่วงฤดูการท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาไม่นานนัก ประมาณ ๓-๔ เดือน จึงทำให้ภาคธุรกิจต่าง ๆ ยังขาดความมั่นคงจากรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยว และจากการที่แม่ฮ่องสอนมีแหล่งท่องเที่ยวใหม่ และมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่มากในบางฤดูกาล ปัญหาสำคัญคือการจัดระเบียบนักท่องเที่ยวให้รู้จักดูแลสถานที่และสิ่งแวดล้อม และรวมถึงการจัดระเบียบผู้ประกอบการในธุรกิจต่าง ๆ ให้ใส่ใจและให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ด้วยเช่นกัน

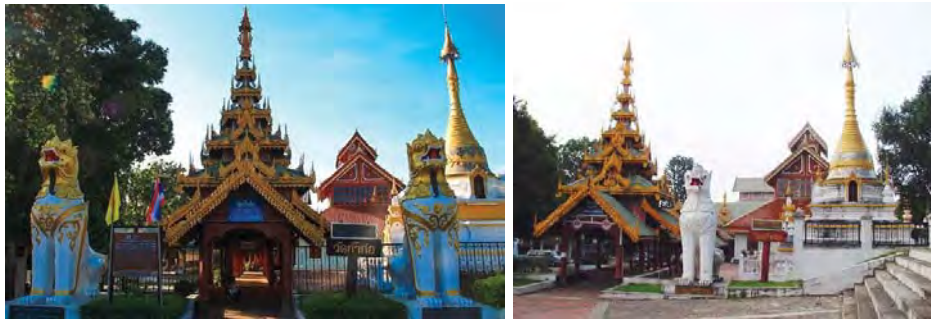

ภาพที่ ๔.๘๓ เส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัครรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด เมืองแม่ฮ่องสอน

ดังนั้น ในปี ๒๕๕๖ นี้ ส่วนราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนงานทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนได้พร้อมใจกันเปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัครรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน โดยมีรถรางมาเปิดให้บริการเป็นวันแรก และจะมีไปจนถึงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๖ ตามโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอน และเป็นกิจกรรมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมืองสามหมอก ได้รับพระบรมราชโองการ ๓๖๕ วัน อัครรรยแห่งขุนเขา เที่ยวแม่ฮ่องสอนได้ตลอดปี สำหรับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวไหว้พระ ๙ วัด แม่ฮ่องสอน เมืองแห่งเส้นทางบุญ จะเริ่มตั้งแต่วัดก้ำก่อ วัดพระนอน วัดม่วยต่อ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดผาอ่าง วัดปางล่อ วัดหัวเวียง วัดกลางทุ่ง และสุดท้ายที่วัดจองคำ-จองกลาง โดยในช่วงระยะเวลาตั้งแต่วันที่ ๑๑-๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๖ นี้ จะมีการเปิดบริการรถรางฟรี วันละ ๑ เที่ยว ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น.เป็นต้นไป ซึ่ง

จะให้นักท่องเที่ยวได้ชมและนมัสการวัดวาอารามที่สวยงามและมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑) วัดก้ำก้อ ตั้งอยู่ที่ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง คำว่า “ก้ำก้อ” เป็นภาษาไต แปลว่า ดอกบุนนาค ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระนอน เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่มืองแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓ มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่งดงาม โดยเฉพาะหลังคาคลุมทางเดิน ตั้งแต่ซุ้มทางเข้าไปสู่ศาลา นอกจากนี้ยังมีตำราภาษาไทยใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยใหญ่กับเจ้าอนุบาล มังข่อ ปัจจุบันได้รับการแปลเป็นภาษาไทย โดยพระมหาบุญรักษ์ สุปัญญา เจ้าอาวาสวัด สิ่งที่น่าสนใจในวัดนี้คือ สถาปัตยกรรม อาคารซุ้มทางเดินเข้าในตัววัด ซึ่งสร้างโดยคหบดีของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นอาคารที่มีหลังคาประดับประดาด้วยลายฉลุ ตกแต่งสวยงาม

ภาพที่ ๔.๘๔ วัดก้ำก้อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

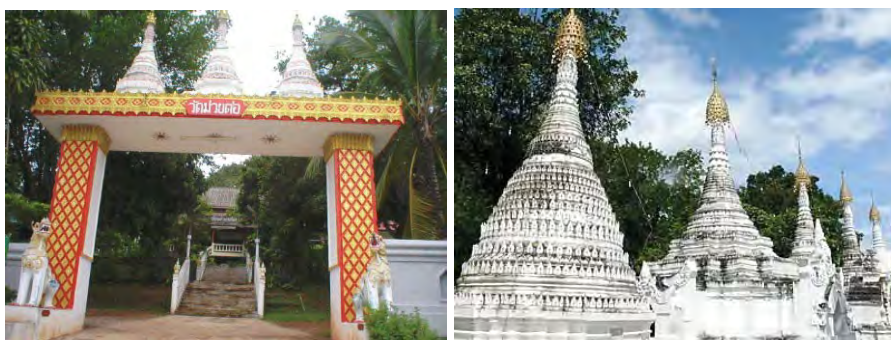
๒) วัดพระนอน ตั้งอยู่เชิงดอยกองมู เป็นวัดที่ประดิษฐานพระนอนองค์ใหญ่ สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่ และเป็นพระนอนองค์ยาว ๑๒ เมตร ซึ่งมีพุทธลักษณะงดงามมาก ตามประวัติเล่าว่า พระนางเมื่อยะ ภริยาของพญาสิงหนาทราชาเป็นผู้สร้างขึ้น ภายในบริเวณมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจคือ อาคารไม้หลังเก่า และรูปปั้นสิงโตขนาดใหญ่ ๒ ตัวเคียงข้างกัน สร้างโดยพญาสิงหนาทราชาตัวหนึ่ง และพระนางเมื่อยะตัวหนึ่ง อยู่ระหว่างทางขึ้นไปนมัสการพระธาตุดองมู เป็นสิงโตที่มีลักษณะงดงามและสมบูรณ์มาก นอกจากนี้ภายในวัดยังมีการสอนวิปัสสนาอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๘๕ วัดพระนอน อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๓) วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๑ ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง วัดแห่งนี้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ เจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญ ล้อมรอบด้วยพระเจดีย์บริวาร ยอดประดับด้วยฉัตรโลหะ

แขวนกระดิ่งโดยรอบ และจอง (ปราสาท) ซึ่งสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ พระประธานในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง นำมาจากประเทศพม่าในปี พ.ศ.๒๔๖๖ พระประธานในศาลาการเปรียญ เป็นพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์ ศิลปะแบบพม่า พระพุทธรูปสิงห์ ๑ สิงห์ ๓ อยู่ภายในวัดอยู่หน้าพระประธานในศาลาการเปรียญ งาม้างแกะสลักเป็นพระพุทธรูป ๒ คู่ อยู่ภายในศาลาการเปรียญ นำมาจากประเทศพม่าในปี พ.ศ.๒๔๖๖ มีเสาศาลาล้างเก่าสมัยวงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งใช้เป็นสถานพยาบาลทหารที่เจ็บป่วย ริมแนวรั้วด้านในมีอิฐทหารญี่ปุ่นที่เสียชีวิตในสงคราม ในวันขึ้น ๑๐ – ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี ทางวัดจะจัดงานประเพณีแขวงกต หรือปอยหมั่งกะป่า คำว่า หมั่งกะป่า แปลว่า แขวงกต เป็นประเพณีแขวงกตที่แสดงเรื่องราวตอนหนึ่งในมหาเวสสันดรชาดก ตอนที่พระเวสสันดรได้ออกจากเมืองไปบำเพ็ญบารมีในป่าแขวงกต โดยมีการจำลองสถานที่ตรงกลางจะมีปราสาท ๒ หลัง หลังหนึ่งเป็นที่ประทับของพระเวสสันดร อีกหนึ่งเป็นที่ประทับของพระนางมัทรี และกัญหาซาลี อีก ๔ มุมนั้นเป็นสระบัว บนสระบัวทุกสระ จะเป็นวัด (จองพารา) ๒ คอสามชาย เป็นที่ประทับของพระอุปัคต ซึ่งมีอยู่ในน้ำมหาสมุทร เพื่อให้สอดคล้องกับคัมภีร์ที่คนสมัยก่อนเขาบันทึกไว้ เพื่อเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนาว่า ในรอบปีหนึ่ง ๆ พระอุปัคตจะเสด็จขึ้นมาบิณฑบาตรในโลกมนุษย์ครั้งหนึ่ง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาเช้าตรู่ของทุกปี

ภาพที่ ๔.๘๖ วัดม่วยต้อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๔) วัดพระธาตุดอยกองมู ตั้งอยู่บนดอยกองมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เดินทางโดยแยกจากทางหลวงหมายเลข ๑๐๘ บริเวณอนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชาขึ้นไปทางซ้ายมือ เป็นทางลาดยางขึ้นภูเขาไปอีกประมาณ ๑.๕ กิโลเมตรถึงบริเวณวัด วัดนี้เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดปลายดอย เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคูเมืองที่สำคัญ ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ที่สวยงาม ๒ องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย “จองต่องสู้” เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๓ เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากสหภาพพม่า ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ โดย “พระยาสิงหนาทราชา” เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก จากวัดพระธาตุดอยกองมูนี้สามารถมองเห็นภูมิประเทศและสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจนและสวยงามมาก วัดนี้มีงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น ในวันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการตักบาตรดาวดั่งส์ หรือตักบาตรเทโวโรหนะ

ภาพที่ ๔.๘๗ วัดพระธาตุดอยกองมู อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๕) วัดผาอ่าง ตั้งอยู่ที่ตำบลปางหมู อำเภอเมือง วัดผาอ่างอยู่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ ๑ กิโลเมตร ตั้งริมถนนหมายเลข ๑๐๙ แม่ฮ่องสอน-ปาย วัดแห่งนี้ติดกับป่าสัก สร้างขึ้น หลังจากที่มีการสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน ต่อมาถูกปล่อยร้างจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๙ จึงมีการบูรณะขึ้น ใหม่อีกครั้งหนึ่ง สิ่งสำคัญภายในวัด ประกอบด้วย พระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน) ซึ่งเจ้านางเมี้ยวผู้ ครองนครแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ สร้างเป็นที่ระลึกและอุทิศส่วนกุศลแด่ นาง คำใส ผู้มีจิตใจสูงและได้เคยช่วยชีวิตพญาสิงหนาทราชาจากการถูกเสือตะบป ณ บริเวณวัดผาอ่างแห่งนี้ เจดีย์ประธานวัดผาอ่าง สร้างโดยศรัทธาเจ้าพ่อคำหยี (พระยาพิชิตคชสงคราม) และเจ้าแม่จันทร์คำ และศรัทธาร่วมกันสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เป็นเจดีย์ศิลปะพม่า ซึ่งลักษณะเจดีย์ทำทรงเพรียวสูง ที่มุมฐานทั้ง ๔ ประดับด้วยเจดีย์จำลองขนาดเล็ก ส่วนฐานด้านหน้าทำซุ้มแยกออกมาจากเจดีย์ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปภายใน พระพุทธรูปหินหยก อัญเชิญมาจากมณฑลพะเยา ประเทศพม่า นำมา ประดิษฐานเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดแห่งนี้มีความเชื่อว่า เมื่อครั้งสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีคำ บอกล่าจากผู้นำผู้เฒ่าผู้แก่ว่าในวันเพ็ญหรือวันพระ จะพบแสงไฟหรือดวงประทีปลอยลงมาจากวัดพระ ธาตุดอยกองมูไปยังวัดกั้วม้นบ้างไปยังวัดทางทิศตะวันออกคือ วัดน้ำปู้ และมายังวัดผาอ่างบ้าง ซึ่ง สันนิษฐานว่าเป็นพระธาตุของพระอรหันต์

ภาพที่ ๔.๘๘ วัดผาอ่าง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๖) วัดปางลื้อ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๘ บ้านปางลื้อ ถนนปางลื้อนิคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง วัด ปางลื้อ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ โดยพระครูเมธาเจ้าอาวาสวัดปางลื้อ และศรัทธาประชาชนในชุมชนที่ ไกลเคียงมาร่วม ที่มาของชื่อวัดปางลื้อมีว่าเมื่อก่อนมีประชาชนบรรทุกเกวียน มาขออาศัยพักพิงวัดอยู่

หลายครั้งเป็นเวลานานๆ ชาวบ้านก็เลยตั้งชื่อ ว่า “วัดปางล่อ” มาจนถึงปัจจุบัน สถาปัตยกรรมของวัดเป็นศิลปะพม่า หรือลายไต โดยแกะสลักลายไตจากสังกะสีทำเป็นหลังคาวัดและสร้างประมาณ ๕ ชั้น ที่เป็นยอดของหลังคาวัด มีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปจากพม่า โดยลำเลียงจากพม่า ล่องแม่น้ำปายมา ๑ องค์ ต่อมาศรัทธาชาวบ้านจึงอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๑ องค์ และพระพุทธรูปองค์กลาง ๖ องค์ พระพุทธรูปองค์เล็ก ๔ องค์ จากกรุงเทพมหานครมาประดิษฐานที่วัดปางล่อ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๘ มีการสร้างเจดีย์ศิลปะแบบลายไตหรือพม่าขึ้น ซึ่งมียอดเจดีย์ประมาณ ๗ ชั้นปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีการสร้างโบสถ์และ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มีการสร้างที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปประจำวันเกิดที่ซุ้มประตูทางเข้าวัด สิ่งสำคัญภายในวัด ประกอบด้วย เจดีย์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่ผสมพม่า สร้างมาประมาณ ๒๒ ปีแล้ว และมียอดเจดีย์ ๗ ชั้น โบสถ์ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่ผสมพม่า พระพุทธรูป เป็นแบบศิลปะพม่า และพระพุทธรูปประจำวันเกิด ประดิษฐานอยู่บริเวณประตูทางเข้าวัด สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ และมีลานบริเวณวัดสะอาดอยู่ตลอดเวลา ลักษณะศิลปะการสร้างแบบพม่าทั้งหมด และมียอดทั้งหมด ๕ ชั้น

ภาพที่ ๔.๘๙ วัดปางล่อ อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๗) วัดหัวเวียง ตั้งอยู่ติดกับตลาดสดตัวเมืองแม่ฮ่องสอน วัดหัวเวียงเป็นวัดที่มีศิลปะแบบไทใหญ่ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นโดยยกจั่วขึ้นและมีหลังคาขนาดเล็กกว่าทั้งชายคกรอบลงมา ถ้ามีสองจั่วและซ้อนหลังคาสามชั้นเรียกว่า “เจตุน” ส่วนอาคารสามคองจั่วและซ้อนหลังคาเป็นสี่ชายเรียกว่า “ยอนแซก” หากสูงไปกว่านั้นนิยมสร้างเป็นยอดปราสาทโดยซ้อนหลังคาขึ้นไปห้าหรือเจ็ดชั้น ส่วนชายของหลังคานิยมประดับสังกะสีเจาะฉลุเป็นลวดลายสวยงาม สังกะสีฉลุส่วนที่ประดับเหนือหลังคาเรียกว่า “ปานถ่อง” ส่วนสังกะสีฉลุส่วนที่ห้อยลงมารีเรียกว่า “ปานซอย” สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๖ พร้อมกับการสร้างเมืองแม่ฮ่องสอน แต่เดิมอยู่เหนือสุดของเมืองจึงได้ชื่อว่าวัดหัวเวียง แต่ปัจจุบันเมืองขยายใหญ่ขึ้นทำให้วัดนี้อยู่ในกลางเมืองในที่สุด สถานที่สำคัญ ได้แก่ พระเจ้าพาลาละแข่ง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยทรงเครื่องฝีมือช่างมณฑลเย่ องค์พระหล่อจากทองเหลือง ส่วนพระพักตร์มีส่วนผสมของทองอยู่ส่วนหนึ่ง ทำให้พระพักตร์แวววาวอยู่เสมอ พระเจ้าพาลาละแข่งจำลองจากพระมหามุนีองค์จริงที่ประดิษฐานอยู่เมืองมณฑลเย่ ประเทศพม่า การหล่อพระเจ้าพาลาละแข่ง ช่างได้หล่อเป็นท่อนๆ จำนวนเก้าท่อน ลุงจองโพหย่าเป็นผู้เดินทางไปอัญเชิญล่องมาตามแม่น้ำปายแล้วนำมาประกอบที่วัดพระนอน จากนั้นจึงนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง และวิหารพระเจ้าพระเจ้าพาลาละแข่ง สันนิษฐานว่าสร้างในคราวเดียวกับการสร้างวัด โครงสร้างทั้งหมดของ

วิหารใช้ไม้เป็นวัสดุ ลักษณะเด่นคือหลังคาแบบเรือนยอดทรงปราสาทซ้อนห้าชั้น ตอนบนสุดประดับด้วยฉัตรโลหะหลังคามุงกระเบื้องไม้และมีสิ่งกะลือประดับตามศิลปะไทยใหญ่

ภาพที่ ๔.๙๐ วัดหัวเวียง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๘) วัดกลางทุ่ง ตั้งอยู่เลขที่ ๕๖ ถนนนิเวศพิศาล ตำบลจองคำ อำเภอเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ แรกเริ่มมีการสร้างเจดีย์ขึ้น ผู้สร้างคือ จองอุพะกะแวง กวีวัฒน์ บริเวณที่สร้างเป็นสวนกล้วย ก่อนสร้างอุพะกะแวง กวีวัฒน์ ได้ฝันถึงภรรยาที่เสียชีวิต (นางจิ่ง) ฝันว่านางต้องการให้สร้างเจดีย์ บริเวณสวนกล้วยแห่งนี้ อุพะกะแวง กวีวัฒน์ จึงนิมนต์พระที่วัดนาบอน(ปัจจุบันไม่มีแล้ว) มาจำพรรษา โดยการสร้างกุฏิหลังเล็กให้แล้วตั้งชื่อว่า จองปึกป่าไผ่ ต่อมาเมื่อมีศรัทธาหลายคนดำเนินการขยายวัดให้ใหญ่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๘ นายอุปอ-นางส่วย วิมาละ มีศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูป (เจ้าพาราเหม่ปอก) หมายถึงพระพุทธรูปที่สร้างโดยมีฐาน พระพุทธรูปติดกับพื้นดินแล้วสร้างอาคารครอบตอนหลัง ซึ่งปัจจุบันเป็นพระประธานของศาลาการเปรียญ ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยกแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นจังหวัด จองปึกป่าไผ่ จึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดกลางทุ่ง" เนื่องจากวัดแห่งนี้ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ชาวบ้านจึงเรียกติดปากต่อกันมาว่า วัดกลางทุ่ง ประกอบด้วย อาคารศาลาการเปรียญเดิมสร้างด้วยเสาไม้ พื้นกระดาน หลังคามุงสังกะสี มีสภาพทรุดโทรม ต่อมาเมื่อ วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงมีการรื้อถอนอาคารเดิมแล้วปลูกสร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่ ได้วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ มีขนาดกว้าง ๓๔ เมตร ยาว ๓๔ เมตร มีรูปทรงเป็นศิลปะแบบจีนผสมไทยใหญ่ เสาคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นกระดาน หลังคามุงกระเบื้องลอนคู่ หน้าต่างบานกระจก เสาประดับลวดลายดอกทำด้วยกระจกใส และกระจกเงามีสีสันท่าง ๆ มองดูเงางาม และก่อสร้างอุโบสถ หอระฆัง ศาลาจำศีล และปรับภูมิทัศน์ภายในวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม การจัดงานสืบสานงานประเพณีปอยส่างลอง (งานบวชลูกแก้ว) เป็นประจำทุกปี ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือนเมษายน โดยงานดังกล่าวเป็นการบรรพชาสามเณรหมู่ตามความเชื่อของชาไตใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ ๔.๙๑ วัดกลางทุ่ง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๙) วัดจองคำ-จองกลาง เป็นวัดที่มีพื้นที่ติดกัน อยู่ติดกับหนองจองคำ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะกลางเมืองแม่ฮ่องสอน สองวัดนี้สร้างด้วยศิลปะแบบไทยใหญ่ที่มีความงดงามมากทั้งคู่ โดยเฉพาะศิลปะการสร้างอาคารแบบหลังคาซ้อนชั้นที่เรียกว่า จอง นอกจากนี้ภายในวัดยังมีเจดีย์ทรงเครื่องแบบมอญที่สวยงาม

วัดจองคำ ที่ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองจองคำ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๐ โดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ หลังคาวัดเป็นรูปปราสาท มีคติว่าปราสาทเป็นของสูง ผู้ที่ประทับอยู่ในปราสาทควรจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือตัวแทนพระศาสนา ภายในประดิษฐานหลวงพ่อดโต สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยช่างฝีมือชาวพม่า และพระประธานเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนี ที่วิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

วัดจองกลางตั้งอยู่ข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ และภายในวัดยังมีพิพิธภัณฑ์จัดแสดงตุ๊กตาไม้ แกะสลักเป็นรูปคนและสัตว์ ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๐

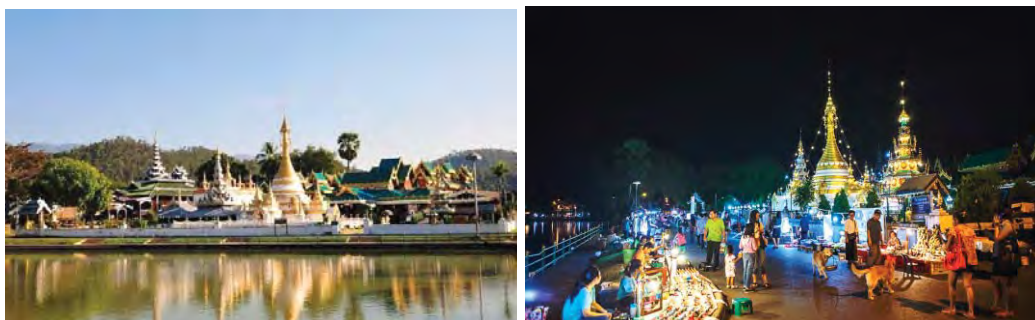
นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมบนแผ่นกระจกเรื่องพระเวสสันดรชาดกและภาพพุทธประวัติ ตลอดจนภาพแสดงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่าและมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่ จากมณฑลยี่ เปิดให้เข้าชมเวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.

วัดจองกลาง ตั้งอยู่ข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง ปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ มีสิ่งที่น่าสนใจอื่นๆ อีก เช่น ตุ๊กตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๐ นอกจากนี้ทางด้านจิตรกรรม ยังมีภาพวาดบนแผ่นกระจก เรื่องพระเวสสันดรชาดกและภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลยี่

วัดจองคำ หรือพระอารามหลวงวัดจองคำ เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๐ เป็นวัดแรกของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นวัดเก่าแก่สร้างตามแบบอย่างศิลปะไทยใหญ่ สิ่งที่น่าสนใจหลังคาทรงประสาท ๙ ชั้น และมีศาสนสถานที่สำคัญคือ วิหารหลวงพ่อดโต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดของแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยช่างชาวพม่า

ในวิหารเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อดโตซึ่งเป็นพระประธาน มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔.๘๕ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยช่างฝีมือชาวพม่า และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุนีที่วิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

ถนนด้านหน้าของวัดจะจัดเป็นถนนคนเดินในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ตอนกลางคืนจะมีของมาวางขายมากมาย ตอนกลางคืนภายในวัดทั้งสองจะประดับไฟสวยงาม โดยเฉพาะเจดีย์ภายในวัดจะประดับไฟมองเห็นเป็นรูปทรงเจดีย์มาแต่ไกล

ภาพที่ ๔.๙๒ วัดจองคำ-จองกลาง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน

๓.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดลำพูนหรือเดิมเรียกว่า "นครหริภุญไชย" ถึงแม้จะเป็นเมืองเล็ก ๆ แต่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานที่สุดในแผ่นดินล้านนา มีอายุการก่อสร้างเมืองเป็นเวลา ๑,๓๐๐ ปีเศษ อาณาจักรหริภุญไชยเป็นอาณาจักรพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมากกว่า ๖๐๐ ปีก่อน ก่อนที่พญาเม็งรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ลำพูนเป็นแหล่งรวมประเพณีวัฒนธรรม ล้านนา โบราณสถานอันเก่าแก่ และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอันสวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีลำไย และกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ อีกทั้งยังมีความสามารถในการผลิตหัตถกรรมที่ต้องใช้ศิลปะและฝีมือที่ปราณีต ละเอียดอ่อน ลำพูนเหมาะแก่การท่องเที่ยววัดวาอาราม ศิลปวัฒนธรรม และงานหัตถกรรม โดยเฉพาะความเก่าแก่ในเขต อ.เมืองส่วนมากมีความเป็นมาย้อนหลังไปไกลถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ด้วยความเป็นเมืองเล็กๆ ลำพูนจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ภายในตัวเมืองมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก จึงพบเห็นวัดวาอาราม ดึกเก่า เรือนแถวโบราณ รายเรียงอยู่สองข้างทาง

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๔,๕๐๕.๘๘๒ ตร.กม. หรือประมาณ ๒,๘๑๕,๖๗๕ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๔.๘๕ ของพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน บริเวณที่กว้างที่สุดประมาณ ๔๓ กม. และยาวจากเหนือจดใต้ ๑๓๖ กม. จังหวัดลำพูนมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน ๔ สายคือ แม่น้ำปิง แม่น้ำกว๊ม แม่น้ำท่าแม่ น้ำลี้ แบ่งการปกครองเป็น ๘ อำเภอ

เชื้อชาติของประชากรในจังหวัดลำพูนนั้น ส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยอง ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในแถบพื้นที่ลุ่มทางตอนใต้ของจีนในอดีต โดยได้ถูกกวาดต้อนจากเมืองยองมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองลำพูนครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๘ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อครั้งที่พระเจ้ากาวิละได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่โดยรวบรวมคนไทยกลุ่มต่าง ๆ จากหลายที่เข้ามาอาศัยอยู่ใน

เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและเชียงราย และต่อมายังคงมีผู้คนจากเมืองยองอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูนอีกหลายครั้ง

จังหวัดลำพูน เป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคเหนือ และเศรษฐกิจของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักเพราะมีสัดส่วนถึงร้อยละ ๖๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด รองลงมาคือ ภาคเกษตรที่มีสัดส่วนร้อยละ ๙ และภาคการค้าร้อยละ ๗ และเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาคอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลให้มีเม็ดเงินการลงทุนในแต่ละปีค่อนข้างมาก และเป็นผลให้ระดับรายได้ประชากรต่อคนมีมูลค่าสูงที่สุดเป็นอันดับ ๑ ของจังหวัดในกลุ่มภาคเหนือ

ในส่วนของภาคการเกษตรที่โดดเด่นและสำคัญมากของจังหวัดก็คือการปลูกลำไยซึ่งพบว่าพื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดกว่าร้อยละ ๗๐ เป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกลำไย ส่งผลให้จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตลำไยมากที่สุดในประเทศ ผลิตภัณฑ์ของฝากของจังหวัดลำพูน มีทั้งงานหัตถกรรมและของกิน งานหัตถกรรมที่มีชื่อได้แก่ ผ้าฝ้ายทอยกดอกจากย่านชาวยอง ผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย ผ้าบาติก ไม้แกะสลัก เป็นต้น ส่วนของกิน ได้แก่ ลำไยสด (ซึ่งมีแหล่งปลูกที่ ต.อุโมงค์ และ ต.ริมปิง) ลำไยอบแห้ง ไล่อั่ว และกระเทียม รวมทั้ง ไวน์ลำไยจากสหกรณ์ไวน์อุโมงค์

๓.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดลำพูน

สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูนมีอยู่หลายแห่ง แต่ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก และเป็นเมืองผ่านมากกว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะพักในจังหวัด เนื่องจากสามารถเดินทางเข้าไปที่เชียงใหม่ได้สะดวกและใช้เวลาไม่นาน โดยสถานที่ในจังหวัดลำพูน มีทั้งที่เป็นโบราณสถานและปูชนียสถานสำคัญ เช่น พระธาตุหริภุญไชย กู่ช้าง-กู่ม้า วัดพระพุทธบาทตากผ้า และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล นอกจากนี้ ยังมีแหล่งผลิตงานหัตถกรรมที่สำคัญ เช่น หมู่บ้านแกะสลักอำเภอมะท้าว ซึ่งส่งไปขายในจังหวัดเชียงใหม่และใกล้เคียง แหล่งผลิตโคมไฟไม้ (จากเศษไม้สัก) ที่อยู่ริมถนนสุขเปอร์ไฮเวย์ (เชียงใหม่-ลำปาง) หมู่บ้านหัตถกรรมบ้านหนองเงือก อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าฝ้าย หมู่บ้านกะเหรี่ยงพัฒนาห้วยหละ อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ยังคงประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมคือการทอผ้าแบบดั้งเดิมโดยใช้เอวเป็นกี่ในการทอ และแหล่งผลิตเครื่องถ้วยเซรามิกเพียงแหล่งเดียว คือ เตาชนวนหลง ซึ่งเป็นเตาคุณภาพที่ผลิตเซรามิกและเครื่องถ้วยต่าง ๆ แบบโบราณ โดยยึดถือรูปแบบเครื่องถ้วยจากเตาสันกำแพง และเตาเลียนเวียงกาหลง เป็นต้นแบบ ลักษณะเป็นเครื่องถ้วยเขียนลาย เคลือบเขียว

อย่างไรก็ตาม จังหวัดลำพูนยังมีจุดเด่นในด้านการท่องเที่ยวอีกหลายด้านไม่ว่าจะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และสถานที่ท่องเที่ยวในลักษณะวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีนักท่องเที่ยวอีกจำนวนมากที่ยังไม่รู้จักรักสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญลำพูน ส่งผลทำให้เมืองลำพูนมีลักษณะเป็นเหมือนเมืองผ่านไปสู่อำเภอเชียงใหม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไม่นิยมท่องเที่ยวในลำพูนหรืออาจจะมีการแวะในช่วงเวลาสั้นๆ ไม่พักค้างคืน แต่จะมีแผนการหลักในการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มากกว่าที่จะเน้นเที่ยวลำพูน ดังนั้น จึงอาจจะต้องมีการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากขึ้นในอนาคต

๓.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนเปิดเส้นทางจาริกบุญ ไหว้สาพระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ตามรอยหอยสังข์สวัสดิมงคล โดยส่วนราชการจังหวัดลำพูนได้เชิญชวนประชาชนและนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวตามโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต เพราะสถานที่ทั้งหมด ๙ วัดนั้น มีประวัติความเป็นมายาวนาน ล้วนแล้วแต่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคล ก้าวหน้ากับชีวิต สำหรับผู้มาเยือนทุกท่าน โดยก่อนหน้านี้ จังหวัดลำพูนได้เปิดตัว ให้จังหวัดลำพูนเป็น “เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา” ทำให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่แสวงหาการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ได้ทั้งความสุขและบุญไปพร้อมกัน การให้บริการกลุ่มนักท่องเที่ยวเก็บค่าทัวร์คนละ ๕๐ บาทเฉพาะผู้ใหญ่ มีอยู่สองเที่ยว คือ เที่ยวเช้า ๙.๓๐ น. และเที่ยวบ่ายก็ ๑๓.๓๐ น. เที่ยวตามจุดท่องเที่ยวในเมืองรวม ๙ จุด

ภาพที่ ๔.๙๓ เส้นทางจาริกบุญ ไหว้สาพระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา

๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย สร้างในสมัยพญาอาทิตยราชยุครหิภุญชัย อายุกว่าพันปีตั้งแต่ พ.ศ.๑๖๕๑ ในหนังสือตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัยลำพูนได้บันทึกไว้ว่าวิหารหลวงหลังเดิม สร้างในปี พ.ศ.๒๔๑๒ สมัยเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เป็นวิหารพื้นเมืองทรงล้านนาที่สร้างได้สัดส่วนและฝีมือประณีตมาก ทุกคนยอมรับว่าเป็นวิหารที่สวยงามมากในยุคนั้น จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๕๘ ได้เกิดลมพายุครั้งใหญ่พัดวิหารหลวงพังไป ทางวัดและหน่วยงานต่างๆ จึงได้ร่วมกันสร้างวิหารหลังใหม่ขึ้นใน ปี พ.ศ.๒๔๖๐ ในสมัยเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นผู้ครองนครลำพูน แต่เนื่องจากสถานะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์เป็นไปอย่างเชื่องช้า วิหารดังกล่าวจึงใช้เวลากว่า ๑๒ ปี จึงแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๗๒ ซึ่งเป็นรูปแบบและโครงสร้างที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และแะชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน

ภาพที่ ๔.๙๔ วัดพระธาตุหริภุญชัย อ.เมือง จ.ลำพูน

๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย ตั้งอยู่ตำบลในเมือง บริเวณสวนสาธารณะหนองดอก ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๑ กิโลเมตร สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระนางจามเทวี ซึ่งเป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย พระนางเป็นปราชญ์ที่มีคุณธรรมความสามารถและกล้าหาญ ได้นำพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมมาเผยแพร่ในดินแดนแถบนี้จนมีความรุ่งเรืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามกุฎราชกุมาร ได้เสด็จมาทรงเปิดอนุสาวรีย์เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๕

ภาพที่ ๔.๙๕ อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

๓) วัดจามเทวี แต่เดิมเรียกกันว่า วัดสังฆาราม ต่อมาภายหลังเรียกว่า วัดกู่กุด เป็นวัดโบราณเก่าแก่และมีความสำคัญในประวัติศาสตร์มากที่สุดวัดหนึ่งในจังหวัดลำพูน ใครเป็นผู้สร้างวัดจามเทวีและสร้างมาแต่ครั้งใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ส่วนใหญ่เป็นการสันนิษฐานจากเอกสารซึ่งปรากฏในภายหลังประกอบตำนานและนิยายปรัมปราบ้างเท่านั้นเนื่องจากโบราณสถานสำคัญในวัดจามเทวีที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาค่อนข้างสับสนเพียง ๒ แห่ง คือ กู่จามเทวี หรือ กู่กุด หรือ สุวรรณจังโกฏเจดีย์ กับรัตนเจดีย์ ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า เจดีย์แปดเหลี่ยม ภายในวัดจามเทวีมีโบราณสถานที่สำคัญคือ สุวรรณจังโกฏเจดีย์ หรือ กู่จามเทวี หรือ กู่กุด ลักษณะเจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลงถือปูนประดับลวดลายปูนปั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับยืนปางประทานอภัย ชั้นละ ๓ องค์ ทั้ง ๔ ด้านด้านละ ๑๕ องค์ รวมทั้งสิ้น ๖๐ องค์ และที่มุมทั้งสี่ของเจดีย์แต่ละชั้นมีเจดีย์เหลี่ยมขนาดเล็กประดับประจำทุกมุม ใหญ่เล็กลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในวัดใกล้ๆ กันมีเจดีย์เล็กชื่อว่า รัตนเจดีย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เจดีย์แปดเหลี่ยม เป็นเจดีย์ขนาดย่อมรูปทรงแปดเหลี่ยมก่ออิฐไม่ถือปูนประดับลวดลายปูนปั้น มีพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย ประดิษฐานตามซุ้มเหลี่ยมละองค์ รวม ๘ องค์ เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นภายหลังเจดีย์สุวรรณจังโกฏวัดจามเทวี วัดสำคัญเก่าแก่ของเมืองลำพูน มีประวัติความเป็นมาที่สามารถสืบค้นถึงการสร้างเมืองหริภุญชัยได้ ด้วยความที่วัดนี้มีโบราณสถานที่สำคัญจึงทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางมาสักการะเจดีย์กู่กุดและรัตนเจดีย์เป็นจำนวนมาก จนทำให้วัดจามเทวีกลายเป็นวัดสำคัญไม่แพ้วัดอื่นๆ ของจังหวัดลำพูน

ภาพที่ ๔.๙๖ วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

๔) วัดมหายัน เป็นวัดต้นกำเนิดของพระรอดลำพูน หนึ่งในพระเครื่องชุดเบญจภาคี(พระสมเด็จวัดระฆัง พระรอดมหายัน พระนางพญา พระผงสุพรรณ และซุ้มของพระสกุลลำพูน)วัดมหายันสร้างมาแต่ครั้งพระนางจามเทวี ขึ้นครองนครหริภุญชัยในราว พ.ศ.๑๒๐๐ สิ่งที่น่าสนใจคือ พระพุทธรูปปางลีลา หรือพระศิลาดำ ซึ่งพระนางจามเทวีอัญเชิญมาจากเมืองละโว้ ชาวเมืองเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระรอดหลวง หรือพระรอดลำพูน ซึ่งมีความสำคัญและเป็นแบบพิมพ์ในการจำลองทำพระเครื่องที่ลือชื่อคือ พระรอดมหายัน

ภาพที่ ๔.๙๗ วัดมหายัน อ.เมือง จ.ลำพูน

๕) วัดพระคงเกษิ เป็นวัดพระคงเกษิ เป็นต้นกำเนิดของพระพิมพ์รุ่นพระคง และมีตำราของเมืองเป็นแหล่งชุมพระเกษิทั้งห้าเพื่อร่วมสถาปนานครหริภุญชัยดังนั้นใครมีโอกาสไปไหว้พระคงชีวิตจะมั่นคง เกียรติยศเป็นที่ปรากฏตลอดการ เมื่อเราได้กราบไหว้กันเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้เวลาหาอาหารมาใส่ท้องกันแล้วเนื่องจากกองทัพต้องเดินด้วยท้องเราจึงย้อนกลับมากิน ก๋วยเตี๋ยวหมูต้นลำไยของดีเมืองลำพูนอยู่ตรงข้ามกับวัดพระธาตุหริภุญชัยเดินทางผ่านกาดข้าวทุ่งทำสังห้เข้าไปจนสุดก็จะเห็นป้ายร้านก๋วยเตี๋ยวหมูต้นลำไยทันทีเพื่อน ๆ ลองแวะมาชิมกันได้อร่อยมากหลังจากลองชิมกันแค่คนละสองสามชามก็ได้เวลาเดินทางกันต่อตอนนี้เราจะเดินทางไปอำเภอลี้กันต่อไปไหว้สาธุธาธาเจ้าศรีวิชัยนักบุญล้านนาแห่งหริภุญชัย และไหว้สาธุธาธาธาชัยวงศาพัฒนาขอพรให้ประสบความสำเร็จโชคดีมีชัยชนะตลอดกาล

ภาพที่ ๔.๙๘ วัดพระคงเกษิ อ.เมือง จ.ลำพูน

๖) วัดสันป่ายางหลวง เดิมชื่อวัดมาตุการาม หรือ วัดป่ายางทราย เดิมเป็นเขตของโบสถ์พราหมณ์ วัดสันป่ายาง ชื่อเดิมคือ “วัดขอมลำโพง” สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๑๐๗๔ แต่เดิมเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ มีพระจากพม่าเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาชาวบ้านเลื่อมใส จึงเปลี่ยนแปลงเทวสถานเป็นวัด ชื่อว่า “วัดขอมลำโพง” เป็นวัดทางพระพุทธศาสนาวัดแรกของลำานา โดยชาวบ้านที่พร้อมใจกันสร้างขึ้นเพื่อถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา หลังจากสร้างเสร็จจึงได้มีการอัญเชิญเอาพระอัฐิธาตุของพระอัครสาวกของพระ พุทธองค์คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ มาบรรจุไว้ ณ ที่เจดีย์ของวัดสันป่ายางหลวง ต่อมา ในยุคเสื่อมของพุทธศาสนา วัดสันป่ายางหลวงก็กลายเป็นวัดร้าง จนมาถึงสมัยของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์ของเมืองลำพูน จึงได้มีการฟื้นฟูวัดสันป่ายางหลวงด้วยการสร้าง ถาวรวัตถุ และมีการกำหนดเขตธรณีสงฆ์ขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.๑๒๐๒ พร้อมกับประทานชื่อวัดใหม่ว่า “วัดอาพัฒนารามป่าไม้ยางหลวง” หรือเรียกง่ายๆ ว่า “วัดสันป่ายางหลวง” เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสถานที่ตั้ง เพราะในสมัยก่อนบริเวณดังกล่าวมีต้นยางขึ้นอย่างหนาที่บ ภายใต้วีหารประดิษฐานพระโขงเขียว และพิพิธภัณฑ์พระเครื่องนับร้อยรุ่น

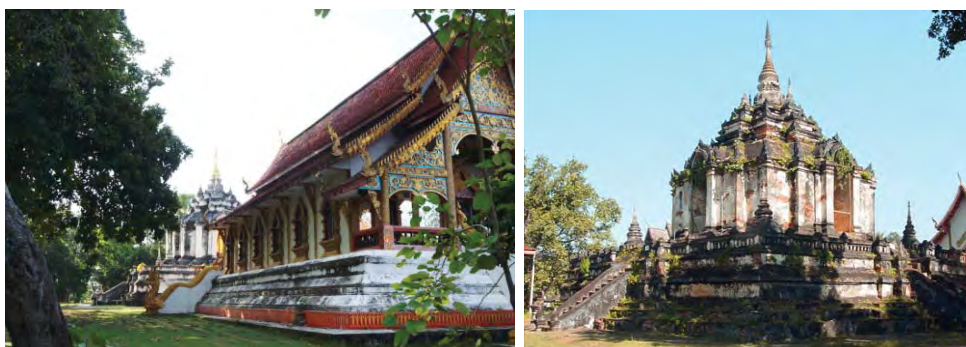
ภาพที่ ๔.๙๙ วัดสันป่ายางหลวง อ.เมือง จ.ลำพูน

๗) กู่ช้าง-กู่ม้า เป็นโบราณสถานสำคัญอีกแห่งหนึ่งที่ชาวลำพูนให้ความเคารพนับถือ จนปัจจุบันตั้งเป็นศาลเจ้าพ่อช้าง เพราะเชื่อว่าเป็นกู่หรือสุสานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุซากของพระยาช้างคู่บารมีของเจ้ามหันตยศและอนันตยศ พระโอรสฝาแฝดของพระนางจามเทวี ส่วนกู่ม้าเป็นม้าศึกของพระนางจามเทวี เป็นสัญลักษณ์ของรัตนะทั้งเจ็ดประการที่แสดงถึงความเป็นจักรพรรดิ

ภาพที่ ๔.๑๐๐ กู่ช้าง-กุ่ม้า อ.เมือง จ.ลำพูน

๘) วัดพระยืน เราจะไปกราบไหว้ขอพร ให้อายุยืน ความรักยั่งยืน หน้าที่การงานมั่นคง ณ วัดพระยืน มีชื่อเดิมว่า วัดพุทธมहाสถาน ซึ่งพระเจ้าธรรมมิกราช กษัตริย์หริภุญชัย เป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๑๖๐๖-๑๖๑๑ พระเจดีย์เป็นทรงมณฑป มีพระพุทธรูปยืนทั้งสี่ทิศเครื่องบนประกอบด้วย เจดีย์ห้ายอด โดยมีเจดีย์ทรงระฆัง และเจดีย์ ขนาดเล็กเป็นประธาน คล้ายคลึงกับอาสน์มหาดเจดีย์ที่เมือง พุกาม และพระเจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๔.๑๐๑ วัดพระยืน อ.เมือง จ.ลำพูน

๙) วัดตันแก้ว สันนิษฐานว่าย้ายมาจากวัดดอนแก้ว ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ.๑๘๒๕ เป็นวัดที่ สร้างในสมัยพระนางเจ้าจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งนครลำพูน เริ่มสร้างเมืองลำพูน เหตุที่ย้ายมา เนื่องจากวัดดอนแก้วเป็นวัดใหญ่ที่ขาดการดูแลรักษาจึงผุพังไปตามกาลเวลา จึงได้ย้ายมาสร้างวัดตัน แก้วขึ้นใหม่โดยมีแม่เพย พร้อมผู้มีศรัทธาช่วยกันก่อสร้างวัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐

พิพิธภัณฑวัดตันแก้ว หรือพิพิธภัณฑพื้นบ้านชาวยอง ประกอบด้วย ๓ อาคาร ได้แก่ ภูมิ เจ้าอาวาสเดิม อาคารพิพิธภัณฑหลังใหม่ และเรือนยอง เดิมทีของทุกชั้นในพิพิธภัณฑจัดเก็บและจัด แสดงอยู่ในภูมิเจ้าอาวาสเดิม แต่ด้วยปริมาณสิ่งของที่ท่านเจ้าอาวาส พระครูไพศาล ธีรคุณ จัดหา ด้วยการรับบริจาคและซื้อ ทำให้พื้นที่ของอาคารหลังที่หนึ่งไม่เพียงพอ จึงได้มีการสร้างพิพิธภัณฑหลัง ที่สอง

ปัจจุบัน อาคารหลังแรก ใช้แสดงพัดยศที่เจ้าอาวาสได้มาจากการบริจาค และตามเก็บจากวัดที่ไม่ได้ใส่ใจกับการเก็บพัดยศเหล่านี้ แต่ที่น่าสนใจคือ มุมหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานในอาคารนี้ยังคงตั้งเป็นโต๊ะหมู่บูชา และมีเครื่องพิธีกรรมที่ใช้ประกอบพิธีสืบชะตา จุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คือ การเก็บรวบรวมพระเครื่องสกุลต่างๆ ที่มีชื่อเสียงของลำพูนเอาไว้มากมาย เช่น พระรอด พระคง พระบาง พระลือ พระเลียง พระเป้ม พระสิบสอง พระลบ ตามฝาผนังติดภาพถ่ายเก่าของวัดในอดีต ลุงบุญชุม (อดีตเจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว) ได้เล่าถึงความตั้งใจที่ใช้ภาพเก่าเหล่านี้มาประดับ/จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ว่าอยากให้คนรุ่นหลังได้เห็นสภาพของวัดในอดีต ซึ่งตัวคุณลุงได้ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของวัดได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ในอาคารยังมีมุมแสดงครัวไฟจำลองอีกด้วย

อาคารหลังที่สอง จัดสร้างโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นอาคารที่มีการจัดสัดส่วนวัตถุพิพิธภัณฑสถานที่น่าสนใจ ตามฝาผนังจัดแสดงภาพถ่ายนางงาม บุคคลสำคัญ (เจ้าเมือง) และ ภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีต ส่วนพื้นที่ภายในจัดแสดงวัตถุหลากหลายประเภท ที่ได้มาจากชุมชนท้องถิ่น และจากการซื้อหาของท่านเจ้าอาวาส อาทิ พระพุทธรูปไม้ คัมภีร์โบราณ หีบธรรม ผ้าทอ เครื่องเงิน เครื่องดนตรี น้ำตั้น

กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานมีหลากหลาย อาทิ การอบรมการทำความสะอาดวัตถุ และการลงทะเบียน โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การอบรมมัคคุเทศก์ อย่างไรก็ตามกิจกรรมโดยส่วนใหญ่จัดขึ้นโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่ขาดความต่อเนื่องในกิจกรรม เช่น การทำทะเบียนที่ไม่มีเจ้าหน้าที่มาร่วมทำระยะหนึ่งแล้ว หรือการอบรมมัคคุเทศก์ที่ต้องเข้าไปร่วมหลักสูตรของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งมีเนื้อหาที่ไม่ตรงกับเรื่องราวของชุมชนมากนัก

โครงการในปัจจุบันที่พิพิธภัณฑสถานดำเนินการอยู่คือ “การแบ่งเฮือนยong” หรือพิพิธภัณฑสถานคนยong ไม้ที่ใช้ในการสร้างเรือนมาจากการบริจาค ลักษณะเป็นเรือนไม้สองหลังติดกัน อนึ่ง วัดยังคงรับเงินบริจาคอยู่เป็นระยะ ในอนาคตข้าวของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ที่จัดแสดงทั้งในอาคารที่หนึ่งและสองจะย้ายไปจัดแสดงบนเฮือนยongแห่งใหม่นี้

นอกจากจะมีพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแล้ว วัดต้นแก้วยังเป็นทั้งศูนย์เรียนรู้การทอผ้ายกดอก จังหวัดลำพูน เป็นที่ทำการของกลุ่มทอผ้าผู้สูงอายุ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ถือเป็นพื้นที่ที่ให้คนต่างกลุ่มต่างอายุได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน นับเป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะรักษาเอกลักษณ์ของคนยongเอาไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของคนยong

ภาพที่ ๔.๑๐๒ วัดต้นแก้ว อ.เมือง จ.ลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย

๔.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดเชียงรายมีภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงในทวีปตอนเหนือ (North Continental Highland) มีพื้นราบสูงเป็นหย่อม ๆ ในเขตอำเภอแม่สรวย เวียงป่าเป้า และเชียงของ บริเวณเทือกเขามีความสูงประมาณ ๑,๕๐๐ - ๒,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล บริเวณส่วนที่ราบตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในตอนกลางของพื้นที่ ได้แก่อำเภอพาน เมือง แม่จัน แม่สาย เชียงแสน และเชียงของ มีความสูงประมาณ ๔๑๐ - ๕๘๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล

จังหวัดเชียงรายมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น มีประเพณี ภาษาท้องถิ่น ศิลปกรรม โบราณสถานที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชนเผ่าชาวเขากลุ่มต่าง ๆ ประชาชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น และอศยาศัยไมตรีดีอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งศาสนา มีวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประชากรมีอัตราการเรียนต่อหลังจบการศึกษาภาคบังคับอยู่ในระดับสูง มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ได้มาตรฐานสากล ภาคประชาสังคมและประชาชนมีการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เชียงรายมีแหล่งโบราณคดีมากถึง ๒๐๐ แหล่ง แต่ในปัจจุบันแหล่งโบราณคดีบางแห่งก็ถูกบุกรุก ไกลกลบเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เพื่อทำการเกษตรและแหล่งประกอบการอื่น ๆ ในบรรดาแหล่งโบราณคดีทั้งหลายของเชียงราย เมืองโบราณที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมของล้านนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาในอดีต คือ เมืองโบราณเชียงแสน ซึ่งปัจจุบันกรมศิลปากรได้เข้าไปทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง นอกจากนี้ เชียงรายยังมีแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่ที่ควรทำการศึกษามากมายหลายแหล่ง เช่น เวียงหนองล่อง อำเภอเชียงแสน เวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า และดงเวียงแก่น อำเภอเวียงแก่น

ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของเชียงราย คือ ภาคการเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดถึงร้อยละ ๓๒ ส่วนภาคการค้าส่งและค้าปลีกมีสัดส่วนร้อยละ ๑๗ และภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนร้อยละ ๑๒ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ลำไย ลิ้นจี่ ยางพารา และพืชผัก นอกจากนี้ยังมีพืชเศรษฐกิจใหม่ที่จังหวัดมุ่งพัฒนาให้เป็นพืชเศรษฐกิจเฉพาะถิ่น ได้แก่ ชา กาแฟ สับปะรด เป็นต้น เชียงรายเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกชามากที่สุดของประเทศ และในปี ๒๕๔๗ จังหวัดได้กำหนดให้ชาเป็นพืชยุทธศาสตร์หลัก โดยส่งเสริมให้มีการปลูกชาเพิ่มมากขึ้นเพื่อทดแทนพืชอื่น ๆ ที่ให้ผลตอบแทนต่ำ และผลักดันให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางผลิตชาพันธุ์ดีของประเทศ พันธุ์ที่ปลูก ได้แก่ ชาอัสสัม ซึ่งเป็นพันธุ์ดั้งเดิม และชาจีน ที่เริ่มนิยมปลูกเนื่องจากให้ผลตอบแทนสูงและเป็นที่ต้องการของตลาด แหล่งผลิตสำคัญอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง แม่สรวย และเวียงป่าเป้า พืชเศรษฐกิจใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นอีกชนิดหนึ่ง ได้แก่ กาแฟ เนื่องจากมีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาดต่างประเทศ แหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ในเขตอำเภอแม่สรวย แม่ฟ้าหลวง เมือง และแม่สาย นอกจากนั้น จังหวัดเชียงรายยังมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิด เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ และชา ซึ่งชา นับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่จังหวัดเชียงรายให้

ความสำคัญมากเป็นพิเศษ โดยในระยะ ๕ – ๑๐ ปี ที่ผ่านมามีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในปัจจุบันผู้ปลูกและผู้ประกอบการธุรกิจชาในจังหวัดเชียงรายยังไม่ค่อยมีความรู้ความชำนาญในเรื่องชามากนัก ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจึงควรเข้าไปให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ โดยเฉพาะในส่วนของ การปลูก การแปรรูป การควบคุมดูแลคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ชา บรรจุภัณฑ์ รวมถึงการตลาดและการบริหารจัดการทางธุรกิจ

ภาคอุตสาหกรรม มีโรงงานที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย (ยอดสะสมถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑) รวมทั้งสิ้น ๗๘๓ โรงงาน เงินลงทุนรวม ๘,๔๔๐ ล้านบาท จ้างงานรวม ๑๓,๔๔๑ คน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร (โรงสีข้าว กิจการบ่มใบชา บ่มใบยาสูบ อบเมล็ดพืช) รองลงมาคือ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมที่สนับสนุนกิจการก่อสร้าง โดยอำเภอเมืองมีโรงงานตั้งอยู่มากที่สุด รองลงมาคือ อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย

การค้าชายแดน จากที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองชายแดนด้านทิศเหนือ จึงมีจุดเด่นทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน (GMS) ซึ่งประกอบด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้) สหภาพพม่า และ สปป.ลาว นอกจากนี้เป็นจังหวัดชายแดนแล้ว เชียงรายยังมีโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักธุรกิจและนักท่องเที่ยว อาทิ ท่าอากาศยานนานาชาติจังหวัดเชียงราย เส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมโยงโครงข่ายทางหลวงภาคเหนือตอนบน ทั้งยังเชื่อมโยงไปยังประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนบนได้ถึง ๒ เส้นทาง คือ เส้นทาง R๓A ไทย ลาว จีน และเส้นทาง R๓B ไทย พม่า จีน การคมนาคมทางน้ำ ทั้งด้านการขนส่งและการเดินทางโดยใช้แม่น้ำโขง ในจังหวัดเชียงรายมีท่าเทียบเรือที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ ระบบสาธารณูปโภคเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการค้าชายแดน การขนส่งสินค้าทั้งในประเทศและไปยังต่างประเทศ ตลอดจนการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงภาคเหนือตอนบนกับอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง และต่อไปยังประเทศจีนอีกด้วย ในปี ๒๕๕๑ จังหวัดเชียงราย มีมูลค่าการค้าชายแดนรวม ๑๓,๗๑๓ ล้านบาท

เชียงรายเป็นจุดแรกที่แม่น้ำโขงไหลผ่านเข้าสู่ประเทศไทย เริ่มต้นจากพรมแดนไทย-ลาว-พม่า บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ผ่านอำเภอเชียงแสนและเชียงของ ก่อนไหลสู่ประเทศลาวอีกครั้งที่อำเภอเวียงแก่น รวมระยะทางทั้งสิ้น ๙๔ กิโลเมตร แม่น้ำโขงเป็นพรมแดนที่แบ่งกั้นระหว่างไทย-ลาว เป็นเส้นทางสัญจรกับประเทศเพื่อนบ้านและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ได้รับความนิยมเป็นที่รู้จักทั่วโลก นอกจากนี้ยังอุดมไปด้วยปลาน้ำจืดนานาชนิด โดยเฉพาะปลาบึกเป็นปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดที่พบในแม่น้ำโขงเพียงแห่งเดียวในโลก และที่บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ ก็เป็นแห่งเดียวที่มีการจับปลาชนิดนี้ได้เป็นประจำทุกปี นอกจากนี้แม่น้ำโขง เชียงรายยังมีแม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำคำ แม่น้ำลาว และแม่น้ำสาย ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมในที่ราบ โดยมีแม่น้ำกกที่ไหลผ่านตัวเมืองเชียงรายนับเป็นแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสน นับเป็นแม่น้ำสายสำคัญ เพราะนอกจากใช้อุปโภคบริโภคแล้ว ริมฝั่งแม่น้ำกกยังมีธรรมชาติงดงาม และเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวไทยภูเขา ส่งผลให้กิจกรรมล่องแม่น้ำกกได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัยอย่างมาก

๔.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากถึง ๑๒๑ แห่ง โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ๕๘ แห่ง ด้านประวัติศาสตร์ จำนวน ๔๖ แห่ง ด้านศิลปวัฒนธรรม ๑๗ แห่ง และยังเป็นแหล่งอารยธรรมชนแห่งชนชาติมากกว่า ๓๐ ชนเผ่า แหล่งรวมศิลปินมากกว่า ๑๐๐ ชีวิต เป็นเมืองประวัติศาสตร์ต้นกำเนิดแห่งอาณาจักรล้านนาซึ่งมีอายุมากกว่า ๗๐๐ ปี

สถานที่สำคัญที่ดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวและธุรกิจที่รองรับหรือต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวให้เข้าไปตั้งในพื้นที่หรือพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ โบราณสถานเชียงแสน พระธาตุดอยตุง วัดต่าง ๆ (วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ วัดร่องขุน วัดพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุจอมกิตติ ฯลฯ) ธรรมชาติเช่น ดอยแม่สลอง ภูชี้ฟ้า ล่องแพแม่น้ำกก น้ำตกห้วยแม่ซ้าย ชายหาดเชียงราย (ริมแม่น้ำกก) สามเหลี่ยมทองคำ ทิวทัศน์ริมโขงที่เชียงของ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ความโดดเด่นของการจัดงานประเพณีหรือวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงราย ยังไม่สามารถสร้างความสนใจหรือดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากนักเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ เช่น ประเพณีงานสงกรานต์หรือประเพณีงานลอยกระทงของจังหวัดเชียงใหม่ แต่จุดเด่นและเสน่ห์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย คือ สภาพภูมิอากาศที่เย็นสบายและมีอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว สภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีชื่อเสียง และสามารถพัฒนาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่มจังหวัด ตลอดจนการพัฒนาเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนบน (GMS) โดยสามารถจัดกลุ่มการท่องเที่ยว (CLUSTER) ได้หลากหลาย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และการท่องเที่ยวชายแดน พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) ในลักษณะกลุ่ม Long Stay กลุ่ม Eco-tourism กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ

จากสถิติการท่องเที่ยว พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่ค้างคืนในจังหวัดเชียงรายยังนับว่าต่ำ เมื่อเทียบกับจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจังหวัดเชียงรายยังสามารถกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและเข้ามาค้างคืนได้เพิ่มขึ้นอีกมาก การส่งเสริมการท่องเที่ยวจะส่งผลต่อธุรกิจภาคบริการต่าง ๆ ทั้งโรงแรมที่พักทุกระดับ ร้านอาหารที่มีหลากหลาย ทั้งอาหารพื้นเมืองและอาหารที่เน้นปลาแม่น้ำโขง ธุรกิจรับจัดงานต่าง ๆ (Event Organizer) บริการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศน์ เรือยาวหรือเรือแพล่องแม่น้ำ รถเช่า ตลอดจนของฝากของที่ระลึกต่าง ๆ ด้วย

๔.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดเชียงราย

โครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในจังหวัดเชียงราย ที่ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายเป็นผู้ริเริ่มขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๘ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเยาวชน และประชาชน ได้ศึกษาหลักธรรมทางด้านศาสนา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

๑) วัดพระธาตุดอยจอมทอง ตั้งอยู่บ้านจอมทอง หมู่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย พระธาตุดอยจอมทอง เป็นมงคลนามแห่งเมืองเชียงรายเดิมเป็นวัด เก่าแก่สันนิษฐานว่า มีมาก่อนที่พ่อขุนเม็งรายมหาราชจะมาพบพื้นที่ และสร้างเป็นเมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. ๑๘๐๕ ตามหลักฐานปรากฏในหนังสือพงศาวดารโยนกของพระยาประชากรจักรกล่าวว่า เมื่อพุทธศาสนาถว้แล้ว ๙๕๖ พรรษา มีพระเถระเจ้ารูปหนึ่งนามพระพุทธโฆษา เป็นชาวโกศล เมื่อสุธรรมวดี (สะเทิม) ในรามัญประเทศ ได้

ออกไปสู่เมืองลังกาทวีป นำคัมภีร์พระไตรปิฎกแห่งลังกาทวีปมาสู่รามัญประเทศและพุกามประเทศ และเข้ามาสู่แคว้นโยนกนครไชยบุรีศรีเชียงใหม่ ในวันจันทร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด มหาศักราชได้ ๓๓๕ (พ.ศ.๑๔๘๓) นำพระบรมสารีริกธาตุสามขนาดมารวม ๑๖ องค์ ถวายแก่พระเจ้าฟ้างนคร เจ้าเมืองโยนกนาคนพันธ์ พระองค์ได้แบ่งเป็นพระธาตุขนาดใหญ่หนึ่ง ขนาดกลางสอง รวมสามองค์ส่งให้พญาเรือนแก้ว เจ้าเมืองไชยนาทรายณ์ (บริเวณอำเภอเวียงชัยในปัจจุบัน) ส่วนหนึ่งบรรจุลงในมหาสถูปบนดอยทอง ขนานนามว่าพระธาตุดอยจอมทอง เพื่อเป็นมงคลนามของเมือง

เสาสะดือเมืองเชียงราย (เสาหลักเมือง) ที่ตั้ง อยู่บริเวณเดียวกับวัดพระธาตุดอยจอมทอง เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของการก่อตั้งชุมชนและเมือง สำหรับจังหวัดเชียงรายจะเรียกเสาหลักเมืองว่าเสาสะดือเมือง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า เมื่อครั้งการสร้างเมืองครั้งแรกใช้คำว่า “เสาสะดือเมือง” ไม่ใช่คำว่าเสาหลักเมือง สร้างในรูปแบบศิลปะขอมแบบพนมบาแกง โดยยึดตามรูปแบบสมมติของจักรวาล หันหน้าไปสู่ทิศตะวันออก บริเวณด้านนอกสุดเป็นคูน้ำเหมือนในจักรวาล ลานดินถัดจากคูน้ำหมายถึงแผ่นดิน ลานด้านในยกเป็นชั้นๆ จำนวน ๖ ชั้น เปรียบเสมือนสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ในกามภูมิ ประกอบด้วยชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตสวดี ตามลำดับ โดยแต่ละชั้นจะมีร่องน้ำคั่นกลาง เหมือนปัญจมหานที ได้แก่ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู และมหิ ไหลลดหลั่นกันลงสู่พื้นดิน ชั้นในสุดยกเป็น ๓ ชั้น หมายถึงรูปภูมิ อรูปภูมิ และนิพพาน ตัวเสาสะดือเมืองตั้งโดดเด่นตั้งเขาพระสุเมรุอยู่บนฐานสามเหลี่ยมยกพื้นสูง ซึ่งเปรียบเสมือนตรีภูมิจักรวาล หรือผา ๓ เสา มีเสาบรืวารล้อมรอบจำนวน ๑๐๘ ต้น โดยตัวเสาสะดือเมืองมีขนาดใหญ่เท่ากับ ๕ กำพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อของล้านนาโบราณที่จะต้องสร้างเสาสะดือเมืองให้มีขนาดใหญ่เท่ากับ ๕ กำพระหัตถ์ และมีความสูงเท่ากับส่วนสูงของพระวรกายของพระมหากษัตริย์

ภาพที่ ๔.๑๐๓ วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย

๒) วัดจำเมือง เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองเชียงรายมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งอยู่ถนนอาจ้านวย บ้านฮ่อมดอย (ชุมชนราชเดชธารง) หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐ เดิมมีแต่สถูป (กู๋) บรรจุพระอัฐิของพญามังรายมหาราช สร้างโดยพญาไชยสงครามโอรสพญามังรายมหาราชในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หลังจากที่พญามังรายได้สวรรคตที่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๑๘๖๐ พญาไชยสงครามพระราชโอรสได้ถวายพระเพลิงพระศพพญามังรายมหาราชที่เมือง

เชียงใหม่ ต่อมาได้กลับมาครองเมืองเชียงรายและอัญเชิญพระอัฐิของพญามังรายมาประดิษฐาน ณ ดอยแห่งนี้ ต่อมา พ.ศ.๒๐๓๐ พระยาศรีสุริยาเงินทอง ได้มาบูรณะและสร้างวัดขึ้นให้ชื่อว่า “วัดงาเมือง” และใน พ.ศ. ๒๒๒๐ ได้มีการบูรณะเพิ่มเติมมีการสร้างวิหารและเสนาสนะในวัดโดยเจ้าฟ้ายอดงาเมืองโอรสเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ภาพที่ ๔.๑๐๔ วัดงาเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดพระแก้วเป็นพระอารามหลวงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะจากวัดพระอารามหลวงเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ก่อนที่จะมีชื่อว่า วัดพระแก้ว เดิมเป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน บริเวณวัดนี้มีไผ่พันธุ์พื้นเมืองชนิดหนึ่ง คล้ายไผ่สีสุก ไผ่ไม่มีหนาม ซึ่งชาวบ้านนิยมนำทำ หน้ำไม้และคันธนู ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดป่าเยี้ยะ หรือ วัดป่าญะ ต่อมาในปี พ.ศ.๑๙๗๗ ได้มีการค้นพบพระแก้วมรกตในบริเวณวัดนี้ชาวบ้านจึงขนานนามเสียใหม่ว่า “วัดพระแก้ว” ตำนานวัดพระแก้วมรกตตามตำนานโบราณ ได้มีผู้เขียนไว้ภาษ่มอญ ในหนังสือรัตนพิมพวงศ์ว่า มีเทวดาสร้างขึ้นเพื่อถวายพระนาคเสนเถระที่เมืองปาฏลีบุตร (ปัจจุบัน รัฐปัญจาบ ประเทศอินเดีย) ต่อมาได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานยังที่ต่างๆ ดังนี้ ๑. เกาะลังกา ๒. กัมพูชา ๓. อินทปัฐ (นครวัด) ๔. กรุงศรีอยุธยา ๕. ละโว้ (ลพบุรี) ๖. วิจิตรปราการ (กำแพงเพชร) ๗. เชียงราย (พ.ศ.๑๙๓๔-๑๙๗๙ ประดิษฐาน ๔๕ ปี) ๘. ลำปาง (พ.ศ.๑๙๗๙-๒๐๑๑ ประดิษฐาน ๓๒ ปี) ๙. เชียงใหม่ (พ.ศ.๒๐๑๑-๒๐๗๖ ประดิษฐาน ๘๕) ๑๐. เวียงจันทน์(พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๓๒๑ ประดิษฐาน ๒๒๕ปี) ๑๑. กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.๒๓๒๑-ปัจจุบัน) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง ได้รับพระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปมหารัตนปฐมาภิคาร”

นอกจากนี้ภายในวัดพระแก้วยังมีพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมศิลปวัตถุของวัด และสิ่งของที่มีผู้นามถวาย ตั้งอยู่ซีกกำแพงวัดด้านทิศใต้ เรียกว่า โองหลวงแสงแก้ว สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ออกแบบโดยสถาปนิกชาวเชียงรายชื่อ นายนพดล อิงควนิช ลักษณะอาคารเป็นทรงล้านนาประยุกต์ สูงสองชั้น ตกแต่งด้วยไม้สักทั้งภายในและภายนอก ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดป้าย โองหลวงแสงแก้ว เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐ สิ่งสำคัญที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ พระพุทธรูป เชียงราย, พระเจ้าทันใจ, พระพุทธรูปโบราณศิลปะล้านนา เป็นต้น โดยเปิดให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เข้าชม

ภาพที่ ๔.๑๐๕ วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงราย

๔) วัดมุงเมือง ตั้งอยู่ถนนอุตรกิจ ติดกับตลาดสดเทศบาลเชียงราย สร้าง เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๒ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๐๙ ภายในวัดมีพระพุทธรูปสองสี หรือ พระเจ้าสองสี ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงราย โดยเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เครื่องบินได้ทิ้งระเบิดเมืองเชียงรายบริเวณโดยรอบ ซึ่งเป็นตลาดสด แต่ภายในวัดปลอดภัย สิ่งสำคัญภายในวัดมีพระเจดีย์และพระสังกัจจาย์

ภาพที่ ๔.๑๐๖ วัดมุงเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๕) วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่ถนนท่าหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย เป็นวัดโบราณดั้งเดิม สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ามหาพรหมพระอนุชาของพระเจ้ากือนา เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าพรหมได้มาครองเมืองเชียงราย ระหว่างปี พ.ศ.๑๘๘๘-๑๙๔๒ เคยเป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์มาก่อน พระสิงห์เป็นพระนามพระพุทธรูปที่สำคัญองค์หนึ่งแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่บ่งบอกได้ถึงพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างล่งกังวศ์ ตรงกับพระพุทธสิหิงค์ นิยมเรียกว่า พระสิงค์ ท่านผู้รู้บางท่าน ให้ข้อคิดว่า พระสิงห์ หมายถึง พระสิงห์หวัด กษัตริย์โบราณ ผู้สร้างเมืองโยนกนครก็มี บางทีอธิบายว่าหมายถึง พระศากยสิงห์ คือ พระบาทหนึ่งของพระพุทธเจ้า ภายในอุโบสถวัดจะมีความวิจิตรตระการตา ไปด้วยศิลปะล้านนามากมาย เช่น พระประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปภูมิศาสตร์ล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปางมารวิชัย ที่ฐานของพระพุทธรูปมีอักษรธรรมล้านนา ซึ่งได้จารึกไว้เป็นปริศนาธรรมระดับปรมัตถ์ นอกจากนั้นยังมีบานประตูไม้ ซึ่งออกแบบ

โดย คุณฉวัลย์ ดัชนี แกะสลักโดยช่างฝีมือชาวเชียงราย เป็นการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับดิน น้ำ ลม ไฟ อันหมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่มีอยู่ในร่างกายคนเราทุกคน เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๐๗ วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.เชียงราย

๖) วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดมิ่งเมือง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นวัดไทใหญ่ สมัยก่อนมีชุมชนไทใหญ่อยู่เรียกว่า วัดเจี้ยว หรือ วัดช้างมูบ(ช้างมอ) การก่อสร้างตามชาวบ้านศรัทธาเล่าว่า ผู้สร้างวัดมิ่งเมือง ชื่อ ตะแม่ศรี มีศักดิ์เป็นนมเหสีของพ่อขุนฯ เป็นชาวพม่า เวลามีการบูรณะเจดีย์โบราณของวัด พบจารึกบนแผ่นเงินจารึกเป็นภาษาพม่า แปลออกมาเป็นผู้สร้างจากเจดีย์โบราณในวัด ภาษายังมีปรากฏอยู่เป็นศิลปะผสมระหว่างพม่าและล้านนา ที่สำคัญถ้าหากเป็นจริงอย่างจารึก วัดนี้ก็มีอายุเท่ากับเมืองเชียงราย และมีหลักฐานที่สำคัญหลายชิ้นที่บอกว่า เป็นวัดที่ชาวพม่าสร้างไว้ก่อน วัดมิ่งเมืองอยู่ติดกับประตูไก่ดำ เพี้ยนมาเป็นสี่แยกสะพานดำ หรือคนเมืองเชียงราย เรียกสี่แยกข้าวดำ ส่วนหลักฐานอื่นถือว่าเป็น วัดอุโบสถของวัดมีบ่อน้ำโบราณ เรียกว่าบ่อน้ำช้างมูบ เป็นศิลปะแบบไทใหญ่มีซุ้มครอบไว้บนหลังช้างหมอบ ชาวบ้านผ่านไปมาก็เรียกว่าช้างมูบ และเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดช้างมูบ” ภาษาเหนือ แปลว่า วัดช้างหมอบ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของคนโบราณ วัดนี้มีความสำคัญเกี่ยวกับช้างคู่บารมีของพ่อขุนเม็งรายมหาราช กล่าวคือ ในพิธีการเคลื่อนขบวนแห่พระแก้วมรกตออกทักษิณาวรรต รอบเมืองเชียงรายทางสถลมารค ในวันสำคัญทางประเพณี เช่น วันสงกรานต์ หรือ ปีใหม่เมือง จะมีการจัดเตรียมสถานที่ให้พญาช้างคู่บารมีของพ่อขุนเม็งรายมหาราชมา หมอบรอเทียบที่วัดเทินบุษบกเพื่อรับพระแก้วมรกตที่แห่มาด้วยขบวนเสด็จ จากวัดพระแก้ว ซึ่งอยู่ห่างจากวัดมิ่งเมืองไปทางทิศเหนือ ๒๐๐ เมตร ปัจจุบันได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์โบราณศิลปะไทใหญ่ พระอุโบสถและพระวิหารไม้ลายคาศิลปะล้านนาของวัดมิ่งเมืองอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศิลป์ล้านนาและทัศนศิลป์เชิงโบราณคดี ระหว่างการบูรณะได้ขุดค้นพบลายอักษรโบราณจารึกบนแผ่นเงินเป็นภาษาพม่า กล่าวถึงประวัติผู้สร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อสืบค้นจากพงศาวดาร จึงทำให้ทราบว่า ผู้สร้างวัดมิ่งเมือง คือ เจ้านางตะละแม่ศรี เป็นนมเหสีของพ่อขุนเม็งรายมหาราชซึ่งพระนาง มีเชื้อสายกษัตริย์จากเมืองหงสาวดี นอกจากนี้ ภายในวัดมิ่งเมืองยังคงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุปรากฏอยู่หลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้ว แต่เป็นศิลปะผสมระหว่างพม่าและล้านนา และมีปูชนียวัตถุสำคัญคือ พระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐาน ณ พระเจดีย์โบราณ ซึ่งได้รับพระราชทานจาก สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่บริเวณประตูวัดด้านทิศตะวันออก มีบ่อน้ำ

โบราณ ชื่อ น้ำบ่อจ้างมูบ เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ มีซุ้มครอบไว้เป็นประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างหมอบ เชื่อกันว่าบ่อน้ำนี้ เป็นบ่อน้ำโบราณที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคของผู้คนโบราณที่สัญจรเข้าออกเมือง ได้มาพักกายบริเวณประตูเมือง เพื่อดื่มน้ำและล้างหน้าให้เกิดสิริมงคล ก่อนจะเริ่มเดินทางออกหรือเข้าสู่เมืองเชียงราย

ภาพที่ ๔.๑๐๘ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย

๗) วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ถนนเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองเชียงรายอีกแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๘๗ วัดแห่งนี้ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๑ ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๘๗ ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ และเป็นที่ตั้งสำนักงานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย และยังเป็นที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมจังหวัดเชียงรายอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๐๙ วัดเจ็ดยอด อ.เมือง จ.เชียงราย

๘) วัดกลางเวียง ตั้งอยู่ถนนอุตรกิจ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย วัดกลางเวียง คือวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเวียงเชียงราย ในสมัยที่เรียกกันว่ายุคสถาปนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นต้นมาที่นับเนื่อง เช่นนี้มาจากการที่เมืองเชียงรายเคยสร้างมาก่อนเป็นเวลานานกว่าสองร้อยปี และถูกหีบถมทำลายโดยธรรมชาติระหว่างที่รกร้างและได้รับการบูรณะใน พ.ศ. ๒๓๘๖ เป็นต้นมา เมื่อสร้างกำแพงเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๔๐๐ และแล้วเสร็จบริบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๑๗ การเฉลิมฉลองเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๔๑๘ ได้มีการเปลี่ยนจากวัดเดิม คือ จันทน์โลกหรือจันทะโลก มาเป็นวัดจันทน์โลกกลางเวียงซึ่งมีที่มาของ

ชื่อกลางเวียงเพราะยุคนั้นวัดจันทน์โลกกลางเวียง คือศูนย์กลางของเวียงเชียงราย เป็นที่ตั้งของ “สะดือเวียงเชียงราย”

ภาพที่ ๔.๑๑๐ วัดกลางเวียง อ.เมือง จ.เชียงราย

๙) วัดเชียงยืน ตั้งอยู่บ้านสันโค้ง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย พระอุโบสถและวิหารที่ทำด้วยศิลาแลง ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย (สังกัดมหานิกาย) วัดเชียงยืน ชาวบ้านเรียกอีกนามหนึ่งว่า “วัดสันโค้งหลวง” วัดเชียงยืนนับว่าเป็นวัดที่เก่าแก่ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๐ ตรงกับจุลศักราชปี ๑๒๒๘ และได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายเมื่อปี ๒๔๒๒ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๙

ภาพที่ ๔.๑๑๑ วัดเชียงยืน อ.เมือง จ.เชียงราย

๕) จังหวัดน่าน

๕.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดน่านมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยเฉพาะบริเวณชายแดนด้านเหนือและตะวันออกซึ่งเป็นรอยต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภูเขาในเขตอำเภอบ่อเกลือ เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด คือมีความสูงถึง ๒,๐๗๙ เมตร และมีดอยภูคาในเขตอำเภอบัว เป็นยอดเขาที่สำคัญจังหวัด มีความสูง ๑,๙๘๐ เมตร ส่วนพื้นที่ราบจะอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด และตามลุ่มน้ำต่างๆ แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดคือแม่น้ำน่าน ซึ่งมีต้นกำเนิดทางตอนเหนือของจังหวัด แล้วไหลลงไปยังเขื่อนสิริกิติ์ในจังหวัดอุตรดิตถ์ และบรรจบกับแม่น้ำปิงที่

จังหวัดนครสวรรค์เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสาขาต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสา ลำน้ำว่า ลำน้ำสมุน ลำน้ำปัว ลำน้ำย่าง ลำน้ำแหง เป็นต้น มีพื้นที่กว้างใหญ่ พื้นที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน ทั้งยังมีประชากรหลายชาติพันธุ์ นับว่าเป็นดินแดนของความหลากหลายอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

น่าน มีพื้นที่ ๑๑,๔๗๒,๐๗๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๗ ล้านไร่เศษ อาณาเขตทิศเหนือและทิศตะวันออกจดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้จดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจดจังหวัดแพร่ พะเยา และเชียงราย

ประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่วานาน มีชื่อเรียกในพงศาวดารว่า นันทบุรี เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ

หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในบริเวณจังหวัดน่าน เช่น เครื่องมือหิน กลองสัมฤทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีสำหรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเครื่องยืนยันว่าดินแดนนี้มีมนุษย์มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนสมัย ประวัติศาสตร์ ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ขุนน่าน และ ขุนพอง ได้นำผู้คนอพยพจากตอนบนของแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานยังที่ราบลุ่มตอนบนของแม่น้ำน่าน ใกล้กับเทือกเขาตอยภูคา และในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ เจ้าพระยาการเมืองย้ายเมืองไปยังเวียงญ่เพียงแซ่แห่งฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ น่านซึ่งไม่ได้ใหญ่กว่าหรืออุดมสมบูรณ์กว่าเมืองปัวแต่ใกล้กับเมืองสุโขทัยมาก

ในปี พ.ศ. ๑๙๑๑ เจ้าพระยาผากองบุตรของเจ้าพระยาการเมืองได้ย้ายเมืองมายังฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นเมืองน่านในปัจจุบัน ตามศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ และ ๔๖ ในปี พ.ศ. ๑๙๓๕ ปู่พระยา (เจ้าพระยาผากอง) และพระราชันดดา (พระมหาธรรมราชาที่ ๒ แห่งสุโขทัย) ได้ให้คำสาบานที่จะช่วยเหลือกันและกันในยามสงคราม ความสัมพันธ์ระหว่างน่านและสุโขทัยได้ดำเนินมาจนกระทั่งสุโขทัยผนวกเข้ากับ อโยธยา ในปี พ.ศ. ๑๙๘๑

เมืองน่านมีความสัมพันธ์ติดต่อกับนครรัฐเล็กๆ รอบบ้าน เช่น หลวงพระบาง ลำปาง และสิบสองปันนา รัฐเหล่านี้มีความร่วมมือทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง ทำการค้าขายกันตามเส้นทางแม่น้ำโขงด้วยคาราวานเกวียน ก่อนหน้าที่น่านจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาทั้งสองดินแดนมีความ สัมพันธ์กันผ่านการค้าวัวต่าง และเมื่อเชียงใหม่ตกเป็นประเทศราชของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองแห่งพม่า ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๑๐๑ เจ้าพระยาพลเทพหรือชัย เจ้าเมืองน่านได้หลบหนีไปยังเมืองหลวงพระบาง และน่านตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าจนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๓๑๗ น่านพยายามต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากพม่าหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๒๔๖ ถือว่าเป็นช่วงเวลาทุกข์เข็ญ ผู้คนต้องหลบหนีสงครามเข้าป่า บางคนถูกจับเป็นเชลยในพม่า ทั้งเมืองและวัดถูกเผาทำลายลง ในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ เจ้าอัครวรปัญญา เจ้าหลวงเมืองน่าน หันมาสวามิภักดิ์กรุงเทพฯ (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๓ น่านเริ่มนโยบาย "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" มีการอพยพ ชาวไทลื้อจำนวนมากกลับสู่เมืองน่าน

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพฯถูกคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิด การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนา เพื่อรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ รัฐบาลกลางกรุงเทพฯได้แต่งตั้งข้าหลวงเข้ามาแทนคณะขุนนางผู้ช่วยเจ้า ผู้ครองนครในการบริหาร

กิจการบ้านเมือง หลังจากเหตุการณ์ ร.ศ.๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) ไทยต้องยอมเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศส เมืองน่านจึงเพิ่มความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านติดกับเมืองหลวงพระบาง ในลาว ซึ่งเป็นของฝรั่งเศส ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองน่านกับกรุงเทพฯ ดำเนินไปด้วยดี รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเป็นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเพื่อตอบแทนคุณงามความดีที่น่านช่วยกรุงเทพฯ ในสงครามปราบกบฏที่เชียงตุง ต่อมา นครเมืองน่านกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ หลังจากเจ้ามหาพรหมสุรธาดาเจ้าเมืองน่านองค์สุดท้ายถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.๒๔๗๔ จึงยกเลิกระบบการปกครองโดยเจ้าผู้ครองนครนับแต่นั้นเป็นต้นมา

เศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรเป็นสำคัญ เพราะมีสัดส่วนในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดถึงร้อยละ ๓๕ ภาคการค้าร้อยละ ๑๔ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๓ และจากภาคอุตสาหกรรม เพียงร้อยละ ๔

๕.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดน่าน

น่านเป็นจังหวัดที่มีจุดแข็งในด้านการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของล้านนาตะวันออกที่มีมาแต่โบราณ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติอันทรงคุณค่า จึงกลายเป็นเสน่ห์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านได้เป็นอย่างดีในหลายปีที่ผ่านมา ประกอบกับวัฒนธรรมที่โดดเด่น สินค้ามีตำนานและที่มา มีเอกลักษณ์ในลักษณะสินค้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกมาก

ความเป็นเมืองชายแดนแห่งล้านนาตะวันออก อันอุดมไปด้วยวัฒนธรรมที่หลอมรวมจากเทือกเขาสูงถึงพื้นราบ ทำให้เสน่ห์ของเมืองน่านยังยืนมาจนถึงทุกวันนี้ ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องทะเลแห่งขุนเขา อีกทั้งสายลมหนาวและสายหมอกที่พัดผ่าน พุงข้าวสีเขียวฉ่ำฝน หรือเหลืองทองพร้อมจะเก็บเกี่ยว ยังทำให้ผู้มาเยือนเก็บความประทับใจกลับไปด้วย ป้อมปราการธรรมชาติที่บัดบังเมืองน่านจากคนต่างถิ่นก็คือ เทือกเขาผีปันน้ำ และ หลวงพระบาง โดยมีแม่น้ำที่เป็นเสมือนเส้นเลือดของชาวน่าน คือ แม่น่าน่าน มีต้นกำเนิดจากดอยขุนน้ำน่าน ตำบลขุนน้ำน่าน อำเภอบ่อเกลือ

นอกจากนี้ ความเกี่ยวดองกันด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติที่มีร่วมกันทำให้ชาวน่านมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเรียนรู้ที่จะอยู่กับความเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงตระหนักถึงความเป็นตัวเองอยู่เสมอ อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีวิถีวัฒนธรรมของผู้คนชาวไทยลื้อ มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้เมืองนี้เต็มไปด้วยมนต์ขลัง ที่แฝงด้วยแรงศรัทธาในพุทธศาสนา โดยเฉพาะ "วัด" ในเมืองน่าน ที่ผู้คนยังคงรักษาศรัทธาแห่งความเชื่อไว้ได้เป็นอย่างดี

๕.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดน่าน

การไหว้พระ แสดงออกถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนเพื่อความเป็นสิริมงคลและความก้าวหน้าในชีวิต ทั้งยังมีความเชื่ออีกว่า หากขอพรอันใดแล้วอธิษฐานของการไหว้พระจะดลบันดาลให้สมประสงค์ตามพรที่ขอนั้น คติการไหว้พระ ๙ วัด มี

ความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้เลข ๙ ยังพ้องกับคำว่าก้าว อันหมายถึงความก้าวหน้า เพิ่มพูนทั้งความมั่นคงของชีวิตความมั่นคงของทรัพย์สิน ความมีชื่อเสียงความมีเสน่ห์เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป โดยส่วน

๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุเจดีย์คู่มือน่าน ปูนชนียสถานเก่าแก่คู่มือน่านมานานกว่า ๖๐๐ ปี สร้างในสมัยพญาการเมือง เจ้าผู้ครองนครน่าน ระหว่างปีพุทธศักราช ๑๘๖๙-๑๙๐๒ ตั้งอยู่เนินดอยเขตอำเภอภูเพียงในปัจจุบัน อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดน่าน ไปทิศตะวันออกของแม่น้ำน่านอีกประมาณ ๒ กิโลเมตร องค์พระธาตุแช่แห้ง เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุลักษณะทรงระฆัง มีฐานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่รองรับ ความ สูง ๕๕.๕ เมตร ในพระวิหารหลวงวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทองปางมารวิชัย ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย และพระพุทธรูปโบราณมากมาย ลวดลายปูนปั้นโบราณ กว่า ๒๐๐ ลายที่ไม่ซ้ำกัน และมีประเพณีขึ้นธาตุ (นมัสการพระธาตุ) วัดพระธาตุแช่แห้ง นมัสการและสรงน้ำพระธาตุเจดีย์ ในเทศกาลขึ้นพระธาตุ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ) ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ – ต้นเดือนมีนาคม ชาวล้านนาเชื่อว่าพระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดสำหรับผู้เกิดปีเถาะ (กระต่าย) การมีโอกาสได้มากราบพระธาตุ จึงเป็นสิริมงคลกับตัวเองยิ่งนัก นอกจาก กราบไหว้พระธาตุแล้ว ท่านยังมีโอกาสได้ไหว้พระขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่เขตเมืองเก่าแห่งนี้อีกด้วย และเสน่ห์เมืองเก่าแห่งนี้ยังเป็นสถานศึกษาโบราณสถานโบราณวัตถุ ร่วมสมัยสุโขทัย

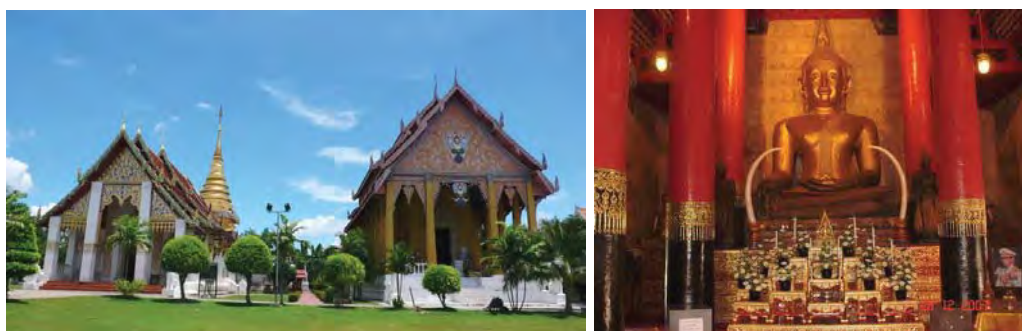
ภาพที่ ๔.๑๑๒ วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน

๒) วัดสวนตาล นมัสการพระเจ้าทองทิพย์ ตั้งอยู่ถนนมหายศ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปด้านทิศเหนือ ประมาณ ๑ กิโลเมตร ในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปทองทิพย์ ได้ชื่อว่า เป็นทิพย์แห่งทอง พระคู่บ้านคู่มือน่าน รูปลักษณ์สวยงาม ไหว้พระเจ้าทองทิพย์ ขอพรให้มั่งมี ศรีสุข เชื่อกันว่า ผู้ใดได้มาสักการะจะประสบความเจริญรุ่งเรือง ประกอบสัมมาอาชีพเจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขายได้ผลกำไร ในวันประเพณีสงกรานต์ จะมีประเพณีสรงน้ำพระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาล

ภาพที่ ๔.๑๑๓ วัดสวนตาล อ.เมือง จ.น่าน

๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดหลวงกลางเมือง ตั้งอยู่ถนนผากอง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหอคำ(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน) มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี เดิมชื่อวัดหลวง หรือวัดหลวงกลางเวียง หรือวัดหลวงประจำเมือง ส่วนชื่อวัดพระธาตุช้างค้ำ เป็นเพราะว่าวัดนี้มีพุทธเจดีย์หรือพระธาตุหลวง ที่มีช้างปูนปั้นครึ่งตัวโผล่ออกมาโดยรอบองค์เจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน รวม ๒๔ เชือก อาการประดิษฐานหลังค้ำองค์พระเจดีย์ ภาคเหนือเรียกว่า “ค้ำ” หรือ “ก้ำ” ซึ่งหมายถึงทำให้มั่นคง เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ภายในวัดชมหอพพระไตรปิฎกที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ช้างในหอไตร ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำประทับยืน อายุเกือบ ๖๐๐ ปี ฝีมือสกุลช่างน่าน หลังจากนั้นเข้าวิหารนมัสการพระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ “พระเจ้าหลวง” พระประธานในพระวิหารหลวง และพระพุทธรูปประทับยืนอีก ๒ องค์ ที่พระเจ้าฟารผาสุม ปราบณาสรางเพื่อให้คงไว้ในศาสนา ๕,๐๐๐ ปี และปรารภนาให้เห็นพระศรีอริยโมตริ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์พระประธานในวิหารในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการในสมัยโบราณ และงานประเพณีถวายทานสลากภัต วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ถือเป็นการเริ่มต้นเทศกาลทานสลากภัตของจังหวัดน่าน โดยนิยมทำควบคู่กับประเพณีแข่งเรือ และถือเป็นการเปิดสนามการแข่งขันเรือ ของจังหวัดน่านไปพร้อมด้วย ขณะเดียวกันจะมีการต้อนรับกฐินพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ทรงพระราชทานมาทุกปี

ภาพที่ ๔.๑๑๔ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อ.เมือง จ.น่าน

๔) วัดหัวข่วง หอไตรเอกลักษณ์ช่างน่าน ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของหอคำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน) จัดเป็นวิหารที่สวยงาม อาคารทรงจั่ว หน้าบันประดับลวดลายไม้

จำหลักรูปพรรณพฤกษา ประณีตและสวยงาม แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่น มีโบราณสถานและประติมากรรมที่สำคัญ ซึ่งเป็นหนึ่งในมรดกของเมืองเก่าแก่คือ เจดีย์ หอพระไตรปิฎก และภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย และธรรมมาสน์สลักลายลงรักปิดทอง ที่ผ่านมามีงานบูรณะปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด นับว่าเป็นมรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ ไว้สำหรับคนรุ่นหลังได้ชื่นชมและศึกษาค้นคว้า เจดีย์วัดหัวข่วง หนึ่งในมรดกของประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทหรือเรือนธาตุ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาและศิลปะลาว ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทหรือทรงเรือนธาตุ อิทธิพลศิลปะล้านนา ฐานล่างทำเป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยมรับฐานบัวลูกแก้ว ๒ ชั้น มีชั้นหน้ากระดานคั่นกลาง ฐานบัวลูกแก้วชั้นบนย่อเก้รับกับเรือนธาตุไปจรดชั้นบัวกลีบโค้งครึ่งวงกลม ส่วนเรือนธาตุมีซุ้มจระนัมด้านละซุ้ม ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด ที่มุนีมั่งทั้งสองข้างเป็นรูปเทวดาทรงเครื่องยืนพนมมือ เหนือชั้นอัสดงตอนสุดเรือนธาตุเป็นชั้นบัวกลีบซ้อนกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็กไม่มีบัลลังก์ ลักษณะของรูปทรงโดยรวมคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดโลกโมลี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นระหว่างรัชกาลพระเมืองเกษเกล้า ราว พ.ศ. ๒๐๗๑ แต่ส่วนฐานล่างและชั้นบัวกลีบของเจดีย์องค์นี้ยืดยาวขึ้น ทำให้มีลักษณะเรียวสูงกว่า แสดงถึงพัฒนาการทางรูปแบบที่ช่างเมื่อนานดัดแปลงนำมาใช้ในระยะหลัง ซึ่งคงมีอายุไม่เก่าไปกว่าครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หอพระไตรปิฎก เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ ที่มีเสน่ห์ในตัวเองอีกอันหนึ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะล้านนาผสมพม่า เป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์เมืองเก่าแก่ที่มีเสน่ห์ในตัวเองอีกอันหนึ่ง รูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะล้านนาผสมพม่า

ภาพที่ ๔.๑๑๕ วัดหัวข่วง อ.เมือง จ.น่าน

๕) วัดภูมินทร์ สถาปัตยกรรมล้ำค่า เดิมชื่อวัดพรหมมินทร์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของหอคำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน) ชมสถาปัตยกรรมที่เป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย ที่มีความงามและมีรูปแบบเฉพาะ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของเมืองน่าน ควบคู่ไปกับช้างเผือก โดยการออกแบบที่ไม่เหมือนที่แห่งใด คือพระวิหารหลวงวัดภูมินทร์ ผู้สร้างได้ออกแบบ เพื่อป้องกันความหมายทางพุทธปรัชญา เป็นอาคารหลังเดียวกัน ทรงจตุรมุข โดยทางด้านทิศเหนือใช้เป็นพระวิหาร ทางด้านทิศใต้ใช้เป็นพระอุโบสถ ในวิหารนั้มีการพระพุทธรูปมหาพรหมอุดมศักดิ์มุนี พระประธานจตุรพักตร์ หันพระปฤษฎางค์ชนกัน โดยมีส่วนแกนกลางเป็นส่วนฐานรองรับเจดีย์ที่อยู่เบื้องบนที่ทะลุออกเหนือ

หลังคา ใครได้กราบไหว้ เป็นการเพื่อเพิ่มพูนปัญญาให้เฉียบแหลมพร้อมลาภ ยศ มีเสน่ห์เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป และชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวของคันธกุมารชาดก และวิถีชีวิตของคนน่านในสมัยก่อน งานจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ เป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างสูง ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะที่ค่อนข้างไปทางพื้นบ้านด้วยการเน้นอารมณ์ ความรู้สึกโดยตรงไปตรงมา เปิดเผยจริงใจ อันเป็นเสน่ห์น่าประทับใจ แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระคันธกุมารชาดกและวิถีชีวิตของชาวน่าน

ภาพที่ ๔.๑๑๖ วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน

๖) วัดมิ่งเมือง มิ่งมงคลแห่งชีวิต ตั้งอยู่ห่างจากหอคำไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๕๐๐ เมตร บนถนนสุริยพงษ์สักการะพระหลักเมืองน่าน ชมพระวิหารสวดลายปูนปั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวประวัติของเมืองน่าน สักการะองค์พระสยามเทวาธิราช กษัตริย์ผู้พิทักษ์แผ่นดินสยามเพื่อเสริมบารมีความเป็นมิ่งมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว ปลอดภัยแคล้วจากข้าศึกศัตรู และงานประเพณี พิธีถวายสักการะบวงสรวงพระหลักเมืองน่าน วัดมิ่งเมือง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ หรือ วันพญาวันในเทศกาลปีใหม่มือง

ภาพที่ ๔.๑๑๗ วัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.น่าน

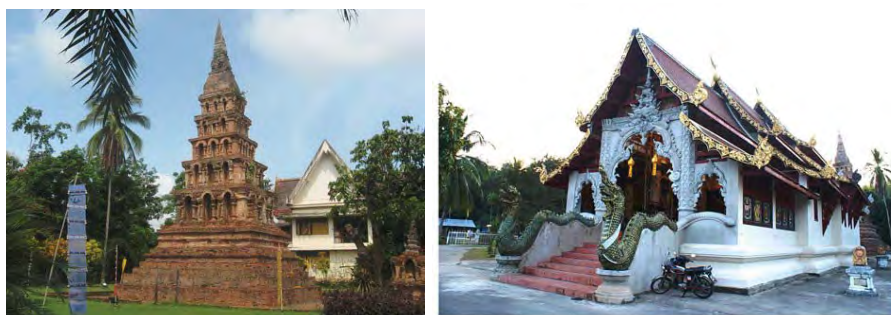
๗) วัดพญาภู พระคู่แวมปางลีลาค่าควรเมือง ตั้งอยู่ บ้านพญาภู อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดน่าน ๕๐๐ เมตร และตั้งอยู่ด้านทิศใต้ติดของสถานีตำรวจภูธรจังหวัดน่าน นมัสการพระพุทธปฏิมา พระเจ้าทองทิพย์ พระประธานที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดน่านปางมารวิชัย สมัยเชียงแสน (หน้าตักกว้าง ๑๑ ศอก) สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๕๕ สมัยพระยาภูเชิง เจ้าผู้ครองเมืองน่าน ชมพระพุทธรูปปางลีลาอีก ๒ ใน ๕ องค์ที่พระเจ้าฟารผาสุม เป็นศิลปะแบบสุโขทัย ประดิษฐานอยู่ใน

พระวิหารวัดพญาญ ตั้งอยู่ด้านหน้า ด้านขวาของพระพุทธรูปปฏิมาประธาน มีจารึกอักษรสมัยสุโขทัยที่ฐานพระพุทธรูป ความว่า “สมเด็จพระเจ้าพระยาธารผาสุม เสวยราชในนันทบุรี สถาปนาสมเด็จพระเป็นเจ้าห้องค์ เพราะจักให้คงในศาสนาห้าพันปีนี้ ตั้งเป็นพระยาในปีมะเมีย เพื่อบุญ จุลศักราช ๗๘๘ มหาศักราช (พุทธศักราช) ๑๙๓๐ เดือน ๖ วันพุธ ๗ ยาม ประารถนาเห็นพระศรีอริยโมไตรเจ้า” และในบริเวณวัดสามารถเรียนรู้สิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาได้หลากหลาย และที่วัดนี้ยังมีบานประตูไม้ที่แกะสลักเป็นลายเถา รูปยักษ์ มีอายุราว ๒๐๐ ปี ที่ยังคงความสมบูรณ์อยู่

ภาพที่ ๔.๑๑๘ วัดพญาญ อ.เมือง จ.น่าน

๘) วัดพญาวัด วัดเป็นใหญ่วัดหนึ่งในจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ในเขตตำบลตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน แต่เดิมบริเวณที่ตั้งวัดเป็นเขตศูนย์กลางเมืองน่าน ในสมัยที่ย้ายเมืองจากพระบรมธาตุแช่แห้ง มาตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีเจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงในสมัยพระนางจามเทวี ลักษณะคล้ายเจดีย์กู่กุด จังหวัดลำพูน เป็นทรงขัณฑ์เหลี่ยมซ้อนกัน ๕ ชั้น แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยดังพบที่ สลุปเจดีย์วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ยอดขัณฑ์ก่ออิฐวงโค้ง เป็นรูปแบบการก่อสร้างสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่ แสดงให้เห็นว่ามีการบูรณะในสมัยนั้น ซึ่งเป็นสมัยที่อิทธิพลของศิลปะเชียงใหม่ ได้เข้ามาแทนที่ศิลปะสุโขทัยแล้ว ในพระอุโบสถประดิษฐาน "พระเจ้าฝนแสนห่า" หรือ "พระเจ้าสายฝน" ซึ่งชาวเมืองน่านเคยนำมาแห่ขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนั้น ยังมีธรรมาสันแกะสลัก ฝีมือช่างพื้นเมืองน่านที่เก่าที่สุดเท่าที่เคยพบ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเจ้าอัครดวรปัญญา ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมบรรยากาศและพักผ่อนใต้ร่มไม้ในบริเวณวัด นมัสการขอพรองค์พระธาตุจามเทวี และศึกษาประวัติพระเจ้าฝนแสนห่า ชมธรรมมาสันที่มีอายุยืนยาวที่สุดในจังหวัดน่าน และกำแพงคันดินโบราณ

ภาพที่ ๔.๑๑๙ วัดพญาวัด อ.เมือง จ.น่าน

๙) วัดพระธาตุเขาน้อย โบราณสถาน อายุกว่า ๖๐๐ ปี ห่างจากวัดพญาวัด ไปด้านทิศตะวันตกอีก ๒๐๐ เมตร จะเห็นดอยเขาน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุเขาน้อยตั้งอยู่ในเขตตำบลตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน เป็นโบราณสถานที่มีอายุรุ่มราวคราวเดียวกับวัดพระธาตุแช่แห้ง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๐ เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระธาตุ เป็นเจดีย์ศิลปะพม่าผสมกับศิลปะแบบล้านนา ภายในบรรจุพระเกศาธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไกลๆ กันนั้นมีจุดชมวิว ซึ่งจะสามารถมองเห็นบรรยากาศของเมืองน่านได้ และปัจจุบันนั้นบริเวณจุดชมวิวเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปมหาอุดมมงคลนันทบุรีศรีน่าน ซึ่งบทยอดพระเศ้านั้นสร้างจากทองคำหนัก ๒๗ บาท สร้างขึ้นในมหาเมฆคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ เมื่อวันที่ ๕ ธ.ค. ๒๕๔๒ เป็นสถานที่แห่งเดียวที่สามารถชมทิวทัศน์ในเขตเมืองน่าน มีบันไดนาค ๓๐๓ ขั้น พระธาตุเขาน้อย เป็นรูปแบบศิลปกรรมพม่าผสมล้านนา มีทางเข้า ๔ ด้าน มีกำแพงรอบรอบ บนกำแพงประดับใบเสมาจำนวน ๑๑๓ ใบ มีอายุ ๕๐๐ กว่าปี

ภาพที่ ๔.๑๒๐ วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน

๖) จังหวัดพะเยา

๖.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

พะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์เดิมมีชื่อว่า "เมืองภูกามยาวหรือพยาว" เคยมีเอกราช สมบูรณ์มีกษัตริย์ปกครองสืบราชสันตติวงศ์มาปรากฏตามตำนานเมืองพะเยา ในปีพุทธศักราช ๑๖๐๒ (จุลศักราช ๔๒๑) พ่อขุนเงินหรือลาวเงินกษัตริย์ผู้ครองนครเงินยางเชียงแสนได้ให้ขุนจอมธรรมโอรสองค์ที่ ๒ ให้ปกครองเมืองภูกามยาว ซึ่งเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ขุนจอมธรรมครองเมืองภูกามยาวได้ ๒๔ ปี ก็สิ้นพระชนม์ขุนเจืองโอรสได้ขึ้นครองราชย์แทนใน ขณะครองเมืองได้รวบรวมลิ้นพลไปช่วยเมืองนครเงินยาง ของขุนชินผู้เป็นลุงจนรอดพ้นจากการรุกรานของแควหรือญวนได้สำเร็จ ขุนชินทรงโสมนัสยิ่งนักจึงยกธิดาชื่อ พระนางอัวคำ สอนให้และสละราชสมบัติให้แก่ขุนเจืองเมื่อขุนเจืองได้ครองเมืองเงินยางแล้วจึงให้โอรสชื่อว่า "ลาวเงินเรือง" ขึ้นครองเมืองพะเยาแทนท้าวลาวเงินเรืองครองเมืองพะเยาได้ ๑๗ ปีก็สิ้นพระชนม์ ขุนแดงโอรสครองราชย์ต่อมาเป็นเวลา ๗ ปีขุนของซึ่งเป็นน้าก็แย่งราชสมบัติและได้ครองเมืองพะเยาประมาณ ๒๐ ปี และมีผู้ครองราชย์สืบต่อมาจนถึงพระยาจำเมืองกษัตริย์เมืองพะเยาองค์ที่ ๙ ซึ่งเป็นราชบุตรของพ่อขุนมิ่งเมือง เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ ชันษาพระบิดาส่งไปศึกษาที่สำนักสุกัณตฤาษีเมืองลพบุรี จึงได้รู้จักกับพระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยโดยได้ศึกษาศิลปศาสตร์จากอาจารย์เดียวกันและทรงเป็นสหายกันตั้งแต่นั้นมา เมื่อเรียนจบก็เสด็จกลับเมืองพะเยาปี

พุทธศักราช ๑๓๑๐ พ่อขุนมิ่งเมืองพระราชบิดา สิ้นพระชนม์จึงได้ขึ้นครองราชย์แทน ต่อมาพ่อขุนมิ่งรายได้ยกทัพมาประชิดเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองสั่งให้ไพร่พลอยู่ในความสงบและได้ให้เสนาอำมาตย์ออกต้อนรับโดยตีพระองค์ได้ยกเมืองชายแดนบางเมืองให้แก่พ่อขุนมิ่งรายเพื่อเป็นการสงบศึกและทั้งสองพระองค์ยังได้ทำสัญญาเป็นมิตรต่อกันตลอดไป พระยาร่วงซึ่งเป็นสหายสนิทได้เสด็จมาเยี่ยมเยือนพ่อขุนงำเมืองเป็นประจำทุกปีและได้มีโอกาสรู้จักพ่อขุนมิ่งรายทั้งสามพระองค์ทรงเป็นพระสหายสนิทกันมากถึงกับได้หันหลังพิงกันพร้อมกับทำสัจจปฏิญาณแก่กัน ณ ริมฝั่งแม่น้ำกุ(แม่น้ำอิง) ว่าจะไม่ผูกเวรแก่กันจะเป็นมิตรสหายที่ดีต่อกันและได้กรีดยอดออกรวมกันขึ้นผสมน้ำดื่มพร้อมกัน เมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๑๖ พ่อขุนงำเมืองสิ้นพระชนม์ลงขุนคำแดงและขุนคำลือได้สืบราชสมบัติต่อมาตามลำดับ ในสมัยขุนคำลือนี้องที่เมืองพะเยาต้องเสียเอกราชไปพระยาคำฟูแห่งนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่ได้ร่วมกับพระยาแก้วเมืองน่านยกทัพมาตีเมืองพะเยาพระยาคำฟูตีเมืองพะเยาได้ก่อนและได้เกิดขัดใจกับพระยาแก้วทำให้เกิดการสู้รบพระยาคำฟูเสียที่จึงยกทัพกลับเชียงใหม่เมืองพะเยาจึงได้รวมอยู่กับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมาพุทธศักราช ๒๓๘๖ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ให้เมืองพะเยาเป็นเมืองขึ้นของนครลำปางหลังจากนั้นก็ให้มีผู้ครองเมืองพะเยาต่อมาอีกหลายท่านจนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๕๗ ได้ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองแล้วใช้ตำแหน่งนายอำเภอแทนพะเยาจึงมีฐานะเป็นอำเภอพะเยาต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ พะเยาจึงได้รับการยกฐานะจากอำเภอพะเยา ขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา

พะเยามีเนื้อที่ประมาณ ๖,๓๓๕ ตร.กม. แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ในส่วนอำเภอเมืองพะเยามีพื้นที่ประมาณ ๘๔๒ ตารางกิโลเมตรหรือ ๕๒๖,๒๕๐ ไร่ มีเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกคือ "ดอยหลวง" มีลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูงและลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ บริเวณกลางมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ซึ่งกรมการประมงได้จัดให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา คือ "กว๊านพะเยา" มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๘๓๑ ไร่

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดพะเยา มีสัดส่วนจากภาคเกษตรถึงร้อยละ ๓๓ จากภาคการค้าประมาณร้อยละ ๑๗ ส่วนภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนเพียงร้อยละ ๖ จังหวัดพะเยา มีการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าเกษตรประเภทอื่น เช่น ข้าวโพด ยางพารา เป็นต้น ข้าวหอมมะลิของจังหวัดพะเยาจัดอยู่ในสินค้าระดับ Premium Grade เพราะจะมีเพียงฤดูนาปีเท่านั้น จังหวัดพะเยามีดินดีที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกคือดินเหนียวไถ้เชิงภูเขาไฟและเป็นดินจากภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วทำให้ข้าวมีรวงแข็งแรง เมล็ดสมบูรณ์ใหญ่ยาว เมื่อสีข้าวแล้วจะได้ข้าวเมล็ดเรียวยาว ขาวเป็นมัน เมื่อหุงสุกแล้วจะเหนียวนุ่มกลิ่นหอมตามธรรมชาติคล้าย ๆ กับกลิ่นใบเตย แม้ทั้งไว้นานก็ยังคงสภาพ กลิ่นหอม หุงแล้วนุ่ม ลำไยส่วนใหญ่ที่ปลูกในจังหวัดพะเยา คือ พันธุ์อีดอ ลักษณะผลใหญ่รูปทรงแป้นเบี้ยว เนื้อหวานสีขาวชุ่นค่อนข้างเหนียว รสหวาน มีปริมาณน้ำตาลประมาณ ๑๘.๗% ผลจะแก่เร็วกว่าผลพันธุ์อื่น ต้นเดือนกรกฎาคมก็เก็บผลผลิตได้ นิยมปลูกในทุกอำเภอแหล่งที่ปลูกมากคืออำเภอเชียงคำ อำเภอจุน ผลผลิตส่วนใหญ่จะผลิตเป็นลำไยอบแห้งทั้งเปลือก เนื่องจากสวนลำไยส่วนใหญ่ของจังหวัดพะเยาปลูกอยู่ระหว่างหุบเขาที่มีอากาศหนาวเย็นเกือบตลอดทั้งปีและปลูกในดินที่มีปริมาณธาตุโปแตสเซียมสูงส่งผลให้ลำไยของจังหวัดพะเยามีลักษณะเด่น คือ ลูกใหญ่ สีผิวสวย ตามชนิดพันธุ์สชาติหวาน เนื้อแห้งกรอบ ไม่น้ำมากเมื่อแกะรับประทานสด สามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อนจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ

จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดพะเยา พบว่า ปัจจุบันมีโครงการส่งเสริมการเพาะปลูกยางพาราที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ และในส่วนสินค้าประเภทพืช ผัก และผลไม้ ปัจจุบันยังไม่สามารถควบคุมการเพาะปลูกให้เป็นไปตามหลัก GAP (Good Agricultural Practice) ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดได้ ทำให้อาจส่งผลกระทบต่อระบบคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารแปรรูปได้ และควรเร่งการส่งเสริมสินค้าเกษตรแปรรูปประเภทข้าว เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านคุณภาพและการเพาะปลูกข้าวของจังหวัดพะเยา

๖.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดพะเยา

อำเภอเมืองพะเยามีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โบราณสถานและโบราณวัตถุสำคัญ อาทิเช่น วัดศรีโคมคำ ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียง เทศบาลเมืองพะเยา ชาวบ้านเรียกว่า "วัดพระเจ้าตนหลวง" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนที่ใหญ่ที่สุดในล้านนา สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๗ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๖ เมตร สูง ๑๘ เมตร ในวันวิสาขบูชาจะมีการจัดงานนมัสการพระเจ้าตนหลวงเรียกว่างานประเพณีนมัสการพระเจ้าองค์หลวงเดือนแปดเป็ง

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่บนดอยจอมทอง ตรงข้ามกับวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง เป็นปูชนียสถานโบราณคู่มือเมืองพะเยา บริเวณโดยรอบมีป่าไม้ปกคลุมเป็นสวนรุกขชาติ สามารถมองเห็นตัวเมืองและกว๊านพะเยา

วัดอนาลโยทิพยาราม ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัม หมู่บ้านสันบัวบก ตำบลสันปาม่วง มีถาวรวัตถุที่สวยงาม เช่น หอพระแก้วประดิษฐานพระแก้วมรกต พระบุษราคัม พระเงิน พระทอง และพระนาค จากยอดดอยสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและตัวเมืองได้ชัดเจน

วัดลี ตั้งอยู่ในตัวเมืองพะเยาหลังโรงเรียนเทศบาล ๓ ตำบลแม่ต๋ำ เป็นวัดเก่าแก่อีกวัดหนึ่งที่มีโบราณวัตถุที่น่าสนใจอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย

วัดศรีโหม่งคำ ตั้งอยู่บนนากว๊าน เป็นวัดที่มีเจดีย์สมัยเชียงแสนที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาก และเป็นวัดที่ประดิษฐานพระคู่มือเมืองพะเยาอีกองค์หนึ่งนามว่า "หลวงพ่อกว๊านเมืองเรืองฤทธิ์" แต่ชาวบ้านเรียกว่า "พระเจ้าล้านตื้อ" ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะกุ่มยาวโดยเฉพาะ

โบราณสถานบ้านร่องไฮ เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ริมกว๊านพะเยาและเนินซากโบราณสถานบางส่วนอยู่ในกว๊านพะเยา จากหลักฐานการขุดแต่งพบพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนจารึก สันนิษฐานมีอายุราว ๕๐๐ ปี ชุมชนแห่งนี้ยังสืบสานภูมิปัญญา วิถีชีวิตความสัมพันธ์กับกว๊านพะเยาจนถึงทุกวันนี้

สถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น

กว๊านพะเยา อยู่ในเขตตัวเมือง อำเภอเมืองพะเยา เป็นทะเลสาบน้ำจืดใหญ่เป็นอันดับ ๑ ในภาคเหนือของประเทศไทย เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีธรรมชาติงดงามอยู่ใจกลางเมืองพะเยา มีทิวเขาเป็นฉากอย่างงามตา คำว่า "กว๊าน" ตามภาษาพื้นเมืองหมายถึง "บึง" มีเนื้อที่ ๑๒,๘๓๑ ไร่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาต่าง ๆ ทัศนียภาพโดยรอบกว๊านพะเยามีส่วนทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงามประทับใจผู้พบเห็น จนอาจจะกล่าวได้ว่าหัวใจของเมืองพะเยาอยู่ที่กว๊านพะเยานี้เอง

อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองภูมามยาว (พะเยา) ลำดับที่ ๙ ระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๐๑-๑๘๔๑ ประดิษฐานอยู่ที่สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองเป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานกับพ่อขุนเม็งรายกษัตริย์เมืองเชียงรายและพระเจ้ารุ่งแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งกษัตริย์ทั้งสามได้ทรงปฏิญาณสัจต่อกัน ณ บริเวณ แม่น้ำอิง พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ กล่าวกันว่าเมื่อพระองค์เสด็จไปทางไหน "แดดก็บ๊อง ฝนก็บ๊อง จักให้แดดก็แดด จักให้บดก็บด" จึงได้พระนามว่า "งำเมือง"

ศูนย์อุตสาหกรรมอัญมณี ตั้งอยู่ ณ ถนนพหลโยธิน กิโลเมตรที่ ๗๒๓ ตำบลแม่กา ห่างจากตัวเมือง ๑๔ กิโลเมตร เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลาง การอบรมอาชีพด้านอุตสาหกรรมในสาขาอัญมณีและเครื่องประดับให้แก่ประชาชน ให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอัญมณี ศึกษาดูงานการเจียรไนเพชร พลอย การทำเครื่องประดับเงิน จัดแสดงและจำหน่ายอัญมณีเครื่องประดับ และสินค้าหัตถกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพะเยาอีกด้วย

หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ตั้งอยู่บริเวณวัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุเอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวความเป็นมาทั้งด้านวรรณกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพะเยา เปิดให้เข้าชมในวันพุธ-วันอาทิตย์ระหว่างเวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น.

พระตำหนักกว๊านพะเยา ตั้งอยู่ในบริเวณสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ริมถนนพหลโยธิน กิโลเมตรที่ ๗๓๔ - ๗๓๕ เป็นสถานที่จัดแสดงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเมื่อครั้งเสด็จมาประทับทรงงานที่จังหวัดพะเยา การนำเสนอวิวัฒนาการของปลาบึก ซึ่งเป็นปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลกและพันธุ์ปลาอื่น ๆ ที่อยู่ในกว๊านพะเยา จัดแสดงพันธุ์ปลาสวยงามที่หาดูได้ยาก และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย

น้ำตกห้วยแม่เหียน เป็นน้ำตกที่เกิดจากต้นน้ำแม่เหียน ตั้งอยู่บ้านท่ากลอง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านใหม่ เดินทางโดยรถยนต์ประมาณ ๒ ชั่วโมง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยาประมาณ ๓๐ กิโลเมตร สภาพน้ำเป็นชั้น ๆ จำนวน ๙ ชั้น ตกจากที่สูงประมาณ ๒๐-๓๐ เมตร สวยงามมากทั้งบริเวณเหมาะแก่การตั้งแคมป์พักผ่อนเป็นอย่างยิ่ง

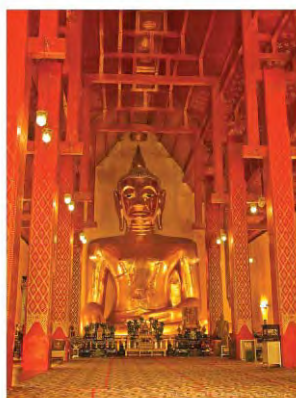
น้ำตกจำปาทอง อยู่ในเขตความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติดอยหลวง มีทางรถยนต์เข้าถึงโดยสะดวกเป็นทางลูกรังบางตอน ฉะนั้นจึงได้รับการปรับปรุงเรื่องสถานที่ให้สวยงามอยู่ตลอดเวลา ปรับเข้ากับสภาพธรรมชาติได้ดีและยังมีบ้านรับรองซึ่งเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักได้ด้วย ทุกวันนี้จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวอยู่เสมอ

อ่างเก็บน้ำแม่ปืม อ่างเก็บน้ำแม่ปืมเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลางที่กรมชลประทานเข้าดำเนินการ มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บกักน้ำไว้แจกจ่ายในพื้นที่ ๒ อำเภอ ๖ ตำบล คือ อำเภอแม่ใจและอำเภอเมืองพะเยา ตำบลบ้านเหล่า ตำบลแม่ใจ ตำบลแม่ปืม ตำบลบ้านต้า ตำบลท่าจำปี โดยแจกจ่ายน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๒๐,๐๐๐ ไร่ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่อีกด้วย ในด้านการท่องเที่ยว อ่างเก็บน้ำแม่ปืมมีทัศนียภาพที่งดงามอีกแห่งหนึ่ง อ่างเก็บน้ำแม่ปืมตั้งอยู่ระหว่างบ้านสันทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ปืม และบ้านป่าตึง หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่ใจ ระยะทางระหว่างที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยาประมาณ ๒๑ กิโลเมตร มีทางรถยนต์เข้าถึงที่ตั้งอ่างโดยสะดวก

๖.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดพะเยา

"พะเยา" จังหวัดเล็กๆ ในเขตล้านนาตะวันออก คุณจะเข้ามายังเมืองผ่านที่ว้าเสียด้วย เมืองเล็กๆ ที่มีวิถีการขับเคลื่อนอย่างช้าๆ ฉะนั้นจึงไม่แปลกที่ ที่นี่จะถูกจัดอันดับให้เป็น ๑ ใน ๑๐ เมืองน่าอยู่ของไทย จากผลการวิจัยของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (Local Development Institute : LDI) ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ และมีการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ใน ๓ อำเภอ เพื่อซึมซับในพระพุทธศาสนา และชื่นชมในงานพุทธศิลป์ถิ่นพะเยาอันสงบงาม ซึ่งทุกวัดมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ เหมาะกับผู้แสวงหาความสงบอย่างแท้จริง ไม่มีความวุ่นวาย แต่แฝงด้วยความขลังน่าศรัทธาเลื่อมใสและความงดงาม

๑) วัดศรีโคมคำ หรือที่คนพะเยามักนิยมเรียกขานกันว่า 'วัดพระเจ้าตนหลวง' เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี และวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนองค์ใหญ่ที่สุดในล้านนาไทย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๖ เมตร สูง ๑๘ เมตร สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๗ เรียกกันว่าพระเจ้าตนหลวง หรือ พระเจ้าองค์หลวง อายุกว่า ๕๐๘ ปี เชื่อกันว่าผู้ที่มาบนบานสานกล่าวกับพระเจ้าตนหลวง หากต้องการให้สัมฤทธิ์ผลต้องบนและแก้บนด้วย ไข่เป็ด ไข่ไก่ หรือไข่ห่าน เพราะมีตำนานผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยการสร้างพระเจ้าตนหลวง ไหว้พระเจ้าตนหลวงแล้วก็ต้องแวะมาที่ "พระอุโบสถกลางน้ำ" ตั้งอยู่ด้านซ้ายมือของพระวิหาร เป็นพระอุโบสถหลังใหม่ของวัดศรีโคมคำ อยู่ริมกว๊านพะเยา สร้างแบบศิลปะล้านนาประยุกต์ ความโดดเด่นคือการชมภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนโดย อังคาร กัลยาณพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ และ ภาพตะวัน สุวรรณภูฏา หลากสีสันและเรื่องราวงดงามมากทั้งยังมีสิ่งสำคัญอื่นๆที่ตั้งอยู่ภายในวัด อย่างเหล่าพระพุทธรูปหินทรายศิลปะพะเยา พระพุทธบาทจำลองที่สมบูรณ์ที่สุดในล้านนา สวนศิลป์ ที่เกิดจากแนวคิดทางพุทธศาสนา สะท้อนเรื่องบาป-บุญ-คุณ-โทษ ด้วยการจำลองสวรรค์ และนรกภูมิ วิหารครูบาศรีวิชัย ซึ่งใช้ขณะที่มาจำวัดบูรณะพระวิหารซึ่งทางวัดเก็บรักษาไว้ในสภาพคงเดิม

ภาพที่ ๔.๑๒๑ วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา

๒) วัดลี ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านหลายอิง ใกล้กับ โรงเรียนเทศบาล ๓ ต.เวียง อ.เมือง จ.พะเยา วัดลี เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญวัดหนึ่งของเมืองพะเยามาช้านาน วัดลี เป็นชื่อแต่ดั้งเดิม ความหมายของคำว่า "ลี" เป็นคำโบราณของไทยทางภาคเหนือ หมายถึง กาด หรือ ตลาด ใน

ความหมาย "วัดลี" นั้นก็คือ วัดที่อยู่ในย่านชุมชนตลาด วัดลีสร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๐๓๘ โดยเจ้าสีหมันพะเยา ภายหลังจากที่พม่ายึดครองล้านนาและกวาดต้อนผู้คนไป ส่งผลให้หัวเมืองต่างๆของล้านนา รวมทั้งพะเยากลายเป็นเมืองร้าง วัดลี เป็นวัดร้างมานานหลายร้อยปี จนกระทั่งในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๘ ก็ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยมีพระครูบาศรีวิชัย มาเป็นผู้บูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อแล้วเสร็จ ภายใน วัดมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือองค์พระธาตุวัดลี และยังมีโบราณวัตถุสมัยอาณาจักรพะเยาจำนวนมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑที่เก็บสะสมของโบราณไว้อีกด้วยวัดลี มีสถาปัตยกรรมของภาคเหนือ และโบราณวัตถุสมัยอาณาจักรพะเยาอีกมากมาย โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทราย ถือเป็นพิพิธภัณฑที่สำคัญอีกแห่งของพะเยา

ภาพที่ ๔.๑๒๒ วัดลี อ.เมือง จ.พะเยา

๓) วัดป่าแดงบุญนาคน ตั้งอยู่บ้านป่าแดง ต.ท่าวังทอง อ.เมือง จ.พะเยา นับว่าเป็นวัดเก่าแก่แต่โบราณ เดิมชื่อ วัดบุญนาคน ตอนหลังมีการสร้างวัดใหม่เพิ่มชื่อว่า วัดป่าแดง ปัจจุบันก็เลยรวมเป็นวัดเดียวกัน วัดป่าแดงบุญนาคน นับเป็นวัดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ระหว่างล้านนากับสุโขทัยได้เป็นอย่างดี เพราะเชื่อว่กันว่าผู้สร้างวัดคือ พญาธิษฐานเจ้าเมืองสองแควได้เข้ามาสวามิภักดิ์พระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ คราศึกกรุงศรีอยุธยากับล้านนา พระเจ้าติโลกราชให้พญาธิษฐาน มาครองเมืองพะเยา และพระองค์ได้สร้างวัดอรุณวุฒีสี่ คือวัดบุญนาคน ขึ้น ดังนั้นองค์เจดีย์ที่วัดแห่งนี้จึงได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย

ภาพที่ ๔.๑๒๓ วัดป่าแดงบุญนาคน อ.เมือง จ.พะเยา

๔) วัดติโลกอาราม วัดโบราณที่เพิ่งถูกค้นพบอยู่ในกวีานพะเยา เป็นวัดสำคัญที่พระยาอุทิศธรรมได้สร้างขึ้น วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำใจกลางกวีานพะเยา เป็นที่ตั้งของหลวงพ่อดิลกแห่งกวีานพะเยา วัดติโลกอารามได้จมอยู่ใต้น้ำมานานกว่า ๕๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานศิลาจารึกได้บันทึกไว้ว่า พระราชสมัณผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าติโลกราช โปรดให้เจ้าแสนหัว เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ได้สร้างถวายในปี พ.ศ. ๒๐๑๙ – ๒๐๒๙ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแก่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ชาวล้านนาได้ยกย่องต่อพระเจ้าติโลกราช ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวของเมืองพะเยาและยังถูกบรรจุ อยู่ในโครงการ ๑๒ เดือน ๗ ดาว ๙ ตะวัน มหัศจรรย์เมืองไทยที่ต้องไปสัมผัสของ ททท. อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๔ วัดติโลกอาราม อ.เมือง จ.พะเยา

๕) วัดอนาลโยทิพยาราม ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัมห่างจากตัวจังหวัด ๒๐ กิโลเมตร สร้างโดยพระปัญญาพิศาลเถร (พระเจ้าจารย์โพนาลัย) เป็นอุทยานพระพุทธศาสนา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ ขึ้นวัดนี้ใครที่แรงเหลือเพื่อ ต้องขึ้นบันได แต่ถ้าใครขี้เกียจก็มีเส้นทางให้รถขึ้นไป บริเวณดอยบุษราคัม และม่อนพระนอน ประกอบด้วยพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย สูง ๑๘ เมตร หน้าตักกว้าง ๑๒ เมตร ลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ อีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรก มีรัตนเจดีย์ เป็นศิลปะแบบ อินเดีย-พุทธคยา เก่งจีน ประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้ว มรกตจำลอง เครื่องบูชาพระแก้วมรกต ทำด้วยทองคำและของมีค่าต่าง ๆ จากยอดเขาสามารถชมทัศนียภาพของกวีานพะเยาและเมืองพะเยาได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๔.๑๒๕ วัดอนาลโยทิพยาราม อ.เมือง จ.พะเยา

๖) วัดศรีปิงเมือง ในเขตโบราณสถานเวียงลอ อ.จุน วัดเก่าแก่แห่งเวียงลอ อดีตเมืองหน้าด่านของพะเยา ตั้งอยู่ห่างจากแนวกำแพงเมืองเก่า ไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๕๐ เมตร โบราณสถานสำคัญของวัดนี้ คือ เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ เดิมมีร่องรอยฐานวิหารอยู่ด้านตะวันออก แต่ปัจจุบันได้สร้างวิหารใหม่ครอบทับ กรมศิลปากรได้บูรณะเจดีย์องค์นี้เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๖ ปัจจุบันเป็นวัดประจำหมู่บ้านลอ โดยมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ บรรยากาศเงียบสงบมากหลังวัดมีแม่น้ำอิงไหลผ่าน และในบริเวณวัดยังมีศูนย์ศึกษาข้อมูลโบราณสถานเวียงลอตั้งอยู่อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๖ วัดศรีปิงเมือง อ.จุน จ.พะเยา

๗) วัดพระเจ้านั่งดิน ตั้งอยู่ที่ อ.เชียงคำ เพื่อไปนมัสการ "พระเจ้านั่งดิน" ห่างจาก อ.เชียงคำ ๔ กม. เป็นหนึ่งใน UNSEEN THAILAND ของไทย เนื่องจากความโดดเด่นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวที่ไม่เหมือนที่ไหน ขององค์พระประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ประดิษฐานอยู่บนพื้นแทนที่จะอยู่บนฐานชุกชี เป็นวัดที่องค์พระประธานของวัดไม่มีฐานรองรับเหมือนกับพระประธานองค์อื่นๆ เคยมีราษฎรสร้างฐานรองรับเพื่ออัญเชิญพระประธานขึ้นประดิษฐานบนฐานรองรับ แต่ปรากฏว่าพยายามยกเท่าไรก็ยกไม่ขึ้น จึงเรียกสืบทอดกันมาว่า พระนั่งดิน ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธรูปนี้สร้างตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ดังนั้น พระเจ้านั่งดินน่าจะมีอายุกว่า ๒๕๐๐ ปี ในการสร้างพระพุทธรูปนี้ใช้เวลา ๑ เดือน ๗ วัน จึงเสร็จ เมื่อสร้างเสร็จได้ประดิษฐานไว้บนพื้นราบ ไม่มีฐานชุกชีดังพระพุทธรูปอื่นๆทั่วไป

ภาพที่ ๔.๑๒๗ วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๘) วัดนันทาราม ที่สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่ อยู่ที่บ้านดอนไชย ในเขตสุขาภิบาลเมืองเชียงคำ เป็นวัดที่มีศิลปะแบบไทยใหญ่ ตัววิหารสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ตกแต่งลวดลายฉลุไม้อย่างสวยงามตามส่วนประกอบต่างๆ เช่น หน้าต่าง หน้าบัน ระเบียง เป็นต้น ภายในวัดมีพิพิธภัณฑิ์ใช้เก็บของเก่ามากมาย อาทิ ธนบัตรเก่า เครื่องใช้โบราณ ผ้าลายโบราณ ภาพวาดโบราณ ทั้งยังมีพระพุทธรูปสำคัญอยู่หลายองค์ อาทิ พระพุทธรูปปฏิมาประธาน เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ สมัยเชียงแสน ปางมารวิชัย ทรงเครื่องแบบไทใหญ่ แกะสลักด้วยไม้สักทองขนาดใหญ่ทั้งองค์ คาดว่าสร้างที่ประเทศพม่า ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๑ นิ้ว สูง ๙ ศอกประดิษฐานบนสิงห์บัลลังก์ไม้ และยังมีพระพุทธรูปหยกขาว พระเจ้าแสนแสน พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ว ประดิษฐานอยู่ภายในวัดอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๒๘ วัดนันทาราม อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๙) วัดพระธาตุสบแวน สร้างราวปี พ.ศ.๒๔๔๗ อยู่ห่างจากที่ว่าการ อ.เชียงคำ ๔ กม. เป็นที่ประดิษฐานองค์พระธาตุเจดีย์ที่มีอายุเก่าแก่มาก คาดว่าอายุราว ๘๐๐ ปี ภายในบรรจุเส้นพระเกศา และกระดูกส่วนคางของพระพุทธเจ้า องค์พระธาตุได้รับการบูรณะมาหลายครั้ง แต่ยังคงรักษาภาพศิลปะแบบล้านนาไทยไว้ได้ เชื่อว่าสร้างโดยชาวไทยลื้อสิบสองปันนา นอกจากพระธาตุสบแวนแล้ว ภายในบริเวณวัดพระธาตุสบแวนแห่งนี้มีสิ่งน่าสนใจหลายอย่าง มีบ้านชาวไทลื้อ มีต้นจามจุรีขนาดใหญ่อายุกว่า ๑๐๐ ปี สูง ๑๗ ม. แผ่กิ่งก้านเป็นพุ่มสวยงามกว้าง ประมาณ ๔๓ ม. ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นต้นจามจุรีที่สวยงามที่สุดในเมืองไทยตั้งอยู่อีกด้วย มีเจดีย์พระธาตุสบแวนอยู่ด้านหลังวิหาร เป็นเจดีย์

เก่าแก่อายุมากกว่า ๘๐๐ ปี บ้านชาวไทลื้อที่ตั้งอยู่ภายในวัดมีศูนย์หัตถกรรมทอผ้า จากผู้หญิงสูงอายุ ในหมู่บ้าน มีงานหัตถกรรมจากผ้าฝ้าย มีให้ซื้อขายและได้ชมวิธีการทอผ้าและสามารถเข้าชมเรือนไทลื้อ เพื่อรู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อได้อย่างละเอียด

ภาพที่ ๔.๑๒๙ วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

๗) จังหวัดแพร่

๗.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดแพร่มีพื้นที่ล้อมรอบด้วยภูเขาทั้ง ๔ ทิศ พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๘๐ เป็นภูเขา มีที่ราบเพียงร้อยละ ๒๐ โดยลาดเอียงไปทางทิศใต้ตามแนวไหลของแม่น้ำยม กลายกันกระทะพื้นที่ราบของจังหวัดจะอยู่ระหว่างหุบเขา มี ๒ แปลงใหญ่ คือ ที่ราบบริเวณพื้นที่อำเภอร้องกวาง อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น และอำเภอเด่นชัย ส่วนอีกแห่งหนึ่ง คือ บริเวณที่ตั้งอำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร

จังหวัดแพร่ตั้งขึ้นในสมัยใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าเมืองแพร่และเมืองลำพูนเป็นเมืองที่สร้างขึ้นมาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ ๑ ด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๒๔ - ๒๕ ซึ่งจารึกไว้ว่า “.. เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพล เมืองน่าน เมือง ... เมืองพลัวพันผึ่งของ เมืองชาว เป็นที่แล้ว ...” ในข้อความนี้ เมืองแพล คือ เมืองแพร่ ศิลาจารึกนี้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๒๖ จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเก่าแก่ของเมืองแพร่ ว่าตั้งขึ้นมาก่อนเมืองเชียงใหม่ และเชื่อว่าเมืองแพร่ได้ก่อตั้งขึ้นแล้วก่อนการตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยจากตำนานคาดว่า จากศรัทธาของชาวเมืองที่มีต่อพระธาตุช่อแพร่ หรือช่อแฮที่สร้างขึ้นภายหลังการสร้างเมือง ต่อมาจึงได้เรียกชื่อเมืองของตนว่า เมืองแพล และได้กลายเสียงเป็นเมืองแพร่ปัจจุบัน

มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมาจากภาคเกษตรร้อยละ ๒๑ ภาคการค้าร้อยละ ๒๐ ภาคการศึกษาร้อยละ ๑๒ และภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๐ โดยพืชเศรษฐกิจของจังหวัดแพร่ ได้แก่ ข้าวเหนียวนาปี ข้าวเจ้านาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ส่วนกลุ่มอุตสาหกรรมนั้น โรงงานที่มีอยู่จำนวนมาก และมีเงินลงทุนรวมค่อนข้างสูง ได้แก่ อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน และอุตสาหกรรมขนส่ง และกลุ่มที่ทำให้เกิดการจ้างงานมากที่สุดคือ อุตสาหกรรมการเกษตร อุตสาหกรรมโลหะ โรงงานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล อำเภอเมืองแพร่ และอำเภอสูงเม่น เนื่องจากมีความสะดวกทางด้านการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค ส่วนอำเภออื่นๆ มีการกระจายตัวค่อนข้างน้อย

๗.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดแพร่

สถานที่ที่มีชื่อเสียงในเมืองแพร่ ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวง เป็นพระธาตุรูปทรงแปดเหลี่ยมและเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีชวด แพะเมืองผี ที่เกิดจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก และ อุทยานแห่งชาติแม่ยม ซึ่งยังมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าสักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอย่างหนาแน่น เป็นตัวแทนป่าสักของภาคเหนือได้ดียิ่ง และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม เป็นต้น

จากการที่แพร่มีไม้สักในพื้นที่จำนวนมากมาแต่เดิม ทำให้มีการผลิตสินค้าไม้สักเป็นเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งอยู่ทั่วไป และอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและนับเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในพื้นที่มานาน คือการผลิตผ้าหม้อห้อม โดยการใช้ผ้าฝ้ายและสีย้อมจากต้นห้อมที่มีมากในพื้นที่ และการทอผ้าตีนจก ซึ่งมีทั้งการทอผ้าฝ้ายและการทอผ้าไหม ซึ่งความรู้และภูมิปัญญาในการทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติและเทคนิคในการผลิตอื่นๆ ในสินค้าหัตถกรรมเหล่านี้ ได้ถูกสืบทอดต่อกันมาหลายรุ่น และในระยะหลังได้ถูกนำมาฟื้นฟูและวิจัยพัฒนาเพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดภูมิปัญญาและทักษะฝีมือต่อไป ในรูปแบบที่สามารถสร้างมูลค่าและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างพอเพียง และเป็นที่ยอมรับทั่วไปในวงกว้างมากขึ้น ทั้งในเรื่องของฝีมือ ภูมิปัญญา และการผลิตที่อิงอยู่กับกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากลักษณะพื้นฐานโดยทั่วไปของจังหวัดแพร่ที่มีวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น มีความหลากหลายในด้านสถานที่ท่องเที่ยวทั้งศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ตลอดจนมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับการปลูกไม้สักทองและมีสินค้าท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของจังหวัดที่มีความชำนาญในการผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายด้าน เช่น การทอผ้า การย้อมผ้าหม้อห้อม และการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดแพร่เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีต ซึ่งจากการศึกษาถึงลักษณะธุรกิจชุมชนของจังหวัดแพร่ที่ผ่านมา พบว่า มีสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่น้อยที่ไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร จึงทำให้มีรูปแบบการผลิตที่ไม่มากนักและส่งผลให้ไม่สามารถแสวงหากลุ่มตลาดใหม่ๆ ได้และไม่สามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้ ดังนั้นการสนับสนุนด้านการพัฒนาระบบการผลิต โดยเฉพาะการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาดแก่กลุ่มผู้ประกอบการไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ กลุ่มย้อมผ้าหม้อห้อม และกลุ่มทอผ้า เป็นต้น จะทำให้กลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้มีความรู้ และทักษะเพิ่มมากขึ้น

๗.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดแพร่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่ กล่าวว่า ททท.แพร่ จัดโครงการ "สัปดาห์วันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ๓ จังหวัด" เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยร่วมมือกับวัด และโบราณสถาน ๑๕ แห่ง ใน จ.แพร่ จ.น่าน และ จ.อุตรดิตถ์ ซึ่งมีความสวยงาม มีประวัติศาสตร์น่าสนใจ และมีจุดขายร่วมกันคือ พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางดังกล่าว ประกอบด้วย จ.อุตรดิตถ์ ๓ พระธาตุ ได้แก่ พระบรมธาตุทุ่งยั้ง พระมหาธาตุเจดีย์ และวัดเจติยคีรีวิหาร ส่วน จ.แพร่ ๗ พระธาตุ ได้แก่ พระธาตุช่อแฮ พระธาตุ

จอมแจ้ง พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พระธาตุมิ่งเมือง พระธาตุเนิ้ง พระธาตุศรีดอนคำ พระธาตุขวยปู่ และ จ.น่าน ๕ พระธาตุ ได้แก่ เจดีย์วัดบุญยืน วัดภูมินทร์ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุช้างค้ำ และเจดีย์วัดหัวข่วง

๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ตั้งอยู่ถนนเจริญเมือง อำเภอเมืองแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นเมื่อใดแต่เดิมแยกเป็น ๒ วัด คือวัดพระบาทอันมีจุดเด่นที่รอยพระพุทธรูป เป็นวัดของเจ้าผู้ครองนคร และวัดมิ่งเมือง ซึ่งมีพระธาตุมิ่งเมืองเป็นของสำคัญ เป็นวัดของอุปราช ต่อมาภายหลัง เมื่อไม่มีเจ้าครองนครแล้วทางราชการจึงให้รวมวัดทั้งสองเข้าด้วยกัน และมีการบูรณะวัดอีกหลายครั้ง ครั้งสำคัญคือ การสร้างพระอุโบสถใหม่เนื่องจากหลังเก่าถูกไฟไหม้ไปจนหมดสิ้น แต่เดิมนั้นเป็นวัดราษฎร์ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๙๘ ได้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ประเภทวรวิหาร วัดพระบาทมิ่งเมืองมาจากสองวัดรวมกัน ได้แก่ วัดพระบาทและวัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ห่างกันเพียงมีถนนกันเท่านั้น วัดพระบาทเป็นวัดของอุปราชหรือเจ้าหน้าหอ ส่วนวัดมิ่งเมืองเป็นวัดของเจ้าผู้ครองนครแพร่เมื่อเมือง แพร่ล้มเลิกระบบเจ้าผู้ครองนคร วัดทั้งสองก็ถูกทอดทิ้งอยู่ในสภาพทรุดโทรมมากกระทั่ง คณะกรรมการ จังหวัดเห็นสมควรรวมสองวัดเข้าด้วยกันให้ชื่อว่า วัดพระบาทมิ่งเมือง มาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันวัดนี้เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปศิลาเขียวมหาศากยมนี พระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดแพร่และยังมีพระเจดีย์มิ่งเมือง ซึ่งเป็นเจดีย์เก่าแก่มีรอยพระพุทธรูปจำลองอยู่ภายใน นอกจากนี้วัดนี่ยังเป็นที่ตั้งของมูลนิธิยาขอบอนุสรณ์เพื่อระลึกถึง "ยาขอบ" หรือ นายโชติ แพร่พันธุ์ นักเขียนผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นทายาทเจ้าเมืองแพร่คนสุดท้าย

ภาพที่ ๔.๑๓๐ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อ.เมือง จ.แพร่

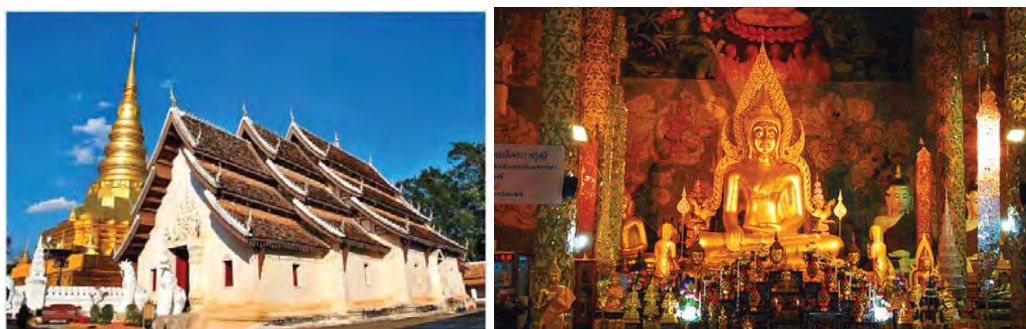
๒) วัดพระธาตุช่อแฮ

วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๑๑ ถนนช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ บนเนื้อที่ ๑๗๕ ไร่ บุคคลใดที่มาเที่ยวจังหวัดแพร่แล้วจะต้องมานมัสการพระธาตุช่อแฮ เพื่อเป็นสิริมงคลกับตนเอง จนมีคำกล่าวหาว่า ถ้ามาเที่ยวจังหวัดแพร่ แต่ไม่ได้มานมัสการพระธาตุช่อแฮเหมือนไม่ได้มาจังหวัดแพร่แพร่ สถานที่ตั้งของวัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง อยู่ในบริเวณเขตเทศบาลตำบลช่อแฮ ด้วยระยะทาง ๙ กิโลเมตร จากตัวเมืองจังหวัดแพร่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดพระธาตุช่อแฮ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ.

๒๕๔๙ โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่ม ๑๒๓ ตอนที่ ๙๖ ง วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ (พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้มวลสารจากพระธาตุช่อแฮ ทำพระสมเด็จจิตรลดา

วัดพระธาตุช่อแฮ พระอารามหลวง เป็นวัดที่ตั้งอยู่เนินเขาเตี้ยสูงประมาณ ๒๘ เมตร องค์พระธาตุช่อแฮเป็นเจดีย์ ศิลปะเชียงแสน แบบแปดเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง บุด้วยทองคำบวบหรือทองจังโก องค์พระธาตุสูง ๓๓ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๑๑ เมตร ลักษณะองค์พระธาตุตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยม ๑ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานแปดเหลี่ยม ๓ ชั้นรองรับ ถัดไปเป็นฐานบัวคว่ำและชุดท้องไม้แปดเหลี่ยม ซ้อนลดชั้นกันขึ้นไป ๗ ชั้น จากนั้นเป็นบัวระฆัง ๑ ชั้น และหน้ากระดานหนึ่งชั้น จนถึงองค์ระฆังแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสองและปล้องไฉน ส่วนยอดฉัตรประดับตกแต่งด้วยเครื่องบนแบบล้านนา มีรั้วเหล็กรอบองค์พระธาตุ ๔ ทิศ มีประตูเข้าออก ๔ ประตู แต่ละประตูได้สร้างซุ้มแบบปราสาทล้านนาไว้อย่างสวยงาม

ภาพที่ ๔.๑๓๑ วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่

๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง เดิมเรียกว่า พระธาตุจวนแจ้ง อยู่ในท้องที่ตำบลช่อแฮ เลยพระธาตุช่อแฮไป ๑ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดราว ๑๐ กิโลเมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๑ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง องค์พระธาตุจอมแจ้งสี่ทอง สูง ๒๙ เมตร ฐานกว้าง ๑๐ เมตร เดิมเรียกว่า พระธาตุจวนแจ้ง เนื่องจากสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จถึงสถานที่นี้จวนสว่างพอดี ต่อมาเพี้ยนเป็นจอมแจ้ง เชื่อกันว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า ที่นี้มีศาลาเรียกว่าพิพิธภัณฑตำบลป่าแดง หรือพิพิธภัณฑของจังหวัด รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาได้ยาก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑตำบลป่าแดง เป็นพิพิธภัณฑของจังหวัดแพร่ มีตำนานว่าพระพุทธเจ้าเสด็จถึงสถานที่นี้จวนสว่าง (เวลาใกล้รุ่ง) พอที่สถานที่แห่งนี้เป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า รวบรวมสิ่งของโบราณที่หาได้ยาก

ภาพที่ ๔.๑๓๒ วัดพระธาตุจอมแจ้ง อ.เมือง จ.แพร่

๔) วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ เป็นพระธาตุที่สำคัญในจังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดหลวง ซึ่งวัดหลวงสร้างมานานนับพันปี มีการสร้างวัดขึ้นในบริเวณทิศตะวันตกของคุ้มเจ้าหลวงเมื่อปี พ.ศ.๑๓๗๒ คือ มีการสร้างวิหารหลวงพลนคร เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าแสนหลวง พระประธานของเมืองพลนคร ต่อมาในปี พ.ศ.๑๖๐๐ ขนชาติขอมได้ยกทัพเข้ารุกรานเมืองพลนคร ได้เผาทำลายเมืองรวมทั้งวัด และได้เผาลอกเอาทองหุ้มพระเจ้าแสนหลวงไป จากนั้น ขอมได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น "เมืองโกศย" จนถึง พ.ศ.๑๗๑๙ เมื่อพม่าขยายอิทธิพลมาสู่ดินแดนล้านนาและขับไล่ขอมออกไป พม่าได้เรียกเมืองพลว่า "เมืองแพล" ต่อมา พญาพิระไชยวงศ์ เจ้าเมืองแพลได้ทำไมตรีกับพม่าและร่วมกับสร้างมั่งการเจ้าเมืองพม่า ทำการบูรณะวัดหลวง เจ้าเมืองแพลและชาวเมืองแพลได้ร่วมกันสร้างพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ พร้อมกับได้หุ้มทองพระเจ้าแสนหลวงและให้ชื่อวัดเสียใหม่ว่า "วัดหลวงไชยวงศ์"

ภาพที่ ๔.๑๓๓ วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ อ.เมือง จ.แพร่

๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง พระธาตุเนิ้ง ตั้งอยู่ในวัดพระหลวง บ้านพระหลวงหมู่ที่ ๘ ตำบลพระหลวง อำเภอสองเม่น จังหวัดแพร่ เป็นเจดีย์เก่า พระธาตุเป็นรูปแบบศิลปะเชียงแสน ทรงปราสาท ชาวบ้านเรียกว่า ธาตุเนิ้ง มีความหมายว่า เอียง เป็นพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยกลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสนสร้างโบราณสถานพระธาตุเนิ้ง เป็นเจดีย์มีลักษณะเอียงอาจเกิดจากแผ่นดินไหว องค์พระธาตุเคยเอียง หรือเนิ้ง จึงเรียกว่า วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง ความสำคัญต่อชุมชน เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของ

ชุมชนบ้านพระหลวงและชาวแพร์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุเนิ้ง และเป็นวัดที่มีคัมภีร์ใบลานจำนวนมาก

ภาพที่ ๔.๑๓๔ วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น จ.แพร่

๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดห้วยอ้อ อยู่เลยที่ว่าการอำเภอลงไปเล็กน้อย ห่างจากตัวเมืองแพร่ ๔๕ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข ๑๐๒๓ เป็นพระธาตุเก่าแก่ขนาดใหญ่ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๐๗๘ คราวพระนางจามเทวีเสด็จจากเมืองละโว้ไปเมืองหริภุญชัย พระธาตุแห่งนี้ได้รับการบูรณะหลายครั้ง ปัจจุบันมีฐานเป็นปูน ส่วนบนประดับด้วยแผ่นโลหะสีทอง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวบรวมตำนานพระพุทธรูป และมีพระพุทธรูปศิลปะพม่า ที่ทำจากไม้เรียกว่า "พระเจ้าพม่าไต้" ตลอดจนคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งเก็บไว้ในหอไตรของวัด มีประวัติเล่าว่า ราวปีพ.ศ ๑๐๗๘ พระนางจามเทวี พระราชธิดาภคินีผู้ครองเมืองละโว้เป็นมเหสีพระยารามรามัญผู้ครองเมืองโยธยา (เมืองรามบุรี) ขณะนั้นทรงตั้งครุฑ์ฝาแฝดยังอ่อนอยู่ ได้เสด็จมาครองเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เวลาที่มานั้นพระราชบิดาได้มอบบอชทองคำปฐะบรมสารีริกธาตุซึ่งได้มาจากโทณพราหมณ์ มาด้วยเรือพร้อมด้วยคณะสงฆ์ นักปราชญ์ไพร่พลอันมาก ชรอยผิดกระแสน้ำปิงมาตามน้ำยม พระนางก็หันน้ำจ้อมจึงคณิงใจว่า เราลองขึ้นไปก่อนเทิด ว่า อัน แต่นั้นมาจึงเรียกว่า "เมืองลอง" จนถึงบัดนี้ และแล้วได้ประชุมยังสงฆ์ นักปราชญ์พิจารณาเห็นว่า ที่นี้ปูนสนุกถูกเนื้อเป็งใจก็ใคร่ปฐะธาตุ ว่าอันแล้ว พอถึงวันดีจึงพร้อมกันปฐะพระธาตุว่าและปลูกต้นมะแงต้นหนึ่ง แล้วจึงดริพล่องน้ำยมกลับขึ้นน้ำปิงไปรอด เมืองหริภุญชัย อยู่มาจึงได้ประสูติลูกชายสองคน คนหนึ่งชื่อว่า มหันตยศ - อนันตยศ พระนางไปสร้างเมืองเชียงใหม่ และสร้างหอ-พัก-ตำนานล้านนา แล้วเอาขึ้นไว้ยังหอพระแก้ว

ภาพที่ ๔.๑๓๕ วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง จ.แพร่

๓) วัดพระธาตุขวยปู คำว่า “ขวยปู” หรือ ขุยปู นั้นหมายถึง “รูปู” ประดิษฐานสถานอยู่ที่ วัดชัยสิทธิ์ ตำบลแม่ป๋าก อำเภอวังซิ่น จังหวัดแพร่ พระธาตุขวยปู ได้มีการเล่าสืบต่อกันมากล่าวถึง ความเป็นมาของการสร้างพระธาตุไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๑,๕๐๐ ปี มหาเถรนั้นตาทิยาจากเมืองน่าน ได้เดินทางไปยังเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จนถึงเขตเมืองลอง โดยมี จุดมุ่งหมายคือ ต้องการไปนมัสการพระธาตุพระบาทในต่างบ้านต่างเมือง ได้พำนักอยู่ที่บ้านแม่ป๋าก ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างกลองนันทาเกรศรีสนัดชัย จนล่วงถึง ๑ พรรษา ได้ร่วมกับชาวบ้านสร้าง สะพานข้ามห้วยแม่ป๋ากไปยังพระธาตุขวยปูนับเวลาได้ ๕ พรรษา จึงสำเร็จจากนั้นท่านก็เดินทางจาก ไป และอีก ๕ ปีต่อมา จึงกลับมาอีกครั้งหนึ่งตรงกับจุลศักราช ๑๒๕๙ ท่านได้มานว่า ณ ที่นี้เป็น สถานที่ที่พระพุทธเจ้าสร้างสมภารมีและเสวยพระชาติเป็น “ปูคำ” ซึ่งพระมหานันทตาทิยา มีความ ประสงค์จะสร้างเจดีย์ครอบรูปูที่มีขวยดินหรือ “ขวยปู” รื่น แต่เดิมเชื่อว่าพระเจ้าอโศกมหาราชได้เอา กระดุกกรักแร้ข้างซ้ายของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ในรูปูนี้แล้วสร้างองค์พระธาตุครอบไว้ และก่อนหน้า นี้พระมหานันทตาทิยาทราบว่า เถรเจ้าวัดนาตุ้ม อ.ลอง จ.แพร่ เคยมาสร้างพระธาตุแต่ถูกฟ้าผ่าเสียหาย ต่อมาเถรเจ้าอินต๊ะ ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดพระยืนหริภุญชัย จ.ลำพูน ได้มาสร้างพระธาตุจนสำเร็จ และ เมื่อพระมหาเถรนั้นตาทิยา มาพำนักที่แห่งนี้ ตัวพระธาตุได้ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงมีความประสงค์จะ สร้างองค์พระธาตุขึ้นใหม่ ได้รับแรงศรัทธาจากเจ้าบุญวาทย์วงศ์มณิตยเจ้าผู้ครองนครลำปาง และแรง ศรัทธาจากชาวบ้านน้อยใหญ่ ทำให้การสร้างพระธาตุขวยปูได้สำเร็จ

ภาพที่ ๔.๑๓๖ วัดพระธาตุขวยปู อ.วังซิ่น จ.แพร่

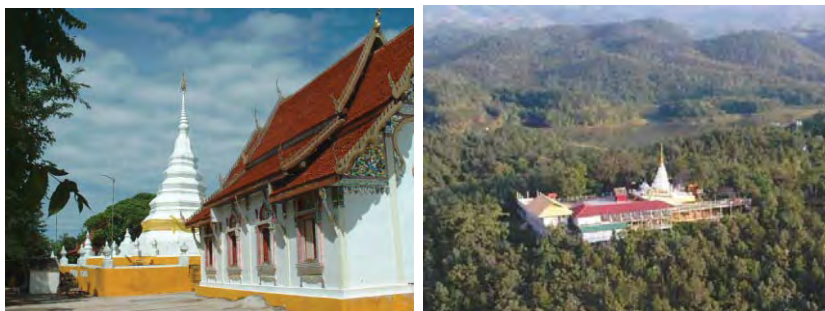
๔) วัดพระธาตุพระลอ ตั้งอยู่ที่บ้านพระลอ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ห่าง จากที่ว่าการอำเภอสอง ๔ กิโลเมตร เป็นโบราณสถานที่มีประวัติเกี่ยวเนื่องกับ เวียงสรองเมือง โบราณที่กล่าวถึง วรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลอ และเป็น ที่ประดิษฐานพระศรีสรรเพชญ์พระ คู่บ้านคู่เมือง ของอำเภอสอง ภายในวัดมีรูปปั้นของ พระล พระเพื่อน พระแพง พระธาตุพระลอ พระ ธาตุพระลอ เป็นโบราณสถานที่มีประวัติ เกี่ยว พระลอ พระเพื่อน พระแพง ประวัติความเป็นมา เดิม วัด พระธาตุพระลอนี้เดิมเรียก ธาตุหินส้มเพราะแต่เดิมก่อนที่จะสร้าง พระธาตุนั้น พบว่ามีซากอิฐและ หินกองใหญ่อยู่ หินนี้มีลักษณะ เป็นหินส้มแต่ต่อมา ภายหลังได้เปลี่ยนแปลงชื่อเป็น พระธาตุ พระ ลอการก่อสร้างสันนิฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย เนื่องจากมีการขุด พบ

โบราณวัตถุหลายชิ้น เช่น ดาบ และพระพุทธรูป ซึ่งเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย หล่อด้วยตะกั่ว รูปแบบเจดีย์เป็นทรงลังกา พ.ศ.๒๓๒๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.๒๕๒๑ จังหวัดให้สร้างอนุสาวรีย์พระลอ พระเพื่อนพระแพงขึ้นในบริเวณวัด เป็นรูปปั้นของกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ที่ถูกทหารยิงด้วยธนูจนสิ้นพระชนม์ ประเพณีนมัสการพระธาตุพระลอกำหนดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เหนือของทุกปี พระธาตุพระลอ อยู่ที่ตำบลบ้านกลาง ตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๔ กม.ที่ ๕๔ ห่างจากอำเภอสอง ประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นพระธาตุเก่าแก่อายุกว่า ๔๐๐ ปีสร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์เพื่อระลึกถึงความรักอมตะของพระลอแห่งนครแมนสรวงและพระเพื่อน-พระแพง แห่งเมืองสรอง

ภาพที่ ๔.๑๓๗ วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง จ.แพร่

๙) วัดพระธาตุปูแจ วัดพระธาตุปูแจ ตั้งอยู่ที่บ้านบุญเรือง หมู่ที่ ๔ บ้านบุญเรือง ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ปัจจุบันกรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานแห่งชาติ พระธาตุปูแจประดิษฐาน ในเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ ๔ เมตร สูง ๔ เมตร บรรจุพระธาตุ ตาตุ่มข้างขวา (กระดูกข้อเท้า) ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นโบราณ สถานที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดแพร่สร้างมาแต่โบราณนาน หลายร้อยปีหลายยุค หลายสมัย และมีเจ้าผู้ครองนครแพร่หลาย ๆ พระองค์ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ เป็นประจำเสมอมางานนมัสการพระธาตุ ปูแจ หรืองานขึ้นพระธาตุ ตรงกับวันขึ้น ๑๑-๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี (เดือน ๕ เหนือ) มีตำนานเล่าว่า ในสมัยที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเนื้อทรายทองได้ถูกนายพรานติดตามรอยเป็นเวลานาน เมื่อเดินทางมาถึงเขาภูนี้เกิดอาการบาดเจ็บ ชัดเบา (อาการของโรคปัสสาวะไม่ออก) ได้รับทุกข์ทรมานอยู่เป็นเวลานาน ๓ วัน จึงถึงแก่ความตาย การเกิดชัดเบา (อาการของโรคปัสสาวะไม่ออก) ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า ปวดแฉ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วได้เสด็จมาเผยแพร่ธรรมให้ประชาชนถึงดอยม่วงคำ (อำเภอเมืองพะเยา)เสด็จตามรอยทางเดิมถึงเขาภูนี้ก็ทรงแยมพระโอษฐ์ พระอานนท์ซึ่งเสด็จตามจึงทูลถามว่ามีอะไรเกิดขึ้นที่นี่ ก็ทรงตรัสเล่าถึงความหลังให้ฟังโดยตลอด พระอานนท์ก็ทูลขอว่าแห่งนี้ควรเป็นที่สักการะแห่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในกาลภายหน้าสืบไปพระพุทธเจ้าจึงพระราชทานเกศาเส้นหนึ่งให้แก่พระอานนท์ ณ บัดนั้นพระอินทร์ก็เนรมิตรผอบมารองรับบรรจุพระเกศาไว้นำไปประดิษฐานในอุโมงค์เขาภูนี้ และต่อมาได้สร้างพระธาตุปูแจ ไว้ให้ประชาชนได้กราบไว้สักการะบูชา

ภาพที่ ๔.๑๓๘ วัดพระธาตุปูแง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

๘) จังหวัดลำปาง

๘.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ลำปางเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในล้านนา เป็นจุดศูนย์รวมทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมล้านนาอันโดดเด่น สมัยกรุงศรีอยุธยา อาณาจักรล้านนารวมไปถึงนครลำปางได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามานานนับสองร้อยปี ดังนั้นสถาปัตยกรรม วัดวาอาราม โบราณสถานต่าง ๆ ในเมืองลำปางจึงได้รับอิทธิพลของศิลปะพม่าเห็นได้อย่างชัดเจน อาทิ วัดศรีชุม วัดพระแก้วดอนเต้าฯ ช่วงสมัยพม่าปกครองอาณาจักรล้านนารวมไปถึงเมืองลำปางไม่ได้สร้างคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง มีหน้าซำยังกระทำการย่ำยีข่มเหงชาวบ้านจนทำให้ชาวเมืองเกลียดชังไปทั่ว จนกระทั่งได้เกิดวีรบุรุษผู้กล้าแห่งบ้านปampang (ปัจจุบันอยู่อำเภอห้างฉัตร) นามว่า เจ้าพ่อทิพย์ช้าง ท่านได้รวบรวมชาวเมืองขับไล่พม่าพ้นเมืองลำปางได้สำเร็จ พร้อมกันนี้ชาวเมืองจึงพากันสถาปนาท่านขึ้นเป็นเจ้าเมืองลำปาง มีพระนามว่า พญาสุวฤทัยสงคราม เวลานั้นเมืองลำปางเป็นเมืองเดียวในล้านนาที่ปราศจากอำนาจปกครองจากพม่า

กาลเวลาต่อมาลูกหลานของท่านได้กอบกู้เอกราชขับไล่พม่าจากแผ่นดินล้านนา และได้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ ลำพูน น่าน และต้นตระกูลของท่านมีนามปรากฏในพงศาวดารว่าราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการปฏิรูประบอบการปกครองเป็นระบอบมณฑล เมืองลำปางขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ (เมืองเชียงใหม่) และต่อมาแยกออกไปเป็นมณฑลมหาสารคาม ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นจังหวัด เมืองลำปางจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดลำปางในปี ๒๕๕๓ มีผลิตภัณฑ์มวล ๕๙,๔๑๘ ล้านบาท อยู่ในอันดับที่ ๓๗ ของประเทศ สาขาที่มีรายได้สูงสุด คือ สาขาเหมืองแร่และเหมืองหิน มูลค่า ๑๒,๔๕๐ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๙๕ ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ทั้งจังหวัด รองลงมาได้แก่ สาขาการค้าส่งและค้าปลีก มูลค่า ๘,๓๕๒ ล้านบาท สาขาการเกษตร การล่าสัตว์ และการป่าไม้ มูลค่า ๗,๗๗๐ ล้านบาท ปี ๒๕๕๓ ประชากรจังหวัดลำปางมีรายได้เฉลี่ย ๗๒,๕๒๑ บาทต่อคนต่อปี อยู่ในอันดับที่ ๔๖ ของประเทศ

๘.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและหัตถกรรม เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล อุทยานแห่งชาติแม่วะ อุทยานแห่งชาติดอยจาง เขื่อนกิ่วลม อ่างเก็บน้ำวังเหือ ภูเขาไฟผาลาด โรงไฟฟ้าแม่เมาะ น้ำตกวังแก้ว

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์/ศาสนสถาน เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ ประติมากรรม วัดม่อนพระยาแช่ วัดพระธาตุเสด็จ วัดศรีรองเมือง วัดพระแก้วดอนเต้า วัดเจดีย์ขาว วัดพระธาตุจอมปิง วัดศรีชุม เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและหัตถกรรม เช่น กาดกองต้า ถนนวัฒนธรรม บ้านเสานัก บ้านป่องนก กาดแก้ว จาว หมู่บ้านกะสลัก (บ้านหลุก) หมู่บ้านปั้นหม้อดิน บ้านม่อนเขาแก้ว ศูนย์ศิลปาชีพแม่ต้า เป็นต้น

ปี ๒๕๕๓ จังหวัดลำปางมีผู้มาเยือนทั้งสิ้น จำนวน ๔๕๑,๑๒๙ คน แยกเป็นชาวไทยจำนวน ๔๐๐,๙๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘๗ ชาวต่างประเทศ จำนวน ๕๐,๒๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑๓ โดย ผู้มาเยือนลดลงจากปี ๒๕๕๒ จำนวน ๗๖,๓๑๑ คน ซึ่งน่าจะเกิดจากความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจของโลกนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มาเที่ยวที่จังหวัดลำปาง ๕ ลำดับแรก มีดังนี้ ฝรั่งเศส เยอรมัน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เบลเยียม

สถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมไปมาก ๓ อันดับแรก ได้แก่ วัดพระธาตุลำปางหลวง น้ำตกแจ้ซ้อน ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

๘.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง จัดกิจกรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ภายใต้โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นางสายฝน นาถพรายพันธุ์ วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง เผยแพร่ว่า จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี เพื่อพัฒนาต่อยอดโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่มทางสังคมและเศรษฐกิจ และสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางบุญไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ได้แก่ วัดศรีห่มวดเกล้า วัดศรีปงชัย วัดศรีก้า วัดศรีบุญเรือง วัดศรีรองเมือง วัดศรีบุญโยง วัดศรีล้อม วัดศรีเกิด และวัดศรีชุม ซึ่งเส้นทางใหม่ของจังหวัดลำปางมีกิจกรรมในโครงการ เช่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมในหมู่บ้านวัฒนธรรม วิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นที่ และกิจกรรมมนต์เสน่ห์ไหว้พระ ๙ วัด ซึ่งกำหนดจัดกิจกรรมไหว้พระ ในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๔

โดยกิจกรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี ในวันที่ ๒๐ กันยายนนี้ เริ่มตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. พร้อมกันที่วัดศรีบุญเรือง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง จะเป็นประธานเปิดงาน หลังจากนั้นจะนำกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นหน่วยราชการ สถานศึกษา ผู้สื่อข่าว สมาคมท่องเที่ยว ประมาณ ๑๐๐ คน เดินทางไปยังวัดมีศรีทั้ง ๙ วัด เพื่อนมัสการเจ้าอาวาสวัด สักการะสิ่งสำคัญภายในวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้และเส้นทางท่องเที่ยวอีกด้วย โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง นายสุวรรณ กล่าวสุนทร รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง เป็นประธานเปิด อบรมการดำเนินการบริหารจัดการวัดให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางบุญไหว้ พระ ๙ วัดมีศรี เส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัด ลำปาง ตลอดจน ให้ประชาชน นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ แหล่งศาสนสถาน ๙ วัดมีศรี พัฒนาระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดลำปาง รวมถึงพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ปรับภูมิทัศน์วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเจ้าอาวาสวัด คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร จำนวน ๖๐ คน จาก ๙ วัด มีศรี เข้าร่วมการอบรมดำเนินการพัฒนาวัด เนื่องจากจังหวัดลำปาง เป็นเมืองเก่าแก่มียุกว่า ๑,๓๐๐ ปี มีศาสนสถาน โบราณสถานที่ช่วยสร้างเสน่ห์แห่งการท่องเที่ยว โดยเฉพาะจังหวัดลำปางมีวัดที่มีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า ศรี จำนวนมากสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและทำบุญ รวมถึงพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างรายได้ให้กับชุมชน

๑) วัดศรีหมวดเกล้า ตั้งอยู่ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เดิมชื่อ วัดสระสวนแตง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๐๑ วัดสระสวนแตง ขณะนั้นบริเวณวัดมีต้นศรีมหาโพธิ์ หรือชาวบ้านเรียกว่า ต้นศรี จำนวน ๒ ต้น ต้นใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ ต้นเล็กอยู่ทางทิศใต้ กาลเวลาผ่านไป ต้นโพธิ์นั้นได้แตกหน่อขึ้นมาอีก ๑ ต้น ห่างจากต้นใหญ่ประมาณ ๓ เมตร มีรากขมวดรอบต้น ซึ่งคล้ายผมสตรี ด้วยเหตุที่ต้นโพธิ์มีลักษณะแปลกจากธรรมชาติ ชาวแพร่สะพัดออกไปพุทธศาสนิกชนที่ได้ทราบข่าวก็พากันมาสักการบูชามิได้ขาดจนกระทั่งเจ้าหลวงผู้ครองนครลำปางในสมัยนั้นทราบได้มาสั่งการระบิดทองที่ต้นศรีมหาโพธิ์และได้เปลี่ยนชื่อวัดว่า “วัดศรีหมวดเกล้า” ต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัดได้หักโค่นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ครั้นความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานต้นศรีมหาโพธิ์ให้แก่วัดศรีหมวดเกล้า ซึ่งเป็นต้นโพธิ์ที่มาจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๖ แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ปลุกต้นศรีมหาโพธิ์พุทธคยาเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกชื่อฟ้า เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๒ อาคารเสนาสนะประกอบ อุโบสถ ศาลาเอนกประสงค์ กุฏิ และหอธรรม

ภาพที่ ๔.๑๓๙ วัดศรีหมวดเกล้า อ.เมือง จ.ลำปาง

๒) วัดศรีปงชัย ตั้งอยู่ถนนพหลโยธิน บ้านศรีปงชัย ตำบลชมพู อำเภอเมือง เดิมชื่อวัด วัดบ้านกลาง สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑ โดยการนำของพระครูบุญธรรม สุจินฺโน เจ้าอาวาส และเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมาเป็นประธานในการยกชื่อฟ้า และได้รับพระราชานุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์อักษรย่อ “ภ ป ร”

ติดที่หน้าจั่วพระวิหาร มาจนถึงปัจจุบัน บริเวณนอกวัดทางด้านทิศตะวันออก มีต้นศรีมหาโพธิ์ เป็นที่เคารพบูชาของชุมชน

ภาพที่ ๔.๑๔๐ วัดศรีพังชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

๓) วัดศรีก้ำ ตั้งอยู่บ้านศรีก้ำ ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง มีตำนานเล่าว่า ในครั้งที่พระนางจามเทวีเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย (ลำพูน ปัจจุบัน) ได้เสด็จเดินทางมานมัสการและบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวง และในระหว่างการเดินทางนั้น พระนางก็ได้สืบถามถึงช่างผู้ที่มีความชำนาญในการก่อสร้างของเมืองกุกกุญนคร แล้วก็ได้ทราบความจากชาวบ้านว่ามีหมู่บ้านหนึ่งที่เป็นหมู่บ้านของช่างผู้ที่มีความชำนาญในการก่อสร้าง ซึ่งหมู่บ้านนั้นมีชื่อเรียกว่า หมู่บ้านบ่อส้ม ดังนั้นพระนางพร้อมข้าราชการบริวารจึงได้พากันเดินทางไปยังหมู่บ้านบ่อส้ม และในระหว่างการเดินทางนั้นพระนางก็ได้เดินผ่านใต้ต้นสะหลี่ (ต้นศรีมหาโพธิ์) ที่เกิดขึ้นใกล้ริมแม่น้ำวัง และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของต้นศรีมหาโพธิ์ จึงทำให้พระนางได้สั่งให้ข้าราชการบริวารให้หยุดพักผ่อนคลายร้อน เพราะต้นโพธิ์ต้นนั้นเป็นต้นไม้ที่มีสาขาแผ่กว้างพอที่จะให้ขบวนการเดินทางของพระนางพักผ่อนคลายร้อนได้และในระหว่างการพักผ่อนคลายร้อนนั่นเองที่เป็นเหตุที่สร้างความประหลาดใจให้แก่พระนาง คือ พระนางเคลิ้มหลับเคลิ้มตื่น ได้เกิดนิมิตเห็นว่ามีชายผู้หนึ่งมีรูปอันงามได้เข้ามากราบพระบาทของพระนาง แล้วทูลขอให้พระนางช่วยสร้างสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่พวกชาวบ้าน และก่อนที่พระนางจะเดินทางออกจากบริเวณ ต้นศรีมหาโพธิ์ขอให้พระนางได้หาเอาไม้งามหางปลามาค้ำยันต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนี้เถอะ ก็จักสัมฤทธิ์จุ้ยเอื้องจุ้ยะการแล และในเมื่อพระนางได้สะดุ้งตื่นก็จึงได้เรียกเอาพราหมณ์จารย์ เข้ามาปรึกษาว่า พระนางได้มีนิมิตอันแปลกประหลาด ดังนั้นพระนางจึงเล่านิมิตของพระนางให้พราหมณ์จารย์ได้ฟัง ในเมื่อพราหมณ์จารย์ได้ฟังแล้วจึงได้ทำการตรวจดูนิมิตของพระนาง และท่านพราหมณ์จารย์ได้กล่าวว่า เหล่าทวยเทพเทวดาที่รักษาอยู่ในเมืองกุกกุญนคร ต้องการให้พระนางได้ทำการก่อสร้างที่พึ่งทางจิตใจให้แก่เหล่าประชาชนที่อาศัยอยู่กันแถวนี้ และอีกประการหนึ่งต้องการที่จะให้พระนางได้ทำการบูชาดวงของพระนางเองโดยการหาไม้งามหางปลาไปค้ำที่ต้นโพธิ์ต้นนี้เพื่อจะได้ถือเป็นการค้ำดวงของพระนางเองตลอดจนถึงจะได้เป็นการค้ำดวงของข้าราชการบริวารก่อนที่จะเดินทางไปทำการบูรณะ ถ้าหากว่ามีทำก็จะเกิดเหตุอันไม่คาดคาลมาก่อนเกิดขึ้นกับคณะผู้ที่จะทำการบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงในคราวครั้งนี้ และในเมื่อพระนางได้รับคำทำนายจากท่านพราหมณ์จารย์ เช่น นั้นพระนางก็ทำตามคำทำนายของท่านพราหมณ์จารย์ คือพระนางได้ทำการสร้าง สถูป (กู)

สำหรับเพื่อที่จะได้เอาไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้กับชาวบ้านแถวนี้และอีกประการหนึ่งก่อนที่พระนางจะเดินทางไปทำการบูรณะพระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงพระนางก็ได้้นำเอาไม้งามหางปลาไปค้ากัณฑ์โพธิ์ก่อนออกเดินทางและในเมื่อชาวบ้านผู้อยู่ใกล้เคียงได้เห็นพระนางได้ทำการก่อสร้าง สฎูป (กุ) และทำการบูชาต้นศรีมหาโพธิ์โดยการเอาไม้งามไปค้ากัณฑ์โพธิ์จึงนำมาซึ่งความเลื่อมใสต่อ สฎูป (กุ) และต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนั้นเป็นอันมาก ดังนั้นพวกชาวบ้านจึงพากันสร้างวัดใกล้บริเวณ กุ และดูแลต้นศรีมหาโพธิ์ต้นนั้นเป็นอย่างดี และได้พร้อมใจกันเรียกวัดนั้นว่า วัดก้ำศรี คืออาศัยเหตุที่พระนางจามเทวีได้เอาไม้งามหางปลาไปค้ากัณฑ์โพธิ์นั่นเอง ต่อมาอีกไม่นานพระเจ้าอนันทยศได้เดินทางไปที่พระบรมธาตุเจ้าลำปางหลวงและได้เห็นว่า สฎูป (กุ) ที่พระนางจามเทวีได้สร้างมีความเจริญรุ่งเรืองจึงได้แะทำการสักการบูชา สฎูป (กุ) พร้อมทั้งถามชาวบ้านว่าวัดนี้ชื่อว่าอะไร พวกชาวบ้านก็พากันตอบว่า วัดก้ำศรี และในเมื่อพระเจ้าอนันทยศได้ยินเช่นนั้นก็เกิดความคิดว่าชื่อนี้ฟังแล้วไม่สันทู จึงสั่งให้พวกชาวบ้านเปลี่ยนชื่อใหม่เสียให้เปลี่ยนจากคำว่า ก้ำศรี เป็น ศรีก้ำ คือให้เอาศรีขึ้นก่อนก้ำเพราะว่าฟังแล้วจะได้เป็นมงคลอันดีอันงามเหตุนี้เอง พวกชาวบ้านพากันเรียกว่า วัดศรีก้ำตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ วัดศรีก้ำได้รับการเอาดูแลเอาใจใส่จากชาวบ้านเป็นอย่างดีมาโดยตลอด แต่ก็ได้ถูกระดมชาติทำลายศาสนสถานศาสนวัตถุโดยการถูกแม่น้ำวังกัดเซาะบริเวณวัดจึงเป็นเหตุที่ทำให้ศาสนสถานศาสนวัตถุวัดได้รับความเสียหายเป็นอันมาก

ในเมื่อพวกชาวบ้านได้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น จึงได้ปรึกษาหารือกันว่าควรจะไปหาที่ทำการสร้างวัดใหม่ ในเมื่อได้ทำการปรึกษากันเช่นนั้นแล้วจึงพากันสำรวจพื้นที่ที่เห็นที่อยู่ท้ายหมู่บ้านซึ่งเป็นสวนอ้อยและทุ่งนา ของแม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ตลอดจนถึงเป็นที่ของชาวบ้านศรีก้ำบางส่วนในเมื่อสำรวจกันดีแล้วพวกชาวบ้านจึงได้ตกลงกันว่าควรที่จะไปปรึกษาขอความอนุเคราะห์จากแม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง บ้านชาวน้อยเพื่อว่าท่านจะช่วยได้บ้างดังนั้น พวกชาวบ้านจึงพากันไปเล่าถึงความจำเป็นที่ต้องย้ายวัดให้แก่แม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ฟังแล้วจึงเกิดความสงสารว่าชาวบ้านจะไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจจึงได้มอบสวนอ้อยของตนเองให้สร้างวัดใหม่เป็นจำนวนเนื้อที่ ๑ ไร่ และในเมื่อชาวบ้านได้ที่ดินจำนวน ๑ ไร่ ที่แม่เฒ่าออน ศรีสองเมือง ได้มอบให้จึงได้พร้อมใจกันย้ายวัดมาสร้างวัดอยู่ที่ใหม่ในปี พ.ศ.๒๔๒๓ และจึงได้มาเป็นวัดศรีก้ำในปัจจุบันนี้

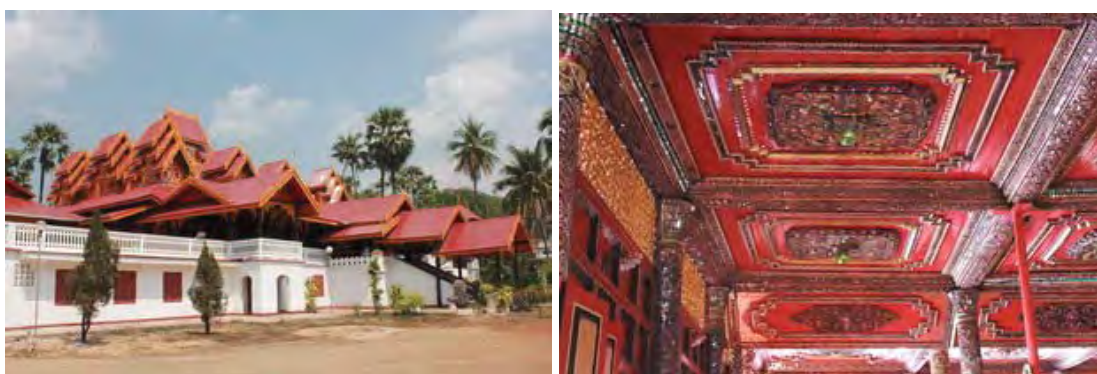
ภาพที่ ๔.๑๔๑ วัดศรีก้ำ อ.เมือง จ.ลำปาง

๔) วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๒ ไร่ ๓ งาน ๕๗ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือจดที่ดินเอกชน ทิศใต้จดทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันออกจดถนนท่าคราวัน้อย ทิศตะวันตกจดที่ดินเอกชนและทางสาธารณประโยชน์ อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ปูชนียวัตถุมี พระเจ้าทองทิพย์ พระพุทธรูป หน้าตักกว้าง ๑ เมตร สูง ๒.๖ เมตร วัดศรีบุญเรือง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๗ โดยครูบาวงค์ ร่วมกับชาวบ้านขอใช้ที่ดินสร้างวัดจากเจ้าผู้ครองนครลำปาง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๒ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๖๒ เมตร และวัดศรีบุญเรืองยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนผดุงวิทย

ภาพที่ ๔.๑๔๒ วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.ลำปาง

๕) วัดศรีรองเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าคราวัน้อย ตำบลสบตุ๋ย ในเขตเทศบาลเมืองด้านทิศตะวันตก เป็นวัดพม่าที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๔๘ สมัยที่ลำปางเป็นศูนย์กลางการค้าขายและการทำป่าไม้ สถาปัตยกรรมที่สำคัญได้แก่ วิหารไม้ซึ่งมีหลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้นเล็กชั้นน้อยสวยงามตามแบบศิลปะพม่า นอกจากนี้ยังนับว่าเป็นวัดที่มีการประดับตกแต่งภายในด้วยลายไม้แกะสลักและลายปูนปั้นลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกสี ฝีมือประณีต วิจิตรสวยงาม

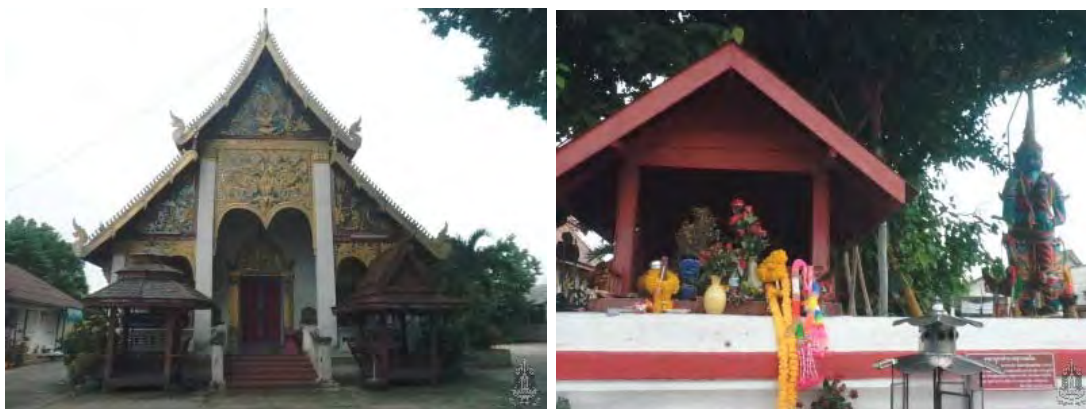
ภาพที่ ๔.๑๔๓ วัดศรีรองเมือง อ.เมือง จ.ลำปาง

๖) วัดศรีบุญโยง ตั้งอยู่ถนนจามเทวี ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๘ ไร่ ๓ งาน ๘๐ ตารางวา วัดศรีบุญโยงเดิมเป็นวัดร้าง (ป่าไม้บุญโยง) ประมาณปี พ.ศ.๒๔๔๕ พระอธิการปิ่นตา ภินทส อติเจ้าอาวาสวัดปงสนุกด้านใต้ ได้นำพระภิกษุสงฆ์มาปฏิบัติกรรมฐานแบบพื้นเมืองที่เรียกว่า “เข้ากรรม” หรือเข้ารุกขมูล ภายหลังท่านมาแผ้วถางและปรับให้เป็นที่พักสงฆ์และยกฐานะเป็นวัดในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.๒๔๖๐ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๒๐ เมตร ทางทิศตะวันออกของวัดมีกลุ่มต้นศรีมหาโพธิ์เป็นจำนวนมากและป่าไม้บุญโยง จึงมีชื่อเรียกว่า “วัดศรีบุญโยง” มาจนถึงปัจจุบัน ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นและพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ศิลปะเชียงแสน ด้านหลังวิหารมีเจดีย์ทรงพม่า ทางด้านทิศเหนือของวิหารมีหอไตรซ้อนชั้นแบบพม่าและด้านหลังเจดีย์มีวิหารครูบาปิ่นตา ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวลำปาง

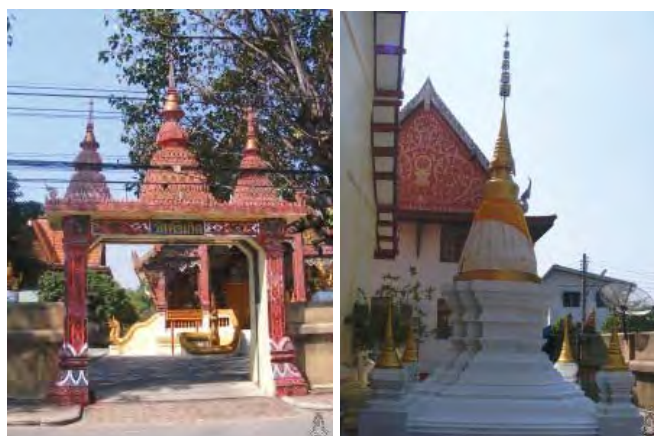
ภาพที่ ๔.๑๔๔ วัดศรีบุญโยง อ.เมือง จ.ลำปาง

๗) วัดศรีล้อม ตั้งอยู่ถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๙๓ ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ ศาลาการเปรียญ กุฏิ หอสมุดวัดและพิพิธภัณฑสถานศรีล้อมเวียงดิน ปูนีย วัดฤ มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน รุ่นสิงห์ ๑ และมีศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน (ท้าวเวสสุวรรณ) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนให้ความเคารพสักการบูชา เพื่อบนบานสารกล่าวขอให้เจ้าพ่อช่วยให้ประสบผลสำเร็จตามที่คิดหวังไว้ หากขอแล้วได้ตามที่ขอก็จะมาแก้บนแล้วแต่ว่าใครจะบนอะไร ส่วนมากจะเป็นหัวหมูดิบ เนื้อดิบ ๆ เหล้าบุหรี นอกจากนั้นยังเป็นวัดที่จังหวัดลำปางเชิญชวนร่วมทำบุญตามโครงการไหว้พระ ๙ วัดมีศรี วัดศรีล้อม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ มีชื่อเดิมว่า “วัดศรีล้อมเวียงดิน” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๔๗๖

ภาพที่ ๔.๑๔๕ วัดศรีล้อม อ.เมือง จ.ลำปาง

๘) วัดศรีเกิด ตั้งอยู่ถนนศรีเกิด ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๑ ไร่ ๒ งาน ๔ ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ปุชนิยวัตถุมิพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนแบบสิงห์หนึ่ง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

ภาพที่ ๔.๑๔๖ วัดศรีเกิด อ.เมือง จ.ลำปาง

๙) วัดศรีชุม เป็นวัดพม่าที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาวัดพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด ๓๑ วัด สร้างในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ โดยคหบดีพม่าชื่อ อุโย ซึ่งติดตามชาวอังกฤษเข้ามาทำงานป่าไม้ในประเทศไทย เมื่อตนเองมีฐานะดีขึ้นจึงต้องการทำบุญโดยสร้างวัดศรีชุมขึ้นในเขตตำบลสวนดอก การเดินทางไปวัดศรีชุม จากถนนพหลโยธินเมื่อถึงโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยแล้ว เลี้ยวซ้าย ตรงสี่แยกเข้าถนนศรีชุมไปประมาณ ๑๐๐ เมตร จะพบทางเข้าวัดอยู่ทางด้านขวามือ จุดเด่นของวัดนี้เดิมอยู่ที่ พระวิหาร ซึ่งเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ที่มีศิลปะการตกแต่งภายในร่วมสมัยระหว่างศิลปะล้านนาและศิลปะพม่า หลังคาเครื่องไม้ยอดแหลมแกะสลักเป็นลวดลายสวยงามมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าได้เกิดเหตุเพลิงไหม้พระวิหารลงทั้งหลัง เมื่อตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ คงเหลือเพียงไม้แกะสลักตรงซุ้มประตู

ภาพที่ ๔.๑๔๗ วัดศรีชุม อ.เมือง จ.ลำปาง

๙) จังหวัดตาก

๙.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดตาก เป็นจังหวัดชายแดนด้านไทย-เมียนมาร์ที่สำคัญ เพราะมีพื้นที่ชายแดนเป็นระยะทางยาว และมีด้านการค้าชายแดนที่สำคัญคือ ด่านแม่สอด ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงบนเส้นทาง East-West Corridor เชื่อมต่อกับเมืองเมียวดีของพม่า สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าไม้และภูเขา ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองฝั่ง คือ ตากฝั่งตะวันออก และตากฝั่งตะวันตก ซึ่งในสองฝั่งนี้ มีลักษณะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ที่สำคัญคือ การที่มีประชากรแรงงานเข้ามาอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก ทั้งแรงงานต่างด้าวที่จดทะเบียนถูกต้อง และแรงงานอิสระที่ไม่ได้จดทะเบียนหรือเป็นกลุ่มที่เร่ร่อน รวมทั้งลูกหลานของแรงงานกลุ่มนี้ด้วย ดังนั้น ประเด็นที่ตามมาคือ เรื่องความมั่นคง สาธารณสุข การศึกษา โดยปัจจุบันมีโรงเรียนเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากต่างประเทศเปิดสอนอยู่ในพื้นที่ ๕ อำเภอ และต่อไปผู้ที่ได้เรียนในโรงเรียนก็อาจจะเรียกร้องสิทธิการเป็นคนไทย คนต่างด้าวบางส่วนที่พอมีเงินทุนจะเริ่มทำธุรกิจโดยใช้ชื่อคนไทยเปิดกิจการ ดังนั้น ในแม่สอดปัจจุบันนี้ จึงเป็นการเปลี่ยนทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ส่วนในฝั่งอำเภอเมืองนั้น ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าย่อยหรือธุรกิจขนาดเล็ก จึงค่อนข้างเงียบ ไม่คึกคัก และไม่มีแรงงานต่างด้าวในสัดส่วนที่มากเหมือนในพื้นที่แม่สอดหรือพบพระ

อำเภอแม่สอด เป็นพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจคึกคักที่สุดในจังหวัดตาก เนื่องจากเป็นเมืองของธุรกิจการค้าชายแดน และเป็นพื้นที่ที่มีการลงทุนมากที่สุด มีจำนวนโรงงานอยู่หนาแน่นเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งการค้าชายแดนและการอุตสาหกรรมคือปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของแม่สอด อำเภอแม่สอดมีความเจริญแต่ก็ยังมีความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่ด้วย มีเสน่ห์ทั้งด้านธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพราะมีประชากรหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย พม่า แวก กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ มีนักธุรกิจไทยจากต่างพื้นที่เข้าไปตั้งธุรกิจในพื้นที่จำนวนมากทั้งการค้าและอุตสาหกรรม และยังมีชาวต่างชาติอื่นๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นนักท่องเที่ยว และกลุ่มผู้ที่เข้ามาทำงานในองค์กร NGO ต่างๆ ด้วย

อำเภอพบพระ เป็นพื้นที่ฐานการผลิตเกษตรที่สำคัญของประเทศ ทั้งผัก พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก (กุหลาบ) อาชีพหลักที่สำคัญ คือการทำไร่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าว มันฝรั่ง ทำสวน เช่น ส้มสายน้ำผึ้ง ทับทิม สวนกุหลาบ ปลูกพืชผัก เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี กระเทียม หอมแดง คื่นช่าย กวางตุ้ง และไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ เช่น สวนสัก มะยมหอม อย่างไรก็ตาม

เจ้าของธุรกิจหรือเจ้าของสวนมักเป็นผู้ที่มาจากพื้นที่อื่นๆ และมีแรงงานต่างด้าวอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งเป็นแรงงานในภาคเกษตร

อำเภออุ้มผาง แต่เดิมที่อำเภออุ้มผางมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ทั้งหมด ต่อมาได้มีคนไทยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น ปัจจุบัน อุ้มผางมีชื่อเสียงในการเป็นเมืองท่องเที่ยวในอ้อมกอดของผืนป่า และหุบเขาสูงแห่งสุดท้ายของประเทศไทยที่ยังเหลืออยู่ มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ที่ครอบคลุมพื้นที่ ๑.๖ ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นเขตป่าอนุรักษ์เพื่อการสงวน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและเป็นผืนป่าตะวันตกที่เป็นต้นกำเนิดของแหล่งมรดกโลก ด้วยศักยภาพของพื้นที่ ทำให้อุ้มผางเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ และรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย โดยจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก คือน้ำตกทีลอซู แต่เส้นทางที่ไปยังค่อนข้างลำบากสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ในปัจจุบัน ธุรกิจที่อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งในการนำทัวร์ ล่องแก่ง หรือที่พัก มักเป็นรายย่อยที่ไม่ได้จดทะเบียน นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งเดินทางเข้าไปในพื้นที่เอง และอีกส่วนหนึ่งใช้บริการบริษัททัวร์ รถเช่าหรือไค้จากกรุงเทพฯ หรือนอกพื้นที่ และมีนักท่องเที่ยวไทยเพียงส่วนน้อยที่มารับบริการรถเช่าหรือไค้มาเที่ยวจากทางแม่สอดหรือจังหวัดตาก ดังนั้น SMEs ในธุรกิจนำเที่ยวที่มีการจดทะเบียนจึงมีกรรองรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มชาวต่างชาติมากกว่านักท่องเที่ยวไทย

อำเภอบ้านตาก จากคำขวัญของอำเภอคือ “พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ หินแกรนิตลือเลื่อง รอยรุ่งเรืองเมืองตาก ซากไม้กลายเป็นหิน เยือนถ้ำนันทบุรี หัตถิ รวมสองนที” จะเห็นได้ว่า มีทั้งจุดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีทรัพยากรสำคัญคือหินแกรนิต ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการประกอบกิจการโรงงาน หินแกรนิตเกิดขึ้นจำนวนหลายราย แต่ก็ประสบปัญหาที่ไม่สามารถแข่งขันในด้านราคากับหินแกรนิตจากจีนได้ และมีการปิดตัวไปในที่สุด ในพื้นที่ด้านนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องความแห้งแล้งด้วย และอาชีพหลักคือ การทำพืชไร่ ปศุสัตว์ เลี้ยงวัว พืชพันธุ์เลี้ยงสัตว์ ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ นอกจากข้าวและข้าวโพดแล้ว ยังมีโคพันธุ์ตาก และรวมทั้งเมล็ดพันธุ์หญ้าด้วย

อำเภอเมือง ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นธุรกิจร้านค้าปลีก มีโรงแรมระดับกลางที่รองรับผู้ที่เดินทางผ่าน นักท่องเที่ยวบางส่วน และนักธุรกิจ แต่โดยทั่วไป ในตัวอำเภอเมืองจะค่อนข้างเงียบไม่คึกคักนัก เป็นเมืองเล็ก และไม่มีแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ยกเว้นในช่วงเทศกาลประเพณีลอยกระทงสาย ซึ่งปัจจุบันเป็นเทศกาลสำคัญเพียงงานเดียวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาที่จังหวัดตากจำนวนมาก ถึงแม้ประชากรจะมีกำลังซื้อ แต่มักไม่ค่อยมีการลงทุนในพื้นที่ และเมืองตากฝั่งนี้ค่อนข้างแห้งแล้ง ทำให้ไม่มีการลงทุนด้านการเกษตรนัก นอกจากนี้ การที่จังหวัดตากมีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจำกัด คือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตตาก และมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด เท่านั้น ทำให้ประชากรในวัยศึกษาต้องออกไปเรียนต่อที่จังหวัดอื่นๆ เป็นผลให้ขาดกลุ่มผู้บริโภคในวัยน้อยในพื้นที่

ปัจจุบัน ธุรกิจการค้าชายแดนคือกลุ่มธุรกิจที่มีบทบาทสูงสุดในแม่สอด เพราะมีมูลค่าการค้าชายแดนผ่านทางด่านแม่สอดเป็นมูลค่าสูง อย่างไรก็ตาม ผู้ค้าที่แม่สอดได้มีส่วนแบ่งการตลาดเพียง ๑๐-๒๐% ของมูลค่าการส่งออกผ่านด่านแม่สอดเท่านั้น สินค้าที่มีปริมาณการค้าสูงที่สุดคือน้ำมันเชื้อเพลิงนั้น เป็นการค้าของผู้ผลิตรายใหญ่ ทั้งจากผู้ผลิตในไทย และจากมาเลเซีย โดยไม่ได้

ผ่านผู้ค้าที่แม่สอด นอกจากนี้ การสั่งซื้อสินค้าลอตใหญ่มากก็มักสั่งซื้อโดยตรงจากผู้ผลิตในกรุงเทพฯ หรือส่วนกลางเช่นกัน แล้วขนส่งผ่านทางด่านชายแดนแม่สอด ซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้กับผู้ประกอบการค้าที่แม่สอด สินค้าที่ผู้ค้าในแม่สอดยังรักษารฐานหรือส่วนแบ่งการตลาดได้อยู่ คือสินค้าที่โรงงานผู้ผลิตมีดีลเลอร์หรือตัวแทนจำหน่ายอยู่ทางแม่สอด และสินค้าที่มีมูลค่าไม่มากนัก หรือการสั่งซื้อสินค้าที่ต้องสั่งจากผู้ผลิตหลายราย จากการที่มีการแข่งขันสูงในด้านราคาทำให้ผลกำไรที่เกิดขึ้นกับผู้ค้าในแม่สอดนั้นคิดเป็นสัดส่วนน้อยมาก แม้ขอคืนภาษีมูลค่าเพิ่มแล้วยังอาจกำไรเพียงแค่ ๑% เท่านั้น ทุกวันนี้จึงทำรายได้กันด้วยการขายปริมาณมาก ซึ่งผู้ค้าแต่ละรายต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การแข่งขัน ดูราคาของคู่แข่ง ตัดราคากัน ส่วนลูกค้าในฝั่งพม่า นั้น นอกจากจะได้บริโภคสินค้าในราคาถูกแล้ว ยังสามารถได้เครดิตจากการสั่งซื้อจากผู้ค้าแม่สอดด้วย ข้อได้เปรียบในการแข่งขันของผู้ประกอบการที่แม่สอดนั้น นอกจากความยืดหยุ่นในความสามารถในการจัดหาสินค้าตามความต้องการแล้ว ยังเป็นในเรื่องภาษา เครือข่ายลูกค้ารายเก่าที่ติดต่อกันมานาน และความสามารถรับความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนของเงินจ๊าตด้วย

การค้าชายแดนกลุ่มที่มีโอกาสมากในปัจจุบัน ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค และวัสดุก่อสร้างในกลุ่มปูน กระเบื้องและสุขภัณฑ์ ส่วนวัสดุก่อสร้างประเภทเช่น สีหรืออิฐบล็อกนั้น มีการผลิตในพม่า สำหรับสินค้าประเภทเครื่องมือช่างก็มักนำเข้าจากจีนเป็นส่วนใหญ่ วัสดุก่อสร้างที่ส่งออกทางแม่สอดนั้น ส่วนหนึ่งผ่านผู้ค้าแม่สอด อีกส่วนหนึ่งส่งตรงจากโรงงานที่กรุงเทพฯ เอง โดยทั่วไปแล้วสินค้าของไทยแพงกว่าสินค้าจากจีนมาก แต่บางรายการที่ยังสามารถแข่งขันได้ เนื่องจากความเชื่อถือในตราสินค้าของไทย

กลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ ที่สำคัญคือ กลุ่มที่ทำธุรกิจค้าชายแดน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน และกลุ่มมุสลิม รองลงมาคือกลุ่มนักอุตสาหกรรม และกลุ่มผู้ค้าพืชไร่ พื้นที่ที่มีบทบาทสูงทางเศรษฐกิจคืออำเภอแม่สอด โดยนักธุรกิจแม่สอดนั้น ส่วนใหญ่มาจากนอกพื้นที่เข้ามาจัดตั้งธุรกิจแม่สอด มักไม่ใช่คนแม่สอดหรือคนตากแต่ดั้งเดิม และการทำธุรกิจในแม่สอดนั้น จะเชื่อมโยงกับการผลิต การเกษตร รวมทั้งการท่องเที่ยวของอำเภออื่นๆ ในจังหวัดตากด้วย

๙.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดตาก

ในพื้นที่หลักคืออำเภอแม่สอดนั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีวัฒนธรรมชนเผ่า เพราะมีทั้งคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน เชื้อสายบังคลาเทศ คนพม่า คนชนเผ่าต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกลมกลืน คนพม่าส่วนหนึ่งก็ไปวัดเป็นประจำ คนไทยเชื้อสายจีนซึ่งเป็นนักธุรกิจในพื้นที่ก็มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งพอสมควรและให้มีศาลเจ้าเพียงแห่งเดียวเพื่อไม่ให้มีการแย่งแซ่ และมีประเพณีจัดงานเทศกาลตรุษจีนเป็นประจำทุกปี รวมทั้งเทศกาลแจกทานในช่วงเดือนสิงหาคมด้วย และในบางพื้นที่ก็มีการใช้วัฒนธรรมชนเผ่ามาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวหรือซื้อสินค้าท้องถิ่นด้วยเช่นกัน สำหรับในพื้นที่อำเภอเมืองนั้น งานประเพณีสำคัญซึ่งเป็นโอกาสทางธุรกิจของหลายๆ กลุ่ม คืองานประเพณีลอยกระทงสาย ซึ่งเป็นงานใหญ่งานเดียวในพื้นที่ที่สามารถดึงดูดคนต่างถิ่นเข้ามาในจังหวัดได้จำนวนมาก ถึงแม้จะมีวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ด้านอื่นๆ อยู่ด้วย แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักทั่วไปมากนัก ส่วนผู้ประกอบการที่แม่สอดยังเห็นว่า ธุรกิจพลอยที่แม่สอดนั้น ยังพอจะดำเนินการอยู่ได้ และมีโอกาสในการเติบโตได้ เพราะยังมีช่างฝีมือที่มีคุณภาพ และมีผู้ที่มี

ประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการดูหยกและพลอย และในภาพรวมของพื้นที่นั้น เศรษฐกิจยังมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากได้รับการสนับสนุนด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง ก็น่าจะยังทำให้ธุรกิจพลอยและเครื่องประดับเติบโตและยังคงเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของแม่สอดต่อไปได้

อย่างก็ตาม ในอำเภอเมืองนั้น ไม่มีแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมากนัก ยกเว้นในช่วงเทศกาลลอยกระทงสาย ดังนั้น ธุรกิจที่รองรับนักท่องเที่ยวจึงไม่สามารถขยายตัวได้มากนัก และมีกรรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เดินทางผ่านเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดตาก มักมีจุดหมายปลายทางที่แม่สอดหรืออุ้มผาง โดยเป็นทั้งกลุ่มที่มาท่องเที่ยวเชิงเกษตรท่องเที่ยวธรรมชาติ และท่องเที่ยวในพื้นที่ของวัฒนธรรมชนเผ่า การเข้ามาซื้อสินค้าที่ตลาดริมเมยที่ด่านชายแดน ซ้อเฟอร์นิเจอร์หรือของตกแต่งทำจากไม้ และการใช้ด่านแม่สอดเป็นเส้นทางผ่านเข้าประเทศพม่า

ในส่วนของแม่สอดนั้น แม้จะไม่มีห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ อาคารขนาดใหญ่ หรือโมเดิร์นเทรตให้เห็น แต่ด้วยเศรษฐกิจที่ดีของแม่สอด ทำให้ประชากรมีกำลังซื้อ รวมกับกำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติด้วย ดังนั้น ธุรกิจร้านอาหารในแม่สอดนั้น จึงมีทั้งในแบบร้านอาหารท้องถิ่น แผงขายอาหาร และร้านอาหารขนาดใหญ่ ร้านกึ่งเผา สวนอาหารต่างๆ รวมทั้งร้านกาแฟทันสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่รองรับนักท่องเที่ยว แต่ยังรองรับคนในพื้นที่ด้วย ซึ่งผู้บริโภคในพื้นที่นั้น เป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อ และนอกจากนักท่องเที่ยวต่างชาติแล้ว ยังมีคนต่างชาติที่ทำงานอยู่ในหน่วยงาน NGO หรือ UN เข้ามาอยู่ในพื้นที่จำนวนไม่น้อยด้วย ร้านอาหารที่ให้บริการอยู่ในพื้นที่แม่สอด จึงต้องมีการสร้างเอกลักษณ์ของตัวเอง และแข่งขันกันในด้านคุณภาพอาหารและคุณภาพการให้บริการบรรยากาศของสถานที่ เป็นต้น

ในส่วนการจัดการและส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หรือเชิงวัฒนธรรมจากการที่มีสถานที่สำคัญทางศาสนาและประวัติศาสตร์ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ยังคงเป็นเรื่องที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้ อาจเชื่อมโยงเข้ากับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย ซึ่งรวมถึงพื้นที่การเกษตรในอำเภอพบพระซึ่งมีศักยภาพในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือโฮมสเตย์ด้วยเช่นกัน

๙.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดตาก

ส่วนราชการจังหวัดตากได้จัดกิจกรรมนำพุทธศาสนิกชนชาวไทย ร่วมโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ โดยนายสุริยะ ประสาทบัณฑิตย์ ผู้ว่าราชการ จ.ตาก นำพุทธศาสนิกชนชาวไทยกว่า ๒๐๐ คน ร่วมโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ที่ จ.เมียวดี เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และส่งเสริมพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ที่วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด จ.ตาก พร้อมปล่อยขบวนรถนำพุทธศาสนิกชนชาวไทยกว่า ๒๐๐ คน ข้ามสะพานมิตรภาพไทย – เมียนมาร์

ภาพที่ ๔.๑๔๘ โครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย - เมียนมาร์

ผู้ว่าราชการ จ.ตาก กล่าวว่า โครงการไหว้พระ ๙ วัด เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินในครั้งนี้ จะช่วยสร้างสัมพันธภาพของไทยและเมียนมาร์ ในระดับท้องถิ่น ที่มีอารยธรรมแห่งลุ่มน้ำเมย ที่คล้ายคลึงกัน ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยใช้ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยง อีกทั้งเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ด้วย สำหรับโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย - เมียนมาร์ นี้ สำนักงานวัฒนธรรม จ.ตาก สภาวัฒนธรรม จ.ตาก สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จ.ตาก รวมทั้งสมาคมท่องเที่ยว จ.ตาก ได้ร่วมกันจัดขึ้น โดยนำพุทธศาสนิกชนกว่า ๒๐๐ คน ไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์ที่วัดใน อ.แม่สอด จ.ตาก ไปแล้ว ๕ วัด คือ วัดมณีไพรสณฑ์ วัดแม่ชอดน่าน วัดดอนแก้ว วัดท่าสายโทรเลข และวัดไทยวัฒนาราม ก่อนที่จะเดินทางเข้าไปสักการะและไหว้พระ ณ วัดต่าง ๆ ใน จ.เมียวดี ประเทศเมียนมาร์ ได้แก่ วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจติยทอง วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ วัดอิฐฐาน และวัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ โดยมีพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาร์ ให้การต้อนรับและร่วมกิจกรรมดังกล่าว

๑) วัดมณีไพรสณฑ์ สถานที่ตั้งอยู่ถนนอินทรีริ เขตเทศบาลนครแม่สอด (อยู่ในตลาดแม่สอด) พื้นที่ตั้งหน้าวัดติดถนนใหญ่ด้านหลังติดลำห้วยแม่สอด สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๘ ภายในวัดมีปูชนียวัตถุโบราณสถาน ได้แก่ พระพุทธโคดมบรมศรีเมืองฉอด (หลวงพ่อด) เจติยวิหารสัมพุทธะ ซึ่งมีลักษณะแปลก คือ บนองค์เจติยมีเจติยเล็กๆ ล้อมรอบถึง ๒๓๓ องค์ และมีพระพุทธรูปบรรจุอยู่ถึง ๕๑๒,๐๒๘ องค์ นอกจากนี้ภายในวัดยังมี โบสถ์เก่าแก่อายุกว่า ๒๐๐ ปี ที่บริเวณหน้าบันและหลังคามีลายไม้ฉลุสวยงาม และบริเวณโดยรอบวัดมีซุ้มและศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ได้แก่ หลวงพ่อสังกัจจาย พระพุทธรูปปูนปั้นปางพุทธไสยาสน์ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๔๙ วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด จ.ตาก

๒) วัดแม่ชอดนำด่าน ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕ บ้านเงี้ยวหลวง ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๙ ไร่ ๑๖ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับเหมืองสาธารณะ ทิศใต้ติดต่อกับที่ดินมีการครอบครองของเอกชน ทิศตะวันออกติดต่อกับเหมืองสาธารณะ ทิศตะวันตกติดต่อกับที่ดินมีการครอบครอง เลขที่ ๑๗ โดยมีโฉนดที่ดินเลขที่ ๑๘ เป็นหลักฐาน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม อาคารเสนาสนะต่าง ๆ มี อุโบสถกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๐ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๕๑๘ ศาลาการเปรียญกว้าง ๒๑ เมตร ยาว ๒๗ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๕๒๓ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๔ หลัง เป็นอาคารไม้ สำหรับปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ในวิหาร ๕ องค์ พระพุทธรูปหินอ่อน ๒ องค์ ทองเหลือง ๑ องค์ ได้มาจากสหภาพพม่า สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๐ ประชาชนนิยมเรียกว่า “วัดเงี้ยวหลวง” บ้าง เรียกว่า “วัดหลวง” บ้าง เดิมนั้นบริเวณแถวนี้เป็นที่พักแรมของบรรดาพ่อค้าชาวไทยใหญ่ ต่อมาได้มีการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งมากขึ้น จึงได้ร่วมใจกันจัดสร้างวัดนี้

ภาพที่ ๔.๑๕๐ วัดแม่ชอดนำด่าน อ.แม่สวด จ.ตาก

๓) วัดดอนแก้ว ตั้งอยู่หลังที่ว่าการอำเภอแม่ระมาด เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินอ่อนอันเป็นปฏิมากรรมของชาวพม่าที่มีอยู่ ๓ องค์ในโลก แกะสลักจากหินอ่อนทั้งแท่ง โดยองค์แรกประดิษฐานที่ประเทศอินเดีย องค์ที่สองประดิษฐานที่ประเทศปากีสถาน และองค์ที่สามประดิษฐานที่วัดดอนแก้ว หมู่ที่ ๖ อำเภอแม่ระมาด โดยเมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ขุนระมาดไมตรี และชาวแม่ระมาดได้ไปติดต่อขอเช่าบูชามาจากพม่าในราคา ๘๐๐ รูปี มีขนาดหน้าตักกว้าง ๕๐ นิ้ว สูงจากฐานถึงเศียร ๖๓ นิ้ว โดยนำมาทางเรือผ่านเมืองมะละแหม่ง แล้วเดินทางต่อจนถึงท่าเรือจองโต ทานครุบาขาวปี ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวบ้านและชาวเมืองเหนือได้ไปรับพระพุทธรูปหินอ่อนแล้วอัญเชิญขึ้นบนเกวียนผ่านเมืองกรุกกริก บ้านจ่อแฮ (บ้านกะเหรี่ยง) การเดินทาง ยากลำบาก และล่าช้าเพราะเป็นภูเขาสูงชันต้องนอนพักแรมระหว่างทางถึงหมู่บ้านปางกาง การเดินทางจึงรวดเร็วขึ้นเพราะเป็นพื้นราบกระทั่งถึงหมู่บ้านเมียวดี ริมฝั่งแม่น้ำเมย เขตประเทศสหภาพเมียนมาร์ และข้ามแม่น้ำเมยเข้าสู่ประเทศไทยที่บ้านท่าสายลวด เขตแม่สวด และเดินทางไปยังอำเภอแม่ระมาดจึงอัญเชิญพระพุทธรูปหินอ่อนประดิษฐาน ณ วิหารวัดดอนแก้ว ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๖๕ รวมเวลาที่ไปอัญเชิญพระพุทธรูปหินอ่อนในครั้งนี้เป็นเวลา ๑๒ วัน

ภาพที่ ๔.๑๕๑ วัดดอนแก้ว อ.แม่สอด จ.ตาก

๔) วัดท่าสายโทรเลข ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าสายลวด มีหลักฐานว่าเมื่อ ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา มีสภาพป่ารกทึบ ติดกับฝั่งแม่น้ำเมย และไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ จนกระทั่งมีกลุ่มคนไทยซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานว่าอพยพมาตั้งหลักฐานอยู่บริเวณบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเมยเมื่อใด โดยการปลูกไร่อ้อยและยาสูบ ต่อมาไม่นานก็มีการขยายตัวของหมู่บ้าน ประกอบกับบริเวณหมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำเมยมีการติดตั้งสายโทรเลขจากเมืองกรุกกริก ฝั่งประเทศพม่าถึงประเทศไทย ผ่านอำเภอแม่สอดจนถึงตัวจังหวัดตาก เป็นความร่วมมือระหว่างไทย-อังกฤษ และในแนวที่สายโทรเลขพาดผ่านนั้นจะมีการทางเดินเท้าติดตามตลอดจนถึงตัวเมืองแม่สอด เส้นทางนี้มีความสำคัญสำหรับชาวบ้านในบริเวณนี้ ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและมีการสร้างวัดใกล้ท่าน้ำ และท่าข้ามเรือบริเวณที่มีสายโทรเลขผ่านจึงเรียกว่า "วัดท่าสายโทรเลข" ต่อมาหมู่บ้านเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และเกิดการรวมตัวกันเรียกชื่อใหม่ว่า "หมู่บ้านท่าสายลวด" มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๑๕๒ วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอด จ.ตาก

๕) วัดไทยพัฒนาราม เดิมชื่อ วัดแม่ตาวเจี้ยว หรือ วัดไทยใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ ๑ ตำบลท่าสายลวด ห่างจากตัวอำเภอแม่สอดไปประมาณ ๕ กิโลเมตร บริเวณกิโลเมตรที่ ๘๔ ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๕ สายตาก - แม่สอด เส้นทางนี้จะไปตลาดริมเมย ก่อนถึงสะพานมิตรภาพไทย - พม่า เป็นวัดในพระพุทธศาสนานิกายมหายานของชาวไทยใหญ่ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลมาจากสหภาพพม่า สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๐ โดยนายมั่ง เป็นชาวพม่ารัฐฉาน ที่อพยพครอบครัวมาอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่สอด และได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านแม่ตาว ต่อมาได้รับพระราชทาน

นามว่า หมื่นอาจคำแหงหาญ ในปี พ.ศ.๒๕๐๐ ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นวัดพระพุทธศาสนาในสังกัดกรมศาสนา ในวัดมีพระพุทธรูปนามนี้ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่จำลองมาจากพระพุทธรูปมณีนีอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองมณฑลเลย สหภาพพม่า เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดตากศรัทธาเลื่อมใสกันมาก นับเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาว จ.ตาก ศรัทธาเลื่อมใสกันมาก นอกจากนี้มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ พระพุทธรูปหินอ่อน วิหารเจดีย์สี่ชมพู และศาลาการเปรียญลายไม้ฉลุรูปแบบพม่า

ภาพที่ ๔.๑๕๓ วัดไทยพัฒนาราม อ.แม่สอด จ.ตาก

๖) วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง พระเจดีย์ชเวเมียนโหว่น หรือ เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ หรือ วัดฉายมินหุ่น ที่คนไทยมักเรียกว่า เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์ทองแห่งเจ้ากรรมมา อยู่ริมถนนโมโจลาน จากเชิงสะพานมิตรภาพ ไทย-พม่า เดินทางต่อไปตามถนนใหญ่อีกประมาณ ๕๐๐ เมตร มีราชสีห์พม่าสองตัวเฝ้าซุ้มประตูทั้งสองด้านด้วยกัน มีรูปปั้นแปลกประหลาดที่ไม่เหมือนกันวัดอื่นในเมียวดีเจดีย์หลวงแห่งนี้ถือว่าเป็นสถานโบราณแบบมอญ ผู้สร้างเจดีย์ชื่อ มะส่วย จ่าพอ เป็นพ่อค้าชาวกะเหรี่ยง อาชีพค้าขายไม้สักอยู่ในเมืองเมียวดี มีฐานะร่ำรวยมาก มีพี่น้องสามคน มะส่วย เป็นคนน้องสุดท้อง ได้สร้างเจดีย์หลวงเป็นอนุสรณ์ของชีวิตและเป็นที่สักการะในพระพุทธศาสนา เจดีย์แต่ละองค์มีมูลค่าทองคำเท่ากับช้างสาร ๑ เชือก ภายในบรรจุพระพุทธรูปทองคำหนักองค์ละ ๓๐ บาท สันนิษฐานว่า สร้างมานานกว่า ๒๐๐ ปีมาแล้ว ฉะนั้นไม่ผิดบอกว่า เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ มีอายุพันกว่าปี อายุใกล้เคียงเจดีย์โบราณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ภายนอกกำแพงแก้วมีพญานาคสี่เศววมรกล้อมรอบสี่ทิศด้วย เจดีย์ชเวเมียนโหว่นเซตี้ เป็นเจดีย์ทองคำที่ใหญ่ สูง และสวยงามที่สุดในเมืองเมียวดี และได้ถูกสร้างขึ้นไว้เป็นประธานของเขตพุทธาวาสที่ได้ถูกจัดวางไว้ ณ ตำแหน่งเกือบจะกึ่งกลางของเมือง จากสภาพที่ตั้งของพระธาตุ ขนาดของเจดีย์และการจัดวางผังเมือง ทำให้เราทราบได้ว่าเจดีย์ชเวเมียนโหว่นนั้นมีความสำคัญต่อเมืองเมียวดีในฐานะของพระธาตุประจำเมือง เป็นเจดีย์ศิลปมอญ-พม่า ที่ได้ถูกสร้างขึ้นบนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ ๒๐ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๐ เมตร มีความสูงจากฐานถึงยอดฉัตรประมาณ ๑๒๓ ฟุต ๓ นิ้ว ฐานชั้นแรกขององค์เจดีย์ประกอบด้วยเจดีย์รายขนาดเล็กจำนวน ๒๘ องค์ ตลอดองค์ระฆังจนถึงชั้นปลียอดประดับด้วยแผ่นทองคำ กลางองค์ระฆังประดับด้วยเส้นเข็มขัดรัดองค์ระฆังโดยรอบ ถัดลงมาจากเข็มขัดทำเป็นรูปอสุร ซึ่งปรากฏเฉพาะหัวและมือถือข้อมกระบี่แบกเข็มขัดแวดล้อมอยู่ทั้งสี่ทิศ คอระฆังประดับด้วยลายกรวยเชิง โดยรอบรับปล้องไฉน และชุดบัวคว่ำบัวหงายที่รับชั้นปลียอด ซึ่งประดับไว้ด้วยฉัตรที่มียอดเป็นทองคำ

ประดับไว้ด้วยอัญมณีนานาชนิด ลานพระเจดีย์ทั้งสี่ทิศ มีวิหารหลังใหญ่แห่งเดียว เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปองค์ใหญ่ไว้ภายใน แต่ละองค์งดงามตามแบบพุทธศิลป์พม่า ประดิษฐานไว้ให้ผู้ศรัทธา ได้มากราบไหว้ ทำสมาธิและขอพรกันตามกำลังศรัทธา พระพุทธรูปแต่ละองค์ล้วนแต่มีพระนามอัน เป็นมงคล เพื่อความสุขความเจริญของชาติบ้านเมืองและความสมหวังของผู้มาบำเพ็ญกุศล เช่น ด้าน ตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปนามว่า "สุดองปญฺญี" ซึ่งแปลว่า พรสมปรารถนา ด้านทิศเหนือ ประดิษฐานรูปจำลองของ "พระมหาเมธิตมฺณี" หรือผู้รู้อันประเสริฐ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมือง มัณฑเลย์และชาวพม่าทั้งมวล ด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปนามว่า "ขันตัจฉิ" หรือความ ชุ่มเย็นอันยิ่งใหญ่ และด้านใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งมีนามว่า "ปญฺญลงขันตาศา" หรือชุ่มเย็นทั้ง แผ่นดิน

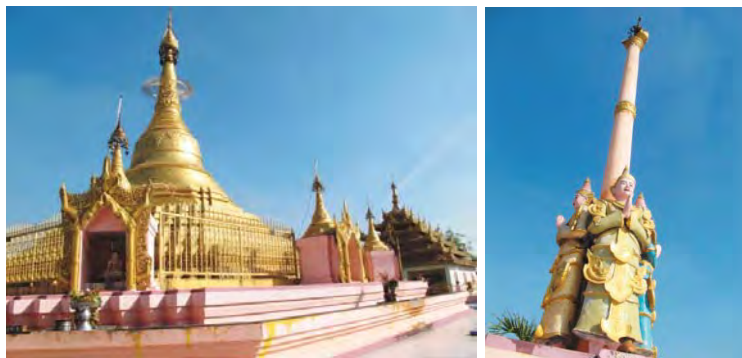
ภาพที่ ๔.๑๕๔ วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๗) วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี ประเทศพม่า วัดนี้มีลักษณะเด่นที่ไม่เหมือนวัด อื่นๆ ตรงที่มีรูปปั้นจระเข้ขนาดใหญ่ ทาสีเขียวสดไล่ทั้งตัว จระเข้ตัวนั้นมีขนาดใหญ่มาก ทราบว่า ความยาวของลำตัวตั้งแต่หัวจรดหางยาวถึง ๖๕ เมตร กลางตัวจระเข้สร้างเป็นหอไตรกลางน้ำ ซึ่งหอ ไตรดังกล่าวนี้จะมีทางเข้าอยู่ด้านหลัง วัดนี้ห้ามสตรีเข้า (เหมือนหลายๆ วัดในพม่า)

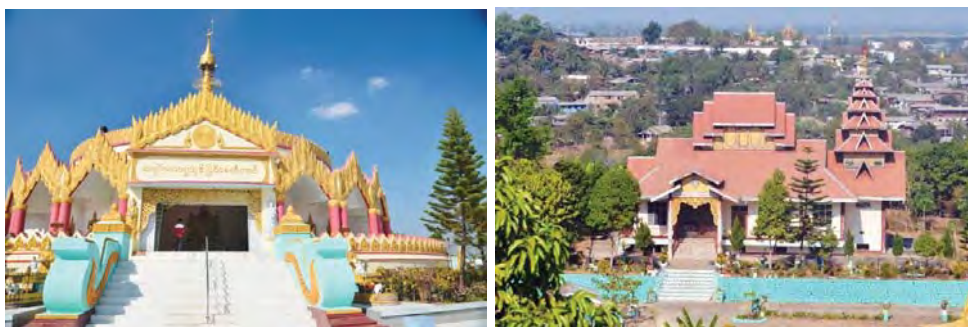
ภาพที่ ๔.๑๕๕ วัดมิเจาโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๘) วัดเต้ถันเอ่ หรือวัดอิฐฐาน เป็นวัดที่ใครมาอธิษฐานขอพรมักจะได้รับตามนั้น สถานที่ สำคัญ คือ พระเจดีย์ศิลปะมอญ

ภาพที่ ๔.๑๕๖ วัดदैถันเอ่ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ วัดหินใหญ่ ภาษาพม่าเรียกว่า วัดเจ้าโหล่งจี บางคนอาจออกเสียงตามสำเนียงที่ได้ยินว่า วัดเจ้าโล่งจี หรือ วัดเจ้าลงจี เจตีย์เตต่านอ่องจอง หรือคนไทยเรียกว่า "วัดตืดก่อง" แปลว่า วัดก้อนหินใหญ่ เพราะอยู่บนเนินลานกว้างใหญ่เหมือนก้อนหินใหญ่ บนเนินเขา วัดนี้มีอาณาบริเวณกว้างขวาง อยู่บนเนินเขา ทำให้มองเห็นยอดเจตีย์แต่ไกล คนไทยที่มาเที่ยวเมียวดีก็มักมาไหว้พระธาตุแห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล หรืออาจจะลองเสี่ยงทายโดยยกหินสีทองลูกกลมๆ หนักราว ๑๐ กิโล ที่เป็นของแปลกสำหรับวัดนี้ วิธีการเสี่ยงทายก็คือให้ยกก้อนหินก่อนว่าหนักแค่ไหน จากนั้นก็ให้อิฐฐานแล้วลองยกอีกครั้ง หากรู้สึกเบาว่าครั้งแรกหรือก่อนอิฐฐาน แสดงว่าคำอธิษฐานนั้นจะมีโอกาสเป็นจริง แต่ถ้าหากรู้สึกหนักกว่าเดิมแสดงว่าคำอธิษฐานนั้นไม่ได้ผล จึงต้องทำบุญให้มากขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๕๗ วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี เมียนมาร์

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก

๑๐.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างและอยู่ในเขตภาคกลางตอนบนสุดของประเทศไทย เรียกกันว่า "เหนือล่างกลางบน" ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๖๘ กม. มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๐,๘๑๕ ตร.กม. หรือ ๖,๗๕๙,๙๐๙ ไร่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานควบคู่กับประเทศไทย โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันในศิลาจารึก ตำนาน นิทาน และพงศาวดาร เช่น สองแคว, สองแควทวิสาขะ และไทยวนที่ เดิมเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองเก่าสมัยขอม อยู่ห่างจากที่ตั้งเมืองปัจจุบันลงไปทางทิศใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร เรียกว่า "เมืองสองแคว" ที่เรียกเช่นนี้ เพราะตั้งอยู่

ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำน่าน กับแม่น้ำแควน้อย แต่ปัจจุบันแม่น้ำแควน้อยเปลี่ยนทางเดิน ออกจากตัวเมืองไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ที่ตั้งตัวเมืองเก่าในปัจจุบันคือ บริเวณวัดจุฬามณี ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของพิษณุโลก แต่เมื่อประมาณพุทธศักราช ๑๙๐๐ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้โปรด ให้ย้ายเมืองสองแคว มาตั้งอยู่ ณ บริเวณตัวเมืองในปัจจุบัน และยังคงเรียกกันติดปากว่า เมืองสองแคว เรื่อยมา

พิษณุโลกเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่าง เป็นศูนย์กลางของเส้นทางคมนาคมของสี่แยกอินโดจีน จากการเป็นจุดตัดของเส้นทาง North-South และ East-West Economic Corridor มีสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่รองรับการเจริญเติบโตของเมือง เป็นที่ตั้งของส่วนราชการระดับศูนย์/เขต/ภาค มีพื้นที่การเกษตร มีแม่น้ำน่านไหลผ่านบริเวณตัวเมือง และยังมีพื้นที่ป่าเขาและน้ำตกหลายแห่ง และด้วยรากฐานของเมืองที่มีมายาวนาน ทำให้เป็นพื้นที่มากมีไปด้วยแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การเป็นศูนย์กลางการให้บริการทางเศรษฐกิจ และการค้า โดยมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษารองรับการพัฒนาจำนวนมาก ซึ่งเป็นระดับอุดมศึกษาถึง ๕ แห่ง ที่นอกจากจะผลิตบุคลากรเพื่อรองรับความต้องการของแต่ละภาคเศรษฐกิจแล้ว ยังรองรับความต้องการในการวิจัยพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบสินค้าและบริการต่างๆ ด้วย และจากโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GPP) นั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่า ภาคเกษตรยังคงมีส่วนสูงถึงร้อยละ ๓๐ ภาคการค้ามีส่วนร้อยละ ๑๗ ภาคการศึกษา ร้อยละ ๙ และภาคอุตสาหกรรม มีส่วนร้อยละ ๘ ของ GPP

ด้านธุรกิจเกษตร และอุตสาหกรรมการเกษตร พิษณุโลกมีพื้นที่เกษตรอยู่มาก ทั้งการปลูกข้าว ยางพารา พืชไร่ต่างๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง ดังนั้น จึงเป็นฐานของธุรกิจอุตสาหกรรม การแปรรูปเกษตร รวมทั้งธุรกิจการผลิตเครื่องจักรกลการเกษตร และปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารแล้ว ยังมีการแปรรูปยางพาราด้วย

ด้านธุรกิจการผลิตอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม และการผลิตของฝากของที่ระลึก : พิษณุโลกมีผู้ประกอบการในธุรกิจพืชผลการเกษตร ทั้งประเภท SMEs และรายใหญ่ และยังมีหัตถอุตสาหกรรมที่สำคัญเช่น โรงหล่อพระ ซึ่งมีถึง ๘ แห่ง ส่วนของฝากของที่ระลึก มีทั้งการผลิตในรูปแบบโรงงานขนาดกลางและขนาดย่อม และการผลิตในรูปแบบกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเน้นในสินค้าประเภทกล้วยแปรรูปต่างๆ (กล้วยตาก กล้วยอบ กล้วยทอด) น้ำพริกประเภทต่างๆ ซึ่งในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ นั้น ปัจจัยความสำเร็จประการหนึ่ง คือ การที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษา และหน่วยงานส่งเสริมของภาครัฐ

๑๐.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดพิษณุโลก

พิษณุโลกเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โดยในสมัยอยุธยา เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองกึ่งกลางระหว่างกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรฝ่ายเหนือ และได้เป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยานานถึง ๒๕ ปีในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หลังจากนั้นก็มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง เป็นหน้าด่านสำคัญในการสกัดกั้นกองทัพพม่า เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงฐานะพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ขณะนั้นไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า สมเด็จพระนเรศวรฯ ได้ทรงรวบรวมชาวพิษณุโลกกอบกู้อิสรภาพได้ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงดำริให้รื้อกำแพงเมืองพิษณุโลกเพื่อไม่ให้ข้าศึกใช้เป็น ที่มั่น จนถึง พ.ศ.๒๔๓๗ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลพิษณุโลก ต่อมาเมื่อยกเลิกการปกครองแบบมณฑลแล้ว พิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นจังหวัดมา จนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สถานที่สำคัญหลายแห่งในจังหวัดพิษณุโลก จึงอิงอยู่กับสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ และศาสนา

ปัจจุบันพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีความเจริญในหลายด้าน และเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ หลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยนเรศวร สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และท่าอากาศยาน อีกทั้งยังเป็น เมืองที่มีทางรถไฟตัดผ่าน และขบวนรถไฟสายเหนือแทบทุกขบวนล้วนวิ่งผ่านพิษณุโลกทั้งสิ้น จึงทำ ให้พิษณุโลกกลายเป็นจังหวัดศูนย์กลางทั้งในด้านการบิน การขนส่งทางบก รวมทั้งการค้าที่สำคัญของ เขตภาคเหนือตอนล่างนอกจากนี้ พิษณุโลกยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ ที่นับวันจะยิ่งเป็นที่นิยม มากขึ้น เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชื่อเสียงหลายแห่ง ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในด้านของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีทำเลที่ ตั้งอยู่ใกล้กับจังหวัดท่องเที่ยวที่สำคัญอีกหลายจังหวัด คือ สุโขทัย เลย และเพชรบูรณ์ ทั้งยังเป็น จังหวัดที่มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ มีศักยภาพในการ รองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยวครบครัน ทั้งที่พัก อาหาร ไปจนถึงกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจังหวัดพิษณุโลก มักประทับใจ และกลับมาเยือนอีกในครั้งต่อไป

ด้วยสภาพภูมิประเทศในหลายพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติที่สำคัญหลายแห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง น้ำตกแก่งโสภา น้ำตกแก่งซอง เขต ห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล อุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการ อุทยานแห่งชาติภูสอยดาว อุทยาน แห่งชาติภูหินร่องกล้า (ตั้งอยู่บนรอยต่อของสามจังหวัด คือ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และเลย)

ในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว มีการร่วมมือกันระหว่างพิษณุโลก สุโขทัย และเพชรบูรณ์ ใน การส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม ในจังหวัด พิษณุโลก ได้มีธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กหรือโรงแรมบูติกเกิดขึ้นหลายแห่ง ทั้งในเมือง และนอกเมือง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ มีร้านอาหารที่มีชื่อเสียงมากมายหลายแห่ง โดยเฉพาะที่บริเวณริม แม่น้ำน่าน และภายในตัวเมือง ได้จัดให้มีกิจกรรมการนำสามล้อถีบ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งใน ชีวิตประจำวันของคนพิษณุโลกในอดีต มาทำเป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเป็นสามล้อทัวร์ เพื่อพานักท่องเที่ยวชมชีวิตยามราตรีของพิษณุโลก บนเส้นทางย่านตลาดอาหารนานาชาติบริเวณริม แม่น้ำน่าน ถนนพุทธบูชา ย่านธุรกิจต่างๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจ และในการต่อยอดจาก ทู่นทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่ คือ ธุรกิจด้านการบริการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ Eco-Tourism) การผลิตและจำหน่ายของฝาก ของที่ ระลึก

สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกที่มีชื่อของพิษณุโลก ได้แก่ กล้วยตากบางกระพุ่ม แหนม และหมุยอ หมี่ซั่ว น้ำปลาบางระกำที่ทำจากปลาสร้อยในลำน้ำยม ไม้กวาดบ้านนาจานที่ทำจากดอก หญ้าแท้ง และรวมถึงสุนัขพันธุ์บางแก้ว ซึ่งมีต้นกำเนิดจากวัดบางแก้ว อำเภอบางระกำ ซึ่งมีผู้นิยม เลี้ยงกันอย่างมาก และมีชมรมผู้เลี้ยงสุนัขบางแก้วหลายชมรม และสามารถพบเห็นฟาร์มเพาะเลี้ยง

สุนัขบางแก้วได้ทั่วไปในจังหวัดพิษณุโลก โดยสำนักงานปศุสัตว์พิษณุโลกได้กำหนดมาตรฐานของสุนัขบางแก้วเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์

จากการที่พิษณุโลกเป็นเมืองใหญ่ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในหลายด้าน และเป็นแหล่งของสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาด้วย ทำให้มีผู้บริโภครวมทั้งกลุ่มคนเมืองพิษณุโลกเดิม ข้าราชการ กลุ่มนักท่องเที่ยว นักธุรกิจนักลงทุน กลุ่มคนในวัยนักศึกษา ที่มีไลฟ์สไตล์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม จึงมีรูปแบบธุรกิจที่หลากหลายที่เกิดขึ้นและมีทิศทางการเติบโตอยู่ในจังหวัด เช่น กระแสความนิยมที่เพิ่มมากขึ้นในโรงแรมขนาดเล็ก โรงแรมสไตล์บูติกหรือสไตล์รีสอร์ท ทั้งในพื้นที่อำเภอเมืองและใกล้เคียง โดยนอกจากจะมีการตกแต่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวในราคาที่สมเหตุสมผลแล้ว ยังสามารถบริหารจัดการหรือปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจได้ค่อนข้างดีกว่าโรงแรมขนาดใหญ่ที่มีอยู่หลายแห่งในจังหวัดด้วย ร้านอาหารริมแม่น้ำน่านที่ดำเนินธุรกิจมาหลายสิบปีก็ยังคงมีลูกค้าแน่นหนา ในขณะที่ในเมืองก็มีร้านอาหารหรือร้านกาแฟเบเกอรี่ที่รองรับไลฟ์สไตล์ใหม่ๆ เกิดขึ้นมาเป็นธุรกิจดาวรุ่งด้วยเช่นกัน

๑๐.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ได้จัดโครงการท่องเที่ยวธรรมะ ไหว้พระ ๙ วัด และจัดรถรางนำเที่ยวจัดแพคเกจทัวร์ไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก เพื่อความเป็นศิริมงคล ตั้งแต่วันมาฆบูชา ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ เป็น เพื่อความอิ่มเอิบทั้งบุญและความเป็นศิริมงคลกับชีวิตในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองสองแควตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ โดยจัดรถรางไว้ ๒ คัน คันละประมาณ ๑๘-๒๐ คน คิดค่าบริการรายละ ๒๕๐ บาท นำนักท่องเที่ยวออกตระเวนไหว้พระใน ๙ วัดตั้งของเมืองสองแคว นายก้านรงค์ เผยต่อว่า ปกติแล้ว รถรางนำเที่ยวเมืองพิษณุโลกที่มีอยู่จำนวน ๓ คัน ได้วิ่งออกบริการนักท่องเที่ยวพาชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองทุกวัน โดยจอดบริการอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร หรือ วัดใหญ่ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็จะจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดให้บริการนักท่องเที่ยวเสริมขึ้นมาอีก นักท่องเที่ยวจะอิ่มเอิบที่ได้ร่วมทำบุญ สบายใจที่ได้ไหว้พระ และชาวไทยยุคใหม่จะได้ใส่ใจมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น

สำหรับโปรแกรมไหว้พระ ๙ วัดของในวันมาฆบูชานี้จะใช้เวลาประมาณ ๖ ชั่วโมง นำนักท่องเที่ยวไปไหว้พระ เริ่มจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร หรือวัดใหญ่ ที่สร้างตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย มีพระพุทธชินราช พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ได้รับการยอมรับว่ามีความงดงามที่สุดของประเทศประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร วัดนางพญาและวัดราชบูรณะ วัดเก่าแก่คู่กับวัดใหญ่ ที่มีความสมบูรณ์ของวัดครบหมด ทั้งหอไตร โบสถ์ วิหาร จิตรกรรมฝาผนัง และเป็นแหล่งกรุพระชื่อดังคือพระพิมพ์นางพญา วัดจุฬามณี วัดเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองสมัยอยุธยา วัดจันทร์ตะวันออก ที่แม้จะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็เป็นที่เชื่อว่าพระยาจักรี (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑) เคยยกทัพและมาหยุดพักที่วัดจันทร์ตะวันออก และมาไหว้พระที่วัดนี้จะได้พบกับพระอาจารย์กำพล พระนักเทศน์ที่น่าคำสอนมาเทศน์สอนได้อย่างสนุกสนาน วัดอรัญญิก หรือวัดป่า ที่สร้างคู่กับวัดใหญ่ วัดเจติยยอดทอง ที่เป็นแห่งเดียวที่คงมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยอยุธยาที่หลงเหลือสมบูรณ์แบบ

วัดโพธิญาณ เป็นวัดที่อยู่ในเขตแนวกำแพงพระราชวังจันทร์ นักท่องเที่ยวจะได้ชมกำแพงโบราณที่เหลืออยู่เพียงจุดเดียวในพิษณุโลก และวัดตาปะขาวหาย ที่มีตำนานผูกพันกับวัดใหญ่ ในการหล่อพระพุทธรชินราช รวมทั้งเป็นแหล่งโบราณคดี มีเตาเผาเครื่องถ้วยและขามโบราณร่วมสมัยสุโขทัย

สำหรับรณางนำเที่ยวเมืองพิษณุโลกนั้น เป็นการดำเนินกิจการโดยภาคเอกชนคือบริษัทพิษณุโลกบริการจำกัด ที่ให้บริการรถเมย์รอนเมือง หรือรถเมย์บ้านเราในจังหวัดพิษณุโลกมา ๕๐ ปี ในปี ๒๕๔๕ ได้ริเริ่มสร้างรณางนำเที่ยวขึ้นมา ออกแบบรูปทรงเหมือนรณางสมัยโบราณที่เคยวิ่งบริการในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันมีจำนวน ๓ คัน จะนำเที่ยวรอบเมืองในแหล่งประวัติศาสตร์และย่านการค้าที่สำคัญ มีไกด์บริการอธิบายให้ความรู้ อาทิ วัดโบราณต่าง ๆ ในเขตแนวกำแพงเมืองโบราณ ทั้งวัดใหญ่ วัดราชบูรณะ วัดนางพญา แหล่งประวัติศาสตร์ อาทิ พระราชวังจันทร์ วัดวิหารทอง วัดศรีสุคต เป็นต้น

ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๕๕ นายชูเกียรติ มุทธากาญจน์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก เป็นประธานเปิดโครงการกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา ไหว้พระ ๙ วัด เนื่องในเทศกาลวันมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๕๕ ประกอบด้วยวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้มิติทางศาสนา ตลอดจนเพื่อให้เด็กและเยาวชน พี่น้องพุทธศาสนิกชนในจังหวัดพิษณุโลกได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันมาฆบูชานี้ โดยได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชน ใน จังหวัดพิษณุโลก กว่า ๒๐๐ คน เข้าร่วมกิจกรรม สำหรับกิจกรรมประกอบด้วย การไหว้พระ ทำบุญทำกุศล ศึกษารัชมะ ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนพี่น้องพุทธศาสนิกชน ได้นำหลักธรรมทางศาสนา มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมเป็นคนดีมีคุณภาพ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข

๑) วัดตาปะขาวหาย เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทไห จึงเรียกว่าบ้านเตาไห แต่ตำนานพื้นบ้านกล่าวว่า พระอินทร์จำแลงกายเป็นชีปะขาวลงมาสร้างพระพุทธรชินราช เมื่อเสร็จแล้วเดินขึ้นไปทางเหนือแล้วหายตัวไปในบริเวณบ้านเตาไห หรือบ้านตาปะขาวหาย พบซากเตาเผาโบราณอยู่ใต้ดินมากกว่า ๑๐๐ เตา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขุดแสดงไว้ให้ชมอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๕๘ วัดตาปะขาวหาย อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยรอ เลขที่ ๔๕ ถนนสุพรรณกัลยา หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยรอ อำเภอมะนังพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก วัดโพธิญาณ (ชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า วัดโพธิ์) เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากการสันนิษฐานได้จาก เอกสารทาง

ประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุ แผ่นผังเก่าเมืองพิษณุโลกเอกสารหลักฐานของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑที่ ๕ กรมศิลปากร และจากโบราณสถานวัตถุที่ยังคงเหลืออยู่อาทิเช่น เนินอิฐฐานเจดีย์, เนินอิฐฐานวิหาร เนินอิฐฐานกำแพงเมืองเก่า และถือว่าเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลก วัดโพธิญาณ จึงเป็นวัดที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากในอดีต เพราะตั้งอยู่ในเขตพระราชวังและคงจะสร้างขึ้นในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตอนเสด็จมาครองเมืองพิษณุโลกอย่างแน่นอน เพราะโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดอาทิเช่น พระพุทธรูปสำริด พระเครื่องนางพญา พระพุทธชินราชซุ้มเส้นคู่ พระพุทธรูปคำ พระบุเงิน เจดีย์ วิหาร และเครื่องลายคราม เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น

ภาพที่ ๔.๑๕๙ วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว เป็นวัดเก่าแก่โบราณสร้างนอกกำแพงเมือง ประมาณ ๑ กิโลเมตรตามความนิยมของการสร้างวัด ในสมัยกรุงสุโขทัย ที่นิยมสร้างวัดในป่าและ ให้ชื่อว่า "อรัญญิก" มีลักษณะเด่น คือ มีคูน้ำล้อมรอบเนินดิน มีซากอุโบสถ ซากโบสถ์สมาธิ ศิลปสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปศิลปเชียงแสน สุโขทัย และอยุธยา มีเจดีย์องค์ประธานทรงลังกา มีฐานลักษณะกลม องค์ระฆังเหลือครึ่งซีก

ภาพที่ ๔.๑๖๐ วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๔) วัดเจดีย์ยอดทอง ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพิษณุโลก บนถนนพญาเสือ ทางเดียวกับวัดอรัญญิก ปัจจุบันเหลือเพียงเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่เป็นศิลปสุโขทัยเพียงองค์เดียวที่พบในพิษณุโลก เจดีย์มีฐานกว้างประมาณ ๙ เมตร สูง ๒๑ เมตร เฉพาะที่ยอดทรงดอกบัวตูมนั้น ได้เห็นรอยกระเทาะของปูนทำให้แลเห็นการเสริมยอดโดยการพอกปูนเพิ่มที่ยอดแหลมของดอกบัว

ภาพที่ ๔.๑๖๑ วัดเจดีย์ยอดทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๕) วัดจุฬามณี นักวิชาการเชื่อว่าที่ตั้งของวัดจุฬามณี เป็นชุมชนเริ่มแรกของเมืองพิษณุโลก เป็นวัดซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชนานถึง ๘ เดือน ๑๕ วันและปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงเป็น องค์อุปถัมภ์วัดนี้ด้วย ภายในวัด มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ขนาดใหญ่หลายองค์ เช่น หลวงพ่อเพชร หลวงพ่อขาว หลวงพ่อดำ หลวงพ่อคง มีหลักศิลาจารึกจารึกภาษาไทย ปัจจุบันอยู่บนผนังด้านหลังมณฑป โดยศิลาจารึกดังกล่าวได้กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงผนวชที่วัดนี้ มีเนินพระตำหนัก เป็นเนินดินลักษณะรูปสี่เหลี่ยม ๒ เนิน สันนิษฐานว่าเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ขณะที่ทรงผนวช

ภาพที่ ๔.๑๖๒ วัดจุฬามณี อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๖) วัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกมาตามถนนพิษณุโลก-นครสวรรค์ ๘ กม. มีพื้นที่ ๑๐๓ ไร่ ๔ ตารางวา ในจำนวนนี้ได้แบ่งพื้นที่ให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดศรีรัตนาราม (รัตนราษฎร์สงเคราะห์) และโรงเรียนท่าทองพิทยาคม อีกด้วย วัดนี้เดิมชื่อว่า “วัดจุงนาง” ไม่ปรากฏหลักฐานว่า สร้างตั้งแต่เมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง ทราบแต่เพียงว่า เป็นวัดเก่าวัดหนึ่งใน จว.พิษณุโลก ซึ่งดูตามลักษณะสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของวัดแล้วน่าจะสร้างประมาณปลายกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดจุงนางเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดศรีรัตนาราม” โดยพระพิษณุ

ราจารย์ (แพ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลกเป็นผู้เปลี่ยนให้ เพื่อความเหมาะสมกับสมัยนิยม แต่ยังมีผู้ใช้ภายในวงเล็บว่า จุนาง ต่อท้าย เพื่อความเข้าใจกัน มีผู้เล่าสืบต่อกันมาว่า ในหมู่บ้านแห่งนี้ มีเศรษฐีสามิ-ภรรยาคนหนึ่ง ไม่มีบุตร ได้สร้างวัดและใช้ทองคำเป็นลายหน้าบันอุโบสถ จึงตั้งชื่อวัดนี้ว่า วัดหน้าทองด้วยอันสงฆ์ดังกล่าว ทำให้ได้กำเนิดบุตรออกมาเป็นหญิง มีหน้าตาสวยงาม มีผิวพรรณดุจทองคำ เรื่องนี้ความทราบถึงพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น มีพระราชประสงค์ที่จะได้หญิงงามผู้นี้ มาเป็นคู่บุญบารมี จึงได้จัดขบวนเรือเกียรตียศขึ้นไปรับนางเข้าวัง เศรษฐีตกใจ แต่ขัดพระบัญชาไม่ได้ บุตรสาวก็ขัดขึ้นทูลทวงจึงใช้กำลังบังคับ อด กระชาก ลากจูงไป ระหว่างจะไปลงเรือนางยอมกลั้นใจตาย พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทราบเรื่องราวดังกล่าว รู้สึกเศร้าสลดพระทัยเป็นอย่างนัก จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานศพอย่างยิ่งใหญ่และให้สร้างวัดขึ้น ณ บริเวณที่นางกลั้นใจตาย เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า “วัดจุนาง” แต่ไม่ได้สร้างอุโบสถ ตั้งแต่นั้นมา ชาวบ้านก็นิยมมาทำบุญที่วัดแห่งนี้ ทำให้วัดหน้าทองยุบเลิกไป วัดจุนางจึงใช้อุโบสถของวัดหน้าทองตลอดมา ศาสนสถานสำคัญ เช่น วิหารหลวงพ่อกว เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อกว ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านทั่วไป มักบันดาลดลสิ่งต่าง ๆ ตามที่มีผู้มาขอไว้ตามประสงค์ จนมีผู้มาแก้บนตลอดแทบทุกวัน (พระเศียรปั้นใหม่เนื่องจากชำรุดตามกาลเวลา) ทางวัดได้สร้างหลังคาคลุมเพื่ออนุรักษ์ของเดิมไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ และเจดีย์ ตั้งอยู่หลังวิหารหลวงพ่อกว มีอยู่ ๕ องค์ องค์ใหญ่อยู่กลาง สร้างขึ้นมาพร้อมวิหาร เพื่อบรรจุพระสารีริกธาตุ ตลอดจนเก็บทรัพย์สินของมีค่าและพระเครื่องต่าง ๆ

ภาพที่ ๔.๑๖๓ วัดศรีรัตนาราม (จุนาง) อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๓) วัดคูหาสวรรค์ ตั้งอยู่ริมคูเมืองและกำแพงเมืองโบราณพิษณุโลกทิศตะวันตก เป็นวัดที่ประดิษฐานพระบรมรูป พระอิริยาบถประทับยืนทรงพระแสงดาบและไม้คาน ค่ายพระนเรศวรอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่มาของ "ไม้คานค่ายพระนเรศวร" อันศักดิ์สิทธิ์ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตั้งทัพค่ายเมืองงาย จ.เชียงใหม่ เคยถูกโจรลักขโมยไปจากวัด ถึง ๔ ครั้ง แต่ต้องประสบเหตุหลายประการ อาทิ ตอนกลางคืนได้ยินเสียงเหมือนคนกำลังต่อสู้กันด้วยอาวุธกันก็ก้องจนนอนไม่หลับ หรือประสบอุบัติเหตุจึงต้องนำไม้คานค่ายพระนเรศวร มาคืนวัดทุกครั้งไป นอกจากนี้แล้วภายในบริเวณวัดยังมีอาจารย์วิหารทองไทย ซึ่งประดิษฐานรูปหล่อ "หลวงปู่พันธ์" และ "พระครูปอน" พระดีในดวงใจของชาวพิษณุโลก อดีตเจ้าอาวาส ปัจจุบันเป็นที่เคารพสัก การบูชาของประชาชนทั่วไปมาบนบานศาลกล่าวสำเร็จสมปรารถนาทุกวัน

ภาพที่ ๔.๑๖๔ วัดกุหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา ตั้งอยู่ใจกลางเมืองบริเวณริมฝั่งแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก เยื้องกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตรงข้ามกับวัดนางพญา เป็นวัดเก่าแก่โบราณวัดหนึ่ง เข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยก่อนรัชสมัยพระยาลิไท ก่อสร้างมานาน ๑,๐๐๐ ปีเศษ เดิมมีอาณาเขตติดต่อกับวัดนางพญา ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๒ กรมทางหลวงได้ตัดถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก คือถนนมิตรภาพ, ถนนนี้ตัดผ่านเข้าไปในเนื้อที่ วัดนางพญาและวัดราชบูรณะ ไม่มีบ้านเรือนคันวัด มีพระอุโบสถพระวิหารหลวงตั้งอยู่ใกล้พระเจดีย์อยู่ใกล้ถนนริมน้ำ พระเจดีย์องค์นี้ฐานเป็นแปดเหลี่ยมใหญ่ และเป็นต้นกำเนิดพระเครื่อง "พระนางพญา" ๑ ใน ๕ พระดี พระดัง "พระเบญจภาคี" ของประเทศอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๖๕ วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) สร้างขึ้นก่อนสมัยสุโขทัยและเป็นพระอารามหลวงมาแต่เดิม เพราะได้พบหลักฐานศิลาจารึกสุโขทัย มีความว่าพ่อขุนศรีนาวนาถมทรงสร้างพระทันตธาตุสุคนธ์เจดีย์ มีพระปรางค์อยู่กลาง มีพระวิหาร ๔ ทิศ ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ปัจจุบันจึงมีชื่อเต็มว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช หรือเรียกว่า "หลวงพ่อบู" เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปที่หล่อด้วยสำริดปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัยตอนปลายหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๗ ศอก หล่อในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ซึ่งได้สร้างพระพุทธรูปชินราชพร้อมกับพระพุทธรูปชินสีห์ และ พระศรีศาสดา เป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ด้วยพุทธลักษณะงดงามที่สุดในประเทศไทย เส้นรอบนอกพระวรกายอ่อนช้อย พระพักตร์ค่อนข้างกลมพระขนงโก่ง พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง มี

ลักษณะพิเศษ เรียกว่า "ทิมงคูลี" คือที่ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่นิ้วยาวเสมอกัน "ขุมเรือนแก้ว" ทำด้วยไม้แกะสลัก สร้างในสมัยอยุธยา แกะสลักล่ำตัวคล้ายมังกร แต่มีวงคล้ายช้าง อยู่ตรงปลายขุม และมีลำตัวเหรา คล้ายจระเข้ อยู่ตรงกลางขุม มีเทพอสุราปกป้องพระองค์อยู่สองตน คือ "ท้าวเวสสุวรรณ" และ "ยักษ์อารวก" ในตำนานการสร้างพระพุทธชินราชกล่าวว่า พระพุทธชินราชสร้างในสมัยพระศรีธรรมไตรปิฎก (พระยาสิทธิ) ได้สร้างขึ้นพร้อมกับ "พระพุทธชินสีห์" และ "พระศรีศาสดา" ใช้ช่างจากเมืองศรีสัชนาลัย และเมืองหริภุญชัย ในระหว่างการเททองปรากฏว่าหล่อได้สำเร็จเพียงสององค์ ส่วนพระพุทธชินราชทองหล่อไม่ตลอด ต้องทำพิมพ์หล่อใหม่ถึงสามครั้ง ครั้งสุดท้าย "พระอินทร์" ได้แปลงกายเป็น "ชีปะขาว" มาช่วยเททองหล่อเมื่อ วันพฤหัสบดีขึ้นสองค่ำ เดือนหกปีมะเส็ง นพศกจุลศักราช ๓๑๙ จึงหล่อได้สำเร็จบริบูรณ์ ปัจจุบัน "พระพุทธชินสีห์" และ "พระศรีศาสดา" ได้ถูกอันเชิญไปประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ทางวัดจึงได้หล่อองค์จำลองขึ้นแทน ส่วนทองที่เหลือจากการหล่อพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และ พระศรีศาสดาแล้ว พระยาสิทธิรับสั่งให้ช่างนำเศษทองสัมฤทธิ์ ที่เหลือนำมารวมกันหล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดเล็ก หน้าตักกว้าง ๑ ศอกเศษ เรียกชื่อพระพุทธรูปนี้ว่า "พระเหลือ" ซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถนั่นเอง ส่วนพระปรางค์ประธานนั้น เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สร้าง ในรัชสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานนับพันปี จนถึง ณ ปัจจุบัน

พระพุทธชินราช เป็นพระประธานองค์ใหญ่ประดิษฐานในวิหาร วัดใหญ่เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญของจังหวัด ที่ไม่เพียงสำคัญต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเท่านั้น แต่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวเมืองด้วย สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองเมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัย และโดยที่วัดใหญ่เป็นศูนย์กลางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติที่มายังจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้น บริเวณโดยรอบวัดใหญ่จึงเป็นทั้งศูนย์กลางการค้าขายทั้งของที่ระลึก ของฝากนักท่องเที่ยว พระเครื่อง ตลอดจนแหล่งค้าส่งค้าปลีกของพืชวัตถุดิบบนไพรานาชนิดด้วย

ภาพที่ ๔.๑๖๖ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) อ.เมือง จ.พิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย

๑๑.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดสุโขทัยตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามระยะทางหลวงแผ่นดินประมาณ ๔๔๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๖,๕๙๖.๐๙๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔,๑๒๒,๕๕๗ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยจะเป็นที่ราบลุ่ม ทางตอนเหนือและตอนใต้ของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบสูง มีเขาหลวงเป็นภูเขาที่มีความสูงที่สุด วัดจากระดับน้ำทะเลมีความสูงประมาณ ๑,๒๐๐ เมตร โดยมีแนวภูเขายาวเป็นพืดทางด้านทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ตอนกลางของจังหวัดจะเป็นที่ราบ มีแม่น้ำไหลผ่านจากทิศเหนือจรดทิศใต้

ประชากรในจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มานานมาแล้ว โดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จะมีคนอพยพมาจากท้องถิ่นอื่นบ้างไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมี ชนกลุ่มน้อยเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซอ ซึ่งส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันชาวเขาเหล่านี้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สิน แม่สำ ในอำเภอศรีสัชนาลัย มีจำนวนประมาณ ๔๒๘ หลังคาเรือน

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยป่าไม้มีค่า มีพื้นที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก มีแร่ธาตุที่สำคัญ มีแหล่งน้ำธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งแหล่งธรรมชาติที่งดงามเหมาะสมแก่การท่องเที่ยว ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวสุโขทัย

โครงสร้างทางเศรษฐกิจในสุโขทัย อาชีพหลักได้แก่ อาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ โดยพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว ใบบัวสูบ อ้อย รองลงมาคือ การท่องเที่ยว และการผลิตในแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผลิตภัณฑ์ชุมชน งานหัตถกรรม หรือหัตถอุตสาหกรรม โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมอยู่ไม่มากนัก เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร ทั้งนี้ ในมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของสุโขทัยนั้น มาจากภาคเกษตรในสัดส่วนถึงร้อยละ ๓๘ และจากภาคการค้าร้อยละ ๑๘

๑๑.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดสุโขทัย

อัตลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย คือในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งเคยเป็นราชธานีแห่งแรกของไทยเมื่อสมัย ๗๐๐ ปีก่อน ราชวงศ์สุโขทัยมีกษัตริย์ปกครองหลายพระองค์ ที่สำคัญคือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย วางรากฐานการเมือง การปกครอง ศาสนา ตลอดจนขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง และด้วยความสำคัญในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปของไทยในสมัยเริ่มสร้างอาณาจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ร่องรอยของอารยธรรมอันรุ่งเรือง สถาปัตยกรรมอันงดงามวิจิตรบรรจง และเป็นร่องรอยอดีตแห่งความภาคภูมิใจของคนไทย ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็น มรดกโลก โดยองค์การ UNESCO เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

สถานที่สำคัญในจังหวัดสุโขทัย ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญในการเชื่อมโยงสู่การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและที่เกี่ยวข้อง คือ

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมืองเก่าสุโขทัยห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑๒ กม. สายสุโขทัย-ตาก ภายในอุทยานมีสถานที่สำคัญที่เป็นพระราชวัง ศาสนสถาน โบราณสถาน โดยมีคูเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองโบราณล้อมรอบอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยสถานที่สำคัญภายในกำแพงเมือง เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช วัดมหาธาตุ วัดชนะสงคราม (เดิมเรียกว่า วัดราชบูรณะ) เนินประสาธพระร่วงหรือเขตพระราชวังในสมัยสุโขทัย วัดตระพังเงิน วัดศรีสวาย วัดสระศรี

สถานที่สำคัญนอกกำแพงเมืองด้านเหนือ คือ แหล่งโบราณคดีเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย (เตาทุเรียง) วัดพระพายหลวง ซึ่งเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากวัดมหาธาตุ วัดศรีชุม โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านตะวันตก เช่น วัดช้างรอบ วัดสะพานหิน โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านใต้ เช่น วัดเชตุพน ส่วนด้านตะวันออก ได้แก่ วัดช้างล้อม วัดตระพังทองหลวง เป็นต้น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำบลศรีสัชนาลัย เดิมชื่อเมืองเชลียง แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองศรีสัชนาลัยในสมัยกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงขึ้นครองกรุงสุโขทัย และได้สร้างเมืองขึ้นใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองแทนเมืองเชลียง ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหมด ๒๑๕ แห่ง สำรวจค้นพบแล้ว ๒๐๔ แห่ง

การผลิตสินค้าที่สำคัญ ที่เรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุโขทัย และล้วนเป็นการผลิตที่ต่อยอดมาจากทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ และส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรายเล็กหรือรายย่อยในพื้นที่ ได้แก่ อาหารพื้นเมือง ที่เป็นของฝากมีชื่อ คือ ถั่วทอดสุโขทัย ซึ่งมีการถ่ายทอดสูตรดั้งเดิมจากรุ่นปู่ย่ามาสู่รุ่นหลาน นอกจากนี้ ยังมีขนมเกลียวสุโขทัย กล้วยอบเนย ทองม้วนงาไกรลาศ ฯลฯ ซึ่งมีผู้ประกอบการขนาดเล็กอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนอาหารที่โด่งดังและนับว่าเป็นของประจำถิ่น ได้แก่ กวยเตี๋ยวสุโขทัย ซึ่งมีผู้ประกอบการที่โดดเด่นอยู่มากมายหลายร้าน และแต่ละชนิดล้วนแต่มีชื่อของพื้นที่แสดงไว้ในผลิตภัณฑ์ด้วยเสมอ

เครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง จ.สุโขทัย เป็นงานดินเผาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น กระถาง ต้นไม้ แจกัน โอ่งน้ำ โคมไฟ และมีลายฉลุรูปสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย เช่น กบ อิงอ่าง และสุนัข รวมตลอดจนถึงงานสังคโลกด้วย

ผ้าทอบ้านหาดเสี้ยว ผ้าขึ้นดินจก จ. สุโขทัย บ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัยเป็นแหล่งทอผ้าขึ้นดินจกที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสุโขทัย ประชากรที่นี่เป็นชาวไทยพวนที่อพยพมาจากเมืองพวนทางตอนเหนือของเวียงจันทน์เมื่อร้อยกว่าปีก่อน มีฝีมือการทอที่ประณีตงดงาม ซึ่งโครงสร้างและลวดลายบนผืนผ้าจะแตกต่างจากกลุ่มผ้าขึ้นอื่นๆ

เครื่องทองและเครื่องเงินโบราณสุโขทัย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสุโขทัยที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างสูงสุด คือ ทองโบราณ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ทองสุโขทัย ซึ่งเป็นเครื่องประดับที่เป็นงานฝีมืออันมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวสวยงามแปลกตา และมีรูปแบบหลากหลายซึ่งได้จากแรงบันดาลใจจากลวดลายโบราณของสุโขทัย เป็นงานที่ทำด้วยมือจากช่างฝีมือในท้องถิ่น ช่างทองแต่ละร้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกัน จึงได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนการทำลวดลายทองจากกันและกันโดยการสอน การสังเกต การฝึกทำ ทำให้เกิดการสานต่อภูมิปัญญา

การทำทองศรีษะขาลย์ ถ่ายทอดความรู้และฝีมือสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนมาเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสุโขทัย

๑๑.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดสุโขทัย

สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยนั้น สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ รวมทั้ง “เส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย” ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนสถาน และเทวสถานสำคัญทั่วเมืองสุโขทัยด้วย ดังนั้น จึงมีความต้องการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในด้านการบริหารจัดการระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งในด้านความรู้และความสามารถหรือคุณภาพของการให้บริการ

๑) ศาลพระแม่ย่า เทวรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองที่ชาวสุโขทัยให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธา ตั้งอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดสุโขทัย ถนนนิกรบำรุง (ริมน้ำยม) ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองสุโขทัยทั่วไป เพราะศาลนี้เป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระแม่ย่าและดวงพระวิญญาณของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช รูปพระแม่ยำนี้นี้ทำด้วยศิลาสลักแบบเทวรูป พระพักตร์ยาว พระหนุเสี่ยม พระเกตุมาลายาวประดับเครื่องทรงแบบนางพญาสูงประมาณ ๑ เมตร พระแม่ย่าองค์นี้สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้กับพระมารดา คือนางเสือง การที่เรียกว่า "พระแม่ย่า" นี้เพราะว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเรียกมารดาว่า "พระแม่" และชาวเมืองสุโขทัยเคารพพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสมอด้วยบิดา ดังนั้น จึงรวมเรียกพระมารดาของพระองค์ว่า "พระแม่ย่า" ดังกล่าว แต่เดิมพระแม่ย่าประดิษฐานอยู่บนเขาพระแม่ย่าห่างจากตัวเมืองเก่า ประมาณ ๘ กม. ตรงยอดเขามีเพิงหินเป็นผาป้องกันแดดฝน ต่อมาชาวสุโขทัยได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่เมืองใหม่ โดยสร้างศาลขึ้นที่หน้าศาลากลางจังหวัดริมแม่น้ำยมดังเช่นปัจจุบัน และมีการจัดงาน เถลิงฉลองทุกปีในเดือนกุมภาพันธ์ เรียกว่า "งานพระแม่ย่า"

ภาพที่ ๔.๑๖๗ ศาลพระแม่ย่า อ.เมือง จ.สุโขทัย

๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี เป็นวัดที่อยู่กลางเมืองสุโขทัย ที่มีประวัติความเป็นมานับแต่ครั้งกรุงสุโขทัย แต่เดิม ชื่อว่า วัดป่าละเมาะ เพราะสภาพที่ตั้งล้อมรอบด้วยป่าละเมาะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อตามสภาพที่ตั้งเป็น “วัดทำนุ” อันเนื่องด้วยมีท่าเรือข้ามฟาก ที่ใช้เป็นจุดเชื่อมค้าขายระหว่างคลอง

แม้ว่าพ้นจากด้านเหนือคือ เมืองเซียง จนกระทั่งต่อมาได้กร่อนคำเป็น " วัดธานี " สืบมาจนกระทั่งสมัย “พระราชธานี” เจ้าเมืองสุโขทัยในขณะนั้น ได้ให้มีการบูรณะวัด พร้อมเปลี่ยนชื่อว่า “วัดราชธานี” สืบมาจนปัจจุบัน มีหลักหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่หลงเหลืออยู่ เป็นก้อนอิฐที่นำมาก่อสร้างเจดีย์เก่าแก่ ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่ และฐานอิฐนี้มีขนาดกว้าง ๖ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว หนา ๑ นิ้วครึ่ง นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์สมัยสุโขทัย แต่เดิมในวิหารวัดราชธานีมีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปางต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมี พระพุทธรูปสมัยอุทอง สมัยลพบุรีเป็นจำนวนมาก ในสมัยพระราชประสิทธิคุณอดีตเจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้ให้ทางหน่วยงานราชการนำไปเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ภูมิภาคที่ ๓ สุโขทัย ที่เหลือนอกนั้นได้ถูกเพลิงไหม้พร้อมกับกุฏิ และอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ดังที่ปรากฏในเนื้อเพลง “สุโขทัยระทม” ประหนึ่งเป็นเพลงประจำจังหวัดไป ที่เนื้อเพลงกล่าวถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดครั้งใหญ่ที่ปรากฏในปี พ.ศ.๒๕๑๑ และวัดราชธานีก็ถูกไฟไหม้ในครั้งนั้น อุโบสถที่เก็บพระพุทธรูปสำคัญก็ถูกไฟไหม้ด้วย ซึ่งในปัจจุบันยังคงเหลือซากนั้นปรากฏอยู่ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์สำคัญ คือ หลวงพ่อเป่า ขอพรให้ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปจากชีวิต เสร็จแล้วไปชมความงดงามของพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยที่งดงามที่สุด ๒ องค์ วัดแห่งนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญ ที่ทางราชการ พ่อค้า ประชาชนถือว่าเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งทางราชการได้อาศัยประกอบพิธีที่สำคัญ เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

ภาพที่ ๔.๑๖๘ หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี อ.เมือง จ.สุโขทัย

๓) หลวงพ่อโต และ ๔) หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล เป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อาทิ พระไตรภูมิ (หลวงพ่องาม) พระไตรโลก (หลวงพ่อโต) และพระพุทธรูปบาทจำลอง สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชกาลที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๖ นามเดิมมีชื่อว่า "วัดใหม่ไพร่ประชุมพล" ชาวบ้านเรียกว่า "วัดบางแก้ว" เพราะตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้านบางแก้วตามชื่อหมู่บ้าน ตามประวัติมีว่า พระยาสุโขทัย (บุญมี) ได้นำไพร่พลที่จะไปสมทบตีเขมรและญวนมาประชุมกัน ณ ที่บางแก้ว หลังจากได้คุมกองทัพไปตีเมืองสุยได้ชัยชนะกลับมาแล้ว จึงได้จัดสร้างวัดขึ้นตรงบริเวณดังกล่าวและขนานนามว่า "วัดใหม่ไพร่ประชุมพล" ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๖ พระศรีสุธรรมมุณี (อาจ อาสโภ) เจ้าคณะตรวจการภาค ๖ ได้มาตรวจการคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย สั่งให้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ ให้มีความหมายดีขึ้น เป็น "วัดไทยชุมพล" และใช้มาตราบเท่าทุกวันนี้ และเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วนับแต่ราว พ.ศ.๒๓๘๒ พระไตรโลก (หลวงพ่อโต) นี้

เป็นพระพุทธรูปนั่งสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย สร้างสมัยสุโขทัย ราว พ.ศ.๑๘๐๐ เศษ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๒ นิ้ว (๑.๕๕ เมตร) หล่อโดยช่างหลวงในสมัยสุโขทัย มีความสำคัญเพราะเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านบางแก้วให้ความเคารพสักการะยิ่ง และพระไตรภูมิ (หลวงพ่องาม) เป็นพระพุทธรูปนั่งสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย สร้างสมัยสุโขทัย ราว พ.ศ.๑๘๐๐ เศษ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๑ นิ้วครึ่ง (๑.๕๓ เมตร) มีความสำคัญเพราะเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่มีความสวยงามมาก

ภาพที่ ๔.๑๖๙ หลวงพ่อโต และ หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล อ.เมือง จ.สุโขทัย

๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง ตั้งอยู่ทางตะวันออกของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ปัจจุบันเป็นโบราณสถานที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหม่ วัดตระพังทองเป็นวัดของชุมชนตำบลเมืองเก่า สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๘๒๖ ไดนามจากสระน้ำที่อยู่ในบริเวณวัดว่าตระพังทอง ตามประวัติศาสตร์สร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ต่อมาสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ ที่เป็นโบราณสถาน มีที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระน้ำที่เรียกว่า ตระพังทอง มีเจดีย์ทรงระฆัง ใช้ศิลาแลงก่อเป็นฐาน ส่วนด้านบนใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง จุดเด่นของวัดตระพังทองที่เห็นได้ชัดคือ กลางตระพังเป็นเกาะที่ตั้งของพระเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ซึ่งยอดและคอระฆังหักพังลงมาแล้ว มีสะพานไม้ขนาดใหญ่ทอดข้ามไปยังเกาะนี้ บนเกาะมีมณฑปสร้างใหม่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทซึ่งปรากฏเรื่องราวในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๘ ศิลาจารึกเขา สุมณภูกว่า พระมหาธรรมราชาลิไทโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นตามแบบรอยพิมพ์จากลังกาใน พ.ศ. ๑๙๐๒ และให้นำไปประดิษฐาน ณ ภูเขาทางทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย เรียกว่า เขาสุมนภู ดังในลังกาทวีป (ปัจจุบันเรียกว่า เขาพระบาทใหญ่) มีงานนมัสการพระบาทนี้เป็นประจำทุกปีรอบ ๆ มีเจดีย์รายล้อมจำนวน ๘ องค์ สำหรับโบสถ์ซึ่งปัจจุบันยังเห็นผนังและรูปทรงหลังคาซ้อนชั้นสมบูรณ์นั้น เป็นเพราะเมื่อราว ๙๐ กว่าปีที่แล้ว พญารณชัยชาญยุทธ (ครุฑ) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุโขทัยได้มาบวชเณรและได้เรียไรทรัพย์ก่อสร้างโบสถ์ขึ้น โดยก่อลงบนรากฐานโบสถ์เก่าสมัยสุโขทัย สิ่งสำคัญของวัดตระพังทอง ยังมีรอยพระพุทธรูปบาทสมัยสุโขทัยจำหลักเป็นลายมงคล ๑๐๘ รอยพระบาทนี้ ได้เคลื่อนย้ายมาจากเขาพระบาทใหญ่ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไททรงสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๐๒ มีพระพุทธรูปสำคัญ คือ หลวงพ่อขาว ประดิษฐานในพระอุโบสถกลางน้ำ เป็นพระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัย รอยพระพุทธรูปบาทจำลองขนาดกว้าง ๔ ฟุต ๑๐ นิ้ว ยาว ๖ ฟุต ๘ นิ้ว สลักบนแผ่นหินศิลาเป็นรอยพระบาทเบื้องขวาที่ขอบมีดอกจันโดยรอบ ๕๔ ดอก ภายในเป็นรูปชาดกต่าง ๆ ผู้สร้างคือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๒ และมีเจดีย์ทรงลังกาขนาดฐานกว้าง ๘ วา สูง ๑๒ วา ศิลปะการก่อสร้างเป็นสกุลช่างสมัยสุโขทัย และต่อมาประมาณ พ.ศ.

๒๔๕๐ พระยารณชัยชาญยุทธ (ครุฑ) ได้นำประชาชนบูรณะอุโบสถ ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๗๓ พระราชประสิทธิ์คุณ เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้นำรอยพระพุทธรูปที่เขาคณะบาทใหญ่มาประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ และได้จัดงานมนัสการเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ ๔.๑๗๐ หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง อ.เมือง จ.สุโขทัย

๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม เป็นโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ตัววัดเป็นโบราณสถานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกกำแพงเมืองสุโขทัย สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ในวัดปรากฏโบราณสถานขนาดใหญ่ลักษณะมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เต็มมณฑป ซึ่งสันนิษฐานว่าในอดีตตัวมณฑปน่าจะมีหลังคาคล้ายโดม ตัวมณฑปนั้นตั้งอยู่บนฐานสูง ด้านหน้าเปิดเป็นช่องเห็นพระพักตร์พระพุทธรูปงดงามแต่ไกล มีหลักฐานระบุว่าวัดแห่งนี้ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าลิไท และมีการดูแลบูรณะเรื่อยมา สันนิษฐานว่าวัดนี้ได้ถูกทิ้งร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้มีโครงการบูรณปฏิสังขรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยเริ่มมีการบูรณะพระพุทธรูปพระอจนะ โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เขียน ยิ้มสิริ วัดจึงอยู่ในสภาพที่เห็นในปัจจุบัน

วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์ใหญ่ ซึ่งมีนามว่า "พระอจนะ" คำว่า "อจนะ" ซึ่งมีความหมายว่า "ผู้ไม่หวั่นไหว มั่นคง ผู้ที่ควรแก่การกราบไหว้" องค์พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในมณฑป พระพุทธรูปอจนะ เป็นที่เลื่องลือถึงความศักดิ์สิทธิ์และมีมนต์เสน่ห์และเอกลักษณ์ชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและสักการะอย่างไม่ขาดสาย ในปัจจุบันทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ไม่ห่างจากตัวโบราณสถานนัก มีวัดสร้างใหม่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา ใช้ชื่อว่าวัดศรีชุมเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๔.๑๗๑ พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม อ.เมือง จ.สุโขทัย

๓) พระพุทธสิริมารวิชัย พระพุทธรูปสำคัญที่ได้รับการบูรณะหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้เมืองสุโขทัยในอดีต เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัย มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒๐๙ ซม. สูง ๒๙๐ ซม. เดิมชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่องาม นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่งของสุโขทัย เชิญจากเมืองสุโขทัยไปประดิษฐาน ณ วัดราชธานี ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.๒๕๑๑ เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในจังหวัดสุโขทัย ทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ชำรุดเสียหายแตกหักออกเป็นชิ้น เจ้าอาวาสวัดราชธานีจึงได้ออบบพระเศียร และชิ้นส่วนที่เหลือจากเพลิงไหม้ให้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ต่อมา รมว.วัฒนธรรม กล่าวต่อว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย และธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ เพื่อดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธสิริมารวิชัย และสร้างหอพระพุทธสิริมารวิชัยเพื่อใช้เป็นที่พักประดิษฐาน โดยมี พล.อ.ต.อาวุธ เงินชูกลิ่น อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ใช้งบประมาณทั้งหมด ๒๔ ล้านบาท โดยได้ศึกษารูปแบบจากพระวิหารหลวงในสมัยสุโขทัย ลักษณะอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

นายสนธยา คุณปลื้ม รมว.วัฒนธรรม เปิดเผยว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงเปิดหอพระพุทธสิริมารวิชัย ที่จัดสร้างขึ้นเป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธสิริมารวิชัย และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน รวมถึงเป็นสถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีข้าราชการกระทรวงวัฒนธรรม ฝ้าฯ รับเสด็จ ณ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ที่ผ่านมา

ภาพที่ ๔.๑๗๒ พระพุทธสิริมารวิชัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสุโขทัย ที่เปี่ยมล้นด้วยพระปรีชาสามารถทรงประดิษฐ์อักษรไทย และทำนุบำรุงบ้านเมืองสุโขทัยให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน ทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ณ จังหวัดสุโขทัย ในโอกาสนี้ได้ทรงประกอบพิธีบวงสรวงสังเวย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ วัดศรีชุมด้วย ในครั้งนั้นปรากฏว่าประชาชนได้เรียกร้องให้ทางราชการดำเนินการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยให้เหตุผลว่า พระบรมราชานุสาวรีย์ของมหาราชพระองค์อื่นได้สร้างครบถ้วนทุกพระองค์แล้ว ยกเว้นแต่พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังนั้นจังหวัดสุโขทัยจึงได้ริเริ่มดำเนินการนำเสนอความเห็นมายังกระทรวงมหาดไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณา ลงมติรับหลักการ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ และได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นโดยกรมศิลปากรรับผิดชอบการออกแบบและการหล่อพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ สืบเนื่องต่อมาหลายปีผ่านสมัยของรัฐบาลหลายชุด คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ได้ดำเนินการมาเป็นระยะ คือ พิจารณาคัดเลือกสถานที่โดยอาศัยหลักเกณฑ์และแนวทางจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ และเห็นว่าบริเวณพื้นที่ริมทางหลวงภายในกำแพงเมืองเก่า ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่เหมาะสม กว้างประมาณ ๒๖ ไร่ อาณาเขตขณะที่ยกกำหนดเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ ทิศเหนือติดต่อกับวัด ตะกวนซึ่งเป็นวัดร้าง ทิศตะวันตกติดต่อกับตระพังตะกวน ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ กรมศิลปากรได้ดำเนินการโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้ปรับปรุงพื้นที่ให้มีความกลมกลืนกับสภาพของโครงการ บริเวณที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงเป็นภูมิทัศน์ที่งดงามยิ่ง

พิธีวางศิลาฤกษ์แท่นฐาน พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒ และเมื่องานออกแบบพระบรมรูปและปั้นหุ่นดินเสร็จพร้อมที่จะหล่อได้แล้ว คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างฯ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระบรมรูป ณ มณฑลพิธี กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

เมื่อกรมศิลปากรปั้นหล่อพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและภาพจำหลักนูนแสดงเหตุการณ์ในรัชสมัยเรียบร้อยแล้ว จังหวัดสุโขทัยมีความประสงค์จะอัญเชิญพระบรมรูปไปประดิษฐาน ณ พระราพีธิบริเวณเนินปราสาท อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัยเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาในระหว่างที่ยังมิได้ประกอบพิธีเปิด ซึ่งขณะนั้นเป็นระยะที่กำลังดำเนินการก่อสร้างแท่นฐานและจัดผังบริเวณ โดยได้ก่อสร้างพระราพีเพื่อประดิษฐานพระบรมรูปชั่วคราว จังหวัดสุโขทัยได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมรูปจากกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘

พระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ประดิษฐานอยู่ที่พระราพี ธิ เนินปราสาทเป็นเวลา ๑ ปี งานก่อสร้างแท่นฐานจึงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจังหวัดสุโขทัยจึงได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมรูปจากเนินปราสาท ไปประดิษฐานยังแท่นฐานปัจจุบันเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙ และจัดให้มีมหกรรมฉลองสมโภชด้วย

รูปแบบอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นรูปประทับนั่งห้อยพระบาทบนพระแท่นมณีศิลาบาตร ขนาดเท่าพระแท่นจริงยาว ๔ เมตร กว้าง ๒.๘๘ เมตร พระหัตถ์ขวาทรงถือสมุดไทย อันหมายถึงสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงรอบรู้ พระหัตถ์ซ้ายแสดงลักษณะทรงสั่งสอนพสกนิกรหรือขณะออกอาราธนา พะแท่นด้านซ้ายมีพานวางพระขรรค์ไว้ข้าง ๆ ขนาดพระบรมรูป ๒ เท่าพระองค์จริง เฉพาะพระองค์สูง ๓ เมตร หล่อด้วยโลหะทองเหลืองผสมทองแดงรมดำ ขนาดน้ำหนักประมาณ ๓ ตัน ลักษณะพระพักตร์อย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยตอนต้น ถ่ายทอดความรู้สึกที่แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงมีน้ำพระทัยเมตตากรุณา ยุติธรรม และเฉียบขาด เครื่องฉลองพระองค์และศิราภรณ์ยึดถือลักษณะจากเทวรูปของศิลปสมัยสุโขทัย ผู้ปั้นหุ่นพระบรมรูปพ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือ นายสนั่น ศิลากรณ์ นายช่างเอกของกรมศิลปากรซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นผู้มีฝีมือเป็นเยี่ยมและเป็นศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ ๔.๑๗๓ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช อ.เมือง จ.สุโขทัย

๙) วัดมหาธาตุ พระอารามหลวงครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นวัดหลวงโบราณขนาดใหญ่ที่สำคัญของกรุงสุโขทัยมาแต่อดีต ตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ใกล้กับวัดตระพังเงิน และเนินปราสาท สร้างในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ นับเป็นโบราณสถานที่สำคัญและมีสิ่งปลูกสร้างมากที่สุดของสุโขทัย โดยมีเจดีย์รายนับได้ถึง ๒๐๐ องค์ ภายในมีโบราณสถานที่สำคัญ ประกอบด้วย

พระมหาธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ประธานทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย และพบเห็นได้ที่เมืองบริวารอื่นๆ เช่น เมืองกำแพงเพชร ได้แก่ วัดวังพระธาตุ วัดกะโลทัย และวัดเจดีย์กลางทุ่ง เป็นต้น

ยอดเจดีย์ประธานเป็นรูปดอกบัวตูม รองรับด้วยชั้นแว่นฟ้าทั้งสาม รายรอบด้วยเจดีย์ทิศจำนวน ๘ องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน โดยบริเวณมุมทั้งสี่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดแบบล้านนา ส่วนเจดีย์ที่อยู่กึ่งกลางของแต่ละด้านนั้น เป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย ซึ่งมีลวดลายปูนปั้นแบบอิทธิพลศิลปะลังกา บริเวณฐานไพที ประดับด้วยปูนปั้นรูปพระสาวกในท่าอัญชลี เดินประทักษิณโดยรอบ

พระวิหารหลวง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระมหาธาตุเจดีย์ เป็นพระวิหารโถงใหญ่ขนาด ๑๑ ห้อง เสาก่อด้วยศิลาแลง ท้ายพระวิหารปรากฏฐานชุกชี ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐาน พระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงโปรดฯให้หล่อขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๑๙๐๕ ภายหลังได้อัญเชิญไปยังวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

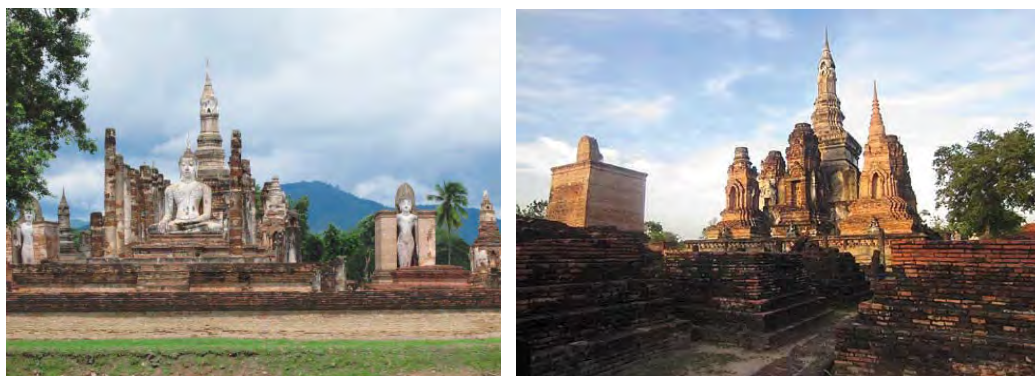
พระวิหารสูง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระวิหารหลวง เป็นพระวิหารซึ่งสร้างขึ้นภายหลัง ศิลปะแบบอยุธยา ความสูงพระอุโบสถเหมือนอย่างเช่นวัดในอยุธยา ก่อด้วยอิฐ เสาก่อด้วยศิลาแลง ภายในพระวิหารประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะอยุธยา เป็นประธาน

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ด้านข้างมณฑปด้านทิศเหนือ ฐานก่อด้วยอิฐ มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าทั้งสองข้าง เสาก่อด้วยศิลาแลง ภายในประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นประธาน รอบพระอุโบสถปักด้วยเสมาหินชนวนอยู่โดยรอบ และได้พบจารึกลานทองที่พระอุโบสถแห่งนี้อีกด้วย

มณฑปพระอัฐารศ ตั้งอยู่ด้านข้างทั้งสองของมหาธาตุเจดีย์ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปอิริยาบถยืน ที่มีนามว่า พระอัฐารศ ความสูงราว ๑๘ ศอก สร้างตามคติแบบลังกาวงศ์ ซึ่งสามารถพบได้ที่วัดอื่นๆ อีกเช่น วัดสะพานหิน และวัดมหาธาตุไชยง

เจดีย์ห้ายอด ตั้งอยู่ด้านข้างมณฑปด้านทิศใต้ เป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐ ประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัยอยู่ทั้งสามด้าน บริเวณฐานเจดีย์ประดับด้วยปูนปั้นรูปมารแบกของ ช้าง สิงห์ และรูปเทวดา เชื่อกันว่าเป็นเจดีย์บรรจุพระอัฐิของพระมหาธรรมราชาลิไทย

วัดมหาธาตุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์กว่า ๘๐๐ ปี เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ พระศรีศากยมุนี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๔.๑๗๔ วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.สุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุดรดิตถ์

๑๒.๑) บริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จังหวัดอุดรดิตถ์ มีพรมแดนติดต่อกับ สปป.ลาว และมีช่องทางการค้าชายแดน ที่ปัจจุบันได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นเมืองที่มีความเก่าแก่ มีตำนานเล่าขานและเป็นถิ่นกำเนิดของวีรบุรุษกู้ชาติ จังหวัดอุดรดิตถ์มีศักยภาพในด้านการผลิตพืชผลเกษตรโดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ รวมทั้งการแปรรูปผลผลิตเกษตร พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ลำไย ซึ่งมีการปลูกมากที่สุดในประเทศ นอกจากนี้คือ ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด ลำไย มะขามหวาน ส่วนพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว อ้อย ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วต่างๆ และยาสูบ เป็นต้น โดยในจังหวัดมีโรงงานน้ำตาล ๒ แห่ง จึงมีพื้นที่ปลูกอ้อยมาก สำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือนนั้น เช่น การทอผ้าขึ้นตีนจก การทำกระดาดสา การจักสานเครื่องใช้ไม้ไผ่ การทำเครื่องปั้นดินเผา การตีเหล็กทำเครื่องใช้เกษตรกรรม เป็นต้น โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดของอุดรดิตถ์นั้น มีสัดส่วนมาจากภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ ๓๖ มาจากภาคการค้า ร้อยละ ๑๕ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ ๑๐ และภาคการศึกษาร้อยละ ๔

จังหวัดอุดรดิตถ์มีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ มีทรัพยากรแร่ธาตุหลายชนิด เช่น แร่พลวง เหล็ก ทองแดง ยิปซัม โยหิน ดินขาว ทลค์ แต่ยังไม่ได้นำไปใช้ในทางเศรษฐกิจ และมีแหล่งน้ำสำคัญคือ แม่น้ำน่าน ไหลผ่านเขตจังหวัดเป็นความยาวถึง ๑๖๐ กม. มีเขื่อนและฝายกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทาน ที่สำคัญคือ เขื่อนสิริกิติ์ ฝายสมเด็จพระศรีนครินทร์ และฝายหลวงลับแลที่เป็นฝายแรกของประเทศไทย

ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กับรัฐมนตรีรักษาความสงบเรียบร้อย สปป.ลาว ลงนามสัญญาร่วมกันให้ด่านภูตู ต.ม่วงเจ็ดต้น อ.บ้านโคก ซึ่งเดิมเป็นจุดผ่อนปรนชั่วคราว ให้เป็นด่านถาวร และมีข้อตกลงเจรจาร่วมกันระหว่าง ผวจ.อุดรดิตถ์กับเจ้าแขวงไชยบุรี ใน การที่จะร่วมกันปรับปรุงเส้นทางคมนาคม จากเมืองปากลายมายังช่องภูตู และเมื่อปี ๒๕๕๒ ทางคณะรัฐมนตรีมีมติให้ยกระดับช่องภูตู เป็นด่านชายแดนสากล ดังนั้นการเดินทางผ่านแดนเข้าออกสู่ประเทศลาวสามารถทำได้อย่างสะดวก ณ ที่ทำการด่าน ซึ่งการเปิดด่านถาวรนี้ส่งผลทำให้จังหวัดอุดรดิตถ์ กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างนครเวียงจันทน์ ประเทศลาวกับเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองมรดกโลกทั้งคู่ จากด่านภูตูสามารถเดินทางไป เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ถึงเมืองหลวงพระบาง ระยะทางเพียง ๓๐๐ กิโลเมตร เท่านั้น ทางรถยนต์ข้ามประเทศก็สามารถ

ดำเนินการได้ตั้งแต่ อ.แม่สอด จ.ตาก มุ่งตรงสู่นครเวียงจันทน์ และกรุงเทพมหานคร ประเทศเวียดนาม หรือจะเดินทางไปเมืองคุนหมิงประเทศจีน ก็ถือเป็นเส้นทางใกล้ที่สุด ด้านฤดู จึงเป็นด้านการค้าสำคัญ อีกแห่งที่เป็นประตูไปสู่อาเซียนหรือ East – West Economic Corridor ได้

การดำเนินธุรกิจในจังหวัดอุตรดิตถ์ น่าจะได้แก่เรื่องการค้า ทั้งในส่วนที่เป็นการค้าผลไม้ในภาคเหนือ จากเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกทั้งทางรถยนต์และรถไฟ และการค้าชายแดน เชื่อมโยงสู่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งธุรกิจเกี่ยวเนื่องที่รองรับการค้าชายแดนและการท่องเที่ยว เชื่อมโยงอนุภูมิภาคด้วย ทั้งนี้ มีการเน้นไปในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากการเป็นแหล่งผลิตผลไม้ที่สำคัญ การเพิ่มมูลค่าของผลไม้ และการพัฒนาภาคด้านการบริหารจัดการของการค้าผลไม้ ซึ่งหากเชื่อมโยงเข้ากับโอกาสที่เพิ่มขึ้นจากการเปิดด่านการค้าชายแดน นอกจากจะเพิ่มมูลค่าทางการค้าแล้วยังสามารถเชื่อมโยงจุดแข็งนี้เข้ากับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ด้วย เหมือนกับที่ได้มีการส่งเสริมในจังหวัดจันทบุรี แต่ต้องคำนึงถึงการให้ความรู้ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรที่จะรองรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวด้วย

๑๒.๒) อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของวัดในจังหวัดอุตรดิตถ์

อุตรดิตถ์เป็นเมืองเก่าแก่ด้านล้านนาตะวันออก มีหลักฐานการค้นพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยอยุธยา และสมัยธนบุรี มีเมืองพิชัยและสวางคบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ เป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา เดิมทีตัวเมืองอุตรดิตถ์เป็นเพียงตำบล ชื่อบางโพธิ์ทำอิฐ ขึ้นกับเมืองพิชัยซึ่งมีประวัติศาสตร์มานับตั้งแต่สุโขทัย โดยในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อกองทัพพม่ายกมาถึงเมืองพิชัย เจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิชัยได้ตีทัพพม่าแตกกลับไป โดยในการรบครั้งนี้ พระยาพิชัยถือดาบสองมือเข้าไล่ฟันพม่าจนดาบหัก เป็นที่เลื่องลือ และเรียกกันว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” นับแต่นั้นมา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตำบลบางโพธิ์ทำอิฐซึ่งอยู่ทางขวาของแม่น้ำน่าน มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจากการที่เป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้า ทั้งสินค้าจากเมืองหลวงพระบาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ตลอดจนจนแคว้นสิบสองปันนาที่นำสินค้าพื้นเมืองเดินบกลงมา จำหน่ายแล้วส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ จนในปี พ.ศ.๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นว่าตำบลบางโพธิ์ทำอิฐคงจะเจริญต่อไปในภายหน้าด้วยเป็นทำเลการค้าอย่างดีริมแม่น้ำน่าน ราษฎรก็อพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นทุกปี จึงโปรดให้ตั้งเป็นเมืองอุตรดิตถ์ อันหมายถึง เมืองท่าแห่งทิศเหนือ ขึ้นอยู่กับเมืองพิชัย ต่อมาอุตรดิตถ์ได้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่กว่าเมืองพิชัยเสียอีก จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดและเมืองพิชัยเลื่อนลงไปเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดอุตรดิตถ์จนทุกวันนี้

หลังจากการตัดเส้นทางรถไฟผ่านเมืองอุตรดิตถ์สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทำให้แหล่งชุมนุมการค้าย่านท่าเสาและท่าอิฐเริ่มหมดความสำคัญลง เพราะรถไฟสามารถวิ่งขึ้นเมืองเหนือได้โดยไม่ต้องหยุดขนถ่ายเสบียงที่เมืองอุตรดิตถ์ และประกอบกับการที่ทางราชการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ปิดกั้นแม่น้ำน่านในเขตอำเภอท่าปลาในปี ๒๕๑๐ ทำให้การคมนาคมทางน้ำยุติลงสิ้นเชิง โดยในช่วงก่อนปี ๒๕๐๐ นั้น เส้นทางคมนาคมทางถนนในจังหวัดอุตรดิตถ์มีเพียงไม่กี่เส้นทาง และด้วยทำเลที่ตั้งและความไม่สะดวกในการคมนาคมทางถนนในช่วงนั้นดังกล่าว ทำให้ตัวเมืองอุตรดิตถ์ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือกลายเป็นเมืองในมุมปิด ไม่เหมือนเมื่อครั้งการคมนาคมทางน้ำ

รุ่งเรือง และด้วยภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยดังกล่าว จึงทำให้ในช่วงต่อมารัฐบาลได้หันมาพัฒนาเมืองพิษณุโลกให้เป็นศูนย์กลางแห่งภาคเหนือตอนล่างแทน จนในปี ๒๕๒๒ ทางกรมได้ตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๑ ทำให้เมืองอุตรดิตถ์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ เพราะทางเส้นนี้เป็นเส้นทางส่วนหนึ่งของถนนสายเอเชียที่ตัดผ่านมาจากจังหวัดพิษณุโลกผ่านนอกเมืองอุตรดิตถ์เข้าสู่จังหวัดแพร่ ทำให้เส้นทางนี้กลายเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกสายหลักของจังหวัดอุตรดิตถ์และกลายเป็นทางผ่านสำคัญเพื่อเข้าสู่ภาคเหนือตอนบน

๑๒.๓) กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในจังหวัดอุตรดิตถ์

สภาพพื้นที่ของจังหวัดอุตรดิตถ์อยู่ในรอยต่อแห่งวัฒนธรรมล้านนา ล้านช้าง และภาคกลาง เป็นผลให้ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาถิ่น และงานประเพณีพื้นบ้านต่างๆ มีลักษณะผสมผสาน ประชากรบางส่วนพูดภาษาไทยภาคกลาง บางส่วนพูดภาษาไทยภาคเหนือ และบางส่วนพูดภาษาลาว เป็นต้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่นนี้เอื้อต่อการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถานหลายแห่งในจังหวัด เช่น วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระฝางสว่างคูร์มุนีนารถ วัดพระยืนพุทธบาทยุคล วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ซากเมืองโบราณสมัยอาณาจักรสุโขทัย แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติภูสอยดาว อุทยานแห่งชาติคลองตรอน อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน วนอุทยานต้นสักใหญ่ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์มากนัก หรือไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในวงกว้าง ทำให้เป็นข้อจำกัดของผู้ประกอบการที่อยู่ในพื้นที่ด้วย ถึงกระนั้น ในส่วนของการท่องเที่ยววัด การท่องเที่ยวจังหวัดอุตรดิตถ์ก็ได้จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ระยะทาง ๔๘.๘ กิโลเมตร ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล ดังนี้

๑) วัดท่าถนน เดิมชื่อ วัดวังเตาหม้อ อยู่ตรงข้ามสถานีรถไฟอุตรดิตถ์ ประดิษฐานหลวงพ่อเพชร พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์ ๑ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งองค์ ในบริเวณวัดมีอาคารศิลปะแบบตะวันตก สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔ เป็นโรงเรียนปริยัติธรรมและภาษาบาลีของพระภิกษุสามเณรในเมือง มีลักษณะสถาปัตยกรรมสวยงาม และอุโบสถซึ่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งได้รับยกย่องว่าสวยงามที่สุดในจังหวัดอุตรดิตถ์

ศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร ศิลปะเชียงแสนสิงห์หนึ่ง หน้าตักกว้าง ๓๒ นิ้ว มีพุทธลักษณะงดงามมาก ชาวอุตรดิตถ์นับถือว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำเมืองอุตรดิตถ์ มีงานนมัสการประจำปีในวันกลางเดือนสี่ของทุกปี

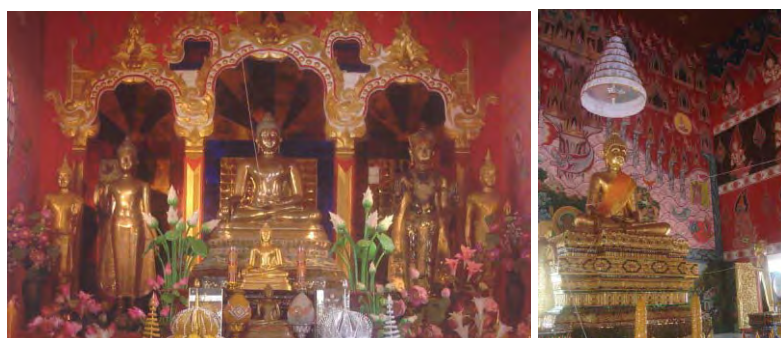
มีประวัติเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๖ หลวงพ่อด้วง เจ้าอาวาสวัดหมอนไม้ อำเภอบางโพ ซึ่งเป็นอำเภอเมืองปัจจุบัน จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้เดินทางผ่านอุโบสถร้างแห่งหนึ่ง ที่ตั้งพระอุโบสถเก่า (ชำรุด) (หลวงพ่อเพชร) ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ยืนยันถึงความมีตัวตนของขอบเขตสถานที่ว่าอุโบสถเก่าที่มีการตั้งป้ายเก่าของอุโบสถที่ระบุปีที่สร้าง พ.ศ.๒๐๑๙ ซึ่งเป็นพื้นที่ของวัดไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งสถานที่ตั้งเดิมขององค์หลวงพ่อเพชรนั้น พบเป็นจอมปลวกขนาดใหญ่แห่งหนึ่งรูปร่างแหลมผุดกลับจอมปลวกทั่วไป จึงได้เอาไม้เคาะปลายแหลมที่เป็นยอดของจอมปลวกนั้นจนดินหลุดออก เห็นเศพระพุทธรูปโผล่ออกมา หลวงพ่อด้วงจึงสั่งให้พระและลูกศิษย์วัดที่ร่วมเดินทางไปด้วย

ช่วยกันขุดดิน จอมปลวกออก ก็พบพระพุทธรูปขนาดค่อนข้างใหญ่ ฝังอยู่ในจอมปลวกแห่งนั้น จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นั้นไปไว้ที่วัดหนองไม้

ต่อมาหลวงพ่อดำเห็นว่า วัดหนองไม้ไม่มีพระอุโบสถที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปได้อย่างเหมาะสม ประกอบกับมีประชาชนที่ทราบข่าวพระพุทธรูปองค์นี้ ได้มากราบไหว้บูชาสักการะเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังอาจมีปัญหารื่องโจรผู้ร้าย จึงพิจารณาเห็นว่า หากเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ไปประดิษฐานที่วัดวังเตาหม้อ (คือวัดท่าถนนในปัจจุบัน) ซึ่งมีหลวงพ่อเพ็ชรเป็นเจ้าของาวาสอยู่ วัดแห่งนี้มีพระอุโบสถ และตั้งอยู่ในที่ชุมชน สะดวกแก่การไปนมัสการของประชาชน ท่านจึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ที่วัดวังเตาหม้อ และถวายพระนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อเพ็ชร

ปี พ.ศ.๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ได้มีการรวบรวมพระพุทธรูปที่เก่าแก่และสวยงาม ที่อยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ มาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ พระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชร มีพุทธลักษณะงาม ก็ได้รับเลือกสรรให้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดเบญจมบพิตร พร้อมกับพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ จากทั่วราชอาณาจักร การที่ต้องนำหลวงพ่อเพ็ชรไปจากวัดวังเตาหม้อทำให้เจ้าอาวาสเสียใจมาก จึงได้ออกจากวัดตรงดิ่งไปในที่ต่าง ๆ สุดท้ายได้มรณภาพบนภูเขาในป่า บ้านนาตารอด ตำบลบ้านด่าน อำเภอมะนัง จังหวัดอุดรธานี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้โปรดเกล้า ฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชร กลับคืนไปประดิษฐานไว้ที่วัดวังเตาหม้อตามคำขอของชาวเมืองอุดรธานี ดังข้อความซึ่งปรากฏอยู่ที่ฐานของพระพุทธรูป " หลวงพ่อเพ็ชร " ว่า "พระพุทธรูปองค์นี้ เมื่อ ร.ศ.๑๑๙ พระจุลจอมเกล้ารัชกาลที่ ๕ ได้อัญเชิญจากวัดท่าถนนไปไว้ วัดเบญจมบพิตร ครั้น ร.ศ.๑๒๙ หลวงนฤบาล (จะพันยา) อัญเชิญกลับมาไว้ วัดท่าถนน" เหตุที่มีรับสั่งให้นำหลวงพ่อเพ็ชรมาคืนชาวอุดรธานีครั้งนี้ มีคำบอกเล่ามาว่า เทวดาประจำองค์หลวงพ่อได้ไปเข้าสุบินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า อยากกลับอุดรธานี พระองค์จึงทรงทำตามพระสุบินนั้น

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๓ พระครูธรรมกิจจาภิบาล (ทองสุข) หรือพระสุธรรมเมธี อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี ร่วมกับประชาชนชาวเมืองอุดรธานีได้ช่วยกันสร้างพระวิหารขึ้นใหม่ และอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อเพ็ชรมาประดิษฐานไว้ในพระวิหาร เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาสักการบูชาได้สะดวก ปัจจุบันหลวงพ่อเพ็ชรประดิษฐานอยู่ในวิหารทางด้านทิศเหนือของอุโบสถ

ภาพที่ ๔.๑๗๕ วัดท่าถนน อ.เมือง จ.อุดรธานี

๒) วัดกลาง อำเภอมือง วัดกลางเป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง มีพระอุโบสถที่มีลวดลายรูปปั้นสวยงาม ภายในอุโบสถมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองมีพุทธลักษณะงดงาม เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นผสมศิลปะแบบลาวหลวงพระบาง และจิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่หายากสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นภาพพระเวสสันดรชาดกและเทพชุมนุม มีพระอุโบสถเก่าแก่อยู่ ๑ หลัง สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่สามด้าน ลายปูนปั้นที่ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และตัวहरา รวมทั้งที่ซุ้มหน้าต่าง ประติมากรรมวิจิตรงดงามอย่างยิ่ง หน้าบันเป็นไม้จำหลักรูปครุฑจันทน์ มีตราพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประดิษฐานอยู่ท่ามกลางลายเครือเถาถิ่นขด มีเทพนมอยู่เป็นระยะ มีรูปสัตว์สอดแทรกอยู่ตามลายเครือเถาที่เกี่ยวข้องกันไปอย่างต่อเนื่อง

วัดกลางธรรมสาคร เดิมชื่อวัดโพธาราม สร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณปี พ.ศ. ๒๒๘๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๐๐ เคยเป็นท่าจอดเรือ เพื่อเดินเท้าไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ ต่อมาลำน้ำเปลี่ยนทางเดินจึงเลิกใช้กัน และทางน้ำเดิมกลายเป็นบึง น้ำหน้าวัด ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดบึงวัดกลาง

ภาพที่ ๔.๑๗๖ วัดกลาง อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล หรือ วัดพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ที่กลางเทศบาลตำบลทุ่งยั้ง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นวัดโบราณประดิษฐานพระมหาธาตุประจำเมืองทุ่งยั้ง เมืองโบราณตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัย

ตามตำนานการสร้างพระบรมธาตุกล่าวว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ครองเมืองสุโขทัย ได้เชิญพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาบรรจุไว้ในถ้ำใต้ดินโดยขุดลงไปเป็นถ้ำแล้วก่อพระธาตุไว้ โดยลักษณะเดิมของพระบรมธาตุเมืองทุ่งยั้งคงเป็นรูปเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ แต่ต่อมามีการบูรณะเพิ่มเติมโดยพญาตะก่าพ่อค้าไม้ชาวพม่าในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นลักษณะเจดีย์อย่างพม่า จนใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทำให้ยอดพระบรมธาตุเจดีย์หักพังลงมา หลวงพ่อแก้วสมภารวัดพระบรมธาตุในขณะนั้นได้เป็นหัวหน้าปฏิสังขรณ์ซ่อมเพิ่มเติมดังรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ในปัจจุบันได้รับการบูรณะซ่อมแซมบำรุงอยู่เสมอในฐานะวัดสำคัญประจำเมืองทุ่งยั้ง ซึ่งเมืองทุ่งยั้งในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีผู้คนอาศัยติดต่อกันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยซึ่งพิจารณาได้จากสำเนียงการพูดของคนทุ่งยั้งเทียบกับ

กลุ่มคนในชุมชนชาวสุโขทัยเดิม ที่อาศัยอยู่ในแถว หมู่ที่ ๑๐ และหลายๆ หมู่บ้านในเขตตำบลทุ่งยั้ง ที่มีประวัติชุมชนว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพไปตั้งบ้านเรือนที่อื่นได้

วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้งยังมีประเพณีประจำปีที่สำคัญคือ ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ทุกวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี โดยเป็นวันงานสลากภัตของวัดและจะมีการจัดแสดงพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพด้วย

ภาพที่ ๔.๑๗๗ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล หรือ วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่บนเนินเขา บ้านพระแท่น หมู่ที่ ๖ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ติดกับวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก บนเนินเขาลูกเดียวกันแต่คนละยอด

วัดพระยืนพุทธบาทยุคลเป็นวัดโบราณร่วมสมัยกับวัดพระแท่นศิลาอาสน์ โดยมีปูชนียสถานที่มีความสำคัญเรื่องพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาเมืองทุ่งยั้งร่วมกัน ภายในวัดมีศาสนสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญคือ มณฑปศิลปะเชียงแสนครอบรอยพระพุทธรูปประทับยืนทำด้วยศิลาแลง (มณฑปกว้าง ๔ เมตร ยาว ๔๙ เมตร) และหลวงพ่อพระพุทธรังสีภายในอุโบสถ เป็นพระประธานปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย วัดพระยืนพุทธบาทยุคล มีที่ธรณีสงฆ์ ๑๓๖ ไร่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา วัดแห่งนี้เคยได้รับยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๖

ฐานโบราณสถานที่ประกฏในวัดพระยืนพุทธบาทยุคล อยู่ด้านหลังมณฑปพระยืนลักษณะเป็นเจดีย์ ๓ องค์เรียงกัน องค์ละฐานเจดีย์ องค์กลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนบนขององค์เจดีย์ได้หักลงมาทั้งหมดแล้ว แต่รูปแบบพอเป็นที่สังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์ศิลปะสมัยสุโขทัย

หลวงพ่อพุทธรังสี เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง ๕๕ นิ้ว สูงจากฐานถึงเปลวรัศมี ๖๖ นิ้ว ยอดพระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิง เนื้อทองที่องค์พระพุทธรูปมีความพิเศษกว่าพระพุทธรูปสัมฤทธิ์โดยทั่วไป เพราะเนื้อโลหะสะท้อนสีแดงคล้ายโลหะนากออกมาชัดเจน รวมถึงอาจมีส่วนผสมของโลหะทองคำบริสุทธิ์ในปริมาณที่สูงด้วยทำให้พระพุทธรูปองค์นี้จึงยังคงแวววาวสดใส แม้จะมีอายุผ่านมากกว่า ๖๐๐ ปี แล้วก็ตามปัจจุบันหลวงพ่อพุทธรังสีประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ด้านข้างมณฑปพระยืน

ภาพที่ ๔.๑๗๘ วัดพระยืนพุทธบาทยุคล อ.ลี้แล จ.อุดรดิตถ์

๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อำเภอลี้แล เดิมชื่อ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ที่บนเนินเขาเต่า บ้านพระแท่น ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลี้แล จังหวัดอุดรดิตถ์ ติดกับวัดพระยืนพุทธบาทยุคล ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก บนเนินเขาสูงเดียวกันแต่คนละยอด วัดพระแท่นศิลาอาสน์เป็นวัดโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดสร้าง และสร้างแต่เมื่อใด ในศิลาจารึกครั้งกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงพระแท่นศิลาอาสน์ แต่เพิ่งมีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์ได้เสด็จนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ เมื่อปี พ.ศ.๒๒๘๓ ได้แสดงว่าพระแท่นศิลาอาสน์ได้มีมาก่อนหน้านี้แล้ว จนเป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง และทางราชการได้นำพระแท่นศิลาอาสน์ไปประดิษฐานไว้ในตราประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ แสดงถึงความศรัทธาเลื่อมใสและความสำคัญขององค์พระแท่นศิลาอาสน์ได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี สังกัดธรรมยุติกนิกาย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๙

ภาพที่ ๔.๑๗๙ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลี้แล จ.อุดรดิตถ์

๖) วัดธรรมาธิปไตย อำเภอเมือง เดิมชื่อ วัดต้นมะขาม ตั้งอยู่ใกล้สี่แยกจุดตัดถนนอินใจมีกับถนนสำราญรินทร์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นที่ตั้งอาคารธรรมสภาซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาบานประตูวิหารวัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นประตูไม้แกะสลักที่มีความสวยงามที่สุดในจังหวัดอุดรดิตถ์และสวยงามเป็นที่สองรองจากบานประตูวัดสุทัศนเทพวราราม

วัดธรรมาธิปไตยนั้นได้เคยเป็นที่ตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์อยู่ระยะหนึ่ง (อาคารธรรมสภาชั้นล่าง) ปัจจุบันเป็นวัดจำพรรษาของเจ้าคณะอำเภอรัตนและเป็นที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดเช่น กิจกรรมอบรมและการประกวดต่าง ๆ ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วัดธรรมาธิปไตย เดิมชื่อ วัดท่าทราย เนื่องจากเดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน (ท่าอิฐล่าง) หรือบ้านบางโพเหนือ ต่อมาน้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังเข้ามาเรื่อย ๆ จนถึงที่ตั้งวัด จึงต้องย้ายหนีน้ำขึ้นมาห่างจากที่เดิมประมาณสองกิโลเมตร สภาพที่ตั้งใหม่มีต้นไม้ร่มรื่นมากมาย โดยเฉพาะมีต้นมะขามขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณวัด จึงได้ชื่อวัดใหม่ว่า วัดต้นมะขาม มาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๔๕

ต่อมาเจ้าคณะจังหวัดได้ส่ง พระสุธรรมเมธี (บันลือ ธมฺมโช ป.ธ.๘) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดต้นมะขาม เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๒ พระสุธรรมเมธิดำริว่าชื่อวัดต้นมะขามนั้นฟังเหมือนอยู่ในป่าและต้นมะขามใหญ่นั้นก็ไม่มีปรากฏแล้ว อีกทั้งวัดในขณะนั้นอยู่กลางเมืองอุดรดิตถ์มีผู้คนผ่านไปมามากควรเปลี่ยนชื่อใหม่ให้ไพเราะ จึงได้ทำการขออนุญาตเปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดธรรมาธิปไตย ตั้งแต่นั้นมา

ศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อเชียงแสน เป็นพระประธานในอุโบสถธรรมสภา (ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๘ นิ้ว สูง ๖๗ นิ้ว) มีพุทธลักษณะปางมารวิชัย เนื้อโลหะสัมฤทธิ์บริสุทธิ์ สร้างในสมัยสุโขทัย สกุลช่างสุโขทัยยุคกลาง มีอายุกว่า ๗๐๐ ปี นำมาจากวัดราชบูรณะราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งถูกทำลายจากระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หลวงพ่อเชียงแสนเป็นพระพุทธรูปโบราณสมัยสุโขทัยองค์สำคัญ ๑ ใน ๒ องค์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ได้นำขึ้นมาจากวัดราชบูรณะในคราวเดียวกัน (อีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดคู้ตะเกา มีนามว่า หลวงพ่อสุโขทัยสัมฤทธิ์)

บานประตูประตูวิหารวัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ เดิมอยู่วัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถแต่เนื่องจากวิหารชำรุดทรุดโทรมมาก เจ้าคณะสงฆ์จังหวัดอุดรดิตถ์ในสมัยนั้นจึงได้ขออนุญาตกรมศิลปากรนำมาเก็บรักษาไว้ที่ อาคารธรรมสภา วัดธรรมาธิปไตย มาตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๔ บานประตูประตูนี้แกะสลักในสมัยอยุธยา แต่ละบานขนาดกว้าง ๑.๒ เมตร สูง ๕.๓ เมตร และหนาถึง ๑๖ เซนติเมตร ทำจากไม้ประดู่แกะสลักเป็นลายกนกก้านขด ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ บานละ ๗ พุ่ม ระหว่างพุ่มทรงข้าวบิณฑ์มีกนกใบเทศขนานบ สองข้างขวามือด้านบนมีอกเลาประตูดอยู่ตรงกลาง แกะสลักเป็นลายเทพพนม ตอนบนอกเลา ๔ องค์ตอนล่างอกเลา ๔ องค์ กล่าวกันว่าคงตามเป็นที่สองรองจากประตูประตูวิหารวัดสุทัศนในกรุงเทพฯ

ภาพที่ ๔.๑๘๐ วัดธรรมมาธิปไตย อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์

๗) วัดใหญ่ท่าเสา อำเภอเมือง ตั้งอยู่ในเขตชุมชนท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองอุดรดิตถ์ และอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟท่าเสา วัดใหญ่ท่าเสนาน่าจะสร้างขึ้นมาพร้อมกับชุมชนท่าเสาเมื่อราวสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างน้อย ผู้คนในชุมชนท่าเสามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนท่าเสาเคยเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญในกลุ่มน้ำ่าน จึงมีทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวไทยวน (ล้านนา) และชาวลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ภายในวัดใหญ่ท่าเสามีโบราณสถานที่น่าสนใจได้แก่

โบสถ์ เป็นโบสถ์ขนาดเล็กมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย บานประตูเป็นไม้แกะสลัก ๒ บาน หน้าบันด้านหน้าเป็นไม้แกะสลักรูปเทพนมและลายไทย ส่วนหน้าบันด้านหลังเป็นไม้แกะสลัก

หอไตร มีลักษณะเป็นไม้ยกพื้น เสาเป็นปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าบันเป็นไม้แกะสลัก หน้าบันทางด้านทิศตะวันออกเป็นรูปหน้ากาล แวดล้อมไปด้วยลายพันธุ์พฤกษาและรูปเทพยดา เบื้องหลังเป็นลายลายก้านขด ทางด้านบนสุดของหน้าบันเป็นรูปครุฑยุดนาค ส่วนหน้าบันทางด้านทิศตะวันตกเป็นลายกนกก้านขดธรรมดา เชิงชายคาเป็นไม้แกะสลักอย่างงดงาม ส่วนข้อฟ้าและใบระกาทำด้วยปูนปั้น

นอกจากนี้ ภายในวัดยังมีศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ เดิมเป็นศาลาไม้ยกพื้น ปัจจุบันได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นครึ่งไม้ครึ่งคอนกรีต บนศาลาการเปรียญมีโบราณวัตถุอันเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนถวายเป็นพุทธบูชาและอุทิศให้บรรพบุรุษจำนวนมาก เมื่อมีการปรับปรุงศาลาการเปรียญใหม่และมีใจผู้รัยชุกชุม เจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสาจึงนำโบราณวัตถุต่างๆ ไปเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย ในปี พ.ศ.๒๕๔๐ จึงนำโบราณวัตถุมาจัดแสดงเพื่อให้พุทธศาสนิกชน นักท่องเที่ยวและนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเยี่ยมชมโบราณวัตถุได้

พิพิธภัณฑวัดใหญ่ท่าเสา ตั้งอยู่บนชั้น ๒ ภายในกุฏิเจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสา ซึ่งเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุที่พบในบริเวณวัดใหญ่ท่าเสา ซึ่งมีโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ ได้แก่

ยานมาศไม้แกะสลัก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จมาวัดใหญ่ท่าเสา เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๔ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นยานมาศสำหรับแห่พระ เป็นยานมาศที่สูงมากหลังคานมิตัว นาค ฐานเป็นสิงห์สองชั้นแล้วเป็นที่นั่ง มีไม้แกะเป็นรูปบัวกระจกลอยตัวอยู่ทั้ง ๔ มุม ส่วนด้านหลัง พนักพิงเป็นรูปกลีบบัวลอยตัวขึ้นมาซ้อนกัน ๒ กลีบ ตามผิวไม้พบร่องรอยการลงรักปิดทอง ยานมาศนี้เชื่อกันว่าเป็นยานมาศที่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาอุทิศถวายบูชาพระมหาธาตุเมือง ฝาง และอาจใช้เป็นยานมาศประจำตัวพระสังฆราชาเมืองสวางคบุรี (เมืองฝาง) ก็ได้ เพราะที่มา ของยานมาศนี้สันนิษฐานว่า นำมาจากวัดพระฝางสวางคบุรีมุนีนาถในราวสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยหลวง พ่อเย็ก อดีตเจ้าอาวาสวัดใหญ่ท่าเสาซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสวางคบุรี

ธรรมาสันเทศน์ เป็นธรรมาสันไม้แกะสลัก ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนบนหรือ หลังคาธรรมาสันเป็นทรงมณฑปยอดปราสาท ส่วนล่างประดับด้วยไม้แกะสลักรูปยักษ์แบก มีบันได นาคเป็นทางขึ้นธรรมาสัน ตัวธรรมาสันแวดล้อมไปด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่าง เช่น ช้างและ กวาง เป็นต้น

พระแผง ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วยครั้ง นำมาติดเรียงกันบนแผงหรือ แผ่นไม้แกะสลัก ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เก็บรักษาและจัดแสดงพระแผงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กไว้ มากกว่า ๑๐ แผง กรอบพระแผงด้านบนส่วนใหญ่เป็นกรอบหรือซุ้มรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นซุ้ม แผงรูปพญานาค ลายกนก และลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนฐานหรือด้านล่างกรอบพระแผงมีการ แกะสลักเป็นรูปหรือลวดลายที่งดงามมาก ทั้งรูปเทวดาร่ายรำ รูปยักษ์แบก รูปหม้อน้ำและรูปแจกัน

ตู้และหีบพระธรรม ภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีตู้และหีบพระธรรมกว่า ๑๐ หลัง ซึ่งแต่ละ หลังเขียนลายรดน้ำปิดทองและปิดทองล่องชาด ศิลปะอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์ตอนต้น แสดง เรื่องราวพุทธประวัติ ธรรมเกียรติ ป่าหิมพานต์และรูปทวารบาล

นอกจากนี้ ภายในพิพิธภัณฑ์ยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักจำนวนมาก เนื่องจากว่าการ สร้างพระพุทธรูปไม้หรือพระเจ้าไม้เป็นวัฒนธรรมที่นิยมของชาวล้านนาและล้านช้าง จึงทำให้ที่วัดนี้มี พระพุทธรูปไม้แกะสลักศิลปะฝีมือช่างท้องถิ่นจำนวนมาก นอกจากนี้มีพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วย ครั้ง ช้องและระฆังเก่า ใบเสมาหินชนวน ไม้แกะสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เครื่องสังค โลก เครื่องถ้วยลายครามและภาชนะทองเหลือง

ภาพที่ ๔.๑๘๑ วัดใหญ่ท่าเสา อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

๘) วัดพระฝาง หรือชื่อเต็มว่า วัดพระฝางสว่างคูรีมุนีนารถ ตั้งอยู่ที่บ้านฝาง หมู่ที่ ๓ ต.ผา จุก อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์ เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตามทะเบียนวัดระบุว่า ประมาณปี พ.ศ. ๑๓๐๐ (ก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) วัดพระฝางนับว่าเป็นกลุ่มโบราณสถานของเมือง ฝางสว่างคูรี (สว่างคูรี เพี้ยนมาจาก สวรรคคูรี) เพียงแห่งเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ วัดนี้ได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมาในสมัยสุโขทัย และเป็นวัดพระมหาธาตุประจำเมืองสว่างคูรี เมืองที่ เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และเคยเป็นวัดที่จำพรรษาของ “เจ้าพระฝาง” เมืองสว่างคูรี ผู้นำชุมชนเจ้าพระฝางในคราวเสียสมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒

วัดพระฝาง มีปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดคือพระมหาธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่กลางกลุ่มโบราณสถานวัดพระฝาง สันนิษฐานว่าพระเจดีย์องค์นี้สร้างในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์สำคัญของอาณาจักรมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัย กรุงศรีอยุธยา มอญซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตจากราชสำนักฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับ กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกไว้ในหนังสือของท่านว่า พระมหาธาตุ องค์นี้ได้รับการเคารพนับถือว่าเป็นพุทธปูชนียสถานสำคัญของอาณาจักรคู่กับรอยพระพุทธรูปบาท สระบุรี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จขึ้นทำศึกชนะเจ้าพระฝางและตั้งงานสมโภชพระ มหาธาตุเมืองพระฝางถึง ๓ วัน เทียบเท่างานนมัสการพระพุทธรูปชินราช แต่ความศรัทธาในพระ มหาธาตุเมืองฝางคงได้เสื่อมถอยลงในช่วงหลัง จากความเสื่อมของเมืองสว่างคูรี หลังชุมชนเจ้าพระ ฝางถูกตีแตกในสมัยธนบุรี จนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์องค์เดิมได้ ปหักพังไปมาก ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะพระมหาธาตุเมืองพระฝางใหม่ แปลงเป็นแบบเจดีย์ทรงลังกาดังที่เห็นใน ปัจจุบัน

นอกจากนี้ วัดพระฝางยังมีอุโบสถมหาอุด (มีประตูทางเข้าบานเดียว) อยู่ด้านทิศตะวันตก ของกลุ่มโบราณสถาน ตัวอุโบสถมีสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเดิมภายใน อุโบสถเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระฝาง ซึ่งปัจจุบันตัวอุโบสถยังคงมีบานประตูไม้และหน้า บันแกะสลักศิลปะสมัยอยุธยาอันสวยงามอยู่ (บานปัจจุบันเป็นบานจำลอง) และด้านทิศตะวันออก ของกลุ่มโบราณสถานมีพระวิหารหลวง เดิมเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปเชียงแสน ปัจจุบันใน พระวิหารหลวงมีบานประตูไม้แกะสลักวัดพระฝาง (เป็นบานประตูบานจำลอง สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๕๑) เพื่อนำมาติดตั้งแทนที่บานประตูเดิมที่ได้นำไปเก็บรักษาที่วัดธรรมาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔)

ภาพที่ ๔.๑๘๒ วัดพระฝาง อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์

๙) วัดหมอนไม้ อำเภอเมือง ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะ มีศิลปวัตถุที่สำคัญ คือ หลวงพ่อสัมฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๑ ใน ๙ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองอุตรดิตถ์ องค์พระพุทธรูปเป็นพระสกุลช่างสุโขทัย สร้างในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ตัวองค์พระเป็นเนื้อโลหะสำริด ปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในอุโบสถ วัดหมอนไม้ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

ประวัติความเป็นมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๖ สมภารตั้ง เจ้าอาวาสวัดหมอนไม้ในสมัยนั้น ได้พบหลวงพ่อสัมฤทธิ์ในวิหารเก่าในวัดร้างแห่งหนึ่งในอำเภอลับแล องค์พระเดิมมีความชำรุดมาก ท่านจึงได้นำชาวบ้านและพระสงฆ์มาอัญเชิญองค์พระกลับมายังวัดหมอนไม้เพื่อสักการบูชา โดยท่านเจ้าอาวาสองค์ต่อมาคือสมภารหวิง ได้ลงไปศึกษาพระปริยัติธรรมยังวัดสระเกษ กรุงเทพมหานคร จึงได้ชักชวนชาวบ้านเรียไร่ได้เงินและโลหะทองแดงจำนวนหนึ่งเพื่อนำไปให้ช่างทำการบูรณะหลวงพ่ให้สมบูรณ์ โดยสมภารหวิงได้อัญเชิญหลวงพ่ไปซ่อมแซมยังบ้านช่างหล่อ ธนบุรี (กรุงเทพมหานคร) ในปี พ.ศ.๒๔๕๕ จึงอัญเชิญกลับมาประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดหมอนไม้จนปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๑๘๓ วัดหมอนไม้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

สรุปอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ มีรายชื่อและกิจกรรมการท่องเที่ยววัดเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ (๑) วัดเชียงมั่น (๒) วัดเชียงยืน (๓) วัดชัยมงคล (๔) วัดดวงดี (๕) วัดหมื่นล้าน (๖) วัดหมื่นเงินกอง (๗) วัดลอยเคราะห์ (๘) วัดดัมภ์ และ (๙) วัดชัยพระเกียรติ

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัศจรรย์แห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (๑) วัดก้ำก่อ (๒) วัดพระนอน (๓) วัดม่วยต่อ (๔) วัดพระธาตุดอยกองมู (๕) วัดผาอ่าง (๖) วัดปางล้อ (๗) วัดหัวเวียง (๘) วัดกลางทุ่ง และ (๙) วัดจองคำ-จองกลาง

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย (๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี (๓) วัดจามเทวี (๔) วัดมहांวัน (๕) วัดพระคงฤาษี (๖) วัดสันป่ายางหลวง (๗) กู่ช้าง-กู่ม้า (๘) วัดพระยืน และ (๙) วัดต้นแก้ว

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนจารไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง จังหวัดเชียงราย ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุดอยจอมทอง (๒) วัดจำเมือง (๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) (๔) วัดมุงเมือง (๕) วัดมิ่งเมือง (๖) วัดเจ็ดยอด (๗) วัดกลางเวียง และ (๘) วัดเชียงยืน

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง (๒) วัดสวนตาล (๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (๔) วัดหัวข่วง (๕) วัดภูมินทร์ (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดพญาภู (๘) วัดพญาวัด และ (๙) วัดพระธาตุเขาน้อย

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ ได้แก่ (๑) วัดศรีโคมคำ (๒) วัดลี (๓) วัดป่าแดงบุญนา (๔) วัดติโลกอาราม (๕) วัดอนาลโยทิพยาราม (๖) วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ (๗) วัดนันตาราม อ.เชียงคำ และ (๘) วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สืบวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ ได้แก่ (๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร (๒) วัดพระธาตุช่อแฮ (๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง (๔) วัดพระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ (๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น (๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง (๗) วัดพระธาตุขุยปู อ.วังชิ้น (๘) วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง และ (๙) วัดพระธาตุปูแจ อ.ร้องกวาง

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ (๑) วัดศรีหมวดเกล้า (๒) วัดศรีปงชัย (๓) วัดศรีก้ำ (๔) วัดศรีบุญเรือง (๕) วัดศรีรองเมือง (๖) วัดศรีบุญโยง (๗) วัดศรีล้อม (๘) วัดศรีเกิด และ (๙) วัดศรีชุม

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ได้แก่ (๑) วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด (๒) วัดแม่สอดนาค่าน อ.แม่สอด (๓) วัดดอนแก้ว อ.แม่ระมาด (๔) วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอด (๕) วัดไทยพัฒนาราม อ.แม่สอด (๖) วัดส่วยมิน หุ่น หรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี (๗) วัดมิเจ้าโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี (๘) วัดเต็กอันเอ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี และ (๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก ได้แก่ (๑) วัดตาปะขาวหาย (๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน (๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว (๔) วัดเจดีย์ยอดทอง (๕) วัดจุฬามณี (๖) วัดศรีรัตนาราม (จุนาง) (๗) วัดคูหาสวรรค์ (๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา และ (๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่)

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย ได้แก่ (๑) ศาลพระแม่ย่า (๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี (๓) หลวงพ่อโต วัดไทยชุมพล (๔) หลวงพ่องาม วัดไทยชุมพล (๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง (๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม (๗) พระพุทธสิริมารวิชัย หอพระพุทธสิริมารวิชัย (๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ (๙) วัดมหาธาตุ

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอใกล้เคียง ได้แก่ (๑) วัดท่าถนน (๒) วัดกลาง (๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง (๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล (๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ (๖) วัดธรรมาธิปไตย (๗) วัดใหญ่ท่าเสา (๘) วัดพระฝาง และ (๙) วัดหมอนไม้

๔.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

๔.๒.๑ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวก

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวกชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน แสดงผลเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของเพศจำแนกตามสัญชาติ

เพศ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ชาย	๘๐ (๒๐.๐%)	๑๐๔ (๒๖.๐%)	๑๘๔ (๔๖.๐%)
หญิง	๑๒๐ (๓๐.๐%)	๙๖ (๒๔.๐%)	๒๑๖ (๕๔.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๑ พบว่า นักท่องเที่ยวกที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวกชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของอายุจำแนกตามสัญชาติ

อายุ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔๙ (๑๒.๓%)	๕๐ (๑๒.๕%)	๙๙ (๒๔.๘%)
๒๑ - ๓๐ ปี	๖๒ (๑๕.๕%)	๖๑ (๑๕.๓%)	๑๒๓ (๓๐.๘%)
๓๑ - ๔๐ ปี	๒๖ (๖.๕%)	๒๓ (๕.๘%)	๔๙ (๑๒.๓%)
๔๑ - ๕๐ ปี	๒๗ (๖.๘%)	๓๐ (๗.๕%)	๕๗ (๑๔.๓%)
๕๑ - ๖๐ ปี	๒๖ (๖.๕%)	๒๖ (๖.๕%)	๕๒ (๑๓.๐%)
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๐ (๒.๕%)	๑๐ (๒.๕%)	๒๐ (๕.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๒ พบว่า นักท่องเที่ยวกที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ - ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวกชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ - ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนและร้อยละของภูมิลำเนาจำแนกตามสัญชาติ

สัญชาติ				รวม
ภูมิลำเนา	ไทย	ทวีป	ต่างประเทศ	
ภาคเหนือ	๖๔ (๓๒.๐%)	เอเชีย/ออสเตรเลีย	๔๐ (๒๐.๐%)	
ภาคกลาง/ตะวันออก	๕๖ (๒๘.๐%)	ยุโรป	๖๖ (๓๓.๐%)	
ภาคใต้	๓๙ (๑๙.๕%)	อเมริกาเหนือ	๖๕ (๓๒.๕%)	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๑ (๒๐.๕%)	อเมริกาใต้	๑๗ (๘.๕%)	
		แอฟริกา	๑๒ (๖.๐%)	
รวม	๒๐๐ (๑๐๐.๐%)		๒๐๐ (๑๐๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๓ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

เหตุผลในการตัดสินใจเลือก แหล่งท่องเที่ยว	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว	๓๒ (๘.๐%)	๓๒ (๘.๐%)	๖๔ (๑๖.๐%)
ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว	๓๘ (๙.๕%)	๓๗ (๙.๓%)	๗๕ (๑๘.๘%)
ความสะดวกสบายของสถานที่ท่องเที่ยว	๒๒ (๕.๕%)	๒๒ (๕.๕%)	๔๔ (๑๑.๐%)
ความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยว	๑๖ (๔.๐%)	๑๙ (๔.๘%)	๓๕ (๘.๘%)
ความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว	๔๑ (๑๐.๓%)	๔๔ (๑๑.๐%)	๘๕ (๒๑.๓%)
ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง	๑๓ (๓.๓%)	๑๒ (๓.๐%)	๒๕ (๖.๓%)
การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ	๒๕ (๖.๓%)	๒๓ (๖.๓%)	๔๘ (๑๒.๐%)
ความคิดเห็นของผู้ร่วมเดินทาง	๑๓ (๓.๓%)	๑๑ (๒.๘%)	๒๔ (๖.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๔ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

ตารางที่ ๕ แสดงจำนวนและร้อยละของเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัดจำแนกตามสัญชาติ

เหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน)	๑๐๒ (๒๕.๕%)	๓ (๐.๘%)	๑๐๕ (๒๖.๓%)
พบพระภิกษุสามเณรหรือบุคคลในวัด	๓๑ (๗.๘%)	๑๒ (๓.๐%)	๔๓ (๑๐.๘%)
เที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุ	๓๕ (๘.๘%)	๒๘ (๗.๐%)	๖๓ (๑๕.๘%)
พักผ่อนหย่อนใจ	๑๖ (๔.๐%)	๗๕ (๑๘.๘%)	๙๑ (๒๒.๘%)
สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด	๑๖ (๔.๐%)	๕๗ (๑๔.๓%)	๗๓ (๑๘.๓%)
อื่นๆ เช่น โปรแกรมท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยว ใบโฆษณา	๐ (๐.๐%)	๒๕ (๖.๓%)	๒๕ (๖.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๕ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัดร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนและร้อยละของสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

สื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
เป็นคนในพื้นที่	๖๕ (๑๖.๓%)	๒ (๐.๕%)	๖๗ (๑๖.๘%)
รับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก)	๔๓ (๑๐.๘%)	๑๒ (๓.๐%)	๕๕ (๑๓.๘%)
สื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์	๒๕ (๖.๓%)	๕๑ (๑๒.๘%)	๗๖ (๑๙.๐%)
อินเทอร์เน็ต	๒๔ (๖.๐%)	๓๔ (๘.๕%)	๕๘ (๑๔.๕%)
ใบโฆษณา	๑๑ (๒.๘%)	๑๕ (๓.๘%)	๒๖ (๖.๕%)
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	๑๔ (๓.๕%)	๔๕ (๑๑.๓%)	๕๙ (๑๔.๘%)
บริษัทท่องเที่ยว	๑๐ (๒.๕%)	๔๐ (๑๐.๐%)	๕๐ (๑๒.๕%)
อื่นๆ เช่น สื่อใบฎีกา สื่อทางบุญ	๘ (๒.๐%)	๑ (๐.๓%)	๙ (๒.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๖ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยว

ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

ตารางที่ ๗ แสดงจำนวนและร้อยละของความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดจำแนกตามสัญชาติ

ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด ที่พึงพอใจ	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
พระพุทธรูป	๕๗ (๑๔.๓%)	๔๗ (๑๑.๘%)	๑๐๔ (๒๖.๐%)
เจดีย์	๕๑ (๑๒.๘%)	๖๕ (๑๖.๓%)	๑๑๖ (๒๙.๐%)
โบสถ์-วิหาร	๔๕ (๑๑.๓%)	๓๙ (๙.๘%)	๘๔ (๒๑.๐%)
จิตรกรรมฝาผนัง	๒๙ (๗.๓%)	๓๔ (๘.๕%)	๖๓ (๑๕.๘%)
อื่นๆ เช่น ศาลา กุฏิ ภูมิทัศน์ บรรยากาศ สาธารณูปโภคต่างๆ	๑๘ (๔.๕%)	๑๕ (๓.๘%)	๓๓ (๘.๓%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๗ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

ตารางที่ ๘ แสดงจำนวนและร้อยละของประสบการณ์การมาท่องเที่ยวที่วัดจำแนกตามสัญชาติ

ประสบการณ์ การมาท่องเที่ยวที่วัด	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
ครั้งแรก	๘๒ (๒๐.๕%)	๑๗๔ (๔๓.๕%)	๒๕๖ (๖๔.๐%)
๒ - ๕ ครั้ง	๙๓ (๒๓.๓%)	๒๖ (๖.๕%)	๑๑๙ (๒๙.๘%)
๕ - ๑๐ ครั้ง	๑๓ (๓.๓%)	๐ (๐.๐%)	๑๓ (๓.๓%)
มากกว่า ๑๐ ครั้ง	๑๒ (๓.๐%)	๐ (๐.๐%)	๑๒ (๓.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๘ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

ตารางที่ ๙ แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้งจำแนกตามสัญชาติ

ความรู้สึกในการ กลับมาเที่ยวชม อีกครั้ง	สัญชาติ		รวม
	ไทย	ต่างประเทศ	
มา	๑๕๘ (๓๙.๕%)	๘๘ (๒๒.๐%)	๒๔๖ (๖๑.๕%)
ไม่แน่ใจ	๓๓ (๘.๓%)	๑๐๙ (๒๗.๓%)	๑๔๒ (๓๕.๕%)
ไม่มา	๙ (๒.๓%)	๓ (๐.๘%)	๑๒ (๓.๐%)
รวม	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๒๐๐ (๕๐.๐%)	๔๐๐ (๑๐๐.๐%)

จากตารางที่ ๙ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่แน่ใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกตามสัญชาติ

ด้านทรัพยากร การท่องเที่ยว	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ย รวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
วัดได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์	๓.๘๙	๑.๑๐	๓.๔๘	๐.๕๐	๓.๖๙	๐.๘๘
การจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น	๔.๐๑	๑.๐๒	๓.๔๖	๐.๕๐	๓.๗๓	๐.๘๕
บรรยากาศภายในวัด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย	๔.๐๓	๑.๐๙	๒.๖๑	๑.๔๐	๓.๓๒	๑.๔๔
สถานที่ต่างๆ ในวัดมีประวัติความเป็นมาให้ศึกษาเป็นอย่างดี	๓.๙๗	๑.๐๑	๓.๐๖	๑.๓๓	๓.๕๒	๑.๒๖
การจัดสถานที่มีเหมาะสมกับความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์	๓.๘๖	๑.๑๕	๒.๙๙	๑.๔๘	๓.๔๒	๑.๓๙
การจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม	๓.๙๗	๐.๙๗	๔.๐๑	๐.๐๗	๓.๙๙	๐.๖๙
เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง	๔.๑๓	๑.๐๑	๓.๗๗	๐.๘๑	๓.๙๕	๐.๙๓
รวม	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙

จากตารางที่ ๑๐ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เข้าชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยว

ชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดการจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

ตารางที่ ๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ย	
	ไทย		ต่างประเทศ		รวม	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	๔.๑๑	๑.๐๔	๓.๕๕	๐.๖๖	๓.๘๓	๐.๙๑
ห้องน้ำมีความสะอาดและเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว	๓.๘๗	๑.๑๙	๒.๙๙	๐.๘๐	๓.๔๓	๑.๑๐
การคมนาคมสะดวกสบาย	๓.๘๓	๑.๑๘	๓.๙๐	๐.๖๘	๓.๘๖	๐.๙๖
มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ	๓.๙๓	๑.๑๖	๒.๗๙	๐.๘๑	๓.๓๖	๑.๑๕
ป้ายบอกทางมีความโดดเด่น อ่านง่าย	๓.๗๓	๑.๑๖	๒.๗๕	๑.๔๙	๓.๒๔	๑.๔๒
มีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน	๓.๗๕	๑.๐๓	๓.๖๘	๐.๙๓	๓.๗๑	๐.๙๘
มีร้านอาหารถูกสุขลักษณะ	๓.๘๑	๑.๐๐	๒.๒๔	๐.๘๒	๓.๐๓	๑.๒๐
ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคมีความยุติธรรม	๔.๑๗	๐.๙๗	๒.๗๒	๑.๓๔	๓.๔๔	๑.๓๗
มีความปลอดภัยของทรัพย์สิน	๔.๒๗	๐.๙๖	๒.๙๔	๐.๘๒	๓.๖๑	๑.๑๑
มีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว	๔.๐๓	๑.๒๒	๒.๓๕	๐.๘๙	๓.๑๙	๑.๓๖
รวม	๓.๙๕	๐.๓๐	๒.๙๙	๐.๕๓	๓.๔๗	๐.๖๕

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการคมนาคมสะดวกและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาตินักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

ตารางที่ ๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร

ด้านบุคลากร	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี	๔.๒๘	๐.๔๗	๑.๙๕	๑.๔๐	๓.๑๑	๑.๕๖
มีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน	๓.๘๐	๑.๑๒	๒.๘๒	๑.๔๖	๓.๓๑	๑.๓๙
มีการรับฟังข้อเสนอแนะ นำ พร้อมกับการนำไปปรับปรุงแก้ไข	๓.๘๕	๑.๔๐	๒.๒๑	๐.๙๘	๓.๐๓	๑.๔๖
มีผู้ให้ความรู้ธิบายความเชื่อเกี่ยวกับ ศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง	๓.๐๑	๐.๙๖	๒.๘๘	๐.๘๒	๒.๙๔	๐.๙๐
มีผู้ให้ความรู้ธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย	๔.๑๘	๐.๕๒	๓.๒๒	๐.๘๐	๓.๗๐	๐.๘๓
ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่นำเที่ยวในวัด	๔.๑๙	๐.๘๖	๒.๙๑	๑.๐๗	๓.๕๕	๑.๑๗
รวม	๓.๘๘	๐.๓๑	๒.๖๖	๐.๔๐	๓.๒๗	๐.๗๑

จากตารางที่ ๑๒ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

ตารางที่ ๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์

ด้านประชาสัมพันธ์	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ	๔.๓๐	๐.๗๙	๒.๒๙	๐.๙๓	๓.๒๙	๑.๓๓
ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์	๓.๐๐	๐.๙๘	๑.๘๙	๐.๗๙	๒.๔๔	๑.๐๕
รวม	๓.๖๕	๐.๕๑	๒.๐๙	๐.๔๐	๒.๘๗	๐.๙๐

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

ตารางที่ ๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว

ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ยรวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
วิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ	๔.๑๖	๐.๕๘	๒.๗๙	๐.๘๑	๓.๔๗	๐.๙๘
มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย	๓.๙๓	๑.๓๖	๒.๔๗	๐.๖๖	๓.๒๐	๑.๒๙
รวม	๔.๐๔	๐.๘๑	๒.๖๓	๐.๗๐	๓.๓๔	๑.๐๓

จากตารางที่ ๑๔ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

ตารางที่ ๑๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

สถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการ ท่องเที่ยวโดยรวม	สัญชาติ				ค่าเฉลี่ย รวม	
	ไทย		ต่างประเทศ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๓.๙๕	๐.๓๐	๒.๙๙	๐.๕๓	๓.๔๗	๐.๖๕
ด้านบุคลากร	๓.๘๘	๐.๓๑	๒.๖๖	๐.๔๐	๓.๒๗	๐.๗๑
ด้านประชาสัมพันธ์	๓.๖๕	๐.๕๑	๒.๐๙	๐.๔๐	๒.๘๗	๐.๙๐
ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว	๔.๐๔	๐.๘๑	๒.๖๓	๐.๗๐	๓.๓๔	๑.๐๓
รวม	๓.๙๘	๐.๔๒	๓.๓๔	๐.๕๖	๓.๖๖	๐.๕๙

จากตารางที่ ๑๕ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

ตารางที่ ๑๖ จำนวนและร้อยละของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรพัฒนาปรับปรุง

ที่	สิ่งที่ควรพัฒนาปรับปรุง	$\bar{X}$	S.D.	อันดับ
๑	การดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยในบริเวณวัด	๒๒๐	๕๕.๐	๖
๒	การดูแลรักษาศาสนสถาน เช่น เจดีย์ วิหาร	๒๓๕	๕๘.๘	๔
๓	การดูแลรักษาศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป	๘๒	๒๐.๕	๑๓
๔	การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้ เพียงพอ	๓๑๙	๗๙.๘	๑
๕	จัดบริการสถานที่จอดรถที่เพียงพอและปลอดภัย	๒๐๕	๕๑.๓	๑๐
๖	จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์เพื่อแนะนำสถานที่ ท่องเที่ยว	๒๓๐	๕๗.๕	๙
๗	จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเป็นส่วน หนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยว	๘๗	๒๑.๘	๑๒
๘	การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ	๒๙๖	๗๔.๐	๒
๙	การจัดจำนวนห้องน้ำให้เพียงพอ	๒๓๔	๕๘.๕	๕
๑๐	ควรมีร้านอาหารและเครื่องดื่มบริการที่สะอาดและ เพียงพอ	๒๑๗	๕๔.๓	๘
๑๑	ควรมีเอกสาร/หนังสือแนะนำวัด ขยายหรือแจกแก่ นักท่องเที่ยว	๒๑๙	๕๔.๘	๗
๑๒	ควรเพิ่มจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ	๑๓๗	๓๔.๓	๑๑
๑๓	ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด	๒๔๒	๖๐.๓	๓
๑๔	อื่นๆ	๒๐	๕.๐	๑๔

จากตารางที่ ๑๖ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่วัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

๔.๒.๒ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้รูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมานี้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑสถานหรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นแปลงดอกไม้ รั้ว รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการให้เหมาะสมทั้งในด้านขนาด ปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการค้าขายที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้รูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าไปในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกต้อง ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครู ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัดตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่มีย่านนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนใน

ท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

๔.๓ เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

๔.๓.๑ เส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓

เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการ

ท่องเที่ยว

๑) เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก

๑.๑) ความเป็นมาของตำนานพระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก (ภาษาถิ่นล้านนา เรียกพระนาม “พระพุทธเจ้า” ว่า “พระเจ้า”) หรือพระพุทธเจ้าเลียบโลก เป็นตำนานที่กล่าวถึงความเชื่อในการเสด็จมาดินแดนแถบล้านนาของพระพุทธเจ้าครั้งที่ยังมีพระชนมายุอยู่ โดยได้เสด็จมาในสถานที่ต่างๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ โดยส่วนใหญ่เป็นเขตแดนในล้านนา มีพุทธสาวกสำคัญ เช่น พระสารีบุตร พระอานนท์ พร้อมด้วยพระอรหันตสาวก และมีพระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา รวมไปถึงพระอินทร์ติดตามเสด็จ เมื่อดำเนินไปถึง ณ ที่ควรจะเป็นที่บรรจพระธาตุ พระพุทธเจ้าก็จะลูบเอาพระเกศาธาตุให้พระอานนท์ส่งต่อกับคนในท้องถิ่นเพื่อนำไปบรรจุไว้ นอกจากนั้น ก็ยังทรงเหยียบรอยพระบาทไว้บนหินเพื่อให้เป็นที่สักการบูชา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสาวกก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุมาแบ่งบรรจุไว้ตามพุทธทำนาย และได้มีการก่อพระเจดีย์และเรียกเจดีย์ที่สร้างครอบว่า “พระธาตุ” ตามที่ปรากฏในตำนานระบุว่าพระบรมสารีริกธาตุในล้านนา ๒๓ แห่ง รอยพระพุทธรูป ๓๖ แห่ง

พระธาตุในความหมายของชาวล้านนามี ๒ ประการ ประการแรกคือ พระบรมสารีริกธาตุ ประกอบด้วยส่วนพระองค์ เช่น พระอัฐิธาตุ (กระดูก) พระทันตา (ฟัน) พระเกศา (เส้นผม) เป็นต้น และอีกความหมายหนึ่ง คือ สถานที่หรือสถูป ซึ่งเป็นสถานที่หรือเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จะถูกเรียกว่า “พระธาตุ” ในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

พระบรมสารีริกธาตุ โดยความหมายทางพระพุทธศาสนาก็คือ พระอัฐิธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธเจ้า^๑ ที่แปรรูปเป็นพระธาตุ เช่น พระทาสุธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) พระอักษธาตุ (พระรากขวัญ) พระคิ้วธาตุ (ก้านพระศอ) และความหมายนี้ยังรวมถึงพระธาตุที่เกี่ยวข้องกับชิ้นส่วนของพระวรกายอื่นๆ ที่ได้ประทานไว้ครั้งทรงมีพระชนมายุอยู่ เช่น พระเกศาธาตุ (เส้นผม) พระโลมา (ขน) พระนขา (เล็บ) พระทันตา (ฟัน)

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๓๓.

ความในมหาปริณิพพานสูตรได้กล่าวว่า เมื่อมีการประชุมเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า พระอวยวะ คือ พระฉวี (ผิว) พระจัมมะ (หนัง) พระมังสา (เนื้อ) พระนหารู (เอ็น) พระลสิกา (ไขข้อหรือไขกระดูก) ไม่ปรากฏเกล้าและเขมา คงเหลือแต่พระสรีระ คือ พระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น เปรียบเหมือนไฟไหม้เนยใสและน้ำมันก็ไม่ปรากฏเกล้าและเขมา^๒

พระบรมสารีริกธาตุถือเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ดังปรากฏความในตำนานมูลศาสนาว่า “ดูรา สัปรีสะทั้งหลาย พระพุทธเจ้าแห่งรานิปพานไปแล้ว ยังไว้แต่ธาตุ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐”

หลังจากที่พระองค์ปริณิพพานที่เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ ได้มีการจัดแบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยโทณพราหมณ์และกลุ่มมัลละกษัตริย์เมืองกุสินารา แต่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกได้ผูกเรื่องให้มีกษัตริย์ชื่อว่า พระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เป็นผู้ติดตามพระพุทธเจ้าและเหล่าพุทธสาวกในการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ครั้งที่ ๔ ซึ่งมีเนื้อเรื่องยาวที่สุด และมีสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมาก ผู้แต่งคงสร้างนัยให้ทราบว่า พระยาอโศกจะเป็นผู้มีส่วนในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่สถานที่ๆ ทรงพุทธพยากรณ์ไว้นั่นเอง

พระบรมสารีริกธาตุมี ๒ ประเภท คือ ประเภทที่กระจายออกจากกันและประเภทที่ไม่กระจายออกจากกัน^๓ โดยอ้างถึงการอธิษฐานของพระพุทธเจ้าว่า

“เราอยู่ได้ไม่นานก็จะปริณิพพาน ศาสนาของเรายังไม่แพร่หลายไปในที่ทั้งปวงก่อน เพราะนั้น เมื่อเราปริณิพพานแล้ว มหาชนถือเอาพระบรมสารีริกธาตุ แม้ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ทำเจดีย์ในที่อยู่ของตนๆ ประณิบัติอยู่ จะมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า”^๔

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งรจนาโดยพระรัตนปัญญาเถระก็ได้สนับสนุนความคิดเกี่ยวกับประเภทของพระบรมสารีริกธาตุที่กระจายออกจากกันและไม่กระจายออกจากกัน^๕ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุประเภทที่กระจายออกจากกันนี้ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายสมัย ในประเทศศรีลังกามีการแต่งตำราเกี่ยวกับตำนานพระบรมสารีริกธาตุมากมาย เช่น พระพุทธชาตวงศ์ พระธาตุวงศ์ และพระคัมภีร์ภูพวงศ์ เป็นต้น และได้ส่งต่ออิทธิพลไปสู่การแต่งตำนานพระบรมสารีริกธาตุในล้านนา เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานพระเจ้าเลียบโลก และตำนานพระธาตุต่างๆ เป็นต้น ตำนานอู้งาช้าง คือเจดีย์พระธาตุพนม ของอาณาจักรโคตรบูร

พระบรมสารีริกธาตุเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรู พระมหากัสสปะได้เล็งเห็นความปลอดภัยของพระพุทธศาสนาในกาลอนาคต จึงชี้แนะให้พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำทานุชาน คือ การฝังพระบรมสารีริกธาตุไว้ในสถานที่มั่นคง ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จึงมีการสำรวจโบราณสถานต่างๆ ที่คาดว่ามิพระบรมสารีริกธาตุ

^๒ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๓๕/๑๓๗.

^๓ กรมศิลปากร, **ตำนานมูลศาสนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๘๓.

^๔ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๑๓.

^๕ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๓๕/๒๑๒.

^๖ พระรัตนปัญญาเถระ, แปลโดย แสง มนวิฑูร, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๒.

ประดิษฐานอยู่ และเมื่อพบแล้วก็รับสั่งให้สร้างพระสถูปและพระวิหารต่างๆ กล่าวกันว่ามีจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ และได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มานำไปบรรจุไว้ตามเมืองต่างๆ จากเหตุการณ์นี้ได้ตอกย้ำความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้นมีความสำคัญเทียบเท่าพระธรรมคำสอน และเป็นสัญลักษณ์ของความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา โดยเมื่อจัดส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา ก็จะแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้นำไปประดิษฐานไว้ในประเทศนั้นๆ เช่นเดียวกับชาวพุทธในศรีลังกา ที่ให้ความสำคัญกับพระบรมสารีริกธาตุ โดยให้ความสำคัญกับการปกครองที่ขอบธรรม และยังรวมไปถึงการส่งผลให้ผู้นำพระธาตุมาสู่ศรีลังกาเป็นผู้มีความดีความชอบได้รับตำแหน่งสำคัญทางราชการ ดังกรณี ศิลาละ ผู้นำพระเกศาธาตุเข้ามายังศรีลังกาในรัชกาลพระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๑ ศิลาละได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง “อสิคคาหะ” ทำหน้าที่รักษาพระบรมสารีริกธาตุและดำเนินการประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา ซึ่งถือเป็นเกียรติยศสูงสุด และต่อมาปรากฏว่าผู้ที่ได้รับตำแหน่งอสิคคาหะนี้จะได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ศรีลังกาทุกคน^๗

ดังนั้น ตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุในล้านนา เป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากศรีลังกาโดยตรง ผ่านกลุ่มพระภิกษุที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาและได้เขียนคัดลอกมา ซึ่งอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น กลายเป็นตำนานพระธาตุที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองบ้านเมือง เช่น ถ้าหากเจดีย์องค์ใดมีตำนานเกี่ยวกับพระธาตุ พระภิกษุหรือผู้ดูแลก็สามารถขอสถานที่นั้น รวมไปถึงขอคนเป็นข้าวัดหรือทาสกลบนาจากกษัตริย์ได้โดยง่าย ตัวอย่างเช่น ในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีข้าราชการจากเมืองน่านมาทูลถวายรายงานข้อราชการ และได้แวนมัสการพระมหาหิริโพร อุตฺตมพรหมณ์ เมืองเชียงใหม่ พระมหาหิริโพรจึงได้นำเอาตำนานพระธาตุที่ได้มาจากประเทศลังกาให้ดู และกล่าวว่านี้เป็นตำนานของเมืองน่าน ให้ไปชุดที่บริเวณเวียงแข้แห่งนี้ก็จะพบพระธาตุ เมื่อข้าราชการนั้นกลับไปค้นหาตามที่บอก ก็พบพระธาตุอยู่ในบริเวณนั้นจริง จึงได้ก่อสถูปและขอตำนานจากพระมหาหิริโพรไปเป็นตำนานประจำพระธาตุที่นั่น

สถานที่ที่เป็นบรรจุพระธาตุแต่ละแห่งจะมีการจารึกไว้ ดังปรากฏในศิลาจารึก ๑.๕.๑.๑ วัดพระธาตุดอยน้อย จังหวัดพะเยา พ.ศ.๒๐๗๑ ซึ่งเหลือเพียงส่วนตอนล่างเขียนไว้ว่า “...เมืองพะเยาไว้พระธาตุแขนซ้าย ลำปางไว้ธาตุคอกลำห่านและลำหลัง เมืองน่านไว้ธาตุ... ทำสร้อยไว้ธาตุข้อมือซ้าย ดอยเก็งไว้ธาตุหน้าผากลำซ้าย ลำพูนไว้ธาตุกระหม่อม กุคำกุ่มกามไว้ธาตุคูกางขา และธาตุมือขวาทั้งมวล ไตมหาธาตุเจดีย์หลวงเชียงใหม่บรรจุธาตุย่อยที่ไม่ค่อยนิยมกัน”

เนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกุคำ มีทั้งหมด ๑๒ ผูก ได้สร้างขอบเขตแผนที่ทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับดินแดนในล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง โดยมีเขตแดนที่เลื่อนไหลกันไปมา เนื่องมาจากศึกสงครามระหว่างบ้านเมืองและอาณาจักรต่างๆ ซึ่งในทั้นนี้ ผู้วิจัยได้แสดงขอบเขตพื้นที่ของบ้านเมืองต่างๆ ตามที่ตำนานกล่าวถึง โดยยึดถือความเข้าใจร่วมกันกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ส่วน คือ สถานที่เสด็จในตำนาน ตั้งแต่ผูกที่ ๑ ถึง ผูกที่ ๙ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

^๗ ปิยานาถ (นิโครธา) บุณนาค, ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๓.

การเสด็จมาครั้งที่ ๑

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระสารีบุตร และพระอรหันตสาวก เสด็จจาริกจากเมืองพาราณสี เข้าสู่อาณาจักรล้านนา บริเวณเขตเมืองลำพูน และเมืองเชียงใหม่ อาณาจักรสิบสองปันนา ประเทศจีน และประเทศพม่า ก่อนกลับเข้าสู่พระเชตวันมหาวิหาร เมือง สวรรค์ ในผูกที่ ๑ มีจำนวนสถานที่เสด็จ ๑๕ แห่ง และเพิ่มเติม ๒ แห่ง เป็น ๑๗ แห่ง ดังนี้

ประเทศไทย

๑. พระบาท เมืองลี (อ.ลี (เวียงเก่า) จ.ลำพูน)
๒. พระบาท ท่าหัวเคียน (เชิงดอยเก็ง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
๓. พระธาตุ เมืองหริภุญไชย (พระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน)
๔. ดอยอุจจุบรรพต (พระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่) พระบรมธาตุ บุปผาราม

(วัดสวนดอก)

๕. พระธาตุ ดอยพระนอนหรือดอยปู่เจ้าขางาม (เขตดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
๖. ท่าพระเจ้าอาบน้ำ หรือท่ากาบกว้าง (เขต อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่)
๗. สบสา (ปากน้ำแม่สาที่ไหลเข้าสู่แม่น้ำปิง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่)
๘. พระธาตุ ยางหมอก (ระหว่าง อ.แม่วัง และ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่)
๙. พระบาท ผาสะแก (ในตำนานกล่าวว่า อยู่ในเขตเมืองฝาง ปัจจุบันน่าจะอยู่ในเขต

อำเภอแม่แตง จ.เชียงใหม่)

๑๐. อารามพระยาคำแดง (ถ้าเชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๑๑. บริโภคเจดีย์ เมืองลั่ว (เมืองลั่ว)
๑๒. เมืองอุตตระปัญจาละ (เมืองแสนหวี)
๑๓. พระธาตุ เมืองวิเทหะ (เมืองหนองแสน)

ประเทศพม่า

๑๔. พระบาทท่าหัวข้าวตอก (ท่าน้ำแม่สาละวินหรือแม่น้ำคง ระหว่างเมืองแสนหวีกับ

เมืองหาง)

ประเทศไทย

๑๕. พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ (รังรุ้ง) อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่)

ในตอนท้ายผูกที่ ๑ ได้มีการเล่าเพิ่มเติมสถานที่บรรจุพระธาตุขึ้นอีก ๒ แห่ง คือ

๑๖. พระเกศาธาตุ พระธาตุ ถ้ำดอยผาตบ (ถ้ำตบเต่า อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่)

ประเทศพม่า

๑๗. ดอยถ้ำด้านยางจวง (สันนิษฐานว่า เป็นพระบาทนาจวง เมืองเชียงรุ้ง สิบสองปันนา

หรืออาจเป็นวัดยางกวง เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า)

ท้ายผูกที่ ๑ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เจ้าอาวาสวัดกุคำ เขียนพ.ศ. ๒๔๕๙ วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ (เหนือ) เขียนเสร็จเมื่อเวลา ๕ โมงเย็น ดังความว่า “...ธาตุกัณฐังนิตถิตัง กล่าวห้องตำนานพระบาทและธาตุผูกต้นก็แล้วเท่านั้นห้อง ๑ ก่อนแล อหังนาม ข้าพระเจ้าอินทมูลภิกขุ เขียนเมื่อได้เป็นอธิการณวัดกุคำวันนั้นแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว ปีรวายสี พุทธศักราชได้ ๒๔๕๙

ตัว เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ พร่ำว่าได้อาติตย์ ปรูปุณณะ วันนั้นแล สุทินนังวะทาเมทานังเปปาละอักกะ ระริกขิตตะทานังนิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจัจจเมตเตยยะอะนาคะเตกาเกนิพพานะสัมปัตติสุขังธู วังธูวัง จริงแต่เทอญ สรเด็จแล้วเวลาค้อง (ห้อย) ๕ โมงเย็น สามเณรพองจะดีทำวัตรคำ คำเดียว”^๘

การเสด็จมาครั้งที่ ๒

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระอานนท์ พระอรหันตสาวก พระอินทร์และพระ ยาวโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เสด็จจาริกมาเมืองระแวก อาณาจักรทวารวดี และตำนานพระเจดีย์ชเว ดากอง เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า ในผูกที่ ๒ มีจำนวนสถานที่เสด็จ ๑ แห่ง ส่วนตำนานพระเจดีย์ชเว ดากอง กล่าวถึงอุบาสกที่เป็นพ่อค้า ๒ คนที่รับเอาพระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้า ครั้งเสวยวิมุตติสุข ที่โคนไม้ราชายณะไปประดิษฐาน ดังนี้

ประเทศไทย

๑. พระเกศาธาตุ เมืองระแวก (อาณาจักรทวารวดี)

ประเทศพม่า

๒. พระธาตุดอยตะไค่ง (พระธาตุเจดีย์ชเวดากอง เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า)

ท้ายผูกที่ ๒ ปรากฏผู้เขียนคือ อินทมูลภิกขุ เจ้าอาวาสวัดกุคำ เขียนพ.ศ.๒๔๕๙ เดือน ๕ (เหนือ) ดังความว่า “...กล่าวตำนานพระบาทและธาตุเจ้าผูกถ้วน ๒ ก็แล้วเท่านั้นห้อง ๑ ก่อนแล จุล ศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว พุทธศักราชได้ ๒๔๕๙ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๕ เหนือ ลง ๓ ตา เม็งวัน ๖ ปริ ฎณณะแล้วแล อะหังนามะอินทามูลภิกขุได้ลิขิตแต่เขียนทานไว้กับศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท้า ๕,๐๐๐ พระวรราชาที่แท้ไปมาก็ตามอายุลานเป็นประมาณทေး นิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจัจจพุทธะ สันติเกอานาคะเตกาเลนิจัจจธูวังจริงแต่อินทมนภิกขุเขียนไม่เส้าหัตติหลายแลเขียนปางเมื่อสถิต สำราญเป็นเจ้าอธิการวัดกุคำวันนั้นแล ตำนานชื่อว่าพุทธตำนานผูก ๒ แล”^๙

การเสด็จมาครั้งที่ ๓

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า มีพระอานนท์ พระอรหันตสาวก และพระอินทร์ ในผูก ที่ ๓ มีชื่อการเสด็จจาริกในอาณาจักรหลายแห่ง แต่ที่ระบุชื่อสถานที่ จำนวน ๙ แห่ง ก่อนเสด็จกลับสู่ เมืองราชคฤห์

ประเทศลาว

๑. พระบาท เมืองคาง (ถ้าพระบาท เมืองน้ำยู่ แขวงบ่อแก้ว ประเทศลาว ตรงข้าม อ. เชียงของ จ.เชียงราย)

ประเทศพม่า

๒. พระบาท พระธาตุ เมืองเชียงตุง (พระธาตุจอมคำ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

๓. พระบาท ทำน้ำผาคม (เขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

๔. พระบาท ดอยช่องบ่อง (เขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

^๘ พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๑ หน้าลาน ๓๖.

^๙ พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๒ หน้าลาน ๔๓.

๕. พระที่นั่งที่ไสยาสน์และพระหัตถบาท ท้าววังงาม และดอยสว่างเมืองสูง (เมืองปิ่นเมืองลา รัฐฉาน ติดชายแดนสิบสองปันนา)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖. พระบาท เมืองสูง (เมืองสอง)

๗. พระบาท ดอยผาซ่อ (เขตเมืองสอง)

๘. ดอยปู่คำ (บ้านผ่อ เมืองสอง)

ประเทศพม่า

๙. พระธาตุ ดอยมเหยงคะ (พระธาตุจอมยอง เมืองยอง รัฐฉาน)

ท้ายผูกที่ ๓ ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน เขียนพ.ศ.๒๔๕๔ ด้งความว่า “...ตะตียะธาตุกถานิภูติ ตากล่าวห้องตำนานพระบาทและพระธาตุผูกถ้วน ๓ ก็แล้วเท่านั้นก่อนแล พระพุทธศักราช ๒๔๕๔”^{๑๐}

การเสด็จมาครั้งที่ ๔

เป็นการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าครั้งมีพระชนมายุ ๖๐ พรรษา มีพระอรหันต์ ๓ รูป คือ พระโสมเถระ พระอุตตรเถระ และพระอนันตเถระ พระอินทร์ และพระยาอโศก กษัตริย์เมืองกุสินารา เสด็จจากพระเชตวันมหาวิหารมาสู่อาณาจักรต่างๆ อีกครั้ง ในผูกที่ ๔ ถึงผูกที่ ๙ จำนวน ๙๔ แห่ง

ผูกที่ ๔

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๑. พระบาท เมืองซุง

๒. พระบาท บ้านแจ่งคำ (เขตเมืองแซ่)

รัฐฉาน ประเทศพม่า

๓. พระบาท เมืองอาฬวี (พระธาตุหลวง เมืองลา)

๔. พระบาท บ้านซ็อนยามแอ (เขตเมืองลา)

๕. พระบาท ห้วยแม่อุ่น (เขตเมืองลา)

สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖. พระบาท เมืองลือหาญ (เมืองลือหาง)

๗. พระบาท เมืองลี (เมืองลือ)

๘. พระบาท บ้านใจหมื่น

๙. พระบาท เมืองบาง

๑๐. พระบาท เมืองแซ่ทอง

๑๑. พระบาท เมืองฟ้ารม

๑๒. พระบาท เมืองอุไ้

๑๓. พระบาท เมืองน้อยเมืองเหลืออง

^{๑๐} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดภูคำ, ผูก ๓ หน้าลาน ๓๐.

๑๔. พระบาท ดอยผาแรม (ถ้าผาแรม บ้านเชียงหิน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองหนองเมืองนางเหนือ สิบสองปันนา)

ท้ายผูกที่ ๔ ปรากฏผู้เขียนชื่อ พุทธรุณิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ (เหนือ) ดังความว่า “...จตุตถปาทธาตุกถานิภูติตากล่าวตำนานธาตุผูกถ้วน ๔ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วเท่านี้ห้อง ๑ ก่อนแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว พุทธศักราชได้ ๒๔๕๕ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ พร้าว่าได้วัน ๔ สรเด็จแล้วแล อหังนามพุทธรุณิกขุลิขิตไว้คำชูศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท่าอายุลานเป็นประมาณเทอะ เมตเตยยะพุทธรุณิกขุสันติเกอะนาคะเตกาเลนิจจรั้งจรั้งจริงแต่”^{๑๑}

ผูกที่ ๕

รัฐฉาน ประเทศพม่า

๑๕. พระบาท เมืองชะกลางลงงิม (เมืองขางหลวง)

๑๖. พระบาท เมืองล้า (อยู่ทางตะวันออกติดกับเขตแดนประเทศลาว)

๑๗. พระบาท เมืองบ้าน

๑๘. พระบาท บ้านวังหลวง

๑๙. พระบาท บ่อหลวง (บ่อแร่ ฉางยอง)

๒๐. พระบาท บ้านกลางเคียง

๒๑. พระบาท เมืองลาใต้

๒๒. พระบาท บ้านลงคีตลงแวน

๒๓. พระบาท เมืองเชียงแข็ง

๒๔. พระบาท เมืองแรม เมืองชัน

๒๕. พระบาท บ้านท่าคอง

๒๖. พระบาท ดอยผานุ่มผานวล

๒๗. พระบาท ทำน้าบ้านทาพูละ

๒๘. พระบาท ดอยผาลวงกู

๒๙. พระบาท บ้านจีจำปู

๓๐. พระบาท บ้านคันเทิงคะซี

๓๑. พระบาท บ้านสุยเลลา

๓๒. พระบาท ดอยผาน้อย

๓๓. พระบาท หาดผาคำ และพระบาท (ผ้าขาว) สองรอย บ้านเสี้ยว และบ้านฝาย

ท้ายผูกที่ ๕ ปรากฏผู้เขียนชื่อ พระดวงดี เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ เขียนเสร็จเมื่อ ๘ ค่ำ เดือน ๓ (เหนือ) ปีมะโรง ดังความว่า “...ปัญจมาปาทธาตุกถานิภูติตากล่าวห้องตำนานพระบาทธาตุผูกถ้วน ๕ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วแล ข้าพระเจ้าเขียนผูกนี้ได้ ๗ วันแล้วแล พระดวงดีผู้เขียนแล สิริสุขภมัสตุพุทธศาสนการนับแต่องค์สมเด็จพระบรมศาสดายะมณีนพพุทธเจ้านั้นดับขันธเข้าสู่นิพพานล่วงแล้วได้ ๒๔๕๕ พระพรรษาปลาย ๗ เดือน กับ ๗ วัน ๘ วัน กับวันแล้ว ๘ ค่ำ เดือน ๓ ใต้ลง ๙ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศกตกในหมั่นตฤดู นิพพานปัจจโยโหตุเมอานาคเตกาเลจจริงแต่”^{๑๒}

^{๑๑} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๔ หน้าลาน ๓๔.

^{๑๒} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๕ หน้าลาน ๓๒.

๕๘. พระบาทของดอกไม้

๕๙. พระบาทสิดิงต่ายบ้านสาบสิ่งของท้องไค่ (พระบาทสิดิงข้างราง ตำบลปาทะ เมืองหน สิบสองปันนา)

๖๐. พระบาทเมืองตึงเชียงเคิ่ง

๖๑. พระบาทผากิน (พระบาท ๔ รอย)

๖๒. พระบาทเชียงผา

ท้ายผูกที่ ๗ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๔ เขียนเสร็จวันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ (เหนือ) ดังความว่า “...ฉัตตบาทธาตุกถานิฐิตากล่าวตำนานพระบาทผูก ๗ ก็สมเริ่มเสด็จแล้วเท่านี้ก่อนแล อังนามอินทมูลภิกขุลิขิตเขียนปางเมืองสิดิงสำราญเป็นอาถรรพ์อยู่วัดภูคำวันนั้นแล จุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ พร่ำว่าได้วัน ๖ พุทธศักราชได้ ๒๔๕๔ ตัวบรมวลแล้วแล ขอหื้อได้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานเจ้าจัมทอทะ ข้าเขียนทานไว้คำบูชาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อทำอายุสถานเป็นประมาณ นิพพานปัจจัยโยโหนดุเมนิจจิง เมตเตยยพุทธสันติเกอนาคเตกาเลนิจจิงฐวังจิงจิงแต่ทอทะ”^{๑๔}

ผูกที่ ๘

ประเทศพม่า

๖๓. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองพะยาก (ดอยแจ้ซุ้ม เมืองพะยาก รัฐฉาน) สิบสองปันนา ประเทศจีน

๖๔. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุโลหภูมิบรรพต ดอยจอมทอง (ดอยทอง เมืองพวน สิบสองปันนา)

ประเทศไทย

๖๕. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ. เชียงราย)

๖๖. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองเชียงราย (พระธาตุดอยทอง อ.เมือง จ. เชียงราย)

๖๗. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองพะยาว (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ. พะเยา)

๖๘. พระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ. ลำปาง)

๖๙. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ. น่าน)

๗๐. พระเกศาธาตุ และพระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่)

๗๑. พระบาท (พระบาทแก่งจาง) และพระธาตุ (พระธาตุแก่งสร้อย) เมืองท่าสร้อย (ต. บ้านนา อ.สามเงา จ.ตาก เมืองนี้ตั้งอยู่เหนือเขื่อนภูมิพล รางไปกว่า ๑๐๐ ปี ปัจจุบันจมอยู่ใต้น้ำ เหลือแต่พระบาท และพระธาตุ (สร้างใหม่) ตั้งอยู่บนภูเขา มีประเพณีสรงน้ำธาตุทุกปี ตรงกับข้างขึ้น ๙-๑๐ ค่ำ เดือน ๕ และมีการพบคัมภีร์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นของวัดในเมืองท่าสร้อย อยู่วัดไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง)

๗๒. พระเกศาธาตุ ท่าทราย (สุวรรณคูหา ถ้ำตอง บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่)

^{๑๔} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดภูคำ, ผูก ๗ หน้าลาน ๔๖.

๓๓. พระบาทผาดอกไม้ (ถ้าผาดอกไม้ บ้านห้วยน้ำดิบ อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน)
 ๓๔. พระบาทห้วยต้ม เมืองลี (พระบาทห้วยต้ม อ.ลี จ.ลำพูน)
 ๓๕. พระบาทห้วยแม่หาด (บ้านแม่หาด อ.ลี จ.ลำพูน)
 ๓๖. พระบาทดอยผาเรือ (พระบาทดอยผาเรือ ทะเลสาบดอยเต่า อ.ดอยเต่า จ.

เชียงใหม่)

๓๗. พระธาตุดอยเกิ้ง (วัดพระธาตุดอยเกิ้ง ต.ท่าเตื่อ อ.ดอยเต่า จ.เชียงใหม่)

ท้ายผูกที่ ๘ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลภิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๙ เขียนเสร็จวันเสาร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ (เหนือ) ดังความว่า “...อธิมิงปาธาตูกถนิตติถักกล่าวตำนานพระบาทและธาตุผูกถ้วน ๘ ก็บังคมสมเริ้มสรเด็จแล้วเท่านั้นก่อนแล อหฺนามอินทมูลภิกขุลิขิตแต้มเขียนปางเมื่อเป็นสมภารวัดกู่คำวันนั้นแล เขียนทานไว้คำชุศาสนาพระโคตมเจ้าตราบต่อเท่าอายุลานเป็นประมาณเทอะ นิพานปัจจโยโหนตุเมตตัยโยอนาคตกาลนิจจังจวังจวังจจริงแต่เทอะ เขียนเมื่อจุลศักราชได้ ๑๒๗๘ ตัวพุทธศักราชได้ ๒๔๕๙ ตัวปีรวายสี่ เดือน ๖ ลง ๑๐ ค่ำ วัน ๗ ปริบูรณ์งแล้วแล”^{๑๕}

ผูกที่ ๙

ประเทศไทย

๓๘. พระบาทเมืองฮอด (พระบาทเกือกแก้ว บ้านห้วยหินดำ ต.วังลูน อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
 ๓๙. พระบาทเมืองนาค (พระพุทธรูปบาทแก้วขาว อ.ฮอด จ.เชียงใหม่)
 ๔๐. พระธาตุ สังเวคฐานเจดีย์ (เมืองท่ากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่)
 ๔๑. พระเกศาธาตุ พระธาตุ ฤๅษณนคร (พระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน)
 ๔๒. พระเกศาธาตุ พระธาตุ เวียงกุมกาม (พระเจดีย์วัดกู่กุดหรือเจดีย์เหล็ก อ.สารภี จ.

เชียงใหม่)

๔๓. พระบาท ดอยเขาคำหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๔. พระเกศาธาตุ พระบาท บุปผาราม (พระบรมธาตุ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๕. พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๖. พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๗. พระเกศาธาตุ โอศการาม (วัดป่าแดงหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๘. พระเกศาธาตุ พืซอาราม (วัดศรีเกิด อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๔๙. พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๐. พระเกศาธาตุ นันทาราม (วัดนันทาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๑. พระเกศาธาตุ และพระธาตุ โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
 ๕๒. พระบาทดอยนางนอน (พระธาตุจอมแจ้ง อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่)
 ๕๓. พระบาท เมืองยวม (อยู่ในเขต อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน)
 ๕๔. พระบาท เมืองธราง (ดอยพระบาท ต.ชุมแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน หรืออาจเป็นเมืองผาปูน ประเทศพม่า)

^{๑๕} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกู่คำ, ผูก ๘ หน้าลาน ๓๘.

ท้ายผูกที่ ๙ ปรากฏผู้เขียนชื่อ อินทมูลิกขุ เขียนพ.ศ.๒๔๕๕ เขียนเสร็จเมื่อวัน พุธหัตถี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ (เหนือ) ดังความว่า “...ยักขระชะกะถณะวะโมปาพะธาคณโทนิฐฐิโต กล่าวห้องตำนานพระบาทผูกถ้วน ๙ ก็สมเสร็จเสร็จ”^{๑๖} สรเสร็จแล้วตัววันบ้ายเก็งโงม ๑ จุลศักราช ได้ ๑๒๗๘ พุทธศักราชได้ ๒๔๕๕ ตัว ปีรวายสี่ เดือน ๗ ลง ๖ ค่ำ วัน ๕ ข้าพเจ้า พระอินทมนเขียนปางเมื่อสถิตเป็นพระอธิการวัดกุคำ แคว้นเกต ตำบลเกต อำเภอเชียงใหม่ เขียนทานไว้กับศาสนาพระโคตมเจ้า วัดกุคำตามอายุลานทอละ นิพพานะปัจจะโยโหนตุเมนิจจเมตเตโยพุทธะสันติเกอะนาคะเตกาเลนิจจฐวังฐวัง จริงแด่”^{๑๗}

โดยสรุป พบว่า ลักษณะของวัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลก คือ เป็นวัดที่มีพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุ พระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าตามที่มีปรากฏในตำนานเนื่องจากในดินแดนล้านนานั้น ความเป็นมาของหมู่บ้านกับสถานที่ตั้งพระธาตุ หรือพระบาท เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน หมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน จะมีสถานที่ประดิษฐานพระธาตุและพระบาทเป็นเคารพนับถือ เมื่อย้อนประวัติความเป็นมาอย่างน้อยนับหลายร้อยปี ตำนานพระบาทพระธาตุเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายที่มาของชื่อหมู่บ้าน ตำนานได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างต้นกำเนิดความมีอยู่ของหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นมีอยู่ของพระบาทพระธาตุ โดยในตำนานจะกล่าวถึงการเสด็จผ่านมาของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีพระภิกษุเป็นมัคคุเทศก์ผู้นำเที่ยวและอธิบายประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนต่างๆ มีการเชื่อมโยงกับชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา พร้อมกับผนวกดินแดนใกล้เคียงอื่นๆ ได้แก่ รัฐฉาน พม่า และสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ให้เข้าเป็นเครือข่ายชุมชนเดียวกัน

ตำนานพระบาทพระธาตุในล้านนาปัจจุบัน ไม่ได้ถูกกลืนเลือนหายไปจากความทรงจำ แต่ได้ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุ ประเพณีขึ้นธาตุ รวมไปถึงการพิมพ์เอกสารหนังสือ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกในอดีตที่ถูกจารในใบลาน และมีพิธีกรรมเทศนาสั่งสอน แต่ตำนานพระบาทพระธาตุของชุมชนหมู่บ้านหลายแห่งก็ยังเป็นที่จดจำจากคำบอกเล่าและการบ่งบอกถึงความเป็นมาของวัด โดยมีการระบุประวัติโดยย่อของวัด เรียงลำดับรายชื่อเจ้าอาวาส การบูรณปฏิสังขรณ์หรือการสร้างวัด สร้างศาสนสถานศาสนวัตถุที่สำคัญ เรื่องเหล่านี้คือเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการสั่งสอนทบทวนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านไปพร้อมกัน ชาวบ้านจะจดจำเรื่องราวในตำนานในแบบมุขปาฐะและเล่าสืบต่อกัน มีการเพิ่มเติมและตีความใหม่ๆ บ้าง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับกาลสมัย แต่มักจะคงแก่นเรื่องหลักไว้ คือ ยืนยันถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้า และได้พระราชทานพระเกศาธาตุและพระพุทธรูปไว้ และในท้ายที่สุดก็จะตรัสพยากรณ์ชื่อหมู่บ้านตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงอนาคตของหมู่บ้านแห่งนั้น และถ้าหากเป็นบ้านใหญ่เมืองใหญ่ก็จะตรัสพยากรณ์ให้นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์และชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันบูรณปฏิสังขรณ์พระบาทพระธาตุตามตำนาน และเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างวัดบูรณะพระธาตุหลายแห่งในล้านนา เช่นกรณี การบูรณะพระบาทพระธาตุของครูบาศรีวิชัย ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความเข้าใจวัฒนธรรมชาวนาได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึงปรากฏอนุสาวรีย์ของครูบาศรีวิชัยตั้งอยู่บริเวณพระบาทพระธาตุเกือบทุกแห่งในล้านนา และมีสัญลักษณ์รูป

^{๑๖} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๙ หน้าลาน ๔๕.

^{๑๗} พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดกุคำ, ผูก ๙ หน้าลาน ๔๖.

เสือ ซึ่งเป็นปีเกิดของท่านปรากฏอยู่ด้วยทุกแห่ง ครูบาศรีวิชัยครองใจชุมชนหมู่บ้านด้วยการเป็นประธานสงฆ์ในการบูรณะพระบาทพระธาตุ เรียกว่า “นั่งหนัก” ครูบาศรีวิชัยได้ใช้ความศรัทธาในการสร้างความร่วมมือของพลังชุมชน และเป็นพลังต่อต้านอำนาจคณะสงฆ์ส่วนกลางที่นำอำนาจรัฐเข้ามาควบคุมคณะสงฆ์เมืองเหนือในขณะนั้น ปรากฏการณ์การรวมกันของชุมชนหลายชุมชนเข้าด้วยกัน ยังปรากฏให้มีประเพณีไหว้พระธาตุหรือสร่งน้ำพระธาตุ เรียกว่า “ขึ้นธาตุ” หรือ “สร่งน้ำพระธาตุ” เนื่องจากพระธาตุส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนยอดเขา และการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด เป็นต้น โดยปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะนิยมทำกันในเดือนแปดเหนือ ประมาณเดือนหกภาคกลาง ในช่วงวันวิสาขบูชา ในกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันก็จะจัดกระทำร่วมกัน เฉพาะวัดที่มีตำนานพระบาทพระธาตุ โดยถือเอาพระบาทพระธาตุที่มีความเก่าแก่และสำคัญที่สุดเริ่มต้นก่อน เรียกว่า “วัดหน้าหมู” เป็นประเพณีร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนถือปฏิบัติร่วมกัน ดังเช่น กรณีชาวบ้านในเขตจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ เช่น อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง เป็นต้น จะถือว่าพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นประธานของพระบาทพระธาตุของเขตนี้ ในขณะที่ประเพณีขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ ก็เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของพระธาตุหน้าหมูที่จัดสร้างขึ้นตามความสำคัญทางการปกครอง มีการระดมคนจากทุกอำเภอ จัดขบวนแห่ขึ้นพระธาตุดอยสุเทพเป็นประจำทุกปี ในช่วงก่อนวันวิสาขบูชา โดยได้เชื่อมประสานให้คณะศรัทธาประชาชนจากอำเภอต่างๆ เข้าร่วมเป็นขบวนในการแห่เครื่องสักการะพระธาตุ และถือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น การเชื่อมโยงของพระบาทพระธาตุนั้นนอกจากจะความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้าน ในปัจจุบันยังแสดงให้เห็นถึงพลวัตและการตีความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อกิจการอื่นๆ ของสังคม รวมทั้งการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการแสวงบุญด้วย

๑.๒) ตามรอยวัดในตำนานพระเจ้าเลียบโลกในล้านนา

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะ รวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะไม่เว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผูกที่ ๑ ผูกที่ ๘ และผูกที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก และเป็นวัดที่มีประวัติกล่าวไว้ในข้อ ๔.๑.๑ และ ๔.๑.๒ จำนวน ๑๗ วัด มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒) พระบาทห้วยต้ม เมืองลี (พระบาทห้วยต้ม อ.ลี จ.ลำพูน)
- ๓) ดอยอุจจุบรรพต (พระบรมธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๖) พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)

- ๓) พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุโชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระบาทดอยเขาค้างหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๑๐) พระธาตุเวียงกุมกาม (วัดเจดีย์เหลี่ยมหรือวัดกู่คำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่)
- ๑๑) พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ รังรุ้ง) อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่)
- ๑๒) พระธาตุเมืองเชียงราย (วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย)
- ๑๓) พระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย)
- ๑๔) พระธาตุเมืองพะเยา (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา)
- ๑๕) พระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง)
- ๑๖) พระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน)
- ๑๗) พระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่)

แผนผังเส้นทางที่ ๑ การท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ๑๗ วัด

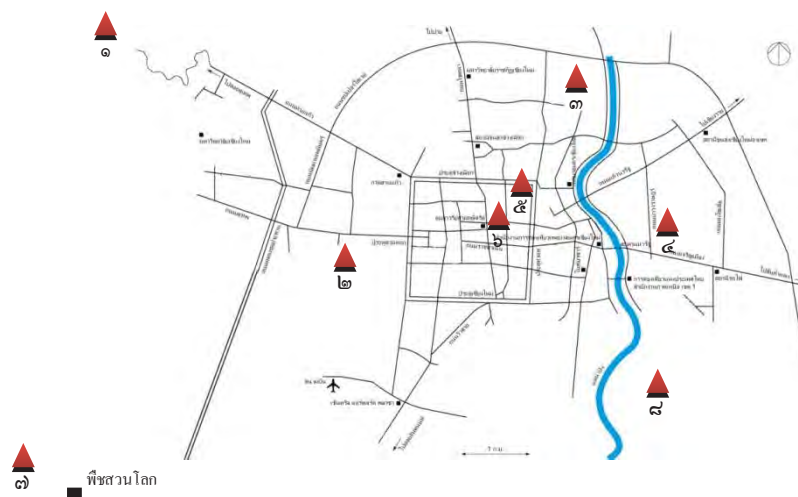

๑. วัดพระบรมธาตุทริภุญไชย
๒. พระบาทห้วยต้ม
๓. วัดในเมืองเชียงใหม่ (๘ วัด)
๔. พระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง)
๕. พระธาตุจอมกิตติ
๖. วัดพระธาตุดอยจอมทอง
๗. พระธาตุจอมทอง
๘. พระธาตุลำปางหลวง
๙. พระธาตุแช่แห้ง
๑๐. พระธาตุช่อแฮ

แผนที่ตัวเมืองเชียงใหม่

๑. พระบรมธาตุดอยสุเทพ
๒. วัดสวนดอก
๓. วัดกู่เต้า
๔. วัดบุพพาราม
๕. วัดเชียงใหม่
๖. วัดเจดีย์หลวง
๗. พระธาตุดอยคำ
๘. วัดเจดีย์เหลี่ยม

๒) เส้นทางที่ ๒ เส้นทางทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ

๒.๑) ความนำ

นับจากพระพุทธศาสนาสายลังกาวงศ์ได้ตั้งมั่นในอาณาจักรล้านนาพร้อมๆ กับรัฐอื่นๆ ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ส่งผลให้แนวคิดในการยึดถือปรัชญาคำสอนรวมถึงพิธีปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงจากลัทธิจารีตที่มีมาแต่เดิม โดยเฉพาะคติเรื่องการบูชาพระธาตุถูกให้ความหมายกลายเป็นอุดมการณ์หนึ่งของกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รุ่งเรืองอย่างสูงในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังปรากฏหลักฐานทางตำนานพระธาตุต่างๆ อย่างแพร่หลาย

ชุธาตุ เป็นคำเรียกที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุในวัฒนธรรมล้านนา ภายใต้อารมณ์แนวคิดแบบลังกาคติที่มีความแตกต่างไปจากสังคัมวัฒนธรรมใกล้เคียง ถึงแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เช่นเดียวกันก็ตาม โดยที่ชุธาตุเป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงการให้ความหมายและความสำคัญต่อองค์พระธาตุสำคัญอย่างเป็นระบบด้วยจำนวน ๑๒ องค์ควบคู่กับการนับปีนักษัตรแบบล้านนา

โดยหลักการของแนวคิดเรื่อง ชุธาตุ หรือภาษาล้านนาจะออกเสียงว่า “จู้ธาตุ” มณีพยอมยงค์ (๒๕๒๙) ได้อธิบายถึงความเกี่ยวโยงระหว่างแนวความคิดเรื่องการบูชาพระธาตุกับปีนักษัตรของแต่ละรอบปีในวัฒนธรรมล้านนา อันจะแสดงถึงการกระจายแรงศรัทธาของผู้ที่เกิดในแต่ละปีได้มีการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระธาตุสำคัญ

๒.๒ ตามรอยวัดในคติความเชื่อชุธาตุ

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชุธาตุ โดยเรียงตามลำดับปีนักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานเลียบโลก มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) ปีจื๋ (ปีชวด) นักษัตรหนู บูชาพระธาตุจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๒) ปีเป้า (ปีฉลู) นักษัตรวัว บูชาพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๓) ปียี่ (ปีขาล) นักษัตรเสือ บูชาพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๔) ปีเม้า (ปีเถาะ) นักษัตรกระต่าย บูชาพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๕) ปีสี (ปีมะโรง) นักษัตรนาค บูชาพระธาตุวัดพระสิงห์หรือบูชาพระพุทธสิหิงค์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๖) ปีไส้ (ปีมะเส็ง) นักษัตรงูเล็ก บูชาพระธาตุเจดีย์พุทธคยา อินเดีย หรือบูชาตันศรีมหาโพธิ์ วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) เชียงใหม่
- ๗) ปีส้ง้า (ปีมะเมีย) นักษัตรม้า บูชาพระธาตุตะไก้ (ชเวดากอง) ย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาร์หรือการบูชาพระบรมธาตุ จังหวัดตาก
- ๘) ปีเม็ด (ปีมะแม) นักษัตรแพะ บูชาพระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๙) ปีสัน (ปีวอก) นักษัตรลิง บูชาพระธาตุพนม อ.เมือง จ.นครพนม
- ๑๐) ปีเล่า (ปีระกา) นักษัตรไก่ บูชาพระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๑) ปีเส็ด (ปีจอ) นักษัตรหมา บูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี สวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือบูชาพระธาตุวัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๑๒) ปีไก่อ (ปีกุน) นักษัตรช้าง บูชาพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

๑.๓ อัตลักษณ์ของวัดในตำนานชุธาตุ

อัตลักษณ์ของวัดในตำนานชุธาตุ นอกจากจะเป็นวัดที่มีพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพนับถือของชาวล้านนาแล้ว เจริญชัย อักษรดิษฐ์^{๑๘} (๒๕๔๕) ยังได้พบว่า คติความเชื่อเรื่อง “ชุธาตุ” หรือ “พระธาตุปีเกิดในล้านนา” ได้ชี้ให้เห็นว่าพระธาตุคือ “มายาคติ” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองต่ออุดมการณ์ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมภายใต้ความเชื่อและแนวความคิดทางด้านจักรวาลวิทยาของฝ่ายล้านนา โดยอาศัยองค์ประกอบอันซับซ้อนจากระบบป็นักขัตร์ ความสำคัญขององค์พระธาตุประสานกับเครือข่ายทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้อิทธิพลและอำนาจการจัดการของฝ่ายสยาม ในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาลและเจริญชัย อักษรดิษฐ์ ยังได้สรุปว่า บริบทการกำหนดระบบพระธาตุปีเกิด มีเหตุทางสังคม ๓ ประการ คือ ความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง เหตุทั้ง ๓ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความหวาดระแวงและปมความขัดแย้งระหว่างล้านนากับสยามอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในราวปี พ.ศ.๒๔๑๑ – ๒๔๒๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทางฝ่ายล้านนามีการเคลื่อนไหว ทำลาย และตอบโต้ต่อฝ่ายสยามโดยยึดอุดมการณ์ “มลายภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นกลไกสำคัญในการสร้างวาทกรรมชุดหนึ่ง ที่ไร้การอธิบายถึงการกำเนิดและจุดมุ่งหมายที่แท้จริง นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องชุธาตุยังได้สร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Cultural Network) โดยเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนาภายใต้คตินิยมการบูชาพระธาตุของทั้งวัฒนธรรมพม่าและล้านช้างตลอดจนลุ่มแม่น้ำโขง^{๑๙} เช่นเดียวกับการศึกษาด้านานพระเจ้า (พระพุทธรเจ้า) เลียบโลก ที่กล่าวถึงบริเวณต่างๆ ที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปถึง สุเทพ สุนทรเณสัช ได้แสดงทัศนะว่าเป็นความคิดในเรื่องการจัดองค์กรพื้นที่ทางพุทธศาสนา (รวมทั้งการเมือง) ของคนในล้านนานั้นเอง^{๒๐} ดังนั้น การท่องเที่ยววัดตามรอยชุธาตุจึงเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของคนล้านนาที่มีต่อความเชื่อในพระพุทธศาสนาและการแสดงถึงตัวตนทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาอีกทางหนึ่ง

^{๑๘} เจริญชัย อักษรดิษฐ์, ชุธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในล้านนา, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๘-๙.

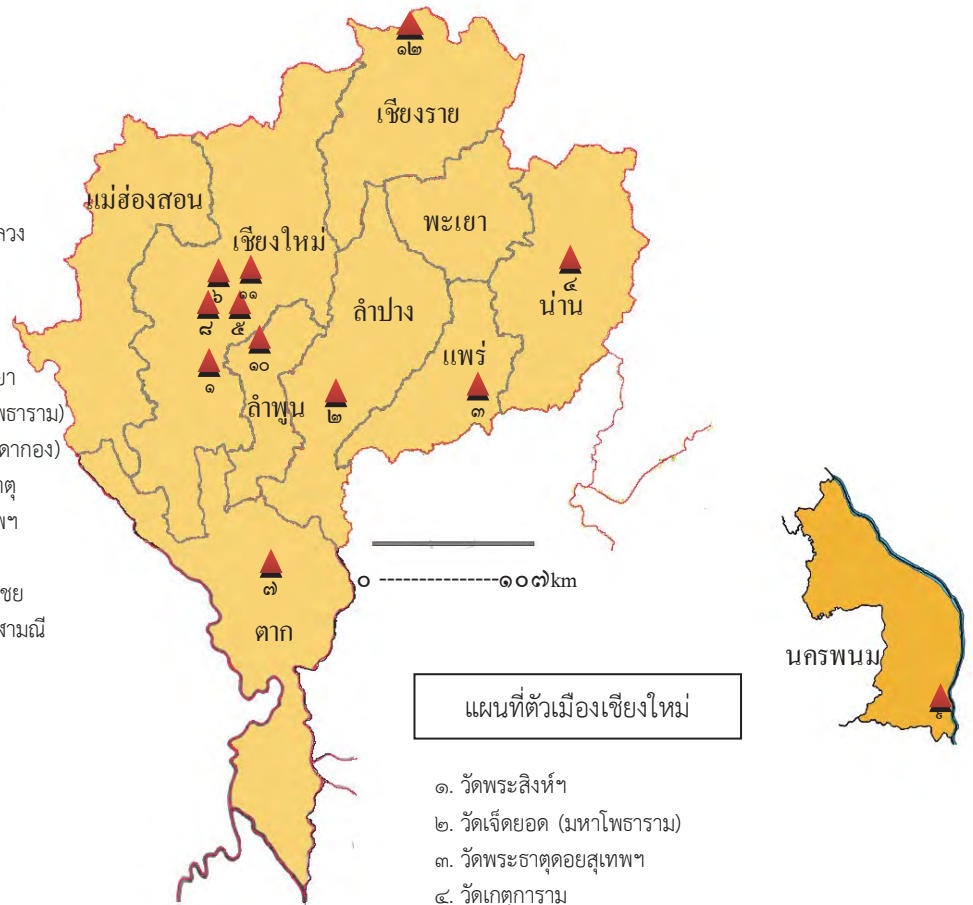
^{๑๙} เจริญชัย อักษรดิษฐ์, “ชุธาตุ: ความเชื่อเรื่อง “พระธาตุประจำปีเกิดในล้านนา” ปรากฏการณ์ทางอำนาจ ศรัทธา มายาคติ” บทความใน ล้านนา: จักรวาล ตัวตน อำนาจ, (กรุงเทพฯ: โครงการอาณานิคมศึกษา ๕ ภูมิภาค ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.๒๕๔๕), หน้า ๙๒.

^{๒๐} สุเทพ สุนทรเณสัช, “คนเมือง ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” บทความใน ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน ๒๕๔๖), หน้า ๗๕.

แผนผังเส้นทางที่ ๒ การท่องเที่ยวตามรอยชุธาตุ ๑๒ วัด

๑. วัดพระธาตุจอมทอง
๒. วัดพระธาตุลำปางหลวง
๓. วัดพระธาตุช่อแฮ
๔. วัดพระธาตุแช่แห้ง
๕. วัดพระสิงห์
๖. พระธาตุเจดีย์พุทธคยา
หรือวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)
๗. พระธาตุตะโก้ง (ชเวดากอง)
หรือการบูชาพระบรมธาตุ
๘. วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ
๙. วัดพระธาตุพนม
๑๐. วัดพระธาตุหริภุญไชย
๑๑. พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี
หรือวัดเกตุการาม
๑๒. วัดพระธาตุคุดยตุง

๑. วัดพระสิงห์
๒. วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)
๓. วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ
๔. วัดเกตุการาม

๓) เส้นทางที่ ๓ เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีสำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๓) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
- ๔) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๖) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๗) วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
- ๘) วัดภูมินทร์ หมู่บ้านภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๙) วัดพระธาตุเขาน้อย หมู่บ้านเขาน้อย ตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๑๐) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
- ๑๑) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๑๒) วัดร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๑๓) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๑๔) วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่
- ๑๕) วัดบ้านเด่น ตำบลอินทขิล อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่
- ๑๖) วัดน้ำฮู อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๗) วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๘) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๙) วัดพระนอน อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๐) วัดหัวเวียง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๑) วัดต่อแพ อำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๒) วัดเจติยชาวล อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ๒๓) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อำเภอเมืองลำปางจังหวัดลำปาง

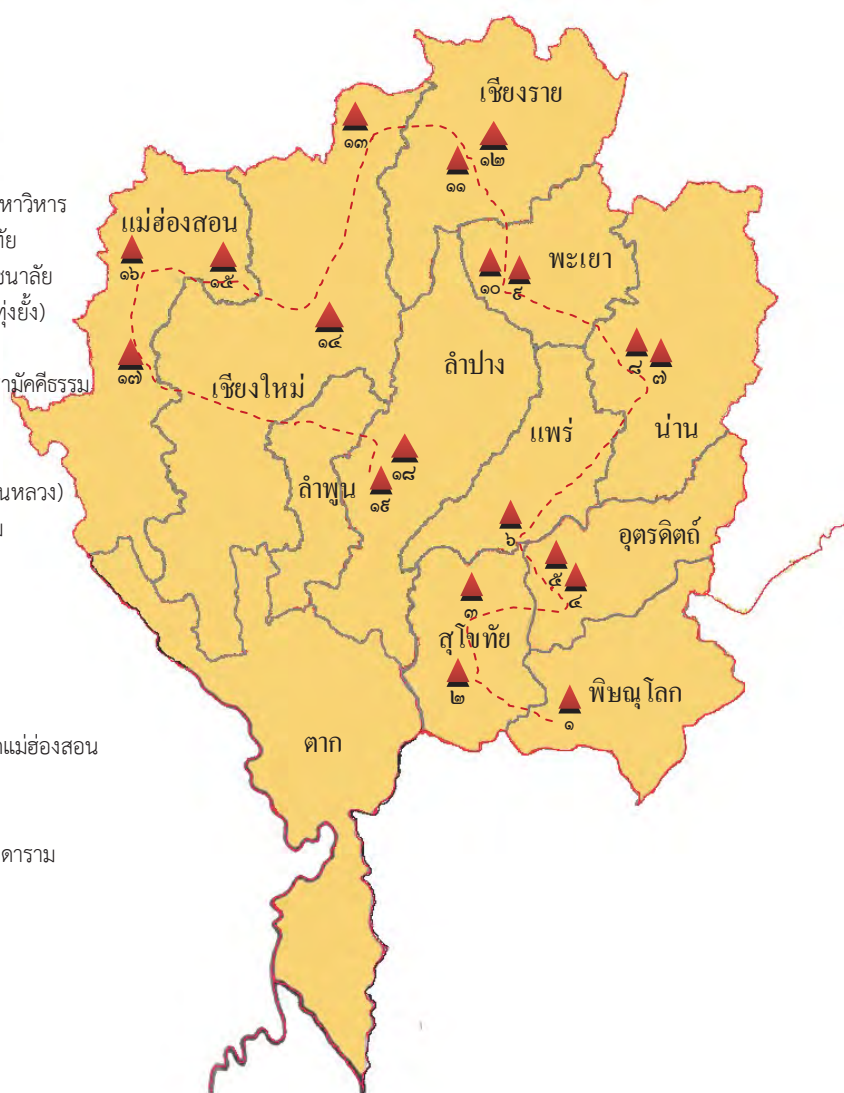
๑.๓ อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

แผนผังเส้นทางที่ ๓ การท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ภาคเหนือ ๑๙ วัด

๑. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
๒. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
๓. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
๔. วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง)
๕. วัดพระแท่นศิลาอาสน์
๖. วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม
๗. วัดภูมินทร์
๘. วัดพระธาตุเขาน้อย
๙. วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
๑๐. วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม
๑๑. วัดร่องขุน
๑๒. วัดพระแก้ว
๑๓. วัดท่าตอน
๑๔. วัดบ้านเด่น
๑๕. วัดน้ำฮู
๑๖. วัดในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๑๗. วัดต่อแพ อำเภอขุนยวม
๑๘. วัดเจดีย์ขาว
๑๙. วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม

๔.๓.๒ การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ในมีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

๔.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายรับที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนานาชาติ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจและโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

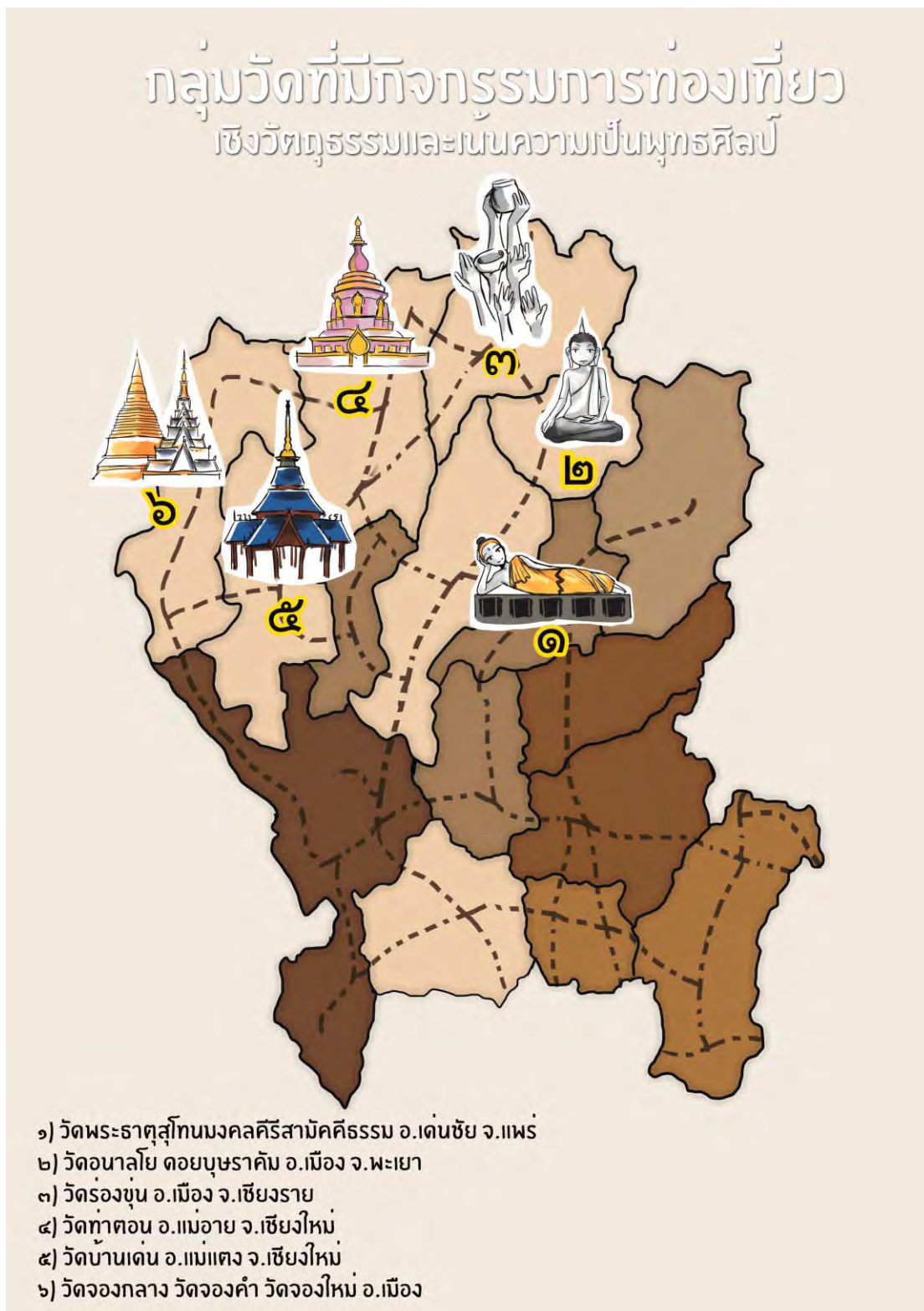
๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ดูแลระมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

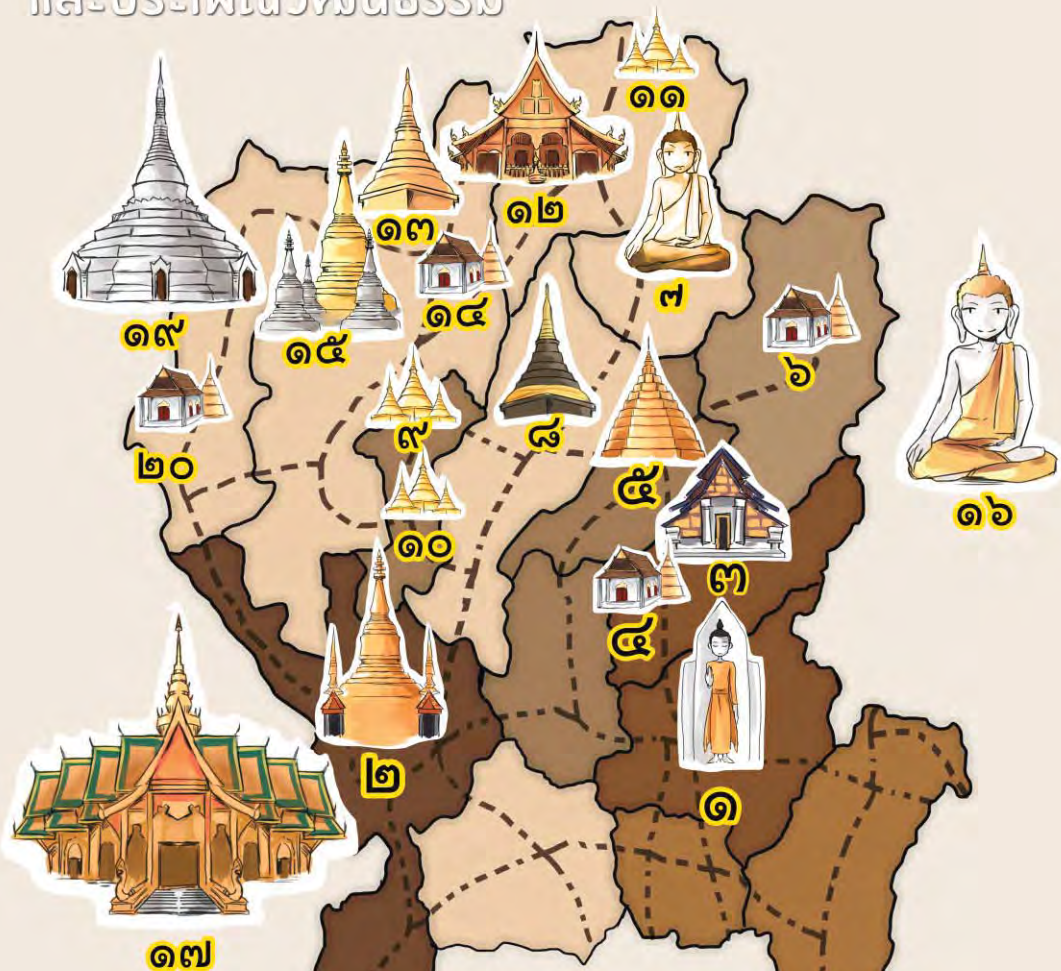
และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาคธุรกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การบันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

สรุปเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวกลุ่มวัดในภาคเหนือ

ภาพที่ ๔.๑๘๔ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเน้นความเป็นพุทธศิลป์

กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงคตินิยมเน้นศรัทธาความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิจิตร
- ๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน

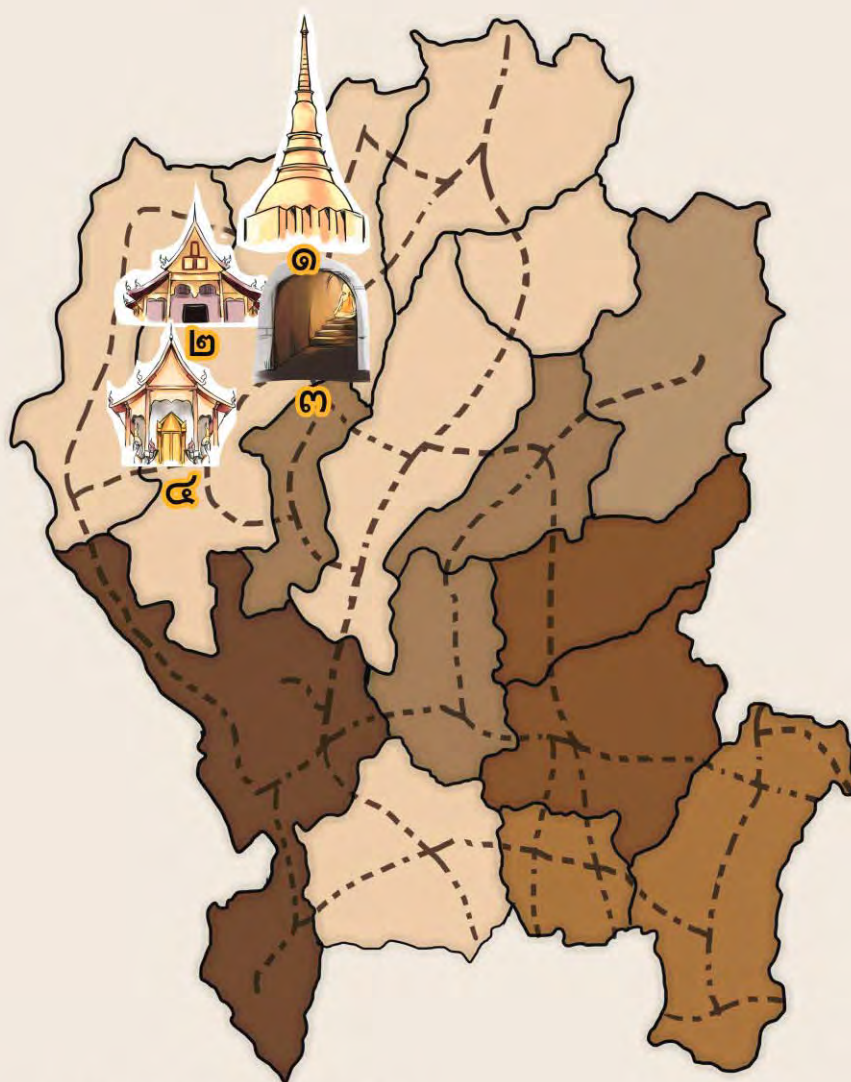
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง) อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุดอยกอนู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ป่า จ.แม่ฮ่องสอน

ภาพที่ ๔.๑๘๕ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่มีการท่องเที่ยวเชิงคตินิยมเน้นศรัทธาความเชื่อ
และประเพณีวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๑๘๖ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา

กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรม ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

- ๑) วัดพระธาตุดอยตุง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
 ๒) วัดราเบ็ง (ดโปหาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
 ๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ ๔.๑๘๗ เครือข่ายเส้นทางกลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรม
ตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔.๕ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนอัปลักษณ์ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดี รวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และ

มีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและควมมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
 ๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
 ๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
 ๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
 ๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ
- สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ พบว่า วัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งรูปแบบและกิจกรรมของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเป็น ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ คือ มีการก่อสร้างและจัดแสดงศาสนสถานและศาสนวัตถุด้านพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย จำนวน ๖ วัด ได้แก่

๑.๑) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.เด่นชัย จ.แพร่

๑.๒) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม อ.เมือง จ.พะเยา

๑.๓) วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย

๑.๔) วัดท่าตอน อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่

๑.๕) วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

๑.๖) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม คือ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของท้องถิ่นนั้นๆ ราวไปถึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ และเป็น

ประดิษฐานศาสนสถานศาสนวัตถุที่ได้รับความเคารพนับถือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง จำนวน ๒๐ วัด ได้แก่

- ๒.๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒.๒) วัดพระบรมธาตุ อ.บ้านตาก จ.ตาก
- ๒.๓) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๔) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๒.๕) วัดพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๒.๖) วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๒.๗) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) อ.เมือง จ.พะเยา
- ๒.๘) วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๒.๙) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒.๑๐) วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน
- ๒.๑๑) วัดพระธาตุคอกยั้ง อ.แม่สาย จ.เชียงราย
- ๒.๑๒) วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๒.๑๓) วัดพระธาตุคอกยั้งสุเทพราชวรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๕) วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๖) วัดพระธาตุคอกยั้ง อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๗) วัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๘) วัดพระพุทธบาทสี่รอย (รังรุ้ง) อ.แมริม จ.เชียงใหม่
- ๒.๑๙) วัดพระธาตุคอกยั้ง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๒.๒๐) วัดน้ำฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา คือ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งในด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่สำคัญ จำนวน ๑๕ วัด ได้แก่

- ๓.๑) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย
- ๓.๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
- ๓.๓) วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๔) วัดพระธาตุเขาน้อย อ.เมือง จ.น่าน
- ๓.๕) วัดพระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา
- ๓.๖) วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๗) วัดพระธาตุคอกยั้งจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย
- ๓.๘) วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
- ๓.๙) วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๓.๑๐) วัดเจติยหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่

- ๓.๑๑) วัดต่อแพ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๒) วัดพระนอน อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๓) วัดหัวเวียง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- ๓.๑๔) วัดเจดีย์ขาว อ.เมือง จ.ลำปาง
- ๓.๑๕) วัดพระแก้วดอนเต้า สุขาธาราม อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ วัดที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่นและประเทศ รวมไปถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จำนวน ๔ วัด ได้แก่

- ๔.๑) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๔.๒) วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๔.๓) วัดอุโมงค์ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔.๔) วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปรายชื่อวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล” เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ (๑) วัดเชียงมั่น (๒) วัดเชียงยืน (๓) วัดชัยมงคล (๔) วัดดวงดี (๕) วัดหมื่นล้าน (๖) วัดหมื่นเงินกอง (๗) วัดลอยเคราะห์ (๘) วัดดัมภัก และ (๙) วัดชัยพระเกียรติ

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัครจริยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (๑) วัดก้ำก่อ (๒) วัดพระนอน (๓) วัดม่วยต่อ (๔) วัดพระธาตุคุดอยกองมู (๕) วัดผาอ่าง (๖) วัดปางล้อย (๗) วัดหัวเวียง (๘) วัดกลางทุ่ง และ (๙) วัดจองคำ-จองกลาง

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา เพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุหริภุญชัย (๒) อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี (๓) วัดจามเทวี (๔) วัดมหาวัน (๕) วัดพระคงฤาษี (๖) วัดสันป่ายางหลวง (๗) กู่ช้าง-กู่ม้า (๘) วัดพระยืน และ (๙) วัดต้นแก้ว

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุคุดอยจอมทอง (๒) วัดจำเมือง (๓) วัดพระแก้ว (พระอารามหลวง) (๔) วัดมุงเมือง (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดเจ็ดยอด (๘) วัดกลางเวียง และ (๙) วัดเชียงยืน

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน ได้แก่ (๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง (๒) วัดสวนตาล (๓) วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (๔) วัดหัวข่วง (๕) วัดภูมินทร์ (๖) วัดมิ่งเมือง (๗) วัดพญาภู (๘) วัดพญาวัด และ (๙) วัดพระธาตุเขาน้อย

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ ได้แก่ (๑) วัดศรีโคมคำ (๒) วัดลี (๓) วัดป่าแดงบุญนาคน (๔) วัดติโลกอาราม (๕) วัดอนาลโยทิพยาราม (๗) วัดพระเจ้านั่งดิน อ.เชียงคำ (๘) วัดนันทาราม อ.เชียงคำ และ (๙) วัดพระธาตุสบแวน อ.เชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ ได้แก่ (๑) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร (๒) วัดพระธาตุช่อแฮ (๓) วัดพระธาตุจอมแจ้ง (๔) วัด

พระธาตุหลวงไชยช้างค้ำ (๕) วัดพระหลวงธาตุเนิ้ง อ.สูงเม่น (๖) วัดพระธาตุศรีดอนคำ อ.ลอง (๗) วัดพระธาตุขุยปู อ.วังชิ้น (๘) วัดพระธาตุพระลอ อ.สอง และ (๙) วัดพระธาตุปูแจ อ.ร้องกวาง

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ (๑) วัดศรีหมวดเกล้า (๒) วัดศรีปงชัย (๓) วัดศรีก้ำ (๔) วัดศรีบุญเรือง (๕) วัดศรีรองเมือง (๖) วัดศรีบุญโยง (๗) วัดศรีล้อม (๘) วัดศรีเกิด และ (๙) วัดศรีชุม

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ได้แก่ (๑) วัดมณีไพรสณฑ์ อ.แม่สอด (๒) วัดแม่สอดน่าน่าน อ.แม่สอด (๓) วัดดอนแก้ว อ.แม่ระมาด (๔) วัดท่าสายโทรเลข อ.แม่สอด (๕) วัดไทยวัฒนาราม อ.แม่สอด (๖) วัดส่วยมิน หุ่นหรือวัดเจดีย์ทอง เมืองเมียวดี (๗) วัดมิเจ้าโก หรือวัดจระเข้ เมืองเมียวดี (๘) วัดเต็กอันเอ หรือวัดอิฐฐาน เมืองเมียวดี และ (๙) วัดเจ้าโหล่งจี หรือวัดก้อนหินใหญ่ เมืองเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก ได้แก่ (๑) วัดตาปะขาวหาย (๒) วัดโพธิญาณ หรือวัดพระเชตุพน (๓) วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว (๔) วัดเจดีย์ยอดทอง (๕) วัดจุฬามณี (๖) วัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) (๗) วัดคูหาสวรรค์ (๘) วัดราชบูรณะ และวัดนางพญา และ (๙) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่)

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย ได้แก่ (๑) ศาลพระแม่ย่า (๒) หลวงพ่อเป่า วัดราชธานี (๓) หลวงพ่อโต วัดไทยชุมพล (๔) หลวงพ่อกาม วัดไทยชุมพล (๕) หลวงพ่อขาว วัดตระพังทอง (๖) พระอจนะ วัดศรีชุม หรือ วัดฤๅษีชุม (๗) พระพุทธสิริมารวิชัย หอพระพุทธสิริมารวิชัย (๘) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ (๙) วัดมหาธาตุ

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล ได้แก่ (๑) วัดท่าถนอม (๒) วัดกลาง (๓) วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง (๔) วัดพระยืนพุทธบาทยุคล (๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ (๖) วัดธรรมาธิปไตย (๗) วัดใหญ่ท่าเสา (๘) วัดพระฝาง และ (๙) วัดหมอนไม้

๕.๑.๒ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓ มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด ร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ - ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่น่าใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เที่ยวชมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓)

ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เกี่ยวข้อง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบาย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถานระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งทีวัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้รูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมาน้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑ์หรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นแปลงดอกไม้ รั้ว ราวโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้วางหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการให้เหมาะสมทั้งในด้านขนาดปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถังขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการค้าขายที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าวเข้าในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ้อ่างงามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวนิเวศ ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวน่ามีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครุ ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัตตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีรญูจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายตาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดถึงหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดั่งามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ต้องการในการเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องบริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขาย

ดอกไม้รูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามาก ย่อมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

๕.๑.๓ เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะ รวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะเว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะอาศัยตำนานในผู้ที่ ๑ ผู้ที่ ๘ และผู้ที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก จำนวน ๑๗ วัด มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระบรมธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๒) พระบาทห้วยต้ม เมืองลิ้ (พระบาทห้วยต้ม อ.ลิ้ จ.ลำพูน)
- ๓) ดอยอุจจุบรรพต (พระบรมธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๔) พระธาตุวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๕) พระเกศาธาตุ เวฬุวันวัดป่าหมาก (วัดกู่เต้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๖) พระเกศาธาตุ วัดบุพพาราม (วัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๗) พระเกศาธาตุ สังฆาราม (วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๘) พระธาตุ โชติการาม (วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๙) พระบาทดอยเขาคำหลวง (พระธาตุดอยคำ ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่)
- ๑๐) พระธาตุเวียงกุมกาม (วัดเจดีย์เหลี่ยมหรือวัดกู่คำ อ.สารภี จ.เชียงใหม่)
- ๑๑) พระบาท พระธาตุดอยรังรุ้ง (พระพุทธรูปหล่อ (รังรุ้ง) อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่)
- ๑๒) พระธาตุเมืองเชียงราย (วัดพระธาตุดอยจอมทอง อ.เมือง จ.เชียงราย)
- ๑๓) พระธาตุเมืองเชียงแสน (พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย)
- ๑๔) พระธาตุเมืองพะเยา (พระธาตุจอมทอง อ.เมือง จ.พะเยา)
- ๑๕) พระธาตุเมืองลำปาง (พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง)
- ๑๖) พระธาตุเมืองน่าน (พระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน)
- ๑๗) พระธาตุเมืองแพร่ (พระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่)

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชุธาตุของล้านนา โดยเรียงตามลำดับปี นักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานสิบโลก มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) ปีฉี่ (ปีชวด) นักษัตรหนู บูชาพระธาตุจอมทอง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๒) ปีเป่า (ปีฉลู) นักษัตรวัว บูชาพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- ๓) ปียี่ (ปีชกาล) นักษัตรเสือ บูชาพระธาตุช่อแฮ อ.เมือง จ.แพร่
- ๔) ปีเมา (ปีเถาะ) นักษัตรกระต่าย บูชาพระธาตุแช่แห้ง อ.เมือง จ.น่าน
- ๕) ปีสี (ปีมะโรง) นักษัตรนาคร บูชาพระธาตุวัดพระสิงห์หรือบูชาพระพุทธรูปสิหิงค์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๖) ปีไส้ (ปีมะเส็ง) นักษัตรงูเล็ก บูชาพระธาตุเจดีย์พุทธคยา อินเดีย หรือบูชาต้นศรีมหาโพธิ์ วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) เชียงใหม่
- ๗) ปีสง่า (ปีมะเมีย) นักษัตรม้า บูชาพระธาตุตะไก๋ (ชเวดากอง) ย่างกุ้ง ประเทศเมียนมาหรือการบูชาพระบรมธาตุ จังหวัดตาก
- ๘) ปีเม็ด (ปีมะแม) นักษัตรแพะ บูชาพระธาตุดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๙) ปีสัน (ปีวอก) นักษัตรลิง บูชาพระธาตุพนม อ.เมือง จ.นครพนม
- ๑๐) ปีเล่า (ปีระกา) นักษัตรไก่ บูชาพระธาตุทริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
- ๑๑) ปีเส็ด (ปีจอ) นักษัตรหมา บูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี สวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือบูชาพระธาตุวัดเกตการาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่
- ๑๒) ปีไก่ (ปีกุน) นักษัตรช้าง บูชาพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้ จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.พิษณุโลก
- ๒) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๓) วัดในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
- ๔) วัดมหาธาตุ (พระบรมธาตุทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๕) วัดพระแท่นศิลาอาสน์ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๖) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
- ๗) วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
- ๘) วัดภูมินทร์ หมู่บ้านภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
- ๙) วัดพระธาตุเขาน้อย หมู่บ้านเขาน้อย ตำบลตุ้ย อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

- ๑๐) วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
- ๑๑) วัดอนาลโย ดอยบุษราคัม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ๑๒) วัดร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๑๓) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๑๔) วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่
- ๑๕) วัดบ้านเด่น ตำบลอินทขิล อำเภอแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่
- ๑๖) วัดน้ำฮู อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๗) วัดพระธาตุดอยกองมู อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๘) วัดจองกลาง วัดจองคำ วัดจองใหม่ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๑๙) วัดพระนอน อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๐) วัดหัวเวียง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๑) วัดต่อแพ อำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ๒๒) วัดเจดีย์ขาว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ๒๓) วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม อำเภอเมืองลำปางจังหวัดลำปาง

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดรถยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ในมีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

๕.๑.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมีความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนันทนาการ จัดให้นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่ม

ดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจ และโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็น ส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้ง ระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการ ขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่ เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็น แม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ ดูแลและมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของ ทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความ ประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่ เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การ บันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

๕.๑.๕ ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพอันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดีรวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และมีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๕.๒ อภิปรายผล

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดนั้น จัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นแล้ว ยังจัดเป็นการท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ สามารถแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มวัด คือ

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์
๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงคติธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) นั้น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองต่อความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมแบบเจาะลึก ลดจังหวะการเดินทางให้ช้าลง ภายใต้แนวคิด “Slow Tourism” เป็นการนำเสนอการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่จะทำได้มองเห็นความงามของสิ่งใกล้ตัวมากขึ้น ได้ความรู้ ได้ปัญญา ได้ความภูมิใจและได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเองได้คิดอะไรมากขึ้น ได้เห็นอะไรที่แปลกออกไปจากสิ่งที่เคยเห็นหรือเคยรู้มาก่อน (กรวรรณ สังขกร, ๒๕๕๕) ซึ่งการท่องเที่ยววัดนั้น ยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ในประเภทการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism) คือเป็น

การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น (วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ, ๒๕๕๕)

ในงานศึกษาของ พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (๒๕๕๓) พบว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอกทุกวัด มีศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน ภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังปลาบปล้ำในความงดงามของพระอาราม และเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายในพระอารามหลวงว่า ควรเน้นการชื่นชม ศิลปกรรมต่าง ๆ การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันพักผ่อน สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาท่องเที่ยวคือความเพลิดเพลิน คติธรรม เกร็ดความรู้ทางศาสนาที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และควรปรับปรุงด้านการบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณูปโภค

งานศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ (๒๕๕๔) พบว่า กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ของกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้วัดยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และเสนอแนะรูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

งานศึกษาของ กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ (๒๕๕๕) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พบว่า ประเทศไทยควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรม เป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว จำนวน ๕ แห่งด้วยกัน และรอการขึ้นทะเบียนจำนวน ๒ แห่ง นอกจากนี้ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่ง Swarbrooke (๑๙๙๙) ได้กล่าวว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดีไม่ควรที่จะมองมรดกทางวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นเพียงแค่อินคาที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ หากแต่ควรมองแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้เสมือนเป็นมรดกของคนทั้งประเทศที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป เช่นเดียวกับ Cooper Fletcher Fyall Gilbert และ Wanhill (๒๐๐๘) กล่าวว่า วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนาในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่โดยแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมต่างๆ มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้เข้าชม ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเน้นการเดินทางไปสู่ประสบการณ์และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตที่อาจจะพบเห็นได้ยากในชีวิตประจำวัน (Goeldner & Ritchie, ๒๐๐๙) ทั้งนี้ Ismail (๒๐๐๘) เสนอแบบจำลองเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชุมชนจะได้รับจากการจ้างงาน และรายได้ที่สูงขึ้นควบคู่ไปกับการคงไว้ซึ่งสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตแบบเดิม ซึ่งสนองความ

ต้องการของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ Ximba (๒๐๐๙) ซึ่งเสนอว่า พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความงาม จิตวิทยา และความรู้สึก ภายใต้แนวคิดการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจ พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดและถ่ายทอดศิลปะวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน (อ้างใน กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, ๒๐๑๒)

ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ออกประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยในปีต่อมา UNESCO ได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรนานาชาติเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global Alliance for Cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริง อันจะเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมในเกิดสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนและโลก เพื่อดำเนินการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ องค์การยูเนสโกเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชนเอกชน สาธารณะและประชาคม เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก มีทั้งหมด ๗ กลุ่ม เมืองหนึ่งเมืองใดที่จะเข้าร่วมเป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ภายใต้การประกาศรับรองโดยยูเนสโกจะต้องเลือกเสนอตนเองได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้นจากกลุ่มต่าง ๆ คือ วรรณกรรม (Literature) งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk art) งานออกแบบ (Design) ดนตรี (Music) อาหาร (Gastronomy) ภาพยนตร์ (Cinema) และสื่อศิลปะ (Media Arts) นอกจากจะมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อสร้างสันติภาพและความยั่งยืนของชุมชนในระดับนานาชาติ ด้วยการเชื่อมโยงเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันแล้ว องค์การยูเนสโกได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถรับและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้นๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้ และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเอง โดยคุณสมบัติของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติในสองลักษณะ คือ ทั้งในเชิงพื้นที่และกระบวนการ กล่าวคือ คุณสมบัติในเชิงพื้นที่ คือ มีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ และมีความตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม และคุณสมบัติในเชิงกระบวนการ คือ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว และไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, ๒๕๕๔)

ซึ่งผลจากการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ พบว่าในแต่ละจังหวัดได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

- ๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่
- ๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอศรรยแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน
- ๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ในเขตตัวเมืองลำพูน
- ๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศน์าจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง จังหวัดเชียงราย
- ๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน
- ๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ
- ๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สืบนิวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอ ต่างๆ
- ๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็น มงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง
- ๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี
- ๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดดังในเมืองพิษณุโลก
- ๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย
- ๑๒) จังหวัดอุดรดิถ์ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีจุดเริ่มต้นจากในแถบทวีปยุโรป ซึ่งจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อเป็นประสบการณ์ และการเพิ่มพูน ความรู้ Raymond และ Richards ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวและสนทนา การ (ATLAS) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการ ว่าเป็นการท่องเที่ยว ที่เน้นการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของชุมชนผ่านทางกิจกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ (Wurzburger, Aagesen, Pattakos, & Pratt, ๒๐๐๙) ในขณะเดียวกัน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับการสนับสนุนโดยองค์กร UNESCO โดยมุ่งเน้นการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ซึ่ง ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนผ่านประสบการณ์ นอกจากนี้จะเห็นได้ ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้มีปฏิสัมพันธ์ ได้ความรู้ ได้รับคุณค่า พร้อมได้รับความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยวในบริบทของมรดกทาง วัฒนธรรม ทั้งนี้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบสร้างสรรค์จะเน้นที่การสะท้อนถึงควมมี ชีวิต วิถีชีวิต และการถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมจนทำให้สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ น่าสนใจ (กาญจนา แสงลัสมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัสมสุวรรณ, ๒๐๑๒)

จากผลการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัด พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว

ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) และจากผลการศึกษาระบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

ซึ่งจากผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ในงานศึกษาของ วรสิกา อังกูร และคณะ (๒๕๔๗) พบว่า วัดพระเชตุพนจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรก และเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีการนำความรู้ทางธรรมสอดแทรกไปควบคู่กับองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างกลมกลืน ทั้งวิธีการในการเรียนรู้นั้นยังมีลักษณะเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือมีทั้งการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนผู้สอน การศึกษาโดยใช้วิธีการจากการชมของจริง การศึกษาผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อวัสดุการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์จริง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและได้รับความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมอย่างแท้จริง

งานศึกษาของ จริญญา ฌพิกุล และวรัชต์ มัชฌมบุรุษ (๒๕๕๕) พบว่า จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติ และ ด้านการบริหารและการจัดการ จากการวิเคราะห์ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว นั้น สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย คือ พัฒนาถนนหรือเส้นทางการคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล อนุรักษ์ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติหรือการคงรักษาสภาพดั้งเดิม เพื่อให้เกิดคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา ไม่ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ มีอุปกรณ์รองรับของปริมาณขยะที่เพียงพอ และออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ควรมีการจัดการด้านคุณภาพอากาศ และไม่สร้างความรำคาญในแหล่งท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว รักษาความงามด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สร้างความมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมีเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง จัดเตรียมเอกสารเผยแพร่ที่กล่าวถึงการอนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ควรมีการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง และความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว นั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว เป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สภาพภูมิทัศน์ และวิถีชีวิต นอกจากนี้ ประเด็นของความ

พร้อมทางด้านความสะดวก ซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว ในการกำหนดศักยภาพแหล่งเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญ คือ ต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน

การจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยทั่วไปแล้วจะสามารถสรุปโครงสร้างองค์กรและการจัดการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะมุ่งเน้นที่ประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต้องการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อที่จะร่วมกันหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์ หรือแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกันเป็นอีกแนวทางที่มีความจำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย (กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ, ๒๐๑๒)

จากผลการศึกษาเส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัด พบว่า เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือเส้นทางที่ ๑ เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบ จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อซุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) ซึ่งจากผลการสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนของ กรวรรณ สังขกร (๒๕๕๕) พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีความได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศที่สวยงาม ภูมิอากาศเย็นสบาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย มีประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ รวมถึงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงทำให้ภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวและพักผ่อน

งานศึกษาของ สมพร คล้ายวิเชียร และคณะ (๒๕๕๐) พบว่า การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมียุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในภาคอีสานตอนใต้ ๓ แนวทาง ดังนี้

๑. การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางสายจรโบราณของชาวเขมร ซึ่งในสมัยโบราณพาหนะที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ ได้แก่ วัว ม้า และช้าง

๒. การเดินทางท่องเที่ยวตามรอยการโจรกรรมโบราณวัตถุเขมร ซึ่งเป็นการจำลองเส้นทางการขนส่งโบราณวัตถุเขมรออกนอกประเทศ ดังที่ทราบภาคอีสานใต้ของประเทศไทย ถือว่าเป็นเส้นทางหนึ่งที่นักโจรกรรมนิยมลักลอบขโมยโบราณวัตถุผ่านทางมา

๓. การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางจาริกแสวงบุญ ซึ่งปรากฏศาสนสถานที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันระหว่างศาสนสถานในภาคอีสานใต้ของประเทศไทยกับศาสนสถานในสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย

งานศึกษาของ พระมหาสุทนต์ อาภากร (อบอูน) และคณะ (๒๕๕๔) ได้สรุปเส้นทางที่เหมาะสมในการท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ๓ เส้นทางด้วยกัน ได้แก่ ๑) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา) ๒) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณเขตกรุงเทพมหานครชั้นในที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร) ๓) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม)

งานการศึกษาของ อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ (๒๕๕๕) พบว่า เส้นทางทางการท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ทำการศึกษาข้อมูลประวัติของวัดและทำการทดลองสร้างเส้นทางและปรับเส้นทางทางการท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง ๙ วัด ภายใน ๑ วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดยใช้ชื่อว่า “๙ พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่”

งานศึกษาของ ศิริจรรยา ประพุดติกิจ (๒๕๕๓) พบว่า การประเมินแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ๑๒ แห่ง มีแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ วัดบุปผาราม วัดโยธานิมิต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดไผ่ล้อม โบราณสถานจวนเรชิดังกัมปอต ย่านตลาดเก่าริมคลองบางพระ ๒) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน น้ำตกสะพานหิน หาดลานทราย สถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๔ (ตราด) ล่องแก่งคลองห้วยแ้ง ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านห้วยน้ำขาว จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวโดยรวมมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความคิดเห็นต่อศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรม และ ด้านธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก

งานศึกษาของ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอูน (๒๕๕๓) เรื่อง การประเมินประสิทธิภาพด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยมีจุดแข็งในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และมีการบริการในระดับสากล ส่วนจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดบกพร่องของการให้บริการบางส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เช่น จุดพักรถไม่เพียงพอ เป็นต้น

งานศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) เรื่อง สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความได้เปรียบของธรรมชาติ เช่น ภูเขาที่สวยงามและสลับซับซ้อน วัฒนธรรมล้านนา ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์กระจายทั่วไป ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมเยือนภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ที่ตั้งของภาคเหนือสามารถเชื่อมโยงการคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของอนุภูมิภาคประเทศกลุ่มแม่น้ำโขงได้

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) พบว่า ปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ได้แก่ ความสะอาด มลภาวะของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก/สาธารณูปโภค ความไม่ซื่อสัตย์ของผู้ให้บริการ ความปลอดภัย และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) จากผลการสำรวจข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวในภาคเหนือปี ๒๕๕๔ พบว่าปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านบริการขนส่งสาธารณะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์

จากผลการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น เช่นเดียวกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ (๒๕๕๔) ได้สรุปผลกระทบจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะปัญหามลพิษ อุณหภูมิโลกที่ร้อนขึ้น การกัดเซาะของชายฝั่ง ภาวะภัยแล้ง และน้ำท่วม ส่งผลต่อความงดงามและบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาคเหนือ (๒๕๔๑) ได้ศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจทางบวก ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเพิ่มระดับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจให้จังหวัด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคธุรกิจบริการ มีการอพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าทำงานตามสถานบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร และร้านค้าต่าง ๆ สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชนจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประเภท เช่น ธุรกิจที่พักอาศัย ธุรกิจนำเที่ยว ขายเป็นที่ระลึก ร้านอาหาร และร้านถ่ายรูป เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจทางลบ คือ ภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูงขึ้น นิัยการบริโภคมีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น ราคาที่ดินสูง ประชาชนขายที่ดินให้นายทุน โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเด่นทางการบริการ ซึ่งส่งผลกระทบถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการที่ลงทุนเป็นบุคคลนอกท้องถิ่น ธุรกิจนำเข้ามีการแข่งขันตัดราคากัน ทำให้คุณภาพการนำเข้ายวลดลง

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางบวก คือ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทไปทำงานในเมืองมากขึ้น โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น การแต่งงานของชาย-หญิง เริ่มเลื่อนระยะเวลาออกไป ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ทุกคนในครอบครัวเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะงาน

ด้านสังคมและวัฒนธรรมทางลบ คือ การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม สังคมชนบทดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมือง องค์การทางสังคม พบว่า กลุ่มหนุ่มสาวมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะกิจกรรม ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงจากลักษณะบ้านเรือนแบบล้านนาไทย เนื่องจากรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา การทำให้คนในพื้นที่มีโอกาสสัมผัสกับอารยธรรม และความก้าวหน้าสมัยใหม่มากขึ้น ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด การท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพื้นเมือง ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง การต่อต้านจากองค์กรประชาชนและองค์กรศาสนา เช่น การสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ เป็นต้น ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ปัญหาหมักคู้เทศก์เถื่อน

ด้านสิ่งแวดล้อมทางบวก คือ สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวบางแหล่งได้รับการพัฒนา และปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีขึ้น ทรพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ด้านสิ่งแวดล้อมทางลบ คือ ด้านกายภาพ พื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่งถูกทำลาย พื้นที่ที่เป็นไร่นา และป่าส่วนหนึ่ง ถูกเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินไปเป็นสนามกอล์ฟ การท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า นอกจากจะทำให้สูญเสียป่าไม้ส่วนหนึ่งตามเส้นทางท่องเที่ยวแล้วยังมีผลทำให้เกิดการพังทลายของดินด้วยเช่นกัน ปัญหาไฟป่าอันเป็นผลมาจากความประมาทของนักท่องเที่ยว ปัญหาการขุดขีดและทำเครื่องหมายไว้ตามโคตหินและต้นไม้ ระบบนิเวศของพืชและสัตว์สูญเสียไป เช่น การตัดถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติดอยสุเทพและดอยอินทนนท์ อีกทั้งบริเวณที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศน์ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปมาก มีผลทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ปัญหาดินทรุดตัวเนื่องจากธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวหันมาใช้ น้ำบาดาลเพื่อทดแทนน้ำประปาที่มีอัตราการให้บริการแพงกว่า เป็นต้น ส่วนในด้านมลภาวะ การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ซึ่งพบได้ตามแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ปัญหาหน้าเสีย ปัญหาอากาศเสีย

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์ (๒๕๔๒) พบว่า ด้านเศรษฐกิจทางบวก มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพแรงงานต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ และยังมีการขยายตัวทางด้านภาคธุรกิจอื่น ๆ ที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว เช่น โรงน้ำแข็งน้ำดื่ม ร้านขายวัสดุก่อสร้าง ร้านอาหาร รถเช่า เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจทางลบ สูญเสียศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน บุคคลภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นเจ้าของกิจการและเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจ สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ประชาชนเปลี่ยนอาชีพดั้งเดิมมาประกอบอาชีพธุรกิจท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก ราคาสินค้าและค่าครองชีพสูงขึ้น

ด้านสังคม – วัฒนธรรมทางบวก ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความตระหนักถึงเอกลักษณ์ไทย เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเป็นจุดขาย ทำให้เกิดความภูมิใจและหวงแหนวัฒนธรรม ด้านทางลบ ปัญหาการกลักรบายวัฒนธรรม มีการเลียนแบบวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ปัญหายาเสพติดมีจำนวนมากขึ้น ความขัดแย้งและแข่งขันกันระหว่างคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับไม่ได้ประกอบอาชีพการท่องเที่ยว

งานศึกษาของ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (๒๕๔๕) พบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่าน เห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้ตนเองและชุมชนมีรายได้ มีการสร้างงาน และเปลี่ยนมาทำอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่วนผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือ การท่องเที่ยวนำไปสู่การพัฒนาด้านการคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล ฯลฯ

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม คือ ผู้ประกอบการและประชาชนในจังหวัดน่านเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากการที่แหล่งท่องเที่ยวต้องพัฒนาการคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และการสื่อสาร การท่องเที่ยวทำให้คนหันมานิยมการแต่งการด้วยผ้าพื้นเมืองเพิ่มมากขึ้น

งานศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ (๒๕๔๘) พบว่า จากการศึกษาหลายด้านพบปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว คือ ภาครัฐขาดการกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์รักษาวรรณธรรมเป็นไปได้ยากเพราะคนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกร่วม ปัญหาการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่บิดเบือน การจัดการท่องเที่ยวที่คาบเกี่ยวกันหลายหน่วยงาน เช่น วัดพระธาตุศอกอสุเทพ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงปัญหาในการจัดการและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยให้มีการหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะเป็นกระบวนการพัฒนาที่จำเป็นในการสร้างพื้นฐานของอุตสาหกรรมให้มีความเข้มแข็งและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืนตลอดไป

งานศึกษาวิจัยของ สรिता เบ็ญจพงษ์ และคณะ (๒๕๔๘) พบว่า ด้านเศรษฐกิจ กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าเศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ประชาชนมีรายได้เสริมมากขึ้น ร้านค้าประกอบการมีมากขึ้น ตลอดจนมีกิจการ และอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น ส่วนด้านสังคมพบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่าชีวิตความเป็นอยู่และสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่พบว่ามีเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความกระตือรือร้นในการรับข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านไฟฟ้าและด้านถนนหนทาง แต่มีปัญหาสังคมเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพของคนต่างถิ่นมายังชุมชน และก่อให้เกิดปัญหาโรคติดต่อ เช่น กามโรค และโรคเอดส์ เป็นต้น ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีปริมาณขยะอากาศเป็นพิษเพิ่มมากขึ้น และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง มีปัญหาขยะ น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ และมีการรุกรานพื้นที่ป่าไม้

ด้านวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชน เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และค่านิยม การแต่งกายและวัฒนธรรมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ และยังคงบริโภคอาหารพื้นเมืองของท้องถิ่นอยู่ คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ความเชื่อ วัฒนธรรม และการใช้ภาษาถิ่นของคนกลุ่มน้อยยังดำรงอยู่

มธุรส ปราบไพร และคณะ (๒๕๕๐) พบว่า ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว คือ ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น การสร้างงาน สร้างอาชีพ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และหารายได้เสริมจากอาชีพอื่น เช่น การทำของที่ระลึกจำหน่าย การส่งเสริมอาชีพในชุมชน ฯลฯ

ด้านสังคม ชุมชนวัดเกาะเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนนั้น เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นการส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย สุขภาพจิตดี ทำให้ประชาชนไม่เป็นโรคซึมเศร้า

ด้านวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการอนุรักษ์ทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถาน รวมทั้งวิถีชีวิต เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเยี่ยมชม เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือน ถนนหนทางเพื่อให้ชุมชน มีความสะอาดสะอ้านและเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่คนในชุมชนและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม เกิดการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอย่างต่อเนื่อง เช่น การปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้านตามโครงการหน้าบ้านน่ามอง

ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง การแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการ ด้านสังคม สร้างความรำคาญให้กับวัดและชุมชน ผลกระทบด้านวัฒนธรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้รับความเสียหาย

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มีปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาด้านสาธารณสุขโรคจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสกปรกและไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหา ด้านเสียงและความแออัดจาการนำเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไยั้ง แต่ละแห่ง ซึ่งมีจำนวน มากเกินกว่าพื้นที่จะสามารถรองรับได้

งานศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) พบว่า สภาพปัญหา การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถแยกได้เป็น ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านอุปทานการท่องเที่ยว เนื่องจากมีผู้ประกอบการจำนวนมากเกินไป ขาดการ ประชาสัมพันธ์ และมีการแข่งขันด้านราคาของผู้ประกอบการ ๒) ปัญหาการพัฒนาสถานที่และสินค้า ของการท่องเที่ยว ได้แก่ การขาดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมถึงเอกลักษณ์ความ เป็นล้านนาเริ่มสูญหาย ๓) ปัญหาด้านบุคลากรการท่องเที่ยว ขาดแคลนมีคฤหัสถ์ บุคลากรด้านการ ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพกระจุกตัวอยู่เฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ๔) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก พื้นฐาน ได้แก่ ปัญหาหมอกควัน สิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมทำให้เสน่ห์ความเป็นล้านนา เสื่อมถอยลง และระบบการคมนาคมและระบบขนส่งมวลชนยังไม่มีประสิทธิภาพ และ ๕) ปัญหาด้าน นโยบายการท่องเที่ยวที่ขาดความต่อเนื่อง ความไม่ร่วมมือกันในการทำงานของภาครัฐและเอกชน

การจัดสรรและการใช้งบประมาณไม่สอดคล้องกับความต้องการ และการประชุมสัมมนาเพื่อรวบรวมความคิดเห็นบ่อยครั้ง แต่ไม่ได้รับการตอบสนองตามที่ได้แนะนำ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความมั่นคงของประเทศ รวมถึงมาตรการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) นอกจากนี้ การพัฒนาด้านการคมนาคมให้พร้อมกับการเติบโต ควรพัฒนาบุคลากรให้เข้าสู่มาตรฐานสากล และมีนโยบายที่สนับสนุนผู้ประกอบการ เช่น การลดอัตราภาษี การกระตุ้นเศรษฐกิจ การเปิดการค้าชายแดน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวไทยและตลาดโลก ศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก การขยายตัวทางเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาดความร่วมมือระหว่างประเทศตามกรอบความร่วมมือต่างๆ การเติบโตของกลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรโลก และแนวโน้มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) มากขึ้น นับเป็นโอกาสดีของประเทศไทยในการขยายการตลาดไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งไทยมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรองรับและช่วงชิงนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ครอบครัว และฮันนีมูน เป็นต้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น ประเทศไทยจะต้องแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่พร้อมจะแย่งชิงตลาดนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกันจึงต้องเตรียมความพร้อมในการสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะการลงทุนในการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

๒) ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านความปลอดภัย กฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย จากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโดยเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเสื่อมโทรม ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ การเปิดตัวของประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องปรับตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากประเทศคู่แข่ง ประเทศไทยจึงต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และหามาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบ และข้อบังคับต่างๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวดังเดิม

๓) โครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นจุดอ่อนสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวไทย กลไกการจัดการการท่องเที่ยวยังอ่อนแอขาดเอกภาพ พัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการ ภูมิทัศน์และการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรหาแนวทางในการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การกำหนดภารกิจ ขอบเขตของงานการพัฒนาให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับพื้นที่ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๔) วิกฤตและความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว ทั้งจากภัยธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของ ภูมิอากาศโลก โรคระบาด สถานะเศรษฐกิจที่ถดถอย หรือสถานการณ์ทางการเมือง วิกฤตและความเสี่ยงเหล่านี้ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของ นักท่องเที่ยวอย่างมาก ประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมการรับมือกับปัญหาการดำเนินงานในเชิง นโยบาย รวมถึงการออกมาตรการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศสามารถ ฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันสั้น

๕) ความพร้อมของภาคบริการและการท่องเที่ยว แม้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โลกและความไม่สงบภายในประเทศ แต่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจของ ประเทศ และมีโอกาสพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการบริการและการท่องเที่ยว” ของภูมิภาค เนื่องจากการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ประชากรโลกสู่สังคมผู้สูงอายุ จะเป็นโอกาสของไทยเนื่องจากมีความพร้อมของทรัพยากรการ ท่องเที่ยวที่จะรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจาก นักท่องเที่ยวต่างประเทศ และมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและสปาที่มี มาตรฐานสูงบริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์มี บทบาทมากขึ้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทั้งสินค้า บริการที่มีการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ามากขึ้น และการทำธุรกิจที่ต้องใช้ความสร้างสรรค์สูง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมี แผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและ เอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและ ชาวบ้านในชุมชน

๒) ควรมีการจัดทำโครงการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรม รวมไปถึงการควบคุมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การอบรม ให้ความรู้แก่พระสงฆ์และฆราวาสเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเส้นทางการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคอาเซียน และ เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาคอาเซียน

๒) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมโดย เน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.
- _____. สยามรัฐสแตมป์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.
- กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๙.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐. [เอกสารเผยแพร่].
- กวรรณ สักกร. แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่. เอกสารประกอบการประชุมเสวนา “การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อตอบสนองตลาดใหม่ทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน” จัดโดย โครงการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายวิจัยของศูนย์ภาคีเครือข่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ โรงแรมลำปางเวียงทอง จ.ลำปาง ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕.
- กองวิชาการท่องเที่ยว. แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี.พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๕.
- กาญจนา แสงลือสุวรรณ และศรัณยา แสงลือสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”. *Executive Journal*. (October – December ๒๐๑๒): ๑๓๙ – ๑๔๖.
- เกศรา สุขเพชร และ วาริชต์ มัธยมบุรุษ. การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะและชุมชนรอบจังหวัดลำปาง. รายงานวิจัย. เพาะวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕.
- โครงการศึกษาวิจัยการศึกษามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- จริญญา ฅนพิกุล และวาริชต์ มัธยมบุรุษ. การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย. รายงานวิจัย. เพาะวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕.
- จิตตินุช วัฒนะ. “การศึกษาเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ถนนวัฒนธรรม (ถนนคนเดิน) ของจังหวัดพิษณุโลก”. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๗๑ – ๘๐.
- จุฑามาศ วิศาลสิงห์. โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวต่างชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.
- ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น. “การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยว

- ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย”. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้. (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑ – ๑๖.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. “วัดกับการท่องเที่ยว”. จุลสารการท่องเที่ยว. ๑๑,๓ (ก.ค.-ก.ย. ๒๕๓๕): ๔๓-๔๘.
- ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น. สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน. รายงานวิจัย. ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.
- ดวงกมล เวชวงศ์. “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี”. วารสารวิทยบริการ. (ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๐ – ๑๔๙.
- ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดกุคำ. ต.วัดเกตุ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ จำนวน ๑๒ ผูก. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
หมายเลขเอกสารไมโครฟิล์ม 78-013-01A-004-015.
- ณัฐพล ตันติวงศ์ตระกูล. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔.
- ทรงคุณ จันทจร และคณะ. คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.
- ธีรวัฒน์ บุตตะโยธี. ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณจังหวัดสมุทรปราการ. สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.
- เอียรชยา อักษรดิษฐ์. ชูธาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุที่เกิดในล้านนา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.
- _____. “ชูธาตุ: ความเชื่อเรื่อง “พระธาตุประจำปีเกิดในล้านนา” ปรากฏการณ์ทางอำนาจ ศรัทธา มายาคติ” บทความใน ล้านนา: จักรวาล ตัวตน อำนาจ. กรุงเทพฯ: โครงการอาณาบริเวณศึกษา ๕ ภูมิภาค ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๕๕.
- ปวีณา ทองบุญยัง. “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร”. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๖) : ๙๙ – ๑๑๕.
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ. “แผนงานวิจัยแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดกำแพงเพชร”. ลักทอง : วารสารการสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

- ราชภัฏกำแพงเพชร.** (Vol ๑๕, No ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒) : ๑๙ – ๓๕.
 ปิยานาถ (นิโครธา) บุณนาถ. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. **การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อ
 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี.** ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต.
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง. **การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะ
 รัตนโกสินทร์.** สารนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: สยาม
 สมาคม, ๒๕๑๓.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ. “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน
 กรุงเทพมหานคร”. **ประชาคมวิจัย.** (ฉบับที่ ๙๕ ปีที่ ๑๖ เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์
 ๒๕๕๔) : ๕๑.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาต).**
 พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗.
- พระรัตนปัญญาเถระ, แปลโดย แสง มนวิฑูร. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- แพรวพโยม พัวเจริญ. **การศึกษาอัตลักษณ์และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเพลงโคราชสู่
 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวเยาวชน.** เอกสารประกอบการ
 ประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ ๒๓ มหาวิทยาลัย
 เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔.
- มธุรส ปราปไพรี และคณะ. **ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนวัดเกาะ อำเภอเมือง
 จังหวัดเพชรบุรี.** รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๐.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๔ – ๒๕๕๘.**
 กรุงเทพมหานคร : กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว
 กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. **โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของ
 ประเทศไทย.** รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),
 ๒๕๕๘.
- รพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. **การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผล
 จากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร :
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕.** กรุงเทพฯ:
 อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
- รัชนี้ เพ็ชรช้าง. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัด

อุตรดิตถ์”. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. (ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๙๑ – ๑๐๖.

วรสิกา อังกูร และคณะวิจัย. รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดใน พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช วรมหาวิหาร. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

วิชานันท์ ผ่องศรี และสมพงษ์ ธงไชย. “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ โอโซนเจียม จ.อุบลราชธานี”. Environment and Natural Resources Journal. (Vol.๕, No.๒, Dec ๒๐๐๗) : ๑๖๔ – ๑๗๒.

วีระพล ทองมา และคณะ. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนใน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่อง อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

ศิริจรรยา ประพุดติกิจ. การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด. ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา ศึกษาเฉพาะ กรณีเกาะเต่าเกาะนางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคม ศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

สรีตา เบ็ญจพงษ์ และคณะ. การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑. รายงานวิจัย. คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๘.

แสงเดือน รติธร. “ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจ เลือ มาท่องเที่ยวในประเทศไทย”. รายงานวิจัย. วารสารวิชาการสมาคม สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.). (ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕) : ๘๔ – ๑๐๔.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน. รายงานวิจัย. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การ มหาชน), ๒๕๕๔.

สุเทพ สุนทรเณส. “คนเมือง ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเหนือใน บริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” บทความใน ศิลปวัฒนธรรม. พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติ การท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ. การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทาง

- พระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง, ๒๕๕๕.
 อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ. “การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบ
 อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 นเรศวร. (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕): ๑๑๔ – ๑๒๕.
- อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, บริษัท. โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการ
 เดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว,
 กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, ๒๕๕๔.
- เอนก ชิตเกษร และพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. โครงการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้
 เป็นแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา บ้านไร่ป่าคา ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.
 รายงานวิจัย. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการ
 อุดมศึกษา, ๒๕๕๒). (เอกสารอัดสำเนา).
- MarketWise Ltd.. โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาด
 หลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 (ททท.), ๒๕๕๕.
- A.K. Bhatia. **Tourism Development : Principle and Practices.** New Delhi : 2nd
 Steering Publishers Private Limited, 1983.
- Authors Britton, S. **Tourism, capital, and place: towards a critical geography of
 tourism.** Journal Environment and Planning D: Society and Space 1991 Vol.
 9 No. 4 pp. 451-478.
- Burkart ,A.J. and Mcolik ,S. **The Management of Tourism.** London : Cox & Wyman :
 Ltd., 1975.
- Bob Simpson. **Tourism and tradition from healing to heritage.**
 Annals of Tourism Research. Volume 20, Issue 1, 1993, Pages 164–181.
- Bryan Pfaffenberger. **Serious pilgrims and frivolous tourists the chimera of tourism
 in the pilgrimages of Sri Lanka.** Annals of Tourism Research. Volume 10,
 Issue 1, 1983, Pages 57–74.
- Chris Ryana and Huimin Gu. **Constructionism and culture in research:
 Understandings of the fourth Buddhist Festival, Wutaishan, China.**
 Tourism Management. Volume 31, Issue 2, April 2010, Pages 167–178.
- Erik Cohen. **Pilgrimage centers: Concentric and excentric.** Annals of Tourism
 Research. Volume 19, Issue 1, 1992, Pages 33–50.
- Gisbert Rinschede. **Forms of religious tourism.** Annals of Tourism Research. Volume
 19, Issue 1, 1992, Pages 51–67
- James Elliot. **Politics, power, and tourism in Thailand.** Annals of Tourism Research.
 Volume 10, Issue 3, 1983, Pages 377–393.
- Janette Philp and David Mercer. **Commodification of buddhism in contemporary**

- Burma.** Annals of Tourism Research. Volume 26, Issue 1, 1 January 1999, Pages 21–54.
- Jean Michaud. **A social anthropology of tourism in Ladakh, India.** Annals of Tourism Research. Volume 18, Issue 4, 1991, Pages 605–621.
- Jing Li. **Tourism enterprises, the state, and the construction of multiple Dai cultures in contemporary Xishuang Banna, China.** Asia Pacific Journal of Tourism Research. Volume 9, Issue 4, 2004. Version of record first published: 02 Feb 2007. pages 315–330.
- Ranjan Bandyopadhyay and Duarte B. Morais, Garry Chick. **Religion and identity in India's heritage tourism.** Annals of Tourism Research. Volume 35, Issue 3, July 2008, Pages 790–808.
- Robert E. Wood. **Ethnic tourism, the state, and cultural change in Southeast Asia.** Annals of Tourism Research. Volume 11, Issue 3, 1984, Pages 353–374.
- Lea, J. **Tourism and Development in the Third World.** London: Richard Clays Ltd, 1993.
- Maurizio Peleggi. **National heritage and global tourism in Thailand.** Annals of Tourism Research. Volume 23, Issue 2, 1996, Pages 432–448.
- Nelson H.H. Graburn. **The anthropology of tourism.** Annals of Tourism Research. Volume 10, Issue 1, 1983, Pages 9–33.
- Trevor H.B. Sofield and Fung Mei Sarah Li. **Tourism development and cultural policies in China.** Annals of Tourism Research. Volume 25, Issue 2, April 1998, Pages 362–392.
- Vincanne Adams. **Tourism and Sherpas, Nepal: Reconstruction of reciprocity.** Annals of Tourism Research. Volume 19, Issue 3, 1992, Pages 534–554.
- Yiping Li. **Exploring Community Tourism in China: The Case of Nanshan Cultural Tourism Zone.** Journal of Sustainable Tourism. Volume 12, Issue 3, 2004. Version of record first published: 29 Mar 2010. Pages 175–193.

สื่ออ้างอิงสารสนเทศ

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). “ประวัติ ททท.”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.tat.or.th>. [๒๘ กันยายน ๒๕๕๕].
- กองสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ไหว้พระ 9 วัด”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.9wat.net/index.html>. [๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕].
- วาริษฐ์ มัธยมบุรุษ. “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInthailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). “การใช้ข้อมูลดาวเทียมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :

<http://www.gistda.or.th/index.php/component/content/article/468>.

[๒๑ เมษายน ๒๕๕๕].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๕๒ – ๒๕๕๔, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html>

[๒๕ กันยายน ๒๕๕๕].)

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. “อัตลักษณ์ SMEs ไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] :[http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-](http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-1/chiangmai)

[1/chiangmai](http://122.155.9.68/identity/index.php/north/n-upper-1/chiangmai). [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖].

eTAT. “รายงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล]

:<http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary>. [๒ มกราคม ๒๕๕๖].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	บทความวิจัย
ภาคผนวก ข	แบบสอบถามภาษาไทย
ภาคผนวก ค	แบบสอบถามภาษาอังกฤษ
ภาคผนวก ง	กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก ค

บทความวิจัย

โครงการย่อยที่ ๒

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :

กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in

North Thailand: Learning to create History and Culture

ดร.พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี (ปาเมืองมูล)

พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy).

นางสุจิตราภา นิลกำแหง พันธุ์วิไล

อ.บ. (วิชาเอก- ภาษาฝรั่งเศส วิชาโท - ภาษาอังกฤษ และประวัติศาสตร์)

ศศ.ม. (การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว)

นายภัชรบด ฤทธิ์เต็ม

พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) เกียรตินิยมอันดับ ๑, ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์)

พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) (๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ และ (๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัด
อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปกิจกรรมเป็น
เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสสัมชัญแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด
ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา
ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมือง
จังหวัดเชียงราย

๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สืบนิวันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอ
ต่างๆ

๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ 9 วัดมีศรี นามเป็น
มงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิตร ๒ แผ่นดินไทย
– เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุดรธานี จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต
อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

๒. ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า
นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก
(ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖)
รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว
ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้าน
ประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗)

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑)
การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้าน
แผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มี
กระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการ

เรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

Abstract

This research entitled “The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in North Thailand: Learning to create History and Culture” has 4 objectives: 1) to study the structures and processes of Buddhist tourism in northern Thailand, 2) to investigate tourist behavior and the promotion of tourist attractions at Buddhist temples, 3) to study the northern Buddhist tourist routes and also to estimate tourism resources, 4) To strengthen the network of Buddhist tourism in northern Thailand, and 5) to analyze the impact of Buddhist tourism on the way of life and culture in the north, and also to develop guidelines for the tourist attractions in the temples of northern Thailand.

This research was conducted using quantitative and qualitative methods and three research areas can be identified: 1) documentary research, 2) qualitative research and 3) quantitative research. Questionnaires were organized for 400 tourists; Thai and foreign. The results are as follows:

1. The survey results came from 45 temples and can be divided into 4 groups as follows.

(1) There were 6 temples that organized tourism activities around religious objects such as the Buddhist art

(2) There were 20 temples that provided tourism activities based on religious beliefs and traditions.

(3) There were 15 temples that had transformed themselves into centers for study of history and Buddhist studies.

(4) There were 4 temples that provided Buddhist Meditation Centers

The structures and the processes of tourism activity in the temples of northern Thailand can be summarized as follows.

(1) Various organizations in Chiang Mai province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha Images that are housed in the felicitously named temples in the city district.

(2) Some organizations in Mae Hong Son province have opened up tourism routes that feature paying homage, throughout the year, to nine respected Buddha images in nine temples in area of the city district.

(3) Organizations in Lamphun province provide the tourism activity of paying homage to nine respected Buddha images located in Lamphun city district.

(4) A number of organizations in Chiang Rai provide the activity of paying homage to nine respected Buddha Images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(5) Some organizations in Nan province offer the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(6) Certain organizations in Phayao province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city and Chiang Kham districts.

(7) Organizations in Phrae province provide the activity of paying homage to nine venerated pagodas that house Buddha relics in the city and other districts.

(8) The organizations of Lam Pang province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are located in temples with names beginning with 'Sri.' A number of such auspiciously named temples are found in the city of Lam Pang.

(9) The organizations of Tak province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images. These images and the practice surrounding them help to create friendship between Thailand and Myanmar in the area of Mea Sot and Myawaddy.

(10) Some organizations in Phitsanulok province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in the foremost temple in Phitsanulok province.

(11) Key organizations in Sukhothai province provide the activity of paying homage to nine auspicious things in the World Heritage Site.

(12) Some organizations in Uttaradit province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images, within one day, to enhance prosperity in the area of the city and Lab Lae districts.

2. The results of surveys about the northern Thailand temples tours suggest that most tourists are satisfied with the management of the tourist places they went to, and this was shown by a statistical significance of 3.66. Further research findings were as follows: tourism resources at a high level (average of 3.66), followed by facilities (average of 3.47), and tourism strategy at medium level (average of 3.34). Satisfaction with personnel scored at medium level (average of 3.27), whilst public relations scored at a medium level (average of 2.87).

The processes of learning promotion in northern Thai temples can be divided into 4 aspects as follows: 1) area management, 2) temple management in the long and short term, 3) personnel management and 4) communication management.

3. With regards to the study of tourism routes and estimation of route resources in the northern temples, 3 routes were identified and described: Route no. 1 includes 17 temples that are related to the Phra Chao Leam Lok Legend. Route no. 2 includes 12 temples with stupas that are concerned with one's birth year (judhatu.) Route no.3 features 23 temples of historic significance. There are four aspects by which tourism resources can be categorized: 1) Economic Carrying Capacity, 2) Physical Carrying Capacity 3) Ecological Carrying Capacity and 4) Perceptual Carrying Capacity.

4. Strengthening the network of Buddhist tourism in the north was divided into four groups: 1) tourists, 2) tourism, 3) government, and 4) a group of monks in the temple and the locals in the community.

5. The impact of tourism on the northern way of life was found to be as follows: 1) tourism has resulted in temple degeneration and damage to some temples, 2) the problem of providing services, 3) cultural identity issues, 4) problems of tourism management and 5) problems to do with local administration.

ความนำ

วัดในปัจจุบันจึงเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรมและสรรพวิชาอันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณกาล มีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและพระสงฆ์ก็ยังปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นแหล่งประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในภาคเหนือ รวมทั้งการทำงานร่วมกันของสถาบันการศึกษาสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน และองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอก

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ
 ๒. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ
 ๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ
 ๔. เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ
 ๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ
- สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ พบว่า วัดหลายแห่งมีลักษณะของกิจกรรมที่โดดเด่นและมีความแตกต่างอย่างหลากหลาย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดเกณฑ์การแบ่งรูปแบบและกิจกรรมของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเป็น ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ คือ มีการก่อสร้างและจัดแสดงศาสนสถานและศาสนวัตถุด้านพุทธศิลปกรรมร่วมสมัย จำนวน ๖ วัด

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม คือ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของท้องถิ่นนั้นๆ รวมไปถึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ และเป็นต้นกำเนิดฐานศาสนสถานศาสนวัตถุที่ได้รับความเคารพนับถือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา คือ วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งในด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมที่สำคัญจำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ วัดที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นที่รู้จักในระดับท้องถิ่นและประเทศ รวมไปถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ จำนวน ๔ วัด

อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปรายชื่อวัด และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด เป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑. จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล” เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิต โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อดี นามมงคล จะช่วยเสริมบารมีในชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒. จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอัสภรย์แห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัดในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓. จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนาเพื่อเสริมศรัทธาให้กับชีวิต ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔. จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย

๕. จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖. จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗. จังหวัดแพร่ จัดโครงการ "สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ" ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

๘. จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙. จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมมิติ ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืงเมียวดี

๑๐. จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑. จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒. จังหวัดอุดรธานี มีวัดที่สำคัญที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าสักการะและเยี่ยมชม โดยการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๒๐๐ คน และชาวต่างประเทศ ๒๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๕๔ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ ส่วนใหญ่ชาวต่างประเทศเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๖ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี คือ ร้อยละ ๑๕.๕ และร้อยละ ๑๕.๓ มีภูมิลำเนาทางภาคเหนือ ร้อยละ ๓๒ รองลงมา เป็นภาคกลาง/ตะวันออก ร้อยละ ๒๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาจากภูมิภาคยุโรป ร้อยละ ๓๓ รองลงมา เป็นภูมิภาคอเมริกาเหนือ ร้อยละ ๓๒.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว ร้อยละ ๒๑.๓ รองลงมา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๘.๘ และความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๖ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เพราะความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว คือ ร้อยละ ๑๐.๓ ร้อยละ ๑๑

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักที่มาท่องเที่ยวในวัด เพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘ และสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด ร้อยละ ๑๘.๓ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีเหตุผลมาวัดเพราะต้องการทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน) ร้อยละ ๒๕.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ ๒๒.๘

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีสื่อที่ทำให้รู้จักวัดที่ท่องเที่ยว ผ่านสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๙ รองลงมา เป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๘ และจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๔.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่รู้จักเพราะเป็นคนในพื้นที่ ร้อยละ ๑๖.๓ และรับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก) ร้อยละ ๑๐.๘ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่รู้จักเพราะสื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์ ร้อยละ ๑๒.๘ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร้อยละ ๑๑.๓ และบริษัทท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๐

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๒๙ รองลงมา เป็นพระพุทธรูป ร้อยละ ๒๖ และโบสถ์-วิหาร ร้อยละ ๒๑ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ พระพุทธรูป ร้อยละ ๑๔.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด คือ เจดีย์ ร้อยละ ๑๖.๓

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีประสบการณ์การมาท่องเที่ยว ครั้งแรก ร้อยละ ๖๔ รองลงมา ๒ – ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๙.๘ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มา ๒ – ๕ ครั้ง ร้อยละ ๒๓.๓ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มาเป็นครั้งแรก ร้อยละ ๔๓.๕

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง ร้อยละ ๖๑.๕ รองลงมา คือ ไม่แน่ใจ ร้อยละ ๓๕.๕ เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ความรู้สึกในการกลับมาเที่ยวชมอีกครั้ง คือ ร้อยละ ๓๙.๕ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ ๒๗.๓

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในเรื่องการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๙) รองลงมา คือ เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕) และการจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องที่วัดเป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการจัดการจัดสถานที่ที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๑)

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖) รองลงมา คือ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๓) และมีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีความปลอดภัยของทรัพย์สินระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๗) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในเรื่องการคมนาคมสะดวกสบาย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐)

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ในเรื่องมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐) รองลงมา คือ ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๕) และมีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถานระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจในเรื่องมีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๒)

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ ในเรื่องมีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๙) รองลงมา คือ ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๐) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๙)

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ในเรื่องมีวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) รองลงมา คือ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๖) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจวิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๙)

นักท่องเที่ยวนิยมมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ในรายละเอียด พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย

๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) เมื่อจำแนกตามสัญชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๔) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔)

นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งทีวัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๔.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น ๓ เขต คือ

๑.๑) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ พระวิหาร พระอุโบสถ พระเจดีย์ หอไตร เป็นต้น ซึ่งสามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม

๑.๒) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล สงบร่มรื่น อาคารสถานที่ส่วนนี้ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน อาคารที่ประชุมสงฆ์ และอาคารสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม

๑.๓) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้การบริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น บริเวณลานวัด ศาลาศพ และเป็นพื้นที่ร้านค้า พื้นที่จัดตลาดนัดขายของ พื้นที่เล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย พื้นที่ให้บริการอื่นๆ เช่น บริการนวด บริการยาสมุนไพร บริการขายดอกไม้ธูปเทียน บริการอาหารเครื่องดื่ม เป็นต้น

โดยทั่วไป เขตธรณีสงฆ์หรือเขตบริการชุมชน ตั้งอยู่บริเวณทางเข้าด้านหน้าของวัด เพราะเป็นเขตที่คับคั่งมีเสียงรบกวน และมีเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ตรงกลาง เป็นพื้นที่คั่นระหว่างเขตธรณีสงฆ์และเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นพื้นที่รโหฐาน แต่จากการสำรวจ พบว่า วัดจำนวนมากไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามที่กล่าวมานี้อย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างปะปนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และเป็นเหตุให้ทำลายทัศนียภาพของวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดังนั้น การใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างที่ตั้งผิดเขต ควรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละเขต เช่น การปรับเปลี่ยนให้กุฏิที่พักของพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตบริการชุมชน ให้เป็นพิพิธภัณฑ์หรืออาคารห้องสมุดของวัด อาคารประชาสัมพันธ์ ร้านค้า เป็นต้น

สำหรับการจัดแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างเขตต่างๆ ควรมีการก่อสร้างถนน ทางเท้า แนวไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้น แปลงดอกไม้ คุน้ำ รั้วโปร่งทรงเตี้ย หรือมีการใช้ป้ายแบ่งเขตให้ชัดเจน เป็นต้น

๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๑) การจัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายเขตพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า

๒.๒) การวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

๒.๓) การวางแผนพัฒนาสิ่งบริการที่จัดสร้างใหม่ มีการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการที่เหมาะสมทั้งในด้านขนาด ปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น

๒.๔) การวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาล้านนา และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม การจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถึงขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

๒.๕) การจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าเข้าในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดยวางอยู่ใกล้กับตู้บริจาค

๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากรดังต่อไปนี้

๓.๑) การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้สะท้อนให้วัดดำเนินไปในทิศทางบวก นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวบางคนอาจเป็นนักเขียน นักข่าว เมื่อได้ไปเที่ยววัดได้พบเห็นสิ่งดีเกิดความประทับใจ หรือสิ่งบกพร่องเกิดความคับข้องใจ ก็จะกลับไปเขียนข่าว บทความ หรือสารคดีเผยแพร่ให้ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบก็จะเป็นหนทางให้มีการแก้ไข ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยราชการเข้าไปดูแลปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสถานที่เหมาะสม และในบางกรณี การถ่ายภาพศิลปวัตถุสถาน อาจกลายเป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ แม้นักท่องเที่ยวธรรมดา เมื่อเห็นข้อดีและข้อด้อยของการไปเที่ยวชมวัดแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะชื่นชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องได้เช่นกัน ดังนั้น การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นศิลปกรรมของวัดต่างๆ จะเป็นเครื่องยืนยันว่าคนไทยนั้นมีความ

เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยมีศิลปกรรมตามวัดเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สำคัญและเป็นสิ่งกระตุ้นให้มีการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์พัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม หากมีการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกไม่ควร ก็จะมีคนคอยเป็นผู้ดูแล รวมทั้งต่อสู้ ขัดขวางการทำลายศิลปวัตถุอันเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งชาติ และการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบเห็นความวิจิตรตระการตาโอ่อ่าสง่างามของศาสนสถาน ได้พบเห็นจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ก็อาจเกิดความเลื่อมใส สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือมีความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๒) การพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด ยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการปรับปรุงยุคที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว คือ

๓.๒.๑) ปิโย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก คือ การเป็นบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่รักของนักท่องเที่ยว

๓.๒.๒) ครุ ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือ วางตนเหมาะสมกับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความปลอดภัยทั้งด้านศาสนสถานและนักท่องเที่ยวผู้มาเที่ยวชม

๓.๒.๓) ภาวนีโย นำเจริญใจชวนให้ระลึกถึง คือ เป็นบุคคลที่น่าประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกต้องการกลับมาเยือนอีก

๓.๒.๔) วัตตา จ รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์มีความสามารถในการสื่อสารคำพูดและคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนสถานและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

๓.๒.๕) วจนักขมโน อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์ที่จะรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ พร้อมกับการนำมาปรับปรุงแก้ไข

๓.๒.๖) คัมภีรญูจ ถกถา สามารถอธิบายเรื่องราวที่ยุ่งยากกลุ่มลึกให้เข้าใจอย่างง่ายตาย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนหลักธรรมทางศาสนาได้อย่างลุ่มลึก

๓.๒.๗) โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย คือ บุคลากรทางศาสนาหรือมัคคุเทศก์สามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมที่ดั่งงามของประเทศไทย ไม่ชักนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขอย่างเดียว

๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด ดังนี้

๔.๑) การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องผู้บริหารจัดการวัดจะต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมกับการพัฒนาวัดด้วยในอนาคต ซึ่งถ้าหากวัดต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนาวัดอย่างถูกต้องและมีทิศทางแล้ว นอกจากจะเป็นการสร้าง ความยั่งยืนให้กับพระพุทธศาสนา

การสร้างโอกาสในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนแล้ว การท่องเที่ยวก็ยังเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาวัดอีกด้วย และการท่องเที่ยวเองก็จะเอื้อประโยชน์แก่วัดมากมาย

๔.๒) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เงินรายได้นี้เมื่อไหลเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจ ก็เกิดการกระจาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมวัด วัดก็จะได้รับประโยชน์ในรูปแบบของรายได้จากการประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น รายได้จากการให้เช่าบูชาพระเครื่อง การขายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชา การเก็บค่าที่จอดรถ เงินรายได้จากการบริจาคทรัพย์สินสิ่งของ และการทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ เงินและสิ่งของเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเสริมงบประมาณแผ่นดินให้มีพอที่จะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ควรแก่การเป็นที่สักการะสถานต่อไป อีกประการหนึ่งวัดที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาชม เยี่ยมกระตุ้นให้เกิดธุรกิจต่างๆ เป็นทางให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการยังชีพ เมื่อคนเหล่านี้มี เศรษฐกิจดีขึ้นย่อมจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเมื่อถึงเวลาและโอกาส เช่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลสำคัญ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและยังช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่สืบทอดได้อีกทางหนึ่ง

เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามที่ปรากฏในตำนาน และ/หรือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด และเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง มีประชาชนเดินทางไปกราบไหว้สักการะรวมถึงการเดินทางไปแสวงบุญและท่องเที่ยว ส่วนสถานที่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายนอกประเทศหรือไม่ปรากฏร่องรอยหลักฐานได้ว่าตั้งอยู่ปัจจุบันเป็นบริเวณใด ก็จะเว้นข้ามไป ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้นี้ จะอาศัยตำนานในผู้ที่ ๑ ผู้ที่ ๘ และผู้ที่ ๙ โดยไม่เรียงตามลำดับการเสด็จมา แต่จะเรียงตามลำดับกลุ่มเส้นทางที่อยู่ใกล้เคียงกัน เน้นเฉพาะวัดที่สามารถเดินทางได้สะดวก จำนวน ๑๗ วัด

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชูชาติ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคติความเชื่อชูชาติของล้านนา โดยเรียงตามลำดับปีนักษัตร ซึ่งมีบางวัดที่ตรงกับวัดในตำนานเลียบโลก มี

เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของล้านนา โดยมีลักษณะสำคัญ คือ มีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังในจังหวัดนั้นๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาเส้นทางในครั้งนี้จะเรียงตามลำดับของแต่ละจังหวัด โดยจะคัดเลือกวัดที่ไม่ซ้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวก่อนหน้านี้

อัตลักษณ์ของวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นภาพรวมของภูมิภาคเหนือทั้งหมด โดยพิจารณาจากเส้นทางการท่องเที่ยววัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเดินทางมาเที่ยวชมของ

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะวัดที่มีการก่อสร้างใหม่จะมุ่งเน้นในการแสดงศิลปกรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของภูมิภาค รวมทั้งมีการผสมผสานกับศิลปกรรมในภูมิภาคอื่นๆ และศิลปกรรมในต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการก่อสร้างศาสนสถานที่มีความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักไปสู่การประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของวัดในเขตภาคเหนือ สามารถจำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) พิจารณาจากความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่าพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยววัดภาคเหนือสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จำนวนมาก

๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) พบว่าขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนจำกัดและวัดส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านพื้นที่จอดยานพาหนะ ประกอบกับในพื้นที่บางแห่งมีปัญหาในการจัดการขนส่งสาธารณะ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง เป็นต้น การท่องเที่ยวประจำจังหวัดจึงจัดให้มีการขนส่งท่องเที่ยววัดขึ้นภายในจังหวัด ในส่วนช่วงฤดูกาลปกติจะไม่มีปัญหาในด้านกายภาพมากนัก แต่ไม่มีปัญหาเฉพาะในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ หรือวันปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง จะเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity) พบว่าระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่วัดกับระบบนิเวศมีปัญหามากขึ้นจากสภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการด้านปัญหาขยะมูลฝอยและระดับมลพิษทางอากาศและเสียงที่เกินมาตรฐานในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก (Perceptual Carrying Capacity) พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก โดยวัดจากความพึงพอใจของผู้ที่มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก พระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ก็มีความพึงพอใจในระดับเดียวกัน แต่มีความรู้สึกแตกต่างเล็กน้อยในเรื่องความเข้าใจทางวัฒนธรรม เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือต่างถิ่นไม่เข้าใจในเรื่องราวศาสนสถานที่ห้ามสตรีขึ้น

เครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ

จากผลการศึกษาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคเหนือ พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถระบุได้ใน ๔ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง จากการศึกษาทางด้านทัศนคติพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ออกเดินทางท่องเที่ยวเพราะต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมี

ความพึงพอใจส่วนตัวเป็นพื้นฐาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมักสังเกตเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นเลือก หรือกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้นั้นให้ความสนใจ

๒. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่าเป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการ ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว

๓. รัฐบาล ซึ่งเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว มองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม

๔. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยว นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรม และปัจจัยด้านการจ้างงาน และผลจากความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวจำนวนมากต่อประชากรจำนวนมาก จึงอาจมีทั้งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอันตราย หรือมีผลพร้อมกันทั้ง ๒ ประการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมและการบริการหลากหลาย และเป็นกิจกรรมที่หยิบยื่นประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละคนซึ่งเดินทางไกลจากบ้านเมืองมา จึงมีกิจกรรมหรือการบริการด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง ที่พัก อาหาร การกิน การซื้อของ การบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนานาชาติ จัดให้แก่ นักท่องเที่ยว ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วม ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จึงถูกเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจ และโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่รองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ในกระบวนการดังกล่าวอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบหรือครบวงจร ส่วนใหญ่เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังนั้น จึงพบข้อสรุปว่า ควรมีการขยายขอบเขตการทำงานในรูปเครือข่ายให้มากขึ้น โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (Visitor) หมายความว่ารวมถึง “นักท่องเที่ยว” (Tourist) ที่เดินทางเข้ามาพักค้างคืน และ “นักทัศนาจร” (Excursionist) ที่เดินทางเข้ามาแต่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ สถานที่สำคัญทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศาสนา ลักษณะสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

๓. โครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้โดยสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย

ประหยัดเวลา และได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารการกิน พาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศ การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

๔. องค์กรภาครัฐ ซึ่งมีนโยบาย สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน ก็ดูแลและมัดระวังไม่ให้การท่องเที่ยวส่งผลกระทบหรือทำความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และคุณภาพชีวิตของชุมชน

๕. องค์กรภาคเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจหลากหลาย เพื่อให้บริการและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ ประทับใจ และสนใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวอีก

๖. พระสงฆ์ในวัดและประชาชนในท้องถิ่น หรือ ในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีส่วนสร้างความประทับใจ หรือไม่ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

และยังมีองค์ประกอบภายนอกประเทศอื่นๆ อีกมากที่มีส่วนช่วยกระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม ให้มีการเดินทางท่องเที่ยวมาสู่ประเทศไทย เช่น บริษัทนำเที่ยว สายการบิน สายการบินเรือ หน่วยราชการและหน่วยรัฐวิสาหกิจของไทย ในต่างประเทศ สมาคม / ชมรม คนไทยในต่างประเทศ ร้านอาหารไทย บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรธุรกิจร่วมทุน หน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนในต่างประเทศ และนักธุรกิจ ชาวต่างชาติที่เคยมาอาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางกลับไป นักศึกษานักเรียนไทยในต่างประเทศ แรงงานไทยในต่างประเทศ สถาบันกีฬา การบันเทิง และนันทนาการ องค์กรอิสระอื่นๆ ที่มีโครงข่ายเชื่อมโยงกับประเทศไทย

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ สามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง มีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่

จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ซึ่งขาดระบบขนส่งมวลชนที่ดีรวมทั้งทางเดินเท้าและทางรถจักรยานที่ยังขาดความปลอดภัย รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว ยานพาหนะ และมีผู้ประกอบการค้าขายจำนวนมาก ตั้งอยู่ไม่เป็นสัดส่วน ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บรรณานุกรม

กองวิชาการท่องเที่ยว. แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว ปี.พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙.

กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๕.

กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรินยา แสงลี้มสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่าง

ยั่งยืน”. *Executive Journal*. (October – December ๒๐๑๒): ๑๓๙ – ๑๔๖.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ –

๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

โครงการศึกษาวิจัยการศึกษามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. แผนปฏิบัติการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

จุฑามาศ วิศาลสิงห์. โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.

ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น. สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน. รายงานวิจัย. ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๘.

สริตา เบ็ญจพงษ์ และคณะ. การศึกษาผลกระทบของโครงการ Unseen in Thailand ๑. รายงานวิจัย. คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๔๘.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.

อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, บริษัท. โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, ๒๕๕๔.

สื่ออ้างอิงสารสนเทศ

กองสร้างสรรค์กิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ไหว้พระ 9 วัด”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://www.9wat.net/index.html>. [๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕].

วาริษฐ์ มัยยมบุรุษ. “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInThailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๕๒ – ๒๕๕๔, ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๕].)

eTAT. “รายงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว”. ข้อมูลออนไลน์ [แหล่งข้อมูล] : [:http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary](http://www.etatjournal.com/web/menu-download-zone/menu-dl-executive-summary). [๒ มกราคม ๒๕๕๖].

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามภาษาไทย
แบบสอบถามโครงการวิจัยเรื่อง
“รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ :
กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. อายุ ☐ 11 – 20 ปี ☐ 21- 30 ปี ☐ 31 – 40 ปี
☐ 41 – 50 ปี ☐ 50 – 60 ปี ☐ มากกว่า 60 ปี
๓. ถิ่นที่อยู่ ☐ ประเทศไทย ภาค... ☐ เหนือ ☐ กลาง ☐ ใต้ ☐ ตะวันออกเฉียงเหนือ
๔. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโทขึ้นไป
☐ อื่นๆ ระบุ.....
๕. อาชีพ ☐ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ ☐ ค้าขาย/เจ้าของกิจการ
☐ พนักงานบริษัทเอกชน ☐ รับจ้างทั่วไป
☐ แม่บ้าน ☐ เกษตรกรรม
☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ อื่นๆ ระบุ.....
๖. รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ☐ ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท
☐ ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท ☐ ๒๐,๐๐๑ – ๒๕,๐๐๐ บาท
☐ ๒๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป

๗. ข้อใดมีความสำคัญที่สุดต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวของท่าน (เลือกตอบเพียง ๑ ข้อ)

- ☐ ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความสะดวกสบายของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ ความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว
- ☐ ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง
- ☐ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ
- ☐ ความคิดเห็นของผู้ร่วมเดินทาง

ตอนที่ ๒ เหตุผลที่มาท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. เหตุผลหลักที่ท่านมาเที่ยวในวัด?

- ☐ ทำกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญ/บริจาคทาน/สวดมนต์ไหว้พระ/บูชาศาสนสถาน)
- ☐ พบพระภิกษุสามเณรหรือบุคคลในวัด
- ☐ เที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุ
- ☐ พักผ่อนหย่อนใจ

☐ สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๒. ท่านรู้จักวัดที่ท่านเดินทางไปท่องเที่ยวผ่านสื่อใด

☐ เป็นคนในพื้นที่

☐ รับรู้จากบุคคลอื่น (เพื่อน/ญาติ/คนรู้จัก)

☐ สื่อวิทยุ/สื่อโทรทัศน์

☐ อินเทอร์เน็ต

☐ ใบโฆษณา

☐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

☐ บริษัทท่องเที่ยว

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๓. ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัด ที่ท่านพึงพอใจสิ่งใดมากที่สุด ?

☐ พระพุทธรูป

☐ เจดีย์

☐ โบสถ์-วิหาร

☐ จิตรกรรมฝาผนัง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

๔. ท่านเคยมาเที่ยวที่วัดแล้วกี่ครั้ง ☐ ครั้งแรก ☐ หลายครั้ง จำนวน.....ครั้ง

๕. ท่านคิดว่าจะมาเที่ยวชมที่วัดอีกหรือไม่ ?

☐ มา

☐ ไม่แน่ใจ

☐ ไม่มา

เพราะ.....

ตอนที่ ๓ ความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว (กรุณาทำเครื่องหมาย / ในช่องที่เลือก)

ที่	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว					
๑.๑	วัดได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์					
๑.๒	การจัดภูมิทัศน์ของวัดมีความสวยงาม ร่มรื่น					
๑.๓	บรรยากาศภายในวัด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย					
๑.๔	สถานที่ต่างๆ ในวัดมีประวัติความเป็นมาให้ศึกษาเป็นอย่างดี					
๑.๕	การจัดสถานที่มีเหมาะสมกับความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์					
๑.๖	การจัดสถานที่มีความปลอดภัยทั้งด้านโครงสร้างศาสนสถานและผู้เยี่ยมชม					
๑.๗	เป็นสถานที่ๆ น่าประทับใจ และมีความรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวอีกครั้ง					
๒	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก					
๒.๑	มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว					

ที่	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๒.๒	ห้องน้ำมีความสะอาดและเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว					
๒.๓	การคมนาคมสะดวกสบายและเพียงพอ					
๒.๔	มีป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ					
๒.๕	ป้ายบอกทางมีความโดดเด่น อ่านง่าย					
๒.๖	มีแผนที่บอกสถานที่ต่างๆ อย่างชัดเจน					
๒.๗	มีร้านอาหารถูกสุขลักษณะ					
๒.๘	ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคมีความยุติธรรม					
๒.๙	มีความปลอดภัยของทรัพย์สิน					
๒.๑๐	มีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว					
๓.	ด้านบุคลากร					
๓.๑	มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี					
๓.๒	มีผู้แนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเยี่ยมชมศาสนสถาน					
๓.๓	มีการรับฟังข้อเสนอแนะ นำไปปรับปรุงแก้ไข					
๓.๔	มีผู้ให้ความรู้อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถานและประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง					
๓.๕	มีผู้ให้ความรู้อธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย					
๓.๖	ผู้นำเที่ยวไม่มีการแนะนำไปสู่การท่องเที่ยวในแหล่งอบายมุขหรือทางเสื่อมเสียในขณะที่น่าเที่ยวในวัด					
๔.	ด้านประชาสัมพันธ์					
๔.๑	มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ					
๔.๒	ความสะดวกในการติดต่อกับฝ่ายประชาสัมพันธ์					

๕	ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว					
๕.๑	วิธีการนำเสนอข้อมูลมีความแปลกใหม่และน่าสนใจ					
๕.๒	มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย					

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ต้องปรับปรุง (กรุณาทำเครื่องหมายในช่องที่เลือก)

๑. ท่านคิดว่าวัดนี้ควรปรับปรุงสิ่งใดมากที่สุด ?(ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ การดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยในบริเวณวัด
- ☐ ศาสนสถาน ระบุ.....
- ☐ ศาสนวัตถุ ระบุ.....
- ☐ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ
- ☐ จัดบริการสถานที่จอดรถที่เพียงพอและปลอดภัย
- ☐ จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์เพื่อนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยว
- ☐ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ
- ☐ การจัดจำนวนห้องน้ำให้เพียงพอ
- ☐ ควรมีร้านอาหารและเครื่องดื่มบริการที่สะอาดและเพียงพอ
- ☐ ควรมีเอกสาร/หนังสือแนะนำวัด ข่ายหรือแจกแก่นักท่องเที่ยว
- ☐ ควรเพิ่มจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ
- ☐ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

๒. ข้อเสนอแนะที่ท่านเห็นว่าวัดควรปรับปรุง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม เพื่อประกอบการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ค

Questionnaire On

The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in
North Thailand: Learning to create History and Culture

Part I : General Information of Interview (Please Mark / into the box)

1. Gender: ☐ Male ☐ Female ☐ Others
2. Age: ☐ 11 – 20 Yrs ☐ 21- 30 Yrs ☐ 31 – 40 Yrs
☐ 41 – 50 Yrs ☐ 50 – 60 Yrs ☐ Over sixty years
3. Country / Hometown
4. Educational Background ☐ Primary School ☐ Secondary / vocational
education
☐ Bachelor Degree ☐ Master Degree or Higher
☐ Others (Please identify).....
5. Occupation ☐ Government officer/ enterprise state officer ☐ Business owner
☐ Private company officers ☐ General employee
☐ Housekeeper ☐ Agriculturist
☐ Student ☐ Others (Please identify).....
7. Income/month ☐ Less than 10,000 Baht ☐ 10,001 to 15,000 Baht
☐ 15,001 to 20,000 Baht ☐ 20,001 to 25,000 Baht
☐ 25,000 or more

๗. Which is the most important decision of your destination? (Please marks more than one)

- ☐ The attractiveness of the place
☐ The beauty of the place
☐ The convenience of the location
☐ Safety
☐ Value of money spent on the trip
☐ The appropriateness of the time
☐ Advertising
☐ The comments of the journey

Part 2: Reason to visit (Please check box in box given)

1. What is the main reason for visiting the Buddhist temple?

- ☐ Religious activities
☐ To visit monks and novices
☐ To visit archaeological site
☐ To relax
☐ Interesting in historical background of the temple
☐ Others

2. Of what media do you know the temple?

- ☐ The people in the area ☐ Relatives
☐ Mass media ☐ Internet
☐ Advertisement ☐ Tourism Authority of Thailand
☐ Travel agency ☐ Others

3. Which are the most of the satisfactory religious objects?

- ☐ Buddha image ☐ Pagoda ☐ Ubosot or Ordination Hall and Vihara or Assembly Hall
☐ Mural painting ☐ Others

4. How many times do visit the temple? ☐ First time ☐ Several times

5. Will you come to visit the temple again or not? ☐ Certainly ☐ not sure ☐ no
 Because

Part 3: Satisfaction with attractions and tourism management. (Please mark / check box selected).

No.	Issue	Level of satisfaction				
		Most	More	Moderate	low	Lowest
1	Tourism resources					
୧.୧	Temple have been maintained in good condition					
୧.୨	Greenery landscaping					
୧.୩	The temple is clean and neat					
୧.୪	There are signs telling the story in the temple.					
୧.୫	The temple was provided as the sacred place					
୧.୬	The structures of the religious place are safe.					
୧.୭	The locations are impressed and need to come back.					
2	Facilities					
2.1	Tourism promotion activities are provided.					
2.2	Toilets are enough provided for the tourists.					
2.3	Good transportation					
2.4	There are signs telling to the different locations					
2.5	Signs are outstanding and readability					
2.6	Maps are cleared provided					
2.7	The hygienic restaurants are provided					
2.8	Goods are reason prize					
2.9	Security of property					
2.10	Security to tourists					

No.	Issue	Level of satisfaction				
		Most	More	Moderate	low	Lowest
3.	Personnel of Tourism					
3.1	The good tourist guides are provided for visitors.					
3.2	The tourist guide give a good suggestions on the right practices of the temples					
3.3	Good suggestions are welcomed					
3.4	The tourist guide gives the right explains on religious rite.					
3.5	There is a person explain the dharma to the easy visitors.					
3.6	The tourist guide never led to the visitors to the source of vice.					
4.	On the advertisement					
4.1	There are many forms of public relations.					
4.2	Easy to deal with the public relation unit.					
5	Strategy of tourism					
5.1	Presentation of information is interesting.					
5.2	There are a variety of tourism promotions.					

Part : 4 Suggestions for improving. (Please check box selected.)

၉. Do you think that this temple should improve the most? (You can answer more than 1)

- ☐ Maintaining a clean temple
- ☐ Religious place (identify)
- ☐ Religious artifacts (identify).....
- ☐ Provide of trash and garbage
- ☐ Provide for car park
- ☐ Provide the information service for visitors
- ☐ Promotion activities for visitors
- ☐ Maintaining the cleanliness of the bathroom
- ☐ Provide enough toilets
- ☐ Food and drink should be provided.
- ☐ Guide book should be provided for visitors
- ☐ The new tourist attractions should be added.
- ☐ The map of the temple should be provided.
- ☐ Others (Identify).....

2. Your suggestion that the temple should be improved.

.....

.....

.....

.....

Thanks very much for your cooperation

ภาคผนวก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น รายวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม การจัดการและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม การอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรม ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยววัดในเขตภาคเหนือ

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการท่องเที่ยวทั่วไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในส่วนภูมิภาค

๒.๓ สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ โดยมีการทำแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะสงฆ์ประจำจังหวัด หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน

๓.๒ แนวทางการจัดแผนการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุและการจัดภูมิทัศน์วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในภาคเหนือ

๓.๓ แนวทางการจัดทำโครงการฝึกอบรมให้ความรู้แก่พระนิสิต พระสงฆ์และมัคคุเทศก์ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี (ปาเมืองมูล), ดร.

ตำแหน่งปัจจุบัน

รศ.ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๕๐๒๐๐ โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๙

มือถือ ๐๘๑-๙๖๐๒๒๕๖

E-mail: philos39@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พธ.บ. (ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๓๗

M.A. (Philosophy) Delhi University, India ปี ๔๒

Ph.D. (Philosophy) Kurukshetra University, India ปี ๕๐

สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ(แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

สาขาวิชาภาษาอังกฤษ, วัฒนธรรมศึกษา, ปรัชญาศาสนา

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว (๕ ปีย้อนหลัง)

๑. การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้แบบส่วนร่วมวิชาตรรกศาสตร์เบื้องต้นของพระนิสิตชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๒. การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของนิสิตชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ร่วมวิจัย

๑. คุณภาพพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่สำเร็จ การศึกษาปี ๒๕๔๓-๒๕๔๔

นักวิจัยหลัก

นางสุจิตราภา นิลกำแหง พันธวีไล

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

สาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ

มหาวิทยาลัย

แม่ฟ้าหลวง ๓๓๓ หมู่ ๑ ต. ท่าสูด อ.เมืองเชียงราย จ. เชียงราย

๕๗๑๐๐ โทร: ๐๕๓-๙๑๖๖๙๕, ๙๑๖๗๑๐แฟกซ์: ๐๕๓-

๙๑๖๖๙๔

E-mail: sujitraba@gmail.com และ sujitraba@mfu.ac.th

ประวัติการศึกษา

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(วิชาเอก- ภาษาฝรั่งเศส วิชาโท - ภาษาอังกฤษ และประวัติศาสตร์)

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
สาขาวิชาการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐ อาจารย์ผู้ประสานงาน สาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนัก
วิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๔๘ กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร
บริหารธุรกิจ สาขาการจัดการการท่องเที่ยว และสาขาอุตสาหกรรมบริการ สำนักวิชาการจัดการ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐ คณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการสอบโครงร่าง วิทยะ
การศึกษาโดยอิสระ หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๕๑ ผู้ประสานงานภายใต้โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษา (Exchange
Student) ระหว่างสาขาการจัดการการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และ
Management Center Innsbruck (MCI), Austria
- พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙ กรรมการ/เลขานุการคณะกรรมการร่างหลักสูตรบริหารธุรกิจ
สาขาการจัดการการท่องเที่ยวและสาขาการจัดการอุตสาหกรรมบริการ สำนักวิชาการจัดการ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๑ ผู้แทนของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงในโครงการนำร่องเพื่อพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม ภายใต้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสกับ
รัฐบาลไทย(Franco-Thai Program)และ เป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร มา ต ร ฐ า น ระ บั บ
ปริญญาตรี ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม ภายใต้โครงการความร่วมมือฝรั่งเศส-ไทย และ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ คณะกรรมการบริหารสาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว การ
จัดการอุตสาหกรรมบริการ และการจัดการธุรกิจการบินสำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่
ฟ้าหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ผู้ประสานงานการแลกเปลี่ยนนักศึกษา ภายใต้โครงการ DUO-
Thailand Fellowship Program ๒๐๐๗ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ผู้แทนของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงในโครงการ
นำร่องเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม (ระดับปริญญาโท)ภายใต้ความ
ร่วมมือระหว่างรัฐบาลออสเตรเลียกับรัฐบาลไทย
- พ.ศ. ๒๕๕๐ กรรมการวิพากษ์หลักสูตรการท่องเที่ยวในการจัดตั้งวิทยาลัยการท่องเที่ยว
นครพนม จังหวัดนครพนม

พ.ศ. ๒๕๕๑ คณะทำงานจัดทำหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่น เพื่อสถานศึกษาในอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๒ คณะกรรมการจัดตั้งโครงการศูนย์ความเป็นเลิศด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม โดย สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และคณะทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมโครงการจัดตั้งศูนย์ความเป็นเลิศทางด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว (๕ ปีย้อนหลัง)

๑. โครงการวิจัย “ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” (สัญญาเลขที่ RDG๔๘0๐๐๓๕)

๒. ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เชิงพื้นที่ อย่างยั่งยืนกลุ่มจังหวัดล้านนา สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานวิจัยที่กำลังทำ

๑. โครงการวิจัย “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาคุณธรรมแก่นักท่องเที่ยว โดย การเปรียบเทียบ แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และนครหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) (งานวิจัยอยู่ในระหว่างดำเนินการ ใกล้จะเสร็จสมบูรณ์)

นายภัชรบด ฤทธิ์เต็ม

ประวัติการศึกษา พธ.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) เกียรตินิยมอันดับ ๑
ร.บ. รัฐศาสตรบัณฑิต (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์)
พธ.ม. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

เจ้าหน้าที่วิจัย สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐๕๓ – ๒๗๕๑๔๙ ต่อ ๒๑๑ มือถือ ๐๘๖ – ๙๑๓๕๙๘๒
e-mail: mnop101@hotmail.co.th

ประสบการณ์การวิจัย

๑. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๒. ศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชนจังหวัดเชียงใหม่. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๑.

๓. การแก้ไขฟื้นฟูเยาวชนผู้กระทำผิดในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต ๗ เชียงใหม่ตามแนวสติปัญญา ๔. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.